

Cümle Açıklamaları

İşarat-ul İ'caz



Sorularla Risale-i Nur

"...bu sebepten bütün tefsirlerde görünen sarahat, işaret, remz, ima, telvih, telmih gibi..." yukarıdaki altı terime Kur'an ayetlerinden misal vererek izah getirebilir misiniz?

Sarahat: Mana ve hükmün açık ve berrak olmasıdır ki, Kur'an'ın ekser ayetleri bu kabilden ayetlerdir. Yüzlerce ayetten şu ayeti örnek olarak verebiliriz.

"Dosdoğru Namazı kılın, zekatı verin ve elçiye itaat edin. Umulur ki, rahmete kavuşturulmuş olursunuz."(Nur, 24/56)

İşaret: Manası açık ve berrak olmayıp, ancak işaret ve akletme ile anlaşılabilir ayetlerdir ki, sarih ayetlerin işari manaları da olabilir. Bu yüzden Kur'an'ın her ayetinde bu kabilden işaretler bulunabilir. **Remz** ve **ima** gibi makamlar, işaretin letafet ve kesafetine bakar. Yani ayetin işareti çok latif ise remiz olur, kesif ise işaret olur.

Üstad Hazretleri bu hususa şöyle işaret ediyor:

"S - بِسْمِ اللَّهِ ve الْحَمْدُ لِلَّهِ gibi âyetlerde makasîd-ı erbaaya işaretler var mıdır?"

"C - Evet, قُلْ kelimesi, Kur'ân'ın çok yerlerinde mezkûr veya mukadderdir. Bu mezkûr ve mukadder olan قُلْ kelimelerine esas olmak üzere بِسْمِ اللَّهِ tan evvel قُلْ kelimesi mukadderdir. Yani, "Ya Muhammed! Bu cümleyi insanlara söyle ve tâlim et." Demek besmelede İlâhî ve zımnî bir emir var. Binaenaleyh, şu mukadder olan قُلْ emri, risalet ve nübüvveteye işarettir. Çünkü resul olmasaydı, tebliğ ve tâlime memur olmazdı. Kezalik, hasrı ifade eden câr ve mecrûrun takdimi, tevhide îmadır."(1)

Remz ve imaya Risale-i Nurlardan şu ayeti örnek olarak verebiliriz:

"(...) Şu Âyet-i Nuriye'nin manaca çok tabakatı ve vücuh-u kesîresi vardır. Ve o tabakalardan ve vecihlerden işarî ve remzî bir vechi manaca ve cifirce nurlu bir tefsiri olan Risâle-in Nur ve Risalet-ün Nur'a dört-beş cümlesiyle on cihetten bakıyor. Ve o tabakalardan ve o vecihlerden bir tabaka ve bir perde dahi mu'cizane elektrikten haber veriyor."

"Risâle-i Nur'a bakan Birinci Cümlesi: مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكُوتٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ dur. Yani: Nur-u İlahî'nin veya Nur-u Kur'anî'nin veya Nur-u Muhammedî'nin (A.S.M.) misali şu مِشْكُوتٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ dur. Makam-ı cifrîsi dokuzyüz doksanseviz (998) olarak aynen Risalet-ün Nur, -şeddeli nun iki nun sayılmak cihetiyle- tam tamna tevafukla ona işaret eder."

"İkinci cümlesi: الرَّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ dur. Yirmi Sekizinci Lem'a'da tafsilen beyan

edildiği gibi, İmam-ı Ali (R.A.) Kaside-i Celcelutiye'sinde sarahat derecesinde Risâle-in Nur'a bakarak ve ona işaret ederek demiş: **أَقْدُ كَوَكْبِي بِأَلِاسْمِ نُورًا** Ben tahmin ediyorum ki, İmam-ı Ali'nin (R.A.) bu işareti, bu cümle-i Nuriyenin remzinden mülhemdir. Bu cümle-i âyetin makamı, beşyüz kırkaltı (546) edip, Risâle-i Nur'un adedi olan beşyüz kırksekize (548) gayet cüz'î ve sırlı iki fark ile tevafuk noktasından işaret ettiği gibi remzî bir manasıyla tam bakıyor."

"Üçüncü Cümlesi: **مِنْ شَجَرَةٍ** dir. Eğer **مِنْ شَجَرَةٍ** deki **ة** vakıflarda gibi **ه-** sayılsa beşyüz doksan sekiz (598) ederek tam tamına Resâil-in Nur ve Risâle-in Nur adedi olan beşyüz doksansekize tevafukla beraber **مِنْ فُرْقَانٍ حَكِيمٍ** in adedine yine sırlı birtek farkla tevafuk-u remzî ile, hem Resâil-in Nur'u efradına dâhil eder, hem yine Risâle-in Nur'un şecere-i mübareki Furkan-ı Hakîm olduğunu gösterir. Eğer **مِنْ شَجَرَةٍ** deki **ت**, **ة** kalsa, o vakit makam-ı cifrîsi dokuzyüz doksanüç (993) eder, tevafuka zarar vermeyen cüz'î ve sırlı beş farkla Risalet-ün Nur adedi olan dokuzyüz doksansekize (998) tevafukla manasının dahi muvafakatine binaen ona işaret eder."(2)

Telvih: Lüzumlu şeylerden bahsetmek suretiyle olan kinâye. Meselâ: *"Filâncanın mutfağında çok odun sarf olunur."* denildiği zaman, bundan, mutfakta çok yemek pişirildiğine, ev sahibinin cömertliğine ve misafirin çokluğuna intikal edilir.

"Âyetlerimizi yalan sayanlara ve onları kabule tenezzül etmeyenlere gök kapıları açılmayacak ve deve iğne deliğinden geçmedikçe onlar da cennete giremeyeceklerdir. İşte Biz, suçlu kâfirleri böyle cezalandırırız!" (A'raf, 7/40)

Devenin iğne deliğinden geçmesi kabil olmadığına göre, kafirlerin ebedi cehennemde yanacaklarına telvih yapılmış oluyor.

Telmih: İbârede bahsi geçmeyen bir kıssaya, fıkraya, ata sözüne veya meşhur bir şiire, bir söze işaret etmek. Telmih maksada ve kelama kuvveti ise, asıl manayı destekleyecek yan manalara işaret etmekle olur. İbârede bahsi geçmeyen bir kıssaya, fıkraya, atasözüne veya meşhur bir şiire, bir söze işaret ederek mana ve maksada kuvvet katmaktır. Hazreti Ömer (ra)'in Sa'd ibni Ebi Vakkas'a yazdığı mektupta; **"Ben Nuşirevan'dan daha adilim!..."** demesi gibi bazen bir telmih çok büyük olayların önüne geçer ve yanlışları düzeltir.

Telmih ve ima ile bir şeyi ifade etmek bazen açıktan ifade etmekten daha etkili ve daha hareket vericidir. Bu sebeple, telmih ve işaret kalbin en derin köşesinde yatmış ve uyumuş hissiyatları uyandırmak ve hareket ettirmekte önemli bir edebi araçtır. Ama kelimada asıl maksad niyet ve garazı ifade etmektir. Telmih ve işaret maksada zarar vermez ve ifade eden adamı bağlamaz.

Mesela, *"Aslan gibi adam."* dediğimiz zaman, maksat ve kasıt, kişinin kuvvetli ve cesur olduğudur. Aslan ifadesinin içinde bulunan hayvanlık ve yırtıcılık telmihen ve işareten bulunabilir ve konuşanı mesul kılmaz.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşaratül-İcaz, Fatiha Suresi Tefsiri](#)

(2) bk. [Şualar, Birinci Şua](#)

"...Eski Said'in tefsirinde bir saç gibi, bir zerre gibi Kur'an'ın kelimatına temas eden nükteleri izah etmesi,.." Kur'an'ın kelimatına temas eden nüktelere, münasebetlere İ. İ'caz'daki bir Kur'an ayetinden misal verebilir misiniz?

Kur'an'ın kelimeleri cümle içlerine öyle bir incelik ve letafet ile yerleştirilmiş ki, her bir ayetin diğer ayetlere bakan birer gözü, işiten birer kulağı vardır. Ayetler arasındaki bu sıkı bağ ve irtibat adeta ayetleri bir ayet hükmüne getirmiş, her bir sure küçük birer Kur'an olmuştur. Kubbeli taşların birbirine dayanarak binayı oluşturması gibi, ayetler arasında da öyle bir dayanışma, öyle bir kucaklaşma, öyle bir yardımlaşma var ki, adete parçalanmaz bir bütün haline gelmişler.

Kur'an ayetleri arasındaki bu şiddetli irtibat ve bağları Üstad Hazretleri nakışlara benzetiyor. Nakışlarda bir bütün olduğu zaman, anlam ifade eder. Mesela bir çiçek nakşının bir noktasını alsak, tek başına bir güzellik ve estetik ifade etmez, ancak bütünü ile bir şey ifade eder. İşte Kur'an'ın kelime ve ayetleri de aynı manayı içeriyor.

Kur'an kelimelerinin bir cümle içinde nasıl bir dayanışma ve ince nükte içerdiğine Risale-i Nur'dan bir örnek verelim:

"Meselâ *وَلَيْنَ مَسْتَهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ* Bu cümlede, azâbı dehşetli göstermek için, en azının şiddetle tesirini göstermekle göstermek ister. Demek taklîli ifade edecek; cümlenin bütün heyetleri de bu taklîle bakıp ona kuvvet verecek. İşte, *لَيْنَ* lâfzı, teşkiktir. Şek kilette bakar. *مِنْ* lâfzı, azıcık dokunmaktır; yine kiletli ifade eder. *نَفْحَةٌ* lâfzı, maddesi bir kokucuk olup kiletli ifade ettiği gibi, sîgası bire delâlet eder. Masdar-ı merre tabir-i sarfiyesinde "biricik" demektir, kiletli ifade eder. *نَفْحَةٌ* deki tenvin-i tenkirî, taklîli içindir ki, "O kadar küçük ki, bilinemiyor" demektir. *مِنْ* lâfzı, teb'îz içindir, "bir parça" demektir; kiletli ifade eder. *عَذَابِ* lâfzı, nekâl, ikab'anisbeten hafif bir nevi cezadır ki, kilette işaret eder. *رَبِّكَ* lâfzı, Kahhâr, Cebbar, Müntakîm'e bedel yine şefkati ihsas etmekle kiletli işaret ediyor. İşte, bu kadar kiletteki bir parça azap böyle tesirli ise, ikab-ı İlâhî ne kadar dehşetli olur, kıyas edebilirsiniz diye ifade eder. İşte şu cümlede küçük heyetler nasıl birbirine bakıp yardım eder. Maksad-ı küllîyi, herbiri kendi lisaniyla takviye eder. Şu misal bir derece lâfız ve maksada bakar."(1)

Bu ayette Kur'an'ın kelime ve cümlelerindeki düzen ve birbiriyle ilişkileri yönünde mucize oluşuna dair bir misal gösteriliyor. Yani ayetin her bir kelimesi ve kelimelerden oluşan cümlenin geneli aynı maksat ve gayeyi gösteriyor ki, bu cümlenin mucize derecesinde olduğunu gösteriyor. İnsan takatinin altından kalkabileceği bir cümle, kelime ilişkisi olmadığı çok bariz bir şekilde anlaşılıyor.

"Sure ve ayetlerinde görünen mucize-i nazm heyat ve keyfiyat itibariyle..." Bir ayet ve surede ayrı ayrı heyat ve keyfiyat itibariyle mucize-i nazmın görünmesine misal verir misiniz?

Kur'an, hem genel bütünlüğü ile mucize hem de cüz ve parçaları itibari ile mucizedir. Yirmi Beşinci Söz ve İşaratü'l-İ'caz bu hususta örneklerle doludur, bu kitaplar mütalaa edilebilir

Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu devirde, Araplar arasında güzel ve etkili söz söyleme, şiirler yazma çok revaçtaydı. İyi bir şair, onların milli kahramanıydı. Bir şairin şiiriyle iki kavim birbirine girer, bir başka şiiriyle de sulh ederdi. Kabe'nin duvarına "**Muallakât-i Seb'a**" namında en iyi **yedi şiiri** altın harflerle yazarak asmışlardı. Bir gün o zamanın meşhur şairi Lebid'in kızı gidip babasının Kabe duvarına asılmış şiirini aşağıya indirdi. "**Niye yaptın bunu?**" diye sorulunca: "**Âyetlere karşı bunların kıymeti kalmadı!..**" dedi.

Bir bedevi: "**fesda' bima tü'mer**" âyetini işitince secdeye kapandı. "**Müslüman mı oldun?**" dediler. "**Hayır, ben bu âyetin belagatına secde ediyorum!..**" dedi.

Tercümelerde belagatın bu incelikleri gösterilemez. Ayetlerin tefsir veya tercümesi, onlardaki hüsn (güzellik) ve belagatı gösteremiyor. Bu yüzden bu ayetteki belagatı zevk edip göstermek bizim harcımız değildir.

"Evet, Kur'ân ile muaraza ve mübarezeye çıkan insanların kuvveti Cenâb-ı Hak tarafından körleştirilerek, muarazayı yapabilecek kabiliyetten sukut ettirilmiştir. Fakat Abdülkahir-i Cürcânî, Zemahşerî, Sekkâkî gibi belâgat imamlarınca, beşerin kuvveti Kur'ân'ın yüksek üslûp ve nazmına yetişemediğinden, aczi tezahür etmiştir. Bir de, Sekkâkî demiştir ki: "İ'câz, zevkîdir; târif ve tâbir edilemez." مَلْمِيذٌ قَلْمِيذٌ Yani, fikriyle i'câzı zevk etmeyen, târifle vakıf olamaz; bal gibidir."

"Lâkin Abdülkahir'in iltizam ettiği veçhe göre, i'câzı tarif ve tâbir etmek mümkündür. Biz de bu veçhi kabul ediyoruz."(1)

İmam Sekkâkî Kur'an'ın İ'cazı ancak belli bir ilmi mertebeye ve dereceye ulaşıp onu bizzat zevk ederek anlaşılır diyor. Hiç bal yememiş birisine balın tadını tarif etmek nasıl zor ve meşakkatli ise, İ'cazı ilmi ile idrak edemeyen birisine de İ'cazı tarif ve tabir etmek aynı derecede zor ve meşakkatli bir iştir diyor. Belagat noktasından bu fikir bir ekoldür.

Abdülkahir-i Cürcânî bu fikrin aksine olarak i'cazın hiç ilmi olmayan birisine dahi tarif ve tabir edilmesinin mümkün olduğunu söyleyerek, farklı bir ekol oluşturmuştur. Üstad Hazretleri de bu ekolü destekliyor ve eserlerinde bunun mümkün olduğunu ispat ediyor. Yukarıda da değindiğimiz gibi, Yirmi beşinci Söz ve İşârâtü'l-İ'caz bunun misalleri ile doludur. Üstad Hazretleri belagatın çok ince

ve latif nüktelerini eserlerinde beyan ve ispat ederek, ikinci ekolün daha isabetli bir ekol olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim hiçbir alt yapısı ve ilmi kariyeri olmayan birisi de Üstad Hazretlerinin eserlerinde İ'cazı zevk edebilir ve ediyor.

"Meselâ **وَلَنُنَمِّسَنَّ لَهُمْ نَفْحَةً مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ** [“*And olsun, Rabbinin azâbından en küçük bir esinti onlara hafifçe dokunacak olsa...*” (Enbiyâ, 21/46)]. Bu cümlede, azâbı dehşetli göstermek için, en azının şiddetle tesirini göstermekle göstermek ister. Demek taklîli ifade edecek; cümlenin bütün heyetleri de bu taklîle bakıp ona kuvvet verecek. İşte, **لَنْ** lâfzı, teşkiktir. Şek kilette bakar. **مَسَّ** lâfzı, azıcık dokunmaktır; yine kilette ifade eder. **نَفْحَةً** lâfzı, maddesi bir kokucuk olup kilette ifade ettiği gibi, sîgası bire delâlet eder. Masdar-ı merre tabir-i sarfiyesinde “*biricik*” demektir, kilette ifade eder. **نَفْحَةً** deki tenvin-i tenkirî, taklîli içindir ki, “*O kadar küçük ki, bilinmiyor.*” demektir. **مِنْ** lâfzı, teb’iz içindir, “*bir parça*” demektir; kilette ifade eder. **عَذَابِ** lâfzı, nekâl, ikab’a nisbeten hafif bir nevi cezadır ki, kilette işaret eder. **رَبِّكَ** lâfzı, Kahhâr, Cebbar, Müntakîm’e bedel yine şefkati ihsas etmekle kilette işaret ediyor. İşte, bu kadar kiletteki bir parça azap böyle tesirli ise, ikab-ı İlâhî ne kadar dehşetli olur, kıyas edebilirsiniz diye ifade eder. İşte şu cümlede küçük heyetler nasıl birbirine bakıp yardım eder. Maksad-ı küllîyi, herbiri kendi lisanıyla takviye eder. Şu misal bir derece lâfız ve maksada bakar.”(2)

Bu ayette Kur’ân’ın kelime ve cümlelerindeki düzen ve birbiriyle ilişkileri yönünde mucize oluşuna dair bir misal gösteriliyor. Yani ayetin her bir kelimesi ve kelimelerden oluşan cümlenin geneli aynı maksat ve gayeyi gösteriyor ki, bu cümlenin mucize derecesinde olduğunu gösteriyor. İnsan takatinin altından kalkabileceği bir cümle, kelime ilişkisi değil.

Bir lafızda iç içe bir çok manalar vardır. Bu manalardan bir tanesi o lafzın efendisi ve ruhu hükmündedir. Yani lafzın hakiki manasıdır. Diğer manalar ise o asıl mana etrafında ona yardım ve kuvvet veren yan ve işari manalardır. İşte lafzı kullanan zat, yan manalar ile asıl mana arasında bir ayırıcı vasfı koyması gerekir. Yani lafzı kullanan kişinin asıl anlatmak istediği mana ile lafız arasında kuvvetli bir bağ ve temas olması gerekir. Bu ayette bu husus i’caz derecesindedir.

"Daha sair kelimât-ı Kur’âniyeyi bunlara kıyas edebilirsin. Adeta basit, melûf birer kelime iken, lâtif mânâların definelerine birer anahtar vazifesini görüyor."

"İşte, ekseriyetle üslûb-u Kur’ân’ın geçen tarzlarda ulvî ve parlak olduğundandır ki, bazan bir bedevî Arap, birtek kelâma meftun olur, Müslüman olmadan secdeye giderdi. Bir bedevî **فَاصِدًا عِيمًا تَوَمَّرُ** ["Emrolunduğun şeyi açıkla." (Hicr, 15/94)] kelâmını işittiği anda secdeye gitti. Ona dediler: “Müslüman mı oldun?” “Yok,” dedi. “Ben şu kelâmın belâğatine secde ediyorum.”(3)Yirmi Beşinci Söz

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 23 ve 24. Ayetlerin Tefsiri.](#)

(2) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz, Birinci Şule.](#)

(3) bk. [a.g.e.](#)

İşaratü'l-İ'caz At Sirtında Nasıl Yazılmıştır?

Birinci Dünya Savaşı'nda cephede iken, Üstadımız uygun zamanlarda İşaratü'l- İ'caz eserini yeğeni Habib'e yazdırmıştır. Kağıt parçalarına yazılan bu eser daha sonra bir araya getirilerek düzenlenmiş ve kitap haline getirilmiştir. Bu kitap sürekli at sırtında yazılmamıştır. Zaten Üstad'ın da İşaratü'l- İ'caz'ın başında kullandığı cümle şöyledir:

"Kırk sene evvel, Harb-i Umumîde, cephede, avcı hattında, bazan at üstünde telif edilen bu İşâratü'l-İ'câz tefsirinin..."(1)

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Tenbih.](#)

Kur'an'ın, rububiyyetin en yüksek mertebesinde çıkması ne demektir?

Bu tarif ve ifadede Kur'an'ın geliş noktasından ne kadar kuvvetli ve kaynak noktasından ne denli yüksek ve ulvi bir kitap olduğu vurgulanıyor. Bu ibarelerde Kur'an kaynak ve memba noktasından tarif ediliyor.

Kur'an öyle bir kitap ki, bütün isimlerin azami mertebesinde ve ism-i azamdan kaynayıp nüzul eden bir kitaptır. Bu yönü ile Kur'an bütün alemlerin ve bütün hakikatlerin Rabbi unvanı ile insanlığa hitap ediyor. Diğer semavi kitap ve sahifeler ise belli isimlerin tecellisi olduğu ve belli kavimlere hitap ettiği için Kur'an gibi külli ve cihanşümul olamıyorlar, makam ve kaynak olarak Kur'an'a yetişemiyorlar demektir.

Allah'ın kelimasında, hususiyet ve umumiyet noktasında çok makam ve mertebeler vardır. Allah'ın cansız varlıklardan tut, ta insanlara kadar her taife ile bir çeşit konuşması vardır. Ama bu konuşmaların derece ve mertebeleri muhteliftir. Kimisi hususi, kimisi umumi, kimisi bir ismin gölgesinde, kimisi bir çok ismin gölgesinde Allah'ın kelimasına mazhar oluyor. İşte bu muhtelif konuşmalar içinde en azami ve küllisi ve bütün isimlerin azami tecellisini yansıtan Kur'an'dır. İşte bu tarifte bu nokta nazara alınıyor.

Hazreti İsa (as)'da Allah'ın diğer isimleri ile beraber **Kadir** ismi galiptir; Hazreti Musa (as)'da **Kelam** ismi diğer peygamberlerde başka isimler... Ama Peygamber Efendimizde (asv) Allah'ın bütün isimleri en üst düzeyde ve galip bir şekilde tecelli etmiştir. Aynı şekilde Kur'an'da diğer kitaplara nispetle Allah'ın bütün isimlerin en üst düzeyinden ve galiben tecelli etmiştir. Bir ismin manası Kur'an'ı esir alıp sair isimleri kendine tabi kılmamıştır. Her isim mükemmel bir denge ve ahenk ile manalarını azami makamdaki icra etmişler. Bu sebeple Kur'an her kabiliyet ve meşrepte olan insanları

ihata edebilir ve terbiye edebilir bir mahiyettedir.

Nasıl bir alim talebelerine hitap ederken onların seviyelerine göre hitap eder. Talebelerinden bazısına basit bir düzeyde konuşurken, bazılarına daha üst düzeyden konuşur. Zira o talebe ilmin bütün derinliklerini ve ağırlıklarını kabul edecek bir kapasitededir. Aynı şekilde Kur'an da peygamberlerin en büyüğü olan Hazreti Peygamber Efendimize (asv) bir hitaptır. Onun ümmeti de insanlık içinde en kamil ve seçkin bir ümmet olduğu için Allah Kur'an'ı bütün isimlerin en üst düzeyinden yansıtıyor ve öyle hitapta bulunuyor.

Mesela, eski ümmetlere haşrin en azami mertebesi değil, belli anlaşılır seviyeleri telkin edilmiş. Ama Kur'an'da haşirin en azami mertebesi olan *"Bir sineğin ihyası ile bütün canlıların ihyası onun kudretinde aynıdır."* denilerek hitap en üst düzeyden yapılmış. Kudret sıfatı en azami bir hitap ile bize takdim edilmiş.

Nasıl ilk okul talebesine logaritma vermek uygun olmaz ise, kainattaki tekamül kanunu gereğince eski ümmetlere isimlerin azami makamlarını telkin etmek uygun olmaz. Bu sebeple eski ilahi kitaplarda Allah'ın isimleri asgari makamları ile izah edilmiştir. Kur'an'da ise çıta ve seviye yükselerek Allah'ın isim ve sıfatları en üst perdeden izah edilmiştir.

Bütün bu makama göre konuşmalar terbiyenin mühim birer esaslarıdır. Bu yüzden Kur'an terbiye ve rububiyet noktasından en yüksek perdeden ve en büyük makamdan hitap ediyor ve insanlığın her çeşit tabakasını ayrı ayrı terbiye ve ıslah ediyor. Birisine konuşurken diğerini ihmal etmiyor. En yüksek terbiye esası, her çeşit muhatabı kendi makamında eğitmek ve ıslah etmektir ki, Kur'an bu hususta zirvededir.

Üstad'ın diğer tefsirlere muhalif olarak farklı yazdığı iki ayet hangisidir? İşaratü'l-İ'caz için bir şaheser denilirken; sebebini belagat kurallarına ve ulum-u Arabiyeye bağlanıyor. Biz bunları bilmeden şaheser olduğunu anlayabilir miyiz?

Evvela; Risale-i Nur'un, Ehl-i sünnetin kolektif aklı hükmünde olan icmaya, yani ekser alimlerin ittifak ile kabul ettiği bir hususa muhalif bir fikir ya da yorumu bulunmuyor. Üstad Hazretlerinin diğer tefsirlere muhalif olarak farklı yazdığı ya da yorumladığı iki ayeti ilk defa duyuyoruz. Bunların kaynak ve yerleri belirtilirse ona göre bir cevap verebiliriz.

İkincisi; İşaratü'l-İ'caz adlı eserin şaheserliği ve güzelliği, Kur'an'ın herkes tarafından görülmesi mümkün olmayan ince belagat nüktelerini ve mucize derecesindeki ilmi hususiyetlerini izhar ve ilan etmesinden dolayıdır ki, bu eseri okuyan herkes takdir ve tahsin ediyorlar.

Üçüncüsü; Kur'an'ın belagatine dair yazılan incelikleri ve i'cazını anlamak için, belli bir birikim ve ilmi bir altyapının olması gerekir. Belki okuyan herkes istifade eder; ama her inceliğine ve noktasına nüfuz edip takdir etmesi mümkün değildir.

Dördüncüsü;

"Evet, Kur'ân ile muaraza ve mübarezeyle çıkan insanların kuvveti Cenâb-ı Hak tarafından körleştirilerek, muarazayı yapabilecek kabiliyetten sukut ettirilmiştir. Fakat Abdülkahir-i Cürcânî, Zemaşerî, Sekkâkî gibi belâgat imamlarınca, beşerin kuvveti Kur'ân'ın yüksek üslûp ve nazmına yetişemediğinden, aczi tezahür etmiştir. Bir de, Sekkâkî demiştir ki: *'İ'câz, zevkîdir; târif ve tâbir edilemez.'* مَنْ لَمْ يَذُقْ الْمَيْدَرِ Yani, fikriyle i'câzı zevketmeyen, târifle vakıf olamaz; bal gibidir."

"Lâkin Abdülkahir'in iltizam ettiği veçhe göre, i'câzı tarif ve tâbir etmek mümkündür. Biz de bu veçhi kabul ediyoruz."(1)

İmam Sekkâkî, Kur'an'ın i'câzı ancak belli bir ilmi mertebeye ve dereceye ulaşıp, onu bizzat zevk ederek anlaşılır diyor. Hiç bal yememiş birisine balın tadını tarif etmek nasıl zor ve meşakkatli ise, İ'câzı ilmi ile idrak edemeyen birisine de İ'câzı tarif ve tabir etmek aynı derecede zor ve meşakkatli bir iştir diyor. Belagat noktasından bu fikir bir ekoldür.

Abdülkahir-i Cürcânî, bu fikrin aksine olarak i'câzın hiç ilmi olmayan birisine dahi tarif ve tabir edilmesinin mümkün olduğunu söyleyerek farklı bir ekol oluşturmuştur. Üstad Hazretleri de bu ekolü destekliyor ve eserlerinde bunun mümkün olduğunu ispat ediyor.

Yirmi Beşinci Söz ve İşârâtü'l-İ'câz bunun misalleri ile doludur. Üstad Hazretleri belagatin çok ince ve latif nüktelerini eserlerinde beyan ve ispat ederek, ikinci ekolün daha isabetli olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim hiçbir alt yapısı ve ilmi kariyeri olmayan birisi de, Üstad Hazretlerinin eserlerinde i'câzı zevk edebilir ve ediyor.

"Meselâ **وَلِنَمَسَّتْهُمُ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ** ["And olsun, Rabbinin azâbından en küçük bir esinti onlara hafifçe dokunacak olsa..." (Enbiyâ Sûresi, 21:46)] **Bu cümlede, azâbı dehşetli göstermek için, en azının şiddetle tesirini göstermekle göstermek ister. Demek taklîli ifade edecek; cümlenin bütün heyetleri de bu taklîle bakıp ona kuvvet verecek. İşte, لَنْ لâfzı, teşkiktir. Şek killete bakar. مَسَّ lâfzı, azıcık dokunmaktır; yine killeti ifade eder. نَفْحَةٌ lâfzı, maddesi bir kokucuk olup killeti ifade ettiği gibi, sîgası bire delâlet eder. Masdar-ı merre tabir-i sarfiyesinde 'biricik' demektir, killeti ifade eder. نَفْحَةٌ deki tenvin-i tenkirî, taklîli içindir ki, 'O kadar küçük ki, bilinemiyor.' demektir. مِنْ lâfzı, teb'îz içindir, 'bir parça' demektir; killeti ifade eder. عَذَابٍ lâfzı, nekâl, ikab'anisbeten hafif bir nevi cezadır ki, killete işaret eder. رَبِّكَ lâfzı, Kahlâr, Cebbar, Müntakîm'e bedel yine şefkati ihsas etmekle killeti işaret ediyor. İşte, bu kadar killetteki bir parça azap böyle tesirli ise, ikab-ı İlâhî ne kadar dehşetli olur, kıyas edebilirsiniz diye ifade eder. İşte şu cümlede küçük heyetler nasıl birbirine bakıp yardım eder. Maksad-ı küllîyi, herbiri kendi lisanıyla takviye eder. Şu misal bir derece lâfız ve maksada bakar."(2)**

Bu ayette Kur'an'ın kelime ve cümlelerindeki düzen ve birbiriyle ilişkileri yönünden mucize oluşuna dair bir misal gösteriliyor. Yani ayetin her bir kelimesi ve kelimelerden oluşan cümlenin geneli, aynı maksat ve gayeyi gösteriyor ki; bu cümlenin mucize derecesinde olduğunu gösteriyor. İnsan takatinin

altından kalkabileceği bir cümle kelime ilişkisi değil bu cümleyi terkip etmek...

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 23 ve 24. Âyetlerin Tfsiri.](#)

(2) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz.](#)

Üstad'ın İşârâtü'l-İ'câz'ı otuz altı cilt yazmayı planladığı doğru mudur, ilerde bahtiyar bir heyet yazsın dediği tefsir yazılmış mıdır, Birinci cildi sadece "i'câz vücûhundan olan i'câz-ı nazmîyi beyan ettiği" bu konuya mı münhasır?

"Harb-i Umumî hâdisat ve netâicleri mâni olmasaydı, İşârâtü'l-İ'câz'ı Allah'ın tevfiği ve izniyle altmış cilt yazacaktım. İnşâallah, Risale-i Nur, âhiren o mutasavver harika tefsirin yerini tutacak."(1)

Burada üstad otuz altı cilt değil, altmış cilt olacaktı, diye ifade ediyor.

"Eğer Birinci Harb-i Umumî gibi mâniler olmasaydı, tefsirin şu birinci cildi, i'câz vücûhundan olan i'câz-ı nazmîyi beyan ettiği gibi, diğer cüzler ve mektuplar da müteferrik hakaik-i tefsiriyeyi içine alsaydı, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyana güzel bir tefsir-i câmi olurdu. Belki inşâallah, şu cüz-ü tefsir ve altmış altı adet, belki yüz otuz adet Sözler ve Mektubat risaleleriyle beraber me'haz olursa, ileride bahtiyar bir heyet öyle bir tefsir-i Kur'ânî yazsın, inşâallah."(2)

Üstadın bahtiyar heyet dediği o geniş tefsir çalışması, halihazırda mevcut değildir. İnşallah ilerideki dönemlerde, zaman ve zeminin müsait olduğu bir süreçte, bu çalışma yapılır. Halihazırdaki zaman ve zemin bu çalışmaya müsait değildir.

"Kırk sene evvel, Harb-i Umumîde, cephede, avcı hattında, bazan at üstünde telif edilen bu İşârâtü'l-İ'câz tefsirinin bir kısmını Üstadımızdan ders aldık. İlm-i belâgati ve kavâid-i Arabiyeyi bilmediğimiz halde, aldığımız ders ile bundaki bir sır-ı azîmi fehmettik ki, bu İşârâtü'l-İ'câz tefsiri, hakikaten harikadır. Bu tefsir, Kur'ân'ın vücuh-u i'câzından yalnız nazmındaki i'câzı harika bir tarzda göstermesi münasebetiyle dört noktayı beyan ediyoruz." (3)

Buradaki ibarelerden de İşârâtü'l-İ'câz'ın, Kur'an'ın yedi mucizesinden ağırlıklı olarak nazmındaki i'câzını gösterdiğini anlıyoruz. Ama sair noktalara da değinmiştir. Buradaki ifadeyi galiben nazmındaki i'câz şeklinde tevil etmemiz, daha isabetli olur.

(1) bk. [Barla Lâhikası, Mektup No: 133](#)

(2) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Tenbih.](#)

(3) bk. [a.g.e.](#)

Üstad, ileride bahtiyar bir heyet öyle bir tefsir-i Kur'ani yazsın, inşaallah, diyor. Bu tefsiri yapan oldu mu?

Henüz bu manada bir tefsir yapılmamıştır. Herhangi bir hazırlığın olduğunu da bilmiyoruz. Yeri ve zamanı geldiğinde yazılacağı kanaatindeyiz.

YAZDIR

"... Nafiz bir içtihadı malik ve bir velayet-i kamileyi haiz,.. " içtihad kapısı Üstad'ın ifadesine göre kapalı olduğuna göre, "nafiz içtihad" ifadesini nasıl anlamalıyız? Ayrıca bu asırda velayet-i kamileyi şahs-ı manevinin kendinde göstermesi için şartlar nedir? Farklı kişilerden, karakterlerden oluşan şahs-ı manevi o mertebeye nasıl ulaşabilir?"

"Binaenaleyh, Kur'ân'ın ince mânâlarının ve tefsirlerde dağınık bir surette bulunan mehasininin ve zamanın tecrübesiyle fennin keşfi sayesinde tecellî eden hakikatlerinin tesbitiyle, herbiri birkaç fende mütehasıs olmak üzere muhakkıkîn-ı ulemadan yüksek bir heyetin tetkikatıyla, tahkikatıyla bir tefsirin yapılması lâzımdır. Nitekim, kanunî hükümlerin tanzim ve ittıradı, bir ferdin fikrinden değil, yüksek bir heyetin nazar-ı dikkat ve tetkikatından geçmesi lâzımdır ki, umumî bir emniyeti ve cumhur-u nâsın itimadını kazanmak üzere millete karşı bir kefalet-i zımmiye husule gelsin ve icma-ı millet, hücceti elde edebilsin."(1)

Bir kanun bir tek ferdin ağzından ve fikrinden çıksa, insanlar buna temkinli ve şüphe ile yaklaşır. Acaba bu şahıs yanılmış olamaz mı düşüncesi o kanun hakkında suizanna sebep olur. Ama kanun bir meclisten çıksa, insanlar gönül rahatlığı ile o kanuna riayet eder ve o kanuna temkinli yaklaşmazlar.

Aynı mana Kur'an'ın tefsiri için de geçerlidir. Kur'an'ı bir şahsın tefsir etmesi ile her konuda ehil ve uzman olan bir heyetin tefsir etmesi arasında çok fark vardır. Her konuda ehil ve uzman olan bir heyetin tefsiri ümmete bir emniyet ve itimat verir. Ümmet bu heyete zımmi olarak kefil olur, ama bir ferde kefil olması çok zordur. Bir fert en azından herkesin ittifakını kazanamaz. **Kolektif akıl** daima ferdi akıldan üstündür ve itimada daha şayandır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, İfadetü'l-Meram](#).

"Kur'ân-ı Azîmüşşan, bütün zamanlarda gelip geçen nev-i beşerin tabakalarına, milletlerine ve fertlerine hitaben Arş-ı Âlâdan irad edilen İlâhî ve şümüllü bir nutuk ve umumî, Rabbanî bir hitabe olduğu gibi;.." devamıyla izah eder misiniz?"

"Kur'ân-ı Azîmüşşan, bütün zamanlarda gelip geçen nev-i beşerin tabakalarına, milletlerine ve fertlerine hitaben Arş-ı Âlâdan irad edilen İlâhî ve şümüllü bir nutuk ve umumî, Rabbanî bir hitabe olduğu gibi; bilinmesi, bir ferdin veya küçük bir cemaatin

iktidarından hariç olan ve bilhassa bu zamanda, dünya maddiyatına ait pek çok fenleri ve ilimleri camidir. Bu itibarla, zamanca, mekânca, ihtisasca dâire-i ihatası pek dar olan bir ferdin fehminden ve karihasından çıkan bir tefsir, bihakkın Kur'ân-ı Azîmüştî'ye tefsir olamaz."(1)

Kur'an indirilirken, sadece indiği zaman ve mekana mahkum olarak değil, bütün zaman ve mekanlara göre indiriliyor ve hükmünü de ona göre beyan ediyor. Kur'an Allah'ın sonsuz ilim sıfatından gelen bir kelam olduğu için, hüküm beyan ederken, her dönemi görerek ve bilerek beyan ediyor. Bu yüzden Kur'an her dönemde, her tabaka insanlara hakiki bir mürşit, istikametli bir rehberdir.

Bin dört yüz yıl önceki insana hitap ederken, açık ve zahir bir üslup kullanır. Bin dört yüz yıl sonraki insana ise hafi ve işari göndermelerde bulunuyor. Bir cemaatin ya da bireyin bilmesinin mümkün olmayacağı gaybi haberler vererek mucize olduğunu ilan ediyor.

Mesela Kur'an'ın geçmiş ve gelecekte verdiği gaybi haberler manevi ve Kur'anî bir mucizedir. Ayetlerden bazı örnekler verelim:

"İnşallah, hepiniz emniyet içinde ve saçlarınızı tıraş etmiş veya kısaltmış olarak Mescid-i Harama gireceksiniz. ... Bütün dinlere üstün kılmak üzere Resulünü hak din ile gönderen Odur." (Fetih, 48/27, 28)

Mekke'nin fethine işaret eden gaybi bir mucizedir.

"Bu mağlûbiyetlerinden sonra, birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Hüküm Allah'ındır." (Rum, 30/3,4)

İran-Rum savaşına işaret ediyor. İran'ın galibiyeti üzerine müşrikler sevinerek, Müslümanlara, *"bizim gibi müşrik olan İranlılar sizin gibi Kitaba iman eden Rumlara galip geldi"*, diye alay ediyorlar. Bu olaydan sonra bu ayet nazil oluyor. Rumların galip gelmeye mecali ve imkanı olmadığı halde, Kur'an kısa bir süre içinde galip geleceğini ilan ediyor. İlan ettiği gibi de Rumlar birkaç sene sonra İranlıları mağlup ediyorlar.

"De ki: And olsun, eğer bu Kur'ân'ın benzerini getirmek için insanlar ve cinler bir araya toplanıp da hepsi birbirine yardımcı olsalar, yine de onun benzerini getiremezler." (İsrâ, 17/88)

Bu ayetin nazil oluşundan bu yana bin dört yüz yıl geçmesine rağmen, Kur'an'ın bir benzerini yapamamaları, Kur'an'ın bu ayetinin mucize olduğunu gösterir. Buna benzer yüzlerce mucize vardır. İşte bu gibi gaybi haberleri insanlığın topluca ya da bireysel olarak bilmesi mümkün ve kabil olmadığı için, Kur'an'ın mucize olduğu anlaşılır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, İfadetü'l-Meram](#).

"Maahaza; bir ferdin mesleği, meşrebi, taassubdan hali olamaz ki

"hakaik-ı Kur'aniyeyi görsün, bitarafane beyan etsin..." ifadesine göre Risale-i Nur da öyle midir? Öyleyse bunu nerden anlıyoruz?

Üstad'ın bahsettiği konu; Kur'an'ın baştan sona bir tefsiridir. İdeal bir tefsir için aranan şartlardan biri de, her ilmi sahanın uzmanlarından oluşan bir heyet olmasıdır, diyor.

Risaleler doğrudan doğruya Kur'an'dan alındığı ve belli bir tarikatın malı olmadığı için, dayanabileceği bir meslek yoktur zaten. Üstad kendisini de azlettiğine göre dayanacak bir meslek veya meşrep de yoktur ortada.

"Umumi bir emniyeti ... Cumhur-u nasın itimadını... Kefalet-i zımmiye husule gelsin ve icma-ı millet hücceti elde edebilsin." Bu kavramlar üzerinde durur musunuz?

"Evet, Kur'ân-ı Azîmüşşanın müfessiri, yüksek bir deha sahibi ve nâfiz bir içtihada malik ve bir velâyet-i kâmileyi haiz bir zat olmalıdır. Bilhassa bu zamanlarda, bu şartlar ancak yüksek ve azîm bir heyetin tesanüdüyle ve o heyetin telâhuk-u efkârından ve ruhlarının tenasübüyle birbirine yardım etmesinden ve hürriyet-i fikirlerinden ve taassuplarından âzâde olarak tam ihlâslarından doğan dâhi bir şahs-ı mânevîde bulunur. İşte, Kur'ân'ı ancak böyle bir şahs-ı mânevî tefsir edebilir."(1)

İşaratü'l-İcaz, çağın gereklerini ve tefsirin güncel boyutunu yansıtan ilmi bir sermeşktir. Bu yüzden Kur'an'ın geniş ve külli, aynı zamanda çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir tefsiri yazılacak olursa, İşaratü'l-İcaz'ın rehber ittihaz edilmesi gerektiğine işaret ediyor.

Burada yazılması işaret olunan tefsir, Vehbi ve işari bir tefsirden çok, kesbi ve klasik bir tefsir tarzıdır. Her alanda uzman olan ilmi bir heyet tarafından, bu asrın güncel konularına ve eski kaynaklarda geçmeyen yeni meselelere ışık tutacak kapsamlı bir dirayet tefsiridir bu tefsir.

Bu asrın harikası olan Risale-i Nur, hem güncel hem de Vehbi olmasından bu kapsamlı tefsir çalışmasına tam bir yol gösterici, tam bir rehber olabilir.

Üstat özellikle de İşaratü'l İcaz'ın bu alanda tam bir kaynak olduğuna işaret ediyor. Bu asrın en öne çıkan yönü ilim, ispat ve iknadır. İşaratü'l İcaz ise bu hususta belagatı ile tam bir örneklik ve kaynaklık yapıyor. Adeta nümune-i imtisal bir rehber olduğunu ilan ediyor. Üstat İşaratü'l-İcaz'ı altmış cilt niyeti ile yazmaya başlıyor, ama şartlar ve kader buna müsaade etmediği için yarım kalıyor. İleride ilmi bir heyetin bu yarım kalan projeyi itmam edeceğine işaret ediyor. Ve bu yazılan nüshanın da o ilmi heyete bir örnek olacağını ifade ediyor.

"Yüksek ve azîm bir heyetin tesanüdüyle ve o heyetin telâhuk-u efkârı..." Bu cümlede her ilimde uzman olan alimlerin oluşturduğu bir heyetin tefsir yapması gerektiğine işaret ediliyor.

Mesela Kur'an içinde arıdan bahseden ayet tefsir edilirken, hem Arapça uzmanı hem de arıdan anlayan bir fen alimi dayanışma içinde ayeti tefsir ederse, çok geniş ve kapsamlı bir tefsir olur.

"Ruhlarının tenasübüyle birbirine yardım etmesinden,.." Bu heyetin ruhları birbirine uygun ve uyumlu olmalıdır. Zira ahenk ve güzellik uyumlu olmanın bir neticesidir. Aynı maksat için hareket eden ruhlar birbirinin aynı hükmündedir mülâhazasınca, bu heyet bu uyumlu ruhla bu işi yaparsa daha verimli daha güzel bir netice elde ederler. Yoksa dilci farklı, fenci farklı telden çalarsa, tefsir çalışması maksada ulaşamaz.

"Hürriyet-i fikirlerinden ve taassuplarından âzâde olarak tam ihlâslarından doğan dâhi bir şahs-ı mânevîde bulunur. İşte, Kur'ân'ı ancak böyle bir şahs-ı mânevî tefsir edebilir."

Burada heyetin temel vasıfları zikrediliyor. Birincisi fikir hürriyetidir. Şayet bu heyet her hangi bir baskı ve dayatma altında kendi düşüncelerini ifade edemiyor ise, bu sağlıksız bir tefsir olur. Şu ayeti şöyle izah edersem, mevcut iktidar ile ters düşerim diyen birisi bu heyette olmamalıdır.

Taassup olmamalıdır. Yani heyet kendi meslek ve meşrebinin baskısı ve taraftarlığı ile meselelere bakmamalıdır. Taassup aklın ve ilmin önünde bir perde bir settir. Mutaassıp birisi kolaylıkla farklı bir düşünceyi kabul edemez. Bu da ilim eve fikir zenginliğinin önünde bir engeldir.

Heyet ihlas ile hareket etmelidir. Yani heyet bu çalışmayı sadece Allah rızası için yapmalıdır. Yoksa şöhret, menfaat-i maddi gibi şeylerin saiki ile yapılırsa, bu çalışma hem tesirli olmaz, hem de insanlar ciddiyet ile istifade edemezler.

Bu heyetin ilmi ve manevi uyumluluğu kolektif bir içtihat aklını ve velayet manasını deruhte eder. Mesela İmam Azamda toplanan içtihat ve velayet vasfı bu heyetin şahsı manevinde toplanabilir. Dolayısı ile heyetin her bir ferdinin bunda hissesi olur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, İfadetü'l-Meram.](#)

"Bilhassa bu zamanda, bu şartlar ancak; yüksek ve azîm bir heyetin tesanüdüyle telâhuk-u efkârından ve ruhlarının tenasübüyle birbirine yardım etmekten ve hürriyet-i fikirle taassuptan âzâde olmakla tam ihlâslarından doğan,.." Açıklar mısınız?

"Evet, Kur'ân-ı Azîmüşşanın müfessiri, yüksek bir deha sahibi ve nâfiz bir içtihadı malik ve bir velâyet-i kâmileyi haiz bir zat olmalıdır. Bilhassa bu zamanlarda, bu şartlar ancak yüksek ve azîm bir heyetin tesanüdüyle ve o heyetin telâhuk-u efkârından ve ruhlarının tenasübüyle birbirine yardım etmesinden ve hürriyet-i fikirlerinden ve taassuplarından âzâde olarak tam ihlâslarından doğan dâhi bir şahs-ı mânevîde bulunur. İşte, Kur'ân'ı ancak

böyle bir şahs-ı mânevî tefsir edebilir."(1)

“Yüksek ve azîm bir heyetin tesanüdüyle ve o heyetin telâhuk-u efkârı...” Bu cümlede her ilimde uzman olan alimlerin oluşturduğu bir heyetin tefsir yapması gerektiğine işaret ediliyor. Mesela Kur'an içinde arıdan bahseden ayet tefsir edilirken, hem Arapça uzmanı hem de arıdan anlayan bir fen alimi dayanışma içinde ayeti tefsir ederse, çok geniş ve kapsamlı bir tefsir olur.

“Ruhlarının tenasübüyle birbirine yardım etmesinden,..” Bu heyetin ruhları birbirine uygun ve uyumlu olmalıdır. Zira ahenk ve güzellik uyumlu olmanın bir neticesidir. Aynı maksat için hareket eden ruhlar birbirinin aynı hükmündedir mülâhazasınca bu heyet bu uyumlu ruhla bu işi yaparsa daha verimli daha güzel bir netice elde ederler. Yoksa dilci farklı, fenci farklı telden çalarsa tefsir çalışması maksada ulaşamaz.

"Hürriyet-i fikirlerinden ve taassuplarından âzâde olarak tam ihlâslarından doğan dâhi bir şahs-ı mânevîde bulunur. İşte, Kur'ân'ı ancak böyle bir şahs-ı mânevî tefsir edebilir."

Burada heyetin temel vasıfları zikrediliyor. Birincisi *fikir hürriyeti*dir. Şayet bu heyet her hangi bir baskı ve dayatma altında kendi düşüncelerini ifade edemiyor ise, bu sağlıksız bir tefsir olur. Şu ayeti şöyle izah edersem mevcut iktidar ile ters düşerim diyen birisi bu heyette olmamalıdır.

Taassup olmamalıdır. Yani heyet kendi meslek ve meşrebinin baskısı ve taraftarlığı ile meselelere bakmamalıdır. Taassup aklın ve ilmin önünde bir perde bir settir. Mutaassıp birisi kolaylıkla farklı bir düşünceyi kabul edemez. Bu da ilim eve fikir zenginliğinin önünde bir engeldir.

Heyet ihlas ile hareket etmelidir. Yani heyet bu çalışmayı sadece Allah rızası için yapmalıdır. Yoksa şöret, menfaat-i maddi gibi şeylerin saiki ile yapılırsa, bu çalışma hem tesirli olmaz, hem de insanlar ciddiyet ile istifade edemezler.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, İfadetü'l-Meram](#)

"Uzak bir istikbalde yapılacak yüksek bir tefsire, bir örnek ve bir me'haz olmak üzere, o zamanların insanlarına bir yadigâr maksadıyla yaptım." ifadesini nasıl anlamalıyız?

İşaratü'l-İcaz, çağın gereklerini ve tefsirin güncel boyutunu yansıtan ilmi bir sermeşktir. Bu yüzden Kur'an'ın geniş ve külli, aynı zamanda çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir tefsiri yazılacak olursa, İşaratü'l-İcaz'ın rehber ittihaz edilmesi gerektiğine işaret ediyor.

Burada yazılması işaret olunan tefsir, Vehbi ve işari bir tefsirden çok, kesbi ve klasik bir tefsir tarzıdır. Her alanda uzman olan ilmi bir heyet tarafından, bu asrın güncel konularına ve eski kaynaklarda geçmeyen yeni meselelere ışık tutacak kapsamlı bir dirayet tefsiridir bu tefsir.

Bu asrın harikası olan Risale-i Nur, hem güncel hem de Vehbi olmasından bu kapsamlı tefsir çalışmasına tam bir yol gösterici, tam bir rehber olabilir.

Üstat özellikle de İşaratü'l İcaz'ın bu alanda tam bir kaynak olduğuna işaret ediyor. Bu asrın en öne çıkan yönü ilim, ispat ve iknadır. İşaratü'l İcaz ise bu hususta belagatı ile tam bir örneklik ve kaynaklık yapıyor. Adeta nümune-i imtisal bir rehber olduğunu ilan ediyor. Üstat **İşaratü'l-İcaz'ı altmış cilt** niyeti ile yazmaya başlıyor, ama şartlar ve kader buna müsaade etmediği için yarım kalıyor. İleride ilmi bir heyetin bu yarım kalan projeyi itmam edeceğine işaret ediyor. Ve bu yazılan nüshanın da o ilmi heyete bir örnek olacağını ifade ediyor.

YAZDIR

"(Kur'an'ın) meyvesi bihakkalyakîn rahmet-i Rahmân ve dâr-ı cinân; makamı ve revacı, bi'l-hadsi's-sadık makbul-ü melek ve ins ve cân bir kitab-ı semavîdir." cümlesini izah eder misiniz?

"(Kur'an'ın), meyvesi bihakkalyakîn rahmet-i Rahmân ve dâr-ı cinân; makamı ve revacı, bi'l-hadsi's-sadık makbul-ü melek ve ins ve cân bir kitab-ı semavîdir."(1)

Kur'an'ın makamı ve rağbet görülmesi, delil ve ispata ihtiyaç kalmadan, akıl tarafından birden takdir edilen bir meseledir.

Ayrıca Kur'an'ın makam ve mevkiî bütün insanların, cinlerin ve meleklerin kabulü olması ve ona olan rağbet ve teveccühün bütün kelimeler ve kitaplardan üstün ve fazla olmasıdır.

En avamdan tut ta en havas tabakaya kadar, Müslümanların Kur'an'a olan hürmet ve saygısı ve en az yılda bir defa hatmedilmesi, hatta beş on yaşlarındaki çocukların onu hıfz edip hafız olması, ona olan teveccüh ve rağbeti delilsiz ve ispatsız bir şekilde hads-i sadık (Aklın bir şeyi delile ihtiyaç duymadan idrak edip kabul etmesi, sürat-i intikali akli diye de tarif edilir) ile gösterir.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz](#)

"Hem bütün evliya ve siddikîn ve urefâ ve muhakkikîn muhtelif meşreplerine ve ayrı ayrı mesleklerine..." diye devam eden cümlelerin tümünü açıklar mısınız?

İslam dairesinde farklı meslek ve meşreplerin olmasının iki temel nedeni vardır; **birisi** Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisine bakıyor. **Diğeri ise** insanların kapasite ve kabiliyet durumuna bakıyor.

Allah'ın her bir isim ve sıfatı diğer isim ve sıfatından hem mana hem de hüküm olarak farklılık arz ediyor. Mesela Allah'ın **ilim** sıfatı ile **kudret** sıfatı mana ve hüküm bakımından birbirinden farklıdır, hatta muhaliftir. İlim sıfatı varlığın her boyutuna nüfuz edebilirken, kudret sıfatı varlığın sadece mümkün olan boyutuna nüfuz edip taalluk ediyor. Diğer isim ve sıfatları da buna kıyas edebiliriz. İlm-i Kelamda bu isim ve sıfatların mana ve hükümleri ve tecelli ve taalluk alanları etraflıca izah edildiği için, biz bu meseleyi kısa kesiyoruz.

Her bir isim ve sıfat tecelli ederken, mana ve hükmünü, tecelli ettiği yerde ve mahalde icra edip tezahür ettirmek istiyor. Diğer isim ve sıfatlar da aynı şekilde tecelli edince, eşyada ve mevcudatta bir ihtilaf, bir farklılık, bir başkalık hasıl oluyor. Nasıl Allah'ın isim ve sıfatları mana ve hüküm noktasından birbirinin aynı olması mümkün değil ise, o mana ve hükümlere mahal ve mazhar olan

eşyanın ve mevcudatın da birbirinin aynısı ve kopyası olması mümkün değildir. Demek eşyadaki ve mevcudattaki ihtilaf ve farklılıklar Allah'ın isim ve sıfatlarından gelen tecelli farklılığındandır. Bu yüzden eşyayı ve mevcudatı bir kalıp içine sokup aynileştirmek ve her şeyi tek tip haline getirmek, fitrata aykırı bir ütopyadır.

İnsan, eşya ve mevcudat içinde daha özel ve daha seçkin bir konuma sahip olduğu için, insanların durumu biraz daha farklıdır. İnsan varlıklar içinde şahsiyet ve kabiliyet noktasından evrenin küçük bir nümunesi, küçük bir modeli gibidir. Her bir insan adeta değişik bir alem, farklı bir kainat gibidir. Duyguları, kabiliyetleri, düşüncesi ve mizacı noktasından insan tek başına bir alemdir.

Yukarıda bahsedildiği gibi, Allah'ın isim ve sıfatlarının farklı mana ve hükümleri insanda daha belirgin ve keskin bir şekilde tecelli ediyor. Böyle olunca, her bir insan özellik ve şahsiyet açısından diğer insanlardan tamamen farklı bir mahiyete sahip oluyor. Onun için bir insanın mizaç ve karakteri diğer insanınki ile aynı olmuyor, tamamen farklı, hatta zıt ve muhalif de olabiliyor. İnsanları farklı kılan ve her birisini diğerinden başka bir alem yapan şey, Allah'ın isim ve sıfatlarının farklı mana ve hükümlerinin bir iz düşümüdür.

Bu farklılıkların yanında elbette ortak olan ve genel kabul görmüş değerler de vardır. İnsanların sosyal ve toplumsal varlıklar olmaları bu ortak ve genel kabul görmüş değerleridir. Yani alemleri ve anlayışları birbirine yakın olan insanlar bir araya gelip yakınlaşmak ve toplumsallaşmak ihtiyacı hissederler. Bu toplumsallaşma ve yakınlaşmanın temel dinamiği, kabiliyet ve anlayışların bir birlerine yakın olmasıdır. Toplumlara ve milletleri oluşturan temel nokta burasıdır. Yani ortak değerler ve genel kabullerdir. Ama bu ortak değerler ve genel kabuller hiçbir zaman insanları aynileştirmez, biribirinin aynı yapmaz. Bu yüzden aynı toplum ve milletler içinde farklı yapılanmalar ve farklı meslek ve meşrepler olabilmektedir. Bu hem fitri hem de gerçekçi bir ihtiyaçtır. Önemli olan bu farklılıkların kavga ve çatışmaya gidecek kadar taassup ve bağınazlığa varmamasıdır.

Hak ve doğru bir çerçevede, ortak değerleri ve genel kabulleri incitmeyecek bir seviyede insanların farklı meslek ve meşrepler oluşturması gayet doğal ve güzel bir durumdur. Hem de yukarıda izah edildiği üzere bu farklılaşmanın kökeni Allah'ın isim ve sıfatlarına dayanıyor.

Bu farklılık ve başkalık fitri bir durum olduğu için, aynı mana peygamberlerde de mevcuttur. Bu sebeple her peygamberin fitri ahvali ve mazhar olduğu şeriat biribirinden farklılık arz eder. Bu farklılıklarda hem Allah'ın isim ve sıfatları hem de kabiliyet ve istidatların rolü büyüktür.

Mesela, Allah'ın bir ismi bir peygamberde galipse, diğer isimler o ismin gölgesinde ve tesirinde kalıyor. Bu yüzden bütün isimleri eşit ve azami bir noktada aksettiremiyor. Bu yüzden peygamberlerin şeriat ve mahiyetleri bir ismin hükümranlılığı altında kalıyor. Yanlış anlaşılmasın, diğer isimler onlarda hiç tecelli etmiyor ya da eksik tecelli ediyor demek değildir; bu diğer peygamberlere nispeten bir kıyaslamadır. Peygamberlerin arasındaki ihtilaf ve farklı makamların olması buradan kaynaklanıyor.

İki Cihan Serveri Peygamber Efendimiz (asv)'de Allah'ın bütün isim ve sıfatları azami ve dengeli bir şekilde tecelli ettiği için, onun şeriatı olan İslam bütün insanların kabiliyet ve mizaçlarını bünyesinde toplar ve çatısı altına alabilir bir genişliktedir. Yani genel çerçeve noktasından İslam bütün insanlığı kuşatan, çatısı altına alan geniş bir dairedir. Hiç bir kimse İslam kalıp açısından dar olduğu için,

filanca adamı ya da filanca toplumu çatısı altına alamaz ya da bünyesinde hazmedemez diyemez. İslam dininin karakterinde Hazreti Peygamber (asv)'in geniş ve eşsiz mahiyeti ve mizacı vardır. Bu öyle bir mahiyet ve mizaçtır ki hiçbir insan bu mahiyeti ve mizacı delip geçemez. Lakin küfür ve şirkte inat edip imana yanaşmayanlar bahsimizin dışındadır. Zaten onlar İslam'ı dar veya yetersiz gördükleri için değil, başka manevi hastalıklardan dolayı inkar ediyorlar.

Aynı azamilik ve kuşatıcılık Peygamber Efendimiz (asv)'e nazil olan Kur'an-ı Kerim'de de vardır. Bu sebeptendir ki, meslek ve meşrepleri farklı, hatta zıt olan alim ve evliyalar Kur'an çatısı altında toplanmışlar, feyiz ve derslerini bu kitaptan alıyorlar. Yani Kur'an öyle geniş ve öyle yüksek bir hitaptır ki, bütün zıt ve ihtilafli meslek ve mizaçları bünyesinde hazmediyor ve doyuruyor. Akli esas alan İlm-i Kelam'ın Üstadı Fahrettin Razi ile kalbi esas alan tasavvufun Üstadı Muhyiddin-i Arabi aynı Kur'an dan ders alıyorlar. Kur'an bu farklı mesleklere ders verirken, bir tarafa meyletmiyor, hepsine en üst seviyeden feyiz veriyor; demektir ki bu da ancak Allah'ın kelamına yakışıdır.

"İnsaniyet-i kübrâ olan İslâmiyet" ifadesini açıklar mısınız?

İnsaniyet-i kübra, kelime olarak büyük insan demektir. Terim olarak ise, insanlığın en kamili ve en mükemmeli anlamında İslamiyet demektir.

İslam, insanlık için gönderilmiş bir din olarak insanın en kamil manaya ulaşmasını temin edecek bir sistem olarak düzenlenmiştir. Bu yüzden tam tekemmül etmiş ve her vechesi ile kemale ermiş bir insanı büyütsek, İslam olur İslam'ı küçültüp insan şekline çevirsek, kamil bir insan olur. Büyük ve kamil insan modeli İslam ile eş değer bir kavramdır.

Bu noktada İki Cihan Serveri olan Hazreti Peygamber Efendimiz (sas) **insan-ı kamil** manasının en müntehası en mükemmeli olduğu için, insandan kast edilen manayı tam ifade ediyor. Bu yüzden şöyle bir önerme çıkarabiliriz; Hazreti Peygamber Efendimizi (sas) büyütsek İslam olur, İslam'ı küçültsek Hazreti Peygamberimiz (sas) olur. İşte İnsaniyet-i Kübra İslam'ın insan modeli ve timsali Hazreti Muhammed (asv)'dir.

"Kur'an çok kitapları tazammun eden tek, câmi' bir kitab-ı mukaddestir." cümlesini açıklar mısınız?

Vahiy; Allah'ın ezeli ilminden süzülüp gelen bir rehber olmasından dolayı, değil kainatı, Allah'ın bütün mülkünü kuşatacak ve ihata edecek bir mahiyettedir. Varlık olgusunu bütünü ile tarif ve tasvir etmek; ancak vahye mahsus bir özelliktir. İşte bu nokta "**ezeli ve ebedi tercüme**" şeklinde ifade ediliyor.

Kur'an'ın bir ucu maddi alemde iken, diğer ucu Vacibü'l-Vücut olan Allah'ın Zat-ı Akdesi ve sıfatlarındadır. Böyle ihatalı bir kelam elbette içeriğinde ve bünyesinde sayısız ilim ve fikirleri taşır.

"Ne yaş, ne de kuru hiçbir şey yoktur ki, ap açık bir şekilde kitapta yazılmış olmasın."
(En'âm Sûresi, 6/:59)

"Herbir âyetin mânâ mertebelerinde bir zâhiri, bir bâtını, bir haddi, bir muttalai vardır. Bu dört tabakadan herbirisinin (hadisçe شُجُونٍ وَعُسُونٍ tâbir edilen) fûrûatı, işârâtı, dal ve budakları vardır."(1)

meâlindeki hadisin de hükmüyle ayetin çok mana ve mertebeleri vardır ve bir çok ilim dalları bunlardan neşet etmiştir.

Bu ayet ve hadisin ışığı ile meseleye bakacak olursak Kur'an yüz binlerce kitabı, işari ve remzi olarak içinde barındıran cami bir kitaptır. Bu hükmün en büyük şahidi ise Kur'an üzerine üç yüz elli bin tefsir ve ayrıca yüz binlerce müstakil kitapların telif edilmesidir. Altı yüz küsur sayfalık bir kitap üzerine milyonlarca kitap ve şerhlerin yazılması, onun ne denli bir hülasa ve ne kadar ihatalı bir kitap olduğunu kör olana da gösterir.

İslam tarihinde **hadis, kelim, tefsir, siyer, esbab-ı nüzul, belagat, siyak sıbak** gibi bir çok ilim dalı Kur'an temelli ve Kur'an kaynaklı ilim dallarıdır. Yani bu ilim dallarının teşekkül etmesinde ve gelişmesinde baş aktör Kur'an ve içindeki sonsuz ilimdir.

Üstelik meslek ve meşrepleri farklı olan alimlerin hepsinin hocası ve asıl kaynağı Kur'an'dır. Demek Kur'an bir meslek ya da meşrebin tesirinde kalmayıp bütün meslek ve meşrepleri ihata ile çatısı altında toplamıştır. Bu da onun ne kadar cami bir kelim olduğunu gösterir.

(1) bk. [Şualar, Birinci Şua](#)

"Kur'an müşahhas olduğu halde, efrat sahibi olan külli gibi tarif edilir." cümlesini misal verip izah edebilir misiniz?

Cüzi- Külli: Cüzi küllinin küçültülmüş bir modelidir. Küllide ne varsa hepsi cüzide de vardır. Cüzi ile külli keyfiyeten aynı, kemiyeten farklıdır. Küllide azametli ve haşmetli olan meseleler cüzide de aynen ama küçültülmüş ve mütevazı olarak vardır. Cüziye bakarak külli hakkında fikir edinilebilir.

Mesela, işnsan cüzi iken insanlık küllidir. İnsanlıkta ne varsa aynısı insanda da vardır. İnsan ile insanlık arasında sadece kemiyet farkı vardır.

Aynı mana Kur'an-ı Kerim'de de vardır. Kur'an kitap olarak külli iken, onun sure ya da ayetleri külliyet kesp etmiş cüzi gibidirler. Yani Kur'an'ın umumunda yazılı olan hikmet ve manalar Kur'an'ın bir cüzisi olan Yasin suresinde de aynı şekilde yazılıdır demektir. Nasıl Yasin suresi Yasin harfinde küçük hatlar ile yazılıyor ise, Kur'an da küçük bir surede küçük ve latif bir şekilde yazılmış demektir.

Kur'an bir kitap olmasına karşın, içinde binlerce kitapları barındıran külli bir kitaptır. Yani Kur'an

cisim ve şahıs noktasından tek bir kitaptır, lakin mana ve hikmet zenginliği noktasından binlerce kitap değerindedir.

Öyle ki bazen bir harfnde üç sayfalık mana vardır. Üstad Hazretlerinin “**Nabüdü**” kelimesindeki bizi ifade eden “**nun**” harfinden üç sayfa mana çıkarması buna güzel bir misaldir. Bazen oluyor ki, Kur’an’ın bir ayetinden ciltlerle kitap yazılır. Tarihte bunun örnekleri çoktur. Kur’an-ı Kerim altı yüz sayfa olmasına rağmen, üzerine üç yüz bini aşkın tefsirlerin yazılması onun ne denli geniş ve külli bir kitap olduğuna kati delildir.

Özetle, Kur’an müşahhas olduğu halde, yani tek bir kitap olduğu halde, sureleri ve ayetleri adedince ayrı kitapları içinde barından külli ve geniş bir mahiyete sahiptir. Mesela İhlas suresi küçültülmüş bir Kur’an’dır.

"Kur’ân Arş-ı Âzamdân, İsm-i Âzamdân, her ismin mertebe-i âzamından gelmesi,..” izah?

Bu tarifte ve cümlede Kur’an’ın geliş noktasından ne kadar kuvvetli ve kaynak noktasından ne denli yüksek ve ulvi bir kitap olduğu vurgulanıyor. Yani Kur’an kaynak ve memba noktasından tarif ediliyor.

Kur’an öyle bir kitap ki, bütün isimlerin azami mertebesinden ve İsm-i Azam’dan kaynaklı nüzul eden bir kitaptır. Bu yönü ile Kur’an bütün alemlerin ve bütün hakikatlerin Rabbi unvanı ile insanlığa hitap ediyor. Diğer semavi kitap ve sahifeler ise belli isimlerin tecellisi olduğu ve belli kavimlere hitap ettiği için, Kur’an gibi külli ve cihanşümül olamıyorlar, makam ve kaynak olarak Kur’an’a yetişemiyorlar, demektir.

Allah’ın kelimada ve hitabında hususiyet ve umumiyet noktasında çok makam ve mertebeler vardır. Allah’ın cansız varlıklardan ta insanlara kadar her taife ile bir konuşması vardır. Ama bu konuşmaların derece ve mertebeleri muhtelifdir, kimisi hususi kimisi umumi, kimisi bir ismin gölgesinde kimisi bir çok ismin gölgesinde Allah’ın kelamına mazhar oluyor. İşte bu muhtelif konuşmalar içinde en azami ve küllisi ve bütün isimlerin azami tecellisini yansıtan Kur’an’dır.

Mesela Hazreti İsa (as) da Allah’ın kudret sıfatı galip olduğu için, diğer isimler ona tabi oluyor. Kelam da bu ismin şekline göre geliyor. Ama Hazreti Peygamber Efendimiz (asv) İsm-i Azam’a mazhar olduğundan, her ismin azami tecellisine mazhar oluyor. Kelam da bu mazhariyete uygun olarak tecelli ediyor. Allah’ın her bir ismi Kur’an sahnesinde en haşmetli ve en kapsamlı bir perdede kendisini sahneliyor. Bu mana sair kelimelerde yoktur. Yani Tevrat, İncil, Zebur ve diğer suhurlar bu noktada Kur’an gibi değillerdir.

Kur’an’ın her ismin en azam noktasından süzülüp gelmesi ise isme değil, ismin tecellisine mazhar olan muhatabın kabiliyetine bakıyor. Kainatta basitten mükemmele doğru işleyen tekamül kanunu hükmettiği için, insanlık da basitten mükemmele doğru tekamül ve terakki ediyor. Nasıl bir insan bebeklik, çocukluk, gençlik, olgunluk ve ihtiyarlık sürecinden geçip gidiyor ise, aynı süreci insanlık

da toplum olarak takip ediyor. Bu sebeple insanlığın hitaba kabiliyetleri her dönemde farklılık arz eder. Hazreti Adem (as) 'in dönemi insanlığın en basit ve ilkel dönemi olduğu için, Allah onlara hitap ederken basit ve az bir söz ile konuşur. Temsilde hata olmasın, annenin bebeği ile çat pat konuşması gibi. Bu konuşma derecesi insanlığın tekamülüne uygun olarak sürekli terakki ile değişir. İnsanlığın en mükemmel hitaba kabil olduğu dönem Hazreti Muhammed (asv) Efendimizin dönemidir. Bu sebeple Kur'an da kelimeler içinde en geniş ve en kapsamlı bir kelimedir. Hazreti Peygamber Efendimiz (asv)'in manevi azameti, ümmetinin kemale ermiş olması, hitabı ve muhataplığı da külliyete çıkarmıştır.

"Kur'ân nedir, tarifi nasıldır?" sorusunun cevabındaki ilk üç tanıma delil olabilecek ayetler hangileridir?

"BİRİNCİ CÜZ: Kur'ân nedir, tarifi nasıldır?"

Elcevap: On Dokuzuncu Sözde beyan edildiği ve sair Sözlerde ispat edildiği gibi Kur'ân;

- Şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi,
- Ve âyât-ı tekviniyeyi okuyan mütenevvi dillerinin tercüman-ı ebedîsi,
- Ve şu âlem-i gayb ve şehadet kitabının müfessiri.."(1)

Konuyla ilgili bazı ayetleri aşağıya alıyoruz:

"Elif, Lâm, Râ. Bu Kur'ân öyle büyük bir kitaptır ki, insanları Rablerinin izni ile karanlıklardan aydınlığa, her şeye galip ve hamde lââyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için onu sana indirdik." (İbrahim, 14/1)

"Bu (Kur'ân) insanlar için bir açıklama, Allah'dan gereğince korkanlar için doğru yolu gösterme ve bir öğüttür." (Al-i imran, 3/138)

"Bu (Kur'an), insanlar için basiret (nuruyla Allah'a yönelten ayet)lerdir, kesin bilgiyle inanan bir kavim için de bir hidayet ve bir rahmettir." (Casiye, 45/20)

"De ki: "İman edenleri sağlamlaştırmak, müslümanlara bir müjde ve hidayet olmak üzere, onu (Kur'an'ı) hak olarak Rabbinden Ruhü'l-Kudüs (Cebrail) indirmiştir."(Nahl, 16/102)

"Hayır! Şüphesiz bunlar bir öğüttür. Dileyen ondan (Kur'an'dan) öğüt alır. O, değerli sahifelerdir. Tertemiz kılınmış, yüce makamlara kaldırılmış mukaddes sahifeler. Kâtiplerin ellerindedir. Değerli ve güvenilir katiplerin." (Abese, 80/11-16)

"De ki: "Bu (Kur'an), büyük bir haberdir."(Sad, 38/67)

Daha buna benzer birçok ayeti burada takdim etmek mümkündür.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz, Mukaddime.](#)

"Melek ve beşer ve hayvanatın ilhamları, külliyet ve hususiyet itibarıyla pek çok muhtelifdir." cümlesini misallerle izah edebilir misiniz?

İlham'ın Tarifi: İstilah olarak **ilham** "kalbe bir takım mana ve fikirlerin ilkâ edilmesi" anlamında kullanılır. "Allah'ın, kulun kalbine bıraktığı şey", "feyz yoluyla kalbe bırakılan şey" tarzında da ifade edilmiştir. İlham genel, vahiy ise özel bir terimdir. Böyle olunca her vahiy ilhamdır, ama her ilham vahiy değildir önermesini çıkarmamız mümkündür. Bu da ilhamın çok çeşit ve mertebelerinin olduğunu gösteriyor.

Kimi ilhamlar külliyet kazanıp bütün insanlığı bağlarken, (vahiy gibi); kimi ilhamlar da cüzi kalıp kul ile Allah arasında hususi bir iletişim oluyor, sair mahlukatın ilhamları gibi.

İlhamın Çeşitleri

Birincisi: *Peygamberlere gelen vahiydir.* Vahiy şeklinde sadece nebi ve resullere gelir; bunların dışında hiç kimse ve hiç bir mahluk vahye mazhar olamaz. **Vahiy**, ilhamdan farklı olarak vasıta ve kendine özgü bir nişan ile nebilere gelir. Bunun sebebi ilham ile vahyin arasında bir fark olması içindir. Zira fark ve nişan olmaz ise, Allah'ın insanlar hakkındaki emir ve yasakları anlaşılmaz ve belirsiz hale gelirdi. O zaman kim resul, kim ümmet karıştırdı. İşte Allah bu karışıklığı önlemek için, peygamberlere ayrı ve farklı bir nişan ile vahyi indirmiş ve onları mucizeler ile de teyit etmiştir.

İlham ile vahiy arasındaki en önemli fark vasıtalarıdır. **Vahiy vasıtalar ve umumi bir hitap ile gelir; ilham ise vasıtasız ve özel olarak kalbe gelir.** Vahiy yasadır, herkesi bağlar; ilham ise yasa değildir, kimseyi de bağlamaz.

İkincisi: *Büyük meleklerin ilhamıdır.* Allah'ın peygamberlerden sonra en yüksek derecede konuştuğu kesim büyük meleklerdir. Allah dört büyük meleğe vazifeleri hususunda katiyete yakın bir şekilde ilham ile direktif verir. Mesela Azrail'e (as) kabz-ı ervah noktasında ilham ile ne yapacağı bildirilir. Yine aynı şekilde Mikail'e (as) vazifesi ilham ile bildirilir ve hakeza. Bu tarz ilhamlar Allah'ın kelam sıfatının melaike alemindeki tecellileridir. Bu büyük meleklerin ilhamı insanların ilhamından üstündür. Ama meleklerin de avam olanları vardır ki, bunların ilhamı da insanların havas olanlarının ilhamının altındadır.

Üstad Hazretleri sıralamayı şöyle yapar;

"Meselâ, en cüz'îsi ve basiti, hayvanatın ilhamatıdır. Sonra avâm-ı nâsın ilhamatıdır. Sonra avâm-ı melâikenin ilhamatıdır. Sonra evliya ilhamatıdır. Sonra melâike-i izam

ilhamatıdır.”(1)

Meleklerin ilhamını gösteren ayetlerden birisi de şudur;

"Rabbin meleklere vahyediordu ki: “Muhakkak Ben sizinle beraberim, haydi siz de müminlere sebat ve cesaret verin. Kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Haydi vurun onların boyunlarına, vurun onların parmaklarına!” (Enfal, 8/12)

Üçüncüsü: *İnsanlarda havas tabaksını teşkil eden alim ve evliyaların ilhamatıdır.* Evet Allah hususi bir konuşma tarzı ile insanlardan kalbi ve maneviyatı terakki etmiş alim ve evliyalar ile kuvvetli bir ilham ile konuşur. Evliyaların kalp aynasına gelen bu ilhamlar dini hüküm açısından bir şey ifade etmez. Ama Kur'an ve sünnetin özüne ve ruhuna uygun bir tarzda gelen kuvvetli bu ilhamlar kazyey-i makbule nevinden kabul edilebilir. Bunun din ile çelişen bir tarafı yoktur.

İslam tarihinde ilham kaynaklı çok parlak ve kuvvetli eserler vardır. Bunlar İslam'a zarar değil, menfaat sağlamışlardır. İnsanlar içinde manevi ve kalbi açıdan avamdan tut havassa kadar çok mertebe ve derece sahibi olanlar var. Elbette bunların ilhama mazhariyetleri bir ve eşit olmaz. Bu açıdan büyük bir velinin kalbi ile avam bir insanın kalbi mazhariyet noktasından farklılık arz eder. İlham nasıl mahlukat asarında farklı tecelli ediyor ise, elbette insanlık içinde de farklı farklı tecelli eder. İşte bu farklı tecelli manalarını her meşrep sahibi kendine has bir terim ile ifade etmiş ve edebilir.

Mesela, Said Nursi Hazretleri kalp aynasına gelen ilhamata **ih̄tar** adını veriyor. İhtar manası da katiyete yakın bir ilham şeklidir. Ama vahiy ile kıyasa gelmez. Sonuçta kalbe gelen ilhamlar şeriattın denetimindedir. Şayet ayet ve hadislerle zıt bir şey söyleniyorsa, bu Said Nursi de olsa reddedilir. Ümmeti bağlayıcı bir tarafı yoktur. Biri kalkıp ben Risale-i Nurları kabul etmiyorum dese, dini açıdan bir sakıncası yoktur. Ama Nurların feyzinden mahrum kalır. Bu da büyük bir zarar ve kayıptır. Üstad Hazretleri bu manaya işaret için, **"Risale-i Nur dava değil, dava içinde bir burhandır."** demektedir. Bütün insanlığı bağlayan tek ilham, vahiy ile gelmiş olan şeriattır.

Avam insanların da ilhama mazhariyeti vardır; ancak veli zatların ilhamı gibi kuvvetli ve parlak değildir. Nasıl ilim noktasından insanlar arasında çok mertebeler vardır. Buna bağlı olarak manevi kemalat ve kalbi kuvvet bakımından da insanlar arasında çok mertebeler vardır. Onun için avam birisi kalkıp ben de Hazreti Geylani gibi ilhama mazhar oluyorum diyemez.

Bu hususta peygamberlerin dışında insanların da ilhama mazhar olunabileceğini gösteren ayetler de vardır:

"Musa (as)'ın anasına: Onu emzir. Eğer onun için korkarsan onu denize bırakıver, korkma ve mahzun olma. Çünkü biz onu geri vereceğiz ve kendisini peygamber yapacağız" diye vahyedik." (Kasas, 28/7).

Bu âyette geçen "**vahiy**" kelimesi de ilham ve rüya anlamlarında kullanılmaktadır.

"Ve hani havarilere: “Bana ve Resulüme iman edin.” diye ilham etmiştim. Onlar da: “İman ettik. Hakka teslim olduğumuza şahid ol!” demişlerdi." (Maide, 5/111)

Bu ayetler çok açık bir şekilde peygamber olmayan sıradan veya havas olan insanların da ilhama mazhar olabileceklerini gösteriyor. Bu ayetler açıkça ilhamı ispat ederken, ilham gerçeğini inkar etmek hamakattan başka bir şey olamaz.

İnsanlar içinde şair, edip, sanatkar, bilim adamı gibi maddi ilimlerde havas olan insanların da ilhama mazhariyeti avam insanlardan farklılık arz eder. Zira bir ilim ile meşgul olan birisi o ilimde meleke kespettiği için, o alanda işler artık ona adeta ilham kolaylığında tecelli etmeye başlar.

Nasıl Edison lamba için bin deney yapıyor, sabır ve metanetin meyvesini de o bin deneyden sonra kazanıyor. Allah insanın bu sabır ve metanetine mükafat olarak o neticeyi ilham ediyor. Aynı şekilde diğer alanlarda da insanlar terakki ettikçe, o alanda meleke sahibi olması ile yine o alanda ilhama mazhariyetleri olabiliyor. Böyle işlek bir yolun bazı sapkın mezhepler tarafından, yani ilhamın inkar edilmesi gerçekten çok acayip bir durumdur.

Dördüncüsü: *Hayvanatın ilhamıdır.* Hayvanların hayatını tahkik ettiğimizde, onların ne denli hikmetli ve ahenkli bir davranış içinde olduklarını görürüz. Bu hikmetli ve ölçülü davranış biçimini hayvanatın takip edip yapması muhal olduğuna göre, zira akıl ve şuurları yok, demek onlara bu işleri bildiren ve yaptıran birisi var. İşte hayvanatın ilhamı onlara hem şuur ve akıl hem de rehber hükmündedir.

Kur'an-ı Kerim'de bu mesele şu şekil ifade ediliyor:

"Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler edin. Sonra meyvelerin hepsinden ye de Rabbinin sana kolaylaştırdığı yollarına gir." Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için ibret vardır."(Nahl, 16/68, 69)

İşte hayvanatın ilham ve sevk-i İlahi ile bazı sırlı ve gaybi hallere muttali olabileceği çok açıkça ifade ediliyor. Yani ilhamın arıya bir şuur ve rehber olduğu açıkça ilan ediliyor.

Eski tabir ile, "*Mercuhta sabit olan bir kemalat, racihde de sabit olur.*" Yani alt sınıfta olan birisindeki kemalat ispata lüzum kalmadan üst sınıfta olan birisinde de sabit olur. İnsana hizmet için yaratılan hayvanat ilhama mazhar olacak, ama kainata halife olmuş insan ilham gibi bir şerefe layık olmayacak. Bu akla ziyan bir tutarsızlık olur. Allah arı ile konuşacak, ama arının efendisi olan insana yüz çevirecek. Böyle bir yaklaşım ne akıl ve ne de nakil ile bağdaşmamaktadır.

Beşincisi: *Cansız varlıkların ilhamatıdır.* Cansız varlıklar da tıpkı hayvanat gibi mükemmel bir hikmet ile hareket ediyorlar. Bir hava zerresinin yüzlerce hikmetli ve ince hizmetleri yapmasını ve hatasız hareket etmesini kör ve sağır tabiata havale edemeyeceğimize göre, elbette zorunlu olarak sevki İlahi diyeceğiz. Sevki İlahi de bir çeşit, Allah'ın cansız mahlukatı ile iletişimi sayılır. Yani ilham ile onlara ne yapacaklarını Allah'ın bildirmesi anlamındadır.

Kur'an-ı Kerim'de bu manaya işaret sadedinde şu ayetler zikredilmiştir;

“Allah böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe görevini vahiy etti.”

(Fussilet, 41/12)

“Yeryüzü o şiddetli sarsıntı ile sarsıldığı, içindeki ağırlıklarını çıkarıp dışarı attığı, ve insan: “*Bu yere de ne oluyor?*” dediği zaman, işte o gün yer, üzerinde olup biten her şeyi anlatır. Çünkü Rabbin ona vahiy etmiştir.” (Zilzal, 99/1-5).

(1) bk. [Sözler, On İkinci Söz](#)

"Sair nihayetsiz kelimat-ı ilahiyenin bir kısmı dahi has bir itibarla, cüzi bir ünvanla, hususi bir tecelli ile, cüzi bir isim ile, has bir rububiyetle, mahsus bir saltanat ile hususi bir rahmet ile zahir olan ilhamat suretinde mükalemedir." İzahı?..

"Ve şu sırdandır ki, "*Kelâmullah*" ünvanı, kemâl-i liyakatle Kur'ân'a verilmiş ve daima da veriliyor. Kur'ân'dan sonra sair enbiyanın kütüp ve suhurları derecesi gelir. Sair nihayetsiz kelimât-ı İlâhiyenin ise, bir kısmı dahi has bir itibarla, cüz'î bir ünvanla, hususî bir tecelliyle, cüz'î bir isimle ve has bir rububiyetle ve mahsus bir saltanatla ve hususî bir rahmetle zahir olan ilhamat suretinde bir mükâlemedir."(1)

Kur'an'ın dışındaki, **Tevrat, İncil** gibi kitaplar ve suhuf gibi diğer kelimeler, evrensel olmayıp özel bir kavme özel bir millete inmiş kelimelerdir. Kelamın genişliği ve azameti muhatabın idrak ve anlayış seviyesine göre şekillenir. Tekamül kanunu gereğince eski toplumlar ve kavimler bir derece bedevi ve medeni hayattan uzak bir anlayışa sahip oldukları için, Allah onlara üst perdeden külliyyetle değil, sade ve seviyelerine uygun basit bir hitapla konuşmuştur.

Bir insan her noktada basitten mükemmele doğru gelişerek büyür gider. İnsanın bir damla sudan başlayan serüveni anne karnı, bebeklik, çocukluk, gençlik, olgunluk, ihtiyarlık ve en nihayetinde ölüm ile son bulur. Bu, kainatta bütün mevcudat ve mahlukat için işleyen bir kanundur. Yani her mahluk ve mevcut basitten mükemmele doğru gelişerek büyüyüp gider. Buna kainattaki tekamül, yani gelişim kanunu deniliyor.

Bu gelişim kanunu gereğince insanın basitten mükemmele gidişinde farklı terbiye ve tebliğ süreçleri vardır. Mesela anne ve babanın bebeği ile olan iletişimi, bebeğin seviyesine göre basit ve ilkel olur. Yani çat pat şeklinde bir iletişim sağlanır. Bebek çocuk haline geldiği zaman iletişimin dili ve tebliği de ona göre değişir. Sonra o çocuk, gençlik sürecine girer, iletişim ve terbiye dili tamamı ile farklı bir boyuta geçer. Daha sonra gençlik süreci yerini olgunluk yaşına bırakır ki, artık iletişim ve terbiye dili de da olgunluk kazanır.

Şayet bir olgun insana yapılan hitabı ve terbiye sistemini bir bebeğe veya çocuğa veya gence yapsak, abes ve komik olur. Ya da tersine olarak, bebeğe yapılan muameleyi olgun bir insana yapsak, bu da garip ve ayıp olur.

İnsanlığın durumu da aynı şekilde bir insanın durumu gibidir. İnsanlık da kainatta var olan gelişim ve tekamül kanununun altında ve hükmündedir. İnsanlık da bir insan gibi basitten mükemmele doğru gelişip büyüyor. Bu yüzden insanlığın da bebeklik, çocukluk, gençlik, olgunluk ve ihtiyarlık gibi evreleri ve süreçleri vardır.

Elbette insanların ve insanlığın Mürebbi ve Müdebberi olan Allah, bu evre ve süreçlere uygun bir terbiye ve tebliğ tatbik edecektir. Allah'ın her döneme ve kavme uygun bir peygamber ve şeriat göndermesinin ve bunların teferuatta farklı olmalarının sebebi bu tekamül kanununun gerektirdiği evre ve süreçlerin gerekliliğidir. Allah, insanlık bebeklik sürecini yaşarken onların basit zihnine basit bir tebliğ ile karşılık veriyor. Tabiri yerinde ise peygamberleri vasıtası ile onlar ile çat pat konuşuyor. Şayet olgun bir tarz ile onlara hitap etse, onlar bunu anlamaktan aciz kalacaklardı ki bu, Allah'ın hem hikmetine hem de tekamül kanununa zıt bir muamele olurdu.

İnsanlık Hazreti Adem (a.s)'in dönemi ile başlar ki, bu dönem insanlığın bebeklik dönemi gibidir. Sonra insanlık bir insan gibi gelişir ve büyür. Çocukluk sürecine gelir, şeriat ve peygamberler de buna göre gönderilir. Tıpkı eğitim sistemlerinin ilk, orta, lise ve fakülte şeklinde kısımlara ve sınıflara ayrılması gibi, Allah da insanlığı böyle kısımlara ayırmış ve buna göre muamele etmiştir. Allah, insanlık artık olgunluk yaşına geldiğinde bu olgunluğa uygun olarak en kamil ve mükemmel muallimini gönderir. Terbiye ve tebliğ de buna uygun olarak olgun bir şekilde olur. En kamil peygamber olan Hazreti Muhammed (asv) Efendimizin en kamil olan Kur'an-ı Kerim ile gönderilmesi, insanlığın artık olgunluk çağını yaşadığını gösterir.

Elbette Hazreti Adem'in (as) terbiye ve tebliği ile Son Peygamber (asv)'in terbiye ve tebliği arasında kemalat farkı olacaktır. Yanlış anlaşılmasın, peygamberler ilkel ve basit değillerdir, onların terbiye edeceği insanlar ve muhatapları basit ve ilkeldir.

Zihni ve anlayışı basit olan insanlara basit ve sade bir üslup gerekir. Elif ba dersi gören bir çocuğa İlm-i Kelam'ın ağır ve karmaşık meseleleri anlatılmaz. İnsanlık da başlangıçta basit bir seviyede olmasından dolayı o dönemin peygamberleri onlara imani dersleri basit ve sade bir üslup ve içerik ile takdim etmişlerdir. Ama zamanla insanlık tekamül ettikçe, imanın üslup ve içeriği de ona göre tekamül etmiştir.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz](#)

**"Şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi, Ve âyât-ı tekviniyeyi okuyan mütenevvi dillerinin tercüman-ı ebedîsi,.."
Buradaki tercüme-i ezeliye ile tercüman-ı ebediye ifadelerinin arasındaki farkı izah eder misiniz?**

"Şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi,.."

Burada "ezeliye" zaman açısından geçmiş, Allah açısından da Zat-ı Akdes'i temsil ediyor.

İnsanların aklı ne Allah'ın Zat-ı Akdes'ni ne de zamanın derin geçmişini ihata edemediği için, Kur'an bu hususta bize doğru ve sadık bir tercümanlık yapıyor. Yani meçhul ve gaybi olan o boyutları bize tarif ediyor demektir.

"Ve âyât-ı tekviniyeyi okuyan mütenevvi dillerinin tercüman-ı ebedîsi,.."(1)

Bu cümlede ise; "**ebedî**" tabiri zamanın şimdiki ve gelecek boyutlarına bakıyor. İnsanlar kainatın Allah'a olan işaret ve delillerini soyut aklı ile tam okuyup marifet kazanamıyor, bu hususta insan aklı, Allah'ın kelamına ihtiyaç duyuyor.

İşte Kur'an; kainattaki sayısız diller ile ifade edilen delilleri insana yorumlayan ve tercüme eden bir rehber gibidir. Evet, kainat içinde her bir tür kendine özgü bir dil ile Allah'ı bize isim ve sıfatları ile tarif ediyor, Kur'an ise bu tarifleri bize iman ve hidayet alfabesi ile tercüme ediyor.

Her iki cümlede de zamanın farklı boyutlarının tercüme edilmesi söz konusu...

(1) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz](#)

"Sutûr-u hâdisâtın altında muzmer hakaikin miftahı..." cümlesini açıklar mısınız?

Kainat nasıl büyük bir kitap ise, dünya bu kitap içinde bir sayfa ve dünya içindeki hadise ve olaylar da bu sayfanın içinde birer satır ve kelimeler hükmündeler. Kur'an, yabancı olduğumuz ve dilini çözemediğimiz kainat kitabını bize tarif ve tefsir eden bir müfessir ve tercüman olduğu gibi, aynı şekilde dünya sayfasında cereyan eden hadiseler kelimelerinin de ne manaya ve hangi maksatlara işaret ettiğini öğreten ve talim ettiren bir tercüman ve müfessirdir.

Mesela; kainat içinde ölüm bir mesaj, bir kelimedir. İnkarcı filozoflar bu mesajı ve kelimeyi, yokluk ve hiçlik olarak tercüme ediyorlar. Kur'an ise ölümü daimi ve baki bir alemin bir başlangıcı ve bir geçiş noktası olarak tercüme ve tefsir ediyor. Kur'an-ı Kerim; insanlık ölüm ile yokluğa ve hiçliğe gitmiyor, bilakis ebedi bir aleme, ebedi yaşamak için sevk ediliyor diyerek, insanlığın aciz ve çaresiz kalbine bir merhem, bir ilaç oluyor.

Maddeci felsefe; tercüme özürlü bir rehber iken, Kur'an-ı Kerim; hakiki ve şaşmaz bir mütercim ve rehberdir. Ölüm gibi manası karanlık ve anlaşılması zor bir hadiseyi, Kur'an ayetleri ile açıyor ve bize ölümün hakikatini ders veriyor. Daha bunun gibi bir çok hadise ve olayların bizce meçhul ve bilinmeyen yönlerini Kur'an bize ders veriyor. Musibetler, belalar, hastalıklar, sel, deprem gibi bir çok hadiseyi buna kıyas edebiliriz.

"Zeminde ve gökte gizli esmâ-i İlâhiyenin mânevî hazinelerinin

keşşafı,.. " cümlesini açıklar mısınız?

Allah'ın her bir isminin kainat sahnesinde tecelli daireleri ve perdeleri vardır. Bu daire ve perdelerde bir isim hakim ve galiptir, diğer isimler ise bu ismin emrinde ve gölgesinde hizmet ve tecelli ederler. Bu dairede o isim bütün haşmetini ve manasını akıl sahiplerine göstermek istiyor. İşte bu ismin o daireyi kendi hüküm ve manası ile yaratıp şekillendirmesi ve ismin gereğine uygun nakışlar ve ihsanlar ile döşemesini Üstad Hazretleri hazine benzetmesi ile ifade ediyor. Zemin ve gök bu dairelerden iki dairedir.

Mesela, **sema** bir daire ve perdedir. Bu dairede ve perdede reis Allah'ın **Celal** ismidir. Dev galaksilerin sapan taşı gibi çevrilmesi ve zerrece yörüngesinden sapmaması, Allah'ın sonsuz azamet ve kibriyasını muhtevi olan Celal ismini kör olana bile gösterir. Bu sema dairesinde ve perdesinde diğer isimler Celal isminin komutasında ve gölgesinde tecelli eder. Lakin diğer isimler de bu tecellinin içinde görünür.

Sema dairesi ve perdesinde cemal sıfatının da tecellisi vardır, ama celal manasının gölgesinde kalmıştır. Ama dikkat ile bakıldığında sair isimler ile celal sıfatı iç içedir. Sema dairesi bir topraktır, içindeki hazine ise azamet ve kibriya manasıdır. İnsan akıl küreği ile bu iki hazineyi kazıp bulmalıdır. Bu hazineden de Allah'ın Celal ismine ve oradan da Allah'ın nihayetsiz haşmetli ve azametli Zat-1 Akdesine intikal etmelidir.

Yine bir **çiçeğe** nazar ettiğimiz zaman oradaki ince sanatlar ve güzel kokular ve estetik işlemler Allah'ın **Cemal** isminin manasını zahiren ve galiben gösterir. Bu çiçek dairesinde de Allah'ın Cemal ismi reistir, diğer isimler bu ismin komutasında ve gölgesinde işlerler. Çiçek dairesindeki hazine ise güzellik ve ihsan manası taşımaktadır. Güzellik ve ihsan ise Cemal ve Latif isimlerine işaret ediyorlar... Bu iki misalin dürbünü ile zemin ve semaya nazar edebiliriz.

İnsanın gözünde **Basar** ismi, kulağında **Sem** ismi, dilinde **Kelam** ismi, yüzünde **Musavvir** ismi, midesinde **Rezzak** ismi, aklında **Alim** ismi, hafızasında **Hafiz** ismi, azaların düzenli ve tertipli olmasında **Nazım** ismi gibi binlerce ismi insan mahiyetinde okumak mümkündür. Bu azalar hazinesinin arka cephesinde bu isimler işliyorlar ve bu isimlerin arka cephesinde de Zat-1 Akdes olan Allah vardır.

Evliya, urefa, muhakkikin, siddikin aralarındaki farkı tek tek izah edebilir misiniz? Ayrıca bu zatların Kur'an'dan kendi mesleklerini tarif edecek bir risale ibraz etmeleri, ifadesini nasıl anlamalıyız?

Evliya: Evliya kelimesi velayet kökünden türeyip, Allah dostu demektir. Bu makama ulaşmanın, yani Allah'a dost olmanın vesile ve metotları meslek ve meşreplere göre farklılık arz eder. Lakin velayet genel manada akrabiyet ve kurbiyet olmak üzere iki ana kategori de değerlendirilmiştir. **Akrabiyet** sahabe mesleğini ifade ederken, **kurbiyet** tasavvuf mesleğini ifade ediyor. İkisi arasındaki farkı izah

etmek çok uzun kaçacağı için biz Üstad Hazretlerinin bir temsilini ve onun kısaca izahını verelim.

"Meselâ, nasıl ki dünkü güne bugün yetişmek için iki yol var: Birincisi, zamanın cereyanına tâbi olmayarak, bir kuvvet-i kudsiye ile, fevkazzaman çıkıp, dünü bugün gibi hazır görmektir. İkincisi, bir sene kat-ı mesafe edip, dönüp dolaşıp düne gelmektir. Fakat yine dünü elde tutamıyor; onu bırakıp gidiyor."

"Öyle de, zâhirden hakikate geçmek iki suretledir: Biri, doğrudan doğruya hakikatin incizabına kapılıp, tarikat berzahına girmeden, hakikati ayn-ı zâhir içinde bulmaktır. İkincisi, çok merâtipten seyr ü sülûk suretiyle geçmektir. Ehl-i velâyet, çendan fenâ-i nefse muvaffak olurlar, nefs-i emmâreyi öldürürler; yine sahâbeye yetişemiyorlar. Çünkü sahâbelerin nefisleri tezkiye ve tathir edildiğinden, nefsin mahiyetindeki cihâzât-ı kesire ile, ubudiyetin envâna ve şükür ve hamdin aksâmına daha ziyade mazhardırlar. Fenâ-i nefisten sonra ubudiyet-i evliya besâtet peydâ eder."(1)

Seyrü sülûk; tasavvuf büyüklerinin belirlemiş olduğu bir takım usuller ve yollarla, uzun ve meşakkatli bir zaman ve müddetten sonra kalbin olgunlaşmış Allah'a teveccüh etmesi ve marifet kazanmasıdır. Kalbin velayet kazanıp, Allah'a yaklaşmasıdır. Bu meslek temsilde, zamanı uzunca dolaşmış düne ulaşması ile tasvir ediliyor. Tarikat ve tasavvuf berzahı ile hakikatlere ulaşmak hem uzun hem de meşakkatli ve risklidir. Bu meslek kurbiyet mesleğidir.

Akrabiyet mesleği ise zamanın üstüne çıkıp düne atlamak şeklinde tasvir ediliyor ki burada asıl vurgulanan husus **vehbiliktir**. Yani kul burada mutlak bir teslimiyet ve tevekkül manası ile kesbini işin içine karıştırmadığı için Allah mükafat olarak hakikatleri zahmetsiz ve meşakkatsiz olarak bu kula ihsan ediyor. Halbuki kurbiyet mesleğinde kesp ve insanın benliği işe müdahildir, bu da yolu uzatıp meşakkatli hale getiriyor.

Akrebiyet, kulun, Allah'ın kendisine olan yakınlığını hissedip bu noktadan marifet kazanmasıdır; **kurbiyet** ise, kulun kendi gücü ve kesbi ile Allah'a yaklaşma çabasıdır.

Güneş ısı ve ışığı ile bizim göz bebeğimize kadar girmiştir, biz bunu hissedip bu noktadan güneşe baksak güneşi hakiki anlamda tanıyabiliriz. Lakin güneşi tanımak için güneşin üzerimizdeki tecellisine bakmayıp sırf güneşin zatına kendi imkan ve kesbimizle yaklaştırmaya çalışsak, güneş bizden milyonlarca yıl uzaklıktadır. Acaba hangi marifet yolu güneş hakkında daha kolaydır, elbette güneşin üzerimizdeki tecellilerini okumak yolu daha selametli ve daha kolaydır.

İşte akrabiyet yani sahabe mesleği, Allah'ın isim ve sıfatlarının üzerimizdeki tecellilerini görüp marifet kazanma yoludur. **Kurbiyet mesleği ise** riyazet ve nefsi ıslah etmek gibi uzun ve meşakkatli metotlar ile Allah'a yaklaşımdır. Akarabiyette acz ve fakr hükmeder, vehbi bir marifettir; kurbiyette ise gayret ve riyazet hükmeder, kesbi bir marifet kazanma yoludur.

Tasavvuf eksenli yetişen milyonlarca evliya ve eserleri kurbiyete; sahabeler, müçtehitler, kutuplar ve müceddiler gibi yüzbinlerce velayet-i kübra mesleğinde giden velilerde akrabiyete örnek olarak verilebilirler.

Arif-i Billah: Kelime olarak mürşid, ermiş, evliyâ manalarına geliyor. Terim olarak ise Hakk'ın nuru ile Cenab-ı Hakk'ı bilen ve alemi, hâdiseleri İlahî feyz ve ilim ile gören veli zatlara deniyor. Yani kafa ve kalbi hidayet nuru ile uyanmış, olayları Allah'ın nuru ile görebilen mütefekkir evliyalara verilen bir isimdir. Velayet ile ilmi mezç eden evliyalardır.

Cüneyd-i Bağdadi, Maruf-u Kerhi, Sırr-ı Sakati ve eserleri ariflerdendir.

Muhakkikin-i Ulema: Medrese ve ilim geleneğine tabi olan alimler demektir. İslam tarihinde malum olduğu üzere İslam ilim dünyası **tekke** ve **medrese** olmak üzere iki esasa ve iki ekole bölünmüştür. Hatta bu iki esas ve ekol rakibane ve mücadele suretinde inkişaf etmiştir. Medrese ilim ve aklı ön plana çıkarırken tekke kalp ve tasavvuf merkezli bir ekoldür.

Tekkede kalbin inkişaf etmesi esas iken, **medresede aklın** inkişafı esastır. Muhakkik tabiri daha ziyade ilmi tahkik üzerine giden Allah dostlarının bir ismidir. Fahrettin Razi, İmam Taftazani, İmam Cürcani, İmam Pezdevi ve eserleri bunlara örnek olarak verilebilir.

Sıddık: Kelime olarak çok doğru, çok dürüst demektir. İstilah manası ise hakta ve doğrulukta şiddetli sebat ve sarsılmamak demektir. Dünyanın en azaplı hali ile en cazip ve çekici hali sıddık birisini yolundan şaşırtmaz, istikametini bozamaz. Kalbindeki iman öyle bir seviyededir ki dünyanın hiçbir hali bu kimseyi sarsmaz ve yolundan çevirmez, imanı çelik gibi metin ve sağlamdır.

Sıddıkiyet makamı nübüvvet makamından sonra gelir ki bu makamın piri Hazreti Ebu Bekir (ra)'dır.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Yedinci Söz'ün Zeyli](#)

Kur'an için kullanılan; şu âlem-i insaniyetin mürebbîsi, ifadesini açıklar mısınız?

"Ve şu âlem-i insaniyetin mürebbîsi,.."(1)

Kur'an, insanlığı hakka ve doğruya sevk edip terbiye ediyor. Nasıl bir belletmen ve eğitmen, riayetindeki talebeleri belli bir eğitim sistemi ile terbiye edip eğitiyor ise, aynı şekilde **Kur'an** da insanlığı ilahî bir terbiye sistemi ile eğitip terbiye ediyor.

İnsan bir çok kabiliyet ve istidatlar ile dünyaya gelir. Ama bu kabiliyet ve istidatlar işlenmemiş ve terbiye edilmemiş oldukları için, bir terbiye süzgeci içinden geçmeye muhtaçtırlar. İşte insanlığın fitratındaki bu kabiliyetler doğru ve müstakim bir terbiye ile terbiye edilmezler ise, meccanen ve zararlı bir şekilde heba olurlar.

İşte **Kur'an**'ın en büyük misyon ve vazifelerinden birisi de insanlığın fitratındaki bu ham ve işlenmemiş kabiliyetleri, ilahî program kapsamında işlemek ve terbiye etmektir. Bu ilahî terbiyenin neticesinde milyonlarca alim ve evliya insanlık bahçesinde çiçek açmışlardır. İşte bu cümle bu manaya bakıyor.

Kur'an için; "İnsaniyet-i kübrâ olan İslâmiyetin mâ ve ziyası,.." deniyor; açıklar mısınız?

Ma, su; **ziya** ışık demektir ki, bu ikisi olmadan hayat olmaz. İslam dinini ve medeniyetini bir insana benzetecek olursak, Kur'an bu insan-ı kamilin suyu ve ışığı gibidir. Nasıl insan susuz ve ışıksız yaşayamaz ise İslam da Kur'an sız olmaz ve yaşayamaz demektir.

İslam dininin temeli, esası ve kökü Allah'ın kitabı olan Kur'an'dır. Temelsiz bina olmadığı gibi Kur'an'sız da İslam olmaz demektir. Bu cümlede su ve ışık metaforu bu hakikati akla yaklaştırmak ve kökleştirmek için bir araç ve vasıta olarak kullanılıyor. Su ve ışığın insanın maddi hayatındaki önemi ne ise, Kur'an'ın insanın inanç ve ibadet dünyasındaki yeri odur, manasını vurgulamak için Kur'an su ve ışığa benzetiliyor.

Mesela, iman ilmi İslam ağacının kökünü temsil ediyor, fıkıh ilmi gövdesini, ahlak ve ibadetler ise bu ağacın çiçek ve meyveleridir. Kur'an ise bu ağacın hayatını ve büyümesini temin eden suyu ve ışığıdır.

Kur'an için; nev-i beşerin hikmet-i hakikiyesi, deniyor; açıklar mısınız?

Hikmet, kelimesinin manası çok geniş ve ihatalı olduğu için, biz buradaki hikmeti Allah'ın kainatı yaratmasındaki maksat ve gaye şeklinde anlıyoruz. Yani kainat ve insan, nedir? İnsan nereden geliyor, nereye gidiyor ve vazifesi nedir? Bu gibi soruların hakikatli cevabına **hikmet-i hakiki** diyoruz. Felsefe de bu soruların cevabını aradığı için felsefeye de hikmet denilmiştir.

Kur'an ile felsefe aynı kulvarda rakip iki hikmet rehberidir. Kur'an Allah'ın sonsuz ilminden süzülüp gelen halis bir vahiy iken, felsefe insanın salt aklına dayanan cüzi bir fenerciktir. Şüphesiz Kur'an güneş gibi bir kandil iken, insanın soyut aklına dayanan felsefe ona nispetle cüzi ve nakıs bir fenercik hükmündedir. "**Hikmeti hakikiyesi**" ifadesinde geçen geçen "**hakiki**" tabiri bu ikisi arasındaki azim farka işaret ediyor.

Özet olarak, Kur'an insanlığın konumunu, nereden gelip nereye gittiğini ve vazifesinin ne olduğunu eksiksiz ve kusursuz bir şekilde ders veren, halis bir hikmet, kusursuz bir rehberdir. Yani Kur'an insanlığa yaratılış gayesini tam ve eksiksiz bir şekilde tarif eden hakiki bir hikmet levhasıdır.

Kur'an'ın kainata bir tercüme, bir tefsir olması; kainatı

Kur'an'dan daha büyük yapmaz mı? Kainat; Kur'an'dan kıymetli ki onu açıklama ihtiyacı var denebilir mi?

Üstad Hazretleri; Allah'ı bize tarif edip tanıtan delilleri, ana hatları ile üç sınıfa ve üç kategoriye ayırıyor: Bunlardan **birisi; kainattır**. Evet kainatta her bir şey Allah'ı bize isim ve sıfatları ile tanıtıyor. Bütün fen ilimlerinin beyan ettiği hikmet ve faydalar, Allah'ı bize isimleri ve sıfatları ile tarif eden bir ser levhadır. Kainat Allah'ın kudret sıfatından meydana çıkan tekvini bir kitaptır. Risale-i Nur'un ekser risaleleri bu delilleri zikrediyor.

Allah'ı bize tarif eden diğer külli delil ise Peygamber Efendimiz (asv)'dir. Evet Peygamber Efendimizin (asv) getirdiği İslam dini ve nuru, insanlığa Allah'ı tanıtır güzelce tasvir etmiş ve halen de etmektedir.

Allah'ı bize tarif eden üçüncü ve en büyük delil ise Kur'an-ı Kerim'dir. Evet Kur'an hem Peygamber Efendimizin (asv) rehberi ve muallimi hem de kainat kitabının nasıl ve ne şekilde okunması gerektiğini bize tarif eden en mükemmel en azam bir rehberdir. Kur'an Allah'ın kelam sıfatının bir tecellisi olması hesabı ile birinci sıra onundur.

Kur'an'ın bize kainatı tercüme etmesi ve nasıl okunması gerektiğini tarif etmesi, makam itibari ile kainattan aşağı olduğu anlamına gelmez. Tam aksine kainatın Kur'an'ın tercüme ve tarifine muhtaç olması, Kur'an'ın rütbe ve makamca yüksek olduğuna bir karinedir. Bahsi geçen yerdeki sıralama alttan üste doğru gidiyor. En azamı en son zikrediliyor.

Kur'an'ın tarifi için kullanılan; "...ve avâlim-i uhreviyenin mukaddes haritası,.. " tabirinden ne anlaşılmalıdır?

Kur'an Allah'ın ezeli ilminden süzülüp gelen bir kelam olduğu ve Allah'ın ilmi her şeyi kuşatıcı olduğu için, Kur'an da aynı şekilde kuşatıcıdır. Allah'ın ilmi ezeli ve ebedi olduğu için her şey onun dairesinde ve her alem onun raiyetindedir. Öyle ise Kur'an bu ezeli ilme dayanarak bize o gaybi alemlerden ve ucu bucağı bitmeyen nihayetsiz imkanlardan doğru ve sadık bir şekilde haberler verecektir.

Avalim-i uhreviye, ahiretteki alemler demektir ki, o alemleri insanın soyut aklı ile görüp ihata etmesi mümkün değildir. Öyle ise o alemleri kuşatan ve adeta o alemlerin haritasını çizip insanın nazarına takdim eden külli ve ezeli bir nazar lazımdır ki, bu ancak ezeli ilimden süzülüp gelen Kur'an olabilir.

Evet, Kur'an bize gaybi olan o alemleri en ince detaylarına kadar izah edip oraları bize adeta resmediyor. Ayetleri ile oraların haritasını bize izah ediyor. Cennetin ırmaklarından tut, cehennemden dehşetli derelerine kadar, hepsini bize tarif ve ispat ediyor.

Kur'an bütün gaybi alemlerin kağıda dökülmüş küçük bir haritası gibidir.

Kur'an'ın, âlem-i şhadette âlem-i gaybın lisanı olması ne demektir?

İnsanın soyut aklı, kainatın hal diliyle bize verdiği mesajları idrak ve ihata edemiyor. Bunun en güzel somut delili; insan aklının mahsulü olan felsefenin hakikatleri anlamak ve anlatmaktaki acizliğidir. İnsanlığın düşünce tarihine baktığımız zaman, hiçbir felsefi ekol, kainatın dilini çözümleyememiştir. Yani kainatta verilmek istenen mesaj ve maksatları keşfedememiştir. Edenler de kıyısından köşesinden, bazı kırıntılarını tespit edebilmişlerdir ki, bu da insanlık için yeterli değildir. Felsefi doktrinlerin insanlık tarafından denenip, işe yaramadığı ve insanlığı saadete ulaştıramadığı tecrübe ile sabittir.

İnsanlığın bu acizliğinden ve çaresizliğinden dolayıdır ki; Allah, peygamberler ve kitaplar göndererek, kainatın dilini ve maksatlarını insanlığa çözümleyip takdim etmiştir. Bu ilahi kitaplar içinde de, kainatı bütünü ve derinliği ile en güzel ve en mükemmel izah ve tercüme eden Kur'an-ı Kerim'dir.

Nasıl dilini bilmediğimiz bir turist karşısında aciz ve çaresiz kalıp, bir mütercime ihtiyaç hissediyor isek; aynı şekilde kainat ve içindekiler de dilini bilmediğimiz bir turist gibidir. Onun dilini anlamak için bir tercümana ihtiyacımız vardır. Turistin diline tam hakim ve vakıf olmayan bir tercüman, nasıl maksadı ve mesajı ifade edemez ise; kainatın diline hakim ve vâkıf olmayan filozoflar da kainatın maksatlarını ve mesajlarını insanlığa bildiremezler. Bu yüzden insanlık, kainatın diline vâkıf ve hâkim olan Kur'an'ın tercüme ve tefsirine muhtaçtır.

İnsanın aklı, göz önünde duran bu maddi kainatı tercüme etmekten ve manasını anlamaktan aciz olduğuna göre, kainatın ötesinde bulunan ve insan duygularına görünmeyen **gaybi alemler** hakkında bir fikir sahibi olması elbette kabil değildir. Öyle ise o **gaybi alemler** hakkında bize sağlam ve yanıltmayan bir rehber bir lisan lazımdır ki, bu da ilmini Allah'tan alan Kur'an'dır.

Evet, Kur'an gaybi alemleri bize tercüme eden maddi bir tercüman gibidir. Bize kabrin arkasında ne var ne yok, haber veriyor ve nasıl bir hayat sürecinden geçeceğimizi en ince ayrıntısına kadar tarif ediyor.

Demek Kur'an, insanlık için maddi alemde durup, manevi alemleri haber veren bir lisan ve bir tercümandır.

Kur'an'ın, arş-ı azamın bütün muhatına bakan ve teftiş eden hikmet feşan bir kitab-ı mukaddes olması ne demektir?

Arş-ı Azam; bütün mahlukatı ve kevniyatı içine alan muazzam bir sanat-ı Rabbani olduğu için,

somutlaştırarak izah edilmesi mümkün değildir. Lakin bazı temsiller ile akla yaklaştırılabilir.

Arş; Allah'ın tedbir ve tasarrufunun azamet ve haşmetini ilan eden bir terimdir. Dünya nasıl kainata nispetle bir zerre kadar küçükse, kainat da arşa nispetle küçük bir zerre kadardır. İşte insan; **dünya**, **kainat** ve **arş** düzleminde düşündüğü zaman, Allah'ın ne kadar azametli ve haşmetli olduğuna intikal eder.

Arş kavramı maddi ve manevi, şahadet ve gaybi bütün mahlukatı ve alemlerini içine alan ve kuşatan genel bir çerçevedir. Yani arş denildiği zaman kainatta içine girer, cennet cehennem de içine girer. Ama arş ve kürsi de kainat gibi mahlukturlar. Kainat, yani içinde yaşadığımız maddi alem arşın yanında küçük bir çakıl taşı gibi kalır.

Üstad Hazretleri arş hakkında şunları söylüyor:

"Bu kaide, Arş ile kevn hakkında da tatbik edilir. Şöyle ki: **Arş Zahir, Bâtin, Evvel, Âhir** isimlerinin halita ve karışığıdır. Bu halitada dahil olan **ism-i Zahir** itibarıyla, Arş, mülk, kevn melekût olur. **İsm-i Bâtin** itibarıyla, Arş, melekût, kevn mülk olur. Demek, Arşa **ism-i Zahir** nazarıyla bakılırsa, kendisi zarf, kevn de mazruf olur. **İsm-i Bâtin** gözüyle bakılırsa, kendisi mazruf, kevn zarf olur. Ve keza, **ism-i Evvel** itibarıyla, **وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ** âyetinin işaret ettiği kevnin bidayetini içine alıyor. Ve ismi **Âhir** itibarıyla, **سَقَفُ الْجَنَّةِ عَرْشُ الرَّحْمَنِ** hadîs-i şerifinin ima ettiği kevnin nihayetini içine alıyor. Demek, Arş öyle bir halitadır ki, şu dört isimden aldığı hisselerle kevn ve vücudun sağını solunu, üstünü ve altını ihata etmiş olur."(1)

İsm-i Zahir gözlüğü ile arşa bakıldığı zaman kevn, yani mahlukat, onun içi anlamına gelen melekut oluyor. Arş ise onun dışı ve kabuğu anlamına gelen mülk oluyor.

İsm-i Batın gözlüğü ile arşa bakıldığında durum tam tersi oluyor. Yani kevn olan mahlukat, dış yüzü; arş ise melekut, yani iç yüzü oluyor. Zarf ile mektup gibidir. Zarfa Zahir ismi ile bakılırsa mektup, melekut olur, zarf ise mülk olur. Batın ismi ile bakıldığında ise mektup mülk, zarf ise melekut oluyor. Bu noktada arş ile kevn, mektup ile zarf gibidir.

Kainatın bize göre büyüklüğünü arşa göre de küçüklüğünü anlamak için, ilk önce arşın tarifini takdim ettik. Bugün fen ilimleri gerek bilimsel bir göz ile gerek tahmini bir değerle evrenin boyutlarına cüzi de olsa işaret ediyor. Güneş dünyamızdan bir buçuk milyon defa büyüktür. Başka yıldızlar de güneşten milyonlarca defa büyük olduğunu ve bunların sayısının trilyonları geçtiğini düşündüğümüz zaman, kainatın bize göre ne kadar haşmetli ve büyük olduğunu bir parça hissedebiliriz.

Peygamber Efendimizin (asv) şu hadisi de meseleye güzel bir bakış açısı veriyor: **Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur:**

"Size arşı taşıyan meleklerden bahsetmem konusunda bana izin verildi. Onlardan her birisinin kulak memesi ile boynunun arasındaki mesafe yedi yüz yıldır." (2)

İşte arşın ne olduğu ve nasıl bir mahiyete sahip olduğu hakkındaki bu kısa ve yetersiz tabirden sonra, Kur'an'ın ihata ve konulara vukufiyetteki azametini bakabiliriz. Yani Kur'an öyle azametli ve kuşatıcı bir ifade ve beyandır ki, arş gibi anlaşılmaktan aciz olan şeyler bile Kur'an'ın ifade ve beyanlarının küçük konuları oluyor. Arştan bahsedebilmek için arşı kuşatacak bir nazara ve ilme sahip olmak gerekir ki, Kur'an Allah'ın ezeli ilminden süzülüp geldiği için arş ve onun içindeki şeyler Kur'an'ın nazarında adi birer çakıl taşları mesabesinde kalıyor. Bu da Kur'an'ın ne denli haşmetli ve azametli olduğunu gösterir.

İnsanlığın cüzi nazarı hükmünde olan fen ilimleri, daha ay ve ötesine yeni yeni vakıf olabilmişlerdir.

(1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Hubab](#)

(2) bk. Ebû Dâvûd, Sünne, 1

Kur'an'ın, hem rububiyet-i mutlaka cihetinde Allah'ın mükâlemesi olması ne demektir?

Rububiyet, Cenab-ı Hakk'ın her zaman her yerde her mahluka, muhtaç olduğu şeyleri vermesi, terbiye ve tedbir etmesi ve mâlikiyeti ve besleyiciliği keyfiyettir. Terbiye ve tedbirin en önemli unsurları ise **şefkat**, **hikmet** ve **adalettir**. Terbiye ve idare bu üç ismin üstünde duran veya bu üç temel üstünde yükselen bir icraat ve fiildir.

Biz rububiyeti genelde bir insanın beslenip büyütülmesi şeklinde anlarız, lakin bu besleyip büyütme işleminde Allah'ın diğer isimleri de tecelli eder.

Mesela, bir beden gelişmesinde ve büyümesinde azalar hikmet ve adilane tertip edilmez ise, bu gelişme ve büyüme şefkatli ve adil olmaz. Burnun iki metre uzunlukta değil de yüzün genel görünümüne uygun bir boyutta olması, Allah'ın adalet ve hikmetinin bir esasıdır. İnsan kulağının filin kulağı gibi olması diğer azalara bir haksızlık ve ölçüsüzlüktür, dişlerin fil dişi gibi olması hem hikmete uygun düşmeyen bir haldir hem de insan için şefkatsiz bir tasarım olur ve hakeza.

Demek vücudumuzdaki her bir aza ve hücrenin mükemmel bir şekilde tasarlanması ve ölçülü bir şekilde beslenmesi ve büyümesi, **rububiyetin** en önemli bir rüknüdür. Bütün bu ince tasarım ve latif beslenmelerin hepsi Allah'ın **Adil**, **Hakim** ve **Rahim** isimleri ile gerçekleşiyor. Demek, rububiyeti rububiyet yapan bu isimlerin tecellisidir.

Rububiyetin mutlak olması ise, en başta izah edildiği gibi Cenab-ı Hakk'ın her zamanda her yerde her mahluka, muhtaç olduğu şeyleri vermesi, terbiye ve tedbir etmesidir. Öyle ki, en küçük bir karınca dahi bu terbiye ve tedbirin dışında değildir. Yani Allah bütün yaratılmışların Rabbidir. Mahlukatı ile konuştuğu zaman da bu mutlak Rablik unvanı ile konuşur. Konuşması belli bir zümre ya da mahlukata mahsus değildir.

Kur'an "**Allah Rezzak'tır**" derken, sadece insanların Rezzak'ı değil, rızka muhtaç bütün canlıların

adına ve namına "**Rezzak**" der. Aynı mana Rububiyeti için de geçerlidir. Hitabının arkasında nasıl diğer isimler azami bir mana ile duruyorlar ise, aynı şekilde rububiyet sıfatı da azami ve mutlak bir şekilde duruyor. Yani rububiyet ile terbiye olunan bir kuş da "*Kur'an benim Rabbimin kitabıdır*" diyebilir.

Kur'an'ın, nev-i beşerin hikmet-i hakikiyesi olması ile kitab-ı hikmet olması arasındaki fark nedir?

Kur'an bir kitap olmasına karşın içinde binlerce kitapları barındıran külli bir kitaptır. Yani Kur'an cisim ve şahıs noktasından tek bir kitaptır, lakin mana ve hikmet zenginliği noktasından binlerce kitap değerindedir.

Hikmet, kuvve-i akliyenin vasat mertebesidir. *Hakkı hak bilip imtisal etmek, batılı batıl bilip içtinap etmektir.* Müfessirler hikmete otuzdan fazla mana vermiştir. Kur'an'da manası en geniş ve zengin bir kelimedir. Her meslek ve meşrep sahibi kendi mesleğine uygun manalar vermiştir.

Mesela fıkıh ilminde hikmet, helal ve haramı bildiren bir ilimdir, diye tarif edilmiştir. Tasavvuf alimlerine göre hikmet, ledün ve manevi sırlar olarak tarif edilmiştir. Bazı alimler hikmetten kasıt, Peygamberimizin (asv) sünneti demiştir. Hikmet, faydalı ilim ve peygamberlik anlamına da gelir.

Üstad Hazretleri hikmete bütün bu manaları kuşatan bir mana vermiştir: ***İnsandaki akıl kuvvetinin her hususta vasat mertebesine*** hikmet demiştir.

İnsan aklının üç mertebesi vardır.

Birisi tefrit mertebesi olan **gabavettir**. Bu mertebede akıl hiçbir şeyden haberi olmayacak kadar işlemeyen ve çalışmayan bir durumdadır. Hakkı ve batılı idrak edemeyecek bir hamakat derecesidir.

Birisi ifrat mertebesi olan **cerbeze**dir. Bu mertebede ise akıl hakkı batıl, batılı hak gösterecek kadar aldatici bir zekaya sahiptir. İnsanları ekseri dalalete atan ve saptıran insanlar, bu cerbeze mertebesinde olan dahi derecesindeki kafirlerdir.

Diğeri ise vasat olan **hikmet**dir. Akıl bu mertebede hakkı hak bilir ona tabi olur, batılı batıl bilip ondan uzak durur. Üstad'ın bu hikmet tarifi diğer müfessirlerin tanım ve tarifinin üstünde bir çatı gibi durup hepsini içine alıyor.

Kur'an'ın insanlığa hakiki hikmet olması, beşeriyete hak ve istikameti her alanda göstermesi anlamındadır. İnsan soyut aklı ile hakkı ve istikameti bulamaz. Bu noktada Kur'an'ın hikmetine, yani rehberliğine muhtaçtır. Kur'an bu hususta, yani her alanda hakkın ve istikametini gösterilmesinde insanlığa hakiki bir hikmet kitabıdır.

İnsanlığa hikmet rehberi olmak ile hakiki hikmet olmak birbirinin uzantısıdır. Hakiki hikmet olmayan bir kitap insanlığa hikmet rehberliği yapamaz. Öyle ise Kur'an insanlığa hem hikmet rehberi hem de

kendisi hakiki bir hikmettir.

Kur'an-ı Kerim için söylenen "ve şu âlem-i insaniyetin mürebbîsi ve insaniyet-i kübra olan İslâmiyetin mâ ve ziyâsı,.. " bu ifadede neden hava ve toprak istisna edilmiş?

On ikinci mektupta üstadın ifade ettiği üzere, insanın cennetten dünyaya gönderilmesinin hikmeti, kendisinde bulunan potansiyel istidatların cennet şartlarında inkişaf edemeyeceği ve buna mukabil dünya standartlarında ancak yeşerebileceğidir.

Bunun için de tohum örneği verilmektedir. BİR tohum ancak toprak içine konduktan sonra gelişebilir. Buradan anlıyoruz ki, dünya hayatı insan için bir toprak görevi yapmaktadır. Ancak toprak tek başına yeterli değildir. Buna ışık ve su verilmesi lazımdır. İşte Kuran ve sünnet, dünya toprağına ekilen insan tohumu için su ve ışık görevi yapmaktadır.

Bir diğer neden ise, toprağına ışık ve su dışarıdan verilmektedir. Toprağın olduğu yerde zaten hava vardır. Ama su ve ışık dışarıdan verildiği veya önu kesilbildiği için, buna atıf yapılmıştır. Seraların kurulmasındaki maksat ısı ve ışığı temin etmektir. Su kanalları ve barajlar ise suyu temin etmek içindir. Bu ikisi olmadan toprak tek başına bir anlam ifade edemez. Dolayısı ile insanı dünya toprağına atan Allah, yine ona ışık ve suyunu da göndermiştir ki, bu kuran ve sünnetir.

Kur'an-ı Kerim'in lâfzındaki câmiyeti, mânâsındaki câmiyeti, ilmindeki câmiyeti, mebâhisindeki câmiyeti ne demektir? Bu kavramları izah eder misiniz?

Lafzındaki camiiyet: *Kur'an'ın*, kelime ve cümle yapısının çok geniş bir yelpazeye sahip olup insanların bütün ihtiyaçlarını karşılayacak bir genişlikte ve derinlikte olmasıdır.

Lafız ceset, mana ise içindeki ruh gibidir. *Geniş mana ancak geniş bir lafız ile uyuşabilir. Lafız dar mana geniş olmaz.*

Manasındaki camiiyet: *Kur'an'ın*, manasının çok geniş bir yelpazeye sahip olup, insanların bütün ihtiyaçlarını karşılayacak bir genişlikte ve derinlikte olmasıdır. Öyle ki altı yüz sayfalık Kur'an üzerine binlerce tefsir ve kitaplar yazılmıştır, yine de onun mana zenginliğini ve genişliğini tüketebilmiş değildirler.

İlmindeki camiiyet: *Kur'an'ın*, bütün ilimlerin özüne ve esasına vakıf olmasına işaret ediyor. Evet, Kur'an bütün ilimlerin temel esaslarını ifade etme ve onlara teşvik etme noktasından eşsiz ve benzersizdir. Yani öz ve esas itibari ile Kur'an bütün ilimleri ihata etmiş bir kitaptır.

Mebahisindeki camiîyet: Bu terim *Kur'an'ın* konu ve bahis zenginliğini ifade ediyor. Öyle ki yaş ve kuru ne varsa Kur'an bir şekilde onlara temas edip değinmiştir. Kimi konuları sarîh bir şekilde ifade ederken, kimi konulara da remiz, delalet, tazammum, iltizam gibi anlatım yöntemleri ile işaret etmiştir.

Şu âlem-i şehadet perdesi arkasında olan âlem-i gayb cihetinden gelen iltifâtât-ı ebediye-i Rahmâniye ve hitâbât-ı ezeliye-i Sübhâniyenin hazinesi,.. cümlesini açıklar mısınız?

"... (Kur'an) şu âlem-i şehadet perdesi arkasında olan âlem-i gayb cihetinden gelen iltifâtât-ı ebediye-i Rahmâniye ve hitâbât-ı ezeliye-i Sübhâniyenin hazinesi,.."(1)

Alem-i gayb çok geniş ve kapsamlı bir tabir olduğu için, Allah'ı da içine alan bir tabirdir. İnsana nispetle nasıl ahiret ve alemleri gayb ise aynı şekilde Allah'ın Zatı ve isimleri de insana nispetle gayb hükmündedir.

Kur'an ise Allah'ın hem Zatı hem de isim ve sıfatları hakkında bize malumat veren, aynı zamanda Onun razı olduğu şeylerin ne olduğu hususunda bizi bilgilendirilen ezeli bir hitap, ezeli bir hazinedir. Mesela, bize namaz ve zekat gibi şeyleri emretmesi ezeli bir iltifat ve hoş bir muhatap almasıdır.

Kur'an, ayrıca bize göre gaybi alemler hükmünde olan uhrevî alemlerin güzelliklerini ve orada bizim için hazırlanmış olan nimet ve iltifatların mahiyetinin ne olduğunu bildiren ezeli ve ebedi bir hazine ve iltifattır.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz](#)

Şu İslâmiyet âlem-i mânevîsinin güneşi, temeli, hendesi, cümlesini açıklar mısınız?

"... Ve şu İslâmiyet âlem-i mânevîsinin güneşi, temeli, hendesi..."(1)

İslam dini bütün haşmeti ve medeniyeti ile **Kur'an** içinden çıkmış ve onun üzerine bina olmuştur. Bin dört yüz yıldır milyonlarca alim ve evliyalara yetiştiren, hükümler olduğu dönemlerde insanlığa huzur ve adaleti temin eden İslam ağacının kökü **Kur'an**'dır.

İslam medeniyeti bünyesinde gelişen ilimlerin, değer ve faziletlerin menşei ve kaynağı, yine **Kur'an**'ın esasına ve özüne dayanır. İslam, bütün müktesebatları ile nasıl insanlığı aydınlatmış ise, **Kur'an** da aynı şekilde İslam ve kazanımlarının güneşi ve yol göstericisi olmuştur.

Özet olarak İslam adına ne kadar değer varsa, bunların temeli ve planı **Kur'an'**dır.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz](#)

Zât ve sıfât ve esmâ ve şuûn-u İlâhiyenin kavlı-î şârihi, tefsir-i vâzihı, burhan-ı kâtı, tercüman-ı sâtı, cümlesini açıklar mısınız?

"Ve Zât ve sıfât ve esmâ ve şuûn-u İlâhiyenin kavlı-î şârihi, tefsir-i vâzihı, burhan-ı kâtı, tercüman-ı sâtı,.."(1)

Kur'an'ın en büyük vazifesi ve gayesi, Allah hakkında en sağlam ve sağlıklı malumatı insanlığa ders vermektir. Bu sebeple **Kur'an** Allah'ın Zat-ı Akdesine, isim ve sıfatlarına, yüksek ve ulvi hal ve keyfiyetine bir kavlı-î şarih, yani açıklayıcı ve izah edici bir beyan, tefsir-i vâzihı, yani açık ve net bir tefsiri, burhan-ı kâtı, yani kati ve kesin birer delili, tercüman-ı sâtı, yani etraflı ve her şeyini izah ve beyan eden bir tercümesidir.

Bu cümlemin kısa ve özet meali; Allah'ı Allah'tan başka kimse daha güzel, daha açık, daha kati, daha etraflıca tarif edemez, demektir.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz](#)

"Âlem-i gayb ve şehadet kitabının müfessiri,.. " cümlesini izah eder misiniz?

Gayb alemi; insanın zahiri duyguları ile göremediği ve algılayamadığı her şeydir. Ama burada **gayb** ifadesi **şehadet** ifadesi ile tahsis edilip daraltılmış ve sadece "**ahiret alemleri**" anlamına irca edilmiştir. Öyle ise buradaki alem-i gayb, ahiret alemleri manasına geliyor.

İnsanın soyut aklı ve gaybe nüfuz edemeyen zahiri duyguları ile bu gaybi ahiret alemleri hakkında bir şey söylemesi ve oraları keşfetmesi mümkün değildir. Bu yüzden oraları gören ve bilen Allah, kelamı olan Kur'an vasıtası ile bize o alemler hakkında malumat veriyor ve bize oraları tasvir ediyor. Yoksa, insanın aklı ve duyguları o alemleri ne bilebilir ne de anlayabilirdi. Kabrin arka cephesinde ne olup bittiğini hiçbir zaman göremezdi insanoğlu.

Özet olarak; *alem-i gayb* olan *ahiret*, maddi olan şu kainattan daha büyük ve daha devamlı bir alemdir. Ve bu alemde Allah'ın sayısız isim ve sıfatları tecelli ve tezahür ederek bu alemi eşsiz bir kitab-ı alem şekline çevirmiştir. Nasıl ki, insanın yüz gramlık gözü içine, on beş yıllık tıp ilmi saklanmış ise, ahiretin güzelliği olan bir hurinin gözünde de aynı ilim, belki daha fazlası saklanmış ve tefsir edilmeye ihtiyaç duyuyor. Bu tefsiri de **Allamü'l-Guyub** olan Allah'tan başkası yapamaz.

"Kuran nedir ve tarifi nasıldır?" başlığı altında yapılan izahı ayeti kerimelerle açıklayabilir misiniz?

Kur'ân,

- şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi,**
- ve âyât-ı tekviniyeyi okuyan mütenevvi dillerinin tercüman-ı ebedîsi,**
- ve şu âlem-i gayb ve şehadet kitabının müfessiri,**
- ve zeminde ve gökte gizli esmâ-i İlâhiyenin mânevî hazinelerinin keşşafı,**
- ve sutûr-u hâdisâtın altında muzmer hakaikin miftahı,**
- ve âlem-i şehadette âlem-i gaybın lisanı,**
- ve şu âlem-i şehadet perdesi arkasında olan âlem-i gayb cihetinden gelen iltifâtât-ı ebediye-i Rahmâniye ve hitâbât-ı ezeliye-i Sübhâniyenin hazinesi,**
- ve şu İslâmiyet âlem-i mânevîsinin güneşi, temeli, hendesesi,**
- ve avâlim-i uhreviyenin mukaddes haritası,**

ve Zât ve sıfât ve esmâ ve şuûn-u İlâhiyenin kavli-i şârihi, tefsir-i vâzihı, burhan-ı kâtu, tercüman-ı sâtu,

"Elif, Lam, Ra. İşte bunlar hikmetli Kitabın âyetleridir." * (Yunus 1)

"Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı şeylerle denizde süzülen gemilerde, Allah'ın gökten indirip yeri ölümünden sonra dirilttiği suda, her türlü canlıyı orada yaymasında, rüzgarları ve yerle gök arasında emre amade duran bulutları döndürmesinde düşünen kimseler için âyetler vardır." * (Bakara 124)

"Gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, Allah'ın göklerde ve yerde yarattıklarında, O'na karşı gelmekten sakınan kimseler için âyetler vardır." * (Yunus 6)

"Gece ile gündüz, Güneş ile Ay, Allah'ın varlığının âyetlerindedir. Güneşe ve Ay'a secde etmeyin. Eğer Allah'a kulluk etmek istiyorsanız bunları yaratana secde edin." * (Fussilet 37)

"Sizi topraktan yaratması O'nun varlığının âyetlerindedir. Sonra hemen birer insan olup yeryüzüne

yayırsınız. İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi O'nun varlığının âyetlerindedir. Bunlarda tefekkür eden bir kavim için âyetler vardır. Gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin değişik olması, O'nun varlığının âyetlerindedir. Doğrusu bunda bilenler için âyetler vardır. Geceleyin uyumanız, gündüz de lütfundan rızık aramanız O'nun varlığının âyetlerindedir. Bunlara kulak veren bir kavim için âyetler vardır. Size korku ve ümit veren şimşegi göstermesi, gökten su indirip ölümünden sonra yeri onunla diriltmesi O'nun varlığının âyetlerindedir. Bunlarda akleden kavim için âyetler vardır. Göğün ve yerin, O'nun emri ile ayakta durması O'nun varlığının âyetlerindedir. Sonra sizi kabirlerinizden bir çağırmaya görsün, hemen çıkıverirsiniz." (Rum 20-25)

"Göklerde ve yerde inananlara nice ayetler vardır." * (Casiye 3)

"...Allah'ın göklerde ve yerde yarattıklarında âyetler vardır." * (Yunus 6)

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde akıl sahiplerine şüphesiz deliller vardır. Onlar ayakta iken, otururken, yan yatarken Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışını tefekkür ederler. Rabbimiz sen bunları boşuna yaratmadın. Sen münezzehsin. Bizi ateşin azabından koru, derler." * (Al-i İmran 190-191)

"Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz su gibidir ki, onunla insan ve hayvanların yiyeceği bitkiler yetişip birbirine karışmıştır. Yeryüzü süslenip bezendiği ve yerin sahiplerinin bütün bunlara mâlik olduklarını sandıkları sırada gece veya gündüz, buyruğumuz o yere gelmiş ve orayı hiçbir şey bitirmemişe çevirmişiz; bir gün önce bir şey yokmuş gibi olmuştur. Tefekkür eden bir kavim için âyetleri böylece uzun uzun açıklıyoruz." * (Yunus 24)

"Yeri düzleyen, orada dağlar nehirler var eden, her türlü üründen çift çift yetiştiren, gündüzü geceyle bürüyen de O'dur. Doğrusu bunlarda tefekkür eden kimseler için ibretler vardır." * (Ra'd 3)

"Rabbin bal arısına: Dağlarda, ağaçlarda ve hazırlanmış kovanlarda yuva edin; sonra her çeşit üründen ye; sonra da Rabbinin işleme için gönderdiği yoldan yürü diye öğretti. Karınlarından, insanlara şifa olan çeşitli renklerde bal çıkar. Tefekkür eden bir millet için bunda ibret vardır." * (Nahl 68-39)

Bu ve buna benzer yüzlerce ayet üstadın yukardaki tanım ve tarifini destekler mahiyettedir. Bu ayetler kainat kitabını okuyan ve okutturan ayetlerdir. İnsanlığa kainatın dilini anlamak noktasında rehber ve tercüman olan ayetlerdir.

•ve şu âlem-i insaniyetin mürebbîsi,

•ve insaniyet-i kübrâ olan İslâmiyetin mâ ve ziyası,

•ve nev-i beşerin hikmet-i hakikiyesi,

•ve insaniyeti saadete sevk eden hakikî mürşidi ve hâdîsi,

•ve insana hem bir kitab-ı şeriat,

•hem bir kitab-ı dua,

•hem bir kitab-ı hikmet,

•hem bir kitab-ı ubudiyet,

•hem bir kitab-ı emir ve davet,

•hem bir kitab-ı zikir,

•hem bir kitab-ı fikir,

•hem bütün insanın bütün hâcât-ı mâneviyesine merci olacak çok kitapları tazammun eden tek, câmi bir kitab-ı mukaddestir.

•Hem bütün evliya ve sıddıkîn ve urefâ ve muhakkıkîn muhtelif meşreplerine ve ayrı ayrı mesleklerine, herbirindeki meşrebin mezâkına lââyık ve o meşrebi tenvir edecek ve herbir mesleğin mesâkına muvafık ve onu tasvir edecek birer risale ibraz eden mukaddes bir kütüphane hükmünde bir kitab-ı semâvîdir.

"Ben, cinleri ve insanları yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım," (Zarriyat Suresi, 56)

"Bundan (Kuran'dan) önce (onlar) insanlar için bir hidayet idiler. Doğruyu yanlıştan ayıran (Furkan)ı da indirdi. Gerçek şu ki, Allah'ın ayetlerini inkar edenler için şiddetli bir azap vardır. Allah güçlüdür, intikam alıcıdır." (Al-i İmran Suresi, 4)

Onların sana getirdikleri hiçbir örnek yoktur ki, biz (ona karşı) sana hakkı ve en güzel açıklama tarzını getirmiş olmayalım." (Furkan Suresi, 33)

"Bak, iyice kavrayıp-anlamaları için ayetleri nasıl çeşitli biçimlerde açıklıyoruz?" (Enam Suresi, 65)

"Bilin ki, kalplerin yatışıp rahatlaması Allah'ın zikri ile olur." (Ra'd, 13/28)

"Bu, Bizim O'na indirdiğimiz mübârek bir Zikirdir. Şu halde, onu inkâr edecek olanlar siz misiniz?" (21/Enbiyâ, 50)

"Hiç şüphesiz Zikr'i (Kur'an'ı) Biz indirdik Biz; onun koruyucuları da gerçekten Biziz." (15/Hıcr, 9)

"(Rasûlüm!) İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Şüphesiz ki, tarafımızdan sana bir zikir (Kur'an) verdik." (20/Tâhâ, 99)

Ey iman eden akıl sahipleri! Allah'tan korkun. Allah size gerçekten bir zikir (Kur'an) indirmiştir."

(65/Talak, 10)

Onlar, ayakta iken, otururken, yan yatarken Allah'ı zikrederler ve göklerin ve yerin yaratılışı konusunda düşünürler. (Ve derler ki:) "Rabbimiz, Sen bunu boşuna yaratmadın. Sen pek Yücesin, bizi ateşin azabından koru." "Rabbimiz, şüphesiz Sen kimi ateşe sokarsan, artık onu 'hor ve aşağılık' kılmışsındır; zulmedenlerin yardımcıları yoktur." "Rabbimiz, biz: "Rabbimize iman edin" diye imana çağrıda bulunan bir çağırıcıyı işittik, hemen iman ettik. Rabbimiz, bizim günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört ve bizi de iyilik yapanlarla birlikte öldür." "Rabbimiz, elçilerine va'dettiklerini bize ver, kıyamet gününde de bizi 'hor ve aşağılık' kılma. Şüphesiz Sen, va'dine muhalefet etmeyensin." Nitekim Rableri onlara (dualarını kabul ederek) cevap verdi: "Şüphesiz Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden bir işte bulunanın işini boşa çıkarmam..." (Al-i İmran Suresi, 191-195)

Yürüyüşünde orta bir yol tut, sesinden de (yüksek perdeleri) eksilt. Çünkü, seslerin en çirkin olanı gerçekten eşeklerin sesidir. (Lokman Suresi, 19)

De ki: "Allah, diye çağırın, 'Rahman' diye çağırın, ne ile çağırırsanız; sonunda en güzel isimler O'nundur." Namazında sesini çok yükseltme, çok da kısma, bu ikisi arasında (orta) bir yol benimse. (İsra Suresi, 110)

Hayy (diri) olandır. O'ndan başka ilah yoktur; öyleyse dini yalnızca Kendisi'ne halis kılanlar olarak O'na dua edin. Alemlerin Rabbine hamdolsun. (Mü'min Suresi, 65)

Öyleyse, dini yalnızca O'na halis kılanlar olarak Allah'a dua (kulluk) edin; kafirler hoşgörmese de. (Mü'min Suresi, 14)

De ki: "Rabbim adaletle davranmayı emretti. Her mescid yanında (secde yerinde) yüzlerinizi (O'na) doğrultun ve dini yalnız Kendisi'ne has kılarak O'na dua edin. "Başlangıçta sizi yarattığı" gibi döneceksiniz." (A'raf Suresi, 29)

De ki "Sizin duanız olmasaydı Rabbim size değer verir miydi?" 25 Furkan [Ayırıcı] Suresi 77

Kur'an , insanlari Allah'a imana, O'na itaat ve ibadete davet eder.Haram ve helal olanlari aciklar.ilmi tesvik eder (Zümer suresi,9)

Okumayi ve öğrenmeyi ibadet sayar.cahillikten ve cahillerden uzak durmayı öğütler (A'raf suresi,199)

"Bu, kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir." (Bakara suresi,2)

"Gerçekten bu Kur'an en doğru olan yola götürür ve iyi işler yapan mü'minler için büyük bir mükafat olduğunu ve ahirete inanmayanlar için elem dolu bir azap hazırladığımızı müjdeler." (İsra suresi,9,10)

De ki: " Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Zümer : 9

“ De ki: Rabbim ilmimi arttır!” Tâhâ : 114

“ Yaratan Rabbinin adıyla oku. Oku, Rabbin en büyük kerem sahibidir. O ki kalemle (yazmayı) öğretti. İnsana bilmediğini öğretti.” Alâk : 1,3,4,5

" Hikmeti (ilmi) dilediğine verir. Hikmet verilen kimseye çok hayır verilmiştir. Bunu ancak sağduyu sahipleri düşünüp anlarlar." Bakara : 269

“ Kulları içinden ancak alimler, Allah’tan gereğince korkar.” Fâtır : 28

“ Göklerde ve yerde nice ayetler vardır ki, onların yanından (hiç düşünmeden) yüz çevirerek geçerler.” Yusuf : 105

“ Allah, sana Kitab’ı ve hikmeti indirdi ve sana bilmediğin şeyleri öğretti.” Nisa : 113

“ Allah demişti ki: “ Ey Meryem oğlu İsa, sana ve annene olan nimetimi hatırla, hani seni Ruhu’l Kudüs ile desteklemiştim; beşikte ve yetişkin iken insanlarla konuşuyordun; sana Kitab’ı, hikmeti, Tevrat’ı, İncil’i öğrettim.” Maide : 110

“ Evlerinizde okunan Allah ayetlerini ve hikmeti hatırlayın.” Ahzâb : 34

“ Geceyi, gündüzü, güneşi ve ay’ı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da O’nun emriyle (size) boyun eğdirilmiştir. Şüphesiz bunda aklını kullanan aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır.” Nahl : 12

“ Allah bilendir, hikmet sahibidir.” Nur : 58

“ Aklınızı kullanmıyor musunuz?” Bakara : 44

“ Size ayetlerini gösterir ki düşünesiniz.” Bakara : 73

“ Düşünürseniz size ayetleri açıkladık.” Âl-i İmrân : 118

"Bilmiyorsanız ilim erbâbına sorunuz. " Nahl : 43

“ Bu misalleri ancak âlim olanlar anlar." (Ankebut 43) “

Üstadın tarifleri içinde geçen hikmet, dua, fikir, zikir gibi kavramların Kuran da geçen ayetlerinin bir kısmını yukarda verdik. Daha bunun gibi onlarca ayet üstadın tarifini teyit ve takviye ediyor.

İKİNCİ CÜZ VE TETİMME-İ TARİF: Kur'ân Arş-ı Âzamdandır, İsm-i Âzamdandır, her ismin mertebe-i âzamından geldiği için, On İkinci Sözde beyan ve ispat edildiği gibi,

Kur'ân,

- bütün âlemlerin Rabbi itibarıyla Allah'ın kelâmıdır;
- hem bütün mevcudatın İlâhî ünvanıyla Allah'ın fermanıdır;
- hem bütün semâvat ve arzın Hâlıkı namına bir hitaptır;
- hem rububiyet-i mutlaka cihetinde bir mükâlemedir;
- hem saltanat-ı âmme-i Sübhâniye hesabına bir hutbe-i ezeliyedir;
- hem rahmet-i vâsia-i muhîta nokta-i nazarında bir defter-i iltifâtât-ı Rahmâniyedir;
- hem Ulûhiyetin azamet-i haşmeti haysiyetiyle, başlarında bazan şifre bulunan bir muhabere mecmuasıdır;
- hem İsm-i Âzâmın muhitinden nüzul ile Arş-ı Âzâmın bütün muhâtına bakan ve teftiş eden hikmetfeşan bir kitab-ı mukaddestir.

"İşte bu Kur'an muazzam bir kitabdır. Onu biz indirdik. Çok mübarektir. (Fayda ve bereketi çoktur). Artık buna uyun, emirlerine bağlanın ve Allah'tan korkun. Tâ ki merhamet olunasınız" (En'âm: 155).

- "Şu indirilmiş Kur'an, mübarek ve feyizli bir kitabdır ki elleri önündekini (Tevrat ve İncil'i) tasdik edicidir. Tâ ki onunla Mekke halkını ve bütün çevresindeki insanları korkutsun. âhirete îman edenler, namazlarına gereği üzere devam ettikleri gibi, Kur'an'a da inanırlar" (En'âm: 92).

- "Onlar, hâlâ Kur'an'ın Allah kelâmı olduğunu ve mânasını düşünmeyecekler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından olsaydı, muhakkak ki içinde birbirini tutmayan birçok söz ve ifadeler bulurlardı." (Nisâ: 82).

"O Kur'an, insanları Hakk'a ulaştırır; helâl ile haramda ve din hükümlerinde hakkı bâtıldan ayırır..." (Bakara: 185).

"Kur'ân-ı Kerîm doğru yol gösterici, mü'minlere derecelerle kurtuluşu müjdeleyicidir" (Bakara: 97).

"Bu Kur'an, akıl sâhiplerinin, âyetlerini iyice düşünüp anlamaları ve ders almaları için, sana indirdiğimiz saadet kaynağı bir kitaptır" (Sâd: 29).

(Bu Kuran,) Ayetlerini, iyiden iyiye düşünseler ve temiz akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır." (Sad Suresi, 29)

"Kur'an apaçık bir nur, hakîm bir zikir ve en doğru yoldur."

"Kur'an-ı Kerîm, Allah Teâlâ'nın gökten yeryüzüne uzatılmış bir ipidir."

"Kur'an'ın sair sözlere üstünlüğü, Rahman'ın mahlûkatına nazaran üstünlüğü gibidir."

"Kim Allah'ın kitabından bir âyet okursa, Kıyâmet günü kendisine nûr olur."

"Evlerinizi namaz kılarak ve Kur'an okuyarak nurlandırınız."

Üstadın Kuran hakkında yapmış olduğu tarif ve tanım kapsamlı ve geniş bir tariftir. Tamamı ile ayet ve hadisler ışığında yapılmış bir tanımdır. Biz bir nebze üstadın tarifinde geçen kavramları Kuran ayetleri ile temellendirmeye çalıştık. Şüphesiz tarifte geçen kavramlarla ilgili ayetleri tamamı ile çıkarıp göstermek ancak üstada ait bir durumdur. Bu yüzden tam bir cevap nazarı ile bakılmamalıdır. Yapılacak uzun bir araştırmada daha nice ayet ve hadisin bu tarif içinde yer aldığı görülecektir.

**"Kur'an bütün âlemlerin Rabbi itibarıyla Allah'ın kelâmıdır; hem bütün mevcudatın İlâhî ünvanıyla Allah'ın fermanıdır,.."
ifadelerini açıklar mısınız?**

Allah hitap ederken, bütün kainatın namına ve bütün yaratılmışların hesabına hitapta bulunuyor. Mesela "**Biz alemleri altı günde yarattık.**" derken, gün ölçüsünü sadece dünyanın yirmi dört saatlik ölçüsüne göre değil, sair galaksilerin ve gezegenlerin dönüş ve gün ölçüsüne göre de söylüyor. Şayet sadece dünya merkezli konuşsa, "*sair mahlukatın Rabbi*" ünvanı bu hitapta tezahür etmez. Bu sebeple Kur'an insanlığa hitap ederken, bütün mahlukat ve mevcudatın Rabbi ve İlâhî ünvanı ve genişliği ile hitap ediyor.

Allah, sadece benim bahçem olan dünyanın Rabbi değil, bütün kainat bahçesinin Rabbidir ve hitabı da ona göredir. Bu sebeple Kur'an'ı anlamaya çalışırken bu hitabın genişliğini ve yüksekliğini nazarda tutmak gerekiyor. Yoksa cüzi dünya nazarı ve mizanı ile o külli hitapları mizana çekmek çok sakat bakışlara ve gereksiz itirazlara sebep olur.

İşte Üstad bunu şöyle ifade ediyor:

“Kelâmullah” ünvanı, kemâl-i liyakatle Kur'ân'a verilmiş ve daima da veriliyor.

Kur'ân'dan sonra sair enbiyanın kütüp ve suhurları derecesi gelir. Sair nihayetsiz kelimât-ı İlâhiyenin ise, bir kısmı dahi has bir itibarla, cüz'î bir ünvanla, hususî bir tecelliyle, cüz'î bir isimle ve has bir rububiyetle ve mahsus bir saltanatla ve hususî bir rahmetle zahir olan ilhâmât suretinde bir mükâlemedir. Melek ve beşer ve hayvânâtın ilhamları, külliyet ve hususiyet itibarıyla çok muhtelifdir.”(1)

(1) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz](#)

İşaratü'l-İ'caz'da üç kuvveden bahsederken; "... kuvve-i şehviyenin yemek, içmek ve uyumak gibi furatında da üç mertebe var..." deniliyor. Kuvve-i gadabiyenin furuatı belirtilmemiş, bunlar nelerdir? Risalelerde başka bir yerde buna dair bahis var mıdır?

"İhtar: Kuvve-i şehviyenin yemek, içmek, uyumak ve konuşmak gibi fûruatında da bu üç mertebe mevcuttur."

"Ve keza, kuvve-i gadabiyenin tefrit mertebesi, cebanettir ki korkulmayan şeylerden bile korkar. İfrat mertebesi tehevürdür ki, ne maddî ve ne mânevî hiçbir şeyden korkmaz. Bütün istibdadlar, tahakkümler, zulümler bu mertebenin mahsulüdür. Vasat mertebesi ise şecaattir ki, hukuk-u diniye ve dünyeviyesi için canını feda eder, meşru olmayan şeylere karışmaz."(1)

Akıl ve öfke kuvvetlerinin fûruatı hakkında Risale-i Nur'da bir izah ya da bahis geçmiyor.

Öfkenin esasını farzların terk edilmesi ya da farz sınırlarının aşılması şeklinde anlarken fûruat kısmını ise farzların dışındaki küçük günah ve kusurlar şeklinde anlayabiliriz. Mesela, öfkeye kapılıp birisini öldürmek haram seviyesinde bir ifrat iken, birisi ile kavga ve ağız dalaşına girmek ferî bir öfkedir diyebiliriz.

Fakir olurum korkusu ile zekatı terk etmek haram olan bir tefrit öfke iken bir fareden korkmak ya da üşüyüp hastalarım korkusu ile cami ya da sohbetleri terk etmek de ferî bir öfkedir denilebilir. Bizim aklımıza bu örnekler geldi daha güzel ve makul örneklerde verilebilir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi.](#)

"...çünkü iane ve tevfik, ibadete mukaddemedir." cümlesini izah eder misiniz? İane ve ibadet arasında nasıl bir ilişki vardır?

"Dördüncüsü, ibadetle istianenin ayrı ve müstakil maksatlar olduklarına işaretidir."

"Bu iki fiili birbiriyle bağlayan münasebet, ücretle hizmet arasındaki münasebettir. Zira ibadet, abdin Allah'a karşı bir hizmetidir. İane de, o hizmete karşı bir ücret gibidir. Veya mukaddeme ile maksud arasındaki alâkadır. Çünkü iane ve tevfik, ibadete mukaddemedir."(1)

İane ve tevfik Allah'ın kullarına yardım ve imdat etmesidir. İnsan, kulluk ile Allah'a karşı hizmet ediyor. Allah da bu hizmete karşılık, kudreti ile yardım ve kolaylık ihsan ediyor; tıpkı ücret ile hizmet arasındaki ilişki gibi. İnsan ibadete niyet ettiği zaman, Allah da ibadetin alt yapısını ihzar etmekle insana yardımda bulunuyor.

Mesela, namaza niyet ettiğimiz zaman, namazın vukuunda gerekli binlerce şartı yaratıp hazırlayan Allah'tır. Mesela ayağımız ve kolumuz felç olsaydı, namazın şartlarını yerine getiremeyecektik. Buna benzer yüzlerce şartı ve gücü hazırlayan ve yaratan Allah'tır. Bu da bir nevi ibadet hizmetinden önce Allah'ın kuluna bir iane ve yardımı hükmündedir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi](#)

"...Çünkü resul olmasaydı, tebliğ ve tâlime memur olmazdı. Kezalik, hasrı ifade eden câr ve mecrûrun takdimi, tevhide îmadır..." cümlesini izah eder misiniz?

"S - بِسْمِ اللَّهِ ve الْحَمْدُ لِلَّهِ gibi âyetlerde makasid-ı erbaaya işaretler var mıdır?"

"C - Evet, قُلْ kelimesi, Kur'ân'ın çok yerlerinde mezkûr veya mukadderdir. Bu mezkûr ve mukadder olan قُلْ kelimelerine esas olmak üzere بِسْمِ اللَّهِ tan evvel قُلْ kelimesi mukadderdir. Yani, "Ya Muhammed! Bu cümleyi insanlara söyle ve tâlim et." Demek besmelede İlâhî ve zımnî bir emir var. Binaenaleyh, şu mukadder olan قُلْ emri, risalet ve nübüvveteye işarettir. Çünkü resul olmasaydı, tebliğ ve tâlime memur olmazdı. Kezalik, hasrı ifade eden câr ve mecrûrun takdimi, tevhide îmadır."(1)

Car mecrur: Başında harf-i cer bulunan kelime. İzafet halinde son kelime. Cerr'li okunan kelime. (i, ı diye okunan kelime, yani esreli)

I. Takdim-Te'hir

Cümlenin bütün öğelerini aynı anda söylemek mümkün değildir. Cümlede bazı öğeler önce, bazı öğeler ise tabiî olarak sonra gelecektir.

Takdim, normal cümle düzeninde sonra gelmesi gereken bir öğeyi öne almak; **tehir ise**, önce gelmesi gereken bir öğeyi sonraya bırakmaktır. Takdim-tehirde sonra gelen öğeyi öne almak, önce gelmesi gereken öğeyi ise geriye bırakmak söz konusudur. Ancak bunun bir sebebe bağlı olarak gerçekleşmesi gerekir. Belâgat kaynaklarında bu sebepler üzerinde uzun uzadıya durulmuş olmasına rağmen, bizim burada dikkat çekeceğimiz hususa pek fazla değinilmemiştir.

Takdim-tehir konusunun Kur'ân'ın hemen her yerinde rastlayabileceğimiz örneklerinden biri, harf-i cerli fiillerin mef'ulleri ile kullanımlarında görülür: Bu konudaki kural, önce fiilin daha sonra da harf-i cerle birlikte mef'ulün (meccur) gelmesidir. Bu açıdan her harf-i cerrin öncesinde bir

müteallakı (yani harf-i cerrin bağılı olduğu öge) olup, bu harfi cerler, bağılı buldukları fiilin anlamını ilgili isme taşırlar.

Meselâ, قَدَرَ عَلَى 'bir şeye gücü yetmek' fiili buna güzel bir örnek teşkil eder. Önce bu fiilin söylediğimiz kurala uygun olarak geldiği kullanımına bir göz atalım.

Meselâ Nahl, 16/75: “وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ” Allah hiçbir şeye gücü yetmeyen köleyi misal olarak anlattı” âyetinde önce fiil sonra da harf-i cerle birlikte mef'ul gelmektedir. Bu fiil mef'ulünü harf-i cerle aldığı gibi, bu fiilden türeyen ism-i fâil, mübâlağa sîgaları, sıfat-ı müşebbehe vb. kelimeler de aynı şekilde mef'ullerini yine aynı harf-i cerle alırlar. Bu kural sadece bu fiile özgü bir durum olmayıp, mef'ulünü harf-i cerle alan bütün fiiller için geçerlidir.(2) Burada da esreli harfin öne alınması ile tevhide vurgu yapılmıştır.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Suresi.](#)

(2) bk. Ahmet Yüksel, Arapça'da Harfi Cerler, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 8-9 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi); Mustafa Kurt, Arap Dilinde Cer Harfleri, İstanbul 1999, s. 57.

"Besmeledeki car ve mecrura müteallik olarak mezkur olan fiiller, besmeleden sonra takdir edilir ki; hasrı ifade etmekle ihlas ve tevhide tazammun etsin." cümlesini izah eder misiniz?

Harf-i cer: İsimlerin önüne gelirler ve kendilerinden sonra gelen ismin son harekesini kesre okuturlar, yani mecrur yaparlar. Mecrur **i, ı** diye okunan kelime, yani esreli kelime demektir. Bu harfler kendi başlarına bir anlam ifade etmezler, ancak isme dahil olduklarında manaya katkıda bulunurlar.

لِدَفْتَرٍ حَقِيقَةٍ. (Defter çantadadır) “çanta” kelimesinden önce harf-i cer var ve mecrur olur.

Takdim-Te'hir

Cümlenin bütün öğelerini aynı anda söylemek mümkün değildir. Cümlede bazı öğeler önce, bazı öğeler ise tabii olarak sonra gelecektir. **Takdim:** normal cümle düzeninde sonra gelmesi gereken bir öğeyi öne almak; **tehir ise** önce gelmesi gereken bir öğeyi sonraya bırakmaktır.

Takdim-tehirde sonra gelen öğeyi öne almak, önce gelmesi gereken öğeyi ise geriye bırakmak söz konusudur. Ancak bunun bir sebebe bağılı olarak gerçekleşmesi gerekir. Belâgat kaynaklarında bu sebepler üzerinde uzun uzadıya durulmuş olmasına rağmen, bizim burada dikkat çekeceğimiz hususa pek fazla değinilmemiştir.

Takdim-tehir konusunun Kur'ân'ın hemen her yerinde rastlayabileceğimiz örneklerinden biri harf-i cerli fiillerin mef'ulleri ile kullanımlarında görülür: Bu konudaki kural, önce fiilin daha sonra da harf-i cerle birlikte mef'ulün (mecrur) gelmesidir. Bu açıdan her harf-i cerrin öncesinde bir müteallakı (yani harf-i cerrin bağlı olduğu öge) olup bu harfi cerler bağlı buldukları fiilin anlamını ilgili isme taşırlar.

Meselâ **قَدَرَ عَلَى** 'bir şeye gücü yetmek' fiili buna güzel bir örnek teşkil eder. Önce bu fiilin söylediğimiz kurala uygun olarak geldiği kullanımına bir göz atalım.

Meselâ Nahl, 16/75: **وَضْرَبَ اللَّهْمَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ** “Allah hiçbir şeye gücü yetmeyen köleyi misal olarak anlattı.”

âyetinde önce fiil sonra da harf-i cerle birlikte mef'ul gelmektedir. Bu fiil mef'ulünü harf-i cerle aldığı gibi, bu fiilden türeyen ism-i fâil, mübâlağa sîgaları, sıfat-ı müşebbehe vb. kelimeler de aynı şekilde mef'ullerini yine aynı harf-i cerle alırlar. Bu kural sadece bu fiile özgü bir durum olmayıp, mef'ulünü harf-i cerle alan bütün fiiller için geçerlidir.(1)

Burada da esreli harfin öne alınması ile tevhid ve ihlusa vurgu yapılmıştır.

(1) bk. Ahmet Yüksel, Arapça'da Harfi Cerler, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 8-9 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi); Mustafa Kurt, Arap Dilinde Cer Harfleri, İstanbul 1999, s. 57.

"Biri menfaatleri celp, diğeri mazarratları defetmek üzere terbiyenin iki esası vardır. Rezzak manasına olan er-Rahman birinci esasa, Gaffar manasını ifade eden er-Rahim de ikinci esasa işaretleri için birbiriyle bağlanmıştır." İzah eder misiniz?

"Biri menfaatleri celp, diğeri mazarratları def etmek üzere terbiyenin iki esası vardır. "Rezzak" mânâsına olan الرَّحْمَن birinci esasa, "Gaffar" mânâsını ifade eden الرَّحِيم de ikinci esasa işaretleri için bir biriyle bağlanmıştır."(1)

Terbiyede ödül ve ceza kavramları vardır. **Ödül**; terbiye edilmek istenen hususa teşvik etmek için verilir ki, bu genelde menfaatlerin temin edilmesi ile olur. Mesela; cennet ve onun içindeki nimetler insana vaat edilir, ta ki insan iman ve ibadete motive olabilsin. Cennet ve içindeki rızıkların arkasında da **Rezzak** ve **Kerim** gibi isimler hükmeder.

Terbiyenin ikinci ayağı ise cezadır ki; genelde insanları kötü ve çirkinden uzak tutmak için vaat edilir. **Rahim** ismi rahmeti her şeyi kuşatmakla birlikte, dilediği varlıklara çok özel ihsanı ve hususî rahmet tecelîsi olan Allah demektir ki; bu rahmetlerinden birisi de gufrandır, yani Allah'ın affedici ve bağışlayıcı olmasıdır ki; bunun arkasında da **Gaffar** ismi hükmeder.

İnsanlar ne kadar yanlış hata etse de, Allah af kapısını açık bırakmış, insanları bu cihetle de terbiye etmiştir. Yani terbiyede en önemli hususlardan birisi de; Allah'ın affedicilik özelliğidir, şayet Allah affedici olmasaydı, insanın ıslah ve terbiye olması mümkün ve kabil olmazdı.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Fâtiha Sûresi.](#)

"Bismillah güneş gibidir. Başkalarını tenvir ettiği gibi, kendini de gösteriyor..." Ruhun hissettiğini kalb ve hayal niye hissetmiyor? Kalb ve hayal daha mı kesiftir ruhtan? Kendini de gösterir ne demektir?

Göz, sesi kulak gibi işitemez, zira sesi işitmek için gerekli olan mekanizma gözde yoktur. Kulak da göz gibi göremez, zira görmek için gerekli olan mekanizma kulakta yoktur vs. Aynı ölçü manevi cihazlar için de geçerlidir.

Ruhun mekanik yapısı ile kalbin mekanik yapısı farklıdır ve farklı mana ve alemlere açılıyorlar. Bunların böyle olması birbirinden üstün olduğu anlamına gelmez. Hepsi de ayrı bir hakikatin miyar ve mizanlarıdır.

Lakin bu manevi cihazların letafet ve kesafet ölçüleri farklılık arz edebilir. Mesela, akıl vicdana nispetle daha kesif olduğu için, latif şeyleri vicdan gibi duyup hissedemez, vicdan da aklın avladığı kesif şeyleri avlayamaz vs. Hepsinin duyuş mekanizmaları farklı olabilir, lakin misyon ve gayeleri hep aynıdır. O misyon ve gaye de tevhit ve marifetullahtır.

"BİSMİLLAH güneş gibidir. Yani, güneş başkalarını gösterdiği gibi, kendini de gösterir, başka bir güneşe ihtiyaç bırakmaz, başkalarına yaptığı vazifeyi, kendisine de yapıyor; ikinci bir BESMELE daha lâzım değildir." izahı?

Besmeledeki üç külli ismi izah edersek, besmelenin kıymet ve değerinin nereden geldiğini bir parça anlamış oluruz. Besmelenin külli bir şekilde Risale-i Nur'daki bütün mana ve izahını vermek mümkün olmadığı için, biz bir kısmının orijinal metni ile beraber izahını yapalım.

"(بِسْمِ اللَّهِ) : Bu kelâm, güneş gibidir. Yani, güneş başkalarını gösterdiği gibi, kendini de gösterir, başka bir güneşe ihtiyaç bırakmaz. بِسْمِ اللَّهِ başkalarına yaptığı vazifeyi, kendisine de yapıyor; ikinci bir بِسْمِ اللَّهِ daha lâzım değildir."(...)

“Allah” Lâfza-i celâli, bütün sıfât-ı kemâliyeyi tazammun eden bir sadefdir. Çünkü Lâfza-i

Celâl, Zât-ı Akdese delâlet eder; Zât-ı Akdes de, bütün sıfât-ı kemaliyeyi istilzam eder. Öyleyse, o lâfza-i mukaddese, delâlet-i iltizamiye ile, bütün sıfât-ı kemâliyye delâlet eder."

"İhtar: Başka ism-i haslarda bu delâlet yoktur. Çünkü, başka zatlarda sıfât-ı kemâliyyeyi istilzam etmek yoktur."(1)

Besleme **Allah, Rahman** ve **Rahim** isimlerinden mürekkep külli ve mübarek bir kelimedir.

Allah lafzı kıymetli bir mücevher kutusu gibi bütün isim ve sıfatları dairesine ve içine alır ve her bir isim ve sıfata da işareti haizdir; yani o isim ve sıfatlara tek tek mana olarak işaret eder. Bu kapsamlı ihata ve kuşatıcılık manası Allah'ın diğer has ve özel isimlerinde yoktur. O has ve özel isimler sadece kendi manasına işaret ve delalet ederler, başka isimlere ve sıfatlara işaret etmezler.

Allah lafzının diğer özel isimlerden farkı ise, **Allah lafza-i celalli Zat-ı Akdesin bir unvan ve ismi olamsıdır**. Yani Allah'ın Zatına ait bir isim ve sıfattır. Bütün mükemmel isim ve sıfatların kaynağı ve membaı Allah'ın Zat-ı Akdesi olmasından dolayı Allah'ın zatını temsil eden Allah lafzı, dolaylı olarak bütün mükemmel isim ve sıfatlara da işaret ve delalet ediyor.

Mesela Rahman Allah'ın özel bir ismidir, ama sadece müsemmasına yani kendi manasına işaret eder, sair isim ve sıfatlara ihata ve işareti yoktur. Bu noktadan Rahman Allah lafzı gibi kuşatıcı ve ihatalı bir isim değildir.

Eski tabir ile **Rahman, ism-i has tecell-i ammdır; Rahim ise, ism-i amm tecell-i hasdır**. Yani Rahman isim olarak Allah'ın özel bir ismidir, bu yüzden başkalarına müstakilen verilmesi caiz değildir; ama tecelli noktasından bütün mahlukatı içine alır. Mümin kafir, zalim mazlum, müttaki fasık, canlı cansız ayırımı yapmaksızın bütün mahlukata şefkati ile tecelli eder; ahiret hayatından çok dünya hayatına bakar. Yani Rahman ismi dünya hayatında galiben tecelli eder. Rahman isminin büyük nimetlere bakması ayırım yapmaksızın her şey üstünde tecelli etmesinden dolayıdır.

Rahim ismi ise umumi bir isimdir, isim olarak herkese verilebilir, ama tecelli noktasından hususidir, dünya hayatından çok ahiret hayatına bakar. Bu yüzden kafirler, zalim ve dinsizler dehşetli mahşer meydanında Rahim ismine mazhar olamayacakları için, azap devamlı ve şiddetli olacaktır.

Rahim ismi dünya ve ahirette ekseri mümin ve müttakilere tecelli eder. Fakat dersine çalışan talebe ile çalışmayan talebe arasında Rahim ismi sadece çalışan talebe için tecelli eder, ona hususi ikram yapar, bu manada alırsak kafirler de tecelli kapsamına girerler. Yani Rahim hem dünya hem de ahirette hususi tecelli ediyor. Dünya da fitratın kanunlarına uyanlara ahirette ise imana tabi olanlara bakıp tecelli edecek. Lakin Rahman ismi dünyada ayırım yapmaksızın her şey üstünde tecelli ediyor.

"BİRİNCİ SIR"

"Bismillâhirrahmânirrahîm'in bir cilvesini şöyle gördüm ki: Kâinat simasında, arz simasında ve insan simasında, birbiri içinde birbirinin nümunesini gösteren üç sikke-i rububiyet var."

"Biri, kâinatın heyet-i mecmuasındaki teavün, tesanüd, teânuk, tecavülden tezahür eden

sikke-i kübrâ-yı Ulûhiyettir ki, Bismillâh ona bakıyor."

"İkincisi, küre-i arz simasında, nebâtat ve hayvanâtın tedbir ve terbiye ve idaresindeki teşabüh, tenasüp, intizam, insicam, lûtufl ve merhametten tezahür eden sikke-i kübrâ-yı Rahmâniyettir ki, Bismillâhirrahmân ona bakıyor."

"Sonra, insanın mahiyet-i câmiasının simasındaki letâif-i refet ve dekaik-i şefkat ve şuaât-ı merhamet-i İlâhiyeden tezahür eden sikke-i ulyâ-yı Rahîmiyettir ki, Bismillâhirrahmânirrahîm'deki er-Rahîm ona bakıyor."

"Demek, Bismillâhirrahmânirrahîm, sahife-i âlemde bir satır-ı nuranî teşkil eden üç sikke-i ehadiyetin kudsî ünvanıdır ve kuvvetli bir haytıdır ve parlak bir hattıdır. Yani, Bismillâhirrahmânirrahîm, yukarıdan nüzul ile, semere-i kâinat ve âlemin nüsha-i musaggarası olan insana ucu dayanıyor. Ferşi Arşa bağlar, insanî arşa çıkmaya bir yol olur."(2)

Bismillahirrahmanirrahîm'deki **Allah, Rahman** ve **Rahim** isimlerinin kainattaki tecellisi büyükten küçüğe bir tevhit mührüdür.

Allah ism-i Celili bütün kainattaki unsurların kendi aralarında olan yardımlaşma, dayanışma, kucaklaşma ve cevaplaşma gibi fiillerin dili ile Allah'ın birlik ve tevhit sikkesini temsil eder.

Rahman ismi de dünyadaki bitki ve hayvan tairesinin tedbir ve terbiye edilmesinde benzerlikler, biribiri ile olan uyumluluk, intizam, insicam, lûtufl gibi icraatların dili ile Allah'ın dünya sahifesindeki birlik ve tevhit mührüne işaret eder.

Rahim ismi ise insanın geniş mahiyetindeki rahmet, merhamet ve şefkat gibi tecellilerin ve fiillerin dili ile Allah'ın insan mahiyetinde görünen birlik ve tevhit mührüne bakar.

Yani tevhidin üç büyük mührü **kainat, dünya** ve **insan** üzerine vurulan mühürleridir. Bunu şöyle bir temsil ile akla yaklaştıralım.

Kainat okyanus olsun, dünya deniz, insan ise bir avuç su olsun; her birine kelime-i tevhid yazısını yazalım. Okyanusa dev ve büyük harflerle tevhid kelimesini yazdık ve altına dev bir mühür vurduk. Bunu okumak için bütün okyanusu kuşatacak ya gözün olacak ya da okyanusu kapsayacak bir mevkie çıkmak lazım, bu da herkese mümkün değildir.

Dünyayı temsil eden denizin üstüne orta boyda harflerle tevhid yazısını yazdık ve altına mührünü bastık; bunu da okumak ve ihata etmek çok zordur, külli bir nazar lazımdır.

Ve üçüncüsü insanı temsil eden bir avuç suyun üstüne bir kelime-i tevhit yazdık, bunu herkes rahatlıkla ve ihata ile okuyabilir ve mührü görebilir.

Bu üç mührü ve tevhit kelimesini okumak aşağıdan yukarı doğru olmalıdır, yukardan aşağıya okumak ve görmeye çalışmak çok zordur. Bir avuç suda yazılan tevhid kelimesi ehadiyeti temsil eder, okyanusta yazılan tevhit ise vahidiyeti temsil eder.

Özetleyecek olursak üç sikke-i ehadiyet kainatta Allah isminin tecellisi ,dünyada Rahman isminin tecellisi ve insanda Rahim isminin tecellisi suretinde vurulan birlik ve tevhit mühürleri anlamındadır. Bu üç isimin temsil ettiği tecelliler tevhidin kainat, dünya ve insan sayfalarında nurani birer satırlarıdır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi.](#)

(2) bk. [Lem'alar, On Dördüncü Lem'a](#)

"Cenab-ı Hak Ganiyy-i Mutlaktır. Âlemde bu kadar dalâletleri ve pek çirkin fena şeylerin yaratılışında ne hikmet vardır?" Burada geçen Ganiyy-i Mutlak'ın yerine Hakim-i Mutlak olması gerekmez miydi?

"S - Cenab-ı Hak Ganiyy-i Mutlaktır. Âlemde bu kadar dalâletleri ve pek çirkin fena şeylerin yaratılışında ne hikmet vardır?"

"C - Kâinatta maksud-u bizzat ve küllî ve şümullü olarak yaratılan, ancak kemaller, hayırlar, hüsünlerdir. Şerler, kubuhlar, noksanlar ise hüsünlerin, hayırların, kemallerin arasında görülmeyecek kadar dağınık ve cüz'iyet kabilinden tebe'î olarak yaratılmışlardır ki, hayırların, hüsünlerin, kemallerin mertebelerini, nevilerini, kısımlarını göstermeye vesile olsunlar ve hakaik-i nisbiyenin vücuduna veya zuhuruna bir mukaddeme ve bir vahid-i kıyasî olsunlar."(1)

Ganiyy-i Mutlak ifadesinde şöyle bir nükte var: Allah sonsuz zenginlik ve servet sahibi iken, neden böyle çirkin ve fena şeyleri yaratmayı murat etti. Halbuki O'nun sonsuz hazinelerinde, sonsuz güzellikler ve cemaller var, bunlar dururken neden böyle fena ve çirkin şeyleri yarattı deniliyor ve Üstad Hazretleri de ona göre bir cevap veriyor.

Cevap dikkatlice incelendiğinde bu nükte anlaşılıyor zaten...

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi.](#)

"Çünkü bu mezheb beyne-beynedir ki; o fiillerin bidayetini irade-i cüz'iyeye, nihayetini irade-i külliyeye veriyor." İnsana işlediği fiillerin bidayetinin isnadı "O dilemedikçe siz dileyemezsiniz." mealindeki ayet ile nasıl tefrik edilebilir?

"İhtar: Bu kuvvetin şu üç mertebeye inkısamı gibi, fûruatı da o üç mertebeyi hâvidir. Meselâ, halk-ı ef'al meselesinde Cebr mezhebi ifrattır ki, bütün bütün insanı mahrum eder. İtizal mezhebi de tefrittir ki, tesiri insana verir. Ehl-i Sünnet mezhebi vasattır. Çünkü bu mezhep, beyne-beynedir ki, o fiillerin bidayetini irade-i cüz'iyeye, nihayetini irade-i külliye veriyor."(1)

Üstad Hazretleri bu meseleyi şöyle izah edip bir temsil ile akla yaklaştırıyor:

"YEDİNCİSİ: İrade-i cüz'iyeye-i insaniye ve cüz-ü ihtiyariyesi, çendan zayıftır, bir emr-i itibarîdir. Fakat Cenâb-ı Hak ve Hakîm-i Mutlak, o zayıf, cüz'î iradeyi, irade-i külliyesinin taallûkuna bir şart-ı âdi yapmıştır. Yani, mânen der: "Ey abdim, ihtiyarınla hangi yolu istersen, seni o yolda götürürüm. Öyleyse mes'uliyet sana aittir."

"Teşbihte hata olmasın, sen bir iktidarsız çocuğu omuzuna alsan, onu muhayyer bırakıp "Nereyi istersen seni oraya götüreceğim." desen; o çocuk yüksek bir dağı istedi, götürdün. Çocuk üşüdü yahut düştü. Elbette "Sen istedin." diyerek itab edip, üstünde bir tokat vuracaksın. İşte, Cenâb-ı Hak, Ahkemü'l-Hâkimîn, nihayet zaafta olan abdin iradesini bir şart-ı âdi yapıp, irade-i külliyesi ona nazar eder."(2)

İnsan iradesi yaratmak ve icat etmek noktasından zayıf ve çaresiz olduğu için, bu küçük dairenin yaratma ve fiili işlerini Allah yapıyor, seçim ve tercih işlerini ise insan yapıyor. Yani iman etmek fiilini kalpte yaratan Allah'tır, bu fiili seçen ise insandır. İnsan seçiyor Allah da bu seçime uygun olarak o fiili yaratıyor. Bu sebeple fiili yaratan değil tercih eden mesul olur.

Formüle edecek olursak; bir fiilin aslını Allah yaratıyor, vasfını ise insan iradesi ile seçiyor. Öyle ise mesul yaratan değil seçendir. Çünkü Allah, dar dairede insanın iradesini bir şartı adi yapmıştır ve kudret bu cüzi iradeye taalluk etmektedir. *"Sizden istemek benden yaratmak"* şeklinde fitri bir sözleşme var insan ile Allah arasında. Bu da zayıf ve yaratmadan yoksun olan insan iradesine bir kuvvet ve bir anlam veriyor. Şayet Allah kudretini insan iradesine bağlamasa idi, insanın seçme ve isteme hürriyeti olamayacaktı. Demek ahmak Mutezilenin zannettiği gibi Allah'ın yaratması insan iradesini yok etmiyor, tam tersi kuvvet ve yardımda bulunuyor.

Mesela insan iradesi ile meyhaneye gitmeyi tercih eder, Allah da bu tercihi yaratır, yani kulu meyhaneye götürür. Aynı insan tercihini camiden yana kullansa idi, bu kez de Allah camiye gitme eylemini yaratacaktı. Sonuçta yaratan Allah tercih eden ise insandır. Yaratan değil tercih eden mesul olur. Burada tercih insana ait bir durum olmasından dolayı mesuliyet de insana aittir.

"O dilemedikçe siz dileyemezsiniz." mealindeki ayet, bir esasî bir hakikati ifade ediyor. Yani hakikat noktasında kimse Allah'ın rağmına ve aksine hareket edemez demektir; ama Allah insana cüzi bir seçme hürriyeti de verebilir, ikisi arasında bir zıtlık ve tenakuz olmaz. Yani insanın seçme hürriyeti Allah'ın dileme kapsamına giriyor. Yoksa insan -haşa- Allah dilememesine rağmen seçme hürriyetini kazanmış değildir. Seçme hürriyetini insana bahşeden Allah'tır.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Fatiha Suresi Tefsiri.](#)

(2) bk. [Sözler, Yirmi Altıncı Söz](#)

"Çünkü, terbiyenin kemali, nimetlerin tevali ve teakubu ile olur... Enbiya, şüheda, suleha, ulema rahmettirler. Çünkü nimet-i kâmile, ancak dindir.." Fatiha Tefsirinde Allah'tan istenen istiane/yardım devrin imamları olabilir mi?

İstiane burada umumi bir kaidedir. İnsan istiane yani; Allah'tan yardım istediği zaman, külli olarak bütün yardımları ister. Lakin burada ayetler arasındaki irtibat ve münasebet sebebi ile istianenin özel ve hususi bir manası teşekkül ediyor. O da **"Bizi nimet verdiğin kulların yolunda sabit kıl"** ayetinin diğer ayetlerle münasebetidir ki, bu ayet her bir ayete ayrı ve özel bir anlam yüklüyor.

Bu özel anlamlardan birisi de her asırda gelen salih ve uyulması gereken müceddidlerdir. Zira her asırda gelen müceddidler, o asrın dini ihtiyaçlarını temin edip istikamet ve hidayete kuvvetli bir vesile ve vasıta oluyorlar. Elbette böyle önemli vazifeleri yapan müceddidler bu ayetin kapsamı içine girerler. Yalnız ayetin külli manasından sadece bir masadadır. Yoksa ayeti tamamen bu zümreye tahsis etmek belagat ve gramer açısından caiz olmaz. Geneli özel, özeli genel yapmak doğru değildir.

"Daire-i esbabda iken tabiatıyla, vehmiyle, hayaliyle daire-i itikata bakmak ve keza daire-i itikatta iken, ruhuyla, imanıyla daire-i esbaba bakmak,.." cümlelerini izah eder misiniz?

"Evet, Cenâb-ı Hak, müsebbebatı esbaba bağlamakla, intizamı temin eden bir nizamı kâinatta vaz etmiş. Ve herşeyi, o nizama müraat etmeye ve o nizama kalmaya tevcih etmiştir. Ve bilhassa insanı da, o daire-i esbaba müraat ve merbutiyet etmeye mükellef kılmıştır. Her ne kadar dünyada, daire-i esbab daire-i itikada galip ise de, âhirette hakaik-i itikadiye tamamen tecellî etmekle, daire-i esbaba galebe edecektir. Buna binaen, bu dairelerin herbirisi için ayrı ayrı makamlar, ayrı ayrı hükümler vardır. Ve her makamın iktiza ettiği hükme göre hareket lâzımdır. Aksi takdirde, daire-i esbabda iken tabiatıyla, vehmiyle, hayaliyle daire-i itikada bakan Mutezile olur ki, tesiri esbaba verir. Ve keza, daire-i itikadda iken, ruhuyla, imanıyla daire-i esbaba bakan da, esbaba kıymet vermeyerek Cebriye mezhebi gibi tembelcesine bir tevekkülle nizâm-ı âleme muhalefet eder."(1)

Daire-i Esbap: *Sebeplerin cevelan ettiği ve imtihan şartlarının hükmettiği şu içinde yaşadığımız dünya hayatıdır.* Bu dünyada nefis, heva, şeytan, gaflet gibi düşmanlar yüzünden inandığımız şeyler

üstünde vehim, kuruntu hatta şek eksik olmuyor. **Mutezile**, bu sebepler dünyasının takıntılıları ile itikada baktıkları için, sebeplere tesir vermişler. Yani sebepleri mucit zannetmişler. Bu zanlarında tabiat, vehim ve hayalin rolü büyüktür. İnsan tabiat ve vehim putundan tahkiki bir iman ile sıyrılmadıkça hakiki ve halis tevhidi yakalayamaz.

Daire-i İtikat: *Sebeplerin değil, inancın hükmettiği dairedir.* Burada aktör, vehim ve tabiat değil, ruh ve imandır. Kişi her şeyi iman ve ruh ölçüsü ile tartar. Hatta Cebriye gibi ifrata giderek, sebepleri ya külliye inkar ederler ya da kaderin sebeplere biçmiş olduğu rolü ve misyonu kabul etmezler. Bu da yanlış ve tembel bir tevekkülü netice verir.

Halbuki, bu dairelerin her birisi için ayrı ayrı makamlar, ayrı ayrı hükümler vardır. Ve her makamın iktiza ettiği hükme göre hareket lâzımdır. Sebepler dairesinde itikada, itikat dairesinde de sebeplere dikkat edeceğiz. Her ikisini de inkardan kaçınacağız.

Sebepler dairesinde iken tarlayı ekmek, sulamak, tohumlamak gerekirken, itikat dairesinde de tarladan kalkan hasadın yaratıcısının Allah olduğunu, sebeplerin icat noktasında tesirsiz olduğunu bilmeliyiz. Biri tevhidin, diğeri de yaratılışın realitesidir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi.](#)

"Dünyadaki işimiz de, o saadet-i ebediye yollarını temin etmekle re'sü'l-malımız olan istidatlarımızı nemalandırmaktır." cümlesini izah eder misiniz?

İnsanın bu dünyaya gönderilme amacı; hem iman, hem ibadet, hem de insana takılmış olan manevi kabiliyetlerin inbisat ve inkişaf ettirilmesidir.

Evet; Allah, insanın fitratına, tarlaya tohumun ekilmesi gibi bir çok kabiliyet ve istidatları ekmiş. Ta ki bu kabiliyetler ilim ve ibadet vasıtası ile inkişaf ederek gelişip büyüsün ve Allah'ın isim ve sıfatlarına güzel bir takvim ve parlak bir ayna olsun. *Dünyada güzel bir takvim ve parlak bir ayna olmak, insana ahirette sonsuz bir makam kazandırıyor.*

İnsana takılan bütün duygu ve cihazların, terakki ve tedenni kabiliyetleri vardır. Yani Allah, insana bu duyguları işletmek ve geliştirmek için takmıştır, yoksa atıl kalıp çürüyüp mahvolması için takmamıştır.

Dünyanın düzeni ve imtihanın şartları da, bu duyguların işlemesi ve terakki etmesi için dizayn edilmiştir. İnsanın hayatında başına gelen bütün hastalık ve musibetler veya sair hareket ve mücadele isteyen haller, hep bu fitri duygu ve kabiliyetlerin inkişaf ve inbisatı içindir. Nasıl kalp ve akıl işleyip gelişiyor ise, insanın *sır, hafa, ruh* gibi sair duygu ve cihazları da aynı şekilde işleyip gelişiyor.

Özetle, insanın birinci vazifesi, ana sermayesi hükmünde olan kabiliyetlerini, iman ve ibadet ile ahirete layık bir şekle çevirmektir.

"Er-Rahman dahi, ne ayn ne gayr olan sıfât-ı seb'aya remizdir." ifadesini izah eder misiniz, neden yedi denilmiş, bazıları subuti sıfatların sekiz olduğunu söylüyor, yoksa Tekvin Rahman ile ilgili olmadığından mı bu farklılık?

Mezhepler, itikadi ve ameli olmak üzere ikiye ayrılır. İtikadi mezhepler ise; Maturidi ve Eşari olmak üzere iki mezheptir. Bu iki mezhep de haktır. Aralarındaki ihtilaflar ekseriyet itibarı ile lafzidir, hakiki değildir.

Eşarilere göre Allah'ın subuti sıfatı yedidir. **Tekvin** sıfatını, subuti sıfatlar içinde kabul etmiyorlar. Tekvin sıfatını, kudret sıfatı ile aynı görüyorlar. Tekvin sıfatı, kudretin ikinci bir işlevi, ikinci bir taalluku olduğundan, onu ayrı görmek gereksizdir diyorlar.

Kudretin iki taalluku vardır; biri ezelidir, yani faili hakiki olan Allah'tan mümkün olan şeylerin sudur etmesidir ki, birinci taalluk bu işi yapar. Bu ilk taalluk ezelidir, sadece mümkün olan varlıkların, varlık ve yokluk dengesini temin ediyor. Yani bu taalluk, varlığa da yokluğa da müsavi duruyor, dolayısı ile mümkünatın yaratılabilirliğini temin etmiş oluyor.

Diğeri ise; mümkünatın yaratılma esnasıdır ki, irade sıfatının onayından sonra, ikinci ve hadis olan taalluk, mümkünatı varlık sahasına bizzat çıkarır ki, buna yaratma ve tekvin diyorlar. Yani, kudretin ikinci ve hadis olan taallukudur. Hadistir, zira bu taalluk ancak mahlukat ile açığa çıkıyor, mahlukat ile bilinebiliyor.

Maturidi mezhebine göre; kudret ile tekvin iki ayrı sıfattır. Her ikisi de subuti sıfatlar sınıfı içindedir. Böyle olunca, Maturudilere göre, subuti sıfat sayısı sekiz oluyor. Ama İslam alimlerinin genelinde, **subuti sıfat** yedi olarak kabul ediliyor. Üstat da bu genel kanaate uygun olarak yedi demiştir. Rahman sıfatı ile ilgili bir konu değildir.

"Evet بِسْمِ اللَّهِ öyle müstakil bir nurdur ki, bu nur, hiçbir şeye bağlı değildir. Hattâ bu nurun câr ve mecrûru bile hiçbir şeye muhtaç değildir. Ancak ب harfinden müstefad olan اسْتَعِينُ veya örfen malûm olan اِقْرَأُ veyahut mukadder olan قُل ün istilzam ettiği fiillerinden birine mütealliktir." Açıklar mısınız?

"Evet بِسْمِ اللَّهِ öyle müstakil bir nurdur ki, bu nur, hiçbir şeye bağlı değildir. Hattâ bu nurun câr ve mecrûru bile hiçbir şeye muhtaç değildir. Ancak ب harfinden müstefad olan اسْتَعِينُ veya örfen malûm olan اِقْرَأُ veyahut mukadder olan قُل ün istilzam ettiği fiillerinden

birine mütealliktir."(1)

Güneş hem kendisini hem de eşyayı aydınlatıyor; kendisini aydınlatmak için ikinci bir güneşe ihtiyaç bırakmıyor. **Bismillah** kelimesi de öyle bir nur ve ışıktır ki, manasını hariçten teyit ve takviye edecek bir kelime ya da gramer kaidesine muhtaç değildir. Manası kendi içinde dürülüdür. Tıpkı tren lokomotifinin önünde bir başka lokomotifin olmaması gibi, "**bismillah**"ın gücü de kendi içindedir.

Bismillah'ın "bi" si "ب" -ile- manasına gelir. **Besmele** ise "**Allah'ın ismi ile**" demektir. Burada ayetin söylemediği fakat kasdettiği bir şeyler var. Çünkü Allah'ın ismi ile demekle zahiren cümle tamam olmuyor. *Allah'ın ismi ile ne?* İşte Üstad buna cevap olarak, "**mukadder mana**" denilen ve zikredilmediği halde kasdedilen manaları sayıyor.

Allah'ın ismi ile "Yardım isterim (esteinu)." Bu manaya besmelenin başındaki "bi" işaret ediyor. Bu harf "ile" manasına geldiğinden bu manayı çağrıştırıyor.

Allah'ın ismi ile "bereketlenirim (eteyemmenu)." Bu manaya birinci de olduğu gibi, cümlede herhangi bir emare olmasa da, insanlar bunu örfen bilirler. Yani Allah'ın ismini anmakla bereketleneceklerini bilir ve umarlar. Hatta İslam'dan önce dahi Araplar Allah ismini biliyorlar ve onun semavat ve arzı yarattığını itiraf ediyorlardı. Bu Kur'an'da zikri geçen bir hakikattir. Fakat onlar putları Allah'a ortak koşarak şirke düşmüşlerdi. Dolayısıyla cümlede karine olmadığı halde "bereketlenirim" manası, örfen bilindiği için, zihne, kendiliğinden geldiğinden, ayet açıkça zikretmese de, ayetin muradı arasındadır.

"**Car**" ise Arapça'da, bizdeki "ismin hal eklerine" benzeyen bazı harflere denir. "Bi" harfi cerri önündeki "İsmullah" tamlamasını etkileyerek "ismillâhi" yapmıştır. Bu cihetle, "bi" car, İsmillahi ise mecrurdur.

(1) bk. [İşaratül-İcaz, Besmele ve Fatiha.](#)

"Evet, Cenab-ı Hak, herşey için bir nokta-i kemal tayin etmiştir ve o noktayı elde etmek için o şeye bir meyil vermiştir. Herşey, o nokta-i kemale doğru hareket etmek üzere, sanki mânevî bir emir almış gibi,.." Devamıyla izah eder misiniz?

"Evet, Cenab-ı Hak, herşey için bir nokta-i kemal tayin etmiştir ve o noktayı elde etmek için o şeye bir meyil vermiştir. Herşey, o nokta-i kemale doğru hareket etmek üzere, sanki mânevî bir emir almış gibi muntazaman o noktaya müteveccihen hareket etmektedir. Esnayı harekette onlara yardım eden ve mânilerini def eden, şüphesiz, Cenab-ı Hakın terbiyesidir."(1)

Allah, kainatta, zerrelere tut ta gezegenlere kadar, her şeye bir mükemmellik hedefi koymuştur. Yani varacağı en son ve en mükemmel bir nokta tayin etmiştir. Bu mükemmel noktaya gitmek için, her

şeyin mahiyetine bir meyil yaratmış.

Meylin muzaaf hali, yani meylin iki kat artması, ihtiyaç haline dönüşür. Artık o mükemmel noktaya ulaşmak, ihtiyaç oldu. **Muzaaf ihtiyaç**, yani ihtiyacın iki katı ise, iştiyak halini alır ve kemal noktaya gitmek; iştiyak haline dönüşmüş olur. İştiyakın iki katı olan incizap, yani bir şeye artık koşmak ve koşturulmak derecesi, o mükemmel noktanın çekim alanına girmiş demektir. Artık, o kemal noktası, seni kendine çeker.

Eşyadaki bu incizap, iştiyak, ihtiyaç ve meyil, artık Allah'ın, uyulması gereken fitri emirleri gibi, eşyanın kemal hedefine gitmesinde bir plan ve program hükmüne geçerler. Lakin yine de bu hedefe giderken birtakım engel ve zorluklar karşısına çıkar, bu engel ve zorlukları ortadan kaldırıp hedefe götüren şey; Allah'ın **rububiyet sıfatıdır**, yani ilahi terbiyedir.

Aynı mana daha geniş ve daha kemal bir şekilde insanda da mevcuttur. Zira insan mahiyet olarak hem hayatlı, hem ruhlu, hem şuurlu, hem de insaniyet değerine sahip olduğu için, yukarıda zikredilen incizap ve iştiyak ve terbiye, insanda daha kamil ve daha geniş bir surette tezahür ediyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Fâtiha Sûresi Tefsiri.](#)

"Gizli ve küçük nimetleri insanlara göstermek ve insanları onların vücuduna ikaz etmek, daha lâyük ve daha lâzımdır. Bu itibarla, şu meselemizde tedellî değil, terakki vardır." izah eder misiniz?

"Ve keza, büyükten beklenen menfaat küçüğe mütevakkıf ise, o küçük, büyük sırasına geçer; o büyük dahi küçük hükmünde kalır; kilit ile anahtar, lisan ile ruh gibi."

"Ve keza, bu makam, nimetlerin tadadı veya nimetlerle imtinan makamı değildir. Ancak, insanları, gizli ve küçük nimetlere tenbih ve ikaz etmek makamıdır. Evvelki makamlardaki "tedelli" şu tenbih makamında "terakki" sayılır. Çünkü, gizli ve küçük nimetleri insanlara göstermek ve insanları onların vücuduna ikaz etmek, daha layık ve daha lazımdır. Bu itibarla, şu meselemizde tedelli değil, terakki vardır."(1)

Tedelli sanatı: Muhatabın söyleneni anlayabilmesi için, onun seviyesine inme mânâsında olup, belagat ilminde bir sanat türüdür.

Burada, yukarıdan aşağıya, büyükten küçüğe gitmek ve manaları o şekilde sıralamak, belki anlatmak ve anlamak açısından bir seviye inmesidir. Ama belagat açısından makbul değildir. Çünkü, belagatın en mühim tarafı, az sözle çok şey anlatmaktır. **Tedelli ise**, az bir şeyi, çok sözle ifade etmek olduğundan makbul sayılmamıştır.

Önce küçükler zikredilir, sonra büyüğe doğru gidilir. Makbul olan da budur. Protokolde de, önce alt makamdakiler, en sonunda en üst makam sahipleri konuşmaya çıkarlar. Bu yüzden "*Kur'an'da, bu*

şekil belagata uygun olmayan bir yöntemin kullanılması neye binaendir?" diye soruluyor ve ona bir cevap veriliyor.

Burada maksat büyükten küçüğe nimetleri sıralamak ve saymak değil, gizli kalmış, unutulmuş nimetleri hatırlatmak için bir ikazdır, bir tembihtir; **tedelli**, yani yukarıdan aşağıya inmek değildir. Görünmeyen nimetleri göstermek açısından terakki var, denilerek ifade edilmiştir.

Bazen küçük gibi görünen nimetler, büyük nimetleri tamamladıklarından, büyükten daha büyük olabilirler. Bu yüzden küçük nimetlere işaret eden **Rahim** isminin, **Rahman** isminden sonra zikredilmesi, bayağı ve sıradan bir yukarıdan aşağı sıralaması değil, gizli kalmış veya unutulmuş olan tamamlayıcı nimetlere işaret eden bir anahtar ifadedir.

(1) bk. [İşarat'ül İ'caz, Fatiha Suresi](#)

"Hamd" kelimesini "Her şeyi güzel yapmak" olarak çevirmek doğru mudur? Risalelerde nasıl ifade edilmiştir?

"Meselâ, **الْحَمْدُ لِلَّهِ** bir cümle-i Kur'âniyedir. Bunun en kısa mânâsı, ilm-i nahiv ve beyan kaidelerinin iktiza ettiği şudur: **كُلُّ فَرْدٍ مِنْ أَفْرَادِ الْحَمْدِ مِنْ أَيِّ حَامِدٍ صَدَرَ وَعَلَى أَيِّ مَحْمُودٍ وَقَعَ مِنَ الْأَزَلِّ إِلَى الْأَبَدِ خَاصٌّ وَمُسْتَحَقٌّ لِلذَّاتِ الْوَاجِبِ الْوُجُودِ الْمُسَمَّى بِاللَّهِ** Yani, "Ne kadar hamd ve medih varsa, kimden gelse, kime karşı da olsa, ezelden ebede kadar hastır ve lâyıktır o Zât-ı Vâcibü'l-Vücuda ki, Allah denilir."

"İşte, "Ne kadar hamd varsa." el-i istiğraktan çıkıyor."

Kelimenin mânâsını umuma teşmil ettiği için, istiğrak mânâsı verilir. **El-i istiğrak** veya **harf-i ta'rif** de denir. Meselâ: **Hamd** kelimesi herhangi bir hamdi ifâde ettiği halde; **El-Hamd** dediğimiz zaman, her ne kadar hamd varsa, bütün hamd ve senâlar mânâsına gelir. Bu, harf-i ta'rif ile olur.

Harf-i ta'rif bir kelimeyi belirsiz halden belirli hâle koyar; muayyeniyet mânâsını verir. Bunlar elif ve lâm harflerinden teşekkül eder. El-Mekteb'de olduğu gibi. Mekteb herhangi bir mektebdir. El-Mekteb dendiğinde bizce muayyen, belli olan bir mekteb mânâsını ifade eder. Başına harf-i ta'rif gelen kelimedenden tenvin kalkar. Nekre iken ma'rife olur, yani bilinmeyen iken bilinen hale gelir.

"Her kimden gelse" kaydı ise, hamd masdar olup fâili terk edildiğinden, böyle makamda **umumiyeti ifade eder.**"

Masdar, normalde fiili yapan fail anlamında kullanılır. Burada bütün hamd eden faillerin kapsam içine alınması için hasılı bil masdar olan hamd etmek fiili fail yerine alınıyor. Yani "Ahmet hamd etti." yerine, bütün hamd ediciler deniliyor ve fail mutlak bırakılıyor ki, her hamd eden bu kelimenin içine girsin.

"Hem mef'ûlün terkinde, yine makam-ı hitâbîde külliyyet ve umumiyeti ifade ettiği için, "her kime karşı olsa" kaydını ifade ediyor."

Mef'ûl, yapılan iş, fâilin eseri demektir. Gramerde ise fâilin fiilinin te'sir ettiği şey. "Nuri kitabı okudu" cümlesinde, kitab mef'uldür. Yani Nuri kitap üstünde müessir bir faildir. Burada da hamde konu olan nesne ve nimetler belirsiz ve mutlak bırakılıyor ki, bütün **hamdi** gerektiren nesne ve nimetler kelimenin kapsamına girebilsin. Şayet mef'ul tahsis edilse idi, hamd de ona göre sınırlı kalırdı.

"Ezelden ebede kadar" kaydı ise, fiilî cümlesinden ismî cümlesine intikal kaidesi sebat ve devama delâlet ettiği için, o mânâyı ifade ediyor.

"Has ve müstehak" mânâsını, lillâh'taki lâm-ı cer ifade ediyor. Çünkü o lâm ihtisas ve istihkak içindir.

Kelimeyi cerreden lâm harfi. Kelimenin sonunu "i" diye okutur. Lillâhi, Lieclillâhi'de olduğu gibi. İstihkak ve ihtisas, has ve müstehak ve zarfiyyet, illet mânâsını verir. Yani bütün hamd ve şükürler Allah'a dır, derken "a" harfinde tahsis ve tayin manası olduğu gibi, tahmid, yani "Elhamdülüllahi" kelimesinin sonundaki "i" harfi de aynı şekilde tahsis ve tayini bildiriyor.

"Zât-ı Vâcibü'l-Vücut" kaydı ise, vücut-u vücud, ulûhiyyetin lâzım-ı zarurîsi ve Zât-ı Zülcelâle karşı bir ünvan-ı mülâhaza olduğundan, lâfzullah sair esmâ ve sıfâta câmiyyeti ve İsm-i Âzam olduğu itibarıyla, delâlet-i iltizamiye ile delâlet ettiği gibi, "Vâcibü'l-Vücut" ünvanına dahi o delâlet-i iltizamiye ile delâlet ediyor.

Allah lafzı kıymetli bir mücevher kutusu gibi, bütün isim ve sıfatları dairesine ve içine alır ve her bir isim ve sıfata da işareti haizdir. Yani o isim ve sıfatlara tek tek mana olarak işaret eder. Bu kapsamlı ihata ve kuşatıcılık manası Allah'ın diğer has ve özel isimlerinde yoktur. O has ve özel isimler sadece kendi manasına işaret ve delalet ederler, başka isimlere ve sıfatlara işaret etmezler.

Allah lafzının diğer özel isimlerden farkı ise, Allah lafza-i celalli Zat-ı Akdesin bir ünvan ve ismidir. Yani Allah'ın Zatına ait bir isim ve sıfattır. Bütün mükemmel isim ve sıfatların kaynağı ve membaı Allah'ın Zat-ı Akdesi olmasından dolayı, Allah'ın zatını temsil eden Allah lafzı, dolaylı olarak bütün mükemmel isim ve sıfatlara da işaret ve delalet ediyor.

Mesela, **Rahman** Allah'ın özel bir ismidir, ama sadece müsemmasına, yani kendi manasına işaret eder, sair isim ve sıfatlara ihata ve işareti yoktur. Bu noktadan Rahman, Allah lafzı gibi kuşatıcı ve ihatalı bir isim değildir.

Ezeli ve ebedi olan bir hakikatin, fani ve sınırlı bir akıl ile ihata ile idrak edilmesi imkansız olduğu için, bu ezeli ve ebedi hakikatı akla yaklaştırmak için bir temsil bir ünvan gereklidir ki, kayıtlı ve sınırlı olan akıl o hakikatı mülâhaza edebilsin.

Mevcudu meçhul olan (varlığı kesin ama mahiyeti bilinmeyen) Allah, hiçbir vecih ile mahlukata benzemediği için, onu temsil ve teşbih etmek mümkün değildir. Bu yüzden insanlığın fikir ve tasavvur

aleminde bütünü ile mücerret kalmamak için, Allah yine kendi keliminde kendini temsil için bir takım unvan ve isimlerle kendini bize takdim ediyor. Mesela lafza-i celal olan “Allah” ismi, Allah’ın bütün kemal ve cemal sıfatlarını içinde toplayan ve onlara işaret eden cami bir unvandır. İnsan bu unvan vasıtası ile Allah’a nazar edip ona marifet keşp edebilir. Yoksa bu unvan ve isimler olmasa, Allah insan zihninde bütünü ile mücerret kalıp anlaşılmayacaktı. Tabir-i diğerle insan, kafasında bir şeyi somutlaştırarak anlar, eğer bir şey bulamaz ise inkar eder. Allah ise somutlaşmaktan münezzehtir olduğu için, onun bedeline unvan ve isimleri bu görevi yapıyor. İnsan da zihninde Allah’ı bu unvan ve isimlerle misafir ediyor.

"İşte, الْحَمْدُ لِلَّهِ cümlesinin en kısa ve ulema-yı Arabiyece müttefekun aleyh bir mânâ-yı zâhirîsi şöyle olursa, başka bir lisana o i'câz ve kuvvetle nasıl tercüme edilebilir?"

"Hem elsine-i âlem içinde lisan-ı nahvî, Arabîden başka birtek lisan var; o da hiçbir vakit Arap lisanının câmiyetine yetişemez. Acaba o câmi ve i'câzdârâne olan lisan-ı nahvî ile mucizekârâne bir surette ve her ciheti birden bilir, irade eder bir ilm-i muhit içinde zuhur eden kelimât-ı Kur'âniye, sair elsine-i terkibiye ve tasrihiye vasıtasıyla, zihni cüz'î, şuuru kısa, fikri müşevveş, kalbi karanlıklı bazı insanların kelimât-ı tercümiyesi nasıl o mukaddes kelimat yerini tutabilir? Hattâ diyebilirim ve belki ispat edebilirim ki, herbir harf-i Kur'ân, bir hakaik hazinesi hükmüne geçer; bazan birtek harf, bir sahife kadar hakikatleri ders verir."(1)

(1) bk. [Mektubat, Yirmi Dokuzuncu Mektup, Birinci Kısım](#).

"İnna a'tayna ke'l-kevser" sade fi de, o makasid-ı erbaa cevherlerini tazammun etmiştir... Kevser suresinde Kur'an'ın dört ana konusu var mıdır?

"Ve keza إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ sade fi de, o makasid-ı erbaa cevherlerini tazammun etmiştir."

"Saniyen: Kur'ân'daki anâsır-ı esasiye ve Kur'ân'ın takip ettiği maksatlar tevhid, nübüvvet, haşir, adalet ile ibadet olmak üzere dördtür. Bu dört unsuru beyan edeceğiz."(1)

Bu ayetin ifadesinde; bir konuşan ve kevseri veren vardır ki, vermek ve hitap makamı; ancak Allah'a mahsustur ki, burada tevhid açıkça görünüyor. Allah emir ve hitabını ancak Peygamber (asv)'e yapar öyle ise, muhatap ve kevserin verildiği kişinin peygamber olduğu çok açık ve nettir.

Kevserin ahirete olan işareti zahirdir, zira Kevser ahirete ait bir mükafat olarak takdim ediliyor. Mükafat da ancak ibadetin karşılığıdır. Bu ayetin Kur'an'ın dört temel konusu olan **tevhid, nübüvvet, haşir** ve **ibadeti** tazammun ettiği sabit olmuştur.

Özet olarak; Allah Kur'an'ın bu dört temel konusunu bütün ayetlerin içine serpiştirmiştir. Kimi

ayetlerde bu dört mesele zahir olarak görünürken, kimi ayetlerde de zımnî ve işari olarak görünür. Yukarıda verdiğimiz iki örneği kalıp olarak diğer ayetlere de tatbik edebiliriz. Tabi bütün ayetlerin içinde bu dört meseleyi göstermek; ancak rasih ve sağlam bir ilimle mümkündür. Biz burada sadece Üstad'ın işaret ettiği yönle göstermeye çalıştık.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fatiha Suresi.](#)

"İrade edilen 'enbiya, şüheda, suleha, ulema' rahmettirler." cümlesinin geçtiği yerde; Üstad siddık yerine ulema koymuş gibi, konu hakkında bilgi verir misiniz?

"Çünkü, terbiyenin kemâli, nimetlerin tevâli ve teâkubu ile olur. الرَّحْمَنُ ile alâkadardır; çünkü الَّذِينَ 'den irade edilen 'enbiya, şüheda, suleha, ulema' rahmettirler. مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ile alâkası vardır; çünkü, nimet-i kâmile, ancak dindir. نَعْبُدُ ile alâkası var; çünkü ibadette imamlar bunlardır. نَسْتَعِينُ ile var; çünkü, tevfiğe ve ianeye mazhar bunlardır. اِهْدِنَا ile var; çünkü hidayette muktedâbih onlardır."(1)

"İhtar: Başka bir surede zikredilen وَالصَّالِحِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالشَّهَدَاءِ [“İşte onlar, Allah'ın kendilerine pek büyük nimetler bağışladığı peygamberler, siddıklar, şehidler ve salih kimselerle beraberdirler.” (Nisâ Sûresi, 4:69)] وَالصَّالِحِينَ olan âyet-i kerime, buradaki اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ âyet-i celilesini beyan eder. Zaten Kur'ân'ın bir kısmı, bir kısmını tefsir eder."(2)

Yukarıda vermiş olduğumuz iki kaynağın ilkinde “enbiya, şüheda, suleha, ulema” denilerek, ulema siddık yerine değil, siddık ifade edilmemiş görülüyor. Siddık ifadesinin burada zikredilmemesi belki de; ayette ifade edilmesinin kafi görülmesinden olabilir. Açıkçası Üstad Hazretlerinin bu ifadelerinde "siddık" ifadesini zikretmemesinin başka bir izah ve hikmetini bilmek müşkül görülüyor.

İkincisinde ise, “peygamberler, siddıklar, şehidler ve salih kimseler” ifadesi zaten ayetin zahiri ifadesinin aynı ile aktarılması şeklinde oluyor.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Suresi Tefsiri.](#)

(2) bk. [age.](#)

"İtikadda da tatil ifrattır, teşbih tefrittir, tevhid vasattır." cümlesini açıklar mısınız?

İfrat, bir şeyde aşırı gidip hak çizgisinden çıkmak demektir. **Tefrit** ise haktan geri durmak, hak çizgisinin gerisin de kalmak demektir. **Vasat** ise, orta yoldur. Yani, ifrat ve tefrite düşmeden, hak çizgisinde durmaktır.

Bu üç yol ve tarz, her şey için geçerlidir.

Üstat, burada, İman ve itikadın da ifrat, tefrit ve vasatının olduğunu izah ediyor.

İman ve itikat da ta'til, ifrattır. Yani Allah'ın varlığını ve birliğini inkar edip, kabul etmemek inançta aşırılıktır. Buna, ateizm, materyalizm gibi ekolleri misal olarak verebiliriz.

İtikatta tefrit ise, Allah'ı mahlukata ve cisimlere benzetmek ya da cisimleştirmektir. Buna da, **mücessime** ve **müşebbihe** gibi dalalet firkalarını misal verebiliriz.

Bunlar, Allah'ı, Kur'an ve hadislerdeki bazı teşbihlere dayanarak cisimleştirmişlerdir. Hatta daha ileri gidenler, Allah'ın zâtı, insanın sureti ve şekli gibidir diyerek haktan sapmışlardır.

İtikatta vasat ise, yani hak ve doğru olan orta yol ise, tevhitir. Yani ne Allah'ın varlığını ve birliğini inkar eder, ne de Allah'ın zat ve sıfatlarını mahlukata ve cismani şeylere benzetir. Allah vardır ve birdir. Buna şahit, bütün kainattır. Aynı zamanda, Allah mahlukattan ve sıfatlarından münezzeh ve müberradır.

"İyya" ne demektir, "ke" ne demektir; Arapça manalarını ayrı ayrı verir misiniz? Ayrıca "ke" nin oradaki paragrafla bağlantısı nedir?

(Haydi öyleyse deyiniz): **“Yalnız Sana ibadet eder, yalnız senden medet umarız.”**
(Fatiha,1/5)

"Evreni dikkatle inceleyen her akıl sahibi, böylece aklî delille Rabbine ulaşacağından, sûrenin başından 4. âyete kadar Allah'tan "O" diye bahsederken, bu tefekkürü sonucunda artık âdeta O'nu görüyor hale gelip "Sen" diye hitap etme makamına yükselir: "İbadetim, kulluğum, sevgim yalnız Sana'dır Rabbim!" der. Diğer taraftan, Allah müminleri toplum halinde, daha doğrusu topluluk halinde huzurunda görmek istediğinden, dünyadaki bütün müminlerle birlikte ibadetini O'na takdim eder, onlardan güç, kuvvet, dua ve mutluluk alır."(1)

İyya-ke: Meali, yalnız sen, yalnız senden şeklinde tercüme diliyor. **"Ke"** burada **"sen"** manasında zamirdir.

Arapçada herhangi bir kelimenin sonuna **"ke"** zamiri geldiğinde, kelime doğrudan doğruya bir muhataplık boyutu kazanır.

Zira, “ke” zamiri, kelimeye "senin-sana" gibi anlamlar yüklemektedir. İnsanın “sen” diyebildikleri ise, ancak ve ancak perdesiz, aracısız, doğrudan doğruya muhatap olduğu kişi ve kişilerdir. Hatta insanlar arasında bile tanımadığımız, nazımızın geçmediği kimselere "siz" diye hitap ederken, tanıdığımız ve nazımızın geçtiği kimselere samimiyetin ifadesi olarak "sen" diye hitap ederiz.

İbadetler açısından bakıldığında, bilhassa namaz, hac ve oruçta, bu zamirin vurgulandığı görülür.

Namaz, "subhaneke" ile başlar, "iyyake" ile devam eder. Buradaki “ke” zamirleri, insan ile Allah arasında perdesiz ve doğrudan birer diyalog kurmanın ifadesidir.

Haccın simgesi tavaf ve telbiyelerdir; müminler, hac esnasında tekrar tekrar “... Lebbeyk! La şerike leke lebbeyk...” demektedirler. Aynı samimi ve perdesiz manevi diyalog burada daha derin ve kolektif bir şekilde hissediliyor.

Orucun en zirve anı iftar anıdır. Peygamber Efendimizin iftardan evvel yaptığı duanın ruhu ve hayatı hep “ke” zamiri ile inşa ediliyor:

"Allah'ım! Senin rızan için oruç tuttum, sana inandım, sana dayandım, Senin verdiğin rızıkla orucumu açtım. Yarımın orucuna da niyet ettim, benim geçmiş ve gelecek günahlarımı bağışla."

Bu duadaki “sen” hitabı orucun, O’na yöneldiğimiz bir ibadet halinden ötesini, yani insanın kendisini Rabbi Rahim’inin huzurunda hazır bir vaziyette hissettiği bir kulluk halini simgelemektedir.

“O” denmemiş, çünkü “o” gaibane ubudiyetin, “sen” ise hazırane ubudiyetin simgesidir.

(1) bk. Prof. Dr. Suat Yıldırım, Kur'an-ı Kerim Meali.

"Kezalik, yevm, sene, ömr-i beşer ve ömr-i dünya içinde tayin edilen manevi millerden birisi devrini tamam ettiğinde, ötekilerin de -velev uzun bir zamandan sonra olsun- devirlerini ikmal edeceklerine hükmedilir." İzah eder misiniz?

"Saniye, dakika, saat ve günleri gösteren haftalık bir saatin millerinden birisi devrini tamam ettiği zaman, behemehal ötekiler de devirlerini ikmal edeceklerine kanaat hasıl olur. Kezalik, yevm, sene, ömr-ü beşer ve ömr-ü dünya içinde tayin edilen manevî millerden birisi devrini tamam ettiğinde, ötekilerin de -velev uzun bir zamandan sonra olsun- devirlerini ikmal edeceklerine hükmedilir." (1)

Bir dakika vaktini tamamladığında, onun alt birimi olan altmış saniye de -ister istemez- dönüşünü tamamlamış demektir. Ya da bir saat vaktini tamamladığında, onun alt birimleri olan dakika ve saniyeler de onunla beraber vaktini tamam etmiş oluyorlar. Bir gün dolduğunda, onun altında ne kadar

zaman birimi varsa onlar da miatlarını tamamlamış oluyorlar ve hakeza...

Bu anlamda zamanın küçükten büyüğe çok birimleri bulunuyor. İnsana göre en küçük zaman birimi salise iken, en büyük zaman birimi de asır ya da dehrdir.

Tabi bir de göreceli zaman birimleri vardır. Mesela güneşin bir günü, dünyanın binlerce gününe tekabül ediyor. Öyle büyük galaksiler bulunuyor ki; onun bir günü bizim binlerce senelerimize mukabil geliyor. İşte böyle büyük galaksilerin bir günü, bütün insanlığın ömrüne tekabül edebilir.

Ayrıca zamanın küçük birimlerinde hükmeden devir tamamlama prensibi, büyük birimlerde de cari olduğuna işaret eder. Yani dakika nasıl devrediyor ise, ondan çok daha büyük zaman birimleri de, bir zaman sonra devrini tamamlayacaklardır. Bu da bir gün kıyametin kopacağına bir işaret, bir karinedir.

Saniyenin altmış defa hareket edip bir dakika olmasına devir denilir; aynı mana diğer zaman birimleri için de geçerlidir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi Tefsiri.](#)

"Mesela: اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ bir sadef gibi bu dört cevahir içindedir. Dikkat etsen görürsün..." Tevhid, nübüvvet, haşir zahir görünüyor; adalete işaretini açıklar mısınız?

"Mesela: اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ bir sadef gibi bu dört cevahir içindedir. Dikkat etsen görürsün.

"Biz sana verdik Kevser'i." Yani, Zât-ı Zülcelâlin seni nübüvvetle ve maddî-manevî temini adâletle müşerref ettiği gibi, Cennette Kevser'i ihsan ediyor."(1)

Kevser, kelime olarak, çok hayır manasına geliyor. Ahirette büyük bir hayrı kazanmak, ancak maddi ve manevi adaletin tesisi ile mümkündür. Yani maddi ve manevi hayatı denge ve adalet içinde olmayan birisinin çok büyük bir hayrı elde etmesi kabil ve mümkün değildir.

Nasıl, birisine; **"Namaz kıl."** dediğimizde, zımnî olarak **"abdest de al"** demiş oluruz. Zira namaz abdesti istilzam ediyor. Kevser de zımnî olarak maddi ve manevi adaleti istilzam ediyor denilebilir. Zira hayatı adaletsizlikle hemhal olmuş birisinin kevseri elde etmesi pek mümkün değildir.

Dâllibiliktiza: İktizasî ile delâlet eden. İstılahta şer'an muhtacın ileyh olan bir lâzime delâlet eden lâfızdır. Başka bir tâbir ile; vaz'olunduğu mânadan mukaddem isbatına şer'an lüzum ve ihtiyaç mevcut olan bir medlule delâlet eden ibaredir.

Meselâ: Bir kimse bir şahsa hitaben: "Evini şu kadar liraya benim nâmıma medrese yap." deyip, o şahıs da evini medrese yapsa, o ev o kadar lira mukabilinde o kimse nâmına medrese yapılmış olur. Çünkü bu söz ile: **"Evini şu kadar liraya bana sat."** sonra **"onu benim nâmıma medrese yap"** denilmiş olur. **"Evini medrese yap."** emri bir muktezâdır. Evin satılması da muktezâdır. Bu muktezâ

olmadıkça, öyle bir mânanın emri hükümsüz kalır. Artık öyle bir emrin sıhhati için evvelce bu muktezânın vücuduna lüzum ve ihtiyaç vardır. Binâenaleyh, o emir bu muktezaya bi-l iktiza delâlet etmektedir.

Buna benzer bir çok çıkarım metotları ile ayetin derinliklerinden ince ve latif manaları Üstad Hazretleri gibi amik ve rasih olan alimler kolaylıkla çıkarabilirler. Bizim kaba ve kesif nazarımız ayet ile o mananın hafi ve latif irtibatını göremeyebilir, görmememiz ise, olmadığı anlamına gelmez.

Özetle, bu ayette adalet **dâllibiliktiza** ile sabittir. İhsan-ı İlahi kevsere muktezi iken, adalette kevsere muktezadır.

(1) bk. [Emirdağ Lâhikası-II, \(73. Mektup\)](#)

"Sanki اِهْدِنَا dört masdardan müştakdır. Meselâ, bir mü'min hidayeti isterse, اِهْدِنَا sebat ve devam mânâsını ifade eder. Zengin olan isterse, ziyade mânâsını, fakir olan isterse i'tâ mânâsını, zayıf olan isterse iane ve tevfik mânâsını ifade eder. " Mü'min hidayeti isterse, sebat ve devam manasını ifade eder, ifadesini özellikle açıklar mısınız?"

"İhdina", hidayet demektir. **Hidayet** ise doğru ve hakta gitmek anlamına geliyor. Fatiha içinde ise **"Bizi doğru yola, Sana doğru varan yola ilet."** şeklinde geçiyor. Burada *Allah'tan hidayet istemenin manası, isteyen kişinin durum ve haline göre farklılık arz eder.*

Bu duayı, yani hidayeti talep eden mümin birisi ise, zaten hidayet üzere olduğu için bu talepten anlaşılması gereken husus, kazanılmış hidayetin devamlı ve sabit olmasını talep etmek şeklindedir. Yani bu zat sahip olmuş olduğu hidayetin devamlı ve sabit olmasını Allah'tan talep ediyor demektir.

Zengin ve zenginliğini hak yolunda kullanan birisi için **hidayet**, zenginliğinin daha da artması şeklindedir. Yani zengin ve mümin birisi **ihdina** dediği zaman, *"Allah'ım bana daha çok zenginlik ve mal ver de senin yolunda ve hidayet yolunda daha ziyade kullanayım."* demektir.

Fakir bir mümin için ise **ihdina** talebi, yani hidayet isteği, *"sıkıntı ve darlıktan beni kurtar"* demektir. Fakirliğin hidayeti zenginlik ve ferahlıktır. Öyle ise fakir ve zayıf bir mümin için hidayet talebi zenginlik ve bolluk şeklinde anlaşılabilir.

Zayıf olan bir mümin için de **hidayet** Allah'ın yardım ve kuvvetini talep etmek şeklindedir. Zorda kalmış bir İslam komutanı ihdina derse, yani Allah'tan hidayet talep ederse, Allah'tan zafer istiyor demektir. Bu kalıpları çoğaltmak mümkündür. Mesela hasta bir mümin için hidayet şifa olabilir.

"Şu alemin insanlarca hakir ve hasis sayılan bazı şeylerine kudreti ezeliyenin bizzat mübaşeretini, azameti ilahiyeye münasip görülmediğinden, vazedilen esbabı zahiriyenin o gün refiyle herşeyin şeffaf, parlak içyüzüyle tecelli edip Saniini, Halıkını vasıtasız göreceğine işarettir." İzah eder misiniz?

Bu dünyada; Allah hem insanları imtihan etmek, hem de kendi büyüklüğüne yakışmayan bazı haller ile bizzat temasta görünmemek için araya **sebepleri** koyuyor. Ta ki avam ve cahil insanların şikayetine bizzat maruz kalmasın.

Mesela, bir bebeğin hastalanıp sıkıntı çekmesi, görünüşte İlahi merhamet ile bağdaşmıyor. Bu yüzden Allah, bebeğin hastalığındaki bu zahiri sıkıntıları üzerine alması için; mikropları yaratmış, mikroplar bebeğin hastalanmasına sebep oluyorlar.

Ahirette hem imtihan kalkacak, hem meşakkat ve sıkıntılar cehennemde, güzellik ve nimetler de cennette toplanacak. Hem de herkes her şeyin içyüzünü ve gerçek güzelliğini tam idrak edeceği için, sebepler aradan kaldırılıp, her şeyin arkasında bizzat İlahi isimler zahiri bir şekilde görünecektir.

Evet, eşyanın mülk yüzü; sebeplerin, zıtların, kıyasların, cüzi bazı çirkin ve şerhlerin, nispi emirlerin, mertebe ve derecelerin cevelan ettiği renkli yüzüdür. Bu yüzde Cenab-ı Hakk'ın izzet ve kemaline uygun olmayan bazı haller ve durumlar olduğundan, Allah bu haller ile temasta görünmemek için araya sebepleri koymuştur. Bu yüzden her hal ve durumun hikmet ve güzelliğini anlamakta insanlar zorlanabiliyor. Bu yüze hasrı nazar edenler, bu karmaşık durum içinden çıkmadıkları için genelde sebeplerde boğuluyorlar.

Allah'ın bu yüzde sebeplerle iş görmesinin hikmetlerinden birisi; insanlardan gelecek şikayet ve isyana bir perde, bir paratoner olmasıdır. Nasıl yıldırım şiddetini paratoner kendi üstüne alır, evi muhafaza eder -teşbihte hata olmasın- aynı şekilde insanlardan gelecek şikayet ve isyan ateşini; sebepler paratoner gibi kendi üstüne çeker, Allah'a gitmesine perde olur.

Eşyanın meleküt yüzü; yani her şeyin hakiki ve içyüzü ise, aynanın parlak yüzü gibidir. Bu yüzde her şey şeffaf ve güzeldir; zıtlar yoktur. Mesela çirkin ve güzel diye bir şey yoktur, her şey güzeldir. Bu yüzde Allah'ın isim ve sıfatları bizzat mübaşeret içindedir, yani eşyanın arka planında bizzat Allah'ın kudret eli görünür. Mülk yüzünde direkt değil, sebepler vasıtası ile görünüyordu.

Mesela, ölümün mülk yüzü ayrılık ve firak iken, **meleküt yüzü** vuslat ve kavuşmaktır. Musibetin mülk ve zahiri yüzü azap ve sıkıntı iken, batını ve meleküt yüzü ikaz, ihtar veya tasaffi ve tekemmül etmektir.

"Şu garib ve acip mahluklar kimlerdir? Nereden geliyorlar? Nereye gidiyorlar?" diye ahvallerini anlamak üzere hilkat

hükûmeti, fenn-i hikmeti karşlarına çıkardı." cümlesini özellikle hilkat hükümeti kavramını izah eder misiniz?

HİLKAT HÜKÜMETİ:

İşârâtü'l İ'caz'ın başında Kur'an'ın anasır-ı esası tespit edildikten sonra **fenn-i hikmetle hilkat hükümeti** arasındaki muhabereden bahsedilir. **Hikmet**, yaratılanların yaratılışını, nereden gelip nereye gittiğini, bu dünyada ne işinin olduğunu sorgular. Hikmet yani sanat, bu bakımdan bir soru sorma makamı, hilkat hükümeti de sorulara cevap veren mahlukat şeklinde anlaşılmalı. Hilkat hükümeti, Melaike, Ruhaniyat ve benzeri mahluklar olabilir. Diğer bir ifadeyle Masivaullah dediğimiz Cenab-ı Hakk'ın dışındaki her şey kastediliyor olabilir.

Bunların başında da Melaikeler, cinler ve saireler gelmektedir. Bu sorulara en vâzih ve açık cevabı da kaynağını vahiyden alan Peygamberimiz (asm) verir. O, cevabında buyuruyor ki; **"Ey hikmet, bu gördüğün insanlar, Sultan-ı Ezelînin kudretiyle yokluk karanlıklarından ziyadar varlık âlemine çıkarılan mahluklardır..."** Yani bizler, adem oğulları olarak, yokluktan yaradılıp ahiret yurduna giderken, bu nurlu ve hayatlı dünya memleketine uğramış bulunmaktayız. Burada da vazifemiz bittiğinde, ahirete doğru olan yolculuğumuz devam edecektir.

Kur'an-ı Kerim de, Cenab-ı Hakk'ın "Biz" dediği yerlerde sebeplerin kullanımı da söz konusudur. Mesela, Kur'an'da geçen bazı ayetlere baktığımızda Kur'anın indirilişi ve insanın yaratılışı anlatılmaktadır. Kur'anın indirilmesinde Hz. Cebrail (a.s.), insanın yaratılmasında ise anne ve babası sebep olarak görev yapmaktadır..

İşaratül İ'cazda geçen bahsi aynen istifadenize sunuyoruz.

"Evet benî-âdem, büyük bir kervan ve azîm bir kafile gibi mâzinin derelerinden gelip, vücut ve hayat sahrasında misafir olup, istikbalin yüksek dağlarına ve müzeyyen bağlarına müteveccihen kafile kafile müteselsilen yürümekte iken, kâinatın nazar-ı dikkatini celbetti: "Şu garib ve acip mahluklar kimlerdir? Nereden geliyorlar? Nereye gidiyorlar?" diye ahvallerini anlamak üzere hilkat hükümeti, fenn-i hikmeti karşlarına çıkardı. Ve aralarında şöyle bir muhavere başladı:

Hikmet: Nereden geliyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Bu dünyada işiniz nedir? Reisiniz kimdir?

Bu suale, benî-âdem namına, emsali olan büyük peygamberler gibi, Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm, nev'-i beşere vekâleten karşısına çıkarak şöyle cevabta bulundu:

Ey hikmet! Bu gördüğün insanlar, Sultan-ı Ezelî'nin kudretiyle yokluk karanlıklarından ziyadar varlık âlemine çıkarılan mahluklardır. Sultan-ı Ezelî, bütün mevcudatı içinde biz insanları seçmiş ve emanet-i kübrâyı bize vermiştir. Biz haşir yoluyla saadet-i ebediyeye müteveccihen hareket etmekteyiz. Dünyadaki işimiz de, o saadet-i ebediye yollarını temin etmekle, re's-ül malımız olan istidatlarımızı nemalandırmaktır. Ve şu azîm insan kervanına, bundan sonra Sultan-ı Ezelî'den risalet vazifesiyle gelip riyaset eden benim. İşte o Sultan-ı Ezelî'nin risalet

berati olarak bana verdiği Kur'an-ı Azîmüştân elimdedir. Şüphen varsa al, oku!" (bk. [İşarat-ül İcaz, Fatiha Suresi](#))

"Tagayyür, inkılâp ve felâketlere mâruz ve muhtaç şu insan bedeninde iskân edilen ruhun yaşayabilmesi için üç kuvvet ihdas edilmiştir." İzah eder misiniz? Bu üç kuvvet olmadan yaşanılmaz anlamı mı çıkıyor, ya da bu kuvvetleri ifrat ve tefrit mertebesinde kullananlar ölüdür diyebilir miyiz?

"Tagayyür, inkılâp ve felâketlere mâruz ve muhtaç şu insan bedeninde iskân edilen ruhun yaşayabilmesi için üç kuvvet ihdas edilmiştir. Bu kuvvetlerin,

Birincisi, menfaatleri celp ve cezb için *kuvve-i şehviye-i behimiye*,

İkincisi, zararlı şeyleri def için *kuvve-i sebuiye-i gadabiye*,

Üçüncüsü, nef' ve zararı, iyi ve kötüyü birbirinden temyiz için *kuvve-i akliye-i melekiyedir*.

Lâkin, insandaki bu kuvvetlere şeriatça bir had ve bir nihayet tayin edilmişse de, fitraten tayin edilmemiş olduğundan, bu kuvvetlerin herbirisi, *tefrit, vasat, ifrat* namıyla üç mertebeye ayrılırlar."⁽¹⁾

İnsanın maddi hayatının devamı; **şehvet, öfke** ve **akıl** temeli üzerine bina edilmiş. *Şehvet* hayata gerekli şeyleri elde etmek için, *öfke* hayata risk oluşturacak zararlardan korumak için, *akıl* da zarar ve menfaati birbirinden ayırmak içindir. Bu üç kuvve insanın maddi hayatının paradigması niteliğindedir, bunlardan birisi olmadı mı maddi hayat çöker.

Burada maddi hayatın ruha nispet edilmesi dolaylı cihettedir. Nitekim ruh ne kadar baki ve cevher de olsa, bu dünya hayatında bir kanun ile maddi hayatla irtibatlıdır, onunla dünya hayatını idame ettiriyor. Yani ruh cesetsiz, ceset ruhsuz olmuyor; ikisi arasında şiddetli bir bağ olduğu için, ruh da dolaylı bir şekilde, bu üç kuvvenin iyi çalışmasına muhtaçtır. Bu ihtiyaçtan dolayı ruha nispet ediliyor.

Bu kuvveleri ifrat ve tefrite götürenlere manen meyyit demekte bir sakınca yoktur. Zira insanın bu dünyaya gönderilme amacı iman ve ibadettir. İman ve ibadet de; bu duyguları dengeleyip istikamete sokan, ince ve latif bir ayar ve iksirdir. Bu sebeple kim iman ve ibadeti terk ediyor ise manen ölü hükmündedir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Fâtîha Sûresi](#).

"Ve keza, bir gün veya bir sene zarfında vukua gelen küçük küçük kıyametleri, haşirleri gören bir adam, saadet-i ebediyenin, haşrin tulû-u fecriyle, şahsı bir nev hükmünde olan insanlara ihsan edileceğine şüphe edemez." İzah eder misiniz?

"Ve keza, bir gün veya bir sene zarfında vukua gelen küçük küçük kıyametleri, haşirleri gören bir adam, saadet-i ebediyenin, (haşrin tulû-u fecriyle, şahsı bir nev' hükmünde olan) insanlara ihsan edileceğine şüphe edemez."(1)

Küçük su birikintileri, nem ve rutubetler, nasıl büyük bir su kitlesi olan denize işaret ediyor ise, aynı şekilde dünya üzerinde her an özellikle de bahar mevsiminde sergilenen küçük haşir ve neşirler, insanlığın büyük haşir ve neşrine işaret eden alametler ve ipuçları hükmündedirler.

Gündüz vaktindeki parıltı ve gün ışıkları, nasıl güneşin varlığını ispat eden zahiri alametler ise, dünyada görülen günlük, mevsimlik ve senelik ölüp dirilmeler de aynı şekilde büyük diriliş gününün nişaneleri ve alametleri hükmündedirler.

Gözümüz önünde her yıl, her mevsim sayısız haşir ve neşirleri gösteren bir Zat için, acaba ölen insanları tekrar diriltebilir mi diye endişe ve şüphe etmek, gayet mantıksız bir ahmaklık olur. Yani Allah'ın yaptıkları yapacaklarının teminatı hükmündedir. Bu incelikleri iyi okuyamayan ahmaklar; ancak haşirden şüphe ederler.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi Tefsiri.](#)

"Ve keza, kuvve-i gadabiyenin tefrit mertebesi, cebanettir ki korkulmayan şeylerden bile korkar. İfrat mertebesi tehevürdür ki, ne maddî ve ne mânevî hiçbir şeyden korkmaz." Burayı açıklar mısınız?

"Ve keza, kuvve-i gadabiyenin tefrit mertebesi, cebanettir ki korkulmayan şeylerden bile korkar. İfrat mertebesi tehevürdür ki, ne maddî ve ne mânevî hiçbir şeyden korkmaz. Bütün istibdadlar, tahakkümler, zulümler bu mertebenin mahsulüdür. Vasat mertebesi ise şecaattir ki, hukuk-u diniye ve dünyeviyesi için canını feda eder, meşru olmayan şeylere karışmaz."(1)

Tehevür; maddi ve manevi hiçbir şeyden korkmamak demektir. Burada korkmamak, inkardan gelen bir şeydir, iman ve cesareten gelen bir şey değildir. Kafir inanmadığı inkar ettiği bir şeyden elbette korkmaz. Yani onun alemine göre Allah yok ki ondan korkup çekinsin. Cehennem onun nazarında yok ki ondan titresin. Şayet cehennem ona görünse kaçacak delik arar, belki herkesten çok korkar. Bu sebeple halk arasında; **"cahil cesur olur"** sözü meşhurdur. Yani kafir ve cahiller meselenin azametini

bilmediği için, işin farkında değiller demektir. Bu sebeple kafirin korkusuzluğu inkar ve cehaletinden gelen geçici bir haldir.

Maddi şeylerden korkmaması ise; ekseri olarak kendisini garantiye aldıktan sonradır. Mesela; firavun binlerce asker içinde kendini cesur hisseder, yoksa o maddi kuvveti ve askerleri olmasa onun gerçek cesareti açığa çıkacaktır. Hatta bir insan ne kadar zulüm ve baskı uyguluyor ise, o derece korkak ve manen dayanaksız olduğuna işaret eder. Zira kendi pis canını garantiye almak için, etrafına baskı yapar. **Halbuki gerçek cesaret; Allah'a iman edip onun azamet ve kibriyası karşısında titremektir.** Allah'tan korkan hiçbir şeyden korkmaz, ondan inkar sureti ile korkmayan her şeyden korkar ve titrer.

Özet olarak kafirin korkak olması imansızlıktan olduğu gibi, zira kalbinde bir yardım ve dayanma noktası yok, zahiren hiçbir şeyden korkmaması da yine inkar ve cehaletindendir, zira inkar ve cehalet korkulacak şeyleri göstermiyor...

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi](#)

"Vehim ve hevâ-yı nefsin akıl ve vicdanlarına galebesiyle, bâtil bir itikada tâbi olarak nifaka düşen bir kısım Nasârâdır." cümlesini izah eder misiniz? Burada "bir kısım" denilmesi doğru mu?

" (وَلَا الضَّالِّينَ) Üçüncü fırka ise, vehim ve hevâ-yı nefsin akıl ve vicdanlarına galebesiyle, bâtil bir itikada tâbi olarak nifaka düşen bir kısım Nasârâdır. Dalâlet, nefisleri tenfir ve ruhları inciten bir elem olduğundan, Kur'ân-ı Kerim, o fırkayı aynı o sıfatla zikretmiştir."

"Ve ism-i fâil olarak zikirindeki sebep ise, dalâletin dalâlet olması, devam etmesine mütevakıf olup, inkıtaa uğradığı zaman affa dahil olacağına işarettir."(1)

Efendim bu gibi kapalı ve manası açık olmayan cümlelere bakarak, hemen bir hükme gitmek yerine, "bunun bir tevili ve tabiri var" deyip iyi düşünmek iktiza eder.

Nitekim Kur'an ayetleri içinde manası açık ve muhkem olan ayetlere zahirde muvafık düşmeyen müteşabih ayetler de bulunmaktadır. İslam alimleri bu gibi durumlarda müteşabih ayeti inkar ya da zan altında bırakmadan, bir tefsir usulü tespit etmişlerdir. O usul ise müteşabih ayetin muhkem ayete uygun bir şekilde tevili ve tefsir edilmesidir. Risale-i Nur'un genelinde ve muhkem manasında; Nasara iman etmediği müddetçe ehl-i küfürdür.

Bizim "Bir kısım Nasara" tabirinden anladığımız mana; konunun siyak ve sibakına da dikkat ederek şu şekildedir: İnkârında ve inadında devam edip, İslam'ı düşman ittihaz eden bir kısım mutaassıp Hristiyan tabakadır ki, bunların İslam'a girmesi çok zordur; Yahudiler gibi.

Bir de potansiyel olarak İslam'a girmeye müheyya olan geniş bir Hristiyan tabaka vardır ki, bunlar

kafa ve kalp olarak İslam'a ılımdırlar. Adeta potansiyel birer Müslümanlardırlar. Halihazırda Avrupa'da İslam'ın büyük bir hızla yayılması meselemize işaret eder. Yoksa Hristiyan birisi İslam'a karşı ılımlı da sert de olsa, iman getirmediğe ehli necat olamaz. Bu hususa ayette şu şekilde işaret ediliyor:

"Sen, iman edenlere, düşmanlık besleme bakımından onların en şiddetlilerinin Yahudiler ile müşrikler olduğunu görürsün. Müminlere sevgi bakımından en çok yakınlık duyanların ise 'Biz Nasârâyız (Hristiyanız)' diyenler olduğunu görürsün. Bunun sebebi, onlar arasında bilgin keşişlerin ve dünyayı terk etmiş rahiplerin bulunması ve onların kibirlenmeleridir." (Maide, 5/ 82)

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi Tefsiri.](#)

"Hamdin en meşhur mânâsı, sıfât-ı kemâliyeyi izhar etmektir." cümlesini izah eder misiniz?

"Rabian: Hamdin en meşhur mânâsı, sıfât-ı kemâliyeyi izhar etmektir. Şöyle ki:"

"Cenab-ı Hak, insanı, kâinata câmi bir nüsha ve on sekiz bin âlemi hâvi şu büyük âlemin kitabına bir fihrist olarak yaratmıştır. Ve Esma-i Hüsnâdan herbirisinin tecellîgâhı olan herbir âlemden bir örnek, bir nümune, insanın cevherinde vedîa bırakmıştır."

"Eğer insan, maddî ve manevî herbir uzvunu Allah'ın emrettiği yere sarf etmekle hamdin şubelerinden olan şükr-ü örfîyi îfa ve şeriata imtisal ederse, insanın cevherinde vedîa bırakılan o örneklerin herbirisi, kendi âlemine bir pencere olur. İnsan, o pencereden, o âleme bakar ve o âleme tecellî eden sıfatla o âlemden tezahür eden isme bir mir'at ve bir ayna olur. O vakit insan, ruhuyla, cismiyle âlem-i şehadet ve âlem-i gayba bir hülâsa olur ve her iki âleme tecellî eden, insana da tecellî eder. İşte bu cihetle, insan, sıfât-ı kemâliye-i İlâhiyeye hem mazhar olur, hem muzhir olur."(1)

Bir sanatkar, bize en güzel bir çalışmasını hediye etse, biz de teşekkür niyeti ile o hediyeyi üzerimizde gösterip ilan etsek, bu tavır sanatkara yapılacak en güzel teşekkürdür. Allah kendi isim ve sıfatlarını ilan edip göstermek için, insanın mahiyetine sayısız nimet ve sanatlar takıyor. İnsan bu sanatları şayet Allah'ın istediği doğrultuda kullanır ise, o zaman Allah'ın isim ve sıfatlarının ilan ve izhar edilmesi tahakkuk etmiş olur ki; Allah'a yapılacak en mükemmel ve geniş hamd ve teşekkür budur. Bu sebeple her insan Kur'an ve sünnetin rehberliğinde Allah'a kul olmak ve onun isim ve sıfatlarını hayatında ve mahiyetinde yaşamak ve ilan etmekle mükelleftir.

Demek şükür sadece dil ile hamd etmekten ibaret değilmiş. İnsanın her bir cihaz ve duygusunu Allah yolunda sarf edip, bir isim ve sıfata ayna olması, hakiki şükrün bir ölçüsü ve miyarıdır.

Mesela; Rahman ismi insanda şefkat ve merhamet şeklinde tecelli ediyor, insana düşen ise; bu ismin gereği olarak insanlara ve mahlukata karşı şefkatli ve merhametli olup, bu ismin mana ve gereğini ilan etmektir. Rahman isminin bize taktığı şefkat hediyesine yapılacak en güzel teşekkür ve hamd bunu hayatımızda ilan etmemizdir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi Tefsiri.](#)

"Neş'e-i ûlâ ile neş'e-i ûlâda beka, neş'e-i uhrâ ile neş'e-i uhrâda beka..." ifadesiyle anlatılmak istenen nedir?

Neş'e-i ûlâ ile neş'e-i ûlâda beka: Neş'e; dirilmek, hayatlanmak anlamına geliyor. **Ûla ise;** ilk defa demektir. Cümlelerin genel manası ise; insanı ilk defa yoktan var edip hayatlandıran Allah'tır. Cümledeki **beka ise;** varlık sahasına çıkardıktan sonra, bu hayatı devam ettiren ve devamı için gerekli ortamı ve şartları hazırlayan da; Allah'tır demektir. **Yani hayatı veren O olduğu gibi, hayatı devamlı kılan da O'dur.** Bu cümleye birinci diriliş denir, insanın dünyaya gelmesi demektir.

Neş'e-i uhrâ ile neş'e-i uhrâda beka: Bu cümlede ise; ikinci diriliş ve onun devamına işaret ediliyor. Yani insan dünya hayatında ölüme maruz kalınca, ikinci bir diriliş ile yeniden hayata mazhar olması gerekir. İşte insanlar öldükten sonra tekrar insanları hayatlandırıp diriltecek; ancak Allah'tır. Hayatlandırdıktan sonra, hayatlarını devam ettirecek, şartları ve ortamı hazırlayacak ve onları devamlı kılacak yine Allah'tır. **Neş'e diriltmek iken, beka diriltilmiş şeyin devamlılığını temin etmek demektir.**

(enamte) fiil, (mağdûbi) ism-i mef'ul, (dâllin) ism-i fail olarak zikirlerinde ve keza, üçüncü firkanın sıfatını ve ikinci firkanın sıfatına terettüp eden âkıbetini ve birinci firkanın ünvan-ı sıfatını aynen zikretmekte ne gibi bir hikmet vardır?..

"Eğer desen: الضالین*المغضوب* انعمتْ kelimelerinin sırasıyla fiil, ism-i mef'ul ve ism-i fail olarak farklı gelmesi nedendir? Keza, üçüncü firkanın sıfatı, ikinci firkada sıfatın akibeti ve birinci firkada sıfatın ünvanı zikredilmesi niçindir?"

El-cevap: Birinci firka için nimet ünvanını seçti, çünkü nimet bir lezzettir, nefis ona meyleder. Mazi fiili olarak getirdi, çünkü verdiğini geri almamak Kerim-i mutlakın şanıdır.

Keza, Mün'imin âdetini ortaya koyarak matluba vesileye bir remizdir. Sanki şöyle diyor: "Ya Rabbi, in'am senin şanıdır, daha önce in'amda bulunmuştun, beni de nimetine mazhar eyle.

((غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ)) "Gadap edilenlerin yoluna değil."

Bundan murat, gadab kuvvelerinin tecavüzüyle haddi aşır zulmeden, ilahi hükümleri terk ile fiska düşen kimselerdir, Yahudilerin inadı gibi...

Fısk ve zulmün kendisinde menhus bir lezzet, habis bir izzet bulunduğundan nefis ondan nefret etmez. Bundan dolayı Kur'an, onun her nefsi nefret ettiren akıbetini zikretti, o da Allah'ın gadabının nüzulüdür. Devam özelliği olan ismi seçti, çünkü isyan ve şer ancak tevbe ve af ile kesilmediği zaman bir zehir olur.

(وَلَا الضَّالِّينَ) "Dalalette olanların yoluna da."

Bundan murat, vehim ve hevanın akıl ve vicdana galebesi sebebiyle hak yoldan sapır batıl inançla yoldan çıkan kimselerdir. Hristiyanların safsataları gibi...

Kur'an bunların sıfatlarını seçti. Çünkü dalaletin kendisi, nefsi nefret ettiren bir elemdir ve her ne kadar neticeyi görmese de, ruh ondan çekinir.

Keza Kur'an, isim olarak zikretti, çünkü dalalet, kesilmediği sürece dalalettir.

Akıl çok önemlidir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de yüce Allah devamlı, hiç akletmez misiniz, diye akla dikkat çekiyor. Risale-i Nur Tefsirine göre aklı artırmanın yolu nedir ve aklın yerini anlatır mısınız?

İnsanın maddi cesedinin bir haritası olduğu gibi, maneviyatını da bir ceset olarak tahayyül edersek, onun da manevi bir haritası vardır. Bu maddi harita ile manevi harita arasında birebir bir eşleşme yapmak zor ise de, ehemmiyeti açısından bir eşleşme yapanlar da vardır...

Mesela, önem ve işlev açısından maddi cesette kalp ne ise, manevi cesette de kalp ona denk gelir. Keza, önem açısından beynin maddi cesetteki yeri ne ise, aklın da manevi ceset için yeri odur.

Bu yüzden akıl ve kalp gibi manevi cihazları, beyin ve et parçası olan yüreğe nispet etmişlerdir. Nasıl, beyin ve yürek, maddi cesedin en önemli azaları ve sultanları ise, akıl ve kalp de manevi cesedin sultanları mesabesinde dir.

Temsil bakımından, maneviyatı kalp, maddi cesedi yürek temsil eder; akli ise beyin temsil eder. Aralarında böyle manevi bir irtibat olduğu gibi, belki bizim idrakinden aciz olduğumuz ince, maddi bir bağ da olabilir.

Akıl ise, manevi cesedin en önemli ve büyük cihazıdır. Bütün his ve duygulara rehberlik eden bir latifedir. Doğru ile yanlış, akıl melekemiz ile temyiz ederiz.

Kuvve-i akliye İşaratü'l İ'caz'da şu şekilde tarif ediliyor.

"Ve keza, kuvve-i akliyenin tefrit mertebesi gabâvettir ki, hiçbir şeyden haberi olmaz. İfrat mertebesi cerbezedir ki, hakkı bâtıl, bâtılı hak suretinde gösterecek kadar aldaticı bir zekâya malik olur. Vasat mertebesi ise hikmettir ki, hakkı hak bilir, imtisal eder; bâtılı bâtıl bilir, içtinap eder."(1)

Aklın üç mertebesinden ikisi batıl, birisi haktır. Batıl olanlar aklın ifrat ve tefrit makamları, hak olan ise vasat makamıdır. İfrat makamı cerbeze, tefrit makamı gabavettir; vasat makamı ise hikmettir. Hikmet hakkı hak, batılı batıl bilmektir ve aklın en kemal derecesidir.

Tefekkür ve münazara, aklın en büyük inkişaf vasıtasıdır. Bu sebeple aklımızın inkişaf etmesini istiyor isek, sürekli münazara ve tefekkürde bulunmalıyız. Okumak, araştırmak dinlemek de insan aklının inkişaf edip gelişmesinde önemli birer araçtırlar.

İnsan mahiyetinde, doğru bilgiye ulaşmakta, araç ve vasıta olarak üç ana unsur, üç kutup vardır. Bunlar: Akıl, kalp ve duyular (beş duyu)dır. Bunlar, bilgiye ulaşmak açısından çok önem arz ederler. İnsanlık ve İslam düşünce tarihinde bu konu, yani doğru bilgiye ulaşmakta akıl, kalp ve beş duyu tek başına yeterli midir, değil midir konusu, en hararetle tartışmalara sahne olmuştur.

Bütün düşünce ekolleri bu üç unsur olan akıl, kalp ve duyular etrafında şekillenmiştir. Her birini salt olarak, yani tek başına yeterli gören ekoller de çıkmıştır.

Mesela, **empiristler**, sadece duyum, yani beş duyu ve tecrübeden başka hiçbir şeyle doğruya ulaşamaz, diyerek akıl ve kalp araçlarını kabul etmemişlerdir. Akıl ve kalp ancak duyum ve tecrübe ile beslenir diyerek, salt duyumculuğu bilgi kaynağı olarak görürler.

Rasyonalist akım da doğru bilgi kaynağı olarak sadece akılı görür, diğerlerini ya kabul etmez ya da tabi olarak değerlendirirler.

Kalbi esas alan **mistisizm** ise sadece kalbi ve kalbin mahsulü olan ilhamı doğru bilgi kaynağı kabul eder.

Bu bölünmüşlük ve birbirlerini inkar, ihatasızlıktan ileri geliyor. Hepsi bir hakikatın ucunu ve kırıntılarını mesleklerinde görmüşler. Ama hak ve hakikat sadece benim gördüğüm demesi, çıkmazı netice veriyor. Bu noktada hakikatı bütünü ile kuşatıp ihata ile idrak eden ve gösteren vahiydir.

Vahiy, kainatı ve içindeki hakikatları eksiksiz ve bütünüyle gösteren tek bilgi kaynağıdır. Diğer bilgi kaynağı diye gösterilen unsurlar, yani akıl, kalp ve duyular ise vahiyi anlamak ve gösterdiği usul ile kainat kitabını okumakta kudsi araç ve vasıtalarlardır. Vahiy olmadan, onlar; onlar, olmadan vahiy bir şey ifade etmez.

Vahyin ihatasına girmeyen yüksek akıl ve keskin kalp sahiplerinin ne durumda oldukları ortadadır. **"Aklı olmayanın dini olmaz."** diyen Peygamber Efendimiz (sav)'in ifadesi de ikinci önermeyi doğrular mahiyettedir. Yani araçlar olmadan insan vahye muhatap olamaz. şayet akıl, kalp ve duyular, deney ve tahkikat, ya da sezış neticesinde yakaladıkları manalar vahiy teyid edip, uyum

içinde ise o makbuldür. Burada esas ve mihenk vahiydir, yani dindir; akıl, ilham ve deney ise ona tabidir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi](#)

Akıl nasıl kemal noktasını bulur? Buna Risale-i Nur perspektifinden nasıl bakarız, ne tavsiye edilebilir?

Akıl insanın manevi cesedinin en önemli ve en büyük cihazıdır. Bütün his ve duygulara rehberlik eden bir latifedir. Doğru ile yanlışı akli melekemiz ile temyiz ederiz.

Kuvve-i akliye [İşaratü'l-İ'caz'](#)da şu şekilde tarif ediliyor:

"Ve keza, kuvve-i akliyenin tefrit mertebesi gabâvettir ki, hiçbir şeyden haberi olmaz. İfrat mertebesi cerbezedir ki, hakkı bâtil, bâtili hak suretinde gösterecek kadar aldatıcı bir zekâyâ malik olur. Vasat mertebesi ise hikmettir ki, hakkı hak bilir, imtisal eder; bâtili bâtil bilir, içtinap eder."

Aklın üç mertebesinden ikisi batıl, birisi haktır. Batıl olanlar aklın **ifrat** ve **tefrit** makamları, hak olan ise **vasat** makamıdır. İfrat makamı cerbeze, tefrit makamı gabavettir. Vasat makamı ise hikmettir. **Hikmet** hakkı hak, batılı batıl bilmektir ve aklın en kemal derecesidir.

Tefekkür ve münazara aklın en büyük inkişaf vasıtasıdır. Bu sebeple aklımızın inkişaf etmesini istiyor isek, sürekli münazara ve tefekkürde bulunmalıyız. Okumak, araştırmak dinlemek de insan aklının inkişaf edip gelişmesinde önemli birer araçlardır.

İnsan mahiyetinde, doğru bilgiye ulaşmakta, araç ve vasıta olarak üç ana unsur, üç kutup vardır. Bunlar **akıl, kalp** ve **duyular**(beş duyu)dır. Bunlar, bilgiye ulaşmak açısından çok önem arz ederler. İnsanlık ve İslam düşünce tarihinde bu konu, yani doğru bilgiye ulaşmakta akıl, kalp ve beş duyu tek başına yeterli midir değil midir, konusu en hararetli tartışmalara sahne olmuştur.

Bütün düşünce ekolleri bu üç unsur olan akıl, kalp ve duyular etrafında şekillenmiştir. Her birini salt olarak, yani tek başına yeterli gören ekoller de çıkmıştır. Mesela, **empiristler**, sadece **duyu**, yani beş duyu ve tecrübeden başka hiçbir şeyle doğruya ulaşamaz diyerek, akıl ve kalp araçlarını kabul etmemişlerdir. Akıl ve kalp ancak duyum ve tecrübe ile beslenir, diyerek salt duyumculuğu bilgi kaynağı olarak görürler.

Rasyonalist akım da, doğru bilgi kaynağı olarak sadece **aklı** görür, diğerlerini ya kabul etmez ya da tabi olarak değerlendirirler.

Kalbi esas alan **mistisizm** ise sadece kalbi ve kalbin mahsulü olan ilhamı doğru bilgi kaynağı kabul eder.

Bu bölünmüşlük ve birbirlerini inkar, ihatasızlıktan ileri geliyor. Hepsi bir hakikatın ucunu ve kırıntılarını mesleklerinde görmüşler. Ama "**hak ve hakikat sadece benim gördüğümüdür**" demeleri, çıkmazı netice veriyor. Bu noktada hakikatı bütünü ile kuşatıp ihata ile idrak eden ve gösteren vahiydir.

Vahiy, kainatı ve içindeki hakikatları eksiksiz ve bütünüyle gösteren tek bilgi kaynağıdır. Diğer bilgi kaynağı diye gösterilen unsurlar, yani akıl, kalp ve duyular ise vahyi anlamak ve gösterdiği usul ile kainat kitabını okumakta kudsi araç ve vasıtalar. Vahiy olmadan, onlar; onlar, olmadan vahiy bir şey ifade etmez.

Vahyin ihatasına girmeyen yüksek akıl ve keskin kalp sahiplerinin ne durumda oldukları ortadadır. "**Aklı olmayanın dini olmaz.**" diyen Peygamber Efendimizin (asv) ifadesi de ikinci önermeyi doğrular mahiyettedir. Yani araçlar olmadan insan vahye muhatap olamaz. Şayet akıl, kalp ve duyular, deney ve tahkikat, ya da sezîş neticesinde yakaladıkları manalar vahyi teyid edip, uyum içinde ise o makbuldür. Burada esas ve mihenk vahiydir. Yani dindir, akıl, ilham ve deney ise ona tabidir.

Akla Güvenmenin Müsbet veya Menfi Tarafları Nelerdir?

Her organın kendine mahsus bir görevi olduğu gibi, her hissin, her duygunun, akıl ve kalbin de kendilerine has vazifeleri vardır. Ve yine bir organın işini bir başka organ yapamadığı gibi, aklın işini hafıza, kalbin işini akıl göremez.

Akıl, bu varlık âleminin ve içindeki eşyanın ne olduğu ve ne vazife gördüğü konusunda söz söyleme kabiliyetine sahiptir. Bu görevi hakkıyla yerine getiren bir akıl, bu hikmetli varlıkları ilim ve irade sahibi bir zatın yapmış olduğuna hükmeder.

Bu bilginin imânâ dönüşmesi için kalbin devreye girmesi gerekir. **Aklın görevi anlamaktır**; sevmek, muhabbet etmek, inanmak, hoşlanmak, hayret etmek **kalbin** sahasına girer.

Akıl, nelerden ne gibi zararlar geleceğini tespit eder; korkmak, sığınmak, yardım dilemek de **kalbin vazifesidir**.

İşte ruh ve kalbi hasta olan insanlar, bu vazifeleri de aklın yapacağını sanır, her şeyi aklın halledebileceği vehmine kapılırlar. Bu yanlış yol, onların ruhlarını doyurmaz, kalplerini tatmin etmez. Bu defa, tatmin olmanın yolunu yine aklî ilimlere dalmakta ve keşfettikleri bazı ilmî gerçeklerle övünmekte, insanlara üstünlük taslamakta, gururda, kibirde bulurlar.

Bunlar ise zaten başlı başına birer hastalıktır.

Nur Külliyyatında '**felsefe**' kelimesi, çoğu zaman, '**aklî ilimler**' mânâsına kullanılır. Kâinat kitabını Allah'ın eseri bilerek araştıran ve ondaki İlâhî sırları keşfetmeye çabalayan bir bilim adamı, bu gayretinin her safhasında hayret ve muhabbet yolunda durmadan ilerler; imanı, irfanı inkişaf eder. Bu zatta, kalp ile akıl birlikte yola çıkmışlar ve bu hayırlı arkadaşlıktan iki taraf da fayda görmüşlerdir. Bu değerli insanların, diğerlerinden ayrı düşünülmesi gerektiği şu ifadelerle ortaya konulur :

"Risale-i Nur'un şiddetli tokat vurduğu ve hücum ettiği felsefe ise mutlak değildir, belki muzır kısmındır." (1)

Her şeyi ve her hadiseyi akılla açıklamaya çalışan kişiler, çoğu zaman çıkmaz sokaklarla

karşılaşırlar. Akıllarının bir mânâ veremediği yahut inceliklerine eremediği işler, onları manevî hastalığın da eşiğine getirir. Bunları hikmetsiz ve mânâsız zannetmek bu hastalığın ilk alametidir. Bunu, yanlış bir hüküm takip eder. Sonunda, “bu işlerin tesadüfe bağlı, karışık şeyler olduğu” kuruntusu baş gösterir.

Bu kimseler şu gerçeği unutmuşlardır:

Onların faydasız sandığı bir şey yahut bir hadise, bir başka varlık için büyük önem arz edebilir. İnsan, yeryüzünün halifesidir, ama o ülkedeki her şeyden sadece halife istifade etmez. Şu var ki, başkalarının faydalanmaları da genellikle onun hesabına geçer.

Bu kişiler, sınırlı bir akılla, sadece bir sahada derinlik kazanmaya çalıştıkları için, bir milyonu aşkın bitki ve bir o kadar hayvan türünün bütün özelliklerine, görevlerine ve insan hayatına yaptıkları dolaylı hizmetlere çoğu zaman inemezler.

Akıl ile ilgili malumat için **Otuzuncu Söz**, "Ene" bahsini müstakil bir risale olarak gösterebiliriz.

(1) bk. [Emirdağ Lahikası-I, \(134. Mekrup\)](#)

Allah'ın tenzihi sıfatı olan vücud, Allah'ın zatıdır demek ya da zatı olduğunu düşünmek doğru mudur? Risalelerde bu konuda bir açıklama var mıdır?

Zati sıfatlara, Allah'ın tenzihi ve selbi sıfatlarına denir.

Bunlar **vücûd, kıdem, beka, muhâlefetün lil-havâdis, kıyâm bi-nefsihî, vahdâniyetdir**. Bu sıfatlar, Allah hakkında câiz olmayan mânâ ve halleri bertaraf etmek için tedbir amaçlı konulmuş vasıflardır. Bu tenzihi sıfatlar iş ve icraat yapmazlar, onun için Allah'ın zât-ı akdesinin aynı kabul edilmişlerdir. Yani bu sıfatlar Allah'ın zâtının aynısıdır, başka bir mânâ ve gayrılık ifâde etmezler.

Mesela; **vücûd sıfatı** Allah'ın zâtının varlığını ifâde eden bir sıfattır. Zıt mana olan âdemi, yani yokluğu bertaraf eder. Kıdem, başlangıçtan münezze olmasını gösterir. **Bekâ ise**, sonu olmamayı ifâde eder. Bu sıfatlar mevcut ve fâil değillerdir, bir kudret, bir irâde gibi varlıkları ve tasarrufları yoktur.

Kıyam bi nefsihi, Allah'ın varlığının kendinden olmasını ifade eden bir sıfattır. Yani Allah varlığını bir başka varlıktan almış değildir. O ne doğurdu, ne de doğuruldu, onun varlığı ezeli olarak vardı demektir.

Özet olarak, Allah'ın tenzihi sıfatları Allah'ın zat-ı akdesine ayn olan sıfatlardır ve bu yüzden **vücut** sıfatına Allah'ın zat-ı akdesi demekte bir mahzur yoktur.

Üstad Hazretleri selbi sıfatların Allah'ın Zatına ayn olduğunu şöyle ifade ediyor:

"İkincisi: Cenâb-ı Hakkın ismi, Zât-ı Akdesine ayn olduğu cihetle, Lâfza-i Celâl, sıfât-ı ayniyeye işarettir. الرَّحِيمِ de, fiilî olan sıfât-ı gayriyeye îmadır. الرَّحْمَنِ dahi, ne ayn ne gayr olan sıfât-ı seb'aya remizdir."(1)

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fatiha Suresi Tefsiri.](#)

Allah'ın fiilleri hakkında bilgi verebilir misiniz?

Allah'ın fiil ve icraatları, Allah'ın fiili isimleri ile ilgilidir. Her bir fiil bir isme, isim ise sığata, sığat da Zat-1 Akdese dayanır ve ona işaret eder.

Mesela, kainattaki temizlik ve tanzif fiili Allah'ın **Kuddüs** isminin bir tecellisidir. Bütün canlıların rızıklarının temin edilmesi fiili **Rezzak** isminin bir tecellisidir vs...

Bu fiillerin ve fiili isimlerin miktarı ve sınırı yoktur. Bu fiili isimlerin çokluğu Allah'ın **kudret sıfatının** muhtelif mevcudattaki muhtelif tecelliyatından ibarettir.

Mesela; Allah'ın kudret sıfatı bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken, **Fettâh** nâmını alıyor; bir canlının ölümünde **Mümit** ismini, bir hayat bahşederken **Muhyî** ismini, canlılara rızık verirken **Rezzâk** nâmını alıyor ve hâkeza.. Hadislerdeki doksan dokuz ve [Cevşen'](#)de bin bir isim buna en güzel ve somut örneklerdir.

Üstad Hazretlerinin şu ifadeleri açık bir şekilde Esmâ-i Hüsnanın, dolayısı ile ona müstenit olan fiil ve icraatların nihayetsiz olduğunu ve bunların menşelerinin ne olduğuna işaret ediyor:

"Sual: Bu fiili isimlerinin kesretle tenevvüü neden meydana geliyor?"

Cevap: Kudret-i ezeliyenin, kainattaki mevcudatın nevilerine, fertlerine olan nispet ve taallukundan husule gelir."(1)

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fatiha Sûresi.](#)

Allah'ın isimleri; Celal, Cemal ve Kemal olarak üçe mi ayrılıyor, yoksa Celali ve Cemali olarak ikiye mi ayrılıyor?

(الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ) Bu iki sıfatın Lafza-i Celalden sonra zikirlerini icap eden münasebetlerden birisi şudur ki:"

"Lafza-i Celalden, celal silsilesi tecelli ettiği gibi, bu iki sıfattan dahi cemal silsilesi tecelli ediyor."

"Evet, herbir alemde emir ve nehiy, sevap ve azap; terđib ve terhib, tesbih ve tahmid, havf ve reca gibi pek çok fúruat, celal ve cemalin tecellisiyle teselsül edegelmektedir."(1)

Üstad Hazretleri burada Allah lafzından direkt olarak Celal isim silsilesinin, Rahman ve Rahim isimlerinden de Cemal isim silsilesinin tecelli ettiğini söylüyor. Kemal sıfatı ise daha genel bir sıfat olup, Allah'ın hem Zat-1 Akdesinde hem de bütün sıfat ve isimlerinde mutlak kemalde olması

anlamına geliyor. Yani kemal sıfatı aslında icracı ve tecelli eden bir isim ve sıfat değil, icra ve tecelli eden isimlerin genel ve ortak bir yönü ve yüzüdür. Mesela; **Allah, Rezzak** ve **Mümit** derken, bu isimlerin de bir kemali vardır. Demek kemal bu isimlerde de olan genel bir sıfattır.

Özet olarak **kemal** bir şeyin en mükemmel haline denilen bir sıfattır; Allah'ın hem Zatı hem de sıfat ve isimleri mutlak mükemmeliyette olmasından dolayı, kemal bu isim ve sıfatların genel ve kuşatıcı bir vasfıdır.

(1) bk. [İşaratül-İcaz, Besmele ve Fatiha Sûresinin Tefsiri.](#)

Allah'ın rahmeti gazabını geçtiğine göre; hüzünlenmenin ne faydası var? Aksine insanın neşeli, mutlu olması gerekmez mi?

İlahi hüzün ile bedbinlik dediğimiz küfür ve gafletten doğan hüznü birbirine karıştırmamak gerekir. **İlahi hüzün** kamil bir imanın tezahürü iken, **bedbinlik (karamsarlık)** küfür ya da gafletin bir tezahürüdür.

İlahi hüznün iki menşei vardır.

Birisi; Allah'ın azamet ve kibriyası karşısında, insanın bir hürmet, bir ürperti, bir haşyet duyması iken, diğeri ümit ile korku dengesinde kalmaktan gelen bir endişe ve hüznüdür. Evet rahmetten emin olmak nasıl sapkınlık ise, rahmetten ümit kesmek de aynı derecede sapkınlıktır. *Mümin ümit ile korku dengesinde olacaktır.*

Bedbinlik denilen hüzün; imansızlığın (iman zaafiyetinin) verdiği bir karamsarlık ve ümitsizlik halidir.

Kalbin Allah'a karşı iki müspet hali vardır; birisi *muhabbet ve aşk*, diğeri *haşyet ve saygı*. Muhabbet ve aşk; **cemal** isim silsilesinin bir uzantısı iken, haşyet ve saygı ise; **celal** isim silsilesinin bir uzantısıdır. Haliyle her iki duygunun menşei de Allah'ın isimlerine dayanıyor. Birisini kabul ederken, diğeri yok saymak mümkün değildir. Üstad Hazretleri bu hususa şu şekilde işaret ediyor:

(الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) Bu iki sıfatın Lâfza-i Celâlden sonra zikirlerini icap eden münasebetlerden birisi şudur ki: Lâfza-i Celâlden, celâl silsilesi tecellî ettiği gibi, bu iki sıfattan dahi cemal silsilesi tecellî ediyor. Evet, herbir âlemde emir ve nehiy, sevap ve azap; terğib ve terhib, tesbih ve tahmid, havf ve reca gibi pek çok fûruat, celâl ve cemâlin tecellîsiyle teselsül edegelmektedir. (1)

(1) bk. [İşaratü'l-İcaz, Fatiha Sûresi](#)

Allah'ın subuti sıfatlarının tecellileri ve diğer isimler ile bağlantısı Risalelerde nasıl ele alınmış, merak ediyorum. Özet olarak ifade

eder misiniz?

Allah'ın Zâti ve Sübûti olan sıfatlarına ne ayni, ne de gayri olan sıfatlar denir. Bunlar **Hayât, İlim, İrâde, Kudret, Tekvin, Sem, Basar** ve **Kelâm**'dır. Bu sıfatlar kâinatta iş ve icraat gören, tasarruf ve tecellileri olan hakîki ve etken sıfatlardır.

Bu sıfatlar selbi ve gayri sıfatlar gibi mâneviye ve tenzihi sıfatlar değildirler. Allah'ın Zâtından başka mâna ve esasları olan, ama ondan da müstakîl ve bağımsız olmayan sıfatlardır. Onun için ne ayn, ne gayr mânasını ifâde eden Allah'ın Zât-ı Akdes'ine zâid ve Onunla kâim sıfatlar denilmiştir. Ne odur, ne de onsuz olabilir demektir.

Allah'ın isim ve sıfatları üç şekilde tecelli ederler.

Birisi, ene gibi mevhum ve itibari duyguların mukayesesi şeklindedir. İnsana verilen cüzi ilim, irade, kudret, mülk gibi şeyleri ene duygusu farazi ve mevhum bir şekilde sahiplenir. Bu sahiplenme sayesinde ilim, irade, kudret, mülk gibi şeylerin farkına varır ve mahiyetini hisseder. Hiç ilmi ve mülkü olmayan birisi ilim ve mülk sahibi olmanın ne demek olduğunu idrak edemez. Bu yüzden Allah insana ene denilen bir sahiplenme duygusu vererek ilim, irade, kudret, mülk gibi şeylerin mahiyetini kavratırıyor, onların bir pırıltısını farazi olarak insanın uhdesine koyarak, insanın alemine bir pencere açıyor.

Mesela, insan sahip olduğu cüzi ilim ile der; *"Ben şu kadar ilmim ile şu kadar şeyi bilebiliyorum, Allah ise külli ilmi ile her şeyi bilir. Ben cüzi kudretim ile şu evi yaptım, Allah sonsuz kudreti ile kainatı inşa ediyor..."* Bunu sadece yedi sığata müncer yapmak doğru olmaz, Allah her sıfatı için mevhum ve itibari bir hissiyatçığı insanın mahiyetine yerleştirmiş. Bu hissiyatlar aynı zamanda Allah'ın şununatını da rasat ediyor.

İkincisi ise, insan fitratına yerleştirilen zıtların ayinedarlığı şeklindedir. Mesela, insanın fitratındaki nihayetsiz acizlik, nihayetsiz kudrete dayanmak ihtiyacı ile sonsuz kudreti idrak eder, nihayetsiz fakirlik ile nihayetsiz zengin olan Allah'a ulaşır, aciz, zayıf ve kusurlu nefsi ile sonsuz kudreti olan Allah'a intikal eder vs...

Üçüncü olarak da Allah'ın her bir isim ve sıfatının nakış ve tecelli suretinde insanın fitrat ve mahiyetinde tezahür etmesidir. Mesela göz, **basar** sıfatının maddi bir nakışdır, kulak **Semi'** isminin cismani bir nakışdır, akıl İlim sıfatının kevnî bir nakışdır, dil ve konuşma **kelam** sıfatının bir cilvesidir, kalp **Vedud** isminin maddi bir yansımasıdır...

Bunun gibi, mahiyetini tam ihata edemediğimiz binlerle hissiyat ve duyguların hepsi, isim ve sıfatların hayat üstünde kaynamasından ve tecellisinden tezahür ediyorlar. Aynı tecelliler kainat sahifesinde daha büyük ve daha azametli bir şekilde tecelli ediyorlar. Kainattaki küçük bir atomdan tutun ta koca yıldız ve galaksilere kadar her bir şeyde Allah'ın bu subuti sıfatları haşmetli ve azametli bir şekilde yansıyıp tecelli ediyorlar. Bunun en büyük şahidi fen ilimleridir.

Allah'ın **ilim, irade, kudret, sem, basar, kelam** gibi sabit sıfatları, tecelli olarak dolaylı dolaysız her şeyi kuşatmıştır. Mesela, ayetlerde yıldızlara, arıya vahyettik ifadesi **kelam** sıfatının mevcudatta

nasıl tecelli ettiğine bir işarettir.

Ayrıca bütün isimlerin arka cephesinde iş gören bu **yedi sabit sıfattır**. Bu fiili sıfatların miktarı ve sınırı yoktur. Bu fiili sıfatların çokluğu, Allah'ın **kudret** sıfatının muhtelif mevcudattaki muhtelif tecelliyatından ibarettir. Mesela; Allah'ın kudret sıfatı bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken **Fettâh** nâmını alıyor, bir canlının ölümünde **Mümit** ismini alıyor, bir hayat bahşederken **Muhyî** ismini alıyor, canlılara rızık verirken **Rezzâk** nâmını alıyor ve hâkeza.. Hadislerdeki doksan dokuz ve Cevşen'de geçen bin bir isim bunlara en güzel ve somut örneklerdir.

Üstad Hazretlerinin şu ibareleri açık bir şekilde Esmâ-i Hüsnanın nihayetsiz olduğunu ve menşeinin ne olduğuna işaret ediyor.

"Sual: Bu fiili isimlerinin kesretle tenevvüü neden meydana geliyor?"

Cevap: Kudret-i ezeliyenin, kainattaki mevcudatın nevilerine, fertlerine olan nispet ve taallukundan husule gelir..."(1)

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fatiha Sûresi](#)

Ancak BE harfinden müstefad olan NESTAİN veya örfen malûm olan ETEYEMMENÜ veyahut mukadder olan KUL'ün istilzam ettiği İKRA fiillerinden birine mütealliktir.. Cümlesini izah eder misiniz?

"Bu kelâm, güneş gibidir. Yani, güneş başkalarını gösterdiği gibi, kendini de gösterir, başka bir güneşe ihtiyaç bırakmaz. بِسْمِ اللَّهِ başkalarına yaptığı vazifeyi, kendisine de yapıyor; ikinci bir بِسْمِ اللَّهِ daha lâzım değildir.

"Evet بِسْمِ اللَّهِ öyle müstakil bir nurdur ki, bu nur, hiçbir şeye bağlı değildir. Hattâ bu nurun câr ve mecrûru bile hiçbir şeye muhtaç değildir. Ancak ب harfinden müstefad olan اَسْتَعِينُ veya örfen malûm olan اَتَيَمَّنُ veyahut mukadder olan اَقْرَأُ ün istilzam ettiği fiillerinden birine mütealliktir.

İhtar: بِسْمِ اللَّهِ taki câr ve mecrûra müteallik olarak mezkûr olan fiiller, besmeleden sonra takdir edilir ki, hasrı ifade etmekle ihlâs ve tevhidi tazammun etsin. İsim, Cenâb-ı Hakkın zâtî isimleri olduğu gibi, fiilî isimleri de vardır. Bu fiilî isimlerin, Gaffar ve Rezzak, Muhyî ve Mümit gibi pek çok neveleri vardır."(1)

Güneş hem kendisini hem de eşyayı aydınlatıyor, kendisini aydınlatmak için ikinci bir güneşe ihtiyaç bırakmıyor. **Bismillah** kelimesi de öyle bir nur ve ışıktır ki; manasını hariçten teyit ve takviye edecek bir kelime ya da gramer kaidesine muhtaç değildir, manası kendi içinde dürüldür.

Bismillah lafzı; manasını ve gücünü ya “**Be**” harfinden çıkan “**Estain**” fiilinden ya da örfi olarak teberrük etmek anlamına gelen “**Eteyemmenü**” fiilinden ya da Bismillah’ın önünde gizlice takdir edilmiş olan “**Deki**” fiilinin gerektirdiği “**Ikra**” fiilin birisinden alır. Kelimeyi teyit etmek için başka bir kelime iktiza etmiyor. Tıpkı tren lokomotifinin önünde bir başka lokomotifin olmaması gibi, **Bismillah**’ın gücü de kendi içinde.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Suresi.](#)

Basar, Semi gibi sıfatlar neden ehli sünnet alimlerce "ne zatından ayrı ne de gayrı" olarak adlandırmışlar? Zira semi diye ismi şerifi zaten var. Neden bunu ayrıca sıfatlarının arasında zikrediyoruz?

Cenâb-ı Hakk’ın aynı, gayrı, ne aynı ne de gayrı olmak üzere üç çeşit sıfatı vardır.

Aynı sıfatlar Allah’ın tenzihi ve selbi sıfatlarına denir. Bunlar Vücûd, Kıdem, Beka, Muhâlefetün lil-havâdis, KıyâmBi-nefsihî, Vahdâniyetdir. Bu sıfatlar Allah hakkında câiz olmayan mâna ve halleri bertaraf etmek için tedbir amaçlı konulmuş vasıflardır. Bu tenzihi sıfatlar iş ve icraat yapmazlar, onun için Allah’ın Zât-ı Akdes’inin aynı kabul edilmişlerdir. Yani bu sıfatlar Allah’ın Zâtının aynıdır, başka bir mâna ve gayrılık ifâde etmezler. Mesela; Vücûd sıfatı Allah’ın Zâtının varlığını ifâde eden bir sıfattır. Zıt mana olan ademi, yani yokluğu bertaraf eder. Kıdem, başlangıçtan münezze olmasını gösterir. Bekâ ise, sonu olmamayı ifâde eder. Bu sıfatlar mevcut ve fâil değillerdir, bir kudret, bir irâde gibi varlıkları ve tasarrufları yoktur.

Gayri sıfatlar ise Allah’ın fiili olan sıfatlarına denir. Bu fiili sıfatların ise miktarı ve sınırı yoktur.

Bu fiili sıfatların çokluğu ise Allah’ın kudret sıfatının muhtelif mevcudattaki muhtelif tecelliyatından ibarettir. Mesela; Allah’ın kudret sıfatı bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken, **Fettâh** nâmını alıyor, bir canlının ölümünde **Mûmit** ismini alıyor, bir hayat bahşederken **Muhyî** ismini alıyor, canlılara rızık verirken de **Rezzâk** nâmını alıyor ve hâkeza..

Bu sıfatlar, kâinat ve mahlûkatın yaratılması ile açığa ve meydana çıktıkları için, Ehli Sünnet’e göre hâdistirler. Ama bu isimlerin arka cephesinde asıl iş gören ve icra eden Kudret sıfatı ezeli ve ebedîdir. Onun için Allah, ezelde Rezzâk, Muhyî, Fettâh değildi demek mânasız olur. Allah, ezelde Kudret itibârî ile bu gibi fiili isimlere sahipti ama tecelli ve yaratma ile bu isimler meydana çıktığından, tesmiye olarak hâdis oluyorlar. Gayri ismini de bu mânadan dolayı alıyor, yani tesmiye noktasından alıyor. İşte sizin farklı bir tabir ile gayr-ı zaide dediğiniz sıfatlar bu fiili sıfatlardır.

Ne aynı, ne de gayri olan sıfatlar ise, Allah’ın Zâti ve Sübûti olan sıfatlarına denir. Bunlar Hayât, İlim, İrâde, Kudret, Tekvin, Sem, Basar ve Kelâm’dır. Bu sıfatlar kâinatta iş ve icraat gören ve tasarruf ve tecellileri olan hakîki ve etken sıfatlardır. Bu sıfatlar selbi ve gayri sıfatlar gibi mâneviye

ve tenzihi sıfatlar değildirler. Allah'ın Zâtından başka mâna ve esasları olan ama ondan da müstakîl ve bağımsız olmayan sıfatlardır. Onun için ne ayn, ne gayr mânasını ifâde eden Allah'ın Zât-ı Akdesine zâid ve Onunla kâim sıfatlar denilmiştir. Ne o, ne de onsuz olabilir.

Sem ve Basar sıfatları fiili sıfatlar gibi kainata taalluk ve temastan sonra hasıl olan, bir cihetle hadis sıfatlar değildirler. Allah kainatı yaratmazdan öncede sem ve basar sıfatları ile muttasıftır. Kudret sıfatı nasıl Allah'ın zatından farklı ve gayrı düşünülemez ise, işitme ve görme sıfatları da aynı şekilde farklı ve gayrı düşünülemez.

Allah'ın hayat sıfatı hariç, diğer altı sıfatı kainatta direk olarak tecelli ediyor. Sadece hayat sıfatı Muhyi isminin vasıtası ile tecelli ediyor. Kelam alimleri Hay sıfatının doğrudan değil, dolaylı olarak tecelli ettiğini ifade etmişlerdir. Diğer altı sıfat mutlak bir galibiyet ve ihata ile mahlukat üzerinde direkt olarak tecelli ediyorlar. Bu sıfatlara benzeyen bazı fiili isimlerin olması, sıfatları gayri kapsamına almaz. İmam Gazali Hazretleri bu gibi bir birine benzeyen isim ve sıfatların nüanslarını eserinde (Esmâ'ül Hüsna Şerhi) izah etmiştir. Onun için Sem sıfatı ile Semi ismini aynı göremeyiz. Bazen nüanslar çok ince ve latif olduğu için aynı gibi telakki ediliyor, halbuki aynı değildirler.

Bediüzzaman, "Allah'ın eli" ifadesinin geçtiği ayeti nasıl açıklamıştır?

Kur'an ve hadiste geçen Allah hakkındaki müteşabih ifadeler hususunda, Ehl-i sünnet alimleri **mütekaddimin (öncekiler)** ve **müteahhirin (sonrakiler)** şeklinde iki ana ekole ayrılmışlardır. **Mütekaddimin alimleri** daha ziyade Selef-i Salihin diye bilinen ilk üç asır alimleridir. Bu ekolün temel fikri, müteşabih ayetlerin tevil ve tabir edilmeden iman edilmesidir. Yani ayet ve hadislerde geçen ifadelerle teşbih ve teccime kaçmadan aynı ile iman etmek ve bu ifadeler üstünde fazla kafa yormamak bu ekolün temel yaklaşımıdır. Bu ekol itikadi sahada nakilci, ameli konularda reycidirler. Yani imana dair konularda asla tevil ve tabire geçit vermezlerken, ameli konularda alabildiğine tevil, tabir ve içtihadattan yanadırlar.

Müteahhirin uleması ise, bu ekol İmam Eşari ve Maturidi ile başlar günümüze kadar gelir. İtikadi alanda reyci, yani tevil ve tabir taraftarı, ameli alanda ise Selef-i Salihini taklit ediyorlar. Bu ekolün itikadi alanda selefe muhalefet etmesinin ciddi ve haklı gerekçeleri vardır. Bunlardan en önemlileri Yunan felsefesinin İslam alemindeki ciddi tahribatlarına set seçmek ve Kur'an içindeki müteşabih ifadeleri kullanarak avam insanlarda fitneye sebebiyet veren teşbih ve teccim firkalarının önüne geçmektir. Bu ve buna benzer sebeplerden dolayı tevil ve tabire izin verilmiştir. Selef-i Salih dönemlerinde böyle içtimai yaralar ve sakıncalar olmadığı için tevil ve tabire ihtiyaç ve gerekçe hissedilmemiştir. Zaten her iki ekolde hak ve sadık ekollerdir.

Üstad Hazretleri, Ehl-i sünnetin müteahhirin ve kelam alimleri ile aynı görüşte ve aynı çizgidedir. Bunun ispatı Risale-i Nurlarda o müteşabih ifadelerin tevil ve tabir edilmesidir.

Üstad Hazretleri bu hususta şunları söylüyor:

"Sual: Mebde ve me'haz itibarıyla *"rikkatü'l-kalb"* manasını ifade eden bu iki sıfatın Cenab-ı Hak hakkında kullanılması caiz değildir. Eğer mana-yı hakikatlerinin lazımı ve neticesi olan in'am ve ihsan kastedilirse, mecazda ne hikmet vardır?"

"Cevap: Bu iki sıfat -"yed" gibi- mana-yı hakikileriyle Cenab-ı Hak hakkında kullanılması muhal olan müteşabihattandır. Müteşabihatta, mana-yı mecazinin, mana-yı hakikinin lafzıyla, üslubuyla gösterilmesindeki hikmet, insanların meluf ve malumları olmayan manaları ve hakikatleri zihinlerine yakınlaştırıp kabul ettirmekten ibarettir. Mesela "yed" in mana-yı mecazisi insanlara me'nus olmadığından, mana-yı hakikinin şekliyle, lafzıyla gösterilmesi zarureti vardır."(1)

"Ve keza, itikadda da tatil ifrattır, teşbih tefrittir, tevhid vasattır."(2)

"Birincisinin meâli gösteriyor ki: Ehl-i dalâlet müteşabihat-ı Kur'âniyeyi yanlış te'vilât ile tahrifine ve şüpheleri çoğaltmasına çalıştığı bir zamanda ilimde rüsuhu bulunan bir taife o müteşabihat-ı Kur'âniyenin hakikî te'villerini beyan edip ve iman ederek o şübehatı izale eder. Bu küllî mânânın her asırda mâsadaıkları ve cüz'iyatları var. Harb-i umumî vasıtasıyla, bin seneden beri Kur'ân aleyhinde terâküm eden Avrupa itirazları ve evhamları âlem-i İslâm içinde yol bulup yayıldılar. O şübehatın bir kısmı fennî şeklini giydi, ortaya çıktı."

"Bu şübehatı ve itirazları bu zamanda def eden, başta Risalei'n-Nur ve şakirtleri görüldüğünden, bu âyet bu asra da baktığından, Risalei'n-Nur ve şakirtlerine remzen bakmakla beraber, ulema-i müteahhirînin mezhebine göre *إِلَّا اللَّهُ* 'da vakfedilmez. O halde makam-ı cifrîsi aynen *إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيْطَغَى* 'nın makamı gibi bin üç yüz kırk dört (1344) ederek Resâli'n-Nur ve şakirtlerinin meydan-ı mücahede-i mâneviyeye atılmaları tarihine tam tamına tevafukla onları da bu âyetin harîm-i kudsîsinin içine alıyor. Hem haşrin en kuvvetli ve parlak bir burhanı olan Onuncu Sözün etrafa yayılması tarihine ve Kur'ân'ın kırk vech ile mu'cize olduğunu beyan eden Yirmi Beşinci Söz'ün iştiharı hengâmına, hem *إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيْطَغَى* adedine tam tamına tevafukla bakar. Eğer mezheb-i selef gibi *إِلَّا اللَّهُ* 'da vakıf olsa, o halde *الرَّاسِخُونَ* 'deki şeddeli ر, iki ر sayılsa bin üç yüz altmış küsur ederek Risaletü'n-Nur şakirtlerinin bundan on beş yirmi sene ve muhakkikane olan ilimlerine ve imanlarına remzen baktığı gibi, şeddeli ر, asıl itibarıyla bir ر, bir ر sayılsa bin iki yüz on iki (1212) ederek, bundan bir buçuk asır evvel Mevlâna Halid Zülcenâheyn'in Hindistan'dan getirdiği parlak bir ilm-i hakikat rusuhuyla o zamanda meydan alan te'vilât-ı fâsideyi ve şübehatı dağıtarak yüz senede elli milyondan ziyade insanları daire-i irşadına aldığı ve tenvir ettiği zamanın tarihine tam tamına tevafukla bakar."(3)

Özet olarak Üstad Hazretlerinin yukardaki ifadelerinden "yed" ifadesini "kudret" olarak anlamalıyız. Ehl-i Sünnet alimlerinin görüşü de bu minval üzeredir.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Fatıha suresi](#)

(2) bk. [a.g.e.](#)

(3) bk. [Şualar, Birinci Şuâ, On Dördüncü Ayet](#)

Beka dahi, semere-i rızık mahsulü olduğu için, basar, sem, kelâm sıfatlarını iktiza eder ki, merzuk, istediği zaman ihtiyacını görsün, istediği zaman işitsin, aralarında vasıta bulunduğu.. Cümlesini açıkla mısınız?

İkincisi: Cenab-ı Hakkın ismi, Zât-ı Akdesine ayn olduğu cihetle, Lafza-i Celal, sıfat-ı ayniyeye işarettir. ' الرَّحِيمِ de, fiili olan sıfat-ı gayriyeye imadır. الرَّحْمَنِ dahi, ne ayn ne gayr olan sıfat-ı seb'aya remizdir. Zira الرَّحْمَنِ, "Rezzak" manasınadır. Rızık, bekaya sebeptir. Beka, tekerrür-ü vücuttan ibarettir. Vücut ise, birincisi mümeyyize, ikincisi muhassısa, üçüncüsü müessire olmak üzere, "ilim, irade, kudret" sıfatlarını istilzam eder. Beka dahi, semere-i rızık mahsulü olduğu için, "basar, sem', kelam" sıfatlarını iktiza eder ki, merzuk, istediği zaman ihtiyacını görsün, istediği zaman işitsin, aralarında vasıta bulunduğu takdirde o vasıta ile konuşsun. Bu altı sıfat, şüphesiz, birinci sıfatı olan "hayat"ı istilzam ederler."(1)

Kainatta, varlık ve varlığın devamı rızık ile mümkündür. Rızık fiilinin arkasında; Rezzak ismi hükmeder, yani bütün rızıkları tanzim edip vücuda getiren isim Rezzak ismidir. Rezzak isminin arkasında ise; Allah'ın İlim, İrade ve Kudret sıfatları hükmediyor, yani Rezzak isminin gerçek faili ve aktörü bu sıfatlardır. Demek varlık, beka, rızık, Rezzak manalarının gerçek faili ve aktörü; Allah'ın sıfatlarıdır. Bu kavramlar ve icraatlar arasında birbirlerini gerektirme noktasından, kuvvetli bir münasebet vardır. Yani biri birisiz olmaz.

İnsan hayatının devamlılığı rızıkta baktığı ve ona muhtaç olduğu için, zaruri bir şekilde hem Allah'ın görme, işitme ve ilim sıfatlarını iktiza eder, hem de insanın bu sıfatlara mazhar ve makes olmasını gerektirir. Zira insan görme, işitme ve bilme sıfatları ile rızık kavrar ve ona göre tavır alır. Allah da; ancak sem, basar ve ilim sıfatları ile rızık yaratır. Demek rızıkta hem Allah'ın sıfatlarını gerektirme manası var, hem de bu sıfatların insan üzerinde tecelli etmesini gerektirme manası var.

(1) bk. [İşaratül-İcaz, Besmele ve Fatiha Sûresinin Tefsiri](#)

Belagattaki tedelli sanatı nedir? Ne işe yarar? Cümleyi nasıl etkiler?

Tedelli sanatı: Muhatabın söyleneni anlayabilmesi için, onun seviyesine inme mânâsında olup,

belagat ilminde bir sanat türüdür.

Burada, yukarıdan aşağıya, büyükten küçüğe gitmek ve manaları o şekilde sıralamak, belki anlatmak ve anlamak açısından bir seviye inmesidir. Ama belagat açısından makbul değildir. Çünkü, **belagatın** en mühim tarafı, **az sözler çok şey anlatmaktır. Tedelli ise, az bir şeyi, çok sözle ifade etmek** olduğundan makbul sayılmamıştır.

Önce küçükler zikredilir, sonra büyüğe doğru gidilir. Makbul olan da budur. Protokolde de, önce alt makamdakiler, en sonunda en üst makam sahipleri çıkarlar.

Bu yüzden Kur'an'da, bu şekil bir belagata uygun olmayan yöntem kullanılması neye binaendir diye soruluyor ve ona bir cevap veriliyor.

Bir nevi burada maksat büyükten küçüğe nimetleri sıralamak ve saymak değil, gizli kapaklı kalmış nimetleri hatırlatmak için bir ikazdır bir tenbihtir. Tedelli, yani yukardan aşağıya inmek değildir. Görünmeyen nimetleri göstermek açısından terakki var denilerek ifade edilmiştir.

Bazen de küçük gibi görünen nimetler, büyük nimetleri tamamladıklarından, büyükten daha büyük olabilirler. Bu yüzden küçük nimetlere işaret eden rahim isminin, rahman isminden sonra zikredilmesi, bayağı bir yukarıdan aşağı sıralaması değildir.

Ve keza, büyükten beklenen menfaat küçüğe mütevakkıf ise, o küçük, büyük sırasına geçer; o büyük dahi küçük hükmünde kalır; kilit ile anahtar, lisan ile ruh gibi.

Ve keza, bu makam, nimetlerin tadadı veya nimetlerle imtinan makamı değildir. Ancak, insanları, gizli ve küçük nimetlere tenbih ve ikaz etmek makamıdır. Evvelki makamlardaki "**tedelli**" şu tenbih makamında "**terakki**" sayılır. Çünkü, gizli ve küçük nimetleri insanlara göstermek ve insanları onların vücuduna ikaz etmek, daha layık ve daha lazımdır. Bu itibarla, şu meselemizde tedelli değil, terakki vardır.

Besmele lafzında "de ki" eki geçmediği halde, neden tefsirlerde varmış gibi kullanılıyor?

"Sual: بِسْمِ اللَّهِ ve الْحَمْدُ لِلَّهِ gibi ayetlerde makasid-ı erbaaya işaretler var mıdır?"

"Cevap: Evet, قُلْ kelimesi, Kur'an'ın çok yerlerinde mezkur veya mukadderdir. Bu mezkur ve mukadder olan قُلْ kelimelerine esas olmak üzere بِسْمِ اللَّهِ 'tan evvel قُلْ kelimesi mukadderdir. Yani, "Ya Muhammed! Bu cümleyi insanlara söyle ve talim et." Demek besmelede İlahi ve zımnî bir emir var." "Binaenaleyh, şu mukadder olan قُلْ emri, risalet ve nübüvveteye işarettir. Çünkü resul olmasaydı, tebliğ ve talime memur olmazdı. Kezalik, hasrı ifade eden car ve mecrurun takdimi, tevhide imadır." (1)

“Kul “ “de ki” emir kelimesini, müfessirler kendi hevalarına göre değil, gramer ve belagat ilminin esaslarına göre koyuyorlar. Yani “de ki” kelimesi, cümlenin başında zaten zımnî ve mukadder olarak vardır, işte müfessirler bu zımnî ve mukadder ifadeyi eserlerinde açık ve somut bir şekilde yazıyorlar. Üstad Hazretleri de aynı tarzı yukarıdaki ifadelerinde kullanıyor.

Allah, her ayet ve kelimada zımnî ve mukadder olarak, Peygamber Efendimize (asv) hitap ve beyanda bulunmaktadır. Bu yüzden Peygamber Efendimiz (asv)'ın ismi Kur'an'da az geçmektedir.

(1) bk. [İşaratül-İcaz, Fatıha Suresi.](#)

Besmelede kul, ikra, eteyemmenü, esteinü kelimeleri ile ne anlatılmak isteniyor, konuyla irtibatı nedir?

"Evet بِسْمِ اللَّهِ öyle müstakil bir nurdur ki, bu nur, hiçbir şeye bağlı değildir. Hattâ bu nurun câr ve mecrûru bile hiçbir şeye muhtaç değildir. Ancak ب harfinden müstefad olan اسْتَعِينُ veya örfen malûm olan اتَّيَمَّنُ veyahut mukadder olan فُلُّ ün istilzam ettiği افْرَأُ fiillerinden birine mütealliktir."

(...)

"S - بِسْمِ اللَّهِ ve الْحَمْدُ لِلَّهِ gibi âyetlerde makasid-i erbaaya işaretler var mıdır?"

"C - Evet, فُلُّ kelimesi, Kur'an'ın çok yerlerinde mezkûr veya mukadderdir. Bu mezkûr ve mukadder olan فُلُّ kelimelerine esas olmak üzere بِسْمِ اللَّهِ tan evvel فُلُّ kelimesi mukadderdir. Yani, "Ya Muhammed! Bu cümleyi insanlara söyle ve tâlim et." Demek besmelede İlâhî ve zımnî bir emir var. Binaenaleyh, şu mukadder olan فُلُّ emri, risalet ve nübüvveteye işaret eder. Çünkü resul olmasaydı, tebliğ ve tâlime memur olmazdı. Kezalik, hasrı ifade eden câr ve mecrûrun takdimi, tevhide îmadır." (1)

“De ki” kelimesi cümlenin başında zımnî ve mukadder olarak vardır; işte müfessirler bu zımnî ve mukadder ifadeyi eserlerinde açık ve somut bir şekilde yazıyorlar. Üstad Hazretleri de aynı tarzı yukarıdaki ifadelerinde kullanıyor.

Allah her ayet ve kelimada zımnî ve mukadder olarak Peygamber Efendimize (asv) hitap ve beyanda bulunmaktadır. Bu yüzden Peygamber Efendimizin (asv) ismi Kur'an'da az geçmektedir.

“Be”: Kelime başına getirilerek, Türkçedeki: "de, da, den, dan, ile, için" mânalarında kullanılır. "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile" derken manası, "be" ile temin ediliyor. Yani "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile de ki,.. " oluyor.

Yani takdiren ifade edilen “De ki” kelimesi bir emir kipi olup, Peygambere (asv) emri sadece

Allah'ın verebileceği ifade ediliyor ki, bu halis bir tevhitir.

Besmelenin başındaki “**Be**” harfi su gibi akıp bütün ayet ve kelimelerin başında senin yardım ve bereketinle manasını zımnî olarak ifade ediyor. Buna sarf ilminde "*mukadder*" deniliyor, yani dil ile ifade edilmese de zihin o manayı takdir edip anlıyor demektir.

Besmele içinde **tevhit**, **haşir**, **adalet** ve **nübüvvetin** bulunduğu gramer kaideleri ile izah ediliyor.

(1) bk. [İşaratül-İcaz, Sure-i Fatiha](#)

Besmelenin, abdin kesbine ve işine yardımcı bir ruh olması ifadesini nasıl anlamalıyız?

"S - Bu fiilî isimlerinin kesretle tenevvüü neden meydana geliyor?"

"C - Kudret-i ezeliyenin, kâinattaki mevcudatın nevilerine, fertlerine olan nispet ve taallûkundan husule gelir. Bu itibarla, بِسْمِ اللّٰهِ kudret-i Ezeliyenin taallûk ve tesirini celb eder. Ve o taallûk, abdin kesbine ve işine yardım edici bir ruh gibi olur. Öyleyse, hiç kimse, hiçbir işini besmelesiz bırakmasın!"(1)

"Bismillah" kelimesi, mevcudatın arkasındaki Allah'ın kudret ve tasarruf elini ifade eden bir semboldür. Yani, her şeyin dizgini ve tasarrufu onun elindedir. Bütün sebepler onun icraat ve işlerine birer perde, birer bahane hükmündedir, manasını beyan ediyor. Biz bu manayı anlayıp, iman ile Allah'a bağlanırsak, her şeyin baskı ve yükünden sıyrılıp, manen büyük bir huzuru kazanırız. Şayet, hadiseleri sebeplere verip, kendimizi de onun terbiye ve idaresinden hariç addedersek, o zaman her şey bize binen bir yük, her hadise bir baskı aracı haline gelir. O zaman hayat bir zindan ve elem kaynağı olur.

Mevcudat zaten hal dili ile açık olarak Allah'ın tasarruf ve terbiyesini ilan ediyor. Biz de iman ve intisap ile o mevcudatın ritmine uymamız gerekir. Yoksa, kainatın rağmına hareket etmiş oluruz; hem asi, hem de hain vasfını alırız.

Allah'ın kudret ve bereketi, biz iman etmesek de zaten kainatta işliyor. Burada önemli olan, bizim iman ile bu kudret ve bereketi tanıyıp idrak etmemizdir. Biz iman ile "**bismillah**" manasını idrak edince, bize manevi bir kuvvet ve bereket olur. Hakikat-i hal ile mutabık bir vaziyete girmiş oluruz. O zaman her türlü işimizde maddi manevi bir kolaylık elde ederiz. Yani, mevcudatta irade ve şuur olmamasından, her hali ile "**bismillah**" manası hükmediyor. Fakat insanda hakiki olarak "**bismillah**" hükmederken, yani ilahi tasarruf ve terbiye işlerken, imansızlıktan gelen cehaletle manevi kuvvet ve bereketi hükmetmeyebilir. Bu manevi kuvvet ve bereketin gelmesi ve tesir etmesi imana bağlanmış.

"Allah'a kul olana, her şey hizmetkar olur. Ve Allah'a isyan edene ise, her şey düşman"

olur.”

Allah'ın havl ve kuvveti ile insanın acz ve zaafi arasında besmele bir köprü vazifesi görüyor. Kim bu köprüyü kurmaz ise, yani besmeleyi her işine bir ruh ve yardımcı yapmaz ise, Allah'ın sonsuz havl ve kuvvetinden istifade edemez, ona ulaşamaz demektir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Fatiha Suresi](#)

Birincisi, hitap ve huzurdaki lezzetin arttırılmasına; İkincisi, ayân makamının burhan makamından daha yüksek olduğuna; Üçüncüsü, huzurda sıdk olup kizbin ihtimali olmadığına; Dördüncüsü,.. Cümlelerini açıklar mısınız?

Birincisi, hitab ve huzurdaki lezzetin artırılmasına...

İyyake ifadesi yalnız sana anlamına geliyor ki, Allah ile kul arasındaki huzur ve hitabın lezzetine işaret ediyor. Yani; kul, Allah'ın huzurunda ona, "**yalnız sana ibadet ederim, yalnız senden yardım beklerim**" demekle, bir nevi hem huzurda olmanın, hem de ona arzı ubudiyet etmenin keyfine varıyor. Tıpkı muhtaç bir vatandaşın başbakanın huzuruna bizzat çıkıp ihtiyaçlarını arz etmesi gibi. Burada vatandaş hem huzura çıkmamanın, hem de başbakan ile konuşmanın lezzetini tadıyor.

İkincisi, ayân makamının bürhan makamından daha yüksek olduğuna...

Ayan makamı, aynel yakın mertebesini ifade eden bir tabirdir. Yani bir şeyi, gözüyle görüyor gibi iman etmek anlamındadır. Delil ve burhanlar katiyet ve sağlamlık bakımından sınıflara ayrılırlar. Bazısı bazısından daha kati ve yüksek olabilirler.

Bu hususta en belirgin tasnif üç tanedir bunlar; **ilmel yakın, aynel yakın ve hakkel yakın** olarak ifade edilmiştir.

Bu üçünün derece ve manasına işaret eden bir misal ise şöyle ifade edilmiştir; Mütevatir derecesinde gelen delillerle, Kabe'nin varlığını -görmediğimiz halde- biliyoruz. Bu ilmel yakın mertebesini göstermektedir. Mekke'ye gidip Kabe'yi uzaktan görmemiz ise, aynel yakın mertebesini ve Kabe'ye dokunmamız ise hakkel yakın mertebesini ifade etmektedir. Şu mertebe, evvel ikisinden de daha sağlam ve katiyet ifade eder.

Yukarıda ifade edilen ayan makamının bürhan makamına olan üstünlüğü, aynel yakının, ilmel yakine olan üstünlüğüdür. İkisi de katiyeti ifade eder; ancak aralarında çok fark vardır. İşte bu farka işaret edilmektedir. İlmen bilmek ile, bizzat görmek arasında çok fark vardır.

Üçüncüsü, huzurda sıdk olup kizbin ihtimali olmadığına...

Yani insan öyle bir huzurda ki, o huzura yalan ve yanlışın girmesi mümkün değildir. Nasıl bir insan başbakanın huzurunda bile bile yalan söyleyemez ise, aynı şekilde insan, Allah'ın huzurunda olduğunun farkına varırsa, yalan ve yanlış o kalbe giremez. Alemlerin Rabbinin huzurunda kim yalana ve yanlışta cesaret edebilir. Tabi gafil ve huzurun ne olduğunu bilmeyen riyakar kullar bundan müstesnadır. Zira riyakarın namazı hakiki huzur olmuyor. Onunki huzur değil, suri bir namaz hareketidir.

Dördüncüsü, ibadetle istianenin ayrı ve müstakil maksadlar olduklarına işarettir...

İstiane; Allah'tan bir şey talep etmek iken, ibadet; ivazsız ve karşılıksız halisane bir arzı ubudiyettir. Bu noktadan ibadet ile istianenin gayeleri ve formatları farklıdır. Her ikisi de kulluktur; lakin maksatları ve formatları farklı olan kulluklardır. İnsanın ihtiyaç dili ile Allah'tan bir şey istemesi nasıl tatlı bir kulluk ise, namazla arzı ubudiyet etmesi de tatlı bir ibadet kulluğudur.

Car ve mecruru anlayabileceğimiz şekilde misal de vererek izah edebilir misiniz?

Harf-i cer: İsimlerin önüne gelirler ve kendilerinden sonra gelen ismin son harekesini kesre okuturlar; yani mecrur yaparlar.

Mecrur i, ı diye okunan kelime, yani esreli kelime demektir. Bu harfler kendi başlarına bir anlam ifade etmezler, ancak isme dahil olduklarında manaya katkıda bulunurlar.

لدفتر في الحقيبة. (Defter çantadadır) “çanta” kelimesinden önce harf-i cer var ve mecrur olur.

Celâl, sıfât-ı ayniyeye işarettir. Er-Rahîmde, fiilî olan sıfât-ı gayriyeye îmadır. Bu cümleyi açıklar mısınız?

Cenâb-ı Hakk'ın ayni, gayrı, ne aynı ne de gayrı olmak üzere üç çeşit sıfatı vardır.

Ayni sıfatlar; Allah'ın tenzihi ve selbi sıfatlarına denir. Bunlar **Vücûd, Kıdem, Beka, Muhâlefetün lil-havâdis, Kıyâm Bi-nefsihî, Vahdâniyettir.** Bu sıfatlar, Allah hakkında, câiz olmayan mâna ve halleri bertaraf etmek için, tedbir amaçlı konulmuş vasıflardır. Bu tenzihi sıfatlar iş ve icraat yapmazlar, onun için Allah'ın Zât-ı Akdes'inin aynı kabul edilmişlerdir. Yani bu sıfatlar, Allah'ın Zâtının aynısıdır, başka bir mâna ve gayrılık ifâde etmezler.

Mesela; **Vücûd** sıfatı Allah'ın Zâtının varlığını ifâde eden bir sıfattır. Zıt mana olan ademi, yani yokluğu bertaraf eder. **Kıdem**, başlangıçtan münezze olmasını gösterir. **Bekâ** ise, sonu olmamayı

ifâde eder. Bu sıfatlar mevcut ve fâil değildirler, bir kudret, bir irâde gibi varlıkları ve tasarrufları yoktur. Üstad'ın sıfat-ı aynıye dediği sıfatlar bunlardır.

Gayri sıfatlar; Allah'ın fiili olan sıfatlarına denir. Bu fiili sıfatların ise miktarı ve sınırı yoktur.

Bu fiili sıfatların çokluğu ise, Allah'ın kudret sıfatının muhtelif mevcudattaki muhtelif tecelliyatından ibarettir. Mesela; Allah'ın **Kudret sıfatı**, bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken **Fettâh** nâmını alıyor, bir canlının ölümünde **Mûmit** ismini alıyor, bir hayat bahşederken **Muhyî** ismini alıyor, canlılara rızık verirken **Rezzâk** nâmını alıyor ve hâkeza..

Bu sıfatlar, kâinat ve mahlûkatın yaratılması ile açığa ve meydana çıktıkları için, Ehli Sünnet'e göre hâdistirler. Ama bu isimlerin arka cephesinde asıl iş gören ve icra eden Kudret sıfatı ezeli ve ebedîdir. Onun için Allah, ezelde Rezzâk, Muhyî, Fettâh değildi demek mânasız olur. Allah, ezelde Kudret itibâri ile bu gibi fiili isimlere sahipti; ama tecelli ve yaratma ile bu isimler meydana çıktığından, tesmiye olarak hâdis oluyorlar. Gayri ismini de bu mânadan dolayı alıyor, yani tesmiye noktasından alıyor. Üstad'ın fiili olan **sıfat-ı gayriye** dediği sıfatlar da bunlardır.

Ne aynı, ne de gayri olan sıfatlar ise; Allah'ın Zâti ve Sübûti olan sıfatlarına denir. Bunlar **Hayât, İlim, İrâde, Kudret, Tekvin, Sem, Basar ve Kelâm**'dır. Bu sıfatlar kâinatta iş ve icraat gören ve tasarruf ve tecellileri olan hakîki ve etken sıfatlardır. Bu sıfatlar selbi ve gayri sıfatlar gibi mâneviye ve tenzihi sıfatlar değildirler. Allah'ın Zâtından başka mâna ve esasları olan; ama ondan da müstakîl ve bağımsız olmayan sıfatlardır. Onun için ne aynı, ne gayr mânasını ifâde eden Allah'ın Zât-ı Akdes'ine zâid ve Onunla kâim sıfatlar denilmiştir. Ne o, ne de onsuz olabilir. Üstad'ın ne aynı ne de gayri dediği yedi sabit sıfatlar da bunlardır.

Eğer insan, maddî ve mânevî herbir uzvunu Allah'ın emrettiği yere sarf etmekle hamdin şubelerinden olan şükr-ü örfîyi îfa ve şeriate imtisal ederse, insanın cevherinde vedâa bırakılan... İzahı nasıldır?

İnsan, mahiyet ve fitrat olarak, iki yönü ve yüzü olan bir varlıktır. Bir yüzü maddi ve cismanidir, şu şahit olduğumuz maddi aleme bakar. Diğer yüzü ise ruhani ve manevidir, gaybi alemlere bakar. İnsan nasıl dili ile maddi yiyecek ve içecekleri tadar ve tartarsa, aynı şekilde vicdanı ile de gaybi alemlerden haber verir, oralara ait meseleleri vicdan terazisi ile hisseder.

Ceset bu maddi alemin nasıl bir özeti ve küçük bir modeli ise, insandaki ruh da gaybi ve ahiret alemlerinin bir özeti, bir küçük modelidir. Ceset ve cesetteki hasseler, bu maddi alemde ne var ne yok hepsini bir nevi kuşatıyor ise, ruh da aynı şekilde manevi alemleri kuşatıyor. Maddi alemde tecelli eden isim ve sıfatları tartıp tanıyan; bu ceset ve cesetteki duygulardır. Manevi alemlerde, yani alem-i ahrette tecelli eden isim ve sıfatları tartıp tanıyan da; insandaki ruh cephesidir.

Allah'ın mülkünden olan maddi ve manevi alemlerde tecelli eden isim ve sıfatlar, aynı şekilde

mülkünün özeti ve küçük bir modeli olan insanda da tecelli eder. İnsan her iki alemde görünen isimleri ve sıfatları üzerinde cem eden yegane varlıktır. Nasıl Allah'ın isimleri içinde İsm-i Azam var ise, isimlerin tecelli ettiği mazharlar içinde, Mazhar-ı Azam da vardır ki bu insandır. İnsan adeta ceset ve ruhu sayesinde, bütün alemlerin özü ve özeti gibidir. Bütün varlık aleminde azametli ve şaşalı olarak tecelli eden isimler, insanda da cüzi ve okunaklı olarak tecelli etmiştir.

Einstain diyor ki, bir şeyin zıttı yoktur, sadece diğerinin nakışlığının olduğu yerde göremediğimiz şeye zıt diyoruz. Mesela ışığın olmadığı yerdeki şeye karanlık dememiz gibi. Bu doğru mudur? Bizim zıtlık anlayışımızda iki şeyin de vücudu var mı?

Kainatta zıtlar nispidirler, hakiki ve sabit değildirler. Yani ışık esas ve sabit iken, karanlık onun derece ve mertebelerini gösteren arızı ve nispi bir değerdir.

Emr-i sabit denilen şeyler, Allah'ın isim ve sıfatlarının kainattaki tezahür ve tecellileridir. Bu sabit şeylerin arkasında bir isim ve sıfat hükmettiği için, o asıl, ona musallat olan şey ise vehmi ve nispi oluyor. Mesela ilim sabit bir emir iken, cehil ise ona musallat olmuş nispi bir şeydir. İlimin arkasında İlim sıfatı hükmederken, cehlin arkasında onu destekleyen sonsuz bir sıfat bulunmuyor. Mesela sonsuz cehil sıfatı bulunmuyor. Bu yüzden nispi şeylerin sabit emirler gibi telakki edilmesi yanlış olur.

Nispi şeylerin sabit şeylere musallat olması bir kanun-u İlahidir. Yoksa sabit emirler nispi emirlere mutlak anlamda muhtaç değildir. Allah sabit emirlerin kıymet ve mertebelerini göstermek için nispi emirlere bir cihetle kanunen sabitlik vermiş. Bizi yanıltan bu kanunun istimrarı ve devamlılığıdır. *"Soğuk olmasa sıcak anlaşılabilir."* dememiz de bu yüzdendir. Yoksa sıcak, soğuk olmasa da sabit bir değerdir ve kıymetini anlamamızın başka yollarını da Allah icat edebilirdi.

Mertebe zihnidir. Yani zihnimizin anlama dereceleridir. Yoksa sabit şeylerin arkasında hükmeden ezeli sıfatlarda mertebe ve derece diye bir şey yoktur. Mesela Allah'ın bir lema kudreti ile sonsuz kudreti aynıdır.

Allah'ın sonsuz kudreti mertebe ve dereceden münezze ve mukaddestir. Yani sonsuz bir kudret karşısında her şey eşittir. Bir güneş ile atom zerresinin yaratılması ve idaresi, Allah'ın kudreti yanında aynı ve eşittir. Güneş ağırlık bakımından atoma nispetle Allah'ın kudretini zorlayamaz, ya da zerre daha hafif olur denilemez.

Mertebe ve derece, ancak cüzi ve sınırlı kudretlerde olur. Mesela insandaki kuvvet kayıtlı ve sınırlı olduğu için, bir bardağı kaldırmak ile bir masayı kaldırmak arasında fark ve derece olur. Bardağı kaldırmak insana daha hafif ve rahat gelirken, masayı kaldırmak daha ağır ve zor gelir.

Büyük küçük, geniş dar, ağır hafif, uzun kısa gibi kavramlar ve kayıtlar Allah'ın sonsuz kudreti için geçerli değildir. Bu kayıtlar sadece cüzi ve nispi kudretler için geçerlidir. Bu yüzden Allah'ın kudreti yanında bir baharı yaratmak ile bir çiçeği yaratmak aynı ve eşittir. Baharı yaratırken, çiçeğe nispetle

daha fazla güç harcama diye bir şey yoktur. İkisi de aynı kudret ile yaratılıyor demektir. Ama biz bu sonsuz kudreti ancak merteye ve tasavvur ile kavrayabiliyoruz.

Esmâ-i Hüsnâdan Rahmân ve Rahîm isimleri en âzam mertebede olduklarından mı, yoksa başka sebep ve hikmetle mi BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM kelimesi içine dahil olmuşlardır? İzahı nasıldır acaba?

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Bu iki sıfatın Lâfza-i Celâlden sonra zikirlerini icap eden münasebetlerden *birisi* şudur ki:

Lâfza-i Celâlden, celâl silsilesi tecellî ettiği gibi, bu iki sıfattan dahi cemal silsilesi tecellî ediyor."

"Evet, herbir âlemde emir ve nehiy, sevap ve azap; terğib ve terhib, tesbih ve tahmid, havf ve reca gibi pek çok fûruat, celâl ve cemâlin tecellîsiyle teselsül edegelmektedir."

"İkincisi: Cenâb-ı Hakkın ismi, Zât-ı Akdesine ayn olduğu cihetle, Lâfza-i Celâl, sıfât-ı ayniyeye işarettir. الرَّحِيمِ de, fiilî olan sıfât-ı gayriyeye îmadır. الرَّحْمَنِ dahi, ne ayn ne gayr olan sıfât-ı seb'aya remizdir. Zira Rahmân, "Rezzak" mânasındır. Rızık, bekaya sebeptir. Beka, tekerrür-ü vücuttan ibarettir. Vücut ise, birincisi mümeyyize, ikincisi muhassısa, üçüncüsü müessire olmak üzere, "ilim, irade, kudret" sıfatlarını istilzam eder. Beka dahi, semere-i rızık mahsulü olduğu için, "basar, sem', kelâm" sıfatlarını iktiza eder ki, merzuk, istediği zaman ihtiyacını görsün, istediği zaman işitsin, aralarında vasıta bulunduğu takdirde o vasıta ile konuşsun. Bu altı sıfat, şüphesiz, birinci sıfatı olan "hayat"ı istilzam ederler."(1)

Özet olarak **Rahman** ve **Rahim** sıfatları Allah'ın subuti ve ayni sıfatlarını içinde bulunduran çok geniş ve kapsamlı ve mahlukat içinde de her tabaka ve âlemde tecelli silsilesi bulunan iki büyük ve azam isimler olduğu için, İsm-i Azam olan Allah lafzı ile beraber zikredilmişlerdir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Tefsiri](#).

Esmâ-i Hüsnâ'ya ayinelik nasıl olur? "Esmâ-i Hüsnâdan herbirisinin tecellîgâhı olan herbir âlemden bir örnek, bir nümune, insanın cevherinde vedâ bırakmıştır. Eğer insan, maddî ve mânevî herbir uzvunu Allah'ın emrettiği yere sarf etmekle..." İzahı?

İnsan üç cihetle Allah'ın isimlerine ayna olur:

- **Zıddiyet cihetiyle.**
- **Hilkat itibariyle.**
- **Mazhariyet yönüyle.**

1. Cenab-ı Hak kemal sıfatıyla muttasıftır. İnsan ise, kusurlu bir varlıktır. Allah kudret sahibidir, insan ise acizdir. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir. İnsan ise, âdeta her şeye muhtaçtır. Bu cihetle insan, **Kuddüs, Samed** gibi isimlerle isimlendirilemez. Ancak Abdulkuddüs, Abdussamed olur.

2. Her insan, kendi üzerinde tecelli eden nice isimlere ayinedir. Mesela, sanatlı yaratılmasıyla **Sani** ismini, ilahî ikramlara mazhar olmasıyla **Kerim** ismini gösterir. Bu cihette insan, tümüyle Allah'tan geleni gösterir bir vaziyettedir.

3. Cenab-ı Hak, insanı yaratmış ve ona ruhundan üflemiştir. Bu insan ruhunun -haşa- Allah'tan bir parça olması anlamına gelmez. Müfessirlerin dikkat çektiği gibi, bu izafet ve nisbet teşrif içindir, tekrim içindir. Yani, insanın şerefini gösterir, onun mükerremiyetine dikkat çeker. Ayrıca, onda nice ilahî isim ve sıfatlar olduğuna işaret eder.

Mesela, Cenab-ı Hak **ilim, irade, kudret** gibi sıfatların sahibidir. O, bu sıfatların küçük bir numunesini insan mahiyetine dercetmiştir. İnsan, kendisinde bulunan bu cüzi ölçücüklerle Cenab-ı Hakk'ın sonsuz sıfatlarının farkına varır. "**Ben bazı şeyleri bilirim, Allah ise her şeyi bilir. Benim yaptığım şeyler, benim cüz`i irade ve kudretimi gösterir. Alemde olan her şey Allah'ın külli irade ve kudretine şahittir.**"der.

"... Ve Esmâ-i Hüsnâdan herbirisinin tecellîgâhı olan herbir âlemden bir örnek, bir nümune, insanın cevherinde vedâ bırakmıştır."(1)

İnsanın mahiyetine yüzlerce isim (esma) emanet olarak (vedia) bırakılmış. Bu kısa ömür içerisinde insanoğlu artık gayret ve çabasıyla bunların ne kadarını neşvu nemalandırırsa...

İşte herbir isme ayinedarlık neticesinde âdeta bu isimler bir pencere olmakta ve kişinin bu isimlere ayine olması derecesinde **Halık** ve **Razıkımız** oradan seyredilmektedir. Büyük zatların çoğu bir kaç isme mazhar olmuştur. Kamil manada bu isimlere ayine olmuşlar. Ama tüm isimlere en azam derece de ayındarlık ise Resulullah (a.s.m.) ye mahsus kalmıştır. Mesela; Abdüladir-i Geylani "**Ya Hayy**" ismine; Bediüzzaman Hazretleri "**Hakim**" ve "**Rahim**" isimlerine ayine olmaları gibi...

Aynı insan, çevresinde meydana getirdiği şeylerle Cenab-ı Hakk'ın **Halık, Musavvir, Mukaddir** gibi isimlerine ayna olur. Mesela, mekanik kuşlar yapar, dev binalar inşa eder, söz dinleyen robotlar meydana getirir.

Bu cihetle insan, ikinci cihetten farklı olarak aktiftir, faaldir. Mesela, aynı ilim kapasitesine sahip iki insandan biri ilme yönelerek alim olurken, diğeri lüzumsuz şeylerle meşguliyetten dolayı kayda değer bir şey öğrenmeden bu dünyadan gidebilir. Her insan, **Kerim** ismine mazhardır, yani kendisine nice ikramlar yapılır. Ama bu insanın başkalarına ikram etmesini kendi iradesine bırakmıştır. İradesini bu yönde kullanarak daima ikramda bulunan bir kişi haline gelebilir.

Fatiha suresinde geçen dua ayetleri, Allah canibinden yazılmamıştır. Allah, siz bana böyle dua edin de dememiştir? Kur'an'daki dualar, insan sözü olduğuna delil değil midir?

Kur'an'ın beşeri bir üslup ile nazil olmasına **tenezzülât-ı İlahi** deniliyor.

Tenezzülât-ı İlahi, Allah'ın kullarının seviye ve kıvamına göre hitap edip konuşması demektir. Allah'ın insanı kendine muhatap alıp konuşması ve ona anlayacağı dilden hitap etmesi rahmetinin bir tezahürüdür. Yoksa Hz. Musa'ya (as) Turu Sina'da hitap ettiği gibi hitap etse idi, insanlık tahammül edip altından kalkamazdı.

Allah'ın tenezzülât-ı İlahi olarak konuşması **vahiy** ve **ilham** olmak üzere iki türdür. **Vahiy** peygamberler vasıtası ile umumi bir hitabıdır. **İlham ise** her mahluku ile hususi bir konuşmasıdır. Bu iki tür konuşması da tenezzülât-ı İlahi kapsamındadır. Allah şayet kendine ait ilahi hitabı ile konuşsa, şu maddi alemin ölçüleri o konuşmayı tartamaz, tahammül edemezdi. Burada da rahmet ve hikmetin tecelli ettiği, çok zahir olarak anlaşılıyor.

Bu yüzden biz insanlar da hitap ve tebliğ yaparken karşımızdaki muhatabın seviye ve kıvamına göre tebliğ ve hitapta bulunmalıyız.

Risale-i Nur'da bu husus şöyle izah ediliyor:

"Hissiyatı bu merkezde olan avam-ı nasa yapılan irşatlarda, belagat ve irşadın iktizasınca, avamın fehimlerine müraat, hissiyatına ihtiram, fikirlerine ve akıllarına göre yürümek lazımdır. Nasıl ki bir çocukla konuşan, kendisini çocuklaştırır ve çocuklar gibi çat-pat ederek konuşur ki, çocuk anlayabilsin. Avam-ı nasın fehimlerine göre ifade edilen Kur'an-ı Kerimin ince hakikatleri, التَّنَزُّلاتُ الْإِلَهِيَّةُ إِلَى عُقُولِ الْبَشَرِ ile anılmaktadır. Yani, insanların fehimlerine göre Cenab-ı Hak'ın hitabatında yaptığı bu tenezzülât-ı İlahiye, insanların zihinlerini hakaikten tenfir edip kaçtırmamak için İlahi bir okşamadır. Bunun için, müteşabihat denilen Kur'an-ı Kerim'in üslupları, hakikatlere geçmek için ve en derin incelikleri görmek için, avam-ı nasın gözüne bir dürbün veya numaralı birer gözlüktür."

"Bu sırra binaendir ki, büleğa, büyük bir ölçüde ince hakikatleri tasavvur ve dağımk manaları tasvir ve ifade için istiare ve teşbihlere müracaat ediyorlar. Müteşabihat dahi ince ve müşkil istiarelerin bir kısmıdır. Zira müteşabihat, ince hakikatlere suretlerdir." (1)

Yukarıda Üstad Hazretlerinin ibarelerinden de anlaşılacağı üzere, Kur'an'ın muhatap kitlesi hem insan hem de insanlar içinde avamlar olduğu için, üslup da muhatabın seviyesine göre oluyor. Kur'an-ı Kerim'in üslubu şayet yüksek ve azametli olsa idi, insanların çoğunluğu onu anlamayıp inkar edeceklerdi. Allah rahmet ve şefkatinden dolayı kelamını insanların seviyesine tenezzül ederek

göndermiştir. Bu yüzden üslupta insanın üslubu hakimidir, bunda yadırganacak bir durum yoktur.

Hem Allah, peygamberlerin dualarını bize örnek dua olarak takdim ediyor. *Kur'an aynı zamanda bir dua ve zikir kitabıdır*. Peygamberler ve duaları bize üsvetün hasenetündür.

Bu gerçek ayette şöyle ifade ediliyor:

"Şanın hakkı için muhakkak ki size Resulullahda pek güzel bir örnek vardır: Allah'a ve son güne ümid besler olup da Allah'ı çok zikreleyen kimseler için." (Ahzab, 33/21)

Bunun yanında Kur'an'a i'caz takıldığı için insanların onu taklit etmesi mümkün ve kabil değildir. Yani bütün insanlık bir araya gelse, Kur'an'ın bir suresini taklit edemezler. Bu da onun Allah kelamı olduğunun en büyük vesikasıdır. Bu hususun detayı hakkında sitemizden faydalanabilirsiniz.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 23-24. Ayetlerin Tefsiri](#).

Fatiha suresinde ifade edilen "Veledallin" içerisinde hangi dalalet gürühu var, Kader bahsinde Üstad; Mutezilelerin dalalate saptıklarını söylüyor. Onlarda mı bu guruh içerisinde, değilse farkı ne?

Üstad Hazretleri "dallin" ibaresini bir çok anlamda tefsir ve izah ediyor. Biz birkaç tanesini burada verelim:

"S – **أَنْعَمْتَ** fiil, **مَغْضُوبٍ** ism-i mef'ul, **ضَالِّينَ** ism-i fail olarak zikirlerinde ve keza, üçüncü fırkanın sıfatını ve ikinci fırkanın sıfatına terettüp eden âkıbetini ve birinci fırkanın ünvan-ı sıfatını aynen zikretmekte ne gibi bir hikmet vardır?"

"C - "Nimet" ünvanı, nefsin daima meylettiği bir lezzet olduğundan ihtiyar edilmiştir. Fiil-i mâzi olarak zikirindeki sebep, evvelce beyan edilmiştir."

"İkinci fırka ise, kuvve-i gadabiyenin galebe ve tecavüzüyle tecavüz ederek ahkâmın terkiyle zulüm ve fıska düşmüşlerdir: Yahudilerin temerrüdü gibi."

"Zulüm ve fıska hasis ve hayırsız bir lezzet görüldüğünden, onlardan nefis teneffür Kur'ân-ı Kerim, o zulmün âkıbeti olan gadab-ı İlâhîyi zikretmiştir ki, nefisleri o zulüm ve fısktan tenfir ettirsin."

"İstımrar ve devam şe'ninde olan isimlerden ism-i mef'ul olarak zikredilmesi ise, şer ve isyanların devam edip, tevbe ve af ile inkıta etmedikleri takdirde kat'ileşeceğine ve silinmez bir damga şekline geçeceğine işarettir."

"(وَلَا الضَّالِّينَ) Üçüncü fırka ise, vehim ve hevâ-yı nefsin akıl ve vicdanlarına galebesiyle, bâtil bir itikada tâbi olarak nifaka düşen bir kısım Nasârâdır. Dalâlet, nefisleri tenfir ve ruhları inciten bir elem olduğundan, Kur'ân-ı Kerim, o fırkayı aynı o sıfatla zikretmiştir."

"Ve ism-i fâil olarak zikirindeki sebep ise, dalâletin dalâlet olması, devam etmesine mütevakıf olup, inkıtaa uğradığı zaman affa dahil olacağına işarettir."(1)

Burada dallin gurubu, daha ziyade Hıristiyan ve Yahudilere işaret ediyor. Buradaki dallin gurubu; semavi dinlere mahsus bir değerlendirmedir. Yani Allah ve ahireti kabul edip de Allah'ın sıfatlarında hata edenler de dallin gurubundandır; lakin diğer kafirlerden ve dallinlerden farklıdırlar.

"İşte وَلَا الضَّالِّينَ ile işaret olunan evvelki yol, tabiata saplananların ve tabiiyyûn fikrini taşıyanların mesleğidir ki; onda, hakikata ve nura geçmek için ne kadar müşkilât olduğunu hissettiniz."(1)

Yani maddeci felsefenin; Allah'a dair hakikatleri bulması imkansızdır. Bu sebeple madde hesabına Allah'ı inkar ediyorlar, her şeyi tabiata ve sebeplere havale ediyorlar. Kainatta olan biten bütün hadiseleri tesadüfe verdikleri için, olayların hikmet ve hayır yüzünü göremiyorlar. Onlar için bütün hadiseler, tesadüfün oyuncağı, üzüntünün kaynağıdır. Bunlar için alem mutlak zülumat ve karanlıktadır, her şey abes ve yokluğa mahkumdur. Buradaki dallin gurubu ise; semavi dinleri reddeden ve Allah'ı ilk sebep olarak kabul etmekle beraber, O'nun Rububiyetini ve dinini inkar eden dallin gurubuna işaret ediliyor.

Bir de İslam dairesinde olup da, Ehl-i sünnetin yolunu terk eden **dallin gurupları** vardır ki; bunlar kafir olmasalar bile sünneti terk ettikleri için, ehl-i bidat ve ehl-i ateştirler. Mutezile bu noktadan dallin gurubuna dahildir. Ama küfür anlamındaki dallin gurubuna dahil değildirler.

Yani dalâletin ta'til-i eşgal (Ateizm), küfür, bidat ve günah şeklinde birçok mertebeleri vardır. Fatihadaki "dallin" ibaresi hepsini içine alan geniş ve belîğ bir ifadedir.

(1) bk. [İşâratü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi](#)

(2) bk. [Sözler, Otuzuncu Söz.](#)

Fatiha'daki Na'budu, ifadesinde kastedilen cemaatler hangileridir?

Üç ayrı cemaatten bahsediliyor. **Birincisi** vücudumuzun hücreleri, **İkincisi** bütün Müslümanlar ve **üçüncü** olarak da bütün varlıktan oluşan cemaattir. İşaratü'l-İ'caz adlı risalede bu üç cemaat şöyle izah edilmiştir:

"**Birincisi**, insanın vücudundaki bütün âzâ ve zerrâta râcidir ki, bu itibarla şükr-ü örfîyi

eda etmiş olur."

"İkincisi, bütün ehl-i tevhidin cemaatlerine aittir; bu cihetle şeriata itaat etmiş olur."

"Üçüncüsü, kâinatın ihtiva ettiği mevcudata işarettir. Bu itibarla, şeriat-ı fitriye-i kübrâya tâbi olarak hayret ve muhabbetle kudret ve azametın arşı altında sâcid ve âbid olmuş olur."

(1)

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Suresi Tefsiri.](#)

Fatiha'nın tefsirinde üç çeşit cemaatten bahsediliyor. Bunlardan birisi de insanın kendisi ve sahip olduğu batını ve zahiri letaifleri, zerre ve organlarının olduğunu ifade ediyor. Ruhumuzu imam kabul edersek, herkesin kendi bedeni cemaati ise, özellikle biz bayanlar tek başına namaz kıldığımızda cemaat sevabı kazanmış oluyor muyuz? Bayanların vakit namazlarını camide kılmaları zor oluyor. Böyle düşünersek, biz de yirmi yedi kat sevaba ulaşıyor muyuz?

Bedenimizdeki hücre ve zerreleri bir cemaat şeklinde düşünerek külli bir şuur ile namaz kılmamız, zaten başlı başına bir kalite ve sevaptır. Lakin cemaat ile namaz kılma farklı bir şeydir; ikisini iltibas etmemek gerekir.

Erkekle kadının cemaatle namaz kılması hakkında bilgi verir misiniz?

Beş vakit namazı cemaatle kılmak mü'min erkekler için vacibe yakın müekked sünnettir. Peygamber Efendimiz (asv) bütün namazlarını cemaatle kıldığı gibi, birçok hadislerinde de namazı cemaatle kılmanın faziletini dile getirmiş, cemaat sevabından mahrum kalınmamasını tavsiye etmiştir.

Namazın cemaatle kılınması kadınlar için müekked sünnet olmamakla beraber, onlar da imkân nisbetinde bu sevaptan nasiplerini alabilirler.

İmamlıkta aranan bir şart da imamın erkek olmasıdır. Bunun için kadın erkeğe imam olamaz, kadının kadına imamlığı sahihse de mekruhtur. Şayet kadınlar kendi aralarında cemaatle namaz kılacak olurlarsa, imamlığa geçecek kadın ortada, aralarında durur, önlerine geçmez. İmam olan kadının biraz önde durması mekruhtur. *En iyisi ve efdal olanı, kadınların cemaat yapmayıp, namazlarını tek başlarına kılmalarıdır.*

Evde ailece cemaatle namaz kılınabilir; aile fertleri şu düzene göre dururlar:

Baba imam olur, erkek çocuklar onun arkasına, anne bir saf gerisine, kız çocukları da onun bir saf gerisine dururlar. Fakat yer müsait değilse, bunlar birer ayak boyu geri dururlar. Hep beraber cemaatle namazlarını eda ederler.

Evde sadece karı-koca varsa, bu durumda erkek imam olur, kadın da cemaat olur. Kadın imamdan bir saf boyu geride durur. Fakat yer müsait değilse, kadın imamın topuk hizasını geçmeyecek şekilde yanında durabilir. Tam hizasında durursa namaz bozulur.

Namazı bu şekilde cemaatle kılmak sünnettir, kılanlar cemaat sevabını alırlar. Bu namazın, cemaatle kılınan diğer namazlardan farkı, sadece yukarıda sözünü ettiğimiz hususlardır.

Kadın, erkeklerin olduğu yerde müezzinlik yapamaz. Ancak eşi ve çocuklarının yanında müezzinlik yapmasının bir sakıncası yoktur.

Bu arada şu durumu da hatırlatalım:

Karı-koca aynı namazın farzını cemaatle değil de, ayrı olarak kılacak olsalar, bir hizada durmalarında mahzur yoktur.

Evde cemaatle kılınan namaza, erkeğin kendisine nikâhı düşen veya düşmeyen kadın akrabaları da katılabilirler. Erkek yakınları varsa, yukarıda tarif ettiğimiz saf tertibine göre cemaat olurlar.

Namazın evde cemaatle kılınması, evde mânevî bir havanın teşekkülüne sebep olması açısından önemlidir. Böylece namaz kılma çağına gelmemiş olan çocuklar bile cemaate iştirak etme sevinciyle ruhlarında namazın zevkini yaşarlar.

Bu vesileyle ayrıca evde namazın vaktinde kılınması gerçekleştirilmiş olur.

Gök ve yer gibi şuursuz mahlûkâta, Allah niçin şuurlu varlıklarmış gibi hitâb ediyor? Risaleler zaviyesinden ne dersiniz?

Lisanhâl (hâl dili) ve kal olmak üzere iki türlü konuşma vardır. **Lisankal**, bir şeyi düşünerek ve konuşarak söylemektir. Mesela iki insan bir araya geldiği zaman halini ve derdini konuşarak anlatırlar.

Bir de hâl dili ile konuşmak vardır. Yani hali ve durumu ile karşı tarafa bir şey aktarmak ve anlatmaktır. Mesela, trafik lambaları avazı çıktığı kadar insanlara durun veya geçin diye bağırılmaz. Hal dili ile, yani cansız ve şuursuz renkler ile yol gösterirler.

İletişim ve konuşmak ya da bir hakikati ifade etmek sadece konuşmak ile olmaz. Bunun dışında cansız ve şuursuz varlıklar canlı ve şuurlu varlıklar gibi hal dili ile çok şeyleri ifade edip ispat edebilirler.

Şimdi kainatta ne kadar canlı veya cansız varlık varsa, hepsi ya hâl dili ile ya da kal dili ile Allah'ın varlığına ve birliğine şahitlik ediyorlar ve onu zikredip tesbih ediyorlar. Mesela, bunun en güzel örneği cansız ve dilsiz olan atomların canlı ve şüurluların yapamayacağı vazifeleri görmesidir. Bugün fennin beyanı ile atomlar o kadar mükemmel bir vazife ve işlere mazhar oluyor ki, zerre kadar akı olan, o atomun arkasında Allah'ın kudret elini görür ve o atomun hal dili ile Allah'ı zikrettiğini anlar.

Hatta insan Allah'ı bir dil ile zikrederken, atom ve zerreler bin dil ile Allah'ı zikredip ispat ediyorlar. Atomların dili hâl dilidir. Tıpkı trafik lambalarının hâl dili ile konuşması gibi. Atomlar da hal dili ile sürekli Allah'ı zikredip ifade ediyorlar.

Bir elma, üzerindeki renk tonu ile Allah'ın **Musavvir** ismini hatırlatırken, mideye rızık olarak indiğinde Allah'ın **Rezzak** olduğunu gösterir; tadı ile Allah'ın **Rahim** ve **Kerim** olduğunu ifade eder ve bunun gibi daha çok isimleri **hâl dili** ile bize bildirir ve bize ispat eder ve bir cihetle manen zikreder.

Diğer bir bakış açısı olarak, cansız olan mevcudatın Allah'ı tanıyıp bilmesi, hatta tesbih ve zikretmelerini iki şekilde anlamak mümkündür.

Birisi: Allah kainatta her bir mevcudata bir vekil ve nazır melek tayin etmiştir. O mevcudun üstünde tecelli eden isim ve sıfatları okumak ve onun hal dili ile ettiği tesbih ve zikri Allah'a takdim etmek görevi vekil meleğe aittir. Bu meleklerin bu mevcudata vekil olarak onların namına Allah'ı tanıyıp zikretmeleri mümkündür. Cansız mahlukatın canlı gibi, şüursuz canlıların da şüurlu gibi tasvir edilmesi bu manaya gelebilir.

İkincisi: Cansız ve şüursuz varlıkların insan gibi bilmek ve tanımak tarzında değil de, kendilerine mahsus bir şekilde bilmesi ve tanınması olabilir. Bu hikmet-i İlahiden uzak değildir. Cansız ve şüursuz mevcudat nasıl hâl dili ile Allah'ı tesbih edip zikrediyor ise, kendilerine mahsus bir dil ya da şuur ile Allah'ı bilip tanıyabilirler. Mahiyetini bilemememiz, olmadığı anlamına gelmez.

Kur'an'ın çok ayetlerinde, şuurun alametleri hükmünde olan tesbih ve zikir, cansız varlıklara izafe edilmiştir.

Bu ayetlerden bazıları şunlardır:

"Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmiştir. O, Aziz'dir, Hakîm'dir."(Hadîd, 57/1).

"Yedi gök, arz ve bunların içinde bulunanlar, O'nu tesbih ederler. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiç bir şey yoktur, ama siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, Halîm'dir, çok bağışlayandır."(İsrâ, 17/44) .

Dua, kulluğun simgesi ve başlı başına bir ibadet olduğuna göre, sadece insana has bir olgu değildir. Bu yönüyle kainattaki bütün mahlukat onunla ilgilidir. Toprağın bağrına atılan bir tohum, çatlama, başını topraktan çıkarmak ve güneşe doğru filizlenmek için dua eder. Ama biz onun dilini anlamayız.

Yumurtaları üzerinde yatan kuş, yavruları için dua eder kendi lisaniyla.

Ağaçlar, mevsimi geldiğinde meyve vermek için dua ederler. Ama insan bunun farkında değildir. İşte müminin kainata bakışı budur ve bu şekilde olmalıdır.

Kur'an-ı Kerim'de buyuruluyor ki:

"Kainatta hiçbir şey yoktur ki hamd ile Allah'ı tesbih etmesin, Onu anmasın, Ona dua etmesin. Fakat siz onların bu tesbihlerini, zikirlerini, dualarını fark etmiyorsunuz." (İsra, 17/44)

Allah'ın şüursuz ve cansız varlıklara hitap etmesi, insanlar içinde şuurunu donuk ve kalbi taş gibi cansız olanlara hitap etmesi kadar makul ve hakikattir.

Gölge emr-i nisbi midir, emr-i zihni midir, yoksa emr-i sabit midir? Bu noktadan Kur'an'da geçen Allah'ın gölgeyi yaratması ayetini açıkla mısınız?

Kesif ve maddi şeylerin de kendi arasında letafet noktasından muhtelif derece ve mertebeleri vardır. Mesela su toprağa nispetle daha latif ve akışkandır, ama nihayetinde madde ve kesif bir şeydir. Işık suya nispetle daha latif ve nuranidir, lakin nihayetinde oda emr-i sabit sınıfındadır. Demek madde ve mahluk kapsamına girip de latif ve nurani olan şeyler de bulunabiliyor. Gölge de aynı şekilde **emr-i sabit** ve mahluk olup, ama latif ve nurani bir şeydir.

Nispi emirler, mahluk ve madde kapsamına girmezler. Onlar mevcut ile madum arasında özel birer varlık türüdür. Vardıkları, ama mahluk ve maddi değildirler. Ruhun cevher kısmı, iradedeki meyil ve meyildeki tasarruf, alt üst, aşağı yukarı, sağ sol gibi nispi şeyler bunlara misal olarak verilebilir. Halbuki gölge hem vardır hem de mahluk ve madde kapsamındadır, hatta onu beş zahiri duygularımızla bile müşahede edebiliyoruz.

Ayetlerde de zaten açıkça gölgenin faydalanılan birer nimet oldukları vurgulanıyor, şöyle ki:

"Ve üstünüze o bulutu gölge yaptık ve size ihsan ettiğimiz hoş rızıklardan yiyin, diye üzerinize kudret helvası ve bildircin indirdik. Onlar, bize zulmetmediler, lakin kendi nefislerine zulmediyorlardı."(Bakara, 2/57)

"İman edip salih ameller işliyenleri ise, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Orada ebedî olarak kalacaklar. Onlara orada tertemiz eşler vardır. Onları, koyu gölgeler altında bulunduracağız."(Nisa, 4/57)

"Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı ve sizin için dağlarda barınaklar yarattı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyan elbiseler (zırhlar) yarattı. İşte

böylece Allah Müslüman olasınız diye üzerinize nimetini tamamlamaktadır."(Nahl, 16/81)

Güzellik ve hayır gibi sabit kavramlara çirkinlik ve şerrin nisbeti ile güzellik ve hayrın yüzlerce mertebesi çıkarken; acaba tersten alıp, yani çirkinlik ve şerre hakaiki sabite deyip, güzellik ve hayra da hakaiki nisbiye diyebilir miyiz?

Çirkinlik ve şer sabit değildir; sabit olan hayır ve hüsündür. Zira, hayır ve hüsün daimi ve ezeli bir **cemal** ve **kemal**den kaynayıp geliyor. Yani kainattaki bütün hayır ve güzellikler sonsuz kemal ve cemalin sızıntıları, işaretçileri hükmündeler. Sabit ve esaslı olmaları oradan geliyor.

Lakin çirkinliğin ve şerrin sabit ve esaslı olması için böyle daimi ve ezeli bir kaynağı bulunmuyor. Hatta çirkinlik ve şer telakki ettiğimiz şeyler hayır ve güzelliklerin anlaşılmasına hizmet ettiği için, dolaylı olarak onlar da güzel ve hayır addediliyorlar. Bu sebeple şer ve çirkinliklere sabit ve daimi nazarı ile bakamayız.

Yalnız hayır ve güzelliklerin şer ve çirkinlerin keskinleşmesine ve ne kadar nefret edilmesi gereken bir meta olmasına bir katkısı ve müdahalesi olabilir. Bu müdahale elbette şer ve çirkinlikleri sabit bir hakikat yapmaz, bunu da bilmek gerekir.

Özet olarak, sonsuz güzelliğin karşısında sonsuz çirkinlik olmuş olsa idi, o zaman çirkinliğin de sabit ve sonsuz mertebeleri olabilirdi.

Hakaik-ı nisbiye denilen şeyler, kâinatın eczası arasında bulunan rabitalardır. Ve kâinattaki nizam, ancak hakaik-ı nisbiyeden doğmuştur. Ve hakaik-ı nisbiyeden kâinatın envaına bir vücud-u vahid in'ikas etmiştir...

Hakaik-i Sâbite: Allah'ın kudret ve irade sıfatı ile yarattığı ve kainatta sabit olup değişmeyen her bir hakikate denir. Mesela sıcaklık, ışık, güzellik, madde sabit birer hakikattirler, vs. Bunların kainattaki miktarı nisbi hakikatlere nazaran daha azdır. Zaten nispi hakikatler de bu sabit hakikatlerin aralarındaki bağlar ve orantılardan ibarettir. Mesela sıcaklığın sabit bir hakikati vardır, lakin soğuk denen nisbi hakikat devreye girince, sıcaklığın milyonlarca nispi derece ve hakikatleri açığa çıkıyor. Üstadın "**Hakaik-ı nisbiye denilen şeyler, kâinatın eczası arasında bulunan rabitalardır,**" sözü bu manayadır. Buradaki ecza sabit hakikat, aralarındaki rabita denen bağlar ise nispi hakikatlerdir.

Hakaik-i Nisbiye : Allah'ın İrade ve Kudret sıfatına konu olmayan, yani ona taalluk etmeyen ve hakikatte varlığı olmadığı halde, bir başkasına nispet veya kıyas edildiğinde, anlaşılan ve bilinebilen

hakikatler, demektir. Büyük-küçük, sağ-sol, ön-arka, üst-alt birer nisbî emirdirler ve bunların hiç birisi de mahlûk değildirler.

Mesela bir bina düşünelim, bu binanın maddi kalıbı sabit bir hakikattir. Bu sabit hakikat olan binayı usta çekiç ve çivisi ile yapmıştır. Yani bizzat kudret ve iradesi ile yapmıştır. Ama binanın önü-arkası, sağ-solu, altı-üstü, gibi kavramlarını usta çekiç ve çivisi ile yapmamıştır. Bu kavramlar, yani bu nisbi hakikatler binanın maddi kalıbına terettübi olarak yerleşmişlerdir.

İşte çirkinlik denen şey de güzelliğin derece ve mertebelerini insanlığa ihsas ettirmek için, yani bildirmek için, güzelliğe terettübi olarak takılmış nisbi bir varlıktır. Çirkinlik olmasa idi güzelliğin hem kıymetini hem de derece ve mertebelerini idrak edemeyecektik..

Hakaik-i nisbiye denilen şeyler, kâinatın eczası arasında bulunan rabitalardır. Ve kâinattaki nizam, ancak hakaik-i nisbiyeden doğmuştur.. Cümlesini devamıyla açıklar mısınız?

Hakaik-i Sâbite: Allah'ın kudret ve irade sıfatı ile yarattığı ve kainatta sabit olup değişmeyen her bir hakikate denir.

Mesela; sıcaklık, ışık, güzellik, madde sabit birer hakikattirlerdir. Bunların kainattaki miktarı nisbi hakikatlere nazaran daha azdır. Zaten nispi hakikatler de bu sabit hakikatlerin aralarındaki bağlar ve orantılardan ibarettir. Mesela; sıcaklığın sabit bir hakikati vardır, lakin soğuk denen nisbi hakikat devreye girince, sıcaklığın milyonlarca nispi derece ve hakikatleri açığa çıkıyor. Üstad'ın "**Hakaik-i nisbiye denilen şeyler, kâinatın eczası arasında bulunan rabitalardır.**" sözü bu manayadır. Buradaki; ecza sabit hakikat, aralarındaki *rabita* denen bağlar ise; nispi hakikatlerdir. Suyun kaynama derecesi, demirin erime derecesi, suyun donma derecesi, bunlar sabit olan sıcaklık hakikatinin nispi dereceleridir.

Hakaik-i Nisbiye: Allah'ın İrade ve Kudret sıfatına konu olmayan, yani ona taalluk etmeyen ve hakikatte varlığı olmadığı halde, bir başkasına nispet veya kıyas edildiğinde anlaşılan ve bilinebilen hakikatler demektir. Büyük-küçük, sağ-sol, ön-arka, üst-alt birer nisbî emirdirler ve bunların hiçbirisi de mahlûk değildirler.

Mesela; bir bina düşünelim, bu binanın maddi kalıbı sabit bir hakikattir. Bu sabit hakikat olan binayı, usta çekiç ve çivisi ile yapmıştır, yani bizzat kudret ve iradesi ile yapmıştır. Ama binanın önü-arkası, sağ-solu, altı-üstü gibi kavramlarını, usta çekiç ve çivisi ile yapmamıştır. Bu kavramlar yani bu nisbi hakikatler, binanın maddi kalıbına terettübi olarak yerleşmişlerdir. Yani; binanın yapılması ile açığa ve ortaya çıkmışlardır. Bina tektir; ama binaya nispetle açığa çıkan nispi değerler binadan daha fazladır. Binanın önü-arkası, sağ-solu, altı-üstü, mahallesi, şehri, ülkesi gibi birçok kavram, bina ile meydana çıkmıştır.

Mesela; çirkinlik denen şeyde, güzelliğin derece ve mertebelerini insanlığa ihsas ettirmek için, yani

bildirmek için, güzelliğe terettübi olarak takılmış nisbi bir varlıktır. Çirkinlik olmasa idi, güzelliğin hem kıymetini, hem de derece ve mertebelerini idrak edemeyecektik.

Soruda geçen kısım için tıklayınız: [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Suresi.](#)

Hakaik-i nisbiyeden kâinatın envainna bir vücud-u vahid in'ikas etmiştir.. Cümlesini açıklar mısınız?

Nisbî, hakikatte varlığı olmayıp bir başkasına nispet edilen demektir. Büyük-küçük, sağ-sol, ön-arka, üst-alt birer nisbî emirdir. Bunların hiçbiri mahlûk değildir.

Koyun karıncadan büyüktür ve her ikisi de mahlûktur, ama büyük diye bir mahlûk yoktur. Nitekim, o büyük dediğimiz koyun, deveye nispet edildiğinde küçük olur.

Aynı hakikatin farklı mertebede tecellileri vardır. Bunlar da birbirine nispeten daha kâmil veya daha nakıs olurlar. Nur Külliyyatı'nda, "hakaik-i nisbiye ile tanelerin sümbül" olduğu ifade edilir.

Güzellik bir hakikattir, çirkinliğin müdahalesi ile güzellikte mertebeler meydana gelir. Hayır da bir hakikattir, bundaki mertebeler de şerrin müdahalesi ile ortaya çıkar.

Konunun bir başka yönü:

Bir şahsın, herkesçe bilinen bir hakikati vardır. Bu şahıs, birinin oğlu, bir diğersinin babası, bir başkasının yeğeni, daha başkasının torunu, bir müessesenin müdürü, bir şirketin danışmanıdır...

Böylece bir tek hakikat, nispetlere döküldüğünde binlere çıkmış olur.

"Hakaik-i nisbiyeden kâinatın envainna bir vücud-u vahid in'ikas etmiştir." (1) denilerek, bir vücudun bir çok şeyle münasebetinin bulunduğu ifade edilmiştir. Adeta bir vücud ama inikas (yansıma) sırrıyla sanki külliyyet kesbedip bir çok şeyle irtibatı söz konusu olmaktadır. Mesela, bir komutanın komutanlık haysiyetiyle bir külliyyeti varsa da başka bir makamda bu zatın her hangi bir kıymeti bulunmayabilir. Demek ki büyüklük ve küçüklük nisbidir. Bir yerde kamil manada bir fonksiyonumuz varken, başka bir alanda söz sahibi olmayabiliriz.

(1) [bk. İşarat-ül İ'caz, Fatiha Suresi.](#)

Hamd ve şükür aynı şey midir?

İşaratul - İ'cazda şöyle geçer:

"Hamdin en meşhur manası, sıfât-ı kemaliyeyi izhar etmektir. Şöyle ki: Cenab-ı Hak insanı kâinata câmi' bir nüsha ve onsekiz bin âlemi hâvi şu büyük âlemin kitabına bir fihrist olarak yaratmıştır. Ve esma-i hüsnadan herbirisinin tecelligâhı olan herbir âlemden bir örnek, bir nümune, insanın cevherinde vedâ bırakmıştır.

Eğer insan maddî ve manevî herbir uzvunu Allah'ın emrettiği yere sarfetmekle hamdin şubelerinden olan şükr-ü örfîyi îfa ve şeriata imtisal ederse, insanın cevherinde vedâ bırakılan o örneklerin herbirisi, kendi âlemine bir pencere olur. "

Hamdin anlatıldığı bu bölümde aynı zamanda şükrün hamdin bir alt şubesi olduğunu öğreniyoruz. Yani hamdin şumulü daha geniştir, şükrü de içine alır. Şükürle hamd arasında şöyle bir fark da dile getirilir: Şükür insana ulaşan nimetlere yapılır, hamd ise insana ulaşsın ulaşmasın bütün nimetlere yapılır.

Mesela, insan kendi rızıkına bakarak Allah'a şükreder; bir milyonu aşkın hayvan türlerinin bütün fertlerini rızıklandırmanın Allah'a mahsus bir kemal olduğunu düşünmekle de hamd eder.

Şükür, daha çok, nimete karşı yapılır. Hamd etmekte ise medih manası daha hakimdir. **"Hamdin en meşhur manası, sıfât-ı kemaliyeyi izhar etmektir."**

Mesela hamd ile ilgili şu ayetlere bakalım:

FATİHA: 1- Hamd o âlemlerin Rabbi, 2- O Rahmân ve Rahim, 3- O, din gününün maliki Allah'adır.

EN'AM: 1- Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. Böyleyken kâfirler hâlâ Rablerine başkalarını eşit sayıyorlar.

SEBE': 1- Hamd, o Allah'ındır ki göklerde ne var, yerde ne varsa hep O'nundur. Ahirette de hamd O'nundur. O hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.

FATİR: 1- Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsustur. O, yaratmada dilediği kadar artırır. Gerçekten Allah her şeye kâdirdir.

Dikkat edilirse Allahu Teala ile ilgili bu ayetlerde nazara verilenler hep birer kemal sıfatıdır. Yaratmak, alemleri terbiye etmek, ahireti getirmek, melekleri elçi yapmak gibi...

Hatta bir zatın hakaik-i hakikiyesi yedi ise, hakaik-i nisbiyesi yedi yüzdür. Bu cümleyi nasıl anlamamız gerekir?

Nisbi emirler ve fiiller, kainatta çoklukla bulunan ve nizamlar arasında ya da kainatın cüzleri arasındaki kıyasi ve nisbi bağlardır. Harici bir vücudu olmayan, zıddının müdahalesi ile anlaşılan varlık ile yokluk arasında bir keyfiyettir. Bunlara orantısal farazi hatlar da denilebilir; yani orantı kurulduğu zaman anlaşılan şeyler demek.

Mesela; sıcaklığın sabit bir hakiki mertebesi varken, zıddı olan soğğun müdahalesi ile, binlerce milyonlarca nisbi hakikatları ve mertebeleri ortaya çıkar. Bu da gösterir ki, kainatta sabit emir ve hakikattan ziyade nisbi hakikatlar vardır. Nisbi olan bu emirler olmasa idi, kainatta hiçbir mutlak gerçek anlaşılmaz ve muamma olarak meçhullerden olurdu.

Sıcaklık tektir ama; soğuk işin içine girince sıcaklık birden on, yüz, bin, on bin gibi, binlerce dereceler ortaya çıkıyor. **İşte sıcaklığın kendisi tek iken, soğğun müdahalesi ile binlerce nispi ve izafi değerler açığa çıkıyor.** Bu da hakikatlerin sayısı kainatta az iken, nispi ve izafi yönlerinin çok olduğunu işaret ediyor.

Güzellik bir hakikattir, çirkinliğin müdahalesi ile güzellikte mertebeler meydana gelir. Hayır da bir hakikat. Bundaki mertebeler de şerrin müdahalesi ile ortaya çıkar. Takva, salih amel, cömertlik, tevazu gibi hakikatlerin herbirinin nice mertebeleri var.

Bu dünya imtihanında, şeytanın yaratılması ve nefsin kötülüğü emretmesi ve bunlara karşılık, Kur'an'ın hakikat dersi vermesi, kalp ve vicdanın da ona meyilli olması, insanlar arasında mertebelerin doğmasına sebep kılınmış. Bu bir İlâhî takdirdir, bu takdirin hikmeti ise; cennette insanlar adedince ayrı âlemlerin yaratılması ve her birinde farklı tecellilerin sergilenmesidir.

İnsanın mahiyetinde dercedilmiş olan kabiliyetlere, zıtları müdahale edince, herbir kabiliyetin, binlerce mertebe ve derecesi ortaya çıkıyor.

Cömertlikte Hateme-i Tai, dillere destan olurken, sıradan bir cömert de sıradan kalıyor. Bunun sebebi cömertliğin sabit bir hakikatının yanında, binlerce izafi hakikati de vardır. Hatem-i Tai'yi diğer cömertlere üstün kılan nisbi halidir. Bir insanın bir sıfatı, nispi olarak bin sıfat olursa, yedi sıfatı yedi yüz olur. Burada rakam çokluk içindir.

Havf ve firar makamı hakkında; korkunç bir şeyi gören adam, korku ve hayret içinde kalır; sonra firar etmeye meyleder. Âciz olduğu takdirde tevekkül eder, sonra teselli yollarını arar. Bu cümleleri açıklar mısınız?

Celal ismi Allah'ın kahhar, intikam, ceza, azamet, haysiyet gibi sıfatlarını temsil eder. Bu sıfatların tecellileri insanın akıl ve duygularını dehşet ve vahşet içerisinde bırakır. İnsanlarda bu sıfatların dehşetli tecellisinden dolayı korkup kaçma ve bir yere sığınma meyli oluşur. Tabi burada dehşet ifadesi; azamet ve kibriya anlamındadır.

Cemal ismi Allah'ın lütuf, şefkat, af, ihsan, cömertlik, ikram gibi sıfatlarını temsil eder. Bu sıfatlar da kendine iman ve ibadet ile itaat eden kulların taltif ve mükafatlandırılmasını gerektirir.

İşte **Celal** isim silsilesinin dehşetli tecellisinden korkup sığınma ihtiyacı hisseden insan, Allah'ın bu

Cemal isim silsilesine sığınır ve onun şefkatli kucağına atılır. Tıpkı annenin çocuğuna bir tokat vurduktan sonra, çocuğun tekrar annenin şefkatli kucağına atılması gibi; insan da aynı şekilde Allah'ın Celal isminin dehşetli ve haşmetli tecellisinden hayretle korkup; Cemal isminin şefkatli ve merhametli kucağına firar eder demektir.

Havf ve reca dengemiz nasıl olmalı? Yüzde elli, yüzde elli mi olmalı? Reca, yani ümit yüzde doksan dokuz ve havf yüzde bir mi olmalı. Risaleler ışığında açıklar mısınız?

"(الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) Bu iki sıfatın Lâfza-i Celâlden sonra zikirlerini icap eden münasebetlerden birisi şudur ki:"

"Lafza-i Celalden, celal silsilesi tecelli ettiği gibi, bu iki sıfattan dahi cemal silsilesi tecelli ediyor. Evet, herbir alemde emir ve nehiy, sevap ve azap; terğib ve terhib, tesbih ve tahmid, havf ve reca gibi pek çok fûruat, celal ve cemalin tecellisiyle teselsül edegelmektedir."(1)

Allah'ın iki türlü isim silsilesi vardır. Biri cemal silsilesi, diğeri ise celal silsilesidir.

Cemal silsilesinde **lütuf, ikram, şefkat, nur, ihsan, af, hüsün** gibi manalar hükmeder. Aynı şekilde bu manaların her dairede tecelli ve taallukları vardır. Mesela, insanın kalp dairesinde reca ve ümit olarak, terbiye dairesinde mükafat ve ödül olarak, ahiret dairesinde cennet ve nur olarak tecelli eder.

Celal silsilesinde ise **kahr, intikam, ceza, nar, azamet, kibriya** gibi manalar hükmeder. Aynı şekilde bu manalar mahlukat dairelerinde de tecelli ve taallukları vardır. Mesela, insanın kalp dairesinde haşyet ve korku olarak, terbiye dairesinde mücazat ve ceza olarak, ahiret aleminde ise cehennem ve nar olarak tecelli eder.

Ödül ve ceza, insanın terbiyesinde ve gelişiminde sadece bir teşvik ve dizayndır. Yani insanın kamil makamlara ulaşmasında bir dinamik, bir teşviktir. Bu beşeri sistemlerde de aynıdır. Okulda başarılı ve çalışkan olan öğrenciye yıldızlı pekiyi vermek, tembel ve başarısız olan öğrenciye de zayıf notu vermek, aynı maksada matuf şeylerdir. Ödül ve ceza olmasa, çalışkanlık ile tembellik arasındaki fark temyiz ve tefrik edilemeyecek. Bu da hakikat açısından bir hata ve zulümdür. Yani öğretmenin çalışkan ile tembel talebeyi aynı kefeye koyması bir haksızlık ve zulümdür.

Emir, sevap, terğib, tahmid, reca, Cemal ismine bakarken; nehiy, azap, terhib, tesbih, havf ise Celal ismine bakar.

Füruat burada kainatın en küçük dairesi demektir ki, her bir dairede bu iki isim silsile halinde tecelli ediyorlar.

Kantarın topuzu hiçbir zaman Celal ve Cemal tam kaçmamalıdır. Zira terbiye sisteminde mükafat da

mücazat da zaruretler. Makam gereği dozaj biraz eksilip artabilir. Mesela, büyüklere yapılan tehdit çocuklara yapılmaz. Lakin çocukların aleminde kendi makamlarına uygun dozajda bir celal manası bulunmak iktiza eder, muvazenede bu şekilde temin edilir. Bu yüzden insan ümit ile korku dengesinde yaşamalı, hiçbir zaman ümide ya da korkuya tam kapılmamalıdır. Ümide kapılıp korkuyu unutmak ucub (amele güvenmek) ve dalalet olduğu gibi, korkuya kapılıp ümidi unutmak da yeis (ümitsizlik) ve dalalettir. Her iki hal de manevi bir tuğyan ve isyandır.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatıha Suresi Tefsiri](#).

İkincisi, ayân makamının burhan makamından daha yüksek olduğuna... Burayı nasıl anlamalıyız?

Birincisi, hitap ve huzurdaki lezzetin arttırılmasına;

İkincisi, ayân makamının burhan makamından daha yüksek olduğuna;

Üçüncüsü, huzurda sıdk olup kizbin ihtimali olmadığına;

Dördüncüsü, ibadetle istianenin ayrı ve müstakil maksatlar olduklarına işarettir. [İşaratü'l-İ'caz/Fatıha Sûresi](#)

Ayan makamı, aynel yakin mertebesini ifade eden bir tabirdir. Yani bir şeyi, gözüyle görüyor gibi iman etmek anlamındadır. Delil ve burhanlar katiyet ve sağlamlık bakımından sınıflara ayrılırlar. Bazısı bazısından daha kati ve yüksek olabilirler. Bu hususta en belirgin tasnif üç tanedir; bunlar **ilmel yakin**, **aynel yakin** ve **hakkel yakin** olarak ifade edilmiştir.

Bu üçünün derece ve manasına işaret eden bir misal ise şöyle ifade edilmiştir; Müevattir derecesinde gelen delillerle, Kabe'nin varlığını -görmediğimiz halde- biliyoruz. Bu ilmел yakin mertebesini göstermektedir. Mekke'ye gidip Kabe'yi uzaktan görmemiz ise, aynel yakin mertebesini ve Kabe'ye dokunmamız ise hakkel yakin mertebesini ifade etmektedir. Şu mertebe, evvel ikisinden de daha sağlam ve katiyet ifade eder.

Yukarıda ifade edilen **ayan makamının** burhan makamına olan üstünlüğü, **aynel yakinin**, **ilmel yakine** olan üstünlüğüdür. İkisi de katiyeti ifade eder, ancak aralarında çok fark vardır. İşte bu farka işaret edilmektedir. İlmen bilmek ile, bizzat görmek arasında çok fark vardır.

İnsan sayısı adedince esmanın olması ne demektir? Çünkü hayvan da esmaya mazhardır; hayvan sayısınca da denilebilirdi. Neden sadece insan denilmiştir? Bu konuyla ilgili Külliyattan nerelere

bakabilirim?

Allah'ın isimlerinin insan sayısınca olduğuna dair bir ibare ya da cümleyi Risale-i Nurlarda göremedik ve olduğuna da ihtimal vermiyoruz.

Lakin Allah'ın isimlerinin adedi hususunda Risale-i Nurların genel görüşünü şu şekilde özetlemek mümkündür:

Allah'ın fiili isimlerine “**esmâ-i hüsnâ**” denir. Bu fiili isimlerde miktarı ve sınırı yoktur. Bu fiili isimlerin çokluğu Allah'ın kudret sıfatının muhtelif mevcudattaki muhtelif tecellisinden ibarettir.

Mesela; Allah'ın **kudret sıfatı** bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken **Fettâh** nâmını, bir canlının ölümünde **Memât** ismini, bir hayat bahşederken **Muhyî** ismini, canlılara rızık verirken **Rezzâk** nâmını alıyor ve hâkeza.. Hadislerdeki "**doksan dokuz**" ve Cevşen'de bin bir isimler, bunlara en güzel ve somut örneklerdir.

Üstad Hazretlerinin şu ibareleri açık bir şekilde esmâ-i hüsnânın nihayetsiz olduğunu ve menşeinin ne olduğuna işaret ediyor.

"Sual: Bu fiili isimlerinin kesretle tenevvüü neden meydana geliyor?"

"Cevap: Kudret-i ezeliyenin, kainattaki mevcudatın nevilerine, fertlerine olan nispet ve taallukundan husule gelir."(1)

Allah'ın isimleri Risale-i Nurların çok yerlerinde zikrediliyor. Biz bunlardan bazılarını takdim edelim: [Otuz İkinci Söz Üçüncü Mevkıf](#), [Yirmi Dördüncü Söz Birinci Dal](#), [Otuzuncu Lem'a](#)

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fatiha Sûresi](#)

İnsan, o pencereden, o âleme bakar ve o âleme tecellî eden sıfatla o âlemden tezahür eden isme bir mirat ve bir ayna olur. Cümlesini açıklar mısınız?

"Eğer insan, maddî ve manevî herbir uzvunu Allah'ın emrettiği yere sarf etmekle hamdin şubelerinden olan şükr-ü örfiyi îfa ve şeriye imtisal ederse, insanın cevherinde vedîa bırakılan o örneklerin herbirisi, kendi âlemine bir pencere olur. İnsan, o pencereden, o âleme bakar ve o âleme tecellî eden sıfatla o âlemden tezahür eden isme bir mir'at ve bir ayna olur. O vakit insan, ruhuyla, cismiyle âlem-i şehadet ve âlem-i gayba bir hülâsa olur ve her iki âleme tecellî eden, insana da tecellî eder. İşte bu cihetle, insan, sıfât-ı kemâliye-i İlâhiyeye hem mazhar olur, hem muzhir olur. Nitekim Muhyiddin-i Arabî,

كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِيَعْرِفُونِي hadîs-i şerifinin beyanında, "Mahlûkatı yarattım ki, Bana bir

ayna olsun ve o aynada cemâlimi göreyim" demiştir."(1)

İnsan mahiyet ve fitrat olarak iki yönü ve iki yüzü olan bir varlıktır. Bir yüzü maddi ve cismanidir, şu şahit olduğumuz maddi aleme bakar. Diğer yüzü ise ruhani ve manevidir, gaybi alemlere bakar. İnsan nasıl dili ile maddi yiyecek ve içecekleri tadar ve tartarsa, aynı şekilde vicdanı ile de gaybi alemlerden haber verir, oralara ait meseleleri vicdan terazisi ile hisseder.

Ceset bu maddi alemin nasıl bir özeti ve küçük bir modeli ise, insandaki ruh da gaybi ve ahiret alemlerinin bir özeti, bir küçük modelidir. Ceset ve cesetteki hasseler bu maddi alemde ne var ne yok hepsini bir nevi kuşatıyor ise, ruh da aynı şekilde manevi alemleri kuşatıyor. Maddi alemde tecelli eden isim ve sıfatları tartıp tanıyan bu ceset ve cesetteki duygulardır. Manevi alemlerde, yani alem-i ahirette tecelli eden isim ve sıfatları tartıp tanıyan da, insandaki ruh ve maneviyat cephesidir.

Allah'ın mülkünden olan maddi ve manevi alemlerde tecelli eden isim ve sıfatlar, aynı şekilde mülkünün özeti ve küçük bir modeli hükmünde olan insanda da tecelli eder. İnsan her iki alemde görünen isimleri ve sıfatları üzerinde cem eden yegane varlıktır. Nasıl Allah'ın isimleri içinde İsm-i Azam var ise, isimlerin tecelli ettiği mazharlar içinde Mazhar-ı Azam da vardır ki; bu da insandır. İnsan adeta ceset ve ruh sayesinde bütün alemlerin özü ve özeti gibidir. Bütün varlık aleminde azametli ve şaşalı olarak tecelli eden isimler, insanda da cüzi ve okunaklı olarak tecelli etmiştir.

Bu sebeple insan, Allah'ın bütün isimlerine bir aynadır. Yani insan sahip olduğu maddi ve manevi cihazlar sayesinde, Allah'ın kainatta tecelli eden bütün isimlerini tartıp tadabiliyor. Mesela; göz ile Basar isminin tecelli mahalli olan görüntü alemini seyredip, Basar ismine hem ayna, hem de müdrik oluyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtîha Sûresi.](#)

İnsanın fitratındaki latifelere sınır konulmamış. İnsan bir latifeyi vasat yolda kullanınca mı Allah'ın bir ismi insan üzerinde tecelli ediyor?

İnsan kainatın küçültülmüş bir nümunesi ve modelidir. Kainat küçülse insan, insan büyütülse kainat olur. Kainatta azametli ve büyük yazılmış tevhit hakikatleri insanın mahiyetinde küçük ve okunaklı bir şekilde yazılmıştır. Bu hususta kainat ile insan müsavidir, fark sadece kemiyettir, yani boyut ve hacimdedir.

İnsanı kainat kadar geniş yapan şey ise, insanın fitratına konulan istidat ve duygulardır. İnsanın mahiyetinde her bir alem ile irtibat kuracak cihaz ve duygular vardır. İnsanın her bir cihazı ve duygusu bir aleme açılan bir penceredir. İnsan bu duygu penceresi ile o alemi seyrederek ve o alemle iletişim kurar.

Mesela, göz bir penceredir, mubsırat (görünen) alemine açılır; kulak bir penceredir sesler alemini

işidir; dokunma duyusu bir penceredir, cismani alemlere açılır; hayal kuvveti bir penceredir misal alemi ile irtibat kurar; ruh bir menfezdür ruhlar alemine açılır; kalp aşk ve muhabbet dünyasının kapısıdır; akıl hikmetli mevcudat aleminin mütefekkir bir mütalaacısıdır, buna benzer binlerce his ve duygular insanın geniş mahiyetinde mevcuttur ve her birisi bir alem ile irtibatlıdır.

İnsanın mahiyetinin genişliğinin ikinci önemli sebebi istidat ve kabiliyet noktasında nihayetsiz donanıma sahip olmasıdır. İnsanın bir çok duygu ve kuvvelerine sınır konulmadığı için insanda terakki ve tedenni nihayetsiz oluyor. Bir insan Allah ile muhatap olup onun huzuruna çıkacak kadar inbisat da eder, aynı insan hayvandan yüz derece aşağı, adi bir mahlukta olabilir.

İnsan ayrıca mahlukat içinde Allah'ın bütün isim ve sıfatlarını tartıp ölçecek geniş mahiyete sahip tek mahluktur. Mesela midenin açlık hissi ile Rezzak ismini, tat alma duyusu ile Allah'ın Kerem ve Muhsin ismini, cüzi iradesi ile Allah'ın külli irade sıfatını, cüzi ilmi ile Allah'ın sonsuz ilim sıfatını bilebilir. Demek insanın mahiyetindeki her bir cihaz ve duygu aynı zamanda Allah'ın isimlerine açılan birer kapı, birer pencere hükmündedir.

Ayrıca Allah'ın bütün isim ve sıfatları, insanın mahiyetinde nakışlar suretinde tecelli etmiştir. Allah'ın isimlerinin hayatın üstünde nakış suretinde tecellisi kıyasi ve farazi değil, hakiki ve kaynamak suretindedir. Yani tabiri yerinde ise; maddi ve işlemek noktasında bir tecellidir. Diğer iki tecelli tarzı daha çok kıyas ve farazi bir şekildedir. Malum, kıyas ve farazılık mevhum bir şeydir. Nakış ise hakiki bir işlemek ve tecelli etmektir.

Mesela; insanın simasındaki göz, Allah'ın **Basar** sıfatının bir tecellisidir; kulak **Sem** sıfatının bir yansımasıdır, konuşma mahalli olan dil **Kelam** sıfatının bir cilvesidir, yüzdeki tasvir ve çizim **Musavvir** isminin bir tecellisidir, hayata lazım olan rızkın gönderilmesi ve bedende çalışan hücrelerin beslenmesi **Rezzak** isminin nakışları ve tecellileridir.

Bu isimler gibi, Allah'ın bütün isimleri insan mahiyetinde nakış suretinde, yani maddi ve hakiki bir tecelli ile cilvelerini göstermiştir. Bu nakışların ve tecellilerin hepsi kaynakları hükmünde olan isimlere açılan birer pencereler hükmündedir. İnsan bu pencereler vasıtası ile Allah'ın isim ve sıfatlarına intikal ederler ve idrakine ererler.

Bütün bu tecelli ve kabiliyetler her insanda potansiyel olarak vardır. Lakin bu tecelli ve kabiliyetleri anlamlı ve okunaklı kılmak insanın iradesine ve imanına bakıyor. Yani insan, iradesi ile küfre girip bütün bu tecelli ve kabiliyetleri manasız ve karanlık kılabilir. Bu sebeple insanın, iradesi ile hidayeti talep edip o yazıların okunmasını ibadet ve iman ile temin etmesi gerekiyor. Yoksa bütün bu fitri kabiliyetler manasız kalır ve okunamazlar. Tabiri yerinde ise, iman ve hidayet insan ile kainat arasında bir adaptör, bir uyum vasıtasıdır. İnsan bu adaptörü ve uyum vasıtasını terk ederse, kainat ile insan manasız ve anlaşılmaz bir şekilde bürünürler. İman ve hidayet hem mikro kainat olan insanın hem de kainatın kendisinin nuru ve ışığıdır, her şeyin hakikatı ancak bu ışık ve nur ile okunabilir.

İnsanın had altına alınmamış üç kuvvesi hangisidir; bunların ifrat tefrit ve vasat mertebeleri nelerdir?

Şehvet, öfke ve akıl kuvveleri insanın **nebatî, hayvânî ve insânî** yönünün temeli gibidir. Yani insanın mahiyet ve fitratı bu üç duygu üzerinde şekilleniyor. Allah bu üç duyguya fitri bir sınır koymadığı için, bu üç duygu bir terbiye ve ıslah görmez ise önündeki her şeyi yıkıp yok etme kabiliyetindedir.

Dünyadaki bütün kavga ve zulümlerin temelinde bu üç duygunun **ifrat ve tefrit** mertebeleri vardır.

Bütün güzelliklerin ve adaletlerin temelinde de bu üç duygunun vasat şekilde işlemesi vardır. Bu vasat şekilde işlemesi ya İslam terbiyesi ile ya da başka kanun ve nizamların baskısı ile oluyor.

Kuvve-i akliye İşaratü'l İ'caz'da şu şekilde tarif ediliyor:

"Ve keza, kuvve-i akliyenin tefrit mertebesi gabâvettir ki, hiçbir şeyden haberi olmaz. İfrat mertebesi cerbezedir ki, hakkı bâtil, bâtili hak suretinde gösterecek kadar aldatıcı bir zekâyâ malik olur. Vasat mertebesi ise hikmettir ki, hakkı hak bilir, imtisal eder; bâtili bâtil bilir, içtinap eder."(1)

Aklın üç mertebesinden ikisi batıl birisi haktır. Batıl olanlar aklın ifrat ve tefrit makamları hak olan ise vasat makamıdır. İfrat makamı **cerbeze**, tefrit makamı **gabavet**, vasat makamı ise **hikmettir**.

Kuvve-i gadabiye İşaratü'l İ'caz da şu şekilde tarif ediliyor:

"Ve keza, kuvve-i gadabiyenin tefrit mertebesi, cebanettir ki korkulmayan şeylerden bile korkar. İfrat mertebesi tehevürdür ki, ne maddî ve ne mânevî hiçbir şeyden korkmaz. Bütün istibdadlar, tahakkümler, zulümler bu mertebenin mahsulüdür. Vasat mertebesi ise şecaattir ki, hukuk-u diniye ve dünyeviyesi için canını feda eder, meşru olmayan şeylere karışmaz."(2)

Öfkenin üç mertebesinden ikisi batıl birisi haktır. Batıl olanlar öfkenin ifrat ve tefrit makamları, hak olan ise vasat makamıdır. İfrat makamı **tehevür**, tefrit makamı **cebanet**, vasat makamı ise **şecaattir**.

Kuvve-i şehviye İşaratü'l İ'caz'da şu şekilde tarif ediliyor:

"Meselâ, kuvve-i şehviyenin tefrit mertebesi humuddur ki, ne helâle ve ne de harama şehveti, iştihası yoktur. İfrat mertebesi fücurdur ki, namusları ve ırzları pâyimal etmek iştihasında olur. Vasat mertebesi ise iffettir ki, helâline şehveti var, harama yoktur."(3)

Şehvetin üç mertebesinden ikisi batıl birisi haktır. Batıl olanlar şehvetin ifrat ve tefrit makamları, hak olan ise vasat makamıdır. İfrat makamı **fücur**, tefrit makamı **humud**, vasat makamı ise **iffettir**.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi](#)

(2) bk. **a.g.e.**

(3) bk. **a.g.e.**

İşaratü'l-İ'caz'da Üstad iffet, hikmet ve şecaatten adalet doğduğunu söylüyor. Aynısını Eflatun da söylüyor. Bu bir tevafuk mu?

"Ey arkadaş! Şimdi hayali baştan çıkar, akli kafaya geçir. Evvelki iki yolun mağdub ve dâllîn yolu; hatarları pek çoktur, kıştır daim güz, yazı."

"Yüzde biri kurtulur: Eflâtun, Sokrat gibi. Üçüncü yol sehildir, hem karîb-i müstakimdir. Zayıf-kavî müsâvi; herkes o yoldan gider. En rahatı budur ki, şehid olmak ya gazi."(1)

Üstad Hazretleri yukarıda açık bir ifade ile [Eflatun](#) ve [Sokrat](#)'ın ehli necat olduklarını beyan ediyor. Felsefe yolunda gidip de nadiren kurtulan iki filozoftur, Eflatun ve Sokrat.

Sokrat ve Eflatun Yunan pagan inancında ilk olarak tevhidi ve Allah'ın bir olduğunu ifade eden filozoflardır. Zaten Sokrat'ın idam gerekçelerinden birisi de yerleşik şirk sistemine muhalefet etmesidir. Bu iki filozofa ehli iman demekte bir sakınca yoktur.

Hatta İbn-i Sina ve Farabi gibi İslam filozofları Eflatun ve Sokratın nebi olabileceklerini iddia ediyorlar. Malum, hadiste yüz yirmi dört bin nebini geldiği bildirilmiştir. Bunlardan sadece yirmi sekiz tanesi Kur'an'da hikaye edilmiş.

Diğer bir husus, filozoflar hiçbir hakikati bilememiş, bulamamış demek yanlış olur. Elbette onların de bildikleri ve buldukları hakikatler vardır ve eserlerinde bunları ifade etmişlerdir. Özellikle Sokrat ve Eflatun, filozoflar içinde ayrı bir değer ve imtiyaz sahibidirler.

Bir İslam alimi ile bir filozofun bir hakikatte ittifak edip tevafuk etmeleri şaşılacak bir husus değildir. Sonuçta her ikisinin de tahlil ettiği şey insan fitratıdır.

(1) bk. [Sözler, Lemeât](#).

İşârâtü'l-İ'câz, Sure-i Fatiha bölümünde, neden sürekli Rahman ismi nazara veriliyor?

Evvela, **Rahman** ismi hem besmele de hem de Fatiha suresinde geçen bir isimdir. Bu sebeple çoklukla zikredilmesi gayet normaldir.

İkincisi, Rahman, ism-i has tecell-i ammdır, Rahim ise ism-i amm tecell-i hasdır. Yani **Rahman** isim olarak Allah'ın özel bir ismidir, bu yüzden başkalarına müstakilen verilmesi caiz değildir; ama tecelli noktasından bütün mahlukatı içine alır. Mümin kafir, zalim mazlum, müttaki fasık, canlı cansız ayırımı yapmaksızın bütün mahlukata şefkati ile tecelli eder. Ahiret hayatından çok dünya hayatına

bakar. Yani **Rahman** ismi dünya hayatında galiben tecelli eder.

Ayrıca **Rahman** isminin büyük nimetlere bakması ayırım yapmaksızın her şey üstünde tecelli etmesinden dolayıdır. Bu sebeple **Rahman** ismi daha çok konu edinilmiş denilebilir.

Üçüncüsü,

"Cenâb-ı Hakkın ismi, Zât-ı Akdesine ayn olduğu cihetle, Lâfza-i Celâl, sıfât-ı ayniyeye işarettir. الرَّحِيمِ de, fiilî olan sıfât-ı gayriyeye îmadır. الرَّحْمَنِ dahi, ne ayn ne gayr olan sıfât-ı seb'aya remizdir. Zira Rahmân, "Rezzak" mânâsıdır. Rızık, bekaya sebeptir. Beka, tekerrür-ü vücuttan ibarettir... "(1)

Bu paragrafta da ifade edildiği gibi, kainatta icracı olan yedi sıfat **Rahman** isminden nebean ediyorlar. Yani hay, kelam, kudret, ilim, irade, sem ve basar, **Rahman** isminin kaynağından tecelli ediyorlar ve kainatta her şeyi ihata etmişler. Dolayısı ile **Rahman** ismi daha bir ön plana çıkmaktadır denilebilir.

(1) bk. [İşâretü'l-İ'câz, Fatıha Suresi Tefsiri.](#)

İşaretü'l-İ'caz'da, fiili isimlerin gayr olduğu ve kudretin kainatta icadi taalluku ve nisbetinden doğup merci ve mizanları kudret olduğu ifade edilmiş. Peki; bu fiili isimlerin cilvesi olan ef'al-i ilahiye ezeli midir, hadis midir?

Allah'ın fiil ve icraatları, Allah'ın fiili isimleri ile ilgilidir. Her bir fiil bir isme, isim ise sıfata, sıfatta ise Zat-ı Akdese dayanır ve ona işaret eder. Mesela, kainattaki temizlik ve tanzif fiili Allah'ın **Kuddüs** isminin bir tecellisidir. Bütün canlıların rızıklarının temin edilmesi fiili **Rezzak** isminin bir tecellisidir vs...

Bu fiillerin ve fiili isimlerin miktarı ve sınırı yoktur. Bu fiili isimlerin çokluğu Allah'ın kudret sıfatının muhtelif mevcudattaki muhtelif tecelliyatından ibarettir. Mesela; Allah'ın kudret sıfatı bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken **Fettâh** nâmını alıyor, bir canlının ölümünde **Memât** ismini alıyor, bir hayat bahşederken **Muhyî** ismini alıyor, canlılara rızık verirken **Rezzâk** nâmını alıyor ve hâkeza... Hadislerdeki doksan dokuz ve Cevşen'de geçen bin bir isim bunlara en güzel ve somut örneklerdir.

Üstad Hazretlerinin şu ibareleri açık bir şekilde esma-i hüsnanın, dolayısı ile ona müstenit olan fiil ve icraatların nihayetsiz olduğunu ve bunların menşelerinin ne olduğuna işaret ediyor.

"Sual: Bu fiili isimlerinin kesretle tenevvüü neden meydana geliyor?"

"Cevap: Kudret-i ezeliyenin, kainattaki mevcudatın nevilerine, fertlerine olan nispet ve

taallukundan husule gelir."(1) ,

Bu isimler, kâinat ve mahlûkatın yaratılması ile açığa ve meydana çıktıkları için, Ehl-i sünnete göre hâdistirler. Ama bu isimlerin arka cephesinde asıl iş görüp icra eden **kudret sıfatı**, ezeli ve ebedîdir. Onun için "*Allah, ezelde Rezzâk, Muhyî, Fettâh değildi*" demek, mânasız olur. Allah, ezelde kudret itibâri ile bu gibi fiili isimlere sahipti, ama tecelli ve yaratma ile bu isimler meydana çıktığından, tesmiye olarak hâdis oluyorlar. "Gayri" ismini de bu mânadan dolayı alıyor, yani tesmiye (isimlendirme) noktasından alıyor.

Hal böyle olunca, fiili isimlerin iş ve icraatları konumunda olan ef'al-i ilahiye elbette hadis olurlar. Ezeli ve ebedi olan sadece Allah'ın Zatı ve yedi sıfatıdır. Bunun dışındaki her şey hadistir. Fiili isimler kudrete dahil oldukları için bilvasıta ezeli ve ebedidirler.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fatıha Sûresi](#)

Kainatta Allah'ın isimlerinin veya isminin tezahür etmediği olaylar ve anlar var mıdır? Zalim bir adamın zulmünü yaparken (cinayet işlemek, malı gasp etmek, yalan söylemek) Allah'ın isimleri tezahür eder mi?

Allah'ın **ilim, irade, kudret, sem, basar, kelam** gibi sabit sıfatları tecelli olarak dolaylı dolaysız her şeyi kuşatmıştır. Mesela ayetlerde "*yıldızlara, arıya vahyettik*" ifadesi, kelam sıfatının mevcudatta nasıl tecelli ettiğine bir işarettir.

Ayrıca bütün isimlerin arka cephesinde iş gören bu yedi sabit sıfattır. Bu fiili sıfatların miktarı ve sınırı yoktur. Bu fiili sıfatların çokluğu Allah'ın kudret sıfatının muhtelif mevcudattaki muhtelif tecelliyatından ibarettir.

Mesela; Allah'ın kudret sıfatı bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken **Fettâh** nâmını alıyor, bir canlının ölümünde **Memât** ismini alıyor, bir hayat bahşederken **Muhyî** ismini alıyor, canlılara rızık verirken **Rezzâk** nâmını alıyor ve hâkeza.. Hadislerdeki doksan dokuz ve Cevşen'de bin bir isimler bunlara en güzel ve somut örneklerdir.

Üstad Hazretlerinin şu ibareleri açık bir şekilde esma-i hüsnanın nihayetsiz olduğunu ve menşeinin ne olduğuna işaret ediyor.

"Sual: Bu fiili isimlerinin kesretle tenevvüü neden meydana geliyor?"

"Cevap: Kudret-i ezeliyenin, kainattaki mevcudatın nevilerine, fertlerine olan nispet ve taallukundan husule gelir."(1)

Kainatta mana ve hükümleri görülen bütün isimlerin arkasında gerçek aktör bu yedi sabit sıfattır. Bu

sebeple yedi sıfatın tecellileri denilince, bütün mahlukatı esas alabiliriz. Bu cihetten bakılırsa **Allah'ın sıfatlarının tecelli etmediği bir alan ve saha yok** demektir.

Bu fiili isimler, kâinat ve mahlûkatın yaratılması ile açığa ve meydana çıktıkları için, Ehl-i sünnet'e göre hâdistirler. Ama bu isimlerin arka cephesinde asıl iş görüp icra eden kudret sıfatı, ezeli ve ebedîdir.

Öyle ise kudretsiz bir fiil ve icraat olmayacağına göre, zalimin zulmünü yaratma noktasından icat eden yine İlahi kudrettir. Yani isimlerin aslı ve membaı olan kudretin nüfuz etmediği bir yer ve saha olmaz ve olamaz. "*Şerri yaratmak şer değil şerri kesp etmek şer*" olduğu için, zalim birisinin zulmünü yaratmak, zulüm ve çirkinlik sayılmaz. Zalimin zulmünü yaratmaya ille de bir fiili isim takmak gerekirse **Halık** ismini takabiliriz.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Fatiha Sûresi](#),

Kainattaki Her Şey Neden Hareket Ediyor, Dönüyor?

Kainatta **hareket** en önemli bir esastır. Sahnelenen bir oyunun çok bölümleri ve sahneleri vardır. Her bir bölümün sahnelenmesi için diğerinin hareket ile geçip gitmesi gerekir. Yoksa bir sahne sabit kalsa, gerideki bölüm ve sahneler kendini gösteremez, atıl kalırlar. Bu yüzden her bölüm ve sahne kendini ifade ettikten sonra çekilir, yerine sıradaki gelir. Bu da ancak hareket ile mümkündür.

Onun için zaman bir nehir gibi sükuna, durağanlığa müsaade etmiyor, sürekli hareket ile döndürülüyor. İnsan da sabit ve atıl kalmıyor, bebeklikten ihtiyarlığa çok evrelerden geçiyor. Sürekli hareket halinde tekemmül ediyor.

Cenab-ı Hak aynı hareket ve tekemmül kanununu maddi ve cansız varlıklar içinde geçerli kılmıştır. **Hatta Üstad'ın ifadesi ile Allah her bir mahluk için bir kemal noktası tayin etmiştir. Her mahluk o tayin edilen kemal noktaya ulaşmak için sürekli hareket ve mücadele eder, hedefe varana kadar çok aşamalardan geçer.** İşte bu sırdan Allah her şeye bir hareket vermiştir.

Bu hareketin Allah katında bizim bilmediğimiz çok hikmetleri de olabilir.

Kainattaki nizamın hakaik-i nisbiyeden doğması ne demektir, bu konuda örnekler verebilir misiniz?

Hakaik-i Sâbite: Allah'ın kudret ve irade sıfatı ile yarattığı ve kainatta sabit olup değişmeyen her bir hakikate denir. Mesela sıcaklık, ışık, güzellik, madde sabit birer hakikattirler... Bunların kainattaki miktarı nisbi hakikatlere nazaran daha azdır. Zaten nispi hakikatler de bu sabit hakikatlerin aralarındaki bağlar ve orantılardan ibarettir.

Mesela sıcaklığın sabit bir hakikati vardır. Lakin soğuk denen nisbi hakikat devreye girince, sıcaklığın milyonlarca nispi derece ve hakikatleri açığa çıkıyor. Üstad'ın "**Hakaik-ı nisbiye denilen şeyler, kâinatın eczası arasında bulunan rabitalardır.**" sözü bu manayadır. Buradaki ecza sabit hakikat, aralarındaki rabıta denen bağlar ise nispi hakikatlerdir. Suyun kaynama derecesi, demirin erime derecesi, suyun donma derecesi, bunlar sabit olan sıcaklık hakikatinin nispi dereceleridir.

Hakaik-i Nisbiye : Allah'ın irade ve kudret sıfatına konu olmayan, yani ona taalluk etmeyen ve hakikatte varlığı olmadığı halde, bir başkasına nispet veya kıyas edildiğinde anlaşılan ve bilinebilen hakikatler demektir. Büyük-küçük, sağ-sol, ön-arka, üst-alt birer nisbî emirdirler ve bunların hiç birisi de mahlûk değildirler.

Mesela bir bina düşünelim. Bu binanın maddi kalıbı sabit bir hakikattir. Bu sabit hakikat olan binayı usta çekiç ve çivisi ile yapmıştır. Yani bizzat kudret ve iradesi ile yapmıştır. Ama binanın önü-arkası, sağ-solu, altı-üstü, gibi kavramlarını usta çekiç ve çivisi ile yapmamıştır. Bu kavramlar, yani bu nisbi hakikatler binanın maddi kalıbına terettübi olarak yerleşmişlerdir. Yani binanın yapılması ile açığa ve ortaya çıkmışlardır. Bina tektir ama binaya nispetle açığa çıkan nispi değerler binadan daha fazladır. Binanın önü-arkası, sağ-solu, altı-üstü, mahallesi, şehri, ülkesi gibi bir çok kavram bina ile meydana çıkmıştır.

Mesala, çirkinlik denen şey de güzelliğin derece ve mertebelerini insanlığa ihsas ettirmek için, yani bildirmek için güzelliğe terettübi olarak takılmış nisbi bir varlıktır. Çirkinlik olmasa idi, güzelliğin hem kıymetini hem de derece ve mertebelerini idrak edemeyecektik.

İşte bu nispi değerler sabit değerlerin etrafında bir sistem ve nizam kuruyor. "*Binanın arka tarafında bir ağaç var gidip oradan meyve kopar.*" dediğimiz zaman, arka taraf kavramı binaya bir değer ve sistem katıyor demektir.

Amerika kuzeyde, Japonya doğuda dememiz de aynı şekilde nispi bir değerdir. Şayet bu nispi değerler olmasa idi, kainatta nizam ve intizam diye bir şey olmazdı. Kimse yönünü ve gideceği yeri bilemez. Her şey karmaşık bir hal alırdı. Binanın demirbaşları olan temel ve duvarları sabit hakikatler iken, onları güzelleştiren ve mükemmel yapan süslemeler ve estetik işlemler de binanın nispi değerleridir.

Kur'an'ı açtığımızda karşımıza ilk olarak bismelinin çıkmasının hikmeti ne olabilir?

Besmele, Allah'ın adı ile hareket etmek manasına geldiği için, mümin her işine Allah'ın adı ile başlamalıdır. Bu manayı insana ders ve terbiye vermek için Allah kelamına bu mübarek ayeti ile başlıyor. Yani Kur'an ve surelerin "**besmele**" ile başlaması, insana manen diyor ki "*her işinizde ve amelinizde benim adımla benim namımla başlayın ve benim rızam dairesinde hareket edin ki bende sizi kul olarak kabul edeyim*" diyor.

İkinci olarak "**besmele**"nin ilk lafzı Lafza-i Celal olan Allah lafzıdır ki bu lafız Allah'ın Zat-ı

Akdesini ve onun delalet ile işaret ettiği bütün isim ve sıfatları içinde barındırıyor. Üstad Hazretleri bu husus şu şekilde işaret ediyor:

(بِسْمِ اللَّهِ) : Bu kelâm, güneş gibidir. Yani, güneş başkalarını gösterdiği gibi, kendini de gösterir, başka bir güneşe ihtiyaç bırakmaz. بِسْمِ اللَّهِ başkalarına yaptığı vazifeyi, kendisine de yapıyor; ikinci bir بِسْمِ اللَّهِ daha lâzım değildir."(...)

“Allah” Lâfza-i celâli, bütün sıfât-ı kemâliyyeyi tazammun eden bir sadettir. Çünkü Lâfza-i Celâl, Zât-ı Akdes delâlet eder; Zât-ı Akdes de, bütün sıfât-ı kemâliyyeyi istilzam eder. Öyleyse, o lâfza-i mukaddese, delâlet-i iltizamiye ile, bütün sıfât-ı kemâliyyeye delâlet eder.”

İhtar: Başka ism-i haslarda bu delâlet yoktur. Çünkü, başka zatlarda sıfât-ı kemâliyyeyi istilzam etmek yoktur.”(1)

Besleme Allah, Rahman ve Rahim isimlerinden mürekkep külli ve mübarek bir kelimedir.

Allah lafzı kıymetli bir mücevher kutusu gibi bütün isim ve sıfatları dairesine ve içine alır ve her bir isim ve sıfata da işareti haizdir, yani o isim ve sıfatlara tek tek mana olarak işaret eder. Bu kapsamlı ihata ve kuşatıcılık manası Allah’ın diğer has ve özel isimlerinde yoktur. O has ve özel isimler sadece kendi manasına işaret ve delalet ederler başka isimlere ve sıfatlara işaret etmezler.

Allah lafzının diğer özel isimlerden farkı ise, Allah lafza-i celalli Zat-ı Akdesin bir unvan ve ismidir. Yani Allah’ın Zatına ait bir isim ve sıfattır. Bütün mükemmel isim ve sıfatların kaynağı ve membaı Allah’ın Zat-ı Akdesi olmasından dolayı Allah’ın zatını temsil eden Allah lafzı, dolaylı olarak bütün mükemmel isim ve sıfatlara da işaret ve delalet ediyor.

Mesela, Rahman Allah’ın özel bir ismidir, ama sadece müsemmasına yani kendi manasına işaret eder, sair isim ve sıfatlara ihata ve işareti yoktur. Bu noktadan Rahman Allah lafzı gibi kuşatıcı ve ihatalı bir isim değildir.

Eski tabir ile "**Rahman; ism-i has tecell-i ammdır, Rahim ise ism-i amm tecell-i hasdır.**"

Yani **Rahman** isim olarak Allah’ın özel bir ismidir, bu yüzden başkalara müstakilen verilmesi caiz değildir; ama tecelli noktasından bütün mahlukatı içine alır. Mümin kafir, zalim mazlum, müttaki fasık, canlı cansız ayırımı yapmaksızın bütün mahlukata şefkati ile tecelli eder, ahiret hayatından çok dünya hayatına bakar. Yani Rahman ismi dünya hayatında galiben tecelli eder. Rahman isminin büyük nimetlere bakması ayırım yapmaksızın her şey üstünde tecelli etmesinden dolayıdır.

Rahim ismi ise umumi bir isimdir isim olarak herkese verilebilir, ama tecelli noktasından hususidir, dünya hayatından çok ahiret hayatına bakar. Bu yüzden kafirler, zalim ve dinsizler dehşetli mahşer meydanında Rahim ismine mazhar olamayacakları için azap devamlı ve şiddetli olacaktır.

Rahim ismi dünya ve ahirette ekseri mümin ve müttakilere tecelli eder. Fakat dersine çalışan talebe ile çalışmayan talebe arasında Rahim ismi sadece çalışan talebe için tecelli eder, ona hususi ikram yapar bu manada alırsak kafirler de tecelli kapsamına girerler. Yani Rahim hem dünya hem de

ahirette hususi tecelli ediyor. Dünya da fitratın kanunlarına uyanlara ahirette ise imana tabi olanlara bakıp tecelli edecek. Lakin Rahman ismi dünyada ayırım yamaksızın her şey üstünde tecelli ediyor.

İşte besmeledeki Allah lafzı bir cihetle bütün Kur'an'ın bir özü ve çekirdeği gibidir; Kur'an ise bu özün ve çekirdeğin açılımı ve şerhi mesabesindedir. Dolayısı ile besmele küçük bir Kur'an'dır sonra Allah tarafından bast ile açılmıştır. Besmelenin her şeye takdim edilmesinde ism-i azam olan Allah lafzının payı yüzde yüzdür denilebilir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi Tefsiri](#)

Müşahhas olan birşeyin umumi bir mefhumla mülahaza edildiğine binaen, Zât-ı Akdesde müşahhas olduğu halde, Vacibü'l-Vücut mefhumuyla tasavvur edilebilir.. Cümlesini izah eder misiniz?

Zat-ı Akdesin şahs-ı ilahisi vardır. Yani Peygamber Efendimiz (A.S.V.) kabı kavseyenden gördüğü ve temaşa ettiği tecelliyat anlamında, şahsiyeti ilahiye vardır. Ancak bunun idraki, ihatası ve mahiyetinin bilinmesi mümkün değildir. Bu gibi ihata edilemeyen ve mahiyeti idrak edilemeyenler müşahhas olarak tayin ve tesbiti mümkün olamayacağından, umumi mefhum ve mülahazalarla ifade edilirler.

Çünkü bir taraftan imtihan, iman ve marifet noktasında; kabul etme ve bilme mecburiyeti var. Bir taraftan da iman edilecek ve bilinecek olanın; mahiyetinin, zatının ve hakikatinin kapalı, örtülü bir özelliği vardır. O halde ulvilik, kutsiyet ve yüceliklerin; idraklere ve ihataya sığmaması bir hakikat olmakla beraber, ona iman edip kabul etmek de bir vazife ve sorumluluktur.

İşte Zat-ı İlahiye müşahhas olmakla beraber; idrak ve ihatayı aşan bir mahiyet olduğundan ancak; umumi bir mefhum olan Vacib-ül Vücut unvanıyla iman ve marifet nazarına görünebilir ve bu manada tefekkür caizdir. Müşahhas olan şahsiyet-i ilahiyenin tefekkürü yasaktır. O manada akla gelen her şey şirki işmam eder.

Bütün mahlukat; varlığı yokluğu eşit olan imkan mertebesinde bir vücuttur. Allah'ın muradı ile, yokluk karanlıklarından varlık alemine gelirler. Cenab-ı Hak ise; öyle bir murada ihtiyacı olmayan; varlığı vacib, ezeli ve ebedi olan zattır.

Muazzez Üstadımız bu mezkur hakikati, müşahhas olan şeylerin umumi mefhumlarla ifade edileceğini nazara vererek; bu vesileyle şahsı bilinmeyen ve görünmeyen ve ihata edilemeyen şeyleri; kabul etmeme ve reddetme anlayışının yanlış olduğunu ifade etmek istiyor.

Çünkü bizler şahsiyetini ve varlığını çok iyi bildiğimiz eşyayı umumi mefhumlarla izah ediyoruz. Mesela gösterdiğimiz bir ağaç kaysı ağacı ise; ona şu ağaç tabirini kullanabiliriz. Kaysı ağacı olması müşahhasdır, ancak şu ağaç ifadesi umumi bir mefhumdur. Mesela çok tanıdığımız; adını, şanını, şeklini bildiğimiz Ahmet isimli bir şahsa; bazen de; kardeşimiz Ahmet değil de; o kardeşimiz veya şu zat veya dostumuz veya o insan anlamında umumi ifadelerle o müşahhas şahıstan bahsedebiliriz.

Madem ki şahsiyetini yakinen bildiğimiz şeyleri dahi, umumi mefhumlarla ifade edebiliyor isek; Cenab-ı Hakk'ın da bilemeyeceğimiz ve kavrayamayacağımız ilahi şahsiyeti olduğu halde; bu şahsiyet hakkında tefekkür şirk olacağından; tefekkürü serbest ve caiz olan vacib-ül vücud mefhumu ile zatı ilahiye ifade ve tefekkür edilebilir.

Vücud sıfatının sıfat-ı ayniye olması Cenab-ı Hakk'ın zatını ifade etmesi ile ilgilidir.

Çünkü Allah'ın vücudu Vacib-ül Vücuttur. Vacib-ül Vücud olan tek zat da, O dur. Vacib-ül Vücud mefhumu; Allah'ın zatını ifade etmesi cihetiyle, zatı ise; bütün kemal sıfatlarla muttasıf ve noksanlardan beri olduğundan, bütün isim ve sıfat-ı İlahiyeyi cami olduğundan, Vacib-ül Vücud olan ifade ile zatı ilahiye kastedilmektedir.

Madem insanlardaki duygulara (öfke, sevgi ve hatta akıl gibi) fitri sınır konulmamış. Duygular bizde yaratılıştan stabil bir durumda ve irademizin tefrit, ifrat ve vasat olmasında rol oynuyor. Nasıl birisinin aklı benim aklımdan üstün olabiliyor?

"Tagayyür, inkılâp ve felâketlere mâruz ve muhtaç şu insan bedeninde iskân edilen ruhun yaşayabilmesi için üç kuvvet ihdas edilmiştir. Bu kuvvetlerin,

Birincisi, menfaatleri celp ve cezb için kuvve-i şeheviye-i behimiye,

İkincisi, zararlı şeyleri def için kuvve-i sebuiye-i gadabiye,

Üçüncüsü, nef' ve zararı, iyi ve kötüyü birbirinden temyiz için kuvve-i akliye-i melekiyedir.

Lâkin, insandaki bu kuvvetlere şeriatça bir had ve bir nihayet tayin edilmişse de, fitraten tayin edilmemiş olduğundan, bu kuvvetlerin herbirisi, tefrit, vasat, ifrat namıyla üç mertebeye ayrılırlar."(1)

Bu paragrafın zahirine göre, insanların fitratına konulmuş olan bu kuvveler fitri bir kayıt altına alınmamıştır. Lakin bu kayıtsızlık duyguların kendisinde değil kullanılacağı alandadır. Şöyle ifade edelim, a şahsına bir kilo öfke verilirken b şahsına da yüz kilo öfke verilmiş, ama her iki öfkenin de tahrip alanı sınırsızdır. Yani bu manaya göre her insanın duygu yoğunluğu aynı dozajda değildir. Kimisinde fazla iken kimisinde az bulanabilir.

Yalnız az bulunan birisi ile çok bulunan birisinin tahrip alanı kayıt altına alınmadığı için, her ikisi de hadsiz bir zulüm içine girebilir. Bizim "*stabil bulunur*" ifademiz bu manaya matuftu ama iyi ifade edemediğimiz anlaşılıyor. Bu yüzden birinci cevabımızı bu cevap ışığında değerlendirmenizi istirham

ediyoruz.

Özet olarak, insanlar duygu yoğunluğu ve dozajı bakımından bir tarağın dişleri gibi eşit ve müsavi değildir. Ama insani donanım ve tahrip alanı noktasından eşittirler diyebiliriz.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtiha Sûresi.](#)

Malumdur ki, şerr-i kalil için hayr-i kesir terk edilmez; terk edilirse, şerr-i kesir olur-zekat ve cihadda olduğu gibi. Bu cümlede, zekat ve cihadın nasıl örnek teşkil ettiğini açıklar mısınız?

Cihat, karşılıklı bir harp olduğu için, mecburen her iki taraftan da zayıtlar olacaktır. Zayıt olmasın diye harbi terk etsek, düşman vatanı işgal edip can ve malımızı bütünü ile tehlikeye atacaktır. Öyle ise vatanın bütünü muhafaza ve müdafaa noktasında ölen askerlerimiz nazara alınmaz veya şer oldu denilmez. Zira az bir askerinin ölmesi ile bütün vatan kurtulmuş oldu. Yani az kayıpla çok şey kazanmış olduk. Az kayba razı olmasak çok kaybedecektik ki, bu **şerri kesir**dir.

Zekatta da benzer bir durum söz konusudur. Malımızın kırkta birisini verdiğimiz zaman, hem malımızı haramdan temizlemiş oluyoruz, hem terk-i zekattan doğacak azim bir azaptan korunmuş oluyoruz. Görünüşte malımızın küçük bir kısmı gidiyor, ama maddeten ve manen çok şey kazanmış oluyoruz. Zekat hem ahiretin garantörü hem de dünyadaki sınıflar arasında bir emniyet ve barış köprüsüdür. Yani zekat zengin ve fakir arasında maddi ve manevi bir köprü hükmündedir.

Özetle, az bir mal kaybına bedel maddi ve manevi çok mallar kazanıyoruz.

O vakit insan, ruhuyla, cismiyle âlem-i şehadet ve âlem-i gayba bir hülâsa olur ve her iki âleme tecellî eden, insana da tecellî eder...Bu cümlenin izahını yapar mısınız?

"Eğer insan, maddî ve manevî herbir uzvunu Allah'ın emrettiği yere sarf etmekle hamdin şubelerinden olan şükr-ü örfîyi îfa ve şeriate imtisal ederse, insanın cevherinde vedîa bırakılan o örneklerin herbirisi, kendi âlemine bir pencere olur. İnsan, o pencereden, o âleme bakar ve o âleme tecellî eden sıfatla o âlemden tezahür eden isme bir mir'at ve bir ayna olur. O vakit insan; ruhuyla, cismiyle âlem-i şehadet ve âlem-i gayba bir hülâsa olur ve her iki âleme tecellî eden, insana da tecellî eder. İşte bu cihetle, insan, sıfât-ı kemâliye-i İlâhiyeye hem mazhar olur, hem muzhir olur. Nitekim Muhyiddin-i Arabî, **كُنْتُ كُنْرًا مَخْفِيًّا فَخَالَفْتُ** **الْخَلْقَ لِيَعْرِفُونِي** hadîs-i şerifinin beyanında, "Mahlûkatı yarattım ki, Bana bir ayna olsun ve o aynada cemâlimi göreyim." demiştir."(1)

İnsan, mahiyet ve fitrat olarak iki yönü ve yüzü olan bir varlıktır. Bir yüzü maddi ve cismanidir; şu şahit olduğumuz maddi aleme bakar. Diğer yüzü ise ruhani ve manevidir; gaybi alemlere bakar. İnsan nasıl ki, dili ile maddi yiyecek ve içecekleri tadıyor ve tartıyorsa, aynı şekilde vicdanı ile de gaybi alemlerden haber verir, oralara ait meseleleri vicdan terazisi ile hisseder.

Ceset bu maddi alemin nasıl bir özeti ve küçük bir modeli ise, insandaki ruh da gaybi ve ahiret alemlerinin bir özeti, bir küçük modelidir. Ceset ve cesetteki hasseler bu maddi alemde olan her şeyi bir nevi kuşattığı gibi, ruh da aynı şekilde manevi alemleri kuşatıyor. Maddi alemde tecelli eden isim ve sıfatları tartıp tanıyan, bu ceset ve cesetteki duygulardır. Manevi alemlerde, yani alem-i ahirette tecelli eden isim ve sıfatları tartıp tanıyan da insandaki ruh cephesidir.

Allah'ın mülkünden olan maddi ve manevi alemlerde tecelli eden isim ve sıfatlar, aynı şekilde mülkünün özeti ve küçük bir modeli olan insanda da tecelli eder. İnsan her iki alemde görünen isimleri ve sıfatları üzerinde cem eden yegane varlıktır.

Nasıl Allah'ın isimleri içinde **İsm-i Azam** var ise, isimlerin tecelli ettiği mazharlar içinde **Mazhar-ı Azam** da vardır ki, bu bu varlık da insandır. İnsan adeta ceset ve ruhu sayesinde bütün alemlerin özü ve özeti gibidir. Bütün varlık aleminde azametli ve şaşalı olarak tecelli eden isimler insanda da cüzi ve okunaklı olarak tecelli etmiştir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Suresi](#)

Rahmân büyük nimetlere, Rahîm küçük nimetlere delâlet ettikleri cihetle, Rahîm'in, Rahmân'dan sonra zikri, yukarıdan aşağıya inmek mânâsına olan sanatüt-tedellî kaidesine dahildir. Bu ise, belâgatça makbul değildir." İzahı?

"S - Rahmân büyük nimetlere, Rahîm küçük nimetlere delâlet ettikleri cihetle, Rahîm'in, Rahmân'dan sonra zikri, yukarıdan aşağıya inmek mânâsına olan "san'atü't-tedellî" kaidesine dahildir. Bu ise, belâgatça makbul değildir."

"C - Evet, kaşlar göze, gem ata mütemmim oldukları ve onların noksanlarını ikmal ettikleri gibi, küçük nîmetler de büyük nimetlere mütemmimdirler. Bu itibarla, mütemmim olan, haddizatında küçük de olsa, faideyi ikmal ettiğinden, büyükten daha büyük olması icap eder."

"Ve keza, büyükten beklenen menfaat küçüğe mütevakıf ise, o küçük, büyük sırasına geçer; o büyük dahi küçük hükmünde kalır; kilit ile anahtar, lisan ile ruh gibi."

"Ve keza, bu makam, nimetlerin tâdâdı veya nimetlerle imtinan makamı değildir. Ancak, insanları, gizli ve küçük nimetlere tenbih ve ikaz etmek makamıdır. Evvelki makamlardaki "tedellî" şu tenbih makamında "terakki" sayılır. Çünkü, gizli ve küçük nimetleri insanlara

göstermek ve insanları onların vücuduna ikaz etmek, daha lââyık ve daha lâızıdır. Bu itibarla, şu meselemizde tedellî değıl, terakki vardır."(1)

Eski tabir ile **Rahman**; **ism-i has**, **tecell-i ammdır**; *Rahim ise ism-i amm, tecell-i hasdır*.

Yani Rahman, isim olarak Allah'ın özel bir ismidir, bu yüzden başkalara müstakilen verilmesi caiz değıldir; ama tecelli noktasından bütün mahlukatı içine alır. Mümin kafir, zalim mazlum, müttaki fasık, canlı cansız ayırımı yapmaksızın bütün mahlukata şefkati ile tecelli eder; ahiret hayatından çok dünya hayatına bakar. Yani Rahman ismi dünya hayatında galiben tecelli eder. Rahman isminin büyük nimetlere bakması, ayırım yapmaksızın her şey üstünde tecelli etmesinden dolayıdır.

Rahim ismi ise umumi bir isimdir, isim olarak herkese verilebilir; ama tecelli noktasından hususidir, dünya hayatından çok ahiret hayatına bakar. Bu yüzden kafirler, zalim ve dinsizler, dehşetli mahşer meydanında Rahim ismine mazhar olamayacakları için azap devamlı ve şiddetli olacaktır.

Rahim ismi dünya ve ahirette ekseri mümin ve müttakilere tecelli eder. Fakat dersine çalışan talebe ile çalışmayan talebe arasında Rahim ismi sadece çalışan talebe için tecelli eder, ona hususi ikram yapar, bu manada alırsak kafirler de tecelli kapsamına girerler. **Yani Rahim, hem dünya hem de ahirette hususi tecelli ediyor.** Dünyada fitratın kanunlarına uyanlara, ahirette ise imana tabi olanlara bakıp tecelli edecek. **Lakin Rahman ismi dünyada ayırım yamaksızın her şey üstünde tecelli ediyor.**

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Sûresi Tefsiri](#).

Rahman büyük nimetlere, Rahim küçük nimetlere işaret ediyor. Hem büyük nimetlere hem küçük nimetlere ayrı ayrı misaller verir misiniz?

Eski tabir ile, "*Rahman, ism-i has tecell-i ammdır; Rahim ise, ism-i amm tecell-i hasdır.*" Yani **Rahman**, isim olarak Allah'ın özel bir ismidir. Bu yüzden başkalara müstakilen verilmesi caiz değıldir; ama tecelli noktasından bütün mahlukatı içine alır. Mümin kafir, zalim mazlum, müttaki fasık, canlı cansız ayırımı yapmaksızın, bütün mahlukata şefkati ile tecelli eder. Ahiret hayatından çok, bu dünya hayatına bakar. Yani **Rahman** ismi dünya hayatında galiben tecelli eder. Rahman isminin büyük nimetlere bakması ayırım yapmaksızın her şey üstünde tecelli etmesinden dolayıdır.

Rahim ismi ise, umumi bir isimdir. İsim olarak herkese verilebilir, ama tecelli noktasından hususidir. Dünya hayatından çok, ahiret hayatına bakar. Bu yüzden kafirler, zalim ve dinsizler, dehşetli mahşer meydanında **Rahim** ismine mazhar olamayacakları için, azap devamlı ve şiddetli olacaktır.

Rahim ismi dünya ve ahirette, daha ziyade, mümin ve müttakilere tecelli eder. Fakat dersine çalışan talebe ile çalışmayan talebe arasında, **Rahim** ismi sadece çalışan talebe için tecelli eder, denilebilir.

Bu manada alırsak, kafirler de tecelli kapsamına girerler. Yani **Rahim** hem dünya hem de ahirette hususi tecelli ediyor. Dünyada fitratın kanunlarına uyanlara, ahirette ise imana tabi olanlara bakıp tecelli edecek. Lakin **Rahman** ismi dünyada ayırım yamaksızın her şey üstünde tecelli ediyor.

Rahim isminin küçük nimetlere bakması, tecelli alanının dar ve sınırlı olmasına kinayedir. Buradaki büyüklük ve küçüklüğü bu şekilde anlamak gerekir, yoksa boy ve hacim olarak büyüklük küçüklük kastedilmiyor.

Risale-i Nur'a göre, en az otuz üç defa HAMD etmemizin sebeplerini yazabilir misiniz? Tesbih çekerken hem de tefekkür etmiş olurum...

Hamd; medih, tebrik, takdir, sena etmek anlamlarına gelmektedir. Bu haliyle Hamd, şükürden daha geniş ve külli bir anlam taşımaktadır.(1)

Kainatta bulunan her şey bir sanat eseri olması hasebiyle, hamde vesiledir; Allah'ın takdirine ve medhedilmesine vesile olmaktadır. Fakat en fazla nazarımızı çeken ve en ziyade ihtiyaç duyduğumuz otuz üç manzarada tecelli eden ilahi san'at ve nimetlerde, hamdetmeye vesile olan hadiseleri sıralamaya çalışalım.

- 1. Kainatı yoktan var eden, Allah'a hamdolsun.**
- 2. Semavatı böyle tanzim eden, Allah'a hamdolsun.**
- 3. Güneş sistemini böyle donatan, Allah'a hamdolsun.**
- 4. Arzımızı hayata vesile olan cihazlarla dolduran, Allah'a hamdolsun.**
- 5. Hava katmanını ihtiyacımıza cevap verecek şekilde yaratan, Allah'a hamdolsun.**
- 6. Madenleri yaratan, Allah'a hamdolsun.**
- 7. Bitkileri hem gıda, hem zinet hem de ilaç olarak yaratan, Allah'a hamdolsun.**
- 8. Hayvanları hem gıda olarak hem de başka vazifelerde çalıştıran, Allah'a hamdolsun.**
- 9. İnsanları farklı farklı yaratan, Allah'a hamdolsun.**
- 10. Bizi mükemmel bir ruh ile donatan, Allah'a hamdolsun.**
- 11. Ruhumuza mükemmel ve eksiksiz bir ceset giydiren, Allah'a hamdolsun.**

12. *Bize lazım olan tüm duyguları veren, Allah'a hamdolsun.*

13. ***İhtiyaç duyduğumuz azaları yerli yerine yerleştiren, Allah'a hamdolsun.***

14. *Bize Kendisini tanıttıran, Allah'a hamdolsun.*

15. ***Bize Semavi kitapları gönderen, Allah'a hamdolsun.***

16. *Bize Kur'an-ı Kerim'i ihsan eden, Allah'a hamdolsun.*

17. ***Bize 124.000 peygamberi gönderen, Allah'a hamdolsun.***

18. *Bize Hz. Muhammed'i (a.s.m) nasip eden, Allah'a hamdolsun.*

19. ***Bize iman nimetini veren, Allah'a hamdolsun.***

20. *Bize İslam nimetini ihsan eden, Allah'a hamdolsun.*

21. ***Mazimizi karanlıktan çıkarıp nurlandıran, Allah'a hamdolsun.***

22. *İstikbalimizi cennetin güzellikleriyle süslendiren, Allah'a hamdolsun.*

23. ***Cennette ebedi saadeti verecek olan, Allah'a hamdolsun.***

24. *En sıkıntılı vakit olan mahşerde bizim ve klimiz olacak, Allah'a hamdolsun.*

25. ***Sıratı bize yar ve yardımcı olacak olan, Allah'a hamdolsun.***

26. *En korkutucu olan ölümü bize imanla sevdiren, Allah'a hamdolsun.*

27. ***Meleklerin varlığını bize ihsan eden, Allah'a hamdolsun.***

28. *Kader konusunda bizi aydınlatıp kederlerden uzaklaştıran, Allah'a hamdolsun.*

29. ***Kabrimizde bizi yalnız bırakmayan, Allah'a hamdolsun.***

30. *Tüm mümin sevdiklerimizle ebedi olarak beraberliğimizi sağlayan, Allah'a hamdolsun.*

31. ***Cennette ebedi bir şekilde cemalini bize bahşedecek olan, Allah'a hamdolsun.***

32. *Dert verip dermanı ihmal etmeyen darlık verip arkasında genişlik veren, Allah'a hamdolsun.*

33. Verdiği nimetlere şükretme nimetini de veren, Allah'a hamdolsun.

(1) [Hamd ile Şükür arasındaki fark için tıklayınız.](#)

Risale-i Nur'da Kur'anın dört esası Tevhid, Nübüvvet, Haşir, Adalet ve İbadet olarak geçiyor. Adalet ve İbadet ayrı ayrı şeyler ise neden birlikte söylenmiş olabilir?

Bediüzzaman "Kur'an'ın dört maksadı" var olduğunu ifade ederken "Tevhid , Nübüvvet, Haşir ve Adaleti" sayar. Buna birde "İbadet" ilavesi İşaratu'l- İ'caz'ın Türkçe tercümesinde vardır. Buradaki ilaveden, "Adalet" ve "İbadet" in tek madde olarak sayıldığı anlaşılmaktadır.

Kanaatimizce; adalet kavramı ibadeti de içine alır. Şöyle ki:

Adalet: İhkak-ı haktır. Yani her hak sahibine hakkını vermektir.

Başlıca şu üç hakla karşı karşıya olduğumuz görülür:

Allah'ın üzerimizdeki hakkı. (hukukullah)

Diğer insanların üzerimizdeki hakkı (hukuk-u ibad)

Nefsimizin üzerimizdeki hakkı

İbadet tümüyle hukukullah ile alakalıdır. Diğer insanların üzerimizdeki hakları "muamelat" şeklinde ifade edilebilir. Fıkıh ilmi bunları ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.

Nefsin; terbiyesi, tezkiyesi, onu hevaya değil Hüda'ya sevk etmek gibi durumlar ise, zaten insanın kendi nefsinin onun üzerindeki haklarındanadır.

Risale-i Nur'da, Allah'ın isimlerinin nihayetsiz olduğuna dair bir bilgi var mı, Esmâ-i hüsnâ sınırlı sayıda mıdır?

Esmâ-i Hüsnâ, Allah'ın gayri ve fiili olan sıfatlarına denir. Bu fiili ve gayri sıfatların miktarı ve sınırı yoktur. Bu fiili sıfatların çokluğu, Allah'ın kudret sıfatının muhtelif mevcudattaki muhtelif tecelliyatından ibarettir.

Mesela; Allah'ın **kudret sıfatı** bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken **Fettâh** nâmını alıyor, bir canlının ölümünde **Mûmit** ismini alıyor, bir hayat bahşederken **Muhyî** ismini alıyor, canlılara rızık verirken **Rezzâk** nâmını alıyor ve hâkeza... Bu fiil ve icraatlar devam ettikçe, isimler de devam edip gider. Allah'ın fiil ve icraatında bir sınır, bir kayıt olmadığına göre; fiil ve icraatların dayandığı isimlerin de bir sınırı ve bir kaydı yoktur.

Bu isimler, kâinat ve mahlûkatın yaratılması ile açığa ve meydana çıktıkları için, Ehl-i sünnete göre hâdistirler. Ama bu isimlerin arka cephesinde, asıl iş gören ve icra eden **kudret sıfatı** ezeli ve

ebedîdir. Onun için Allah, ezelde Rezzâk, Muhyî, Fettâh değildi, demek mânasız olur. Allah, ezelde kudret itibârî ile bu gibi fiili isimlere sahipti, ama tecelli ve yaratma ile bu isimler meydana çıktığundan, tesmiye olarak hâdis oluyorlar. **Gayri** ismini de bu mânadan dolayı alıyorlar, yani tesmiye ve isimlendirme noktasından alıyorlar.

Üstad'ın şu ibareleri açık bir şekilde; **Esmâ-i Hüsna'nın nihayetsiz** olduğunu gösterir.

"Sual: Bu fiili isimlerinin kesretle tenevvüü neden meydana geliyor?"

Cevap: Kudret-i ezeliyenin, kainattaki mevcudatın nevilerine, fertlerine olan nispet ve taallukundan husule gelir. Bu itibarla, بِسْمِ اللّٰهِ kudret-i Ezeliyenin taallûk ve tesirini celb eder. Ve o taallûk, abdin kesbine ve işine yardım edici bir ruh gibi olur. Öyleyse, hiç kimse, hiçbir işini besmelesiz bırakmasın!"(1)

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatıha Suresi](#)

Risalelerde, ayetlerin bazıları işaret eder, bazıları ima eder gibi ifadeler vardır. Ayetlerdeki işaret ve ima aynı manada mı, yoksa az da olsa fark var mıdır?

Her bir ayetin bir çok mana şubeleri vardır. Bir kelimenin açık bir manası olduğu gibi, zımni işari ve gereklilik esasına dayalı manaları da vardır ki, bunların bir çok dal ve budakları bulunur. Bunlardan bazılarının izahını takdim edelim.

Dâll bil-fehvâ: Söylenen sözün veya ifadelerin hülâsasından çıkan manaya göre delil ve işaret olmak.

Dâll bil-ibare: Bir ifade veya sözden muayyen bir mananın ve hükmün anlaşılması. Meselâ: "**Zekât, Müslümanların fakirlerine verilir, hiçbir zengine verilmez.**" ibaresi zekâtın yalnız Müslüman fakirlere verileceğine delâlet-i mutabıkıyye ile delâletidir. Zengin olan belli şahıslara da verilemeyeceğine delâlet-i tazammuniye ile delâlet eder. Zekât hususunda, zenginler ile fakirler arasında fark bulunduğuna da delâlet-i iltizamiye ile delâlet eder.

Dâll bil-işâre: Sözdeki mânanın işâretine göre delil olmak. Üç nevi delâletten biri ile sevk edildiği mananın gayrisine yâni; söylenince maksud-u asli olmayan bir mânaya delâlet eden lâfızdır.

Meselâ: "Cenab-ı Hak bey'i helâl, ribâyı haram kılmıştır." ibâresi, bey', yani alışveriş ile ribâ (fâiz) arasında fark bulunduğunu beyan için sevk olunmuştur. Bundan asıl murad budur. O hâlde bu ibâre meşru alışverişle faiz arasında fark bulunduğuna "delâlet-i mutabıkıyye" ile delâlet ettiği gibi, bey'in helâl, fâizin haram olduğuna da yine "delâlet-i mutabıkıyye" ile "bi-l işâre" delâlet etmiş olur. Yine bunun gibi bir malın abde verilmesini veya verilmemesini isteyen bir kimseye karşı "Bu malı hiç bir şahsa vermem" sözü bu malın abde verilmeyeceğine "delalet-i tazammuniye ile" "bi-l işare" delâlet eder.) "Evlâdın nafakaları mevludün leh üzerinedir" ibâresi de çocukların neseblerinin, babalarından

sâbit olacağına delâlet-i iltizâmiye ile bil-işâre delâlet eder. Çünkü, babanın mevlüdün leh olması, nesebin kendisinden sübutunu müstelzimidir."

Dâll bil-iktiza: İktizası ile delâlet eden demektir. Istılahta şeran muhtacın ileyh olan bir lâzime delâlet eden lâfızdır. Başka bir tâbir ile; vaz'olunduğu mânadan mukaddem isbatına şer'an lüzum ve ihtiyaç mevcut olan bir medlule delâlet eden ibaredir.

Meselâ: bir kimse bir şahsa hitaben: "**Evini şu kadar liraya benim nâmıma medrese yap.**" deyip, o şahıs da evini medrese yapsa, o ev o kadar lira mukabilinde o kimse nâmına medrese yapılmış olur. Çünkü bu söz ile: "Evini şu kadar liraya bana sat" sonra "onu benim nâmıma medrese yap" denilmiş olur. "Evini medrese yap" emri bir muktezâdır. Evin satılması da muktezâdır. Bu muktezâ olmadıkça öyle bir mânanın emri hükümsüz kalır. Artık öyle bir emrin sıhhati için evvelce bu muktezânın vücuduna lüzum ve ihtiyaç vardır. Binâenaleyh, o emir bu muktezaya bi-l iktiza delâlet etmektedir.

İşte işaret ve delaletin ilmi ve ıstılahı bir çok mana ve nüansları bulunmaktadır. Bu yüzden **işaret, ima, delalet, remiz** gibi kelimeler birbirinin aynı ve müteradifi değildir.

Rızık, bekaya sebebidir. Beka, tekerrür-ü vücuddan ibarettir. Vücut ise; birincisi mümeyyize, ikincisi muhassısa, üçüncüsü müreccihe olmak üzere, ilim, irade, kudret, sıfatlarını istilzam eder. Burayı açıklar mısınız?

Dünya hayatında her şey ve her nimet bir sebebe bağlandığı için, neticeler ve nimetler sebepler eli ile bize gönderiliyor. Sebeplerin nimetler ile insanlar arasına girmesinin en önemli sebebi ise; Allah'ın isim ve sıfatlarının kendisini teşhir ve ilan etmesidir. Yani her bir sebep, bir ismin sahnelendiği bir perdedir. Bu sebeple sebepler devreye giriyor. İşte dünyada insanın hayatı rızka, yani yiyecek ve içeceklerle bağlanmıştır. Yiyecek ve içecekler bir perdedir, bu perdede aktör; Rezzak ismidir.

Rezzak isminin arka cephesinde ise, Allah'ın bütün isimlerinin hakiki sahibi olan üç faal ve hakiki sıfat olan **İlim, İrade ve Kudret** sıfatları vardır. Yani; yiyecek ve içeceklerin sebebi Rezzak ismi olduğu gibi, Rezzak isminin de sebebi bu üç sıfattır. Bu üç sıfat olmadan Rezzak ismi olmaz; Rezzak ismi olmadan rızık olmaz, rızık olmadan hayat olmaz, hayat olmaz ise vücut olmaz. Bu müteselsil sahnelerin hepsinde bir isim ve sıfat hükmedip, kendi manalarını bize takdim ediyor.

İlgili kısım için tıklayınız: [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Suresi.](#)

Sıfat-ı Ayniye, Sıfat-ı Gayriye Ne Demektir?

Cenâb-ı Hakk'ın aynı, gayrı, ne aynı ne de gayrı olmak üzere üç çeşit sıfatı vardır.

Aynî sıfatlar Allah'ın tenzihi ve selbi sıfatlarına denir. Bunlar **Vücûd, Kıdem, Beka, Muhâlefetün lil-havâdis, KıyâmBi-nefsihî, Vahdâniyetdir.** Bu sıfatlar Allah hakkında câiz olmayan mâna ve halleri bertaraf etmek için tedbir amaçlı konulmuş vasıflardır. Bu tenzihi sıfatlar iş ve icraat yapmazlar, onun için Allah'ın Zât-ı Akdesinin aynı kabul edilmişlerdir.

Yani bu sıfatlar Allah'ın Zâtının aynısıdır, başka bir mâna ve gayrılık ifâde etmezler. Mesela; Vücûd sıfatı Allah'ın Zâtının varlığını ifâde eden bir sıfattır. Zıt mana olan âdemi, yani yokluğu bertaraf eder. Kıdem, başlangıçtan münezze olmasını gösterir. Bekâ ise, sonu olmamayı ifâde eder. Bu sıfatlar mevcut ve fâil değillerdir, bir kudret, bir irâde gibi varlıkları ve tasarrufları yoktur.

Gayri sıfatlar, Allah'ın fiili olan sıfatlarına denir. Bu fiili sıfatların ise miktarı ve sınırı yoktur. Bu fiili sıfatların çokluğu ise, Allah'ın kudret sıfatının muhtelif mevcudattaki muhtelif tecelliyatından ibarettir. Mesela; Allah'ın kudret sıfatı bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken Fettâh nâmını alıyor, bir canlının ölümünde Mümit ismini alıyor, bir hayat bahşederken Muhyî ismini alıyor, canlılara rızık verirken Rezzâk nâmını alıyor ve hâkeza..

Bu sıfatlar, kâinat ve mahlûkatın yaratılması ile açığa ve meydana çıktıkları için, Ehli Sünnet'e göre hâdistirler. Ama bu isimlerin arka cephesinde asıl iş gören ve icra eden Kudret sıfatı ezeli ve ebedîdir. Onun için Allah, ezelde Rezzâk, Muhyî, Fettâh değildi demek mânasız olur.

Allah, ezelde Kudret itibâri ile bu gibi fiili isimlere sahipti ama tecelli ve yaratma ile bu isimler meydana çıktığından, tesmiye olarak hâdis oluyorlar. Gayri ismini de bu mânadan dolayı alıyor, yani tesmiye noktasından alıyor.

Ne ayni, ne de gayri olan sıfatlar ise, Allah'ın Zâti ve Sübûti olan sıfatlarına denir. Bunlar **Hayât İlim, İrâde, Kudret, Tekvin, Sem, Basar ve Kelâm'dır.** Bu sıfatlar kâinatta iş ve icraat gören ve tasarruf ve tecellileri olan hakîki ve etken sıfatlardır. Bu sıfatlar selbi ve gayri sıfatlar gibi mâneviye ve tenzihi sıfatlar değildirler. Allah'ın Zâtından başka mâna ve esasları olan ama ondan da müstakîl ve bağımsız olmayan sıfatlardır.

Onun için ne ayn, ne gayr mânasını ifâde eden Allah'ın Zât-ı Akdesine zâid ve Onunla kâim sıfatlar denilmiştir. Ne o, ne de onsuz olabilir. Bu sıfatların Allah'ın Zâtı ile olan ilişkisi ve durumu İlm-i Kelâm ve felsefenin en esaslı ve ihtilafli konusudur. Biz burada üç gurubun fikrini özet olarak izâh edeceğiz ki, mes'ele o zaman açıklığa kavuşur.

Öncelik olarak, Ehli sünnet'in dışındaki iki görüşü aktaralım.

Birincisi: Mûteziledir. Bunlar, Allah'ın bu sekiz sıfatını tıpkı selbi sıfatlar gibi Allah'ın Zâtının aynı kabul edip, bu sıfatların vücûdunu inkar ediyorlar. Yani bunlar, Allah'ın Zâtı hem ilim, hem irâde, hem kudret vs. deyip, Zâtından başka bir şeyi kabul etmiyorlar. Allah, kâinatta sıfatlar olmaksızın Zâtı ile iş ve icraat yapıyor, diyorlar. Bunun gerekçesi olarak da tenzihi gösteriyorlar.

Yani Allah'ın Zâtından başka Kadîm sıfatları kabul etmek, Kadîm Zâtların çoğalmasını gerektirir ki bu da tevhîd ve tenzihe zıt olur, derler. Mûtezilenin bu görüşü hem akla, hem de nakle zıt bir görüştür.

Aklî açıdan ilim ve irâdeyi aynı kabul etmek, zaten açık bir safsatadır. Kur'ân'da ise Allah'a ilimdir, kudrettir demiyor, Âlimdir, Kâdirdir diyor. Yani ilim sahibidir, kudret sahibidir diyor. Bu da Mûtezilenin tezine zıt bir ifâdedir.

Daha çok deliller var ama biz nümune nev'inden bunlarla iktifâ edelim.

İkincisi: Kerramiyelerin görüşüdür. Bunlar Allah'ın bu sekiz sıfatını Allah'ın Zâtının tamamen haricinde ve ondan müstakîl olarak değerlendirirler. O zaman mûtezilenin dediği gibi Kadîm varlıkların çoğalmasa söz konusu olur ki bu da şirktir. Mûtezilenin tepkisi ve tefrite yönlendiren Kerramiyenin ifrat fikirleridir. Kerramiye ekolünün savunduğu fikrin butlanı zâhirdir, izâh ve ispata lüzum yoktur.

Üçüncüsü: Ehlisünnet'in görüşüdür. Ehlisünnet'e göre Allah'ın Zâtı ve Sübûti sıfatları, Allah'ın Zâtı Akdesine zâiddir. Yani onun ile Kâimdir, onun ile ayakta durur, onun ile dâimdir. Ama bununla beraber Allah'ın Zâtı Akdesinin aynı, mücâviri, muttasılı, mürekkebi, mücehhezi de değildir. Bu sıfatlar Allah'ın Zâtının aynı değildirler, onun için Allah'a ve Zâtına ilimdir, kudrettir, irâdedir demek yanlış oluyor. Bu sıfatlar Allah'ın Zât-ı Akdesine zâiddirler. Yani O değildirler ama onunla kâimdirler. Bu sekiz sıfat, Allah değildirler, ama Allah ile kâimdirler. Ama Allah'ın Zâtından başka bir mâna ve esası olan sıfatlardır.

Allah'ın Zâtının aynı olmamaları gayrı olmalarını gerektirmez. Mûtezile tefrit edip sıfatları aynı demekle inkar ediyorlar. Kerramiye ifrat edip, sıfatlara Allah'tan bağımsız ulûhiyet isnât etmişler. Ehlisünnet ise, ne sıfatları inkar etmişler, ne de ulûhiyete götürmüşler. Ehl-i hak olan, ehl-i vasat Ehl-i Sünnet'tir.

Subut-i Sıfatlar, Eş'ari ve Maturidilere göre neden farklılık arz ediyor? Şafiiler neden Tekvin sıfatını dahil etmemişler, Üstadın bakışı nasıldır?

İmam Eşari ile **İmam Maturidi** arasında, subuti sıfatların temel konularında bir ihtilaf yoktur. İhtilaf olan hususlar; ekseri olarak teferruata ve lafza ait ihtilaflardır. Subuti sıfatlar konusunda en belirgin ihtilaf; **Tekvin sıfatının**, subuti sıfatlar sınıfında dahil olup olmadığı konusudur.

İmam Eşariye göre; Tekvin sıfatı, Allah'ın Kudret sıfatının bir işlevi ve bir tecellisidir. Bu yüzden Tekvin sıfatı müstakîl ve kudretten ayrı bir sıfat değildir, diyerek subuti sıfatların sekiz değil yedi olduğunu ileri sürmüştür. Ekseri İslam alimleri de bu fikri benimsemiştir. Yani İmam Eşari, Tekvin sıfatını, Kudret sıfatı ile müteradif ve eş değerde gördüğü için ayrıca sıfat olarak değerlendirmemiş.

İmam Maturudi ise; Tekvin sıfatı Kudret sıfatının bir işlevi, bir tecellisi değil, müstakîl bir subuti sıfattır, diyerek subuti sıfatların yedi değil sekiz olduğunu ileri sürmüştür. İslam alimleri içinde bu görüşü savunanlar olmuşsa da, ekser alimleri İmam Eş'ari'yi desteklemişlerdir.

Üstad da bu hususta İmam Eş'ari'yi destekliyor ve bu manaya şu şekilde işaret ediyor:

"İkincisi: Cenâb-ı Hak'ın ismi, Zât-ı Akdesine ayn olduğu cihetle, Lâfza-i Celâl, sıfât-ı ayniyeye işarettir. الرَّحِيمِ de, fiilî olan sıfât-ı gayriyeye îmadır. الرَّحْمَنُ dahi, ne ayn ne gayr olan sıfât-ı seb'aya remizdir."(1)

(1) bk. [İşarat-ül İ'caz, Fatıha Suresi.](#)

Tarîk veya Sebil kelimelerine Sırat kelimesinin tercihi, mesleklerinin etrafı mahdut ve işlek bir cadde olduğuna ve o caddeye girenlerin bir daha çıkmamalarına işarettir. Burayı izah eder misiniz?

"Tarîk, sebil, sırat," hepsi de gidilen yol anlamlarına geliyor. Ama kelime olarak aralarında mana genişliği bakımından farklar vardır. İşte ayette bu farklar göz önüne alınarak tarık ve sebil yerine sırat tercih edilmiştir. Sırat, tarık ve sebile nispetle daha kapsamlı ve işlek bir yol manasına geliyor.

Peygamberler, şehitler ve salihlerin yolu, hem belli ve sınırları olan bir yol, hem de her insanın rahatla gidebileceği işlek ve geniş bir yoldur. İşte bu manayı en güzel ve fasih bir şekilde ifade eden kelime "sırat" olmasından dolayı, Kur'an diğer iki kelimeye bu kelimeyi tercih etmiştir.

Üstad hidayeti nasıl izah ediyor? El-Hadi ismi nasıl tecelli ediyor? Hidayet Allah'ın dilemesiyledir sözünü nasıl anlamak lazım?

Bu ismin Nur isminden hemen sonra zikredilmesi çok mânâlıdır. Sanki bu sıralamayla, Nur isminin en büyük tecellisinin, 'kalpleri hidayetle aydınlatmak' olduğu ders verilir.

Cenâb-ı Hak, kullarına istikamet yolunu göstermek üzere Peygamberler (a.s.) gönderir. Böylece onları hidayete kavuşturur; bütün sapık anlayışlardan ve bâtil inançlardan kurtarır.

"Onları, emrimiz ile, insanları doğru yola götüren önderler yaptık" (Enbiya sûresi, 21:73)

Bu ismin, sadece insanlarda değil, bütün eşyada tecelli ettiğini şu âyet-i kerîmeden öğreniyoruz:

"Rabbimiz, her şeye bir fitrat verip, (o yaratılışın gereğini yerine getirmeyi) o şeye hidayet edendir (öğretendir) (Tâ-Hâ Suresi, 20:50)

Nöbetçi arıların kovandaki bütün arıları tanımasından, işçi arıların petek yapmalarına, uzak

beldelerde yumurtadan çıkıp ana vatanlarına şaşırmadan dönen balıklara, hastalanan bir hayvanın kendi derdine deva olacak bitkileri bulup yemesine kadar uzanan sayısız hadiseler bu hakikati isbat ederler.

Nur Külliyyatında bu âyet-i kerîme tefsir edilirken şöyle buyrulur:

“Zahirî ve bâtinî duygular, âfâkî ve haricî deliller, enfüsî ve dâhilî bürhanlar, peygamberlerin irsaliyle, kitabların inzali gibi vasıtalar itibariyle de hidayetin mânâsı taaddüd eder.”

“En büyük hidayet, hicabın kaldırılmasıyla hakkı hak, bâtılı bâtıl göstermektir.” (1)

Demek oluyor ki, her bir duygu insan için ayrı bir hidayettir, ayrı bir hakikati gösterir, yeni bir âleme kapı açar.

Göz; ‘Şekil ve renkler âlemini; kulak, ‘sesler âlemini’ gösteren birer hidayet vesilesidir. Akıl, hafıza, hayal gibi batınî duygular da insan için birer hidayet vesilesidirler...

Peygamber göndermek ve kitap indirmek suretiyle insanlara hak ve hakikati bildirmek, hidayet en ileri mânâsıdır.

Bu vesileyle yanlış yorumlanan bir hakikate, kısaca temas etmek isterim:

Kur’ân-ı Kerîm’ de, **“Allah’m, hidayeti dilediğine vereceğini”** bildiren âyet-i kerîmenin (Şûra sûresi, 42:52) doğru anlaşılabilmesi için bu konudaki bütün âyetlerin birlikte mütalaa edilmesi gerekiyor.

Bu âyet-i kerîmelerden üçünün mealleri şöyle:

“Biz ona hidayet yolunu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör.” (İnsan sûresi, 76:3)

“Ona hayır ve şerri, her iki yolu da gösterdik.” (Beled Suresi, 90:10)

“Onlar öyle kimselerdir ki, hidayet karşılığında dalâleti (sapıklığı) satın almışlardır.” (Bakara Suresi, 2:16)

Bu âyet-i kerîmelerde kulun, dalâlete kendi iradesiyle müşteri olduğu çok açık şekilde ders veriliyor. Aynı gerçeği ders veren üç âyet:

“Allah zalimler topluluğunu hidayete eriştirmez.” (Bakara Suresi, 2:258)

“Allah kâfirler topluluğunu hidayete eriştirmez.” (Bakara Suresi, 2:264)

“Allah fâsıklar topluluğunu hidayete eriştirmez.” (Tövbe Suresi, 9:24)

‘Zalim, kâfir ve fâsık’ olmayı tercih eden insandır. Ve Allah, hidayete zıt bir yola giren bu insanları,

tövbe edip dönmedikleri takdirde, hidayete erdirmeyeceğini haber vermiştir.

Allah'ın dilediğini hidayet yoluna sokması, dilediğini de sapıklık içinde bırakması, İslâm'ın tevhid akidesiyle de yakından ilgilidir. Elbette Allah, dilediğini yapar ve O'nun iradesine karşı koyacak bir başka irade düşünülemez. Şu var ki, Alîm ve Hakîm olan Allah'ın bu dilemesi de mutlaka ilim ve hikmete dayanır. Bu nokta gözden uzak tutulmamalıdır.

Bu mânâyı ders veren başka bir âyet-i kerîme de şudur:

“Doğrusu sen sevdiğine hidayet veremezsin. Fakat Allah kimi dilerse ona hidayet verir. Ve hidayete erecekleri en iyi O bilir.” (Kasas Suresi, 28:56)

“Varlığının sonu olmayan.”

“Mahlukat yok olduktan sonra da varlığı devam eden.”

“Size verilen her şey, yalnızca dünya hayatının metarı ve süsüdür. Allah katında olan ise, hem daha hayırlıdır, hem de bâkidir. Hâlâ, akıllanmayacak mısınız?” (Kasas sûresi, 28:60)

(1) bk. [İşarat-ül İ'caz, Fatiha Suresi Tefsiri.](#)

Üstadımızın "Kadir-i Zülcelal" ve "Sani-i Zülcelal" ifadelerini sürekli kullanmasının nedeni ne olabilir?

Risale-i Nurlar tefekkür ağırlıklı bir tefsirdir; ekseri kainat kitabını inceliyor. Kainat kitabında da en faal ve öne çıkan iki isim ve iki sıfat **Sani** ve **Kadir** isimleri ve sıfatlarıdır. Bu yüzden Risale-i Nurlarda bu iki isim ve iki sıfat çokça zikrediliyor.

Bu iki ismin **Celal** ve **Cemal** isimlerine nispet edilmesi ise; **Celal** eserlerin üstündeki haşmet ve azamete işaret ile Onun büyüklüğüne, **Cemal** de sanattaki ihsan, ikram ve ayrıca estetik güzelliklere ve hoşluklara işaret etmek ile Onun sonsuz güzelliğine ve şefkatine işaret etmektedir. Aynı zamanda bu iki isme intikal ettirmek içindir. Zira **Celal** ve **Cemal** isimleri, diğer bütün isim ve sıfatların bir nevi kaynağı gibidir.

Üstad Hazretleri bu hakikate şöyle işaret ediyor:

(الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) Bu iki sıfatın Lafza-i Celalden sonra zikirlerini icap eden münasebetlerden birisi şudur ki: "

"Lafza-i Celalden, celal silsilesi tecelli ettiği gibi, bu iki sıfattan dahi cemal silsilesi tecelli ediyor. Evet, herbir alemde emir ve nehiy, sevap ve azap; terğib ve terhib, tesbih ve tahmid, havf ve reca gibi pek çok füruat, celal ve cemalin tecellisiyle teselsül edegelmektedir."(1)

(1) bk. [İşaratül-İcaz, Fatiha Suresi tefsiri.](#)

Ve keza --Şüphesiz biz sana Kevseri verdik-- sade fi de, o makasid-ı erbaa cevherlerini tazammun etmiştir. Bu konuyu açar mısınız biraz?

Ve keza اِنَّا اَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ sade fi de, o makasid-ı erbaa cevherlerini tazammun etmiştir. Şüphesiz biz sana Kevseri verdik. (Kevser Sûresi:1.ayet)

Saniyen: Kur'an'daki anasır-ı esasiye ve Kur'an'ın takip ettiği maksatlar tevhid, nübüvvet, haşir, adalet ile ibadet olmak üzere dördtür. İşârâtü'l-İ'câz

Bu ayetin ifadesinde, bir konuşan ve kevseri veren vardır ki; vermek ve hitap makamı; ancak Allah'a mahsustur ki, burada tevhid açıkça görünüyor. Allah emir ve hitabını; ancak Peygambere yapar, öyle ise muhatap ve kevserin verildiği kişinin peygamber olduğu çok açık ve nettir. Kevserin ahirete olan işareti zahirdir, zira Kevser ahirete ait bir mükafat olarak takdim ediliyor. Mükafat da ancak ibadetin karşılığıdır. Bu ayetin Kur'an'ın dört temel konusu olan; tevhid, nübüvvet, haşir ve ibadeti tazammun ettiği sabit olmuştur.

Ve keza ELHAMDÜLİLLAH'taki LAM ihtisası ifade ettiğinden tevhide işarettir. Buradaki Lam tevhid'i nasıl ifade ediyor?

"Ve keza اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ 'taki ل ihtisası ifade ettiğinden tevhide işarettir."(1)

"Lam" harfi buradaki kelimeye, ona mahsus, ona özgü, sadece onadır, ondan başkasına değildir,.. gibi anlamları katıyor. Buna **"lam-ı tahsis"** deniliyor.

Kelimedeki hamd ve övgü sadece Allah'adır denilmesi, zaten tevhidin kendisidir. Yani Allah'tan başka övülecek ve hamd edilecek başka bir İlah yoktur, denilmek isteniyor. Zaten tevhitte de aynı mana hükmediyor. Sadece İlah Allah'tır demek ile, sadece övgü ve hamd Allah'adır demek arasındaki ortak nokta; **sadedeki inhisar ve tahsis etmek manasıdır ki; bu da tevhidin ta kendisidir.**

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Suresi.](#)

Yedi sıfatı subutiye nin menşe olduğu fiili isimlerden kaynaklanan ve Kainat'ta tecelli eden ilahi fiiller ezeli midir, yoksa hadis midir?

Cenâb-ı Hakk'ın zatı ile ilgili ve kendisine bakan cihetiyle bütün şe'n, sıfat ve isimleri ezelidir.

Allah'ın zâtı, zatî ve subuti sıfatları, bütün şe'nleri ve kâinatta tecelli etmiş ve edecek olan fiili isim

ve sıfatları dahi, Allah'a bakan ciheti itibariyle sabittir ve ezeldir.

Ancak bizler açısından, fiili isim ve sıfatlar sonradan keşfedilip öğrenildiği itibariyle ezeli değildir. Cenâb-ı Hak ilm-i ezeliyle, kıyâmete kadar yaratılacak bütün mahlukatı ve masnuatı bildiğinden, o mahlukatta ve masnuatta tecelli etmiş ve edecek olan fiili isim ve sıfatlar, ezeli ilmi cihetiyle hem sabittir, hem de sonsuzdur.

Fakat mahlukat zamanla ve mekanla yaratıldığından, onlarda tecelli eden fiili isim ve sıfatlar o mahlukatta tecelli ettiğinden sonra, bizlerce mâlum olup bilinir ve isimlendirilir.

İşte bu nokta-i nazardan, ilâhi isimlerin mahlukatta, tezâhüründen sonra insanlar tarafından bilinmesi ve tanınması ezeli değildir. Sonradan öğrenilir. Fakat bütün bunlar ilm-i İlâhice mâlumdur.

Bütün fiiller isimlere, isimler sıfatlara, sıfatlar şe'nlere, şunun ise Zât-ı Akdese bakar.

Cenâb-ı Hakk'ın bütün sıfat ve esmâsı, mâhiyeti itibariyle zâtıyla ilgilidir. Fakat bunların mahlukattaki tecelli ve tezâhür mertebeleri ayrı ve farklı olup, Ayn-ı Zât-ı İlâhiye değildir.

Yani Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkattaki isim ve sıfatlarının bütün tezâhürat ve tecelliyatları mahluktur. Yani o tecelliler ve tezâhürler, Zât-ı İlâhiye değildir. Bunun dışında, Cenâb-ı Hakk'ın bilemediğimiz zatı ve mâhiyetiyle münasebattar bütün şe'n, sıfat ve esmâsı ezeldir, zâtından ayrılmaz.

Zâhirî ve bâtinî duygular, âfâkî ve hâricî deliller, enfüsî ve dahilî burhanlar, peygamberlerin irsaliyle, kitapların inzali gibi vasıtalar itibarıyla da hidayetin mânâsı taaddüt eder. Cümlesini açıklar mısınız?

"Ve keza, "Her şeyi halk ve hidayet etmiştir." mânâsında bulunan **وَمَا يَشَاءُ وَيَهْدِي** hükmünce, zâhirî ve bâtinî duygular, âfâkî ve hâricî deliller, enfüsî ve dahilî burhanlar, peygamberlerin irsaliyle, kitapların inzali gibi vasıtalar itibarıyla da hidayetin mânâsı taaddüt eder."

"İhtar: En büyük hidayet, hicabın kaldırılmasıyla hakkı hak, bâtılı bâtil göstermektir." (1)

Allah her şeyi yaratıp şekil ve özelliklerini, varlığını sürdürme yollarını gösterendir.

1. Mesela; insanlara yapacakları işlere en uygun olacak el ve ayak vermiştir.
2. İnsana, hayvanlara, bitkilere, madenlere, havaya, suya vs. işlevleri için en uygun durumları vermiştir.
3. Her şeye, işlevini, gereği gibi yerine getirmesine elverişli imkânlar vermiş, o yola koymuştur.

Kulağa işitmeyi, göze görmeyi, balığa yüzmeyi, kuşlara uçmayı, toprağa bitki çıkarmayı, ağaca çiçek açıp meyve vermeyi öğreten O'dur. Hz. Mûsa (as), Allah'ı tanıtmak için, işte öyle kısa, fakat yoğun bir cümle söyledi ki yığınlarla kitap yazılsa yine onun mânasını ihata edemez. (Suat Yıldırım)

İşte yukarıda sayılan manalar, hidayet farklı tecelli tarzlarıdır. Balığın bünyesine uygun süzgeçlerin verilmesi, Allah'ın balığa bir hidayet ve istikamet vermesi demektir. Bunun gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Hidayetin en meşhur manası; elbette insanı hakka ve doğruya götürecektir kitaplar ve peygamberlerin gönderilmesidir. Yalnız kitap ve peygamberleri anlayacak zahiri ve batini hissiyatlar olmasa ya da insani donanımlar olmasa, o zaman hidayet bir bölümü eksik kalır ki hidayet tamam olmaz. Demek insanın duygu ve hissiyatlarla donatılması da hidayet sürecinin bir parçasıdır. Hatta o duyguların açıldığı alemler de hidayet manasının bir cüzüdür.

Mesela; göz var ama gözün alemi olan görüntü yok demek, bu da bir hidayet tasarımıdır. Hidayet ancak bütün parçaların yerleşmesi ile mümkündür. Bu yüzden ayette Allah her şeye hidayet verdik anlamında "**Her şeyi halk ve hidayet etmiştir**" tabirini kullanıyor.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Suresi.](#)

"Cenab-ı Hakk'ın zâtî isimleri olduğu gibi, fiilî isimleri de vardır."
cümlesini açıklar mısınız?

Zati sıfatlar Allah'ın tenzihi ve selbi sıfatlarına denir.

Bunlar **Vücûd, Kıdem, Beka, Muhâlefetün lil-havâdis, KıyâmBi-nefsihî, Vahdâniyetdir.** Bu sıfatlar Allah hakkında câiz olmayan mâna ve halleri bertaraf etmek için tedbir amaçlı konulmuş vasıflardır. Bu tenzihi sıfatlar iş ve icraat yapmazlar, onun için Allah'ın Zât-ı Akdesinin aynı kabul edilmişlerdir. Yani bu sıfatlar Allah'ın Zâtının aynısıdır, başka bir mâna ve gayrılık ifade etmezler.

Mesela; **Vücûd** sıfatı Allah'ın Zâtının varlığını ifade eden bir sıfattır. Zıt mana olan âdemi, yani yokluğu bertaraf eder. **Kıdem**, başlangıçtan münezze olmasını gösterir. **Bekâ** ise, sonu olmamayı ifade eder. Bu sıfatlar mevcut ve fâil değillerdir, bir kudret, bir irâde gibi varlıkları ve tasarrufları yoktur.

Gayri sıfatlar, Allah'ın fiili olan isimlerine denir.

Bu fiili sıfatların miktarı ve sınırı yoktur. Bu fiili sıfatların çokluğu Allah'ın kudret sıfatının muhtelif mevcudattaki muhtelif tecelliyatından ibarettir.

Mesela; Allah'ın kudret sıfatı bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken, **Fettâh** nâmını alıyor; bir canlılığın ölümünde **Mümit** ismini alıyor; bir hayat bahşederken **Muhyî** ismini alıyor; canlılara rızık

verirken **Rezzâk** nâmını alıyor ve hâkeza... Hadislerdeki doksan dokuz ve çevşende bin bir isim bunlara en güzel ve somut örneklerdir.

Üstad Hazretlerinin şu ibareleri açık bir şekilde Esmâ-i Hüsna'nın nihayetsiz olduğunu ve menşeinin ne olduğuna işaret ediyor.

"Sual: Bu fiili isimlerinin kesretle tenevvüü neden meydana geliyor?"

Cevap: Kudret-i ezeliyenin, kainattaki mevcudatın nevilerine, fertlerine olan nispet ve taallukundan husule gelir..."(1)

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fatiha Sûresi](#).

"Eğer insan maddi ve manevi her uzvunu Allah'ın emrettiği yere sarf etmekle hamdin şubelerinden olan şükrü örfiyi ifa ve şeriata imtsal edirse, insanın cevherinde vedia bırakılan o örneklerin her birisi kendi alemine bir pencere olur." devamıyla izah?

İnsan, fitrat ve mahiyet olarak, yaratılmış bütün maddi ve manevi alemlerden bir numune, bir örnek ile donatılmıştır. Mahlukat içinde ne kadar alemler ve o alemlerde hükmünü icra eden isim ve sıfatlar varsa, hepsinin manasını ve kemalini tartıp, ölçecek cihazlara insan sahiptir. İnsan, bu donanımı sayesinde, o sahip olduğu cihazlar penceresi ile o alemlerle irtibat kurup, o alemleri seyredebilir. Ve o alemlerde geniş ve külli tecellileri kendi, küçük ama vüsatli cephesine aksettirebilir.

Bu noktadan, o alemlere tam bir ayna olur. Allah'ın bütün kemal isim ve sıfatlarını, kendi mahiyet ve fitratında gösterebilir. İşte, gerçek manada hamd ve şükür, bu kemal isim ve sıfatlara ayna olabilmektir. Yani, Allah'ın isim ve sıfatlarını üzerimizde göstermek ve Kur'an ahlakı ile ahlaklanmak, şükrün esasını teşkil ediyor. Bu isim ve sıfatlara ayna olabilmek de, ancak İslam ve şeriata uymakla mümkündür.

Onun için, maddi ve manevi azalarımızı Allah yolunda kullanmak, hamdin en mühim bir şubesidir. İnsan fitrat ve mahiyetinin bir cephesi, şu maddi alemlere bakar. Diğer cephesi ise, gaybi ve ulvi alemlere bakar. Bu yüzden insan, her iki alem arasında bir bağlantı merkezi gibidir. Bir yüzü bu tarafa bakarken, diğer yüzü, diğer tarafa bakar. Onun için, mahlukat içinde, Allah'ın bütün nimetlerine ve ikramlarına karşı külli bir şükür ile mukabele edecek tek varlık insandır.

Soruda geçen kısım için tıklayınız: [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Suresi](#)

"Esmâ-i Hüsna, Allah'ın gayri ve fiili olan sıfatlarına denir."

Esma-i hüсна Allah'ın güzel isimleri olarak biliyorum; isim ve sıfat birbirinden ayrı mıdır, aynı mıdır? Cevşen'de geçenler Allah'ın ismi midir, sıfatı mıdır?..

Cenâb-ı Hakk'ın aynı, gayrı, ne aynı ne de gayrı olmak üzere üç çeşit sıfatı vardır.

Aynı sıfatlar; Allah'ın *tenzihi* ve *selbi* sıfatlarına denir. Bunlar **Vücûd, Kıdem, Beka, Muhâlefetün lil-havâdis, Kıyâm bi-nefsihî, Vahdâniyet**dir. Bu sıfatlar, Allah hakkında câiz olmayan mâna ve halleri bertaraf etmek için tedbir amaçlı konulmuş vasıflardır. Bu tenzihi sıfatlar iş ve icraat yapmazlar, onun için Allah'ın Zât-ı Akdes'inin aynı kabul edilmişlerdir. Yani bu sıfatlar Allah'ın Zâtının aynısıdır, başka bir mâna ve gayrılık ifâde etmezler.

Mesela; **Vücûd** sıfatı Allah'ın Zâtının varlığını ifâde eden bir sıfattır. Zıt mana olan ademi, yani yokluğu bertaraf eder. **Kıdem**, başlangıçtan münezze olmasını gösterir. **Bekâ** ise, sonu olmamayı ifâde eder. Bu sıfatlar mevcut ve fâil degillerdir, bir kudret, bir irâde gibi varlıkları ve tasarrufları yoktur.

Gayri sıfatlar, Allah'ın *fiili olan sıfatlarına* denir. Bu fiili sıfatların ise miktarı ve sınırı yoktur.

Bu fiili sıfatların çokluğu ise, Allah'ın kudret sıfatının muhtelif mevcudattaki muhtelif tecelliyatından ibarettir. Mesela; Allah'ın kudret sıfatı bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken **Fettâh** nâmını alıyor, bir canlının ölümünde **Mûmit** ismini alıyor, bir hayat bahşederken **Muhyî** ismini alıyor, canlılara rızık verirken **Rezzâk** nâmını alıyor ve hâkeza...

Bu sıfatlar, kâinat ve mahlûkatın yaratılması ile açığa ve meydana çıktıkları için, Ehl-i Sünnet'e göre hâdistirler. Ama bu isimlerin arka cephesinde asıl iş gören ve icra eden "**Kudret**" sıfatı ezeli ve ebedîdir. Onun için Allah, ezelde **Rezzâk, Muhyî, Fettâh** değildi, demek mânasız olur. Allah, ezelde kudret itibâri ile bu gibi fiili isimlere sahipti, ama tecelli ve yaratma ile bu isimler meydana çıktığından, tesmiye olarak hâdis oluyorlar; "**gayri**" ismini de bu mânadan dolayı alıyor, yani isimlenme noktasından alıyor. Cevşen'deki bin bir ismin hepsi bu gayri sıfatlar sınıfına giriyor. Sıfat ve isim tabiri burada müteradiftir, yani eşanlıdır.

Ne aynı, ne de gayri olan sıfatlar ise, Allah'ın Zâti ve Sübûti olan sıfatlarına denir. Bunlar **Hayât, İlim, İrâde, Kudret, Tekvin, Sem, Basar** ve **Kelâm**'dır. Bu sıfatlar kâinatta iş ve icraat gören ve tasarruf ve tecellileri olan hakîki ve etken sıfatlardır. Bu sıfatlar selbi ve gayri sıfatlar gibi mâneviye ve tenzihi sıfatlar değildirler. Allah'ın Zâtından başka mâna ve esasları olan, ama ondan da müstakîl ve bağımsız olmayan sıfatlardır. Onun için ne aynı, ne gayr mânasını ifâde eden Allah'ın Zât-ı Akdes'ine zâid ve Onunla kâim sıfatlar denilmiştir. Ne o, ne de onsuz olabilir.

Bu yedi sıfatın Allah'ın Zâtı ile nispeti kelam alimlerin bazen zaid, bazen kaim, bazen de ne aynı ne gayr şeklinde ifade edilmiştir ki, hepsi aynı manaya geliyor. Üstad Hazretleri İşarat'ül İ'caz' da(1) ne aynı ne gayr şeklinde ifade etmiştir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Suresi Tefsiri.](#)

"Fatihadaki İHDİNA mânâsının da ayrı ayrı ve müteaddit olmasını icap eder. Sanki İHDİNA dört masdardan müştakdır. Zengin olan isterse, ziyade mânâsını, fakir olan isterse i'tâ mânâsını,.." Bu paragrafı izah eder misiniz?

“İhdina” bizi hidayete erdir, demektir. **Hidayet** ise doğru ve hakta gitmek anlamına geliyor. Fatiha içinde ise “**Bizi doğru yola, Sana doğru varan yola ilet.**” şeklinde geçiyor. Burada Allah’tan hidayet istemenin manası, isteyen kişinin durum ve haline göre farklılık arz eder.

Bu duayı yapan yani hidayeti talep eden **Mümin** ise zaten hidayet üzere olduğu için bu talepten anlaşılması gereken husus, kazanılmış hidayetin devamlı ve sabit olmasını talep etmek şeklindedir. Yani bu zat sahip olmuş olduğu hidayetin devamlı ve sabit olmasını Allah’tan talep ediyor.

Zengin ve zenginliğini hak yolunda kullanan birisi için hidayet, zenginliğinin daha da artması şeklindedir. Yani zengin ve Mümin birisi "**ihdina**" dediği zaman, Allah’ım bana **daha çok zenginlik ve mal ver de** senin yolunda ve hidayet yolunda daha ziyade kullanayım, demektir.

Fakir bir Mümin için ise ihdina talebi yani hidayet isteği **sıkıntı ve darlıktan beni kurtar** demektir. Fakirliğin hidayeti zenginlik ve ferahlıktır. Öyle ise fakir ve zayıf bir Mümin için hidayet talebi, zenginlik ve bolluk şeklinde anlaşılabilir.

Zayıf olan bir Mümin için de hidayet, **Allah’ın yardım ve kuvvetini talep etmek** şeklindedir. Zorda kalmış bir İslam komutanı **ihdana** derse, yani Allah’tan hidayet talep ederse, bu Allah’tan zafer istiyor demektir. Bu kalıpları çoğaltmak mümkündür. Mesela **hasta bir Mümin için hidayet şifa** olabilir.

Soruda geçen kısmı yerinden okumak için tıklayınız: [İşaratü'l-İ'caz, Fatiha Suresi Tefsiri.](#)

"İzafi sıfatlar kalbe işaret ve tecelli eder; hakiki sıfatlar ise, ruha işaret ve tecelli eder." cümlesini izah eder misiniz?

Ruh, insan mahiyetinin özü ve esası olmasından dolayı, her sıfat ve vasıf onun temelinde ve onun ekseninde teşekkül eder ve varlık sebebini ruha borçludur. Bu manaya işaret etmek için hakiki sıfatlar ruha nispet ediliyor.

Kalp ise **ruh ile kaim bir duygudur**. Yani ruh cevherinin üstünde duran bir latifedir. Böyle olunca kalbe ait sıfatlar, dolayısı ile ruha bakar; kalbe nispet edilmesi mecazi ve izafidir.

Nasıl bir askere devlet kuvvetine işaret etmek için **ordu gibi kuvvetli** denilir; zira arkasında ordu vardır. Aynı şekilde **kalpte şu, var bu var** demekte zımnî olarak ruha atıf vardır; zira kalbin gücü ve

enerjisi ruhtan geliyor. İzafi ve hakiki sıfatlar tabirine bu cihetle bakabiliriz.

"Kur'ân'ın küllü, cüzlerinde görüldüğü gibi, cüzleri de, Kur'ân'ın küllüne âyinedir. Bunun içindir ki Kur'ân, "müşahhas olduğu halde, efrad sahibi olan küllî" gibi tarif edilir." cümlesini açıkla mısınız?

Cüzi- Külli: Cüzi, küllinin küçültülmüş bir modelidir. Küllide ne varsa hepsi cüzide de vardır. Cüzi ile külli keyfiyeten aynı, kemiyeten farklıdır. Küllide azametli ve haşmetli olan meseleler, cüzide de aynen ama küçültülmüş ve mütevazi olarak vardır. Cüziye bakarak külli hakkında fikir edinilebilir. Mesela İnsan cüzi iken insanlık küllidir. İnsanlıkta ne varsa aynısı insanda da vardır. İnsan ile insanlık arasında sadece kemiyet farkı vardır.

Aynı mana Kur'an-ı Kerim'de de vardır. Kur'an kitap olarak külli iken, onun sure ya da ayetleri külliye kesp etmiş cüzi gibidirler. Yani Kur'an'ın umumunda yazılı olan hikmet ve manalar Kur'an'ın bir cüzisi olan Yasin Suresi'nde de aynı şekilde yazılıdır, demektir. Nasıl Yasin Suresi, yasin harfinde küçük hatlar ile yazılıyor ise Kur'an da küçük bir surede, küçük ve latif bir şekilde yazılmış demektir.

Kur'an bir kitap olmasına karşın içinde binlerce kitapları barındıran külli bir kitaptır. Yani Kur'an cisim ve şahıs noktasından tektir, lakin mana ve hikmet zenginliği noktasından binlerce kitap değerindedir.

Öyle ki bazen bir harfinde üç sayfalık mana vardır. Üstad Hazretlerinin "Nabüdü" kelimesindeki "bizi" ifade eden "nun" harfinden üç sayfa mana çıkarması, buna güzel bir misaldir. Bazen olur ki Kur'an'ın bir ayetinden ciltlerle kitap yazılır. Tarihte bunun örnekleri çoktur. Kur'an-ı Kerim altı yüz sayfa olmasına rağmen üzerine üç yüz bini aşkın tefsirlerin yazılması, onun ne denli geniş ve külli bir kitap olduğuna kati delildir.

"Lâm, burada ihtisas içindir. Hamdin Zât-ı Akdes'e has ve münhasır olduğunu ifade eder..." Burada kastedilen ihtisas "lam" ı "Allah" lafzındaki lam mı yoksa elhamdülillahtaki "el" lafzında geçen "lam" mı?

ﷻ : "Lâm" burada ihtisas içindir. Hamdin Zât-ı Akdes'e has ve münhasır olduğunu ifade eder. Bu "lâm"ın müteallakı olan ihtisas hazf olduktan sonra ona intikal etmiştir ki, ihlas ve tevhidi ifade etsin."(1)

Buradaki “lam” Lillah'ın başındaki lamdır. İbn Kesir, “Allah” kelimesinin kökeni konusunda tefsirinde (1/52-53) der ki: “Arap dilinde bu kelimenin türediği bir kök bilinmemektedir. Kurtubî bunu, aralarında Şafiî, el-Hattâbî, İmam el-Haremeyn, Gazâlî ve başkalarının da bulunduğu bir grup âlimden nakleder. el-Hattâbî der ki: “Yâ Allah” dediğini, “Ya er-Rahmân” demediğini fark edip, düşünmez misin? Eğer “Allah” lafzının başında bulunan “el” (Al...) belirlilik takısı kelimenin aslından olsaydı, başına ünlem bildiren “Yâ” sözcüğü gelmezdi. Tıpkı “Ya er-Rahmân” demeyip, “**Yâ Rahmân**” dediğimiz gibi.

Hazf, bir harfi düşürmek ve aradan çıkarmak anlamındadır. Burada dikkat edilirse harfin hazfindan değil onun mütealliki olan ihtisasın hazfindan bahsediliyor. “lam” Hamdi Allah’a tahsis ettikten sonra bu tahsis hazf olarak ihlas ve tevhide intikal ediyor. Zira ihlas ve tevhit hamdin ruhu ve cevheri gibidir. Bu ikisi olmadan hamd olmaz.

(1) bk. [İşarat-ül İ'caz, Fatıha Suresi](#)

"Mebde ve mehaz itibarıyla rikkatül-kalb manasını ifade eden bu iki sıfatın Cenab-ı Hak hakkında kullanılması caiz değildir. Eğer mana-yı hakikatlerinin lazımı ve neticesi olan in'am ve ihsan kastedilirse, mecazda ne hikmet vardır?" cevabıyla izahı?

"Sual: Mebde ve me'haz itibarıyla "rikkatü'l-kalb" manasını ifade eden bu iki sıfatın Cenab-ı Hak hakkında kullanılması caiz değildir. Eğer mana-yı hakikatlerinin lazımı ve neticesi olan in'am ve ihsan kastedilirse, mecazda ne hikmet vardır?"

"Cevap: Bu iki sıfat-"yed" gibi-mana-yı hakikileriyle Cenab-ı Hak hakkında kullanılması muhal olan müteşabihattandır. Müteşabihatta, mana-yı mecazinin, mana-yı hakikinin lafzıyla, üslubuyla gösterilmesindeki hikmet, insanların meluf ve malumları olmayan manaları ve hakikatleri zihinlerine yakınlaştırıp kabul ettirmekten ibarettir. Mesela "yed" in mana-yı mecazisi insanlara me'nus olmadığından, mana-yı hakikinin şekliyle, lafzıyla gösterilmesi zarureti vardır."(1)

Allah'ın mahlukata ait bir sıfat ile vasıflanması caiz değildir. Şayet Allah mahlukata ait bir sıfat ile tavsif edilmiş ise bu tavsif mecaz ve teşbih ifade eder, yoksa zahiri ve hakiki manasını anlamak caiz olmaz. Nitekim Kur'an ve sünnette Allah mahlukatın sıfatı ile tavsif edilmiştir, ama ehlisünnet alimleri bu tavsifi tevil ve tabir etmişlerdir, zahiri manasını anlamamışlardır.

Mesela “yedullah” “arşa istiva etti” tabirleri buna misal olarak gösterilebilir. Allah'ın elinin olması ve arşa oturmak tabirleri müteşabihdir bir kinayedir. **Yedullah**, Allah'ın kudretine bir kinayedir; **arşa istiva etti** tabiri de Allah'ın kainat üzerindeki hakimiyetine bir teşbihtir. Yoksa bu tabirleri zahiri üzerine anlamak ve öylece tatbik etmek “**Onun benzeri yok**” ayetine muhalif olacağı için küfür olur.

Kur'an ve sünnette geçen teşbih ve mecazi ifadeler zahiri üzerine anlaşılmaz. Bu gibi teşbih ve mecazi ifadeler Kur'an'ın aslına ve özüne uygun bir şekilde tevil ve tabir edilir. Bu bir ehlisünnet kaidesidir. Tarihte bu şekil yapmayı mecaz ve teşbihleri zahiri üzerine anlayan ve aynı ile tatbik eden müşebbihe ve mücessime gurupları çıkmıştır. Bunlar, Allah'ı cisimleştirip mahlukata benzeterek İslam dairesinden huruç etmişlerdir. Bunlara benzememek için ehlisünnetin bu kaidesini iyi özümseyip tatbik etmeliyiz.

Mecaz ve teşbih soyut, uzak ve dağınık hakikatleri somutlaştıran, yakınlaştıran ve toplayan bir araçtır. İnsanların ekserisi avam olmasından dolayı soyut, uzak ve dağınık hakikatleri akli ile göremiyor. Bu sebeple teşbih ve mecaz gibi vasıtalar ile avam insanlara soyut, uzak ve dağınık hakikatler somut, yakın ve toplu bir şekle getiriliyor, ta ki insanların akli bu hakikatleri rahatla görüp okuyabilsin. Bundan dolayı Kur'an ve sünnette mecaz ve teşbih metodu çokça kullanılmaktadır.

Mecaz ve teşbihi amacının dışına çıkarıp zahiri üzerine tatbik etmek, tam bir cehalettir. Bilinmeyen bir şey bilinen bir şey ile akla yaklaştırılır. Bu yaklaştırma işinde bilinen sadece bir vasıta ve araçtır, yoksa maksat ve esas değildir. "**Osmanlı devletini ayakta tutan iki unsur askeriye ve ilmiye sınıfıdır**" sözü en güzel "**Osmanlı kılıç ve kalem üstünde durur**" sözü ile ifade edilir. Böyle teşbih ve mecazlarda üstün ve keskin bir ifade etme gücü ve sanatı vardır. Bunları yerinde kullanmak ve yerinde anlamak çok güzel bir anlama ve anlatma metodudur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fatiha Suresi Tefsiri.](#)

"Şecaat, iffet, hikmetin mezcinden ve hülasasından hasil olan adl ve adalete işarettir..." izah eder misiniz, bu üçünün birleşmesinden adalet doğmasını nasıl anlayabiliriz?

Şehvet, öfke ve akıl kuvveleri insanın nebati, hayvani ve insani yönünün temeli gibidir. Yani insanın mahiyet ve fitratı bu üç duygu üzerinde şekilleniyor. Allah bu üç duyguya fitri bir sınır koymadığı için bu üç duygu bir terbiye ve ıslah görmez ise önündeki her şeyi yıkıp yok etme kabiliyetindedir.

Dünyada ki bütün kavga ve zulümlerin temelinde bu üç duygunun ifrat ve tefrit mertebeleri vardır. Bütün güzelliklerin ve adaletlerin temelinde de bu üç duygunun vasat şekilde işlemesi vardır. Bu vasat şekilde işlemesi ya İslam terbiyesi ile ya da başka kanun ve nizamların baskısı ile oluyor.

Kuvve-i Akliye İşaratü'l İ'caz da şu şekilde tarif ediliyor Ve keza, kuvve-i akliyenin tefrit mertebesi gabâvettir ki, hiçbir şeyden haberi olmaz. İfrat mertebesi cerbezedir ki, hakkı bâtil, bâtili hak suretinde gösterecek kadar aldatıcı bir zekâyâ malik olur. Vasat mertebesi ise hikmettir ki, hakkı hak bilir, imtisal eder; bâtili bâtil bilir, içtinap eder. İşârâtü'l-İ'câz - Fâtiha Sûresi

Aklın üç mertebesinden ikisi batıl birisi haktır. Batıl olanlar aklın ifrat ve tefrit makamları hak olan ise vasat makamıdır. İfrat makamı cerbeze tefrit makamı gabavettir. Vasat makamı ise hikmettir.

Kuvve-i Gadabiye İşaratü'l İ'caz da şu şekilde tarif ediliyor Ve keza, kuvve-i gadabiyenin tefrit mertebesi, cebanettir ki korkulmayan şeylerden bile korkar. İfrat mertebesi tehevürdür ki, ne maddî ve ne mânevî hiçbir şeyden korkmaz. Bütün istibdadlar, tahakkümler, zulümler bu mertebenin mahsulüdür. Vasat mertebesi ise şecaattir ki, hukuk-u diniye ve dünyeviyesi için canını feda eder, meşru olmayan şeylere karışmaz. İşârâtü'l-İ'câz - Fâtiha Sûresi

Kuvve-i şeheviye İşaratü'l İ'caz da şu şekilde tarif ediliyor Meselâ, kuvve-i şeheviyenin tefrit mertebesi humuddur ki, ne helâle ve ne de harama şehveti, iştihası yoktur. İfrat mertebesi fücurdur ki, namusları ve ırzları pâyimal etmek iştihasında olur. Vasat mertebesi ise iffettir ki, helâline şehveti var, harama yoktur. İşârâtü'l-İ'câz - Fâtiha Sûresi

İnsanın diğer kuvve ve hasseleri bu üç temel duygudan beslenir ve gücünü ondan alır demekte bir sakınca yoktur.

Mesela göz görebilmek için şehvet ile elde edilen yemek içmekten gıda alıyor. Tabiri yerinde ise bu duygular insan mekanizmasının elektriği gibidir.

"Şükr-i örfi" ne demektir?

Şükrün bir türü "şükr-i örfi" şeklinde ifade edilir. Şükr-i örfi ise her azayı yaratılış gayesine uygun kullanmaktır. Aklı tefekkürde, kalbi Allaha muhabbette, dili güzel sözler söylemekte kullanmak gibi...

Allah birisine ilim nasip etmişse bunun şükrü ilmiyle başkalarına yardımcı olmak, servet nasip etmişse bu serveti halka yararlı olacak şekilde kullanmak, makam nasip etmişse bu makam ile hizmet etmektir. Böyle hallerde sadece " **elhamdülillah** " demek yeterli değildir.

"Ve keza الرَّحْمَن nizam ve adalete işaret eder." Rahman isminin nizam ve adalete delalet eden vecihleri nelerdir?

"Ve keza, الرَّحْمَن nizam ve adâlete, الرَّحِيم de haşre delâlet eder." (1)

Eski tabir ile; **Rahman; ism-i has tecell-i amm, Rahim ise ism-i amm tecell-i hasdır.**

Yani **Rahman;** isim olarak Allah'ın özel ismidir, bu yüzden başkalara müstakilen verilmesi caiz değildir; ama tecelli noktasından bütün mahlukatı içine alır; mümin kafir, zalim mazlum, müttaki fasık, canlı cansız ayırımı yapmaksızın bütün mahlukata şefkati ile tecelli eder, ahiretten çok dünyaya bakar. Bu noktadan bakıldığı zaman kainattaki nizam ve adalet, inanç ayırımı yapmadan tam tecelli eder. Bir Allah düşmanı, kainatın nizamına uyduğunda, kainatın nimetlerinden istifade eder; ki buna **Rahman** ismi sebep oluyor. Bunda hem nizam, hem de adalet vardır.

Devlet nizam gereği kamu adına bir yol yapar, bu yoldan herkes istifade eder. Devlet hususi olarak;

ancak Şu kimseler bu yolu kullanabilir demez. Bu yoldan suçlu da suçsuz da istifade eder, bu; devletin nizam ve adaletinin bir ölçüsüdür. Ama devlet suçluyu ayrıca yargılayıp haddini bildirir. *Rahman isminden kafirlerin istifade etmesi kısa bir müddet olan dünya içindir; yoksa ahirette küfürlerinin cezasını çekecekler.*

Rahim ismi ise; umumi bir isimdir, isim olarak herkese verilebilir; ama tecelli noktasından hususidir, dünyadan çok ahirete bakar. Bu yüzden kafirler, zalimler dehşetli mahşer meydanında rahim ismine mazhar olamayacakları için, azap devamlı ve şiddetli olacaktır (zulüm küfürle beraber).

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Fatıha Sûresi](#)

YAZDIR

Bakara Suresi ile İnsan Arasında Nasıl Bir İlişki Olabilir?

"Allah o İlahtır ki Kendisinden başka ilah yoktur. Haydır, kayyûmdur. Kendisini ne bir uyuklama, ne de uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. İzni olmadan huzurunda sefaat etmek kimin haddine? Yarattığı mahlûkların önünde ardında ne var, hepsini bilir. Mahlûklar ise O'nun dilediğinden başka, ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır. Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na ağır gelmez, O öyle ulu, öyle büyüktür." (Bakara, 2/255)

Hay: Her zaman var olan, diri olan, ezelî ve ebedî hayat sahibi.

Kayyûm: Kendi zâtı ile var olup, zeval bulmayan ve bütün kâinatı varlıkta tutup onları yöneten, demektir.

Bu âyete **Âyetü'l-kürsî** denilir. Bu ayet, Allah'ın hükümrancılığının son derece açık ve özet bir anlatımını ihtiva eder. Fazilet ve sevabına dair hadisler vardır. Ezcümle:

"Kur'ân'da en büyük âyet, Âyetü'l-kürsî'dir. Bunu kim okursa Allah o saat bir melek gönderir, ertesi güne kadar iyiliklerini yazar ve günahlarını siler. İçinde okunduğu evi şeytan otuz gün terkeder. O eve kırk gün sihir ve sihirbaz giremez. Ey Alî! Bunu evladına, ailene ve komşularına öğret."

Bu ayette asıl anlatılmak istenen husus; Allah'ın kainat üzerindeki tasarruf ve rububiyetidir. Muhatap ise insan olduğu için ayetin her bir hüküm ve mana vurgusu insanı aydınlatır bir vaziyettedir. İnsanın, Allah'ın kainat üzerindeki tasarrufunu en güzel ve berrak gördüğü bir ayettir.

Kıssa-i Musa, çok meziyetleri ve hikmetleri müstemildir. Her makamda o makama münasib bir vecihle zikredilmesi, aynı belâgattir. Bu manada, Kur'an'daki ayetlerden örnek verebilir misiniz?

Mesela; Bakara Suresi'nde makam, geçmiş kavimlerin hayatlarından örnekler vererek, hali hazırdaki insanları irşat ve terbiye etmektir. Bu sebeple Musa (as)'in kıssası geniş ve kapsamlıca izah edilmiştir.

"47. Ey İsrail'in evlatları! Size ihsan ettiğim nimetimi ve vaktiyle sizin atalarınızı diğer insanlara üstün kıldığımı hatırlayın. (Kendi zamanlarında yaşayan insanlara üstün

kılınmışlardı.)"

"49. Hem sizi en feci işkencelere uğrattıkları zaman Firavun'un adamlarından kurtardığımızı da hatırlayın. Onlar sizin dünyaya gelen erkek çocuklarımızı kesiyor, kız çocuklarımızı ise kötülük için hayatta bırakıyorlardı. İşte bunda size Rabbiniz tarafından çetin bir imtihan vardı."

"50. Yine hatırlayın ki sizin geçmeniz için denizi yarmış, sizi kurtarıp, siz bakıp dururken gözlerinizin önünde Firavun hanedanını boğmuştuk."

"51. Ve bir vakit Mûsâ'ya kırk gecelik bir süre ayırmıştık. Ama siz Mûsâ'nın ayrılmasından az sonra, buzağıyı ilah edinip öz canınıza kıymıştınız." (Bakara Sûresi)

Tur Dağındaki vahiy sırasında Allah, Hz. Musa'ya lütuf olarak kardeşi Hz. Harun'u destekçi kılacağını müjdelemiştir. Bundan sonra da Allah, Hz. Musa'ya daha önce verdiği nimetleri kendisine hatırlatmıştır:

"Andolsun, Biz sana bir defa daha lütufta bulunmuştuk."

"Hani, annene vahyolunan şeyi vahyetmiştik, (şöyle ki:)"

"Onu sandığın içine koy, suya bırak, böylece su onu sahile bıraksın; onu benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri alacaktır. Gözümün önünde yetiştirilmen için, kendimden sana bir sevgi yönelttim."

"Hani kız kardeşin gezinip; 'Onu(n bakımını) üstlenecek birini size haber vereyim mi?' demektedir. Böylece, seni annene geri çevirmiş olduk ki, gözü aydın olsun ve hüzne kapılmasın. Sen bir insan öldürmüştün de, biz seni tasadan kurtarmış ve seni esaslı bir denemeden geçirip denemiştik. Medyen halkı arasında da yıllarca kalmıştın, sonra bir kader üzerine (buraya) geldin ey Musa. Seni kendim için seçtim." (Taha Suresi, 37-41)

Bu ayetlerde insanların çoğunun habersiz olduğu veya tam olarak kavrayamadığı kader sırrı açıklanmaktadır. Hz. Musa (as), bebekliğinden elçi oluncaya kadar hayatının her anında, Allah tarafından ezelde belirlenmiş olan kaderi doğrultusunda yaşamıştır. Bu kaderin içinde, Allah'ın takdiri dışında hiç bir şey yoktur. Örneğin önce de belirttiğimiz gibi, Hz. Musa (as)'ın bebek iken nehre bırakılan sandık içinde Firavun ailesine ulaşması, Allah'ın kaderde belirlediği binlerce detayla gerçekleşmiştir.

Bu hakikate işaret edecek bir yazıyı burada takdim edelim.

Bu Kıssalardan Alacağımız Dersler:

Kur'an kıssaları, tarihin derinliklerinden seçilerek ders almamız için, Allah tarafından açıklanan hikmetli vak'alardır. Bu kıssalar, aslında, insanlara hükmeden ilahi kanunların icraatından ibaret olan birtakım hareketler, görüntüler ve sesler halindeki tarih manzaralarıdır. Kur'an kıssalarının gerçek

kahramanı, olayların etrafında döndüğü şahıs değildir. Kıssanın gerçek kahramanı, insanın inanç, ahlak ve davranışlarına sıkı şekilde bağlı olan tarihi kanundur.

Mesela Hz. Musa kıssasının kahramanları Hz. Musa ve muhatapları değil, tevhit ve şirkin tarihi realiteleridir. Yahut Yusuf kıssasının kahramanları Hz. Yusuf ile ev sahibesi değil, Yusuf'taki iffet ve emanet ile kadındaki şehvet ve hıyanet vasıflarıdır. Gerçi Kur'an'da hayat, unutamayacağımız bazı şahsiyetlerde hareket eder, fakat Kur'an üslubu, kıssa kahramanlarını olayın mihreri yapmaya layık bulmamıştır. Kıssalar tezli kıssalardır, güdümlü hikâyeler değildir. Kur'an hadiseye dikkati çektiğinden zaman ve mekân unsurlarına zikre değer bir yer vermez, onları bildirmez. Zira hadiselerin, ibret vermek gayesine hizmet etmeyen ayrıntılarına girmek, meseleyi teferruata boğarak kıssadan çıkacak hisseye gölge düşürebilir.

Müşahhaslaştırılmış mücerret kanunlar olan Kur'an kıssaları, kanun olduklarını göstermek için tekrarlanmıştır. Gerçekten de, aralarında itibari bazı farklar olsa dahi, herbir hadisenin bir benzeri vardır. Çünkü kâinata kanun birliği vardır. Dikkatle bakacak olursak, her asrın bir Firavun'u, bir de Musa'sı olduğunu, yoldan çıkmış zenginleri temsil eden bir Karun'u ve dini, menfaatlerine alet eden din adamlarının timsali olan bir Bel'am'ı olduğunu görürüz.

Kur'an kıssalarının bir gayesi de; muhatapların ders almalarını sağlamaktır. Zira insan, kıssalarda anlatılan iyi kişileri takdir edip onlara benzemek ister; kötülerden nefret edip huylarından sakınmak lüzumunu hisseder.

Bu girizgâhtan sonra, şimdi de Hz. Yusuf ile Hz. Musa kıssalarından alabileceğimiz bazı dersleri zikrederim:

1. Hz. Yusuf'un kuyuya atılması, köle olarak satılması, iftiraya maruz kalması, zindana atılması vs. imtihanlarla karşılaşması; babasının önce Yusuf sonra da Bünyamin'den ayrılması; Hz. Musa'nın annesinin Allah'ın emriyle bebeğini denize atması; Hz. Musa'nın Firavun'un sarayında büyümesi, istemeyerek de olsa bir adamın ölümüne sebep olması ve Medyen'e gitmek zorunda kalması... ve bütün bunlar karşısında bu büyük insanların sabretmesi... Bütün bunlar, kıyamete kadar gelecek mü'minlere sabır dersi vermektedir. Her devirde, kişi seviyesine göre imtihan edilecektir ve ona düşen de sabretmek olacaktır.

2. Gerektiğinde insan Allah için ana-babasından, gerektiğinde de ana-baba evladından ayrı kalmaya hazır olmalıdır.

3. Hz. Yusuf'un da, Hz. Musa'nın da sarayda yetişmeleri önemli bir noktaya dikkatimizi çekiyor; kuvvetli olan ve medeni hayat yaşayan insanlara gerçekleri anlatmanın diyalog ve ikna etmekten geçtiğini, onlara daha sonra bir şeyler anlatabilmek için onların bazı eza ve cefasına katlanmak gerektiğini anlıyoruz.

Aynı durum, kadına karşı Hz. Yusuf'u tebrie eden ve Firavun'a karşı Hz. Musa'yı koruyan Mü'min-i al-i Firavun (Firavun'un şeflerinden olan mü'min zat) için de geçerlidir; **her zemin ve zamanda hakperest insanlar vardır. Yeter ki onlara ulaşacak hak bir tavır içinde olalım.**

4. Hz. Yusuf'un kuyuda ölmemesi, kadın karşısında zor durumdan kurtulması vs...; Hz. Musa'nın diğer çocuklar gibi tespit edilip öldürülememesi, annesi tarafından denize bırakılınca ölmemesi, ileride ezeli düşmanı olacak Firavun'un sarayında büyümesi vs... hadiseleri de gösteriyor ki; **Allah'ın inayeti ve yardımı hep inananlarla beraberdir. İnananlar belli bir zaman zahmet çekse de, hayırlı akıbet onlar içindir.**

5. Hz. Yusuf, babasının ikazına rağmen rüyasını kardeşlerine anlatıyor ve başına bu hadiseler geliyor. Bu da bize; **dostların gıpta damarlarını tahrik etmememiz gerektiğini gösteriyor.**

6. Hz. Musa'nın Medyen'e hicretine gelince; mü'min hiçbir zaman kâfirden korkmaz ve ondan kaçmaz, fakat **kuvvet dengesinin olmadığı bir yerde, gücünü artırmak ve takviye almak düşüncesiyle geri çekilebilir, fikrini veriyor.**

7. Hz. Yusuf'un, hapisanede kendisine rüya tabiri soranlara cevap vermeden önce, yüce Allah'ın varlığını ve birliğini anlatması; en önemli meselenin O'nu tanıtmak olduğunu bize gösteriyor. Ayrıca; **her zaman ve her yerde Allah'ın tanıtılması gerektiği, zaman ve mekânın önemli olmadığı, hatta gerekirse hapishaneleri dahi medrese-i Yusufiye'ye, yani Yusuf okulları haline çevirmenin mümkün olduğu ispat ediliyor.**

8. Özellikle günümüzde, Hz. Yusuf'un kadının karşısında düştüğü duruma düşme ihtimali olan gençlerin, **Hz. Yusuf gibi "Maazallah, Allah'a sığınırım" diyerek her zaman Allah'a sığınmaları gerekir.**

9. Mü'min-i al-i Firavun'un Hz. Musa'yı müdafaa ederken, korkusuzca Firavun'a: "Rabbim Allah'tır dediği için, bir adamı öldürüyor musunuz?" (Mü'min, 40/28-35) demesi, yeri geldiğinde, **ölümü göze alarak zorba idarecilerin karşısında hakkı söylemekten çekinilmemesi gerektiğini gösterir.**

Risale-i Nur'da insan için; "Kainat Kur'an'ın en büyük delili..." deniyor. Üstad burada acaba Kur'an-ı Kerim'in en büyük suresi (Bakara) ile veya en uzun ayetiyle bir ilişki kurmuş olabilir mi?

Bakara sûresi Medine döneminde, hicretten hemen sonra nâzil olmaya başlamış ve takrîben on yıla yayılan vahiy parçaları halinde devam etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in en uzun sûresi olup 286 âyettir. Hacim itibarıyla Kur'ân'ın 1/12' sini teşkil eder. Kur'ân'ın, ayrıntılı bir özeti durumundadır.

Kainat içinde insan ne ise, Kur'an içinde Bakara suresi odur, denebilir. Zira Bakara suresi Kur'an-ı Kerim'in en geniş ve kapsamlı bir özeti, bir fihristesi gibidir. Kur'an-ı Kerim içinde geçen tarihi olaylar olsun, tevhide dair meseleler olsun, insanlığın inanç ve düşünce haritası olsun, hepsi Bakara suresi içinde geçiyor.

İnsana baktığımızda; diğer varlıklar içinde en kapsamlı delil olduğunu görüyoruz. Bu noktada Bakara suresi ile insan arasında bir ilişki kurmak mümkündür.

YAZDIR

"2. Kur'anın almış olduğu nisf, terkettiği nisfтан daha ziyade kesîr-ül istimaldir. 3. Kur'an, surelerin başında zikrettiği kısım içinde, lisan üzerine daha sühuletli olan "elif, lâm"ı çok tekrar etmiştir." Bu ifadeleri açıklar mısınız?

"2. Kur'ân'ın almış olduğu nisf, terk ettiği nisfтан daha ziyade kesîrü'l-istimaldir..."

Kur'an'ın kullandığı on dört harf, insanlar tarafından en çok kullanılan harfler olup onlara meydan okuyor. Sizin bildiğiniz ve en çok kullandığımız harfleri kullanarak haydi bu kesik harf mucizesinin bir benzerini ya da ayetin bir naziresini yapın, diyerek insanların Kur'an karşısındaki aczini ilan ediyor.

"3. Kur'ân, sûrelerin başında zikrettiği kısım içinde lisan üzerine daha suhuletli olan elif, lâm'ı çok tekrar etmiştir."

Elif ve lam, harfler içinde en çok kullanılan ve en kolay olan harflerdir. Kur'an'da bu iki harfi çokça tekrar etmiştir. Buradaki mesaj *"şu kolay olan harflerle yapılan mucizeye bir benzer siz yapın da görelim"* diyerek, en kolay yolda ve harfte bile Kur'an'ın taklidinin kabil olmadığı ilan ediliyor.

"4. Kur'ân, aldığı harfleri, hece harflerinin adedince sûrelere tevzi etmiştir."

Arap harfleri **elif-i sakine** dâhil olmak üzere **29 harftir**. Ve kesik-kesik okunan harfler manasındaki **huruf-u mukattaat** yirmi dokuz surenin başında taksim edilmiştir. Yani harfler yirmi dokuz ve yirmi dokuz surenin başında bu harflerden müteşekkil haruf-u mukattaat vardır.

Bu yirmi dokuz sure şunlardır:

1. Bakara: Elif lâm mîm
2. Al-i İmran: Elif lâm mîm
3. A'raf: Elif lâm mîm Sâd
4. Yunus: Elif lâm Râ
5. Hûd: Elif lâm Râ
6. Yusuf: Elif lâm Râ
7. Ra'd Elif lâm mim Râ
8. İbrahim: Elif lâm Râ
9. Hicr: Elif lâm Râ
10. Meryem: Kêh hê yê ayn Sâd
11. Taha: Tâ hâ
12. Şuara: Tâ sîn mîm
13. Neml: Tâ sîn
14. Kasas: Tâ Sîn mîm
15. Ankebut: Elif lâm mîm
16. Rum: Elif lâm mîm

17. Lokman: Elif lâm mîm
18. Secde: Elif lâm mîm
19. Yâsin: Yâsin
20. Sâd: Sâd
21. Mü'min: Hâ mîm
22. Fussilet: Hâ mîm
23. Şûra: Hâ mîm Sâd ayn sin Kâf
24. Zühuf: Hâ mîm
25. Dûhan: Hâ mîm
26. Casiye: Hâ mîm
27. Ahkâf: Hâ mîm
28. Kâf: Kâf
29. Kalem: Nûn

"5. Hece harflerinin mehmûse, mechûre, şedîde, rehve, müsta'liye, münhafıza, mütbika, münfetiha gibi çiftli cinslerinin herbirisinden yine nısıf almıştır."

"6. Çifti, yani eşi olmayan (evtar) kısmında sakilden azı, hafiften çoğu almıştır: Kalkale, zellâka gibi."(1)

Tef'îl vezninde Ce-ve-de maddesinin bir mastar olan tecvid kelimesi, lügatte "bir şeyi güzel yapmak, süslemek, hoşça yapmak" manalarına gelmektedir.

İbnü'l-Cezerî'nin tarifine göre tecvid: "Hüve i'tâü'l Hurûfi hakkahê min külli sıfatın ve müstehakkahê" yani: **O (yani tecvid), her harfin hakkını ve müstehakkını (sıfatları yönünden) yerine getirmektedir.**

Tarifte geçen "**Müstehakkahe**"den maksat sıfat-1 arızalarıdır. Karabaş tecvidinde anlatılan tecvid kaideleri iklâb ve kalkale hariç diğerleri sıfat-1 arızaları anlatır.

Tarifte geçen "**Hakkakê**"den maksat sıfat-1 lâzımelemdir ki gerçek tecvid ilmi'de budur.

Bugün imam-hatip liselerinde, Kur'an kurslarında hatta ilahiyât fakültelerinde bile genelde sıfat-1 arızalar okutulmaktadır ki tecvidin çok az bir kısmıdır.

İşte bu 5. ve 6. maddelerde geçen ifadelerin tecvid ilminin önemli bir bölümünde geçen sıfat-1 lâzemeler ile alakalı maddelerdir, hususlardır.

Veliyyüddin Muhammed b. Abdillâh; Tecvîd-i Edâiyyesinde genişçe anlattığı üze, tecvid ilminin konusu hece harfleridir.

"Müstâhâkkahe" ile anlatılan sıfat-1 arızalar şunlardır:

1. Tefhim
2. Terkik
- 3-. dğam
4. İhfâ

5. İzhar
6. Kalb
7. Med
8. Vakıf
9. Sekte
10. Hareke
11. Sûkun.

Sıfat-ı Arıza: Harften ayrılması mümkün olmayan ve ayrıldıkları zaman da harfin zatını değiştirmeyen sıfatlardır. Harfin zatında bir değişiklik meydana gelmediği için, terkinde, tağyirinde veya tebdilinde lahn-ı hafi = (küçük hata) hâsıl olur.

Sıfat-ı lâzımler şunlardır:

1. Mahrec
2. Cehr-----(Mechure)
3. Hems---(Mehmuse)
4. Siddet---(Şedide)
5. Rıhvet---Rahve
6. Beyyine
7. İsti'lâ---Müsta'liye
8. İnhi fâd---Münhafıza(da)
9. Itbâk---Müntebika
10. İntifah—Münfetiha
11. Kalkale
12. Sâfir
13. Gunne
14. Tefeşşi
15. Tekrir
16. İstitâle

Sıfat-ı lâzime: Bunlar sıfat-ı zatiye veya sıfat-ı vecibe derler. **Sıfat-ı lâzime** şöyle tarif edilir: Harflerin zatına mahsus ve onlardan ayrılmaması gereken sıfatlardır. Şayet sıfat-ı lâzime terkedilir veya değiştirilir veyahut da tağyir edilirse meydana gelen hata genellikle lâhn-i celî = (büyük hata) olur.

Bu 4, 5 ve 6. maddeleri anlayabilmek için 1, 2 ve 3. maddeleri de iyi anlamak lazımdır. Kısaca; Arap harfleri elif-i sâkine hariç **yirmi sekiz harf** olduğu erbabınca, sizce de malumdur. Elif-i sakine hariç yirmi sekiz harften yarısı **huruf-u makattaat** olarak kullanılan harflerdir. Diğer yarısını da yirmi dokuz surenin başına tevzi edilen huruf-u mukattaat olarak kullanılmamışlardır.

Hurf-u mukattaat olarak kullanılan harfler ON DÖRT harftir:

Elif, Ha (noktasız), Ra, Sîn, Sad, Tı, Ayn, Kâf, Kef, Lâm, Mim, Nun, He, Yâ harfleri olmak üzere ON DÖRT harftir ki Huruf-u hecaiyye (elif-i sâkine hariç) yirmi sekiz olarak harflerin yarısıdır. Bu alınan, kullanılan harfler de harfler içinde genelde en çok kullanılan harflerdir.

Huruf-u mukattaat olarak kullanılmadığı terk edilenlere gelince; ON DÖRT harftir: **Be, te, se** (peltek se), **cim, hı** (noktalı), **dal, zel, ze, şım, dat, zı, gayn, fe, vav**.

Bildiğiniz sıfat-1 arızalarda geçen ihfânın veya izhar'ın harfleri olduğu gibi, sıfat-1 lâzımlardan olan, **mehmuse, mechure, şedide, rahve, müsta'liye, münhafıza, müntebika, münfetiha, kalkale, zellakanın** da harfleri vardır.

Eğer harflerin sayısı çift ise kullanılan harflerden, diğer yarısı kullanılmayan harflerden meydana gelmiştir.

Eğer beş veya yedi gibi tek harfli ise, yani eşi olmayan kısımlardan ise harfler, eğer o harflerde huruf-u mukattaata kullanılan hafif harflerin sayısı çok ise yarısından bir fazlası, kullanılan harflerden, kullanılmayan sakil denen harfler fazla ise, yarısından bir fazlası alınmak suretiyle huruf-u mukattaat tertip ve tevzi edilmiştir.

Misalleriyle ele alalım;

1. Hems (Mehmuse):

Hems lügatte, sesi gizli çıkarmaya derler. İstılâhda, mahreclerden çıkarılmaları esnasında mahreç de aralık kalması ve mahrece fazla dayanılmaması sebebiyle, harf telaffuz edilirken nefesin harfle beraber okunmasına denir. Hems, cehr sıfatının zıddıdır.

Harfleri:

Fe hassehü şahsın seket'tir. Hassehü'deki se ler peltek se dediğimiz üç noktalı se dir. ON harftir. Yani: **Fe, ha, se, he, şım, hı, sad, sin, kef, te**, harfleridir.

Dikkat edilirse burada huruf-u mukattatta kullanılan harfler: Ha (noktasız), he, sad, sin, kef olmak üzere beş harftir. ON harfin tam yarısıdır. Yarısı alınmış, yarısı alınmamıştır.

2. Cehr (Mechure):

Cehr lügatte, açıklamak, ortaya çıkarmak, söz söylerken sesi yükseltmeye denir. İstılâhda ise, kendisinde, **cehr** sıfatı bulunan harfleri harekeli olarak telaffuz ederken, nefes cereyanının hapsolmesine denir. Çünkü cehr harfleri okunurken mahrece kuvvetli dayanıldığı için, nefes cereyanı tıkanır. Cehr (Mehruce) harfleri ON DOKUZ tanedir. **Cehr**, hemsin zıddı olduğu için, harfleri onun harflerinin dışında kalan şu harflerdir: **Zı, le, kâf, vav, rı, be, dât, elif, zel, gayn**
Hemze, ze, cim, nun, dâl, mîm, tı, ye, ayn.

Alınan harfler şunlardır:

Lâm, Kâf, Rı, hemze elif, elif, nun, mim, tı, ye, Ayn harfleri alınmıştır.

Alınan on harftir. 19 harften 10'u alınmıştır. Çünkü 6. maddede geçtiği gibi, çift, yani eşi olmayan – evtar- kısmında sakilden azı, hafiften çoğu alınmıştır. Burada hafiften çoğu alınmıştır. Onun için 19'da 10'nu alınmıştır.

3. Şedide (Şiddet)

Şiddet lügatte, kudret ve kuvvet manalarına gelir.

İstılâhda, şiddet harfleri sükûn ile okunduğu zaman sesin ve nefesin asla akmamasına denir. Şiddet harfleri 8 tane olup şunlardır.

Hamze, cim, dâl, kâf, tâ, bâ, kef, te' dir.

(Ecid kattun Beket) diye de okunur.

Bu sekiz harften alınanlar:

Hamze, kâf, tâ, kef olmak dört harftir. Yarısı alınmış, yarısı terk edilmiştir.

4. Rihvet (Rahve)

Rihvet lügatte, yumuşak olmak, manasına gelir. İstılâhda ise, kendilerine rihvet sıfatı bulunan harflerin sükûn ile telaffuzu esnasında, mahrece itimadın zayıf olması hasebiyle, ses ve nefesin beraber okunmasına denir.

Rihvet harfleri, şiddet harflerinden daha zayıftırlar. 16 tane olup şunlardır:

Zâl, zâ, gayn, dâd, ze, vav, yâ, elif, fâ, hâ(noktasız), sê(peltek), he, şın, hâ(noktalı), sâd, sin.

Alınan şunlardır:

Yâ, elif, hâ, hê, sâd, sin.

5. İsti'lâ (Müstâ'liye)

İsti'lâ lügatte, yükselmek demektir. Tecvit ıstılahında ise, isti'lâ harflerini telaffuz ederken dilinin, kökü ile birlikte üst damağa yükselmesine denir.

Harfleri yedi adet olup, "hussa dağdın kız" harflerinin ihtiva ettiği, hâ (noktalı, sâd, dâd, ta, kâf, zâ harfleridir.

Alınanlar:

Sâd, tâ, kâf, harflerdir. Yedi harfte sakil harfler ağırlıklı olduğu için yarısından bir azı alınmıştır.

6. İnhifâd (münhafıza)

Harfler söylenirken alt damaktan dilin ayrılması halidir.

7. Itbâk (Müntebika)

Itbâk lügatta, yapışmak, uyuşmak ulaşmak manalarına gelir. İstılâhda, dil kökünün ve ortasının, yukarı damağa yükselmesiyle birlikte, damağın dil ortası üzerine intibak etmesidir.

Harfleri:

Sâd, Dâd, tâ, zâ harfleridir.

Alınanlar:

Sâd, tâ, harfleridir ki yarısıdır...

8. İnfıtah (Münfetiha)

İnfıtah lügatta, açılmak, ayrışmak manalarına gelir. Tesvid ıstılahında kendilerine infıtah sıfatı bulunan harfler telâffuz edilirken dil ile yukarı damak arasının ayrılmasına denir. Itbâk sıfatının zıddı olan; bu sıfatın harfleri de, itbak harflerinin dışında 24 harftir.

Şunlardır:

Elif, be, te, sê (peltek), Cim, hâ (noktasız), hâ (noktalı), dal, zel (peltek), Rı, Ze, Şın, Sin, Ayn, Gayn, Kaf, Fe, Kef, Lâm, mim, nun, vav, he, Ye.

Alınanlar:

Elif, hâ (noktasız), Rı, Sin, Ayn, Kaf, Kef, Lâm, mim, nun, he, Ye harfleri olmak üzere 12'dir. Yarısı alınmış ve yarısı terk edilmiştir.

9. Kalkale

Lûgatta hareket etmek, ıztırab manalarına gelen kalkale, tecvit ilminde söyle tarif edilir: "Kuvvetli bir ses işitinceye kadar mahrecin kuvvetlenmesi" manasına gelir.

Kalkale harfleri beş harftir ki; "Kutbu cedin"de toplanan kâf, tâ, bâ, cim, dâl harfleridir.

Alınanlar:

Kâf, tâ, harfleridir ki diğerleri sakil harf olduğundan yarıdan azı alınmıştır.

10. İzlâk (Zellâka)

Lûgatta süratli ve kolay olmak veya bir şeyin ucu manasına gelen izlâk, ıstılâhda kendisine bu sıfat bulunan harfleri telaffuz eden dilin çabuk olmasına denir.

Harfleri "Ferru men leb" lâfızlarında toplanan bâ, râ, fâ, lâm, mim, nûn harfleri olmak üzere altıdır.

Alınanlar:

Râ, lâm, mim, nûn harfleri olmak üzere, hafif harfler yarıdan bir fazlası alınmıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz 16 sıfat-ı lâzimededen 10 tanesini zikretmiş üstat. Bizde onların izahını yaptık.

Geri kalan sıfat-ı lâzimelerde bu minvalde tek tek ele alınabilir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 1. Ayetin Tefsiri](#)

Kaynaklar:

Kâmus Tercümesi: c:1 shf:1110

İbnü'l-Cezeri, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, El-Mukaddime.

Tecvid-i Edâiyye, shf:32, Tebrizî Veliyyüddin Muhammed b. Abdillâh.

4 Eskici-Zade, Tercem-ı Dürr-i Yetim, shf:2 ve devamı Seyyid Ali b. Hüseyin.

Nihayetü'l-Kavli'l-Müfid fi ilmit-Tecvid; shf: 12; Muhammed Mekkî.

"Evet, Kur'ân-ı Azîmüşşan, o kıssa-i meşhureyi, gümüş iken, yed-i beyzâsına alarak altın şekline ifrağıyla öyle bir nakş-ı belâgate mazhar etmiştir ki,.. " cümlesini açıklar mısınız?

"Evet, Kur'ân-ı Azîmüşşan, o kıssa-i meşhureyi, gümüş iken, yed-i beyzâsına alarak altın şekline ifrağıyla öyle bir nakş-ı belâgate mazhar etmiştir ki, bütün ehl-i belâgat, onun belâgatine hayran olmuşlar, secdeye varmışlardır."(1)

Buradaki kıssa-i meşhure Hazreti Musa (as)'in hayat hikayesidir. Allah Hazreti Musa (as)'in hayat

hikayesini ve tevhit mücadelesini insanlığa öyle kısa ve belîğ bir şekilde takdim etmiştir ki, bütün farklı coğrafya ve kültürde olan insanlar bu kıssa içinde kendine uygun reçeteleri ya da manaları bulabilirler. Tabiri yerinde ise basit bir malzemedен harika bir eser çıkaran ustanın harikulade mahareti gibi, Allah, Hazreti Musa (as)'in gümüş değerindeki hayat hikayesini belagat ve i'cazlı bir ifade ile altın kıymetine çıkarıp insanlığa nümune olarak takdim ediyor. Öyle ki, bu hayat hikayesinin her hususunda insanlık için çözümler ve teşvikler mevcuttur.

Yed-i Beyza nurlu ve parlak el demektir ki, Hazreti Musa (as)'in firavuna gösterdiği bir mucizedir. Ama bu mucize burada Allah'a teşbihen nispet ediliyor. Yani Allah nurlu eli ile Hazreti Musa (as)'in hayat hikayesini öyle bir surette işleyip insanlığa takdim ediyor ki, bu mucize derecesine çıkıyor, kimse bu mucizeyi taklit edemiyor, demektir. Tabi "**nurlu el**" burada Allah'ın kelim ve ilim sıfatına bir kinayedir.

(1) bk. [İşâratü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 1](#)

Bazı sure başlarında geçen Ha-Mim harflerinin sırrı hikmeti ne olabilir?

Bu konuda yapılacak en kapsamlı izah İşaratü'l-İ'caz'da yapılmıştır. konuyu oraya havale edelim:

"ÜÇÜNCÜ MEBHAS: الم İ'câzın esaslarından, îcâzın en yüksek ve en ince derecesine bir misaldir. Bunda da birkaç letaif vardır."

"1. الم üç harfiyle üç hükme işarettir. Şöyle ki: Elif, هَذَا كَلَامُ اللَّهِ الْأَزَلِيُّ hükümüne ve kaziyesine; lâm, نَزَلَ بِهِ جِبْرِيْلُ hükümüne ve kaziyesine; mim, عَلَى مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ hükümüne ve kaziyesine remzen ve imaen işarettir."

"Evet, nasıl ki Kur'ân'ın hükümleri uzun bir sûrede, uzun bir sûre kısa bir sûrede, kısa bir sûre bir âyette, bir âyet bir cümlede, bir cümle bir kelimedede, o kelime de sin, lâm, mim gibi hurûf-u mukattaada irtisam eder, görünür. Kezalik, الم 'in herbir harfinde mezkûr hükümlerden biri temessül etmiş görünüyor."

"2. Sûrelerin başlarındaki hurûf-u mukattaa, İlâhî bir şifredir. Beşer fikri ona yetişemiyor. Anahtarı, ancak Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmdadır."

"3. Şifrevari şu hurûf-u mukattaanın zikri, Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın fevkalâde bir zekâyaya malik olduğuna işarettir ki, Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm, remizleri, îmaları ve en gizli şeyleri sarîh gibi telâkki eder, anlar."

"4. Şu harflerin taktîi, harf ve lâfızların hâvi oldukları kıymet, yalnız ifade ettikleri mânâlara göre olmayıp, ilm-i esrarü'l-hurufta beyan edildiği gibi, adet ve sayılar misillu harflerin arasında fitrî münasebetlerin bulunduğuna işarettir."

"5. التaktîyle, bütün harflerin esas mahreçleri olan "halk, vasat, şefe" mahreçlerine işarettir. Ve zihinlerin nazar-ı dikkatini şu mahreçlere çeviriyor ki, zihinler, gerek bu üç mahreçte, gerek bunlara bağlı küçük küçük mahreçlerde lâfızların ve harflerin nasıl vücuda geldiklerini hayret ve ibretle mütalâa etsinler."

"Ey zihnini belâğatin boyasıyla boyayan arkadaş! Bu letaifi sıkacak olursan, هَذَا كَلَامُ اللَّهِ içinden çıkacaktır."(1)

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara suresi 1.Ayetin Tefsiri](#)

Huruf-u Mukattaa Hakkında Bilgi Verir misiniz?

Huruf-u mukattaa: Kur'an-ı Kerim'de on dört surenin başında, on dört defa zikredilen, yirmi sekiz olan olan Arap alfabesinin en çok ve en fazla kullanılanların yarısıdır.

Üstadımız İşaratü'l-İ'caz'da; huruf-u mukattaa'yı Kur'an'ın icazına delil olarak kullanıyor.

Cenab-ı Hak o zamanın insanlarını; huruf-u mukattaadan teşekkül eden bir ayet dahi olsa onları; imtihana davet ediyor. Ve misil getirmenin de yolunu gösteriyor.

Kur'an-ı Kerim'de normal cümlelerden teşekkül eden ayetler olduğu gibi, az da olsa huruf-u mukattaadan teşekkül eden ayetler de mevcuttur.

Eğer benzerini yapmak mümkün olsa idi huruf-u mukattaadan meydana gelen ayetlere misil getirirlerdi.

Çünkü huruf-u mukattaaların vahid-i itibari olduklarından müsemmaları; yani herkesçe bilinen manaları yoktur. Bu sebeple müfessirler bu ayetlere muhtelif manalar vermişlerdir.

Dolayısıyla manası olmayan harfleri bir araya getirmekle, sadece lafza misil isteniyor.

Diğer ayetler ve manaları ise; terhib-i mezcidir. Yani kelimelerin, kelimelerden meydana gelen cümlelerin, cümlelerden meydana gelen konuların kendilerine ait özel bir manaları ve mevzuları vardır.

Mesela; **çanak** bir kelimedir, bir mana ifade eder. **Kale** başka bir kelimedir, başka bir manayı ifade eder. İkisini birleştirdiğimizde **Çanakkale** olur, Şehir ifade eder. İşte bu **terhib-i mezcidir**.

Bir de buna "**şehitleri**" de" kelime olarak eklersek; daha değişik ve ulfi bir mana ifade etmiş oluruz." Ve terhib-i mezci zorlaşır ve daha kompleks hale gelir.

Bunlara misil getirmek manaları da düşünüleceğinden dolayı daha zor ve daha müşkildir.

İşte Cenab-ı Hak Bakara Suresi'ne (elif, lam, mim) gibi haruf-u mukattaa ile başlamasını Üstadımız özetle şöyle nazara veriyor.

"Sizlerden terhib-i mezci olan ve mana ifade eden; hikmetli ve maslahatlı olan zor ayetlere nazire ve benzer istemiyorum."

Hiz. Muhammed (asv)'in -haşa- uydurduğunu iddaa ettiğini şu kitabın **vahiyd-i itibari** olan; yani manası, hikmeti ve maslahatı bilinmeyen, sadece zahiren sırf harflerden meydana gelen (elif, lam, mim) gibi bir ayete benzer getiriniz; diyor.

Harflerden müteşekkil ayetlere nazire getiremeyenler, diğerlerine kesinlikle misil getiremezler.

Yani, bir sineğin vücudundaki bütün cihazlarının bazılarının bir araya getirilmesi haruf-u mukattaadan meydana gelen ayetlere örnek ise; bir araya gelen organ ve cihazlara hayat vermek ise; **terhib-i mezci** olan diğer ayetlere örnektir. Demek ki hayatsız azaları bir araya getirmekte beşer aciz kalmış ise; o cihazların müsemması olan hayatı hiç veremez.

Bu örnekteki hayat; Kur'an'ın terhib-i mezci olan ayetlerindeki manalara işaretir. Ayrıca Cenab-ı Hak kolaylık olsun diye o zamanın insanlarına mücadelenin yolunu da gösteriyor.

Yani ben bu Kur'an'ı zahiren manası olmayan, bu sebeple itibari olan şu harflerden meydana getirdim. İşte size harfler. Eğer gücünüz varsa sizlerde bir ayet yapınız diyor. O zamanın edip ve belagat ustaları harfleri bir araya getirip haruf-u mukattaadan teşekkül eden (elif, lam, mim,..) gibi ayetlere misil getirememişler. Diğerlerinin benzerini yapmaları kesinlikle mümkün değildir.

Huruf-u Mukattaa için kullanılan: "Bu harflerin taktii, müsemmanın vahidi itibari olup, terhibi mezci olmadığına işaretir." cümlesini izah eder misiniz?

Huruf-u mukattaa: Kur'an-ı kerimde on dört surenin başında, on dört defa zikredilen, yirmi sekiz olan Arap alfabesinin en çok ve en fazla kullanılanların yarısıdır.

Üstadımız İşarat-ül İ'caz da; haruf-u mukattaa'yı Kur'an'ın icazına delil olarak kullanıyor.

Cenab-ı Hak o zamanın insanlarını; haruf-u mukattaadan teşekkül eden bir ayet dahi olsa onları; imtihana davet ediyor. Ve misil getirmenin de yolunu gösteriyor.

Kur'an-ı Kerim'de normal cümlelerden teşekkül eden ayetler olduğu gibi, azda olsa haruf-u mukattaa'dan teşekkül eden ayetler de mevcuttur.

Eğer benzerini yapmak mümkün olsa idi, haruf-u mukattaa'dan meydana gelen ayetlere misil

getirirlerdi.

Çünkü huruf-u mukattaa'ların vahid-i itibari olduklarından müsemmaları; yani herkesçe bilinen manaları yoktur. Bu sebeple müfessirler bu ayetlere muhtelif manalar vermişlerdir.

Dolayısıyla manası olmayan harfleri bir araya getirmekle, sadece lafza misil isteniyor.

Diğer ayetler ve manaları ise; terhib-i mezcidir. Yani kelimelerin, kelimelerden meydana gelen cümlelerin, cümlelerden meydana gelen konuların kendilerine ait özel bir manaları ve mevzuları vardır.

Mesela; **çanak** bir kelimedir, bir mana ifade eder.

Kale başka bir kelimedir, başka bir manayı ifade eder.

İkisini birleştirdiğimizde **Çanakkale** olur, Şehir ifade eder.

İşte bu **terhib-i mezcidir**.

Bir de buna **şehitleri** de" kelime olarak eklersek; daha değişik ve ulfi bir mana ifade etmiş oluruz." Ve terhib-i mezci zorlaşır ve daha kompleks hale gelir.

Bunlara misil getirmek manaları da düşünüleceğinden dolayı daha zor ve daha müşkildir.

İşte Cenab-ı Hak Bakara Suresi'ne (**elif, lam, mim**) gibi huruf-u mukattaa ile başlamasını Üstadımız özetle şöyle nazara veriyor.

Sizlerden terhib-i mezci olan ve mana ifade eden; hikmetli ve maslahatlı olan zor ayetlere nazire ve benzer istemiyorum.

Hiz. Muhammed'in haşa uydurduğunu iddaa ettiğini şu kitabın vahiyd-i itibari olan; yani manası, hikmeti ve maslahatı bilinmeyen, sadece zahiren sırf harflerden meydana gelen (elif, lam, mim) gibi bir ayete benzer getiriniz; diyor.

Harflerden müteşekkil ayetlere nazire getiremeyenler diğerlerine kesinlikle misil getiremezler.

Yani, bir sineğin vücudundaki bütün cihazlarının bazılarının bir araya getirilmesi huruf-u mukattaa'dan meydana gelen ayetlere örnek ise; bir araya gelen organ ve cihazlara hayat vermek ise; terhib-i mezci olan diğer ayetlere örnektir. Demek ki hayatsız azaları bir araya getirmekte beşer aciz kalmış ise; o cihazların müsemması olan hayatı hiç veremez.

Bu örnekteki hayat; Kur'an'ın terhib-i mezci olan ayetlerindeki manalara işarettir.

Ayrıca Cenab-ı Hak kolaylık olsun diye o zamanın insanlarına mücadelenin yolunu da gösteriyor.

Yani ben bu Kur'an'ı zahiren manası olmayan, bu sebeple itibari olan şu harflerden meydana getirdim. İşte size harfler. Eğer gücünüz varsa sizlerde bir ayet yapınız diyor. O zamanın edip ve belagat ustaları harfleri bir araya getirip huruf-u mukattaa'dan teşekkül eden (elif, lam, mim) gibi ayetlere misil getirememişler. Diğerlerinin benzerini yapmaları kesinlikle mümkün değildir.

İşaratü'l-İ'caz'ın başında, Elif lam mim, üç harfiyle üç hükme işarettir, deniyor. İkinci hükme olan işareti açıklar mısınız?

"ÜÇÜNCÜ MEBHAS: الم İ'câzın esaslarından, îcâzın en yüksek ve en ince derecesine bir misaldir. Bunda da birkaç letaif vardır.

1. الم üç harfiyle üç hükme işarettir. Şöyle ki: Elif, هَذَا كَلَامُ اللَّهِ الْأَزَلِيُّ hükümüne ve kaziyesine; lâm, نَزَلَ بِهِ جِبْرِيْلُ hükümüne ve kaziyesine; mim, عَلَى مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ hükümüne ve kaziyesine remzen ve imaen işarettir."(1)

Kur'an'ı gönderen Allah, vesile olan Cebrail (as), alan da Hazreti Peygamber Efendimiz (asv) olduğu için, her üç mana da birbirlerini zaruri olarak iktiza ediyor. Elif Allah'a, Lam Cebrail (as)'a Mim de Hazreti Peygamber Efendimiz (asv)'e bakıyor. Zaten bu gibi manalar sarih ve zahir değil, remiz ve işarettir ki, bir çok gönül erleri bu kesik harflere böyle manalar yüklemişlerdir.

Buradaki remzi olan iki mana, ilk verilen mananın bir gereği bir lüzumluluğudur. İlk mana ise kalbin ve aklın bir dirayet yorumudur, yani bir müfessirin bakış açısını yansıtıyor.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara suresi, 1. Ayetin Tefsiri.](#)

İşaratü'l-'İ'caz'da Elif Lam Mim bahsinde; dört cümle var. Dört cümlenin münasebetinde on iki bağıllık olduğu yazılmış, üçüne misal verilmiş. Bu on iki durumu açıklar mısınız?

Bu dört cümlenin her biri, ihtiva ettiği iki manadan birincisiyle diğer cümleler için bir burhan, ikinciyle onlara bir netice olur:

İlgili cümlelerin on iki adet münasebetleri aşağıda olduğu gibidir:

Birinci manayla burhan olduğunun misalleri:

1. الم : Kur'an Allah'ın kelimasıdır. çünkü O, uzaktan parlayan kitaptır! Çünkü, Onda asla şüphe yoktur: Çünkü, o takva sahipleri için bir hidayet rehberidir.

2. ذَلِكَ الْكِتَابُ : O, uzaktan parlayan kitaptır! Çünkü, O Allah'ın kelimasıdır. Çünkü, Onda asla şüphe

yoktur: Çünkü, o takva sahipleri için bir hidayet rehberidir.

3. **لَا رَيْبَ فِيهِ**: Onda asla şüphe yoktur. Çünkü, O Allah'ın kelimidir. Çünkü, O uzaktan parlayan kitaptır! Çünkü, o takva sahipleri için bir hidayet rehberidir.

4. **هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ**: O takva sahipleri için bir hidayet rehberidir. Çünkü, O Allah'ın kelimidir. Çünkü, O uzaktan parlayan kitaptır! Çünkü, Onda asla şüphe yoktur:

İkinci manayla netice olduğunun misalleri:

5. **أَلَمْ**: Bu Kur'an Allah'ın kelimidir. Öyleyse O, uzaktan parlayan Kitaptır! Öyleyse, Onda asla şüphe yoktur: Öyleyse, O takva sahipleri için bir hidayet rehberidir.

6. **ذَٰلِكَ الْكِتَابُ**: O, uzaktan parlayan Kitaptır! Öyleyse Bu Kur'an Allah'ın kelimidir. Öyleyse, Onda asla şüphe yoktur: Öyleyse, O takva sahipleri için bir hidayet rehberidir.

7. **لَا رَيْبَ فِيهِ**: Onda asla şüphe yoktur. Öyleyse Bu Kur'an Allah'ın kelimidir. Öyleyse, O uzaktan parlayan Kitaptır! Öyleyse, O takva sahipleri için bir hidayet rehberidir.

8. **هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ**: O takva sahipleri için bir hidayet rehberidir. Öyleyse, Bu Kur'an Allah'ın kelimidir. Öyleyse, O uzaktan parlayan Kitaptır! Öyleyse, Onda asla şüphe yoktur:

Diğer dört münasebet ise, söz konusu dört cümlenin ali manalarıdır. Böylece bu dört cümlede **toplam on iki münasebet** ve bağlantı söz konusudur.

"... Ehl-i kıraat ve erbab-ı kitabetin ittihaz ettikleri bir usuldür. Bundan anlaşılıyor ki, hem söyleyen, hem dinleyen ümmî olduklarına nazaran, bu tabirler, söyleyenden doğmuyor ve onun malı değildir; ancak, başka bir yerden ona geliyor." İzah eder misiniz?

7. **ال د** gibi harfleri, meselâ, elif, lâm, dal gibi isimleriyle tabir ve zikretmek, ehl-i kıraat ve erbab-ı kitabetin ittihaz ettikleri bir usuldür. Bundan anlaşılıyor ki, hem söyleyen, hem dinleyen ümmî olduklarına nazaran, bu tabirler, söyleyenden doğmuyor ve onun malı değildir; ancak, başka bir yerden ona geliyor." (1)

Yirmi sekiz harfi alıp, çok tatlı ve kulağa hoş gelen, aynı zamanda benzersiz bir edebi ve belâğ bir sanat ortaya koymak; ancak okumuş ve okuması olan kimselerin işi olabilir. Gerçi Kur'an'ın bir suresini, dünyanın en iyi edebiyatçıları da taklit edemiyor. Ama yine de edebi değer taşıyan her sanat, ehl-i kitabet olmayı, yani okur-yazar olmayı gerektiriyor.

Halbuki Kur'an'ı getiren Hazreti Peygamber (asv) ve onun ashabı ümmidir. Yani okuma ve yazması

olmayan bir kavimdir. Böyle okuma yazması olmayan bir peygamberin elinden, en mükemmel ve en benzersiz edebi mucizelerin çıkması, daha bir parlak, daha bir ikna edicidir, denilmek isteniyor. Demek Kur'an; Allah'ın kelamıdır.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Sûresi, 1. âyetin tefsiri](#)

"Bu harflerin taktî; müsemmanın vâhid-i itibarî olup, terkiib-i mezcî olmadığına işarettir." cümlesini açıkla mısınız?

Bu harflerin kesik kesik olması ve bazı harflerle yan yana getirilmesi, insanlar içinde bilinen ve kabul görmüş bir formül üzerinden değil, tamamen itibari, yani daha önce bir benzeri ve formülü olmayan bir işlem, bir isimlendirme tarzıdır.

Mesela; "**Yasin**" terkiibi insanlığın gündemine Kur'an ile girmiş ve yer etmiştir. Bu kesik harflerin yan yana getirilmesi zorlama bir bileşim değildir, Allah'ın takdiri ile hasıl olmuş bir bileşimdir.

Soruda geçen kısım için tıklayınız:

[İşarat-ül İ'caz, Bakara Suresi, 1. Ayet Tefsiri.](#)

"Bu surelerin başlarındaki taktî-i huruf ile isimleri heceleme, müsemmanın me'hazine ve neden neş'et ettiğine işarettir;.." cümlesini açıkla mısınız?

"Bu surelerin başlarındaki taktî-i huruf ile isimleri heceleme, müsemmanın me'hazine ve neden neş'et ettiğine işarettir."(1)

Bu kesik harfler ve yanyana gelmesi ile hasıl olan benzersiz isimlerin kaynağı, yirmi sekiz harftir. Yani Kur'an insanların bildiği ve gözü önünde olan harfleri kullanarak, mucizevi bir terkiip yapıyor. "**Şayet buna karşı iseniz, hadi siz de bildiğiniz o yirmi sekiz harften bir mucize yapın.**" diyerek, insanlara meydan okuyor. İnsanların acizliğini yüzüne çarpıyor, ta ki Kur'an önünde aczini itiraf edip imana gelsin.

Mimar Sinan şaheserler yapıyor, başka bir mimar aynı malzeme ile çürük ve esassız bir bina yapıyor. Demek önemli olan malzeme değil, o malzemeyi ustalık ile kullanmaktır. Yirmi sekiz harf bir malzeme ve mehazdır, bu malzeme ve mehazden bir mucize çıkarmak ise; Allah'a mahsustur.

Özet olarak; kesik harflerin ve bundan terkiip edilen isimlerin kaynağı yirmi sekiz harftir.

**"Bu sûrelerin başlarındaki taktî-i huruf ile isimleri heceleme, müsemmânın me'hazine ve neden neş'et ettiğine işarettir."
Müsemmânın me'hazi ne demektir, açıklar mısınız?**

"Bu surelerin başlarındaki taktî-i huruf ile isimleri heceleme, müsemmanın me'hazine ve neden neş'et ettiğine işarettir." (1)

Bu kesik harfler ve yan yana gelmesi ile hasıl olan benzersiz isimlerin kaynağı yirmi sekiz harftir. Yani Kur'an, insanların bildiği ve gözü önünde olan harfleri kullanarak mucizevi bir terkip yapıyor. Şayet buna karşı iseniz, hadi siz de bildiğiniz o yirmi sekiz harften bir mucize yapın diyerek, insanlara meydan okuyor. İnsanların acizliğini yüzüne çarpıyor, ta ki Kur'an önünde aczini itiraf edip imana gelsinler.

Mimar Sinan aynı malzemeleri kullanarak şaheserler yapıyor, başka mimar aynı malzeme ile çürük ve esassız bir bina yapıyor. Demek önemli olan malzeme değil, o malzemeyi ustalık ile kullanmaktır. Yirmi sekiz harf bir malzeme ve mehazdır. Bu malzeme ve mehazden bir mucize çıkarmak ise Allah'a mahsustur.

Özet olarak, müsemma kesik harfler, mehaz ise bu kesik harflere kaynaklık eden yirmi sekiz harftir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Sûresi, 1. âyetin tefsiri](#)

"Kur'ân-ı Azîmüşşan'ın, sûrelerin başındaki hurûf-u mukattaanın zikredilen minval üzerine tansifleri hakkında ihtiyar ettiği tarîk, beş yüz dört ihtimalden intihap edilmiştir." cümlesini açar mısınız, neden beş yüz dört?

Hece harflerinin adedi -elif-i sakine hariç kalmak şartıyla- yirmi sekiz (28) harftir. Kur'an-ı Hakim, bu harflerin yarısını zikretmiş, yarısını terketmiştir.

Kur'an'ın zikrettiği harfler, insanlar tarafından terkettiği harflerden daha fazla kullanılmaktadır. Meselâ: En fazla tekrar ettiği harfler arasında, dile en hafif gelen "**elif, lam**" harfleridir.

Kur'an, kullandığı harfleri hece harflerinin adedince sûrelere taksim etmiştir.

Kur'an, **mehmuse, mechure, şedide, rahve, müsta'liye, münhafida, müntabika, münfetiha** gibi

hece harflerinin herbir çeşidinden yine yarısını kullanmıştır.

Kalkala, zelleka gibi, sayısı tek olan guruptan dile ağır gelen harflerden az, hafif gelenden çok alınmıştır.

Kur'an'ın bu taksimatı **beş yüz dört** ihtimalden bir olarak seçilmiştir. Adı geçen taksimatın dışında hiç bir surette böyle dengeli ve yarı yarıya bloke edilmiş şekliyle bir bölüşüm söz konusu olamaz. Bu gibi i'caz parıltılarından zevk alamayan, kendi zevkini kınamalıdır.

Hece Harflerinin Kur'an'daki Taksimatına Bakalım:

Zelleka harfleri: Altı tanedir. Bunların üçte ikisi alınmıştır. Alınanlar, "**Rı-Lam-Mim-Nun**", alınmayanlar ise, "**Be-Fe**"

Boğaz harfleri: Altı harf olup üçte ikisi kullanılmıştır. Alınanlar; "**Ha-Ayn-He-Hemze**", alınmayanlar; "**Gaym-Hı**"

Kadı Beydavî'nin de ifade ettiği gibi bu harfler çok kullanıldığından bunların üçte ikisi alınmıştır.

Kanaatimizce burdaki taksimat noktalı ile noktasız olanlar arasında da yapılmıştır. Boğaz harflerinden noktalı olan iki harf alınmayıp, noktasız olan dört harf alınmıştır. Çünkü noktasız olanlar daha hafiftir.

Boğaz harfi olmayanlar: Yirmi iki, adettir. Bunlardan da on adet alınıp, yine karşıt iki gruptan on dört tane harf kullanılmıştır. Alınanlar "**Rı-Sin-Sad-Tı-Kaf-Kef-Lam-Mim-Nun-Ye**".

Mehmuser: On harf olup yarısı alınmıştır. Alınanlar, "**Sin-Ha-Kef-Sad-He**" alınmayanlar, "**Fe-Se-Şın-Hı-Te**" Bu harflerin beş tanesi noktalı, beş tanesi noktasızdır. Kur'an bunu da yarılamaş ve sadece beş noktasız olanları almıştır.

Mechureler: On sekiz olup yarısı alınmıştır. Alınanlar, "**Hemze-Mim-Lam-Ayn-Rı-Tı-Kaf-Ye-Nun**"; alınmayanlar, "**Be-Cim-Dal-Zel-Ze-Dad-Zı-Gaym-Vav**," Görüldüğü gibi, birbirinin zıddı olan mehmus ve mechur harflerden toplam on dört tane alınmıştır ki, bu da hece harflerinin yarısıdır..

Şefehiler: İki tanedir. Alınan, "**Mim**", alınmayan, "**Be**".

Şedidler (Sert harfler): Sekiz olup yarısı alınmıştır. Alınanlar, "**Hemze-Tı-Kaf-Kef**", alınmayanlar, "**Be-Te-Cim-Dal**".

Rahveler (Yumuşaklar): Yirmi Olup olup yarısı alınmıştır. Alınanlar, "**Ha-Rı-Sin-Sad-Ayn-Lam-Mim-Nun-He-Ye**", alınmayanlar, "**Se-Hı-Zel-Ze-Şın-Dad-Zı-Ğaym-Fe-Vav**" Yumuşak ve sert harflerden de on dört adet alınmıştır.

Muntabikler (Kapalı harfler): Dört tane olup yarısı alınmıştır. Alınanlar, "**Tı-Sad**", alınmayanlar,

"Dad -zı".

Münfetiher (Açık harfler): Yirmi Dört olup yarısı alınmıştır. Alınanlar, " **Elif-Ha-Rı-Sin-Ayn-Kaf-Kef-Lam-Mim-Nun-He-Ye**", alınmayanlar ise, "**Be-Te-Se-Cim-Hı-Dal-Zel-Ze-Şın-Ğayın-Fe-Vav**". İki karşıt guruptan olan bu harflerden de toplam olarak on dört harf alınmıştır.

Müsta'liyeler: Yedi harftir. Alınanlar, "**Kaf-Sad-Tı**", alınmayanlar, "**Hı-Dad-Zı-Ğayın,**"

Münhafideler: Yirmi bir harf olup kullanılanların sayısı on bir'dir. Alınanlar, "**Hemze-Lam-Mim-Rı-Kef-He-Ye-Ayn-Sin-Ha-Nun**", alınmayanlar, "**Be-Te-Se-Cim-Dal-Zel-Ze-Şın-Fe-Vav**". Karşıt bu iki gurup harflerden de toplam on dört tane kullanılmıştır.

Kalkalaler: Beş tanedir. Alınanlar, "**Kaf-Tı**", alınmayanlar, "**Be-Cim-Dal**".

Bediüzzaman'a göre -daha önce de ifade edildiği gibi- yetmiş sekiz harften meydana gelen on dört şeklin bu tarzda taksimatı ancak **beş yüz dört (504)** ihtimalden biri olarak seçilmiştir. Bu sayı da yedinin katıdır. **504 =72x7.= 36x14**

YAZDIR

"...ayet-i kerimesinin cümleleri atf ile ..." Cümle açıklamalarından bu kısmı okudum, fakat atıf ile bağlanma meselesini anlamadım. Atfa misal verir misiniz?

Atıf, ayetler arasındaki *sarih*, *zahir*, *remzi*, *hafî* gibi münasebet ve ilişkilerdir. Bir ayetteki bir kelime başka bir ayete atfedilerek özet olarak geçilebilir.

Mesela Fatıha'daki "üzerlerine nimet verdiklerimiz" ifadesindeki "aleyhi" kelimesinin açılımı ya da izahı Nisa suresindeki 69. ayete atfedilmiştir. Kur'an'da bu tarz atıflar pek çoktur. Bu tarz atıflar adeta bütün ayetler arasında gidip gelinen yolların inşa edildiğine bir karinedir.

Üstad Hazretleri bu hakikati şöyle örneklendiriyor:

"Evvelâ: **عَلَيْهِمْ** kimlerdir diye, **مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّالِحِينَ وَالشُّهَدَاءِ** âyeti beyan ederek, nev-i beşerde istikamet nimetine mazhar dört taifeyi beyan içinde, o taifelerin reislerine **النَّبِيِّينَ** ile Muhammed Aleyhissalâtu Vesselâma, **وَالصَّالِحِينَ** ile Ebubekir-i Sıddık'a (r.a.), **وَالشُّهَدَاءِ** ile Ömer, Osman, Ali'ye (r.a.) işaret edip, Peygamberden (a.s.m.) sonra Sıddık, sonra Ömer, Osman, Ali (r.a.), üçü hem şehid, hem halife olacaklar diye, gaybî ihbarla bir lem'a-i i'câz gösterir."(1)

(1) bk. [Şualar, On Beşinci Şua](#)

"Beliğ kelâmlarda da zikredilen kelimelerin, kayıtların, heyetlerin tamamen o kelâmın takip ettiği esas maksada nâzır olmakla onun takviyesine hizmet etmeleri, belâgat mezhebinde lâzımdır." Burdaki kayıtlar ifadesine, Kur'an'dan misal verip, maksada nasıl hizmet ettiğini izah eder misiniz?

"Arkadaş! Kelâmın hüsnünü artıran ve güzelliğini fazlaca parlatan belâgatın esaslarından biri de şudur ki: Bir havuzu doldurmak için etrafından süzülen sular gibi, beliğ kelâmlarda da zikredilen kelimelerin, kayıtların, heyetlerin tamamen o kelâmın takip ettiği esas maksada nâzır olmakla onun takviyesine hizmet etmeleri, belâgat mezhebinde lâzımdır."(1)

Her beyanın veya ifadenin bir asıl ve hakiki anlamı, bir de ona bağlı ve tabi muhtemel yan anlamları vardır. Bu muhtemel yan anlamları hakiki anlam kendine çeker ve kendine dahil eder. İfadenin asıl anlamı, sair anlamları kendi içine dahil ettikten sonra, o tabi ve yan anlamlar asıl gibi kıymet kazanır,

hakikate dönüşür. Tıpkı sütün maya ile peynire dönüşmesi gibi. Bu muallak ve muhtemel manalar hakiki mananın aşılması ve mayalaması ile hakikate dönüşür. İfade ya da lafzın asıl manası ise o lafza bir hayat bir ruh hükmüne geçer, sair manalar da ona aza ve organ olur.

Nasıl vücut, hayat ve ruh sayesinde ayakta duruyor ise, hayat ve ruhun devamı da aza ve organların yardımına bağlıdır. Böylece hayat ve vücut arasında sürekli bir yardımlaşma ve alışveriş vardır. Aynen bunun gibi, lafız vücuttur, mana ise vücuda hayat ve ruhtur. Tebei ve yan manalar ise organ ve azalar gibidir. İşte kelamın kuvvet ve derecesi bu ahenge bağlıdır. Bu yüzden, bir kelamda yüzlerce mana ve hüküm bulunabilir. Özellikle bu kelam Allah'ın kelamı ise. Bu noktaları nazara almayanlar, büyük belagatları kaçırap kelamı kısırlaştırırlar.

Şu ayet bu manaya işaret ediyor:

"De ki: Rabbimin sözlerini yazmak için bütün denizler mürekkep olsa, hattâ bir o kadarını daha getirip ilâve etsek, Rabbimin sözleri tükenmeden o denizler tükenirdi." (Kehf, 18/109).

Lafzın asıl manasını diğer yan ve işari manalar destekleyip kuvvet veriyor ise, asıl mana hayatlanır ve diğer manalara da kuvvet vermeye başlar. Yani asıl mana ile yan ve işari manalar uyum içinde alışveriş şeklinde ise, o lafız ve kelam belagat noktasından kuvvet kazanır.

Mesela İşârâtü'l-İ'câz'da Üstad Hazretlerinin vermiş olduğu şu misal bu manaya işaret eder:

"Rabbinin azâbından küçük bir esinti onlara hafifçe dokunacak olsa..." (Enbiyâ, 21/46)

"Birinci misal: وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ olan âyet-i kerime nazar-ı dikkate alınırsa görülür ki, bu kelâmdaki maksat ve esas, pek az bir azapla fazla korkutmaktır. Ve bu kelâmda olan mezkûr kelimeler ve kayıtlar, tamamen o maksadı takviye için çalışıyorlar."

"Ezcümle, şek ve ihtimali ifade eden إِنَّ şartiye olup, azabın azlığına ve ehemmiyetsizliğine işarettir."

"Ve keza مَسَّ sîgasiyle ve tenviniyle azabın ehemmiyetsizliğine îmadır. Ve keza مَسَّ kelimesi, azabın şedit olmadığına işarettir."

"Ve keza, teb'îzi ifade eden مِنْ ve şiddeti gösteren نَكَالٌ kelimesine bedel, hiffeti îma eden عَذَابٌ kelimesi ve رَبٌّ kelimesinden îma edilen şefkat, hepsi de azabın killet ve ehemmiyetsizliğine işaret etmekle şu şiiri, lisan-ı hâlleriyile temessül ediyorlar." (2)

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 2. Ayetin Tefsiri.](#)

(2) bk. [a.g.e.](#)

"Kur'ân-ı Kerim, günahların cezası veya hayırların mükâfatı hakkında zikrettiği âyetlerde tahsisat yapmamış, âmm bir şekilde bırakmıştır ki, herkes zevkine göre fehmet sin." cümlesini izah eder misiniz?

"S - Belâgat ve hidayetten maksat, hakikati vâzıh bir şekilde gösterip fikirleri ve zihinleri ihtilâflardan kurtarmak iken, müfessirlerin bu gibi âyetlerde yaptıkları ihtilâfat, gösterdikleri ihtimaller, beyan ettikleri ayrı ayrı, birbirine uymayan vecihler altında hak ve hakikat ne suretle görülebilir?"

"C - Malûmdur ki, Kur'ân-ı Azimüşşan, yalnız bir asra değil, bütün asırlara nâzil olmuştur. Hem bir tabaka insanlara mahsus değil, bütün tabakat-ı beşere şümulü vardır. Hem bir sınıf insanlara ait değil, bütün beşerin sınıflarına râcidir. Binaenaleyh, herkes, her tabaka, her zaman, fehmine, istidadına göre Kur'ân'ın hakaikinden hisse alabilir ve hissedardır. Halbuki nev-i beşer derece itibarıyla muhtelif ve zevk cihetiyle mütefavit; ve keza meyil, istihsan, lezzet, tabiat itibarıyla birbirine uymuyor. Meselâ bir taifenin istihsan ettiği birşey, öteki taifenin zevkine muhaliftir. Bir kavmin meylettiği birşeyden öteki kavim nefret ediyor. Bu sırra binaendir ki, Kur'ân-ı Kerim, günahların cezası veya hayırların mükâfatı hakkında zikrettiği âyetlerde tahsisat yapmamış, âmm bir şekilde bırakmıştır ki, herkes zevkine göre fehmet sin."

"Hülâsa, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, âyetlerini, cümlelerini öyle bir şekilde nazmetmiş ve vaz etmiştir ki, her cihetten ihtimal yolları bulunsun ki, muhtelif fehimler ve istidatlar, zevklerine göre hisselerini alabilsinler. Binaenaleyh, ulûm-u Arabiyenin kaidelerine muvafık ve belâgatın prensiplerine uygun ve ilm-i usule mutabık olmak şartıyla, müfessirlerin birbirine muhalif olan beyanatı ve ihtimalleri, zamanlara, tabakalara ve fehimlere göre murad ve câizdir diye hükmedilebilir. Bu nükteden anlaşıldı ki, Kur'ân'ın i'câz vecihlerinden biri odur ki, nazmı öyle bir üslûptadır ki, bütün asırlara, tabakalara intibak edebilir."(1)

Burada tahsisat yapılmayan sevap ve cezalar farzlarda değil içtihad ve yoruma açık nafilelerdedir. Yoksa Kur'an'ın farzları açık ve seçiktir, bu hususta içtihat ve yorum yapılamaz. Ama Kur'an her asra ve her coğrafyaya hitap eden ezeli bir kelim olmasından dolayı, her asrın ve her iklimin ihtiyaç ve gereksinimlerini de tatmin etmek için içtihat ve yorum kapısını da açık bırakmıştır.

Ehl-i sünnet dairesinde olan her meslek ve meşrep haktır ve istikamet üzeredir. **Ehl-i sünnet ise,** itikadda **İmam Mâtürîdi** ve **İmam Eş'ari**, amelde ise **Hanefi, Şafi, Maliki** ve **Hanbeli** mezhebinden olanlara denir. Tabi amelde müşterisi kalmamış ve tarihte hak olan bir çok mezhepler de vardır, onlar bahsimizin dışındadır. İmam Evzai, Ebu Leyla gibi hak mezhepler buna örnek olarak verilebilir.

İtikat ve amelde bu mezhep ve ekollerin çizdiği dairede olan her meslek ve meşrep haktır. Bunların dışında olan meslek ve meşrepler ise batıl ve bidat yolundadır. Ölçümüz Ehl-i sünnetin çizdiği

dairedir.

Hak mezheplerin ihtilaf ettiği kısım, dinin muhkem ve esas kısmı değil dinin teferruat ve detay kısımlarıdır. Kur'an ve sünnetin yüzde doksanlık kısmı muhkem ve esas olup *-ki yoruma kapalıdır-* burada ihtilaf ve farklılık caiz olmaz. Bunlar iman ve farz olan kısımlardır. Kimse bu alanda fikir yürütemez, herkes bu alanda ittifak etmek zorundadır. *Faizin haram olması gibi.*

İhtilafın ve farklılaşmanın olduğu kısım ise, daha çok Kur'an ve sünnetin yüzde onluk mütaşabih ve yoruma açık olan kısmı içindir. Mezheplerin gezindiği noktalar Kur'an ve sünnetin yoruma açık olan bu yüzde onluk kısmıdır.

Mezhepler insanların farklı karakter, farklı iklim şartları, farklı kültürlerinin bir neticesi bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Mezhep ekollerinin içtihat karakteri de bulunduğu toplumun kültür ve coğrafi şartlarına göre biçimlenmiştir.

İnsanlığın, basma kalıp aynı anlayış ve kültür kalıbına girmesi, aynı iklim ve coğrafi koşullara adapte olabilmemesi mümkün olamayacağı için mezheplerin de ortadan kalkıp birleşmesi mümkün değildir. Yani mezhepler fitratın bir gereğidir.

Kırsal hayatın gerçeklikleri ile şehir hayatının gerçekleri birbirinden farklı olmasından dolayı mezhepler de buna bağlı olarak farklılık arz ediyor.

İki örnek ile bu meseleyi somutlaştıralım:

Birisi; başların mesh edilmesinde üç ayrı içtihat ve üç farklı mezhep görüşü vardır. **Maliki** mezhebine göre başın tamamı mesh edilir, **Hanefi** mezhebine göre ise başın dörtte biri mesh edilir, **Şafi** mezhebine göre ise parmak ucu ile ıslatmak kafidir. Şimdi kutuplarda yaşayan bir Müslüman için en kullanılabilir görüş Şafi mezhebinin görüşüdür. Zira Maliki mezhebini tatbik etse hasta olur. Aynı şekilde Afrika'da yaşayan bir Müslüman için de en mutabık görüş Maliki mezhebinin görüşüdür. Zira sıcak memlekette başın tamamının meshi güzeldir. Coğrafya ve iklim olarak vasat olan yerlerde de Hanefi mezhebinin görüşü mutabıktır.

Şimdi mezhepler nasıl cem olur ya da mezhepsizlik nasıl olabilir?.. Afrika ve kutuplarda yaşayanları vasat olan bir coğrafyaya cem edebilirsek ki bu imkansız bir şeydir, ancak o zaman mezhepleri de cem edebiliriz, yoksa mezhepleri birleştirmek ya da ortadan kaldırmak fitrat ve sosyal açıdan muhaldir.

İkincisi, her toplumun yemek ve içmek kültürü farklıdır. Bir toplum için leziz olan bir yemek, başka bir toplum için tiksindirici olabilir. Mesela; Tayland ve Afrika gibi toplumlarda haşerat ve böcek yemek gayet normaldir. Ama Türkiye ve Arap toplumunda bunlar gayet itici ve tiksindirici bir durumdur.

Şimdi hangi kalıbı ölçü alıp herkesi bu kalıp içine sokacağız da mezhepler cem olacak?.. Maliki mezhebinde haşerat yemek caiz görülmüştür. Hanefi mezhebinde ise kerih ve mekruh sayılmıştır. Her toplum kendine uyan bir mezhebi İslam içinde bulabilir. İşte mezheplerin rahmet ve zenginlik olması buradan ileri geliyor.

Mezhepler sosyolojik bir gerçektir, toplumsal farklılıkların bir neticesidir. Allah ve Resulü, bu gerçeklere rahmet olsun diye ayet ve sünnetlerini içtihadı müsait bir kıvamda tayin etmiştir. Yoksa bir kalıp koyup, bütün milletleri o kalıp içine sıkıştırmak gerçekçi ve fitri olmazdı. İşte İslam'ın fitrata uygunluğu buradandır.

Mezhep imamları içtihatlarını hariçten İslam'a sokmamışlar, İslam'ın içinde var olan ama; herkesin göremediği hafi manaları ve hükümleri içtihat vasıtası ile açığa çıkarmışlardır. Böyle olunca, bu mezheplerin hepsi haklıdır ve şeriatın bir meselesidir. Diğer bir tabir ile mezhepler, İslam'ın aslı ve esasından nebaen eden şeylerdir. Yoksa hariçten İslam içine sokuşturulan yabancı maddeler değildirler.

Kur'an ve sünnette birlik ve beraberliğe yapılan vurgu ve ihtilafın zemmedilmesi dinin esasat kısmındadır. Yani dinin yoruma ve içtihadı açık olmayan ve manası muhkem ayet ve hadisler hakkındadır ki Kur'an ve sünnetin yüzde doksanı bu şekildedir. İslam alimleri bu manayı **“Mevrid-i Nasda içtihadı mesağ yoktur.”** şeklinde formüle etmişler. Yani manası açık ve net olan ayet ve hadislerde içtihat ve yoruma ruhsat yoktur. İşte Kur'an ve sünnette men edilen ve yasaklanan içtihat ve yorum manası açık olan ayet ve hadisler için geçerlidir.

Lakin bir de yukarıda da izah ettiğimiz üzere insanların fitri, coğrafi ve örfi, farklılıklarından hasıl olan farklı yaşam tarzlarına cevap vermek için emredilen veya cevaz verilen ihtilaf vardır. Bunlar İslam'ın inanç ve temel ibadetlerine nispetle ferî ve detay konulardır. Allah ve Resulü bu ferî farklılıkları tatmin etmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için içtihat ve yorum farklılıklarına cevaz vermiştir. İşte mezheplerin çıkış noktası bu meşru farklılıkların bir gereksinimidir. Bu yüzden ayet ve hadislerin bir kısmı ihtilafı teşvik etmiştir. Bu manayı İslam alimleri **“Ezmannın tagayyürü ile ahkam dahi tagayyür eder.”** şeklinde formüle etmişler. Yani zamanların değişmesi ile ferî noktada hükümler de ona göre değişebilir. Bu Allah'ın kainata koymuş olduğu bir sünnet bir kanundur.

Dini metinleri ihatalı olarak anlamakta zorluk çeken bir takım cahil tabaka, birlik ve beraberliğe vurgu yapan ayet ve hadisleri meşru ve caiz olan içtihat ve yorum sahasına tatbik çalışıyorlar.

İçtihat ve mezhepler hakkında varit olan ayet ve hadisler:

“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere de itaat edin ve sizden olan emir sahiblerine de. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız, herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah'a ve Rasûlüne götürünüz. Bu hem daha hayırlı, hem de sonuç itibarıyla daha güzeldir.” (Nisâ, 4/59)

“Kim bana itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim bana karşı gelirse, Allah'a karşı gelmiş olur. Emire itaat eden, bana da itaat etmiş olur. Emire isyan eden bana da karşı gelmiş olur.”(2)

Burada emirden maksat, müçtehit alimler olduğu alimler tarafından ittifak ile kabul edilmiştir.

“Ümmetimin ihtilafı rahmettir.”

Bu hadis-i şerifi İmam-ı Beyheki, İmam-ı Münavi, İmam-ı İbni Nasr ve İmam-ı Deylemi gibi sözleri

dinde senet olan hadis imamları bildirmişlerdir.

Bu hadisdeki ihtilaf manası cahil tabakanın mezhep taassubuna delil değil, müçtehit alimlerin yorum ve içtihat ihtilafına delildir. Zaten müçtehitlerde içtihatlarını yine Kur'an ve sünnetin tespit ve tayin ettiği usul üzere yapıyorlar, yoksa hevasına ve keyfine göre içtihat yapmıyorlar.

Hz. Peygamber (asv) Muaz İbn Cebel'i Yemen'e vali olarak gönderirken ona sordu.

"Ne ile hükmedeceksin?" O da,

"Allah'ın kitabıyla."

"Onda bulamazsan?.." Muaz:

"Rasulullah'ın sünnetiyle hükmederim" dedi.

"Bunların her ikisinde de bulamazsan ne yaparsın?" diye sorunca, Muaz:

"O zaman re'yimle içtihad ederim." dedi. Rasulullah bu cevaptan memnun kalarak,

"Rasulünün elçisini, rasulünün razı olacağı bir şeye muvaffak kılan Allah'a hamdolsun." dedi."

Böylece Rasulullah Kitap ve sünnette hükmü bulunmayan meseleler hakkında icthad etmesine izin verdi. Fakih sahabeler de [Muaz bin Cebel](#)'in yolunu takip ettiler.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 2. Ayetin Tefsiri.](#)

(2) bk. Buharî ve Müslim.

(3) bk. Ebû Dâvûd, el-Akdiye, 11; Ahmed b. Hanbel,Müsned, V/230, 236.

Bakara suresi ikinci ayetteki, "hüdellilmüttekın" cümlesindeki nuru belağat ve hüsnü kelim dört noktadan tezahür etmiştir..." Buradaki dört noktayı ayrı ayrı izah eder misiniz?

"Ey arkadaş, şu هُدَىٰ لِّلْمُتَّقِينَ cümlesindeki nur-u belâgat ve hüsn-ü kelâm, dört noktadan tezahür etmiştir."

"1. Bu cümlede "mübteda" mahzuftur. Bu hazf, cümleyi teşkil eden "mübteda" ile "haber" arasındaki ittihad öyle bir dereceye varmış ki, sanki "mübteda" hazf olmayıp haberin

içerisine girmiş. Haricen ikisi müttehid oldukları gibi, zihnen de müttehid olduklarına işarettir."

Bu ayetteki mübteda, yani düşürülmüş fail Kur'an dır. Takva sahiplerini hidayete götüren Kur'an ayetin içinde hazf edildiği halde, sanki hazf edilmemiş gibi varlığını hissettiriyor. Yani ayetin aslı şöyle olmuş oluyor: **"Kur'an takvâ sahipleri için bir hidâyet kaynağıdır."**

"2. هَادِي yerinde هُدًى yani, ism-i fâil mevkiinde masdarın kullanılması, tecessüm eden nur-u hidayetten cevher-i Kur'ân'ın husule geldiğine işarettir."

Masdar, fiilin şahsa ve zaman bağlı olmayan kök haline denir. Okumak ve yazmak gibi. Bu fiil kökünde okuyanın kim olduğu ve ne zaman okuduğuna dair karine yoktur. **"Hadi"** hidâyet veren; doğru yolu gösteren anlamında ism-i faildir. **"Hüdden"** kelimesi ise hidayet anlamında bir mastardır. Kur'an'ın hidayeti adeta cisimleşerek, yine Kur'an'a bir ruh ve cevher olmuş. Normalde hidayetin masdar ile değil, ism-i fail ile söylenmesi gerekirdi.

"3. هُدًى 'deki tenvin-i tenkirden anlaşılıyor ki, hidayet-i Kur'ân öyle ince bir dereceye varmıştır ki, hakikatı idrak edilemez ve öyle geniş bir sahayı işgal etmiştir ki, ihatası ilmen kabil değildir. Çünkü, "ma'rife"nin zıddı olan "nekre," ya şiddet-i hafâdan olur veya kesret-i zuhurdan neş'et eder. Buna binaendir ki, "Tenkir bazan tahkiri, bazan tâzimi ifade eder." denilmiştir."

Tenvin-i tenkir, bir kelimeyi müphem ve belirsiz hale getiren harf demektir. **"Hüdden"** kelimesindeki tenvin de **"hidayet"** kelimesini belirsiz hale sokuyor. Belirsiz hale sokmasındaki hikmeti Üstad Hazretleri yukarıda izah ediyor. *Kur'an'ın hidayeti öyle latif ve ince bir şekle gelmiş ki, hakikatini tam manası ile idrak ve ihata etmek mümkün değildir. Tıpkı havanın her yeri kuşattığı halde, hissedilmesinin ve ihata edilmesinin zorluğu gibi.*

Marife, bir şeyin çok açık ve zahir olması iken, **nekre ise** bir şeyin belirsiz ve müphem olmasıdır. **Nekre**, yani belirsizlik, bir şeyin ya şiddet-i zuhurundan olur, hava ve güneş gibi, ya da şiddet-i gizliliğinden hasıl olur, atomlar gibi. Bu yüzden tenkir, yani belirsizlik durumu bazen tahkiri bazen de tazimi, yani büyüklüğü ifade eder. Burada Kur'an hidayeti, azametinden dolayı tenkir, yani belirsiz olduğu için, tazimi ifade ediyor. **"Ey şiddet-i zuhurundan gizlenen Rabbim"** ifadesinde olduğu gibi.

"4. Müteaddit kelimelere bedel ism-i fâil sigasıyla ihtiyar edilen مُتَّقِينَ kelimesiyle yapılan îcaz, hidayetin semeresine ve tesirine işaret olduğu gibi, hidayetin vücuduna da bir delil-i innîdir."(1)

"Müttakin" kelimesi **"takva sahipleri"** demektir ki, ism-i fail kipi ile ifade edilmiştir. Takva sahiplerinin kim oldukları bir çok kelime ile ifade edilebilirken, kısaltılarak ism-i fail kipi ile takdim edilmesi, hidayetin çok geniş sahalarda ne kadar çok meyve ve netice verdiğini göstermek amacı ile icaz yoluna gidilmiştir.

Evet bazen icaz, uzun konuşmaktan daha uzun manalar ifade edebilir. Hatta bazen sukut etmek, cevap

vermekten daha belîğ ve daha tesirli olabilir. "**Müttakin**" kelimesi hidayetin sonsuz neticelerini kucaklayan bir kısaltma, bir icazdır diyebiliriz. Hatta öyle ki, ağacın meyvelerinin, ağacın tazeliğine olan "**inni**" işareti gibi müttakilerin halleri de Kur'an hidayetinin tesirine ve genişliğine inni bir işarettir.

"**İnni**" burada eserden eser sahibine ulaşmak anlamında kullanılıyor.

(1) b. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 2. Ayetin Tefsir.](#)

Tenkir bazen tahkiri, bazen de tazimi ifade eder..." cümle açıklamalarından tenkirin tazimi ifade etmesini anladım, tahkiri ifade etmesine örnek verir misiniz?

"Çünkü, "*ma'rife*"nin zıddı olan "*nekre*," ya şiddet-i hafâdan olur veya kesret-i zuhurdan neş'et eder. Buna binaendir ki, "*Tenkir bazan tahkiri, bazan tâzimi ifade eder.*" denilmiştir."(1)

Tenkir: Kelime olarak, bir şeyi tanınmayacak bir hale koymak anlamına geliyor. Gramerde ise bir ismi, harf-i tarifsiz kullanarak, belirsiz yapmak, gayr-i muayyen veya gayr-i mahdut kılmak demektir.

Bu manayı **Türkçemizde**, bir kimseyi görmezden gelmek ve tanımamak şeklinde ifade edebiliriz. Yani görülmeyecek kadar adi ve değersizdir anlamında kullanılıyor. Tenkirdeki tahkiri bu şekilde anlayabiliriz. Hatta bir kimseyi tahkir etmenin en etkili yolu, onu belirsizmiş gibi görmezden gelmektir diyebiliriz.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 2. Ayetin Tefsiri.](#)

Üstad, i'cazın en yüksek vechi, nazmındaki belagattan doğmuştur, diyor ve bu nev'i i'cazı, beşerin takatinden hariçtir, diyor. Nazmındaki belagat kelimesi (fesahat, üslub...) tüm edebi cihetleri mi ifade ediyor?

Kur'an sadece nazım cihetinden değil, her cihetten mucizedir. Altı, üstü, sağ, solu yukarısı, aşağısı sağlam ve muhkem bir kale gibidir. Kimse bu kaleyi tahrip edip ıskat edemez. Nazımdaki i'caz bunlardan bir tanesidir. İnsanları aciz bırakan bu mucizelerin hepsidir. Ama insan bunlardan bir tanesi ile de baş edemez.

Mesela, Kur'an diğer yönlerden mucize olmayıp, sadece nazım cihetinden mucize olsa idi, insanlar yine onu taklit etmekten aciz kalacaklardı. Durum aksine de aynıdır. Yani nazım, mucize olmayıp,

diğer cihetleri mucize olsa idi, durum yine aynı olurdu.

Nazım, Kur'an'ın maddi ve lafzi kalıbı demektir. Kelamın güzelliği ve övünülecek tarafı üslup ve nazımın, yani lafzi kalıpların güzel tercih ve tanzim edilmesidir. Zira kelamın kalıpları, manaları toplayan ve derleyen en önemli bir şemsiyedir. Bir çok mana bir kelamın kalıbında sıkıştırılabilir ve kelamın kuvveti buna göre düşer.

Nazımın bir çok cihet ve şubeleri vardır. Belagat, üslup, fesahat, cezalet, bedaat, selaset bunlara misal olarak verilebilir.

Fesahat: Sözün; *lâfız, mâna* ve *âhenk* itibariyle kusursuz olmasıdır. Diğer tâbirle, lâfızların söylenişinin tatlı, mânasının da söylenirken hemen zihne girmesidir. Bu keyfiyetlerin birincisi, kelime ve cümle âhengi ile, ikincisi de kullanan kimsenin kelime hazinesi ve seçme kudreti ile alâkalıdır. Kur'an selaset ve fesahet açısından mucizedir. Yani *selaset* ve *fesahetin* zirvesinde bir üslup ve beyan kullanmıştır.

Kur'an'ın belagati: Hitâbettiği kimselere göre uygun, tam yerinde, düzgün ve hakikatlı güzel söz söyleme san'atıdır. Muktezâ-yı hâle mutâbık, yani muhatabın haline uygun söz söylemek demektir. Kur'an bu noktadan eşsizdir ve mucizedir, insanları bu noktada aciz bırakıyor.

Nazımın cezaleti: Nazım cümle ve kelimelerin dizilişi ve sıralanışıdır. Cezalet ise rekâketsiz ifade etmek, yani kekeleme, dil tutukluğu, sözün kusurlu oluşu, belagattan mahrum olmak gibi kusurlardan münezzeh olmasıdır. Allah Kur'an'ın lafız ve cümlelerini öyle bir cezalet ile düzenlemiş ki, insanlar bunu taklit etmekten acizdir demektir.

Üslûplarının bedâati: Kur'an ne nesirdir ne de şiirdir, öyle bir üslup ile meydana atılmış ki, daha önce benzeri olmamıştır. Yani edebiyat tarihinde bilinmeyen bir üslup ile ortaya atılmış ve bu üslubu edebiyatın baş tacı yapmıştır. Bu noktadan da mucizedir. İnsanların üslubunu taklit etmemiştir.

Beyanın beraati: Beyan noktasından haşmet ve metanetli olmak demektir. Yani Kur'an beyan noktasından emsâlinden üstündür. Beyanın hüsn ve cemâlinde tam olmak, emsâlinden üstün olmak manalarına geliyor.

Lâfzının fesahat ve selâseti: Fesahat doğru ve düzgün söyleyiş, açık ve güzel ifadeli konuşma manalarına geliyor. Fesâhat ayrıca sözün; *lâfız, mâna* ve *âhenk* itibariyle kusursuz olmasıdır. Diğer tâbirle, lâfızların söylenişinin tatlı, mânasının da söylenirken hemen zihne girmesidir. Kur'an bu nokta itibari ile de mucizedir.

"Evet terhib ve terhib, medh ve zemm, isbat ve irşad, ifham ve ifham gibi bütün aksam-ı kelâmiyede ve tabakat-ı hitabiyede beyanat-ı Kur'aniye en yüksek mertebededir."(1)

Kur'an ayrıca bir hususa teşvik etmekte ya da bir husustan sakındırmakta, bir şeyi övmekte ve yermekte, bir şeyi ispat etmekte ve insanları irşat edip aydınlatmakta, soru sormakta ve o soruya cevap vermekte ya da insanın zihninde belirecek bütün soruların aksamına daha sormadan cevap vermek noktalarında en üst düzeyde ve en kamil makamdadır demektir.

Kur'an'ın bu muhtelif mucizevi yönleri birleştiği zaman Allah kelamı olduğu kati olarak belirir inkara mecal kalmaz.

(1) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz](#)

Zalike, işareti hissiyeye mahsus iken, işareti akliyede kullanılması, tazim ve ehemmiyeti ifade ettiği gibi, makul olan Kur'anı mahsus suretinde göstermesi.. Cümlesini açıklar mısınız?

"Zalike, işareti hissiyeye mahsus iken, işareti akliyede kullanılması, tazim ve ehemmiyeti ifade ettiği gibi, makul olan Kur'anı mahsus suretinde göstermesi, Kur'anı enzar ve ezhanın nazarı dikkatine arz etmekle tesettürü icab eden hile zafiyet ve sair çirkin şeylerden münezzehe olduğunu izhar ve itiraf ettirmektedir." (İşaratü'l-İ'caz, s.36)

Zalike: Uzaklık ifade eden işaret zamiridir. Bu zamiri, mekan uzaklığı değil, **nakıs** ve **eksiklikten uzaklık** anlamında sarf edildiğinden, hem hürmet ve hem de tazim ifade eder. Hisse hitap ettiği, yani duyularla görülebilecek bir şeyi göstermesi gerekirken, akla işaret ve havale edilmesi, akla büyüklüğünü ve önemini bildirmek içindir. Akılla anlaşılabilen ve akılla hürmeti takdir edilebilen Kur'an'ı, mahsus, yani hissi bir obje gibi takdim etmesi ise, nazar ve zihinlerin dikkatini Kur'an üzerine çekerek, gizli kalma kabiliyetinde olan hile ve zafiyet ve aldatma gibi şeylerin Kur'an'dan uzak ve imkansız olduğunu ortaya koymak ve onların dili ile itiraf ettirmek içindir.

Yani tabiri caiz ise, nasıl bir malı satın alırken enine boyuna inceleyip tetkik ve tahkik ettikten sonra alırız. Kur'an da bizi böyle bir harekete davet ediyor. Âdeta bütün his ve duygulara hitap eden bir kudsî mal gibi. Pazarlarda nasıl kusurlu ve çürük mallar gözden, kulaktan kaçırılır, saklanmaya çalışılır. Kur'an ise, bu gibi şüphe ve evhamları def etmek için malını saklamıyor, sergiliyor, alın bakın, diyor.

"..Ve keza [zalike]'nin lam vasıtasıyla ifade ettiği bu'd, Kur'an'ın kemaline delalet eden ulüvv-ü rütbesine işarettir" cümlesini açar mısınız?

Zelike ismi işarettir ve uzakta bulunan şeyler için kullanılır. Bu Kur'an tabiriyle, Kur'an'ın uzaklığına değil, yüksek ve ulvi olduğuna işaret edilmiştir.

Keza, böyle; böylece; bu dahi; aynı biçimde anlamlarına gelmektedir.

"Bu cümlelerden herbirisi, ifade ettiği birinci mânâsıyla arkadaşlarına delil olduğu gibi, ikinci mânâsıyla da onlara neticedir." Cümlesini öncesiyle birlikte açıklar mısınız?

"S - **ذَلِكَ الْكِتَابُ لَرَيْبٍ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ - الم** âyet-i kerimesinin cümleleri, atf ile birbiriyle bağlanmamış olması neye binaendir?"

"C - O cümleler arasındaki şiddet-i ittisal, bağlılık ve sarılmaktan bir ayrılık yoktur ki, birbiriyle bağlanmaya lüzum olsun. Zira, o cümlelerin herbirisi, arkadaşlarına hem babadır, hem oğul; yani, hem delildir, hem neticedir."

"Evet, **ذَلِكَ الْكِتَابُ** lisan-ı haliyle hem muarazaya meydan okur, hem mu'ciz olduğunu ilân eder. hem bütün kitaplara fâik olduğunu tasrih eder, hem müstesna ve mümtaz olduğunu izhar eder. **لَرَيْبٍ فِيهِ** hem Kur'ân'ın şek ve şüphe yeri olmadığını tasrih eder, hem müstesna ve mümtaz olduğunu izhar eder. **هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ** hem tarik-i müstakimi irâe etmekle muvazzaf olduğunu gösterir, hem mücessem bir nur-u hidayet olduğunu ilân eder."

"İşte bu cümlelerden herbirisi, ifade ettiği birinci mânâsıyla arkadaşlarına delil olduğu gibi, ikinci mânâsıyla da onlara neticedir."(1)

Baba oğula delil yani vasıta, oğul da babaya bir netice olması gibi, ayetin bu cümlelerinden çıkan her iki manada da aynı ilişki söz konusudur. "**Elif, lam, mim**" hal dili ile düşmanlarına hem meydan okuyor, hem de mucize olduğunu ilan ediyor. Meydan okuma gerekçesi mucize olmasıdır. Öyle ise meydan okuma fiili ile mucize olma fiili arasında zaruri bir gereklilik bağı vardır. Mucize olmasa meydan okuyamaz, demek meydan okuyor ise mucizedir önermeleri gibidir.

İkinci olarak; hem bütün kitaplardan üstün olduğunu ilan ediyor, hem de netice olarak mümtaz ve müstesna olduğunu ilan ediyor. Bütün kitaplardan üstün olmayan mümtaz ve müstesna olamaz. Öyle ise mümtaz ve müstesna olmanın delili; faik ve üstün olmaktır. Üstünlük de zaruri olarak mümtaz ve müstesna olmayı gerektiriyor.

Hem doğru ve hak yolu göstermekle vazifeli olduğunu ilan eder, hem de somutlaşmış bir hidayet kaynağı ve bir cisimleşmiş hidayet rehberi olduğunu ilan eder. Burada da aynı mantık ve mana hükmediyor. Yani doğru ve hak olmayan bir şey, rehber ve kaynak olamaz.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 2](#)

"Evet, in'ikâs sırrıyla, üç şeyin hüsnü içtima ederse, beş olur. Beş içtima ederse on olur. On içtima ederse kırk olur. Çünkü herşeyde bir nevi in'ikâs ve bir nevi temessül vardır." cümlesini açıklar

mısınız?

Sualdeki içtima eden hüsünlerin adetlerinde ve inikaslarındaki kaideye uymayan rakamların hikmeti şöyle olabilir.

Hüsünün adedi ve keyfiyeti farklı olduğundan, içtimalarının adetleri ve keyfiyetleri de farklıdır.

Rakamlardaki toplama, çıkarma, çarpma ve bölme gibi standart özellikler, mana ve muhteva için geçerli değildir.

Çünkü; maddi olan şeylerin içtimaları belli bir kaideye tabiidir. Hüsün, mana, kemal, kuvvet gibi mefhumların adetleri ve mahiyetleri farklılaştıkça neticeleri de farklı çıkar.

Kemal, güzellik, kuvvet ve hüsün gibi özellikler nisbidir. Sabit bir özellikleri yoktur. Bu sebeple, iki hüsünün bir araya gelmesi; bazen üç, bazen de yirmi hüsün olabilir.

Mesela; ikişer insan bir araya gelir ise dört insan olur. Eğer bu insanların hüsünleri veya kuvvetleri bir araya gelirse; bu rakam dört değil, otuz veya yüz hüsün ve kuvvet olabilir. Eğer bu insanlardan biri Hz Yusuf (a.s) olursa; bu hüsün kıymet itibariyle belki bin ve milyon hüsün denilebilir.

Mesela; dört insanın kuvveti bir araya gelirse, kırk kuvvet olabilir. Ancak bu insanlar Herkül-ü Yunani ve Rüstem-i Sistani kıymetinde ve kuvvetinde olsa; kuvvetlerinin içtimaı kırk değil belki kırk bindir.

Demek ki rakamların artışı matematiksel anlamda değil, çokluktan kinaye anlamındadır.

Kur-an'ı Kerim'in icazında; her bir cümlenin, kelimenin, harfin hatta bir sükunun dahi kendi çapında icaza, verdiği manevi bir güç ve hüsün vardır. Bunların tamamı külli bir hüsünü, kuvveti, ve icazı oluşturur. Buna binaen her bir harfin, her bir kelimenin veya her bir cümlenin, hüsne ve icaza verdiği kuvvet standart olmayıp, farklı farklı olduğundan, neticeleri de farklı çıkar. Sualdeki "inikas sırrıyla, üç şeyin hüsünü beş olur. Beş içtima etse on olur. On içtima ederse kırk olur." ifadesi; içtima eden hüsün ve güzelliğin mahiyet farkından ileri gelmektedir.

Biz, mahiyetlerin değerini test edemediğimizden, neticelerini de rakamsal olarak net ifade edemeyiz.

Bu sebeple üçün beş, beşin on, onun kırk olması çokluktan kinayedir. Matematiksel izahına zorlanmak uygun olmaz.

Bir taş taşlığıyla beraber, teavün hüsünü, ustanın eliyle ikmal etse ve bir kubbede vazife alsın artık o taşın hüsünü küllileşerek kubbenin hüsünü olarak tezahür eder. Taş kubbe ile eş değer olur. Aynen bunun gibi; Kur-an'ın hüsünü kuvvet veren bir harf, külli manada hüsünün icazını kuvvetlendirdiğinden bazen bir kelime veya bir harf Kur'an hükmüne geçer. Onu oraya koymak ve yerleştirmek bütün Kur'an'ı bilmek ile mümkündür. Kubbedeki taşların biri çekildiğinde diğerleri yıkıldığı gibi; veya biri yerine yerleştirildiğinde kubbeyi muhafaza ettiği gibi; Cenab-ı Hak'ta Kur'an'a öyle bir icaz hüsünü koymuş ki; bir ayet çekilse diğer ayetlerde gelir. Bir ayeti oraya

yerleştirmek, bütün Kur‘an‘ı ihatayla mümkündür.

Bu sebeple Kur‘an, muhaliflerinden bir ayet dahi olsa, misil istiyor. Eğer onlar bir ayetin mislini getirseslerdi, Kur‘an davasından vazgeçecekti. Yani bir taş yerinden çıktığında, kubbeyi yıktığı gibi; Kur‘an da davasından vazgeçip çekilecekti.

O halde Kur‘an; külliyetiyle ve cüziyetiyle misil ve benzer kabul etmez bir külldür.

Bütün kelimatın ve hurufatın bir araya gelmesinden teşekkül eden Kur‘an‘ın külli hüsnü ilahi bir mucize olup, rakamsal ifadeyle güzelliğini takdir mümkün değildir. Buna binaen beşer i‘caz noktasında acze düşmüştür.

"İstiğrâkı ifade eden "LAM" Kur‘ân‘ın her köşesinde rekz ve her yerinde zikredilen deliller, burhanlar, hücumla gelen şek ve şüpheleri def ile, Kur‘ân‘ın o gibi lekelerden münezzeht olduğunu ilân eder." ifadesini açıklar mısınız?

"Ve keza لَامٍ لِأَرْبَابٍ فِيهِ zamirinin her iki ihtimaline binaen Kur‘ân‘ın kemâlini ispat veya tekit eder."

"Ve keza, istiğrâkı ifade eden لَامٍ Kur‘ân‘ın her köşesinde rekz ve her yerinde zikredilen deliller, burhanlar, hücumla gelen şek ve şüpheleri def ile, Kur‘ân‘ın o gibi lekelerden münezzeht olduğunu ilân eder. Ve lisan-ı haliyle şu şiiri okutur:"

وَكَمْ مِنْ عَائِبٍ قَوْلًا صَحِيحًا وَأَقْتَهُ مِنَ الْفَهْمِ السَّقِيمِ

"Yani, "Kur‘ân‘da ta‘yip edilecek hiçbir nokta yoktur. Kur‘ân gibi sahih kavilleri tayip etmek, ancak fehimlerin sekametinden ileri geliyor."

"Ve keza, zarfiyeti ifade eden فِي tâbiri, Kur‘ân‘ın sathına ve zâhirine konan şek ve şüphe varsa, içerisindeki hakaik ile def edilebileceğine işarettir."(1)

"Onun içinde rayb yani kusur ve şüphe yoktur" ayetinin tefsiri sadedinde "O" zamirinde muhtemel iki mana var. Birisi "O" derken Kur‘an kast ediliyor ki; لَامٍ isimleri umumileştiren bir harftir. Yani ismin başında olduğu zaman o isme genellik manası katar. Her tarafı kuşatıcı bir mana ifade eder.

Lam-1 istiğrak rayb; yani kusur ve hata manasına gelen ismin başına gelmesi ile umumiyetle Kur‘an‘da bir kusur, bir hata yok anlamına geliyor. Yani Kur‘an‘ın bazı yerleri kusursuz; ama bazı yerlerde kusur olabilir ihtimalini men ediyor. O Kur‘an ki hiçbir yerinde ve köşesinde kusur ve ayıp yoktur. Kusur ve şüpheleri bertaraf eden ise, Kur‘an içinde bulunan delil ve i‘caz kaideleridir. Belagat imamları bunları tafsilatı ile izah etmişler. [İşarat‘ül İ‘caz](#) da bunlardan bir tanesidir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 2. Ayetin Tefsiri.](#)

"Maddî ve mânevî her şeyde yardımın ve içtimain büyük kuvvet ve tesiri vardır. İn'ikâs sırrıyla, üç şeyin hüsnü içtima ederse, beş olur. Beş içtima ederse on olur. On içtima ederse kırk olur. Çünkü herşeyde bir nevi in'ikâs ve temessül vardır." izah?

Kur'an'ı mucize kılan husus; ayetlerdeki kelime ve cümlelerin birbiri ile olan alaka ve ilişkileridir. Bir ayeti ayna olarak düşünürsek, sair ayetlerin nükte ve ince manaları bu aynada yansır ve görünür. O ayetteki nükte ve mana ile bir çeşit kuvvet birliği sağlarlar. İşte insanları taklitten aciz bırakan husus, ayetlerin birbirleri ile olan kuvvetli alaka ve münasebetleridir.

Üstat bu manayı, bir binanın taşlarının birbirleri ile olan uyum ve yardımlaşmasına benzetiyor. **"Birlikten kuvvet doğar"** atasözü gibi, ayetlerin nüktelerinin içtimasından da i'caz doğar demektir.

İN'İKAS ve temessül; bir şeyin aynı ile başka bir şeyde yansması demektir. Mesela bir mum etrafında halka şeklinde on adet ayna bulunsa, her bir aynada mum temessül eder. Yani aynı vasıfları ile o aynaların içinde bulunur. Bir tek mum iken, on mum olur. Temessülün yansımadan bir farkı, temessül yansdığı yerde bütün vasıfları ile yansır. Yansımada ise sadece zahir görüntü olarak yansır.

Mesela o mum yerinde bir insan olsa, bu insan on aynada da görünse bu görünme çeşitlerinden, yansımada sadece görüntü olarak ayna içinde vardır. Ama temessül etmiş olsa, bizzat asıl şahsı itibari ile o aynalar yanında ve içinde bulunur. Bir insan iken, on insan olur.

İşte Kur'an sureleri ve ayetleri birbirlerinde temessül ederken, aynı ve bütün mana ve nükteleri ile yansdığı ayetin arkasında bulunur.

Mesela, İhlas suresi bir aynadır. Yüz tane kendine ait latif nüktesi var. Yasin suresi de bir aynadır ve kendine ait bin nüktesi vardır. Şimdi Yasin suresi İhlas suresinde temessül ederse, yani aynı ile oraya intikal ederse, kubbeli bina taşlarının yardımlaşması gibi birbiri ile yardımlaşır, İhlas suresi bir anda bin yüz latif nükteli bir sure hükmüne geçer ve taklidi kabil olmayan bir hale dönüşür.

YAZDIR

".., iman fiilini hayal nazarına gösterip, keyfiyetin tasvir edilmesine, dahili ve harici delillerin tecellisiyle imanın istimrar ve devam ile teceddüt etmesine işarettir." Açıklar mısınız?

"Amma **يُؤْمِنُونَ** kelimesine bedel fiil sigasıyla **مُؤْمِنُونَ** 'nin tercihi, iman fiilini hayal nazarına gösterip keyfiyetin tasvir edilmesine, dahilî ve haricî delillerin tecellîsiyle imanın istimrar ve devam ile teceddüt etmesine işarettir. Evet, delâilin zuhuru nisbetinde iman ziyadeleşir, teceddüt eder."(1)

"Mü'minler, Allah'a inananlar" ibaresi yerine "inanırlar." ibaresi tercih edilmiştir. Tabi mealde gramerin incelikleri görünmez. Lakin "inanırlar" ibaresi fiil kipinde olduğu için, imanın sayısız delillerine gizli bir atıf yapılıyor. Ta ki insanın etrafını kuşatan iç ve dış delillere dikkat çekilip, imanın sürekli tazelenmesi ve takviyesine sebep olsun.

Evet, deliller ne kadar çok hatırlanır ve zuhur ederse, o kadar çok imana kuvvet ve takviye olur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 3. Ayet Tefsiri.](#)

"Maahâzâ, imanın var olup olmadığı sorguyla anlaşılır..." İmanın sual ile anlaşılması ne demektir, izah eder misiniz?

"S - Avâm-ı nâstan, hakaik-i diniyeyi tabir eden ancak yüzde birdir."

"C - Tabir etmemesi, bilmemesine delil olamaz. Evet, çok defa lisan, insanın tasavvuratından incelerini tabirden âciz olduğu gibi, kalbindeki ve vicdanındaki inceler de akla görünmez. Hattâ belâgat dâhilerinden Sekkâkî gibi bir zat, İmruu'l-Kays veya başka bir bedevînin ibraz ettiği belâgat incelerini kavramamıştır. Maahâzâ, imanın var olup olmadığı sorguyla anlaşılır. Meselâ âmi bir adama, Saniin, cihât-ı sittesiyle kabza-i tasarrufunda bulunan âlemin herhangi bir cihetinde mekân ittihaz etmesinin mümkün olup olmadığı hakkında bir sorgu yapıldığı zaman, "*Hiçbir cihette değildir, olamaz*" dese kâfidir. Çünkü, nef-yi cihetin, yani Sâniin hiçbir cihette olamayacağı hakikatının onun vicdanında sabit olduğuna delâlet eder."(1)

Avam birisi belki imanının ince ve latif hallerini tavırları ve lisanı ile tam ifade edemez, ama sorgulandığı zaman imanının kalbindeki sahih ve sağlam şeklini ifade edebilir. Bu yüzden avam insanların kalbindeki imanını bütün incelikleri ile ifade edememesini -haşa- imansız olmalarına delil gösteremeyiz. Bazen öyle oluyor ki alim ve veli zatlar bile kalbindeki imanının letafetini ifade etmekte zorlanabiliyor. Öyle ise iman hususunda sorgu yapmadan bir hükme gitmek yanlış olur.

Üstad Hazretleri burada bu inceliğe işaret ediyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 3. Ayetin Tefsiri](#)

**"Önce takva ile seyyiattan temizlenir, sonra iman ile süslenir."
cümlesini anlamadım, önce iman sonra takva olması gerekmez mi?**

"Bunların biri tahliye تَهْلِيَةٌ diğeri tahliye تَهْلِيَةٌ 'dir.

Tahliye, تَهْلِيَةٌ tathir etmek ve temizlemektir."

"Tahliye تَهْلِيَةٌ ise, tezyin etmek ve süslendirmek mânâsındadır. Bunlar birbiriyle arkadaş olup, burada olduğu gibi, daima birbirini takip ediyorlar. Onun için kalb, takvâ ile seyyiattan temizlenir temizlenmez, hemen onun ardında imanla tezyin edilmiş ve süslendirilmiştir."

"Kur'ân-ı Kerim, takvâyı üç mertebesiyle zikretmiştir:

Birincisi, şirki terk,

İkincisi, maâsiyi terk,

Üçüncüsü, mâsivâullahı terk etmektir."

"Tahliye تَهْلِيَةٌ ise, hasenat ile olur. Hasenat da, ya kalble olur veya kalıp ve bedenle olur veyahut mal ile olur."

"A'mâl-i kalbînin şemsi, imandır.

A'mâl-i bedeniye nin fihristesi, namazdır.

A'mâl-i mâliyenin kutbu, zekâttır." (1)

Buradaki tathir etmek ve temizlemek; kalbin şirk ve küfürden arındırılması anlamındadır. Malum iki zıt bir arada olmaz, kalbe imanın yerleşmesi için öncelikle küfür ve şirkin tahliye edilmesi gerekiyor ki; takva bu anlamda kullanılmıştır.

Takvanın üç mertebesi zaten konunun devamında izah ediliyor. Takvanın birinci ve en önemli mana ve mertebesi; kalbi şirk ve küfürden temizlemektir, ondan sonra tevhid ve iman geliyor. Buradaki hiyerarşi bu şekilde tarif ediliyor, yoksa bizim klasik manada anladığımız gibi; takva günah ve masivadan arınmak anlamında kullanılmıyor. En büyük seyyiat yani günah; şirk ve küfürdür, öncelikle bunların takva ile imhası lazımdır, ondan sonra iman kalbi tezyin edip süslendiriyor.

"Zaten insan medeni olduğu cihetle, şahsi ve içtimai hayatını kurtarmak için, o kanun-i İlahiye muhtaçtır." Bu cümleyi açıklayıp, örnek verir misiniz?

"Namaz, kalplerde azamet-i İlahiyeyi tesbit ve idame ve akılları ona tevcih ettirmekle adalet-i İlahiyenin kanununa itaat ve nizam-ı Rabbânîye imtisal ettirmek için yegâne İlahî bir vesiledir. Zaten insan, medenî olduğu cihetle, şahsî ve içtimai hayatını kurtarmak için, o kanun-u İlahîye muhtaçtır. O vesileye müraat etmeyen veya tembellikle namazı terk eden veyahut kıymetini bilmeyen, ne kadar cahil, ne derece hâsir, ne kadar zararlı olduğunu bilâhare anlar, ama iş işten geçer."(1)

Üstad Hazretleri burada müteselsil ve derin bir tahlilde bulunuyor. İnsan yaratılış bakımından, hayvanlar gibi vahşi ve yalnız yaşayamaz; mutlaka medeni ve toplumsal bir hayata ihtiyaç duyar. Zira insanın sayısız ihtiyaçları varken, bunlardan ancak birkaç tanesini kendisi tedarik edebiliyor, diğer ihtiyaçlarını görecekle ve temin edecek başka insanlara muhtaç bir şekilde yaratılmıştır. Bu sebeple insanlar beraber, bir medeni hayatta toplumsal yaşamaya muhtaçtırlar.

Bu ihtiyaç nasıl toplumsallığı ve medeni hayatı gerekli kılıyor ise, toplumsal ve medeni hayatta bir hukuk düzenini ve insanların ihtilafını tarafsız ve hakkaniyetli bir şekilde çözümlenecek bir şeriatı gerekli kılıyor. Hukuksuz ve şeriatsız bir toplumsallık ve medeniyet düşünülemez. Öyle ise bir hukuk düzeni gereklidir.

Hukuk düzenini kim tespit ve tayin edecek sorusu, üçüncü bir ihtiyaç olarak ortaya çıkıyor. Yani insanların yaptığı hukuk ne kadar hakkaniyetli ve objektif olabilir. Bu sebeple hakkaniyetli ve objektif bir otorite gereklidir ki; bu da peygamberlik kurumudur. Peygamberler, Allah'ın elçisi olması hasebi ile peygamberlik, tarafsız ve hevadan münezzele bir kurumdur. Elbette peygamberlerin getirdiği veya diğer bir ifade ile, Allah'ın onlar ile gönderdiği İlahi hukuk sistemi, insanların gönül rahatlığı ile kabul edebilecekleri bir sistemdir.

Bu İlahi sistemler, beşeri sistemler gibi sadece kanuni bir dayatma değildir. Ayrıca bu sistemin bir de duygu ve kalp boyutu vardır. Bu duygu ve kalp boyutunun terbiye ve tekemmülü de, ibadetler ile temin ediliyor. Yani ibadetler bir cihetle kulluk iken, bir cihetle de içtimai ve siyasi bir teminat gibidir. Namaz bütün ibadetlerin özü ve fihristesi olması hasebi ile namaz, doğrudan ve dolaylı olarak içtimai ve siyasi hayatı düzene sokuyor. Demek namazın terki içtimai ve siyasi hayatın bozulması ve felci gibidir, bu da büyük bir zarardır.

Özet olarak, namaz müessisin ve mürebbinin varlığını insanın zihninde tespit ettirip, insanı medeni olmaya ve kanunlara boyun eğmeye teşvik ve sevk ediyor. Bu psikolojik bir tahlil ve tespittir.

"Zekât ile sadakanın lââyık oldukları mevkilerini bulmak için birkaç şart vardır: ... 3. Minnetle in'âmın bozulmaması..." Bu üçüncü şartı izah eder misiniz?

"Zekât ile sadakanın lââyık oldukları mevkilerini bulmak için birkaç şart vardır:

1. Sadakayı vermekte israf olmaması.

2. Başkasından alıp başkasına vermek suretiyle halkın malından olmayıp kendi malından olması.

3. Minnetle in'âmın bozulmaması.

4. Fakir olmak korkusuyla sadakanın terk edilmemesi..."(1)

Burada **minnet**, yapılan iyilikleri başa kakmak anlamına geliyor. Birisi bir iyilikte bulunur, sonra *"ben sana nasıl iyilikte bulunmuştum"* diyerek, sürekli iyilik yaptığı adamı rencide edip onu minnet altına almaya çalışır ki, bu çok çirkin bir tavidir.

Zengin fakire zekat veriyor ve bu zekatı sürekli fakirin başına kalkıyor ise, o zaman zekatın nimet ve inam olma özelliği bozuluyor. Zekat nimet iken zehir oluyor. İslam bu tarz minnet ve rencide edici tavırları ortadan kaldırmak için zekatı farz kılmış, bir hak olarak tayin etmiştir.

Nasıl hak ettiğimiz maaşımızı vezneden alırken veznedara minnet etmiyor isek, fakir de zenginden zekat alırken zengini maaş ödeyen bir veznedar gibi görmelidir. Zengin de kendini bir veznedar telakki etmelidir. O zaman zekat minnetsiz bir nimet olur. Sadaka da bu ruhla alınıp verilmelidir, denilmek isteniyor. Yoksa minnet ile ne zengin zekat sevabını alabilir ne de fakir rahat-ı kalp ile o zekattan istifade edebilir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 3. Âyet Tefsiri.](#)

(İman) "Cenâb-ı Hakk'ın, istediği kulunun kalbine, cüz-i ihtiyarının sarfindan sonra ilka ettiği bir nurdur." Kul önce iman yolunu seçiyor, sonra da Allah imanı veriyorsa, iman sonradan oluşuyor demektir. O zaman iman mahluk mudur?

"İman mahluktur; iman edilen Allah ise mahluk değildir." formülü meselemizi hallediyor. İnsanın kendisi ve onun bir cüzü olan kalbinin mahluk olup da kalbin içindeki bir şeyin yani imanın mahluk

olmamasını düşünmek yanlış olur. Zaman ve mekan kaydı altında olan her şey mahluktur, yani yaratılmıştır. Mahluk olmayan sadece Allah'ın Zatı ve sıfatlarıdır.

İman kalbin bir şeyi tasdik edip onaylamasıdır. Bu imanın iki aşaması var birinci aşaması kulun iradesi ile tasdik etmesi, diğeri de Allah'ın bu tasdike binaen bir nur bir ışığı kalpte yaratmasıdır. *İmanın bu her iki aşaması da mahluktur.*

Hidayet Allah'tan ise, Hidayeti Bulamayanın Ne Suçu Vardır?

" İman, Sa'd-ı Taftazani'nin tefsirine göre; "Cenab-ı Hakkın, istediği kulunun kalbine, cüz-ü ihtiyarının sarfindan sonra ilka ettiği bir nurdur" denilmiştir.

Öyleyse, iman, Şems-i Ezeliden vicdan-ı beşere ihsan edilen bir nur ve bir şüadır ki, vicdanın içyüzünü tamamıyla ışıklandırır." (1)

Yukarıda ki ifadelerden de anlaşılıyor ki; İnsan iradesini ne tarafta kullansa, Allah onu halkediyor.

"Allah dilediğine şifayı verir" hakikatini herhalde şöyle anlamayız: İnsan yerinde durur, Allah şifa verir. Allah'ın şifa veren olduğunu bildiğimiz halde niçin doktora gidiyoruz. Çünkü şunu biliyoruz: Allah'ın şifa vermesi, benim sebeplere teşebbüsüne bağlıdır. Ben doktora gider, ilacı kullanırım. Ancak Allah isterse şifa verir, istemezse vermez.

Aynen öyle de; biz, hidayet adına bir arayışın içine gireceğiz. Hak ve hakikata talip olacağız. Ancak hidayeti verecek olan Allah'tır. Yoksa herkes yerinde duracak, "Allah istediğine hidayeti verecek, istemediğine vermeyecektir" şeklinde anlamak doğru değildir.

(1) bk. [İşarat-ül İcaz, Bakara Suresi Tefsiri.](#)

İman, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmnın tebliğ ettiği zaruriyat-ı diniyeyi tafsilen ve zaruriyatın gayrısını icmalen tasdik etmekten hasil olan bir nurdur... İmanın tarifi olan bu cümleyi açar mısınız?

"İman, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmnın tebliğ ettiği zaruriyat-ı diniyeyi tafsilen ve zaruriyatın gayrısını icmalen tasdik etmekten hasil olan bir nurdur."(1)

Dinin zaruri ve gayri zaruri olmak üzere iki türlü meselesi vardır. **Dinin zaruri meseleleri**, ayet ve hadislerce açık ve net bir şekilde ifade edilmiş hakikatleridir. Mesela iman ve İslam'ın şartları, dinin zaruri kapsamına girerler ki, bu şartları tafsilli bir şekilde kalp ile tasdik, dil ile ikrar etmek gerekir.

Burada tafsilden maksat, ayet ve hadislerce açık ve net bir şekilde ortaya konulmuş meseleleri bir bütün olarak ve ayırım yapmaksızın hepsini kalben tasdik etmek anlamındadır.

Dinin zaruri olmayan meseleleri ise ayet ve hadislerin işari ve remzi manaları olup herkes tarafından görülüp bilinmesinin mümkün olmadığı ince manalardır. Bu manaların anlaşılması ilimde derinlik ve kabiliyet ister. İnsanların ekserisi avam olduğundan ve ilimde derinlik bulunmamasından dolayı bu gibi ince manaları tafsilli ve detayı ile bilmek mecburiyetinde değillerdir. Bu yüzden dinin zaruri olmayan konularını tek tek detayı ile değil, toplam ve icmali olarak kabul etmek gerekir.

Şayet dinin zaruri olmayan konularını tafsili ile kabul etmek iman için zorunlu bir durum olsa idi, insanların ekserisi buna güç yetiremezdi. Bu yüzden **dinin zaruri kısmına tafsilli, zaruri olmayan kısmına da icmali olarak tasdik edilmesi gerekiyor.**

Mesela Kur'an'da Nuh tufanı olayı dinin zaruri kısmıdır. Bu olayı tasdik etmek imanın gereğidir, ama bu tufanın bütün dünyada mı yoksa bir bölgede mi olduğu konusu zaruri olmayan kısmıdır. Bunu bilmemek ya da tafsili ile iman etmek imanın gereği değildir.

Allah'ın isim ve sıfatları dinin zaruri konusudur, ama sıfatların Allah'ın zatı ile münasebeti dinin zaruri olmayan icmali bir konusudur. Ama dinin zaruri olmayan konularını da inceler ve tafsilatı ile tasdik edersek bu imanın kemalini ziyadeleştirir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara suresi, 3. ayetin tefsiri](#)

İmanda ne var ki, onunla bir çok mesele-problem hallolmuş oluyor, insanın kendi alemi ve kainat aydınlanıyor, her şey açık seçik gözüküyor?

Öncelikle imanın tarifi üzerinde kısaca duralım.

"İman, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmin tebliğ ettiği zaruriyat-ı diniyeyi tafsilen ve zaruriyatın gayrısını icmalen tasdik etmekten hasıl olan bir nurdur."(1)

Dinin, zaruri ve gayri zaruri olmak üzere iki türlü meselesi vardır. **Zaruri meseleleri** ayet ve hadislerce açık ve net bir şekilde ifade edilmiş hakikatleridir. Mesela iman ve İslam'ın şartları dinin zaruri kapsamına girerler ki; bu şartları tafsili bir şekilde kalp ile tasdik, dil ile ikrar etmek gerekir. Burada tafsilden maksat; ayet ve hadislerce açık ve net bir şekilde ortaya konulmuş meseleleri bir bütün olarak ve ayırım yapmaksızın hepsini kalben tasdik etmek anlamındadır.

Dinin zaruri olmayan meseleleri ise ayet ve hadislerin işari ve remzi manaları olup, herkes tarafından görülüp bilinmesinin mümkün olmadığı ince manalardır. Bu manaların anlaşılması ilimde derinlik ve kabiliyet ister. İnsanların ekserisi avam olduğundan ve ilimde derinlik bulunmamasından dolayı bu gibi ince manaları tafsili ve detayı ile bilmek mecburiyetinde değillerdir. Bu yüzden dinin

zaruri olmayan konularını tek tek detayı ile değil, toplam ve icmali olarak kabul etmek gerekir. Şayet dinin zaruri olmayan konularını tafsili ile kabul etmek iman için zorunlu bir durum olsa idi, insanların ekserisi buna güç yetiremezdi. Bu yüzden dinin *zaruri kısmına tafsili, zaruri olmayan kısmına da icmali* olarak tasdik edilmesi gerekiyor.

İmanın her şeyi aydınlatması ve her meseleye anahtar olmasının sırrı vahye dayanmasındandır. Yani iman Allah'ın nazarı ve sonsuz ilmi ile olaylara bakmaktan ibarettir. İmanın nuru ve kuvveti Allah'ın ilminden geliyor. İnsan iman sayesinde Allah'ın nazarı ile olaylara bakıyor ve her şeyin iç yüzünü keşfediyor. İmanın içi de dışı da halis vahiydir ve kuvvet ve ışığı da oradan geliyor.

Şayet insan şahsi kuvvet ve aklına güvenip, "*ben doğruları kendim bulurum, peygambere ve onun rehberliğine muhtaç değilim*" derse, şeytana oyuncak, vehim ve şüphelere binek, korku ve endişelere müptela bir hasta, dağlar kadar yükleri taşımaya mecbur bir taşıyıcı durumuna düşer. Halbuki insanın böyle ağır yükleri yüklenmeye ne takati ve ne de gücü vardır. İnsan ancak ve ancak iman ve tevekkül ile mükelleftir.

Allah insanı peygamber ve vahye muhtaç bir şekilde yaratmıştır. Bu yüzden insan iman ve tevekkül ile Allah'ın gönderdiği peygamberlere teslim olmak zorundadır. Aksi takdirde ağır bir yükün altına girmiş olur. Tıpkı ateş böceğinin cüzi ışığına güvenip güneşe meydan okuduktan sonra zifiri karanlığa mahkum olması gibi. İnsan da cüzi aklına ve vehmi ilmine güvenip vahiy güneşinin terbiye ve rehberliğine girmez ise, küfür ve şirk karanlığına mahkum olur. Hem dünya saadetini hem de ahiret saadetini kaybeder. Hem dünyada hem de ukbada çok bela ve sıkıntılara maruz kalır.

İman, eşya ve hadiselerin hakikatlerini insana gösteren bir nur ve bir ışıktır. Şayet iman nuru ve ışığı insanın olaylara bakışında rehber olmaz ise, olayların manasını ve hakikatini kavrayamaz. Mesela inkar ve küfür nazarında ölüm bir hiçlik ve yokluktur. Zamanın akıp gitmesi, varlıkları yokluk derelerine yuvarlayan dehşetli bir sel gibidir. Geçmiş, varlıkların yokluk mezarlığı hükmündedir. Gelecek ise karanlık ve insanın başına hangi musibetleri getireceği bilinmeyen bir endişe noktasıdır.

İman nazarında ise, ölüm saadeti ebediyenin başlangıcı, daimi bir memlekete açılan bir kapı hükmündedir. Zamanın akıp gitmesi ise askerlikteki terhis gibi vazifesini tamamlama manasını gösterir. Ölüm, insanların, kararlı ve daimi bir memlekete yani vatani aslıleri olan cennete gitmek için bir vasıta ve araçtır. Aynı şekilde imanının nazarında geçmiş, yokluk kuyusu değildir. Hiçbir mahluk, varlıktan sonra ebedi hiçliğe gitmiyor. Gelecek ise karanlık ve insana endişe üreten bir alem değil, planlı bir şekilde hazırlanmış mükafat ve ücret yeridir.

İşte imanın nuru ve bakış açısı, olayların ve nesnelere hakikati halini ve gerçekliğini, insanın nazarına takdim ediyor. İmanın hayata nur ve ışık olması, hem ruh gibi canlılık bahşetmesi bu manadadır.

Nasıl ruh, insan bedenine hayat ve canlılık veriyor ise, iman da aynı şekilde insanın ruhuna ve hayatına manevi bir hayat ve canlılık veriyor; her şeyin iç yüzünü ve hakikatini açan bir anahtar hükmüne geçiyor. İmanın hayata ve nura nispet edilmesi, onun önemine ve hayatiyetine işaret etmek içindir. Nasıl ruh bedenden çıkınca ceset kör bir kütük hükmüne geçiyor ise, aynı şekilde iman da insanın ruh ve kalp dünyasından çıkarsa, o insan kör bir kütük hükmüne geçiyor, adeta cansız bir

ceset oluyor.

Bu konu Otuz İkinci Söz'ün Üçüncü Mevkıfında yer alan **İkinci Noktanın İkinci Mebhası** başlığı altında detaylı olarak izah edilmiştir. [Ulaşmak için tıklayınız](#)

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 3. Ayetin Tefsiri.](#)

İmanı tarifinde "Cenâb-ı Hakkın, istediği kulunun kalbine, cüz-i ihtiyarının sarfindan sonra ilka ettiği bir nurdur." denilmiş, bu durumda haksızlık olmuyor mu?

Bu tarif zaten o haksızlığa bir cevap niteliğindedir. Yani iman ya da küfrü Allah, kulun iradesine bağlamış, *kul irade etmedikçe* Allah zorla kimseye ne iman ne de küfür vermiyor. İman da küfür de insanın iradesinden ve seçiminden sonra kalbe veriliyor.

Şayet Allah dilediğine iman dilediğine küfrü zorla verecek olsa idi, insanın sorumluluğu giderdi ve kafirin cehennemde yanması zulüm olurdu. Oysa Allah zulüm ve haksızlık etmekten münezzeh ve mukaddestir.

İman nuru, bir elma, bir ağaç, bir çiçek gibi mahluk olduğu için, bunun yaratılma ve kalbe akıtılma işlemi Allah'a aittir. Lakin Allah sonsuz adaleti gereği bu nuru insanın iradesine şart yapmıştır. Yani insan istemedikçe Allah bu nuru kalpte yaratmıyor. Durum küfür için de aynıdır.

İnsanda Allah'ı tanımayan nedir; aklı mı, nefsi mi, bilinci mi? Allah'ı tanımayan insan, sonrada tanıyorsa, bu tanımayı kabul eden nedir? Bunlar beden, kalb, ruh, latife-i Rabbaniye, vicdan gibi cevherler mi?

Evvela, Allah'ı tanıyan ne ise tanımayan da odur. İnsanda tanımak ve tanımamak için iki ayrı cihaz ve kabiliyet yoktur; her ikisini de yapan aynı şeydir.

İman ve inkar, her ikisi de kalbin bir neticesidir. Yani iman Hazreti Muhammad (sav)'in getirdiği dini kalben tasdik edip dil ile ikrar etmekten ibarettir. Aynı şekilde inkarda o dini kalben tasdik etmemekten ibarettir. Demek iman ve küfür kalbi bir olaydır. Üstad Hazretleri bu hususu şu şekilde izah ediyor:

"İman, Sa'd-ı Taftazanî'nin tefsirine göre; "Cenab-ı Hakkın, istediği kulunun kalbine, cüz-ü ihtiyarının sarfindan sonra ilka ettiği bir nurdur" denilmiştir. Öyleyse, iman, Şems-i Ezelîden vicdan-ı beşere ihsan edilen bir nur ve bir şuardır ki, vicdanın içyüzünü tamamıyla

işıklandırır. Ve bu sayede, bütün kâinatla bir üniyet, bir emniyet peyda olur ve her şeyle kesb-i muarefe eder. Ve insanın kalbinde öyle bir kuvve-i maneviye husule gelir ki, insan, o kuvvetle her musibete, her hadiseye karşı mukavemet edebilir. Ve öyle bir vüs'at ve genişlik verir ki, insan o vüs'atle geçmiş ve gelecek zamanları yutabilir."(1)

Lakin imana dair delil ve ispatların toplanması sadece kalbe ait bir hususiyet değildir. İnsanın sair cihazları delilleri toplar, kalp de bu deliller ışığında tasdik veya inkar eder. Yani delillerin toplanmasında akıl, vicdan, zahiri ve batini duyguların hepsinin yeri ayrı ayrıdır. Akıl mana ve muhakeme noktasından kalbe delil toplarken göz görmek, kulak işitmek, dil tatmak, deri dokunmak, burun koklamak ile kalbe veri ve delil gönderir. Bütün bu toplanan deliller ışığında kalp ve irade, kararını ya imandan yana ya da inkardan yana kullanır.

Mesela vicdan, insanın fitratına derç edilmiş olan doğuştan gelen hakikatlerin bir miyarıdır. Vicdan bir nevi insanın iç aleminin mizanlarını kalbe gönderen bir iç kanaldır. Bu iki kanaldan gelen veriler ve malumatlar, kalp denilen latifede depolanır ve kalp bu verilere göre gelişir ve şekillenir.

Vicdan, hak ve hakikatlerin hissedilmesini sağlayan ve insana ihtar eden bir mekanizmadır. Vicdan, manevi alemlerin esası ve haritası konumundadır; hakikatlerin uçlarının temerküz ettiği cami bir aynadır. Hem ahlaki değerlerin hem de doğruluğun ana üssü gibidir. İnsan yanlısa bile vicdan yanılmaz.

Vicdanın tabiatında Allah'a olan işaretler çok kuvvetlidir lakin insan bundan faydalanmaz ise bunların hepsi meccanen gider bir işe yaramaz. Önemli olan o duygu ve latifelerin fitri şahitliklerinden istifade etmektir. İstifade edilmediği zaman bir önem arz etmez. İstifade de ancak iman ile olur.

Üstad Hazretleri bu hususa şu şekilde işaret ediyor:

"Ve keza, خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ cümlesiyle, kalb ile vicdan, nur-u iman sayesinde hakaik-i İlâhiyenin tecellisine mazhar olmakla menba-ı kemâlât, hayattar ve ziyadar oldukları halde; küfrün ihtiyar edilmesiyle zulmetli, ıssız haşarat-ı muzırta yuvasına inkılâp ettikleri için mühürlenmiş, kilitlenmüş ki, o korkunç yuvadaki akreplerden veya yılanlardan içtinap edilmesine işaret edilmiştir."

"Ve keza وَعَلَى سَمْعِهِمْ kelimesiyle, küfür sebebiyle kulağa ait pek büyük bir nimeti kaybettiklerine işaret edilmiştir."(2)

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 3. Ayet Tefsiri](#)

(2) bk. [a.g.e., Bakara Sûresi, 6. Âyet Tefsiri.](#)

Namazda, -farzlarda ve sünnetlerde- secdede çok kalmak istiyorum, bunun bir sakıncası var mıdır? Ayrıca maksimum

minimum süresi var mıdır? Üstad'ın bu konuda bir açıklaması var mıdır?

"S – **يُصَلُّونَ** kelimesine bedel, itnablı **يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ** 'nin zikrinde ne hikmet vardır?"

"C - Namazda lâzım olan tâdil-i erkân, müdavemet, muhafaza gibi "ikame"nin mânâlarını müraat etmeye işarettir."

"Arkadaş! Namaz, kul ile Allah arasında yüksek bir nispet ve ulvi bir münasebet ve nezih bir hizmettir ki, her ruhu celb ve cezb etmek namazın şe'nindedir. Namazın erkânı, Fütuhât-ı Mekkiye'nin şerh ettiği gibi, öyle esrarı havidir ki, her vicdanın muhabbetini celb etmek, namazın şe'nindedir. Namaz, Hâlık-ı Zülcelâl tarafından her yirmi dört saat zarfında tayin edilen vakitlerde manevi huzuruna yapılan bir davettir. Bu davetin şe'nindedir ki, her kalb, kemal-i şevk ve iştiyakla icabet etsin ve mi'raçvari olan o yüksek münacata mazhar olsun."(1)

Namazın nasıl maddi bir kalıbı varsa, manevi bir kalıbı da vardır. Namazın maddi kalıbı namazın farz ve vacipleri ve bunların itina ve güzelce yapılmasıdır. Manevi kalıpları ise insanın manevi duygu ve latifelerinin namaz vasıtası ile harekete gelip tekemmül etmesidir. Namazın manevi sırları ve kalıpları bir nevi insanın maneviyatını terbiye eden bir takım disiplinler gibidir. Namaz öyle bir öz ve hülasadır ki, insanın bütün manevi azalarını hem besler hem de cezp eder.

Sırlardan maksat insanın her bir cihaz ve latifesinin beslenip terbiye olmasıdır. Mesela, insanın kalbi namazda huşu ve huzur ile cezp olur ve bununla tekemmül eder.

Namazın en büyük erkânı huşu ve huzurdur. Yani namazda iken Allah'ın huzurunda olduğunun farkında olunma halidir. Diğer rükünler, rükü ve secde gibi, bu manaya yardım eden vasıtalar gibidir. Rükü ve secde gibi namazın her bir rüknünün, insanları cezp etmesi mana olarak muhtemeldir.

İnsan iki işi bir anda yapabilmesi için her iki işte de meleke ve maharet sahibi olması gerekir. Mesela, avam birisi Fatiha'nın manasını anlamak noktasında meleke ve maharet sahibi olmadığı için, sadece Fatiha'yı anlamaya odaklanırsa, diğer işi olan namazı unuttur. Böylece namazdaki huzur gider, hatta rekatları da karıştırmaya başlar.

Ama ruhen terakki etmiş bir insan her iki halde de meleke ve maharet sahibi olduğu için, Fatiha'nın manasını namazdaki huzuru bozmadan düşünebilir. Tıpkı direksiyonu güçlü olan bir şoför ile acemi bir şoför gibi. Usta şoför, şoförlükte terakki ettiği için, hem direksiyon kullanır hem de dikkati bozmayacak ufak işleri yapabilir. Ama acemi şoför direksiyonu kullanırken bir pencereyi bile açmakta zorlanır. Bazen pencere açayım derken, huzur bozulur kaza yapar.

Ruhen gelişmiş bir alim zatın kafasına manalar kendiliğinden gelir; âdeta manalar başına üşüşür. Meleke ve maharet kazanmış büyük zatlar manayı aramaz, manalar bu zatlara gelir. Ama terakki ve tekemmül etmemiş birisi manaların peşinde koşayım derken, kendini kaptırır ve nerede ne işle meşgul olduğunu unuttur.

Bu yüzden ruhen terakki etmemiş bir insan namazda ya da rükü ve secdelerde namazı ve huzuru bozmayacak bir şekilde hülâsa ve muhtasar bir şekilde düşünmesi gerekir. Yoksa bir rükünün teferruatına dalmak namazı ve Allah'ın huzurunda olduğumuzu unutturabilir. Manalar muhtasar ve hülâsa bir şekilde düşünüldüğü zaman, namazın kalite ve sevabı da o denli artar. Rükü ve secdeyi de buna kıyas edebiliriz.

Üstadımız On Beşinci Şua'da bu konuyu şöyle ifadelerle dile getirmektedir:

"HAŞİYE: İşte, derecâta göre bir âmî, bir çekirdek kadar bu kudsî hakikatten hisse alsa, ruhen terakki etmiş bir kâmil insan, bir hurma ağacı kadar hisse alır. Fakat daha terakki etmeyen bir adam Fâtiha okurken bu mânâları kasten hatıra getirmemeli, tâ huzura zarar olmasın. Eğer o makama terakki etse, zaten o mânâlar kendilerini gösterirler."

"H A Ş İ Y E C İ K - Bu haşiyedeki "kasten" kelimesinin izahını Üstadımızdan sorduk. Aldığımız cevabı aynen yazıyoruz:"

"Üçüncü Medrese-i Yusufiyedeki Risale-i Nur talebeleri namına Ceylân Teşehhüd ve Fâtiha kelimelerinin geniş ve yüksek mânâları kastî değil, belki dolayısıyla meşguliyet ve huzura bir nevi gaflet veren tafsilâtı değil, belki mücmel ve kısa mânâları gafleti dağıtır, ubudiyeti ve münâcâtı parlatır görüyorum. Namazın ve Fâtiha ve teşehhüdün pek yüksek kıymetlerini tam gösterir. İkinci kısmın âhirinde "kasten meşgul olmamak"tan murad ise: O mânâların tafsilâtıyla bizzat işigal bazen namazı unutturur, huzura belki dokunur. Yoksa dolayısıyla ve muhtasar bir tarzda büyük faydalarımı hissediyorum..."(2)

Rükünleri fıkıh kaynaklarında tarif edilen vecih üzere yapmak ve tadil-i erkana riayet etmek en güzel olanıdır.

Nafile namazlarda rükü ve secdede dilediğimiz kadar tesbih okuyabiliriz. Ancak farz namazlarda sünnet ölçüsünde okumamız gerekir.

Secdede üç defa "**subhane rabbiyel-a'lâ**" denilir. Bu sayı, rükû ve secdede yapılan tesbihlerin en azıdır. Tek olmak üzere beşe ya da yediye çıkarmak müstehabdır. Ancak imam bunu üçten fazla yapmamalıdır.(El-Hidâye - El-Muhit / Serahsî)

Bunun için söz sahibi fakihler, tesbihin en azı üç, ortalaması beş, mükemmeli yedi defadır, demişlerdir.(3)

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 3. Ayet Tefsiri](#)

(2) bk. [Şualar, On Beşinci Şua, Fatiha-i şerifenin Muhatar Bir Hülâsası](#)

(3) bk. Celal Yıldırım, Kaynaklarıyla İslam Fıkhı

Namazın erkânı, Fütuhât-ı Mekkiye'nin şerh ettiği gibi, öyle esrarı hâvidir ki, her vicdanın muhabbetini celb etmek, namazın şe'nindedir. Cümlesi hakkında bir değerlendirme...

"S - **يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ** itnablı kelimesine bedel, **يُصَلُّونَ** 'nin zikrinde ne hikmet vardır?"

"C - Namazda lâzım olan tâdil-i erkân, müdavemet, muhafaza gibi "ikame"nin mânâlarını müraat etmeye işarettir."

"Arkadaş! Namaz, kul ile Allah arasında yüksek bir nispet ve ulvî bir münasebet ve nezih bir hizmettir ki, her ruhu celb ve cezb etmek namazın şe'nindedir. Namazın erkânı, Fütuhât-ı Mekkiye'nin şerh ettiği gibi, öyle esrarı hâvidir ki, her vicdanın muhabbetini celb etmek, namazın şe'nindedir. Namaz, Hâlık-ı Zülcelâl tarafından her yirmi dört saat zarfında tayin edilen vakitlerde mânevî huzuruna yapılan bir dâvettir. Bu dâvetin şe'nindedir ki, her kalb, kemâl-i şevk ve iştiyakla icabet etsin ve mi'racvâri olan o yüksek münâcâta mazhar olsun."(1)

Namazın nasıl maddi bir kalıbı varsa, manevi bir kalıbı da vardır. **Namazın maddi kalıbı**; namazın farz ve vacipleri ve bunların itina ve güzelce yapılmasıdır. **Manevi kalıpları ise**; insanın manevi duygu ve latifelerinin namaz vasıtası ile harekete gelip tekemmül etmesidir. Namazın manevi sırları ve kalıpları, bir nevi, insanın maneviyatını terbiye eden birtakım disiplinler gibidir. Namaz öyle bir öz ve hülasadır ki, insanın bütün manevi azalarını hem besler, hem de cezbeder. Sırlardan maksat, insanın herbir cihaz ve latifesinin beslenip terbiye olmasıdır. Mesela; insanın kalbi namazda huşu ve huzur ile cezp olur ve bununla tekemmül eder.

Namazın en büyük erkânı; huşu ve huzurdur. Yani namazda iken Allah'ın huzurunda olduğunun farkında olunma halidir. Diğer rükünler rükü ve secde gibi, bunlar bu manaya yardım eden vasıtalar gibidir. Rükü ve secde gibi, namazların herbir rükününün, insanları cezp etmesi mana olarak muhtemeldir. Herbir rükün için bir melek tairesinin olması meseleye işaret eder.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 3](#)

Namazın erkânı, Fütuhât-ı Mekkiye'nin şerh ettiği gibi, öyle esrarı hâvidir ki, her vicdanın muhabbetini celb etmek, namazın şe'nindedir. Cümlesini açıklar mısınız?

"Arkadaş! Namaz, kul ile Allah arasında yüksek bir nispet ve ulvî bir münasebet ve nezih bir hizmettir ki, her ruhu celb ve cezb etmek namazın şe'nindedir. Namazın erkânı, Fütuhât-ı Mekkiye'nin şerh ettiği gibi, öyle esrarı hâvidir ki, her vicdanın muhabbetini celb etmek, namazın şe'nindedir. Namaz, Hâlık-ı Zülcelâl tarafından her yirmi dört saat zarfında tayin edilen vakitlerde mânevî huzuruna yapılan bir dâvettir. Bu dâvetin şe'nindedir ki, her kalb,

kemâl-i şevk ve iştîyakla icabet etsin ve mi'raçvâri olan o yüksek münâcâta mazhar olsun."(1)

Namazın içinde yapılan hareketler ve okunanlar, alelade sıradan hareketler ve kıraatlar değildir. Onların her birisinde sayısız hikmet ve sırlar vardır. İşte her bir hareketteki bu sır ve hikmetler, insanın vicdanını ve ruhunu kendine çekiyor. Yani namaz içinde yapılan her hareketin kendine mahsus çekiciliği ve insanın ruh ve vicdanını mest eden halleri vardır. Bu çekici olan sırları ve hikmetleri İslam alimleri eserlerinde beyan etmişler. Üstad Hazretleri bu alimlerden **Fütuhât-ı Mekkiye** sahibi **Muhyiddin İbn Arabiyi** örnek olarak veriyor.

İnsan vicdanında çekilme kabiliyeti olduğu gibi, namazda ve içindeki rükünlerde de çekme kabiliyeti vardır. İşte çekme ve çekilme olunca arada cazibe oluşuyor. Namaz ile insan arasında bu cazibe noktaları çoktur.

Mesela; insan Rabbi ile konuşmak ve ona halini arz etmek ister; bu vicdani ve ruhi bir gereksinimdir. Namaz ise hali arz etmenin ve konuşmanın en mükemmel aracıdır, bu yüzden insan ruhunda ve vicdanında namaza karşı bir iştîyak ve bir cezp olunma manası vardır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 3. ayet tefsiri](#)

Namazın İkamesi Ne Anlam İfade Etmektedir?

Yukarıdaki sorunun cevabında şu ifadeler geçmektedir.

"Cevap: Ruha hayat veren namazın o geniş hareketini ve alem-i İslama yayılmış olan o intibah-ı ruhaniyi muhataba ihtar edip göstermektir. Ve o güzel vaziyeti ve o muntazam haleti hayale götürüp tasvir etmekle sami'lerin namaza meylini ikaz edip artırmaktır."

"Evet, dağınık bir vaziyette bulunan efradı büyük bir sevinçle içtimaa sevk ettiren malum aletin sesi gibi, alem sahrasında dağılmış insanları cemaate davet eden ezan-ı Muhammedinin (a.s.m.) o tatlı sesiyle, ibadete ve cemaate bir meyl, bir şevk husule gelir."(1)

Burada, "**ikame**" kelimesinin tercih hikmetlerinden biri nazara verilmektedir. Namaz, bütün Müslümanların, kabenin etrafında düzenli daireler oluşturarak ortaya koydukları bir ibadet olması dikkatlere sunulmakta ve herkesin bu şuurla yerini alması hatırlatılmaktadır.

Fiil sigasında teceddüt vardır. Sürekli kılın, anlamı yatmaktadır. Her vakit yeniden yerinizi alınız, anlamındadır.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 3. Ayet Tefsiri.](#)

Sa'd-ı Taftazanî'nin "Cenâb-ı Hakkın, istediği kulunun kalbine, cüz-i ihtiyarının sarfindan sonra ilka ettiği bir nurdur." ifadesini nasıl anlamalıyız, buna göre münkirler, Cenab-ı Hakk bizi istemedi şeklinde düşünülebilir mi?

Cümleyi bir bütün olarak ele almak lazımdır. Sadece "istediği" ifadesini ele alırsak yanlış sonuca varırız. Zira cümlenin devamında "cüzi ihtiyarının sarfindan sonra" ilavesi de geçmektedir.

Yani kim cüzi ihtiyarını iman etme istikametinde kullanırsa, ona hidayet veririm denmektedir. Ama Allah, bu hidayeti vermek mecburiyetinde değilim, istesem veririm, istemezsem vermem mesajını almak için, "istediği" ifadesi geçmektedir. Aksi takdirde imtihanın bir anlamı kalmaz.

Zaruriyat-ı diniye ve zaruriyatın gayrisi nelerdir? Bunları tafsili ve icmali bilmek ne demektir?

Dinin zaruri kısmı, İmanın ve İslam'ın şartları kısmıdır. Yani, Kur'an ve sünnetle sabit olan farzlar kısmıdır. Bunun gayrisi ise, Kur'an ve sünnetteki işari ve remzi manalar ile işaret edilen teferruat kısmıdır.

Teferruat kısmının tamamen bilinmesi ve ona göre tasdik edilmesi ise herkes için mümkün olmadığından veya çok zor olduğundan, icmali bir iman kafi görülmüştür. Yani, bir avam mümin: **"Ben, Kur'an ve sünnetin, anlayamadığım veya bilmem mümkün olmayan tüm hak manalarını umumen ve icmalen tasdik ettim."** dese yeterlidir.

Ama zaruri kısmını teferruatı ile bilmek ve tasdik etmek, hem mümkün hem de gerçekçi bir durum olduğu için, sorumluluk yüklenmiştir. Yani farz kılınmıştır. İlm-i Kelamdaki şu hüküm, buna işaret eder: **"Mukallidin imanı sahih ve caizdir. Ama elinden gelen, imana dair delilleri araştırmayı ve tahkiki terk etmesinden dolayı günahkardır."** Kur'an ve sünnetin ana ve temel meselelerini detayları ile bilmek farz, ana ve temel meselelerin dışındaki detay konuları ise umumen ve icmalen, yani, özet olarak tasdik etmek yeterlidir, anlamındadır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. O da şudur: bilmek ile tasdik etmek farklı şeylerdir. Konunun asıl yerinde, "tasdik" diye geçer. Zira avam, bilmeden de tasdik edebilir. Bunu ehli-sünnet mümkün ve caiz görmüşlerdir.

Zekat ve sadakanın layık oldukları mevkilerini bulmak için, sadakayı vermekte israf olmaması gerektiğini şart koşuyor Üstad. Acaba bunu nasıl anlamalıyız?

"Zekât ile sadakamn lâyük oldukları mevkilerini bulmak için birkaç şart vardır:

1. Sadakayı vermekte israf olmaması.

2. Başkasından alıp başkasına vermek suretiyle halkın malından olmayıp kendi malından olması.(...)"(1)

"Hayırda israf olmadığı gibi israfta da hayır yoktur." mülâhazasınca, sadaka ve zekat vermekte israf olmaz. Ne kadar verilebilirse o kadar faziletlidir demektir. Lakin kendi iâşe ve maişetini zora sokacak kadar ileri gitmemelidir. Bunun dışında sadaka ve zekat ne kadar verilirse o kadar iyi olur ve bunda asla israf ve ifrat yoktur.

Yirmi Beşinci Söz'de, bir ayeti tefsiri sadedinde kullanılan şu cümle konumuzu özetlemektedir:

"Birinci şart: Sadakaya muhtaç olmamak derecede sadaka vermek ki, وَمِمَّا لَافْزِیْهِ مِنْ اِیْتِیَابِیْ وَتَبْءِیْزِیْ اِیْتِیَابِیْ a

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 3,4](#)

(2) bk. [Sözler, Yirmi beşinci Söz, Birinci Şule](#)

"Bütün müminler kardeştir." buyuruluyor. Mümin, Allah'a inanan kimse olduğuna göre, diğer Allah inancı olan hak dinlerdekiyle de kardeş mi oluyoruz?

Mümin sadece Allah'a iman edene değil, Allah'ın Hazreti Muhammed (sav) vasıtası ile gönderdiği İslam dininin tamamına inanan kişilere verilen bir isimdir. Bu sebeple Allah'a iman edip, İslam dininin diğer hükümlerini inkar eden birisi Mümin sayılmaz. Böyle olunca iman kardeşliği sadece Müminler arasında olur. Yoksa Allah'ı kabul edip, İslam'ın diğer rükünlerini inkar edenler asla ve kata "Müminler kardeştir" dairesine ve kapsamına giremezler. Üstad Hazretleri bu hakikate şu şekilde işaret ediyor:

"İman, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmnın tebliğ ettiği zaruriyat-ı diniyeyi tafsilen ve zaruriyatın gayrısını icmalen tasdik etmekten hasil olan bir nurdur."(1)

Ayrıca iman bölünme ve parçalanma kabul etmez. Yani iman bir bütün halinde makbuldür ve Mümin vasfını verir. Yoksa imanın bir hükmünü inkar eden ve yok sayan birisinin imanı makbul olmadığı gibi Mümin vasfını da alamaz.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi 3. Ayet Tefsiri.](#)

"Medenî olduğu cihetle, şahsî ve içtimaî hayatını kurtarmak için, o kanun-u İlâhîye muhtaçtır. Tembellikle namazı terk eden veyahut kıymetini bilmeyen, ne kadar cahil, ne derece hâsir, ne kadar zararlı olduğunu bilâhare anlar, ama iş işten geçer." izah?

Üstad burada müteselsil ve derin bir tahlilde bulunuyor. İnsan yaratılış bakımından, hayvanlar gibi vahşi ve yalnız yaşayamaz. Mutlaka medeni ve toplumsal bir hayata ihtiyaç duyar. Zira insanın sayısız ihtiyaçları varken, bunlardan ancak birkaç tanesini kendisi tedarik edebiliyor, diğer ihtiyaçlarını görecekle ve temin edecek başka insanlara muhtaç bir şekilde yaratılmıştır. Bu sebeple insanlar beraber bir medeni hayatta toplumsal yaşamaya muhtaçtırlar.

Bu ihtiyaç nasıl toplumsallığı ve medeni hayatı gerekli kılıyor ise, toplumsal ve medeni hayatta bir hukuk düzenini ve insanların ihtilafını tarafsız ve hakkaniyetli bir şekilde çözümlenecek bir şeriati gerekli kılıyor. Hukuksuz ve şeriatsız bir toplumsallık ve medeniyet düşünülemez. Öyle ise bir hukuk düzeni gereklidir.

Hukuk düzenini kim tespit ve tayin edecek sorusu, üçüncü bir ihtiyaç olarak ortaya çıkıyor. Yani insanların yaptığı hukuk ne kadar hakkaniyetli ve objektif olabilir. Bu sebeple hakkaniyetli ve objektif bir otorite gereklidir ki; bu da Peygamberlik kurumudur. Peygamberler, Allah'ın elçisi olması hasebi ile Peygamberlik, tarafsız ve hevedan münezzele bir kurumdur. Elbette Peygamberlerin getirdiği İlâhi hukuk sistemi, insanların gönül rahatlığı ile kabul edebilecekleri bir sistemdir.

Bu İlâhi sistemler, beşeri sistemler gibi sadece kanuni bir dayatma değildir. Ayrıca bu sistemin bir de duygu ve kalp boyutu vardır. Bu duygu ve kalp boyutunun terbiye ve tekemmülü de, ibadetler ile temin ediliyor. Yani ibadetler bir cihetle kulluk iken, bir cihetle de içtimai ve siyasi bir teminat gibidir. Namaz bütün ibadetlerin özü ve fihristesi olması hasebi ile namaz, doğrudan ve dolaylı olarak içtimai ve siyasi hayatı düzene sokuyor. Demek namazın terki içtimai ve siyasi hayatın bozulması ve felci gibidir, bu da büyük bir zarardır.

"Namaz, kalplerde azamet-i İlâhiyeyi tesbit ve idame ve akılları ona tevcih ettirmekle adalet-i İlâhiyenin kanununa itaat ve nizam-ı Rabbânîye imtisal ettirmek için yegâne İlâhî bir vesiledir." cümlesini izah eder misiniz?

Cenab-ı Hak, RAB ismi ile mahlukatı terbiye etmiştir. Terbiye ettiği mahlukattan da kâinatta koyduğu kanunlara azamî bir itaat ve hürmet istemektedir. Böylece kâinatın umumunda tam bir intizam meydana gelmiş olur. Hiç bir şey, ilâhî emirlerin dışına çıkamaz. Allah'ın yarattığı hikmetin zıddına gidemez. En büyük mahluk büyüklüğüne güvenip o kanundan ve nizamdan sıyrılmadığı gibi, en

küçük mahlukta küçüklüğüne güvenip gizlenemez.

İşte kâinatın umumunda cari olan bu nizam ve intizamda, insanlar ve cinler de iradeleriyle uyma veya uymama ile imtihan olmaktadır. Tüm ibadetlerin özeti hükmündeki namazı kılmak, kâinatta cari olan nizama ve intizama tabi olmak anlamına gelmektedir.

Bu cümlede verilen mesajın bir kısmı yukarıda açıklandığı gibi olabilir. Ayrıca insan ibadeti terk ettiği zaman, başka mahlukatın ibadetini inkar eder. Namaz kılmamanın bu mahsuru da ortadan kaldırdığını, Üstad Bediüzzaman Said Nursi hazretleri aşağıdaki ifadelerle izah etmektedir.

“Kur'anın, terk-i ibadet hakkında şiddetli tehdidatı ve dehşetli cezaları ise; nasıllı bir padişah, raiyetinin hukukunu muhafaza etmek için; âdi bir adamın, raiyetinin hukukuna zarar veren bir hatasına göre, şiddetli cezaya çarpar.

Öyle de; ibadeti ve namazı terk eden adam, Sultan-ı Ezel ve Ebed'in raiyeti hükmünde olan mevcudatın hukukuna ehemmiyetli bir tecavüz ve manevî bir zulüm eder. Çünkü mevcudatın kemalleri, Sâni'a müteveccih yüzlerinde tesbih ve ibadet ile tezahür eder. İbadeti terkeden, mevcudatın ibadetini görmez ve göremez, belki de inkâr eder. O vakit ibadet ve tesbih noktasında yüksek makamda bulunan ve herbiri birer mektub-u Samedanî ve birer âyine-i esma-i Rabbaniye olan mevcudatı; âlî makamlarından tenzil ettiğinden ve ehemmiyetsiz, vazifesiz, camid, perişan bir vaziyette telakki ettiğinden, mevcudatı tahkir eder; kemalâtını inkâr ve tecavüz eder. Evet herkes, kâinatı kendi âyinesiyle görür. Cenab-ı Hak insanı kâinat için bir mikyas, bir mizan suretinde yaratmıştır. Her insan için, bu âlemden hususî bir âlem vermiş.

O âlemin rengini, o insanın itikad-ı kalbîsine göre gösteriyor. Meselâ; gayet me'yus ve matemli olarak ağlayan bir insan, mevcudatı ağlar ve me'yus suretinde görür; gayet sürurlu ve neş'eli, müjdeli ve kemal-i neş'esinden gülen bir adam, kâinatı neş'eli, güler gördüğü gibi; mütefekkirane ve ciddî bir surette ibadet ve tesbih eden adam, mevcudatın hakikaten mevcut ve muhakkak olan ibadet ve tesbihatlarını bir derece keşfeder ve görür. Gafletle veya inkârla ibadeti terkeden adam; mevcudatı, hakikat-ı kemalâtına tamamıyla zıd ve muhalif ve hata bir surette tevehhüm eder ve manen onların hukukuna tecavüz eder. Hem o târik-üs salât, kendi kendine mâlik olmadığı için, kendi mâlikinin bir abdi olan kendi nefesine zulmeder. Onun mâliki, o abdinin hakkını, onun nefs-i emmaresinden almak için, dehşetli tehdid eder. Hem netice-i hilkatı ve gaye-i fitratı olan ibadeti terkettiğinden, hikmet-i İlahiye ve meşiet-i Rabbaniyeye karşı bir tecavüz hükmüne geçer. Onun için cezaya çarpılır.

Elhasıl: İbadeti terkeden, hem kendi nefesine zulmeder; -nefsi ise, Cenab-ı Hakk'ın abdi ve memluküdür- hem kâinatın hukuk-u kemalâtına karşı bir tecavüz, bir zulümdür. Evet nasıllı küfür, mevcudata karşı bir tahkirdir; terk-i ibadet dahi, kâinatın kemalâtını bir inkârdır. Hem hikmet-i İlahiye karşı bir tecavüz olduğundan, dehşetli tehdide, şiddetli cezaya müstehak olur.”(1)

[\(1\) \(Lem'alar, Yirmi üçüncü Lem'a](#)

"Namazda lâzım olan tâdil-i erkân, müdavemet, muhafaza gibi

"İkame"nin mânâlarını müraat etmeye işarettir." cümlesini, özellikle "muhafaza" kısmını nasıl anlamalıyız?

Tadil-i erkan; namazın rükünlerinin hakkı ile ifa edilmesi anlamındadır. Alel acele ve rükünlere dikkat edilmeden kılınan namaz, Allah katında değeri düşük bir namazdır.

İkame tabirinde ve emrinde; namazın her şeyi ve her yönü ile mükemmel kılınması ikaz ediliyor. Ve aynı zamanda her yönü ile mükemmel kılınan namazın, devamlı ve o vaziyeti muhafaza etmek gerektiği de vurgulanıyor.

Müdavemet; burada namazın devamlı ve sürekli olmasını, **muhafaza** ise; rükünlerdeki kemalin korunmasını ifade ediyor. **İkame** tabirinin iki temel rüknü ve esası devamlılık ve kemali ile muhafaza etmektir.

Bir mükemmel hali kazanmak ne kadar önemli ise, o hali devamlı kılmak ve o halde muhafaza etmek daha önemli ve daha zor bir makamdır. **Namaz kılmak çok önemlidir, namazı tadil-i erkana riayet ederek kılmak daha önemlidir, bu halleri muhafaza etmek hepsinden önemlidir** demektir.

"Namazda lâzım olan ta'dil-i erkân, müdavemet, muhafaza gibi ikamenin manalarını müraat etmeye işarettir." cümlesinde geçen "müdavemet" ve muhafaz" kelimelerini açıklar mısınız?

Tadil-i erkan; namazın rükünlerinin hakkı ile ifa edilmesi anlamındadır. Alel acele ve rükünlere dikkat edilmeden kılınan namaz, Allah katında değeri düşük bir namazdır. İkame tabirinde ve emrinde, namazın her şeyi ve her yönü ile mükemmel kılınmasını ikaz ediyor. Ve aynı zamanda her yönü ile mükemmel kılınan namazın, devamlı ve o vaziyeti muhafaza etmek gerektiği de vurgulanıyor.

Müdavemet; burada namazın devamlı ve sürekli olmasını, **muhafaza** ise; rükünlerdeki kemalin korunmasını ifade ediyor. **İkame tabirinin iki temel rüknü ve esası; devamlılık ve kemali muhafazadır.**

"Öyleyse, iman, Şems-i Ezeliden vicdan-ı beşere ihsan edilen bir nur ve bir şuadır ki, vicdanın içyüzünü tamamıyla ışıklandırır." cümlesini nasıl anlamalıyız?

İman bir nurdur, manevi bir ışıktır. İnsan bu nuru ve ışığı, iradesi ile kabul edip talep ederse, Allah bu nuru ve ışığı insanın kalbine akıtır. İnsanın iradesi bir elektrik şarteli gibidir, elektrik iradeye

kadar, Allah tarafından getirilmiş, içeri akmak için şartelin insan tarafından indirilmesini bekliyor. İnsan şayet irade şartelini indirirse, iman elektriği insanın bütün mahiyetine yayılacak. Yok indirmez ise, kapıda kalıp bekleyecektir.

Demek insanın, Allah'a karşı bir itiraz hakkı yoktur. Zira Allah, her insanın irade şarteline kadar, iman ve hidayet tesisatını çekmiştir, bundan sonra içeri girip girmemesi insanın elindedir. O zaman insanın şikayet etmeye hakkı yoktur.

Nasıl maddi ışık girdiği yerleri ve menzilleri nurlandırıp aydınlatıyor ise, aynı şekilde iman da manevi bir ışık gibi, girdiği kalbi ve ona bağlı olan diğer his ve duyguları aydınlatıp nurlandırıyor. Maddi ışık olmadan nasıl nesnelere ve eşyayı göremiyor isek, manevi ışık olmadan da insanın his ve duyguları manevi şeyleri, yani imana dair hakikatleri göremiyor. O hakikatler sabit yerinde durmasına rağmen, iman nuru ve ışığı olmadan onları fark edemiyor.

Göz; eşyanın şekil ve suretini görürken, basiret ise; eşyanın hakikati olan sanatkarı ve ustayı görür. Basirete bu hakikatleri gösteren şey ise; iman ve hidayetin nur ve ışığıdır.

Vicdan; insanın bir hissi, hassas bir terazisidir, **iman ise;** bu terazinin elektriği ve enerjisidir, iman olmaz ise; terazi tartmaz ve ölçemez. İman ve hidayet ışığı olmayan bir kafirin, vicdanen tefessüh etmesi, yani vicdanının kokuşması bu sebeptir. Tıpkı elektriği olmayan buz dolabının içindeki gıdaların bozulup kokması gibi, iman ve hidayet elektriği ve ışığı olmayan bir insanın da, maddi ve manevi azaları ve duyguları işlevsiz hale gelip, bozuluyor ve kokuşuyor.

YAZDIR

"Âlemde abes yok, fitratta israf yok." cümlesini izah eder misiniz?

Allah'ın yaratmış olduğu şu alemde hiçbir şey boş ve faydasız değildir. Her bir şey bir hikmet ve gaye üzerine yaratılmıştır. Her şey mükemmel bir düzen ve güzellik içinde yaratılmıştır ve muazzam bir gayeye hizmet etmektedir.

Bu husus ayette şu şekilde ifade edilmektedir:

"Yedi kat göğü birbiriyle tam uyum içinde yaratan O'dur. Rahman'ın yaratmasında hiçbir nizamızsızlık göremezsin. Gözünü çevir de bak: Her hangi bir kusur görebilir misin? Sonra tekrar tekrar gözünü çevir de bak! Gözün bir kusur bulamadığından, eli boş ve bitkin geri döner." (Mülk, 67/3-4)

Evet, Allah kainatta hiçbir şeyi hikmetsiz ve gagesiz yaratmamıştır. Her şeye bir plan ve program dahilinde gaye ve menfaatler takmıştır.

Mesela, gözün hikmet ve gagesi görmektir. Görmek için görüntü alemi gerekir ki Allah bu alemi göz için yaratmıştır. Kulağın hikmet ve gagesi duymaktır. Allah bu hikmetin abes ve boş kalmaması için sesler alemini yaratmıştır vs...

Allah kainatta her bir şeye bir hikmet ve gaye taktığı gibi, bunlara cevap ve karşılık olacak alemleri de yaratmıştır. Şayet gözü yaratıp görüntü alemini yaratmasa idi bu abes ve israf olurdu. Kulak yaratılıp sesin yaratılmaması da hakeza aynıdır. İşte kainattaki bu ilişkiler Allah'ın sonsuz hikmet sahibi olduğunu bize ilan ediyor.

Burada **israf** bir şeyi amaçsız ve gagesiz boşu boşuna yaratmak anlamına geliyor. Mesela, gözün yaratılıp gözün göreceği manzaraların yaratılmaması, gözün yaratılmasını israf kapsamına sokar. Mide ve açlığın yaratılıp rızık ve yiyeceğin yaratılmaması da hakeza midenin yaratılmasını anlamsız ve israf yapar.

"Cünüp iken tırnakların, saçların kesilmesi mekruh ve bedenden ayrılan herbir cüz'ün bir yere gömülmesi sünnet olduğu..." Kadınların özel halleri de dahil midir?

"Arkadaş! Zâhire nazaran, haşırde, ecza-yı asliye ile ecza-yı zâide birlikte iade edilir.

Evet, cünüp iken tırnakların, saçların kesilmesi mekruh ve bedenden ayrılan herbir cüz'ün bir yere gömülmesi sünnet olduğu, ona işarettir."(1)

Cünüp kimse gusletmedikçe (cünüpken) tıraş olmamalı, tırnak kesmemeli, bedeninden herhangi bir

parçanın ayrılmasına sebep olmamalıdır. Bunları gusledip temizlendikten sonra yapılmalıdır.

Muayyen ve lohusa hali devam eden hanımlar için de böyledir. Onlar da bu müddet içinde böyle bir temizlik yapmamalı, bu halden çıktıktan ve guslettikten sonra böyle temizliği yapmayı tercih etmeliler. Şayet yaparlarsa elbette bir şey de lazım gelmez; gusül sahih olur.

Kadınlar adet ve lohusa dönemine girmeden önce beden temizliğini yapmaya özen göstermelidir. Ancak özellikle lohusa döneminin uzun olması nedeniyle beden temizliğine tekrar ihtiyaç olursa, bunlar için bir özür olabilir.

Kadınların muayyen günleri kadından kadına göre değiştiği için, adet günü dolduktan hemen sonra gusletmesi icap ediyor. Hemen guslettiği için bir aralık ve boşluk kalmıyor. Muayyen günler tam net olmadığı için guslettikten sonra kan geliyor ise, ihtiyaten sadece cinsel ilişkiye giremez bunun dışında diğer ibadet ve vazifelerini yapabilir. Yani temizlik ve tırnak kesme işlemini daima gusülden sonra yapmak gerekiyor.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi, 4. Ayet Tefsiri.](#)

"Cünüpken saçların, tırnakların kesilmesi mekruh ve kesilen cüzlerin gömülmesi sünnet..." Bu asırda insanların ekserisi apartmanlarda yaşadıklarından, gömmek müşkilleşmiş. Bu cüzleri çöpe atsak veya yaksak ya da suya atsak, ahirette bize iade edilmez mi?

Haşirde cesetlerin inşası ve yeniden iade edilmesi meselesinde, nasıl ve ne şekil olacağı konusunda iki farklı görüş vardır.

Birinci görüş: İnsanın bedeni bir kışla veya bir mektep gibi olup, orada talim gören zerreler birbirleri ile bir ünsiyet ve ülfet etmesinden ölüm ile dağılsalar, her biri bir tarafa gitseler de, kışlada istirahat için dağılmış taburu bir boru sesi ile toplamak gibi, İsrafil (as)'in sura üflemesi ile o dağılmış zerreler tekrar kışlaları hükmünde olan cesetlerine dönerler ve vazife başına gelirler denilmiştir.

İnsan cesedi hiç yokken, zaten mevcudat aleminde dağınık bir şekilde idi. Allah bu cesedi yiyecek ve içecekler vasıtası ile o dağınık vaziyetten toplatıp, babanın beline sperm olarak cem ediyor. Yani cesette vazifeli zerreler zaten dağınık iken toplanması mantıklı olurken, ölümle gelen dağılmadan sonra, ikinci bir toplanma neden mantıklı olmasın denilebilir? Bu fikri savunanlar açısından hangi zerrelerin vücutta toplanması meselesi bizim akıl terazimizle tartılacak bir mesele değildir.

İkinci görüş: İnsanın kuyruk sokumu denilen yerde “**acbü'z-zeneb**” denilen, tohum gibi esas bir zerresi vardır. Bu zerre uçağın kara kutusu gibi zarar görmeyecek bir sağlamlığa ve mahiyete sahiptir. Allah bu asıl ve esas olan tohum gibi zerreden tekrar insanın cesedini inşa eder. Tıpkı bir damla

sudan başlangıçta insanı inşa etmesi gibi. Ya da küçük incir tohumundan koca incir ağacının yaratılması gibi, insan da o acbü'z-zeneb denen esas zerreden yeniden inşa olur.

Her bahar mevsiminde milyonlarca tohumdan ceset inşa eden ve gözümüz önünde sürekli provaları yapılan bu inşa hakikati gayet aklidir. Bugün fen, insanın gözle görünemeyecek kadar küçük spermelerden meydana geldiğini ifade ediyor. Bu sperm ile o esas olan zerre arasında hiçbir fark yoktur. Onu ondan yapan bir kudret, şunu bundan yapabilir mi, diye şüpheyeye düşmek akıl karı olmaz.

Bu iki görüşten ikincisi Risale-i Nur meslek ve meşrebine daha yakın ve uygun olmasından biz ikinci görüşü esas alıyoruz.

"Arkadaş! Zahir nazaran, haşirde, ecza-yı asliye ile ecza-yı zaide birlikte iade edilir. Evet, cünüp iken tırnakların, saçların kesilmesi mekruh ve bedenden ayrılan herbir cüz'ün bir yere gömülmesi sünnet olduğu, ona işarettir."

"Fakat tahkike göre, nebatatın tohumları gibi "acbü'z-zeneb" tabir edilen bir kısım zerreler, insanın tohumu hükmünde olup, haşirde o zerreler üzerine beden-i insani neşv ü nema ile teşekkül eder."(1)

Saç ve tırnak gibi insan bedenine ait şeylerin cünüpken kesilmemesi ve vücuda ait parçaların gömülmesi sünnettir. Sünnetin ise illeti emri Nebevidir. Yani Allah Resulü'nün (asv) sünneti olduğu için saç ve tırnaklar cünüpken kesilmez ve beden parçaları gömülür. Yoksa, sadece yeniden inşa ve haşir esnasında kolayca dirilmesi için gömülüyor değiller. Vücudun yeniden dirilmesi ikinci görüşe göre olsa da, yine cünüp iken tırnak ve saç kesilmesi mekruh ve beden parçalarını gömmek sünnettir.

Burada, eşref-i mahlukat olan insana bir hürmet bir tafdil vardır. Yani onun nasıl cesedi orta yere atılmayıp gömülüyor ise, onun cüzleri ve parçaları da aynı şekilde gömülmeye ve hürmete layık demektir. Yoksa bu gömme işi -haşa- Allah'a bir kolaylık olsun mülahazası ile yapılıyor değildir. Zaten Peygamber Efendimizin (asv) hadisinde haşir hafi ve remzi bir mana olup, alimlerin yorumu ile açığa çıkıyor.

(1) bk. [İşarat'ül İ'caz, Bakara Suresi 4. Ayetin Tefsiri](#)

"Ey Habib-i Şefik ve ey Şefik-i Habib! Ey Said-i Mecid ve ey Mecid-i Said!.." diye devam eden cümledeki isimler kime aittir?

İşaratü'l-İ'caz tefsirinin Arapça olan aslına baktık. İlgili konu için verilen bir haşiyede, **"Üstadın talebelerine işarettir,"** denmektedir. Nitekim bu isimlerde Üstad'ın talebeleri de bulunmaktadır.

Ayrıca Arapça aslında, "Ey Said-i Mecid ve ey Mecid-i Said" ifadeleri de bulunmamaktadır. Bu ifadelerin mütercim tarafından konduğu anlaşılmaktadır. Mütercim buradaki Said ismi ile Üstad'ı kasetmiştir.

İlgili yer için tıklayınız:

[İşaratü'l-İ'caz, Bakara suresi, 4. ayetin tefsiri.](#)

"Herbir nevide, herbir fertte hikmetlere, maslahatlara riayet eden ve inayet-i ezeliyenin timsâli olan hikmet-i tâmmeye, saadet-i ebediyenin gelmesini tebşir ediyor." cümlesini izah eder misiniz?

Hakîm: Hikmetle muttasıf olan ve mevcudatın hakikatına ve hikmetlerine vâkıf olan. İş ve emirleri hikmetli ve yanlışsız olan, demektir.

Bu ismin ana noktası *her şeyin hikmetli ve faydalı yaratılmasıdır*. Allah bu isminin gereği olarak bütün kainatı ve mahlukatı hikmet ve faydalar ile donatmıştır. Bir ağaca dalları ve çiçekleri adedince menfaat ve faydalar takmıştır. Bir azaya yüzlerce vazife ve hikmetler takarak **Hakim** isminin manasını ve gereğini şuur sahiplerine izhar ve ilan ediyor.

Sonsuz hikmeti, eserleri ile sabit olan Allah'ın, ahiret yurdunu kurmayıp insanları yokluk ve hiçlik kuyusuna atması **Hakim** ismi ve hikmetle bağdaşmaz. Yani **Hakim** ismi ve hikmet manası ahiret yurdunun kurulmasını iktiza edip istiyor. Ahiretsizlik hikmetsizliktir, Allah ise hikmetsiz iş yapmaktan mukaddes ve münezzehtir.

Allah bu dünyayı tanzim ederken ahretin gerekliliğine ve ona işaret olacak bir şekilde tanzim etmiştir. Dünya ahirete bir vitrin ve numune olmasından Allah'ın isim ve sıfatlarına işaret ediyor, ama tam mazhar olamıyor. Dünyada tecelli eden isim ve sıfatlar kurgu ve vazife olarak kemalindedir, ama bütünü ile tecelli etme noktasında kemalde değildir. Zira isim ve sıfatlar tecelli ederken kendi sonsuz mana ve kemalini gösterme meylinde iken başka bir isim onu mizana çeker genel maksadı ve gayeyi bozurmaz, onu sınırlandırır. Bu da o isimlerin kemali ile tecelli edeceği bir saha ister ki bu saha ancak ahiret hayatıdır.

Mesela beka duygusunu verip bu duyguyu tatmin edecek ahireti icat etmemek Allah'ın sonsuz hikmeti ile bağdaşmaz. Öyle ise **Hakim** ismi ahireti gerektirir denilebilir. Bu ölçüyü diğer bütün hikmet ve duygulara da tatbik edebiliriz. Gözü verip gözün göreceği manzaraları yaratmamak nasıl hikmetsizlik ise, gözün fena ve zevale mahkum olması da aynı derecede hikmetsizlik olur. Hikmete uygun olan ise, gözün cennette ebedi manzaralara ebedi bir şekilde entegre olması ile mümkündür...

"İleyke'deki zamirin ism-i zahire tercih sebebi, Kur'an ve Kur'ana ait hususat hususunda Hazret-i Muhammed (A.S.M.) yalnız muhatab olup; kelâm, Allah'ın kelâmı olduğuna işarettir." İleyke zamiri hangi ism-i zahire tercih edilmiştir, burda ne anlatılmak

isteniyor?

اَلَيْكَ 'deki zamirin ism-i zâhire tercih sebebi, Kur'ân ve Kur'ân'a ait hususat hususunda Hazret-i Muhammed (a.s.m.) yalnız muhatap olup, kelâm, Allah'ın kelâmı olduğuna işarettir."(1)

Zamir: İsimlerin yerine kullanılan sözcüklere denir. **İsm-i zahir ise;** zamirin işaret ettiği şahsın bizzat isminin zamir yerine kullanılması demektir. Mesela "O geldi" cümlesindeki "O" zamirdir. Şayet "O geldi" yerine "**Ali** geldi" denilse idi, zamirin yerine **ism-i zahir** kullanılmış olurdu.

Allah ayette direkt olarak Peygamber Efendimizin (asv) ismini değil de, O'nun şahsını gizlemeye matuf olan "**sana**" zamiri kullanıyor. Bunun hikmetini Üstad Hazretleri zaten bahsin içinde yukarıdaki gibi izah ediyor...

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Suresi, 4. Ayet Tefsiri.](#)

"İnsanın hesaba gelmeyen kabiliyetleri var..." diye devam eden cümleden yola çıkarak, bu kabiliyetlerin tamamı, ahirette dolayısıyla cennette mi ortaya çıkacak, yoksa dünyada inkişaf ettiği miktarda mı orada kullanılacak?

Allah, insanın fitrat ve mahiyetine, sayısız kabiliyet ve meyiller yerleştirmiştir. Dünya hayatı ise; bu kabiliyet ve meyillerin terakki ve tekemmül ettirileceği bir meydandır. İnsan, iman ve ibadet ile, bu kabiliyetleri tekemmül ettirmez ise, ebed yurdunda bu kabiliyetler güdük ve verimsiz olacaklar. Dünya terakki ve tekemmül diyarı iken, ahiret hayatı ise sefa ve cefa yeridir.

Özet olarak; insan ahirette tekemmül ve terakki etmeyecek, sadece orada, dünyada yaptığı hizmetin bedelini alacaktır.

Dünya hayatı, ahiret hayatından haber veren bir vitrin, bir sergi salonu olmasından dolayı, dünyada kullanılmayıp da, ahirette kullanacağımız bir duygu, bir kabiliyet söz konusu değildir. Söz konusu olan sadece keyfiyettir. Yani göz, dünyada şu kadar haz alırken, cennette bunun milyon kat daha fazlasını alacaktır. Dünya hayatı insanın sayısız kabiliyetlerini inkişaf ve tekemmül ettirmeye müsait olarak tanzim edilmiştir. Burada bu kabiliyetleri işlettireceğiz, orada da mahsulünü toplayacağız. Üstat bu manaya şu şekilde işaret ediyor:

"Sual: **اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ** (Kişi sevdiğiyle beraberdir.) sırınca, dost dostuyla beraber Cennette bulunacaktır. Halbuki, basit bir bedevî, bir dakikada sohbet-i nebeviyede lillâh için bir muhabbet peydâ eder; o muhabbetle, Cennette Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmın yanında bulunması lâzım gelir. Halbuki, gayr-ı mütenâhi feyze mazhar Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâmın feyzi, bir basit bedevî feyziyle nasıl birleşir?"

"Elcevap: Bir temsille şü ulvî hakikate şöyle bir işaret ederiz ki:

"Meselâ, gayet güzel ve şâşaalı bir bağda, muhteşem bir zat, gayet büyük bir ziyafet, gayet müzeyyen bir seyrangâh öyle bir surette ihzar etmiş ki, kuvve-i zâikann hissedecek bütün lezâiz-i mat'umâtı câmi, kuvve-i bâsıranın hoşuna gidecek bütün mehâsini şâmil, kuvve-i hayalîyeyi keyiflendirecek bütün garaibi müştemil, ve hâkezâ, bütün havass-ı zâhire ve bâtınayı okşayacak ve memnun edecek herşeyi içine koymuştur. Şimdi iki dost var, beraber o ziyafete giderler; bir locada, bir sofrada oturuyorlar. Fakat birisinin kuvve-i zâikası pek az olduğundan, cüz'î zevk alır. Gözü de az görüyor. Kuvve-i şâmmesi yok. Sanayi-i garibeden anlamaz, harika şeyleri bilmez. O nüzhetgâhın, binden ve belki milyondan birisini, kabiliyeti nisbetinde ancak zevk ederek istifade eder. Diğeri ise, bütün zâhirî ve bâtınî duyguları, akıl ve kalb ve his ve lâtifeleri o derece mükemmel ve o mertebe inkişaf etmiştir ki, o seyrangâhtaki bütün incelikleri, güzellikleri ve letâifi ve garaibi ayrı ayrı hissedip zevk ederek ayrı ayrı lezzet aldığı halde, o dostla omuz omuzadır."

"Madem bu karma karışık, elemli ve daracık şü dünyada böyle oluyor. En küçükle en büyük beraberken, serâdan Süreyyaya kadar fark oluyor. Elbette, dâr-ı saadet ve ebediyet olan Cennette, bittarîkı'l-evlâ, dost dostuyla beraberken, herbirisi istidadına göre sofrayı Rahmânü'r-Rahîmden, istidatları derecesinde hisselerini alırlar. Buldukları Cennetler ayrı ayrı da olsa, beraber bulunmalarına mâni olmaz. Çünkü, Cennetin sekiz tabakası birbirinden yüksek oldukları halde, umumun damı Arş-ı Âzamdır 3. Buhari, Tevhid: 22, Cihad: 4; Tirmizi, Cennet: 4, Tefsîru Sureti'l-Hadîd ve el-Hakka: 1; Müsned, 1:207, 2:197, 335, 339, 370, 5:316, 321; el-Elbânî, Silsiletü'l-Ehâdisi's-Sahîha: 919. Nasıl ki, mahrutî bir dağın etrafında, birbiri içinde, birbirinden yüksek, kaidelerden zirvesine kadar surlu daireler bulunsa; o daireler birbirinin üstündedir, fakat birbirinin güneşi görmelerine mâni olmaz, birbirinden geçebilir, birbirine bakar. Öyle de, Cennetler de buna yakın bir tarzla olduğu, ehâdisin mütenevvi rivâyâtı işaret ediyor."(1)

(1) bk. [Sözler, Yirmi Sekizinci Söz](#)

"Ve keza Kur'an-ı Kerim'in bütün ümmetlere ve risalet-i Muhammediye'nin bütün milletlere şamil olduklarını tasrih etmek üzere,.." Burada kastedilen ve risalet-i Ahmediye ile müttaki sınıfları içine girenler kimlerdir? **"Bütün Enbiya, onun asıl nurundan istifaza ve hakikat-ı dininin neşrinde onun muînleri ve vekilleri hükmünde oldukları,.."** ifadesi ile nasıl bağdaştırabiliriz?

"Kur'ân-ı Kerim, evvelki âyetle tâmin yaptıktan sonra, bu âyetle tahsis yapmıştır. Evet, bu âyet, ehl-i kitaptan iman edenleri tahsisle şereflerini ilân; ve imana gelmeyenleri imana teşvik ediyor. Abdullah ibn-i Selâm ele alınarak diğerlerinin Abdullah ibn-i Selâm gibi

olmaları için yapılan teşvik gibi."

"Ve keza, Kur'ân-ı Kerimin bütün ümmetlere ve risalet-i Muhammediyenin bütün milletlere şâmil olduklarını tasrih etmek üzere, her iki اَلَّذِينَ ile مُتَّقِينَ'nin her iki kısmına tansis edilmiştir."(1)

"Onlar sana indirilen Kur'ân'a da, senden önceki peygamberlere indirilen kitaplara da inanırlar. Onlar, âhirete de kesin olarak iman etmiş kimselerdir." (Bakara, 2 / 4)

Bu ayette de ifade edildiği gibi; **müminin inancı** belli bir döneme, belli bir kavme mahsus olmayıp, Hz. Adem (as) ile kıyamet arasında; Allah'ın kitabında bildirdiği her şeye iman eder ve hepsine hürmet eder. Bu cihetle İslam evrensellelikle kalmayıp, zaman ve mekan üstü bir değerdir. Zira İslam zaman ve mekandan münezze olan Allah'a iman esasını içinde barındırıyor.

"Bütün Enbiya, onun asıl nurundan istifaza ve hakikat-ı dininin neşrinde onun muînleri ve vekilleri hükmünde oldukları." ifadesi ayrı bir mana olmakla birlikte, burada ifade edilen asıl husus; İslam'ın nübüvvet silsilesini bir bütün halinde gördüğünü ve öyle kabul ettiğini ve bunu da ittika ile nitelendirdiği ifade ediliyor.

Ayrıca **ikiye ayırma** ifadesi, yukarıda özetlediğimiz manayı her iki kelimeye bağlama ve onlardan tansis (delile dayandırma) etme noktasındadır. Kim nübüvvet silsilesini bir bütün halinde kabul edip, bu silsileye gereği gibi tabi olursa; onlar müttaki vasfını kazanmış olurlar, denilmek isteniyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Suresi, 4. Ayet Tefsiri.](#)

"Yani, o nizamdaki mâneviyat ve nükteler, ancak âlem-i âhirette sümbüllenecektir." cümlesini izah eder misiniz?

"Öyleyse, o nizamın nizam olması, ancak ve ancak saadet-i ebediyeyi intaç etmekle olur. Yani, o nizamdaki mâneviyat ve nükteler, ancak âlem-i âhirette sümbüllenecektir. Yoksa, bütün mâneviyat söner, rabitalar kesilir, nispetler darma dağınk olur, nizam da berhava olur. Halbuki o nizamda bulunan kuvvet, bütün kuvvetiyle o nizamın berhava edilmeyeceğini ilân ediyor."(1)

Bu paragrafta kâinattaki düzenin ve intizamın sonsuz mutluluğa, yani ahiret alemine şahitliği ve işareti izah ediliyor.

Evet, sağlam bir düzen ve intizam ancak ceza ve mükafat temelinde durur. Bir düzenin ceza ve mükafat olgusu yok ise o düzen önemsiz ve vahi (manasız) bir seviyede kalır. Yani neticesi ve sonucu olmayan kısır bir döngü şekline çevrilir.

Güneşin bir intizam içinde dönmesinde ahiret aleminin büyük bir katkısı var. Zira bu kainat ahiret aleminin bir vitrini gibidir, vitrindeki nizam ve intizam da arkasındaki asıl maksada işaret ve hizmet

eder. Yani mağazadaki vitrinin güzel ve ahenkli olması, arkasındaki asıl malları pazarlamak içindir, yoksa sırf müşteriye bir hava olsun diye vitrine bir nizam ve ahenk verilmez.

Allah bu dünyayı tanzim ederken ahretin gerekliliğine ve ona işaret olacak bir şekilde tanzim etmiştir. Dünya ahirete bir vitrin ve numune olmasından, Allah'ın isim ve sıfatlarına işaret ediyor, ama tam mazhar olamıyor. Dünyada tecelli eden isim ve sıfatlar kurgu ve vazife olarak kemaldir, ama bütünü ile tecelli etme noktasında kemalde değildir. Zira isim ve sıfatlar tecelli ederken kendi sonsuz mana ve kemalini gösterme meylinde iken, başka bir isim onu mizana çeker genel maksadı ve gayeyi bozduz, onu sınırlandırır. Bu da o isimlerin kemali ile tecelli edeceği bir saha ister ki bu saha ancak ahiret hayatıdır.

Şayet ahiret hayatı olmaz ise, o zaman kainattaki bu sağlam düzenin hiçbir ciddiyeti ve faydası kalmaz. Bir yatırımcı bütün sermaye ve birikimini vitrin ve numuneye yatırmaz, asıl işi için harcar, ama asıl işini iyi tanıtacak ve reklamını tam yapacak bir vitrini de mükemmel olarak tanzim eder.

Tabiri caiz ise Allah dünyayı ahretin bir vitrini şeklinde tanzim ettiği için, dünyadaki bütün sistem ve işler ahretin tanıtımı ve reklamı için düzenlenmiştir. Öyle ise isim ve sıfatlar bu dünya vitrininde kafi derecede tecelli ederken asıl yerde yani ahirette de tam tecelli edecektir. Yani kainattaki muazzam sistem mana ve neticesini ahiret ile tamamlayacak bir şekilde tasarlanmıştır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi 4. Ayet Tefsiri.](#)

Allah Peygamberimiz için yaratmış alemleri ve ona habibim demiş. Sonuçta Peygamberimizi de O yaratmış ve onu peygamber olarak kendi seçmiş. Ayrıca peygamberlerin günah işlememe üstünlüğü nereden geliyor? Risalelerde bunun izahı var mıdır?

عَلَيْكَ 'ye bedel اِلَيْكَ 'nin zikri, Resul-i Ekrem (a.s.m.) teklif edilen risalet vazifesini cüz-i ihtiyarîsiyle haml ve kabul etmiş olduğuna ve bu hizmet Cibril tarafından görüldüğünden, Resul-i Ekrem (a.s.m.) daha yüksek olduğuna işarettir. Çünkü عَلَى da ihtiyar olmadığı gibi, vasıta-i nüzulün daha yüksek olduğuna delâlet eder."(1)

Üstad Hazretlerinin bu ibarelerinden peygamberlerin iradesiz cebri bir surette o makama eriştikleri görüşünün yanlış olduğunu anlıyoruz. Peygamber Efendimizin (asv) iradi kulluğu, habibiyet makamının temeli ve esasıdır diyebiliriz. Yani Allah -haşa- iradesiz bir kukla yapıp da ona **"habibim"** dememiştir. Peygamber Efendimiz (asv) iradesi ile o makama mukaddeme olmuştur. Geri kalan kısımları ise Allah lütuf ve ihsanı ile inşa etmiştir.

Risalet ve nübüvvet mesleği tamamen vehbidir. Yani insanın gayret ve kesbi ile elde edeceği bir mertebe ve makam değildir. Bu makam tamamen Allah'ın ihsan ve ikramına bakar. Tabiri caiz ise kimse bu makamı bileğinin gücü ve alnının teri ile alamaz.

Lakin Allah risalet ve nübüvvet makamını alelade ve hikmetsiz olarak bir insana tevdi etmiyor. Elbette bu makamı verme ölçüleri de vardır. Ölçüleri Allah tayin eder; ölçüler Allah'ın seçimini tayin ve tespit etmez. İşte velayette azami kesp gösterenler içinden Allah dilediklerine nübüvvet ve risalet bahşetmiş demekte bir sakınca yoktur. Belki nübüvvet bir hak bir hisse olmayabilir, ama bu hakka kesbi istihkak olabilir. Yani nübüvveti hak etmeyi hak etmek olabilir.

Mesela, Allah Resulünün kuvve-i velayeti nübüvvetine bir başlangıç, bir kesb-i istihkak olmuştur. Allah, Hz. Muhammedin (asv) velayetteki azimetini takdir ederek ona nübüvveti ihsan etmiş denilebilir. Bu mana bir cihetle fiili ve hali bir lisanla kabul etme ve isteme anlamına gelir. Risalet vazifesini haml ve kabul etmek, ona fiilen ve velayet noktasından kesb-i istihkak etmek anlamındadır. İnsanların çoğu bu makama fiilen ulaşamadığı için vehbi olan nübüvvet onların kapısını çalmamıştır.

Peygamberlerin günah işlememesinde sadece kaderin men etmesi hükmetmiyor. Peygamberler önce kendi irade ve azimleri ile o günahı terk ediyorlar, sonra onları aşan bir durum olduğu zaman kader devreye girip men ediyor. Yoksa peygamberler de günahlar karşısında nefsi ile mücadele içindedirler. Hatta en ağır ve meşakkatli imtihan onlara geliyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 4. Ayet Tefsiri.](#)

Bakara suresi 4. ayetin belagat nüktelerinin beşincisinde geçen misalde, "Bir adam kendisine göre henüz geçmemiş bir şeyi maziye delalet eden bir siga ile işittiği zaman, zihni heyecana gelir, ayılır, anlarki muhatap yalnız o değildir..." Kısaca açıklar mısınız?

"... Bu tenzil meselesi, Kur'ân'ın çok yerlerinde vuku bulmuştur. Bazen mâzi, istikbale misafir gider; bazan de muzari; mâzinin memleketine gelir. Bunda, çok lâtif bir belâgat vardır. Şöyle ki:"

"Bir adam, kendisine göre henüz geçmemiş bir şeyi mâziye delâlet eden bir sîga ile işittiği zaman, zihni heyecana gelir, ayılır. Anlar ki, muhatap yalnız o değildir. Belki, arkasında muhtelif mesafelerde pek çok ayrı ayrı taifeler, saflar bulunmakla, kendisine tevcih edilen hitapları, nidaları, İlâhî hitabeleri, arkasında bulunan bütün o taifeler işitir gibi zihnine gelir." (1)

Kur'an, bazen eşsiz bir üslup ile geçmişteki olayları şimdiki zamana getirip insanların zihin ve hayal dünyasına takdim ederek, maziye hazır zamanda seyrettiriyor. Bazen de mahşer, sırat, cennet ve cehennem gibi istikbali olayları hazır zamana getiriyor.

Evet, Kur'an mahşerdeki bir olayı geçmiş zaman kipi ile kullandığı zaman, muhatabı heyecana geliyor. Muhatap ileride yaşacağı bir olayı şimdi yaşamış gibi bir tat alıyor.

Mesela Asr-1 saadetteki bir Müslüman ahir zaman hadisatını, o zamanda işittiğinde, ahir zamandaki

Müslümanlarla duygusal birliktelik yaşıyor. Kur'an belîğ üslubu ile zaman ve mekan kaydını kaldırıp, bütün Müslümanları bir zaman ve mekandaymış hissiyatına ve fikrine taşıyor. Böyle bir ilim, böyle bir edebiyat gücü başka kelimelerde bulunmuyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 4. Âyet](#)

Cünüp ve hayızlıyken tırnak kesmek, bunlar mekruhtur. Dirilişimiz Üstad'ın görüşüne göre acbüzzeneb denen tohumun neşv ü nema olmasıyla olacaksa, tırnak kesme meselesinin hükmü nasıl olur?

Bir hükmün illeti ayrı, hikmeti ayrıdır. **Hükmü geçerli kılan, hikmeti değil illetidir.** Hükmün illeti yani varlık sebebi ise Allah ve Resulü (asv)'ın emridir. Hikmet olmasa da emir hükmü devam ettirir. Hikmet, sadece o emrin süsü ya da dünyevi meyveleri hükmündedir. Bu süs ve meyveler olmasa da hüküm yine de bakidir.

İşte bütün farz ve sünnetlerin illeti, yani hakiki varlık sebebi emr-i İlahi ve nebevidir. Cünüp iken tırnak ve saç kesmemek bir sünnettir; sünnet ise ancak Allah Resulü emrettiği (uyguladığı) için yapılır. Bu sünnetin hiç hikmeti olmasa ya da bilinmese de hüküm değişmez. Nitekim cünüpken tırnak kesmemeyi haşre yormak bir içtihattır, bazı alimlerin bir bakış açısıdır. Farzı muhal olarak bu bakış açısının yanlışlığı veya noksanlığı ortaya çıksa, mesuliyet yorum sahiplerine ait olur, sünnete değil.

Özet olarak, biz Müslümanlar sünnetin hükmüne göre cünüp iken tırnak ve saç kesmeyiz; bunun hikmeti ister haşir olsun ister başka bir şey olsun sonuç değişmez. hatta hiçbir hikmet ve faydası olmasa da biz yine sünnete ittiba ile mükellefiz.

Haşirde, diriliş için ecza-yı asliye ile ecza-yı zaidenin toplanması noktasında "zahiren ve tahkiken" şeklinde iki görüş ifade ediliyor. Bunlardan hangisi doğrudur?

Haşirde cesetlerin inşası ve yeniden iade edilmesi meselesinin nasıl ve ne şekil olacağı konusunda iki farklı görüş vardır.

Birinci görüş: İnsanın bedeni bir kışla veya bir mektep gibidir. Orada talim gören zerreler birbirleri ile ünsiyet ve ülfet etmesinden, ölüm ile dağılsalar her biri bir tarafa gitseler de, kışlada istirahat için dağılmış taburu bir boru sesi ile toplamak gibi, İsrail'in sura üflemesi ile o dağılmış zerreler tekrar kışlaları hükmünde olan cesetlerine dönerler ve vazife başına gelirler, denilmiştir.

İnsan cesedi hiç yokken, zaten mevcudat aleminde dağınık bir şekilde idi. Allah bu cesedi yiyecek ve içecekler vasıtası ile o dağınık vaziyetten toplatıp, babanın beline sperm olarak cem ediyor. Yani cesette vazifeli zerreler zaten dağınık iken toplanması mantıklı olurken, ölümle gelen dağılmadan sonra ikinci bir toplanma neden mantıklı olmasın, denilebilir. Bu fikri savunanlar açısından, hangi zerrelerin vücutta toplanması meselesi bizim akıl terazimizle tartılacak bir mesele değildir.

İkinci görüş: İnsanın kuyruk sokumu denilen yerde **acbüzeneb** denilen tohum gibi esas bir zeresi vardır ki, bu zerre, uçağın kara kutusu gibi zarar görmeyecek bir sağlamlığa ve mahiyete sahiptir. Allah bu asıl ve esas olan tohum gibi zerrelerden tekrar insanın cesedini inşa eder. Tıpkı bir damla sudan başlangıçta insanı inşa etmesi gibi. Ya da küçük incir tohumundan koca incir ağacının yaratılması gibi. İnsan da o aczüzeneb denen esas zerrelerden yeniden inşa olur.

Her bahar mevsiminde milyonlarca tohumdan ceset inşa eden ve gözümüz önünde sürekli provaları yapılan bu inşa hakikati gayet aklidir. Bugünkü fenler insanın gözle görünemeyecek kadar küçük spermelerden yaratıldığını tasdik ediyor. Bu sperm ile o esas olan zerre arasında hiçbir fark yoktur. Onu ondan yapan bir kudret, şunu bundan yapabilir mi diye şüpheye düşmek akıl karı olamaz.

Bu iki görüşten ikincisi Risale-i Nur meslek ve meşrebine daha yakın ve uygun olmasından biz ikinci görüşü esas alıyoruz. Tahkikten maksat tıp ilmi değil, kelim ve hikmet ağırlıklı bakış açısı kast ediliyor. Buna İslam ıstılahında **dirayet tefsiri** deniyor. Üstad Hazretleri zaten İşaratül İ'caz da buna işaret ediyor.

Söz konusu cümleler şöyledir:

"Arkadaş! Zahire nazaran, haşirde, ecza-yı asliye ile ecza-yı zaide birlikte iade edilir. Evet, cünüp iken tırnakların, saçların kesilmesi mekruh ve bedenden ayrılan herbir cüz'ün bir yere gömülmesi sünnet olduğu, ona işarettir."

"Fakat tahkike göre, nebatatın tohumları gibi "acbü'z-zeneb" tabir edilen bir kısım zerreler, insanın tohumu hükmünde olup, haşirde o zerreler üzerine beden-i insani neşv ü nema ile teşekkül eder."(1)

Saç ve tırnak gibi insan bedenine ait şeylerin cünüpken kesilmemesi ve vücuda ait parçaların gömülmesi sünnettir. Sünnetin ise illeti emri Nebevi (asv)'dir. Yani Allah Resulü (asv)'ın sünneti olduğu için saç ve tırnaklar cünüpken kesilmez ve beden parçaları gömülür, yoksa sadece yeniden inşa ve haşir esnasında kolayca dirilmesi için gömülüyor değil. Vücudun yeniden dirilmesi ikinci görüşe göre olsa da yine cünüp iken tırnak ve saç kesilmesi mekruh ve beden cüzlerini gömmek sünnettir.

(1) bk. [İşarat'ül İ'caz, Bakara Suresi, 4. Ayet Tefsiri.](#)

İnsan öldükten sonra zerreleri başka bir bitkiye veya kafirin vücuduna girse; haşirde aynı zerrelere nasıl yaratılacağız?

Müminin vücudunda kemale ermiş bir zerrenin, en nihayetinde müminin vücudunda bulunması hikmet-i İlahinin bir gereğidir. Muvakkaten kafirin vücudunda bulunması bu hakikate zarar vermez.

"Arkadaş! Zahire nazaran, haşirde, ecza-yı asliye ile ecza-yı zaide birlikte iade edilir. Evet, cünüp iken tırnakların, saçların kesilmesi mekruh ve bedenden ayrılan herbir cüz'ün bir yere gömülmesi sünnet olduğu, ona işarettir."

"Fakat tahkike göre, nebatatın tohumları gibi 'acbü'z-zeneb' tabir edilen bir kısım zerrelere, insanın tohumu hükmünde olup, haşirde o zerrelere üzerine beden-i insani neşv ü nema ile teşekkül eder."(1)

Haşirde cesetlerin inşası ve yeniden iade edilmesi meselesinde, nasıl ve ne şekil olacağı konusunda iki farklı görüş vardır:

Birinci görüş; insanın bedeni bir kışla veya bir mektep gibi, orada talim gören zerrelere birbirleri ile bir ünsiyet ve ülfet etmesinden, ölüm ile dağılsalar, herbiri bir tarafa gitseler de, kışlada istirahat için dağılmış taburu bir boru sesi ile toplamak gibi İsrail'in sura üflemesi ile, o dağılmış zerrelere tekrar kışlaları hükmünde olan cesetlerine dönerler ve vazife başına gelirler, denilmiştir.

İkinci görüş ise; insanın kuyruk sokumu denilen yerinde, acbü'z-zeneb denilen tohum gibi esas bir zerresi vardır; bu zerre uçağın kara kutusu gibi zarar görmeyecek bir sağlamlığa ve mahiyete sahiptir. Allah bu asıl ve esas olan zerreden, tekrar insanın cesedini inşa eder. Tıpkı bir damla sudan başlangıçta insanı inşa etmesi gibi ya da küçük incir tohumundan koca incir ağacının yaratılması gibi, insan da o acbü'z-zeneb denen esas zerreden yeniden inşa olur. Biz de bu görüşü esas alıyoruz.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 4. Ayet Tefsiri.](#)

Kainattaki nizamın saadet-i ebediyeye en büyük delillerden biri olduğu söyleniyor. Peki kainattaki "nizam" delili nedir? Misal verir misiniz?

Kâinat'ta hiç bir şey gelişmiş güzel ve tesâdüfi değildir. Her şey belirli bir plan ve proje dâhilinde yaratılmakta ve varlığını devam ettirmektedir.

Bir atom tanesinden, yıldızların hareketlerine kadar her şey bir nizamın esiridir. Her bir çekirdek ve tohum, bir nizam ve intizâmı ifade eden, plan ve proje kitabıdır. İnsan, kâinat kitabının bir özeti olması hasebiyle, kâinatta göremediğimiz inizamı, insanda bulmamız daha kolay olmaktadır.

Her bir organın, çok ince hesaplamalar neticesinde ortaya çıktığını ilim bize ifâde etmektedir. Zaten ortaya çıkan fenler, kâinatta ki intizam ve dengenin birer tercümanıdır. Tıp ilmi; insandaki intizamın en büyük delilidir.

İşte; her şeyi intizam ile yapan Allah, bütün bu şeylerin sonucunu hesaplamayıp, tesâdüfe havale etmesi, var olan nizamı, anlamsız kılacaktır. Belki bir oyuncak gibi basite indirecektir.

Anlamsız olmaktan kurtaracak tek şey, ölüm ile her şeyin bitmemesi olacaktır. Nizamın bir devamı olarak, ebedi bir âlemin var edilmesidir.

Zira, her şey ancak bu şekilde anlam kazanacaktır.

Kur'an, fer'i hükümlerden bir kısmını neshetmiştir. Yani vakitleri bitti, nöbet başka hükümlere geldi, diye hükmetmiştir." Kur'an tüm zamanlara ve tüm insanlara indirilmişse, nasıl oluyor da hükümleri nesh ediliyor?

Kur'an'ın tümü birden nazıl olmamıştır. Yirmi üç senelik bir süreç içerisinde peyderpey indirilmiştir. İşte, Üstadımız neden zamana dağıtılarak indirildiğinin hikmetlerini burada anlatmaktadır. Zamana yayılarak gönderilmesindedir ki, Kur'an bütün asırlara hitap etmektedir.

Bir meyve ağacı, birden bire olgunlaşıp meyve vermez; belli bir zamana muhtaçtır. Olgunlaştıktan sonra, her insanın ihtiyacına meyveleri ile cevap verir. Temsilde hata olmasın, Kur'an da yirmi üç senelik sosyal hayatın akışı içerisinde olgunlaşmıştır. Böylece en nihai şeklini almıştır. Âdeta kıyamete kadar meydana gelen sosyal değişiklikler ve bu değişime cevap veren ayetler, yirmi üç senelik bir zaman dilimine dağıtılarak gerçekleşmiştir.

İlave bilgiler için tıklayınız:

[**Kur'an neden yirmi üç senede indirilmiştir? Bir defada gönderilemez miydi?**](#)

[**NESH, NESİH.**](#)

Mukaddes Kitaplar Allah'ın Kelamı mı?

Kur'an'dan önce gelen semavi kitaplar ve suhuflar, kendi zamanları için elbette ki, hak ve doğruyu temsil ediyorlardı. Bozulmayan kısmı şu an için dahi Allah'ın kelimeleridir. Muharref olan kısımlar müstesna.

Kur'an'ın gelmesi ile birlikte, onların hükmü ortadan kalkmıştır. Hükmünün ortadan kalkması, Allah'ın kelamı değildir anlamına gelmez. Nitekim, Kur'an'da geçen mensuh ayetler vardır. Bu ayetlerin hükümleri kalkmıştır ama yine de Allah'ın kelamı olarak Kur'an'da yer almaktadır.

Bu konu ile ilgili İ̇şaratü'l-İ'caz'da Şu tespitler yer almaktadır:

وَمَا أَنزَلَ مِن قَبْلِكَ
"Bu gibi sıfatlarda bir teşvik vardır. Ve o teşvikten samileri imtisale sevk eden emirler ve nehiyeler doğuyor. Bu cümlenin makabliyle nazmına dair "dört letaif" vardır."

1. Bu cümlenin makabline atfı, medlulün delile olan bir atfıdır. Şöyle ki:

"Ey insanlar! Kur'an'a İmân ettiğiniz gibi, kütüb-ü sabıkaya da İmân ediniz. Çünkü Kur'an, onların sıdkına delil ve şahittir."

2. Yahut o atfı, delilin medlule olan atfıdır. Şöyle ki:

"Ey ehl-i kitap! Geçmiş olan enbiya ve kitaplara İmân ettiğiniz gibi, Hazret-i Muhammed (a.s.m.) ile Kur'an'a da İmân ediniz. Zira onlar, Hazret-i Muhammed'in (a.s.m.) gelmesini tebşir ettikleri gibi, onların ve kitaplarının sıdkına olan deliller, hakikatiyle, ruhuyla Kur'an'da ve Hazret-i Muhammed'de (a.s.m.) bulunmuştur. Öyleyse, Kur'an Allah'ın kelamı ve Hazret-i Muhammed (a.s.m.) de resulü olduğunu tarik-i evla ile kabul ediniz ve etmelisiniz."

3. Zaman-ı Saadette Kur'an'dan neş'et eden İslamiyet, sanki bir şeceredir. Kökü Zaman-ı Saadette sabit olmakla, damarları o zamanın ab-ı hayat menbalarından kuvvet ve hayat alarak her tarafa intişar ettikleri gibi, dal ve budakları da istikbal semasına kadar uzanarak alem-i beşere maddi ve manevi semereleri yetiştiriyor.

Evet, İslamiyet, mazi ile istikbali kanatları altına almış, gölgelendirerek, istirahat-i umumiyei temin ediyor.

4. Kur'an-ı Kerim, o cümlede ehl-i kitabı imana teşvik etmekle, onlara bir ünsiyet, bir sühulet gösteriyor. Şöyle ki:

"Ey ehl-i kitap! İslamiyeti kabul etmekte size bir meşakkat yoktur; size ağır gelmesin. Zira, size bütün bütün dininizi terk etmenizi emretmiyor. Ancak, itikadınızı ikmal ve yanınızda bulunan esasat-ı diniye üzerine bina ediniz diye teklifte bulunuyor.

Zira Kur'an, bütün kütüb-ü salifenin güzelliğini ve eski şeriatlerinin kavaid-i esasiyelerini cem etmiş olduğundan usulde muaddil ve mükemmildir. Yani, tadil ve tekmil edicidir. Yalnız, zaman ve mekanın tagayyür etmesi tesiriyle tahavvül ve tebeddüle maruz olan füruat kısmında müessistir. Bunda akli ve mantıki olmayan bir cihet yoktur.

Evet, mevasim-i erbaada giyecek, yiyecek ve sair ilaçların tebeddülüne lüzum ve ihtiyaç hasıl olduğu gibi, bir şahsın yaşayış devrelerinde, talim ve terbiye keyfiyeti tebeddül eder. Kezalik, hikmet ve maslahatın iktizası üzerine, ömr-ü beşerin mertebelerine göre ahkam-ı fer'iyede tebeddül vardır. Çünkü, fer'i hükümlerden biri, bir zamanda maslahat iken, diğer bir zamana göre mazarrat olur. Veya bir ilaç, bir şahsa deva iken, şahs-ı ahere da' olur. Bu sırdandır ki, Kur'an, fer'i hükümlerden bir kısmını neshetmiştir. Yani vakitleri bitti, nöbet başka hükümlere geldi, diye hükmetmiştir."(1)

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 4. Ayet Tefsiri.](#)

Peygamberimiz (asv)'in, Risaleti cüzi ihtiyarıyla kabulü nerde, ne zaman ve nasıl olmuştur?

"عَلَيْكَ 'ye bedel إِلَيْكَ 'nin zikri, Resul-i Ekrem (a.s.m.) teklif edilen risalet vazifesini cüz-ü ihtiyarîsiyle haml ve kabul etmiş olduğuna ve bu hizmet Cibril tarafından görüldüğünden, Resul-i Ekrem (a.s.m.) daha yüksek olduğuna işarettir. Çünkü عَلَى da ihtiyar olmadığı gibi, vasıta-i nüzulün daha yüksek olduğuna delâlet eder. إِلَيْكَ deki zamirin ism-i zâhire tercih sebebi, Kur'ân ve Kur'ân'a ait hususat hususunda Hazret-i Muhammed (a.s.m.) yalnız muhatap olup, kelâm, Allah'ın kelâmı olduğuna işarettir. Bu kelâmın îcaz derecesi, şu zikredilen letâiften anlaşıldı."(1)

Burada Peygamberimiz (asv)'in nübüvveti nerde ve nasıl kabul ettiğinden ziyade, ayetin ifadesinden gramer ölçüleri dahilinde sadece nübüvveti iradesi ile kabul ettiği manası çıkarılıp vurgulanıyor. Peygamberimiz (asv)in, nübüvveti irade ile kabul etmesi maddi bir olay değil, manevi bir haldir; bu da ancak hadis ya da ayetin latif bir nüktesi ile anlaşılır. Üstat burada ayetin nüktesinden bu manayı tahrir ediyor. Dolayısı ile bir olay ve mekandan bahsetmek zordur.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara suresi, 4. Ayetin Tefsiri.](#)

Peygamberler (aleyhimüsselam) risalet vazifesini kendi cüz-i iradesini kullanarak mı kabul etmişlerdir? Yoksa nübüvvet, omuzlarına bir ihsanı ilahi olarak mı tevdi edilmiştir? Bu konuda Risalelerde bir açıklama var mı?

İşaratü'l İ'caz adlı eserde geçen ve bir ayetin, bir lafzından çıkarılan aşağıdaki değerlendirmeden, peygamberlik vazifesinin, peygamberlere teklif edildiği ve peygamberlerin de kabul ettiklerini anlıyoruz. Şöyle ki:

" عَلَيْكَ ye bedel اَلَيْكَ nin zikri, Resul-i Ekrem (a.s.m.) teklif edilen risalet vazifesini cüz-ü ihtiyarisiyle haml ve kabul etmiş olduğuna ve bu hizmet Cibril tarafından görüldüğünden, Resul-i Ekrem (a.s.m.) daha yüksek olduğuna işarettir."(1)

Evet "Aleyke" de, bir cebir ve zorla vermek manası vardır. "İleyke" de ise, teklif etme manası vardır.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 4. ayet tefsiri.](#)

Peygamberlerin peygamberlikte kesbi var mıdır? Allah bir kulunu seçip ona peygamberlik makamını mı veriyor, yoksa zatın ulaştığı makamdan dolayı mı peygamberlik veriliyor? Risalelerden bir izahı var mıdır?

عَلَيْكَ 'ye bedel اَلَيْكَ 'nin zikri, Resul-i Ekrem (a.s.m.) teklif edilen risalet vazifesini cüz-i ihtiyarisiyle haml ve kabul etmiş olduğuna ve bu hizmet Cibril tarafından görüldüğünden, Resul-i Ekrem (a.s.m.) daha yüksek olduğuna işarettir. Çünkü عَلَى da ihtiyar olmadığı gibi, vasıta-i nüzulün daha yüksek olduğuna delâlet eder."

Üstad Hazretlerinin bu ibarelerinden, peygamberlerin, iradesiz, cebri bir surette o makama eriştikleri şeklindeki görüşün eksik olduğunu anlıyoruz. Mesela Peygamber Efendimizin (asv) iradi kulluğu habibiyet makamının temeli ve esasıdır diyebiliriz. Yani Allah -haşa- iradesiz bir kukla yapıp da ona habibim dememiştir. Peygamber Efendimiz (asv) iradesi ile o makama mukaddeme olmuştur. Geri kalan kısımları ise Allah lütuf ve ihsanı ile inşa etmiştir.

Risalet ve nübüvvet mesleği tamamen vehbidir. Yani insanın gayret ve kesbi ile elde edeceği bir merteye ve makam değildir. Bu makam tamamen Allah'ın ihsan ve ikramına bakar. Tabiri caiz ise, kimse bu makamı bileğinin gücü ve alnının teri ile alamaz.

Lakin Allah, risalet ve nübüvvet makamını alelade ve hikmetsiz olarak bir insana tevdi etmiyor. Elbette bu makamı verme ölçüleri de vardır. Ölçüleri Allah tayin eder, ölçüler Allah'ın seçimini tayin ve tespit etmez. İşte velayette azami kesp gösterenler içinden, Allah dilediklerine nübüvvet ve risalet bahşetmiştir, demekle bir sakınca yoktur. Nübüvvet bir hak bir hisse olmayabilir, ama bu hakka kesbi istihkak olabilir. Yani nübüvveti hak etmeyi hak etmek olabilir.

Mesela, Allah Resulünün (asv) kuvve-i velayeti nübüvvetine bir başlangıç bir kesb-i istihkak olmuştur. Allah, Resulünün (asv) velayetteki azimetini takdir ederek ona nübüvveti ihsan etmiş denilebilir. Bu mana, bir cihetle fiili ve hali bir lisanla, verileni kabul etme ve isteme anlamına gelir. Risalet vazifesini haml ve kabul etmek, ona fiilen ve velayet noktasından kesb-i istihkak etmek anlamındadır. İnsanların çoğu bu makama fiilen ulaşamadığı için, vehbi olan nübüvvet onların kapısını çalmamıştır, denilebilir.

Resul-ü Ekrem (a.s.m.) teklif edilen risalet vazifesini cüz'-i ihtiyarisiyle haml ve kabul etmiş olduğuna... Cümlesine binaen; Nübüvvet, Teklif midir, Tavzif midir?

Risalet ve nübüvvet mesleği tamamen vehbidir. Yani insanın gayret ve kesbi ile elde edeceği bir merteye ve makam değildir. Bu makam tamamen Allah'ın ihsan ve ikramına bakar. Kimse bu makamı bileğinin gücü ve alnının teri ile alamaz.

Lakin Allah, risalet ve nübüvvet makamını alelade ve hikmetsiz olarak bir insana tevdi etmiyor. Elbette bu makamı verme ölçüleri vardır. Ölçüleri Allah tayin eder. Ölçüler Allah'ın seçimini tayin ve tespit etmez. Velayette azami kesp gösterenler içinden Allah dilediklerine nübüvvet ve risalet bahşetmiş demekte bir sakınca yoktur. Belki nübüvvet bir hak, bir hisse olmayabilir, ama bu hakka kesbi istihkak olabilir. Yani nübüvveti hak etmeyi hak etmek olabilir.

İşte Allah resulünün kuvve-i velayeti nübüvvetine bir başlangıç, bir kesbi istihkak olmuştur. Allah resulünün velayetteki azimetini takdir ederek ona nübüvveti ihsan etmiş denilebilir. Bu mana bir cihetle fiili ve hali şekilde kabul etme, isteme anlamına gelir.

Risalet vazifesini haml ve kabul etmek, ona fiilen ve velayetiyle kesb-i istihkak etmek anlamındadır. İnsanların çoğu bu makama fiilen ulaşamadığı için Vehbi olan nübüvvet onların kapısını çalmamıştır. Kabul etmediler manası şık olmaz, belki kesb-i istihkak edemediler demek daha uygun olur.

Zerrelerin inşasının iki ihtimalinden ikincisi olanda; ülfet misalinin abes ve sadece acbü'z-zenebten ibaret olduğu, şeklinde ifade etmek doğru olur mu?

Haşirde, cesetlerin inşası ve yeniden dirilmesinin nasıl olacağı konusunda iki görüş vardır.

Birinci görüş: İnsanın bedeni, bir kışla veya bir mektep gibidir. Orada talim gören zerreler, birbirleri ile bir ünsiyet ve ülfet etmesinden, ölüm ile dağılsalar, her biri bir tarafa gitseler de, kışlada istirahat için dağılmış taburu bir boru sesi ile toplamak gibi, İsrâfil (as)'in sura üflemesi ile o dağılmış zerreler tekrar kışlaları hükmünde olan cesetlerine dönerler ve vazife başına gelirler denilmiştir.

İkinci görüş ise: İnsanın kuyruk sokumu denilen yerinde, **acbü'z-zeneb** denilen tohum gibi esas bir zerresi vardır. Bu zerre, uçağın kara kutusu gibi zarar görmeyecek bir sağlamlığa ve mahiyete sahiptir. Allah bu asıl ve esas olan tohum gibi zerreten tekrar insanın cesedini inşa eder. Tıpkı bir

damla sudan, başlangıçta insanı inşa etmesi gibi.

Her bahar mevsiminde milyonlarca tohumdan ceset inşa eden ve gözümüz önünde sürekli provaları yapılan bu inşa hakikati gayet akıldır. Bugün fen ilmi, insanın, gözle görülemeyecek kadar küçük spermelerden olduğunu ifade ediyor. Bu sperm ile o esas zerre arasında hiçbir fark yoktur. Onu ondan yapan bir kudret, şunu bundan yapamaz mı? Cesetler haşir meydanında inşa olunacak.

Bu iki görüşten ikincisi, Risale-i Nur meslek ve meşrebine daha yakın ve uygun olmasından, biz ikinci görüşü esas alıyoruz. Üstad Hazretleri de zaten İşaratü'l-İ'caz'da buna işaret ediyor.

"Arkadaş! Zahire nazaran, haşirde, ecza-yı asliye ile ecza-yı zaide birlikte iade edilir. Evet, cünüp iken tırnakların, saçların kesilmesi mekruh ve bedenden ayrılan herbir cüz'ün bir yere gömülmesi sünnet olduğu, ona işarettir. -1- Fakat tahkike göre, nebatatın tohumları gibi "acbü'z-zeneb" tabir edilen bir kısım zerreler, insanın tohumu hükmünde olup, haşirde o zerreler üzerine beden-i insani neşv ü nema ile teşekkül eder."(1)

Birinci görüşe **zahir** ikinci görüşe **tahkik** ifadesi, ikinci görüşün daha kuvvetli olduğuna işaret ediyor. İlk görüşe abes demek alimlere hürmetsizlik olacağı için, biz ikinci görüşü kabul ediyoruz demek daha güzel ve isabetli bir ifade olur diye düşünüyoruz.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 4. Ayetin Tefsiri](#)

"Ancak o rahmetin şenindendir ki, firak-ı ebediyi hicran-ı layezaliye, hicran-ı layezaliyi firak-ı ebediye ve adem-i mutlakı da her ikisine musallat eder ki, o firakların, o hicranların kökleri ortadan kalksın." cümlesini izah eder misiniz?

Hicran-ı layezeli, ebedi yokluktan kaynaklanan ızdırap ve acı demektir. **Firak-ı ebedi** ise ebedi, sonsuz ayrılık demektir.

İkisinin birbirine musallat olması ve birbirlerini yok etmesini şöyle bir örnek ile izah edebiliriz.

Mesela, su bana musallat olsa ne olur? Ben ıslanmış olurum. Deprem bize musallat olsa ne olur? Her taraf tahrip olur. Peki yokluk, bir adama musallat olsa ne olur? Adam yok olur.

Şimdi, bu soru ve cevaplardan yola çıkarak cümleyi izah edelim:

Ebedi hicranı ortaya, bir yere koyalım. Sonra ebedi ayrılığı / firakı getirip ona musallat edelim. Ebedi hicranın durumu ne olur? Ebedi hicranı, ebedi ayrılığa uğrar. Yani insan ile ebedi hicran arasında ebedi bir ayrılık olur, ama yok olmaz.

Tersini yaptığımızda ise, bu kez ebedi ayrılık ebedi hicrana uğrar. En son olarak adem-i mutlak olan

ebedi yokluğu ikisine musallat etsek ne olur? Cevap: İki de (EBEDİ AYRILIK VE EBEDİ HİCRAN) ebedi yok olur. **Peki, yok yok olunca, ne olur? Cevap: Var olur.**

Dolayısı ile ebedi yoluk değil, ebedi varlık olacaktır. Allah'ın rahmeti ve merhameti ebedi yokluğa müsaade etmeyecektir. Bazı rivayetlerde kıyametin kopmasından sonra, ölüm denen hakikat, bir koç şeklinde getirilip kesilecektir. Yani ölüm yok edilecektir. **Ölümün yok edilmesi sonsuz yaşamak demektir.**

"Arkadaş! Zâhire nazaran, haşirde, ecza-yı asliye ile ecza-yı zâide birlikte iade edilir. Evet, cünüp iken tırnakların, saçların kesilmesi mekruh ve bedenden ayrılan herbir cüz'ün bir yere gömülmesi sünnet olduğu, ona işarettir..." izah eder misiniz?

"Kezalik, birbiriyle ülfet peyda eden ve herbirisi yerini tanıyan ve bir derece yontulmuş taşlar gibi kesb-i letafet eden bedenin zerrati, ölümle dağıldıktan sonra, haşirde, Hâlıkın izniyle, İsrail'in borusuyla o zerrat-ı asliye ve esasiye içtimaa dâvet edildikleri zaman, pek kolay içtima ederler ve beden-i insanîyi yine eskisi gibi teşkil ederler. Maahâzâ, kudret-i ezeliyeye nisbeten en büyük, en küçük gibidir; hiçbir şey o kudrete ağır gelemmez."

"Arkadaş! Zâhire nazaran, haşirde, ecza-yı asliye ile ecza-yı zâide birlikte iade edilir. Evet, cünüp iken tırnakların, saçların kesilmesi mekruh ve bedenden ayrılan herbir cüz'ün bir yere gömülmesi sünnet olduğu, ona işarettir. Fakat tahkike göre, nebatatın tohumları gibi "acbü'z-zeneb" tabir edilen bir kısım zerreler, insanın tohumu hükmünde olup, haşirde o zerreler üzerine beden-i insanî neşv ü nema ile teşekkül eder."(1)

Yukarıdaki ifadelerde Üstat haşrin hangi suretle olacağına dair iki farklı görüşü zikretmiştir. Ama Risale-i Nur mesleğine uyumlu olan fikir ehli tahkikin fikri olan tohumun filizlenmesi gibi insanın esasını teşkil eden **acbü'z zeneb** ten tekrar inşa edilmesi fikridir. Bu fikre göre dağılmış zerrelerin toplattırılmasına gerek olmadan Allah o acbü'z zenebden yeniden vücutları ihya ve inşa eder. Zaten gözümüz önünde Allah bunun benzerlerini çokça yapıyor ve bize gösteriyor. Mesela insanın ilk yaratılışının bir damla su olması bütün bitki ve hayvanatın bu suret ile yaratılması gayet mukni ve ispata kafidir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Dördüncü Ayet Tefsiri](#)

"Bazan mâzi, istikbale misafir gider; bazan de muzari; mâzinin memleketine gelir. Bunda, çok lâtif bir belâgat vardır." cümlesini

nasil anlamaliyiz, Kur'an'dan ornekler verir misiniz?

Kur'an yeni inerken, gelecekte olacak seyleri gecmis zaman kipi ile ifade etmesi, yani gelecegi gecmis gibi anlatmasi halihazirdaki dinleyen adamı heyecanlandirir. Zira o adam anlar ki, kendinden baska kimselerin de gelecekte bu hitapları dinleyeceğini anlar ve muhatabın sadece kendi olmadığını bilir.

Hakikaten insan gelecekte olacak hadiseleri olmuş gibi anlatan bir kitap karşısında heyecanlanır. Merakı birden bine çıkar. Kehanetlerin insanlar nezdinde cazip olması bundan olsa gerek. İnsanlar daima geleceğe ilgi duyar.

Bunun örnekleri Kur'anda çoktur. Bunlardan en barizleri ölümden sonraki hayattır. Yani Kur'an'ın ileride başımıza gelecek olayları bize birer birer tasvir etmesi, muzari (geniş zaman)nin mazi (geçmiş zaman) memleketine misafir olmasına örnektir. Kabir, haşır, mahşer, sırat buna somut örneklerdir.

Mazinin müzariye misafir gelmesi ise, insanlarca gaybi olan ilk yaratılış, ruhlar alemi, geçmiş peygamberlerin hayat hikayeleri gibi olayların Kur'an'da genişçe izah ve ispat edilmiş olmasıdır. Yani halihazirdaki adam için geçmiş ve gelecek, ayetler ekranında bir anda izleniyor denilebilir.

"Beş letaife makes ve mazhar olmasına nazar-ı belagatçe delalet eden emare şudur ki: Bu beş maksat, bir nehir gibi şu ayetlerin altında cereyan etmekle, ayetten ayete intikal neticesinde havuzunda içtima etmiştir..." izah eder misiniz?

"Onlar sana indirilen Kur'ân'a da, senden önceki Peygamberlere indirilen kitaplara da inanırlar. Onlar, âhirete de kesin olarak iman etmiş kimselerdir." (Bakara Sûresi, 2/4.)

Bu beş letâif, "Senden öncekiler" âyetinin sadefindedir.

Maksatlar ise:

1. Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm, Resul'dür.
2. Ekmelü'r-Rusüldür.
3. Hâtemü'l-Enbiyâdır.
4. Risâleti, âmmedir.
5. Şeriatı, sâir şeriatların mehâsinini cem' ile onların nâsihidir.

Bu âyette, nübüvvet ve ona âit beş maksada nasıl belâgat açısından işaretler olduğuna işaret ediyor. Yukarıda nübüvvet ile ilgili beş maksat, bir nehir gibi âyetlerin altından nasıl akıp her bir kelime içine nasıl sirâyet ettiğini, gramer ve belâgat ilminin incelikleri ile Üstad izâh ediyor.

Kur'an'da ana konular bahsi geçen âyet ve surelerde, âdeta bir nehir gibi her bir kelime ve cümlede kendini gösteriyor. Bu da ancak, ifâdenin mucize derecesinde mümkündür. Zira, nazarı mahdud olan insanın bu mucizevi ifâde tarzını kullanması muhâldir.

"Bu âyet, haşir mes'elesine işarettir. Haşrin isbatı hakkında feyz-i Kur'andan fahmettiğim ve başka bir risalede tafsilâtıyla zikrettiğim on bürhanın hülâsasına burada işaret edeceğiz..."
Bundan evvel yazılan başka risaleler mi var?..

Risale-i Nur'dan önce haşire dair yazılan bahis kısmen Muhakemat'ta geçiyor. Ve devamında şu izah yapılıyor:

"İKİNCİ MAKSAT: Kur'ân'da işaret olunan haşre dair iki delilin beyanındadır. İşte, Bu risalenin müellifi, Üstad Bediüzzaman Hazretleri, bu risalenin telifinden 30 sene sonra telif ettiği Risale-i Nur Külliyyatından Dokuzuncu Şuânın başında diyor ki: "

"Lâtif bir inayet-i Rabbâniyedir ki: Bundan otuz sene evvel, Eski Said yazdığı tefsir mukaddemesi Muhakemat namındaki eserin âhîrinde 'İkinci Maksat: Kur'ân'da haşre işaret eden iki âyet tefsir ve beyan edilecek. Nahu: Bismillâhirrahmanirrahîm' deyip durmuş. Daha yazamamış. Hâlık-ı Rahîmîme delâil ve emârat-ı haşriye adedince şükür ve hamd olsun ki, otuz sene sonra tevfik ihsan eyledi."

Muhakemat'ta haşire dair yazılmış bahis de şu şekil geçiyor:

"Mevkîf ve işaret"

"1. Evet, saadet-i ebediye olmazsa, nizam, bir suret-i zaife-i vâhiyeden ibaret kalır. Cemî mâneviyat ve revabıt ve niseb, hebâen gider. Demek, nazzamı, saadet-i ebediyedir."

"2. Evet, inayet-i ezeliyenin timsali olan hikmet-i İlâhiye, kâinattaki riayet-i mesalih ve hikem ile mücehhez olduğundan, saadet-i ebediyeyi ilân eder. Zira saadet-i ebediye olmazsa, kâinatta bilbedahe sabit olan hikem ve fevaide karşı mükâbere edilecektir."

"3. Neam, akıl ve hikmet ve istikrâm şehadetleriyle sabit olan hilkatteki adem-i abesiyet, haşir-i cismânîdeki saadet-i ebediyeye işaret, belki, delâlet eder. Zira adem-i sırf, herşeyi abes eder."

"4. Evet, fitratta, ezcümle, âlem-i suğrâ olan insanda, fenn-i menafiü'l-a'zânın şهادetiyle sâbit olan adem-i israf gösterir ki: İnsanda olan istidadat-ı mâneviye ve âmâl ve efkâr ve müyûlâtının adem-i israfını ispat eder. O ise, saadet-i ebediyeye namzet olduğunu ilân eder."

"5. Evet, öyle olmazsa, umumen kurur, hebaen gider. Feyâ li'l-aceb! Bir cevher-i cihanbahânın kılıfına nihayet derecede dikkat ve itina edilirse, hattâ gubârın konmasından muhafaza edilirse, nasıl ve ne suretle o cevher-i yegâneyi kırarak mahvedecektir? Kellâ! Ona itina, onun hatırası içindir."

"6. Evet, sabıkan beyan olunduğu gibi, cemî fûnunla hâsıl olan, istikrâ-i tâmla sabit olan intizam-ı kâmil, o intizamı ihtilâlden halâs eyleyen ve tekemmül ve ömr-ü ebedîye mazhar eden haşr-i cismânînin sadefinde olan saadet-i ebediyeyi bizzarure iktiza eder."

"7. Evet, saatin saniye, dakika ve saat ve günleri sayan çarklarına benzeyen yevm ve sene ve ömr-ü beşer ve deveran-ı dünya, birbirine mukaddime olarak döner, işler. Gecedden sonra sabahı, kıştan sonra baharı işledikleri gibi, mevtten sonra kıyamet dahi o destgâhtan çıkacağını haber veriyorlar. Evet, insanın her ferdi birer nevi gibidir. Zira nur-u fikir onun âmâline öyle bir vüsâat vermiş ki, bütün ezmanı yutsa tok olmaz. Sair envân efratlarının mahiyeti, kıymeti, nazarı, kemali, lezzeti, elemi ise, cüz'î ve şahsî ve mahdud ve mahsur ve ânîdir. Beşerin ise, ulvî, küllî, sermedîdir. Yevm ve senede olan çok nevilerde olan birer nevi kıyamet-i mükerrere-i nev'iyeyle insanda bir kıyamet-i şahsiye-i umumiyeeye remiz ve işaret, belki şهادet eder."

"8. Neam, beşerin cevherinde gayr-ı mahsur istidadatta mündemiç olan gayr-ı mahdud olan kabiliyattan neşet eden müyûlâtın hâsıl olan lâyetenâhi âmâlinden tevellüd eden gayr-ı mütenahî efkâr ve tasavvurâtı, mâverâ-yı haşr-ı cismânîde olan saadet-i ebediyeye elini uzatmış ve medd-i nazar ederek o tarafa müteveccih olmuştur."

"9. Neam, Sâni-i Hakîm ve Rahmânü'r-Rahîmin rahmeti ise, cemî niâmı nimet eden ve nikmetlikten halâs eden ve kâinatı firak-ı ebedîden hasıl olan vaveylâlardan halâs eyleyen saadet-i ebediyeyi nev-i beşere verecektir. Zira, şu herbir nimetin reisi olan saadet-i ebediyeyi vermezse, cemî nimetler nikmete tahavvül ederek, bizzarure ve bilbedahe ve umum kâinatın şهادetiyle sabit olan rahmeti inkâr etmek lâzım gelir."

"İşte, ey birader, mütenevvi olan nimetlerden yalnız muhabbet ve aşk ve şefkate dikkat et. Sonra da firak-ı ebedî ve hicran-ı lâyezâliyi nazara al. Nasıl o muhabbet, en büyük musibet olur? Demek hicran-ı ebedî, muhabbete karşı çıkamaz. İşte, saadet-i ebediye, o firak-ı ebediyeye öyle bir tokat vuracak ki, adem-âbâd hiçâhiçe atacaktır."

"10. Neam, sabık olan beş mesleğiyle sıdk ve hakkaniyeti mübürhen olan Peygamberimizin lisanı, haşr-i cismânînin definesindeki saadet-i ebediyenin anahtarıdır."

"11. Neam, yedi cihetle on üç asırda i'câzı musaddak olan Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, haşr-i cismânînin keşşafıdır ve fettahıdır ve besmelekeşidir."(1)

Özetle; Muhakemat daha önce yazılmıştır. Soruda geçen ifadelerde kastedilen husus, yukarıdaki pasajlardır.

(1) bk. [Muhakemat, Üçüncü Makale, Üçüncü Maksat](#)

"Esmâ-i mevsûle ve müphemeden bulunan "ELLEZİNE" burada hükmün medârı ve maksadın esası, iman sıfatı olduğuna ve mevsûfu ile sâir sıfatları iman sıfatına tâbi ve altında görünmez bir durumda olduklarına işarettir." cümlesini izah eder misiniz?

İman, İslam binasının temeli gibidir. İbadet ve ahlak, tamamen iman temelini üstüne bina olunur. Bu yüzden imansız ahlak, içi boş ve özü olmayan kabuk gibidir. Üstad'ın nazarını imana teksif etmesinin temelinde de bu gerçek vardır. İnsanların düzelip güzel ahlak sahibi olması; ancak tahkiki iman ile mümkündür.

"Onlar sana indirilen Kur'ân'a da, senden önceki peygamberlere indirilen kitaplara da inanırlar. Onlar, âhirete de kesin olarak iman etmiş kimselerdir."(Bakara, 2/4)

Bu ayette öne çıkan neticeler; nübüvvet, haşir ve kitaplardır. Bu neticelerin istinat ettiği nokta ise; imandır.

"Evet, bu âyet, Ehl-i kitaptan iman edenleri tahsisle şereflerini ilân; ve imana gelmeyenleri imana teşvik ediyor. Abdullah ibn-i Selâm ele alınarak diğerlerinin Abdullah ibn-i Selâm gibi olmaları için yapılan teşvik gibi,.. " Abdullah ibn-i selam'ın örnek verilmesinin sebebi nedir?

"Kur'ân-ı Kerim, evvelki âyetle tâmim yaptıktan sonra, bu âyetle tahsis yapmıştır. Evet, bu âyet, Ehl-i kitaptan iman edenleri tahsisle şereflerini ilân; ve imana gelmeyenleri imana teşvik ediyor. Abdullah ibn-i Selâm ele alınarak diğerlerinin Abdullah ibn-i Selâm gibi olmaları için yapılan teşvik gibi,.. (1)

Allah bütün insanlığı imana davet ediyor. Bu daveti Ehl-i kitaba ayrı bir hitapla tahsis etmesi, onların diğerleri içindeki mevkilerine bir göndermedir. Yani *"Siz dine ve kitaba yabancı insanlar değilsiniz, en önce sizin bu davete icap etmeniz gerekmez mi?"* diyerek hem taltif, hem de vebal

yüklemeye var. Taltif davete kulak verenlere, vebal yüklemeye ise zecrede davete kulak vermeyenlerdir.

Abdullah İbn-i Selam Yahudi alimidir ve bu davetin önemini en iyi anlayan güzel bir örnektir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Sûresi, 4. âyetin Tefsiri](#)

"Ey ehl-i kitab! İslâmiyeti kabul etmekte size bir meşakkat yoktur. Size ağır gelmesin! Zira size bütün bütün dininizi terketmenizi emretmiyor." cümlesine binaen; bir Hristiyan veya Yahudi dinini bırakmadan Müslüman olabilir mi?

Üstadımız burada zamanın getirdiği bazı şartları esas alarak onlara yaklaşımda bulunuyor. Başka bir yerde Üstadımız, Bu zamanda gaflet o kadar ileri gitmiş ki insanlar o gaflet yüzünden, bir nevi fetret dönemini yaşayacak buyuruyor. Yani Fetret dönemi, Peygamber gönderilmeyen zamanlar ve dönemler demektir.

Cenab-ı Hak **"Biz Peygamber göndermediğimiz kavme azap etmeyiz"** buyuruyor. Ancak İslamiyet gelmekle beraber, Ahir zamanda insanların gafleti ve yoğun meşguliyeti din-i hakkı arama hususunda müşkülât olduğundan, Fetret dönemi gibi; yani Peygamber görmemiş ve işitmemiş kavimler gibi yaşayacaklar. Demek ki çevrenin vaziyet ve baskısı insanların iradelerini tahdit edebilir ve zorlayabilir. İşte Ahir zamanda, o şartlar bulunduğu için, insanların ve Hristiyanların bazıları hak dini bulmakta zorlanacağından, bir nevi fetret muamelesi görecektir.

İşte buna binaen Üstadımız, Kur'an-ı Kerim'de ki o hakikati ve ayeti nazara veriyor. Yani Cenab-ı Hak sizlere, bütün bütün dininizi bırakınız demiyor. Belki hakiki Hristiyanlığı bulun, onun aslı İslamiyet'tir buyuruyor. Yani bizim İnanmışımız hakiki İseviliğin, Hristiyanlarca kabul edilmesinden sonra inanç ve itikat bazında bir farklılık olmuyor.

Muamelat ise, o farklı bir durumdur. Muamelattaki eksiklikler insanı günahkâr ve sefih yapar. Fakat itikattaki eksiklik insanı küfre ve ebedi Cehenneme götürür. İşte; İslamiyet onları, önce itikat, inanç ve fikir açısından kurtarıyor. Hakiki İsevilikte, İslamiyet'in esası bulunduğu için hakiki İseviliğe inanmaları itikat noktasında Hristiyanların istikametlerini koruyor. Bu ise onların kurtulması açısından kafidir. Vasıflarının Hristiyan olması ise, işin mahiyetini değiştirmez. Muamelat noktasında ise, Cenab-ı Hakk'ın Adalet ve Rahmetinin iktizasını ne ise o cereyan edecektir.

Ayrıca bu konuya yardımcı bilgi için tıklayınız:

[Hristiyan Ruhaneleri Kimlerdir?](#)

"Ey ehl-i kitab! İslâmiyeti kabul etmekte size bir meşakkat yoktur;

size ağır gelmesin. Zira, size bütün bütün dininizi terk etmenizi emretmiyor." Üstadımız Hristiyanların kendi dininde kalarak Müslüman sayılacaklarını mı kastediyor acaba?

"Ey ehl-i kitap! İslâmiyeti kabul etmekte size bir meşakkat yoktur; size ağır gelmesin. Zira, size bütün bütün dininizi terk etmenizi emretmiyor. Ancak, itikadatınızı ikmal ve yanınızda bulunan esasat-ı diniye üzerine bina ediniz diye teklifte bulunuyor. Zira Kur'ân, bütün kütüb-ü sâlifenin güzelliklerini ve eski şariatlerinin kavaid-i esasiyelerini cem etmiş olduğundan usulde muaddil ve mükemmildir. Yani, tâdil ve tekmil edicidir. Yalnız, zaman ve mekânın tagayyür etmesi tesiriyle tahavvül ve tebeddüle maruz olan fûruat kısmında müessistir. Bunda aklî ve mantıkî olmayan bir cihet yoktur. Evet, mevasim-i erbaada giyecek, yiyecek ve sair ilâçların tebeddülüne lüzum ve ihtiyaç hasıl olduğu gibi, bir şahsın yaşayış devrelerinde, talim ve terbiye keyfiyeti tebeddül eder. Kezalik, hikmet ve maslahatın iktizası üzerine, ömr-ü beşerin mertebelerine göre ahkâm-ı fer'iyede tebeddül vardır. Çünkü, fer'î hükümlerden biri, bir zamanda maslahat iken, diğer bir zamana göre mazarrat olur. Veya bir ilâç, bir şahsa devâ iken, şahs-ı âhere dâ' olur. Bu sırdandır ki, Kur'ân, fer'î hükümlerden bir kısmını neshetmiştir. Yani vakitleri bitti, nöbet başka hükümlere geldi, diye hükmetmiştir."(1)

Ehl-i kitap ile İslam arasında ihtilafli noktalar olduğu gibi, ittifak edilmiş noktalar da vardır. Hatta ittifak noktalar ihtilaf noktalardan daha fazladır. Mesela imanın altı şartı ve ibadet manasında Ehl-i kitap ile İslam müttefiktir. Fark sadece Ehl-i kitaba bir kısım sonradan ilave edilmiş batıl ve küfrü iktiza eden hususlardır ki, Kur'an onları tashih ve tadil ediyor. Bir Hristiyan İslam'a girdiği zaman yine imanın altı şartını ve ibadet manasını bulacak, terk edeceği sadece Allah'ın sıfatlarına yakışmayan teslis inancı ve buna benzer sonradan uydurulmuş hurafelerdir. Hristiyan birisinin alışıık olduğu dini düzenin büyük bir kısmı, zaten kamil ve ala bir şekilde İslam'da var; öyle ise İslam olmasında kaybedecek bir şeyi yok, aksine kazanacak çok şeyi var, diyerek ikna yolu ile Ehl-i kitabı İslam'a davet ediyor.

Yoksa Hristiyan birisine sen o eski batıl inançlarında kal, ama gel Müslüman da ol denilmiyor.

"Ancak, itikadatınızı ikmal ve yanınızda bulunan esasat-ı diniye üzerine bina ediniz diye teklifte bulunuyor. Zira Kur'ân, bütün kütüb-ü sâlifenin güzelliklerini ve eski şariatlerinin kavaid-i esasiyelerini cem etmiş olduğundan usulde muaddil ve mükemmildir. Yani, tâdil ve tekmil edicidir."(2)

Bu cümleler ortada iken **"Risale-i Nurların Hristiyan birisinin kendi dininde kaldığı halde İslam olabileceğini söylüyor"** demek gerçekten çok sathi ve yüzeysel bir bakış olur. İslam bir Hristiyan'ı baştan sona yenilemiyor, sadece yanlış ve batıl cihetlerini temizleyip eski dininin esasına ve aslına yani Hazreti İsa (as)'in hakiki İseviliğine rücu ettiriyor. Hakiki İsevilik ile İslam zaten aynı kaynaktan beslenen iki pınar gibidir. Fark sadece detaydaki bazı hüküm ve kanunlardadır; zamanların değişmesi ile hükümlerde değişir ki, İsevilikteki kanunlar değişip yerini İslam kanunları almıştır. Bu sebeple bir Hristiyan İslam olmakla çok şey kaybetmeyecek, aksine hakiki İsevilige dönmüş olacak, deniliyor. Bu manaları anlamadan Üstad Hazretleri Hristiyan birisi batıl inançları ile beraber İslam

olabiliyor, diye anlamak gerçekten çok komik olur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 4](#)

(2) bk. a.g.e.

"Ey Ehl-i kitap! Size, bütün bütün dininizi terk etmenizi emretmiyor. Ancak, itikadatınızı ikmal ve yanınızda bulunan esasat-ı diniye üzerine bina ediniz diye teklifte bulunuyor,.."
ifadelerini izah eder misiniz?

Semavi dinlerin kökü ve aslı birdir. Hepsi aynı kaynaktan nebean ediyorlar. Fark sadece toplumların farklı örf ve anlayışından kaynaklanan teferruattadır. Yani dinler özünde ve esasında birdir. Sadece teferruatta farklı hükümleri havidirler. Bu yüzden Kur'an Ehl-i kitabı İslam'a davet ederken; **"Siz İslam'a girince çok şey kaybetmeyeceksiniz, tam tersi eski dininizin aslını ve hurafelerden arınmış halini bulacaksınız."** demek istiyor.

Tamamen farklı bir görüşten veya dinden gelen birisi İslam'a girse uyum süreci içinde sıkıntı ve meşakkat duyabilir. Ama temel olarak aynı inanç yapısından gelen bir Nasrani ve Yahudi'nin daha mükemmel ve hurafelerden münezze olan İslam'ı kabul etmesi, daha kolay ve daha ehvendir. Zaten Ehl-i kitapta imanın bütün temel unsurları var; sadece bozuk ve yanlış taraflar atılacak, sahih ve güzel bir iman edilecek.

Hristiyanlık ve Yahudilikte İslam'daki imanın altı şartı da mevcuttur. Sadece birkaç iman şubesinde, sonradan sokulan bir takım uydurmalar ve yanlış inanışlar terk edilecek. Bunun dışında toplumsal ve siyasi ihtiyaçlara hitap eden bir şeriatları zaten olmadığı için, İslam şeriatına teslim olmaları bunlara ağır ve meşakkatli gelmemek gerekir. Yani Ehl-i kitabın İslam'a girmekle kaybedecek hiçbir şeyleri yoktur. Bilakis çok şeyler kazanacaklar.

Mesela Hazreti İsa (as) ve Hz. Musa (as) peygamberleri, zaten bizde de peygamber olarak tanıyoruz. Bunlara olan hürmet ve sevgi aynen İslam dininde de devam edecek. Bir Nasrani ve Yahudi İslam'a girmekle, peygamberini kaybetmeyecek, daha doğru ve daha makbul bir sevgi kazanacak.

"Habib'in gözünde yerleşen bir zerrenin, unsur-u havadan veya unsur-u türabdan o garip, acip tavırlarda, inkılâplarda yaptığı muntazam hareketinden anlaşılır,.." kastedilen kimdir ve ne anlatılmak isteniyor?

"İşte bütün bu nizamlar, bu kanunlar, bu intizamlar, hep bir kast, bir irade, bir hikmetten

çıkıyor. Evet, meselâ Habib'in gözünde yerleşen bir zerrenin, unsur-u havadan veya unsur-u türabdan o garip, acip tavırlarda, inkılâplarda yaptığı muntazam hareketinden anlaşılır ki, o zerre, toprakta iken Habib'in gözüne tayin edilmiş ve bir memur gibi mahall-i memuriyetine muntazaman i'zam kılınmıştır (yükseltilmiştir)." (1)

Allah, kainata terakki ve tekemmül verdiği için, hiçbir şey yeknesak, hareketsiz ve sabit olarak yerinde kalmıyor. Sürekli hareket ve gelişme içinde kainatı çalkalıyor. Her şey için bir kemal noktası tayin etmiş, oraya varana dek zerrelere tahrik ediyor.

Hareket ve kemal ise, basitten mükemmele doğru olduğundan, her şey basitten mükemmele doğru gidiyor ve ilerliyor. Mesela bir çocuk, ilk olarak ilkokul da nurlanır, sonra orta okul, lise, yüksek okul ve hakeza mükemmele doğru ilerleyip gider.

Aynen misaldeki gibi, zerre de ilkelden mükemmele doğru nurlanarak gider. Başlangıçta, camit bir varlık bünyesinde talim eder, sonra hayatlı bir vücuda girer, sonra ruhlı bir mertebeye çıkar. Ev en nihayetinde, şuurlu bir mevkiye ulaşır. Yani insan vücuduna nefes olur. Ve oradan da beyin, kalp gibi yukarıya doğru ilerler. Bedene giren zerrelere iman ve ibadet ile nuraniyet kazanmış ise, her bir zerre ile görür, her bir zerre ile işitir. Bu manaya işaret eden Peygamber Efendimiz (sas), arka tarafını, ön taraf gibi gördüğüne dair rivayetler mevcuttur.

Özet olarak; zerrelere bu terakki serüveni, tesadüfün bir oyuncağı olarak değil, kaderin bir planı olarak devam ediyor. Kader bu zerrelere bir yol ve kalıp tayin ediyor, zerrelere de kaderin bu çizdiği yola ve kalıba uygun harekete ediyor.

İkinci sorunuza cevap: Molla Habib Üstad Bediüzzaman'ın Van'daki talebelerindendi ve ilk kâtibiydi. **Ta'likât** isimli risalenin kâtibiydi. Pasinler Cephesinde Ruslara karşı savaşırken, Üstad Hazretleri, kendisine kâtiplik yapan Molla Habib'e **'Defteri çıkar!'** diyerek at üstünde **İşârâtü'l-İcâz** isimli eserini yazdırmıştı.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 4. Ayet Tefsiri.](#)

"İptida ise, bir intihaya bakar. İntiha, adem-i ihtiyaca delalet eder. Öyle ise o hazret, Hâtem-ül Enbiya'dır ve âlem-i insaniyetin başka bir resule ihtiyacı yoktur." cümlesini açıklar mısınız?

Her başlangıcı olan şeyin mutlaka sonu da vardır. Zira başlangıç ezeliyetin zıddıdır. Yani ezeli olan bir şeyin başı ve sonu olmaz. Öyle ise peygamberlik kurumunun bir başı ve başlangıcı var ise, mutlaka bir sonu ve sonuncusu da olmak mantıken zaruridir. İşte bu peygamberlik kurumunun başlangıcı Adem (as) ise, sonucu ve sonuncusu da iki cihan serveri olan Hazreti Peygamber (sav) Efendimizdir.

Peygamber (sav) Efendimiz, nübüvvet silsilesinin mührü ve sonuncusudur. Bundan sonra artık insanlık için başka peygamberin gönderilmesi bir ihtiyaç değildir. Ayette işaret edilen husus burasıdır.

"Kâinat saadet-i ebediyeyi intaç etmese, akılları hayrette bırakan kâinatta görünen en bâriz, en mükemmel şu nizam, aldatıcı zayıf bir suretten ibaret kalır. Ve bütün mâneviyat ve alâkalar, rabitalar ve nispetler hep hebâ olur..." izahı?

Kâinatta her şey ve her mana, ahiret hayatı üzerine kurulmuştur. Yani bir nevi kâinat bir bina ise, onun temeli ise ahiret hayatıdır. Kâinattaki her şey fitrat olarak ahireti anlatır ve ona işaret eder bir vaziyette yaratılmıştır. Böyle olunca, ahiret inşâ olmaz ise, kâinat ve içindeki bütün işaret ve kurgular, abes olacaktır.

Mesela; bir fabrikatör büyük bir tesis kursa, bu tesisin neticesine de bazı gayeler taksa, tesisin bütün ince nizam ve gayeleri hep o gâye için çalışsa, ona işaret etse, buradan anlaşılır ki, şu büyük tesisin bütün varlık sebebi ve manevi ilişkileri hep şu gâyeye bakıyor.

Demek, o fabrikatörün, o gayeyi tahâkkuk ettirmesi, onun asıl hedef ve niyetidir. Öyle ise, o gayeyi tahâkkuk ettirmez ise, o tesisin varlık sebebi, maddi ve mânevi işaretleri hep boşa çıkar. Manasız ve gayesiz bir tesis olur. O tesisin esaslı intizâmı çocuk oyuncağı hükmünü alır, değersizleşir.

Aynen bunun gibi; Kâinat ve içindeki bütün intizam ve manaların hedef ve gayesi, ahiret hayatıdır. Ahiret hayatı olmaz ise, kâinat o tesis gibi manasız ve abes şekline girer. Dünya ve kâinat bir tarla, ahiret ise bir mahsulat deposu gibidir. Mahsulü olmayan bir tarla abestir, manasızdır şeklinde anlayabiliriz.

Soruda geçen kısım için tıklayınız:

[İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 4. Ayet tefsiri, Birinci Burhan](#)

"Kâinatta görünen şu nev'î kıyametlerde eşya aynıyle iade edilmiyor. Halbuki büyük kıyamette neden ecsam aynıyle iade edilir?" Burayı açıklar mısınız?

Kainatta görülen kıyametten kasıt, her canlıların ölmesidir. Bu ölmelerden sonra yerine gelen canlılar ayniyet ile değil, misliyet olarak geliyorlar.

Mesela, bir ağaçtaki elma bu baharda geldi, görevini yaptı ve gitti. Bir sonraki baharda aynı ağaçtan

yine elmalar geldi, ama bir önceki baharda gelen elmaların tıpa tıp aynıdır. Benziyorlar, yani misliyetleri var, lakin tamamı ile farklıdır. O elma her şeyi ile geri iade edilmiyor. Dünyadaki kıyametler ve haşir neşirler bu kanun üzere cereyan ediyor.

Halbuki büyük kıyametten sonraki haşir ve neşirde, her insan aynı ile iade edilecek. Yani her ölen insan haşir ve neşir meydanında aynı cismi, aynı resmi, aynı bedeni ile tekrar ihya edilecek. Bu dünyadaki haşir ve neşirler gibi misliyet ile dirilmeyecekler, demektir.

"Kur'ân, fer'î hükümlerden bir kısmını neshetmiştir. Yani vakitleri bitti, nöbet başka hükümlere geldi, diye hükmetmiştir..." cümlelerini açar mısınız?

"... Çünkü, fer'î hükümlerden biri, bir zamanda maslahat iken, diğer bir zamana göre mazarrat olur. Veya bir ilâç, bir şahsa devâ iken, şahs-ı âhere dâ' olur. Bu sırdandır ki, Kur'ân, fer'î hükümlerden bir kısmını neshetmiştir. Yani vakitleri bitti, nöbet başka hükümlere geldi, diye hükmetmiştir."(1)

Dinin hükümleri; **esasat** ve **füruat** olmak üzere iki kısımdır.

Esasat; değişmesi mümkün olmayan, her zaman ve mekanda aynı olan hükümlere denir. İmanın esasları ve ibadetin temel meseleleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Füruat ise; zamanlara ve mekanlara göre değişip başkalaşan hükümlerdir. Ekseri olarak insanların toplumsal ve bireysel hayatlarını tanzim edip düzenleyen hükümlerdir. Mesela; geçmiş kavimlere ganimet yasak iken, İslam'da meşrudur. Yine İsrailoğullarında zekat malları yakılırken, İslam dininde fakir fukaraya veriliyor vs...

Kainatta tekamül kanunu hükmettiği için, her şey basitten mükemmele doğru gelişerek büyüyor. Bu sebepten dolayı; hem insan hem de insanlık basitten mükemmele doğru tekamül ediyor. Mesela; Hazreti Adem (as) dönemindeki insanlık, tekamül kanununa göre basit ve iptidaidir. Bu yüzden o dönemin toplum hayatını düzenleyen şeriat da, toplumun bünyesine uygun olarak basit ve iptidaidir. Sonra insanlık yavaş yavaş tekamül ettiği için, insanlığın toplumsal ve bireysel hayatını düzenleyen şeriat da buna uygun olarak tekamül edip değişimler geçirmiştir.

İnsan nasıl çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık evreleri geçiriyor ise; aynı şekilde insanlık da buna benzer evreler geçiriyor. Bu evrelere münasip şeriat kanunlarına muhatap oluyor insanlar.

İnsanın kemal yaşında; artık değişim ve dönüşüm azaldığı için, karakter ve ahlaki yapısı oturur. Aynı şekilde insanlığın da bir kemal yaşı vardır, bu yaştan sonra artık tek şeriat, tek peygamber yeterli hale gelir. İşte Peygamberimiz (asv)'in son nebi olması bu sırdan ileri geliyor. Peygamberimiz (asv)'den önce, her asra ve her kavme bir peygamber ve şeriat gönderilmesinin temelinde bu tekamül kanunu yatar. Bu yüzden İslam alimleri şu prensipte ittifak etmişlerdir. **"Ezmanın tagayyürü ile ahkam dahi**

tagayyür eder." Yani zamanın değişip başkalaşması ile hükümler de değişip başkalaşır. Tabii burada değişen **esasat değil furuattır.**

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 4. Ayet Tefsiri](#)

"Meşhur bir kaidedir ki, bir vahid çoğalsa, teselsül eder, gittikçe gider, bir yerde durmaz.. Demek, Muhammed Aleyhissalatü Vesselam, hatemü'l-enbiyadır, ondan sonra peygamber gelmez; hatemiyetine hatem ve imza basar." cümlesini açıklar mısınız?

Vahid, tek veya yalnız başına olan demektir. Fakat çokların ittihat etmesi ise, sayıca fazla olsa bile aynı görüş ve kalbi paylaşmak ve manen birleşmek demektir. Ruh bir ama cesetler farklı olabilir. İşte izahı istenen bu yerde de Peygamberimiz (a.s.m)'ın hatem-ül enbiya olmasının izahı ve ispatı yapılmaktadır.

Şöyle ki: Felsefeciler yalnız olduklarından ve beslendikleri tek bir kaynak olmadığından dolayı, kıyamete kadar farklı görüş ve akımlara kapı açılacaktır. Her yeni bir felsefeci, yeni bir görüş ve akımın başı olacaktır. Bu cihetle felsefecilerin bir yerde durması söz konusu değildir. Ama peygamberler aynı musluktan ve sofradan beslendikleri için daima inkişaf edecek ve bir yerde duracaktır. Bu külli kaideye göre, peygamberlerin bir sonuncusu gelecektir. Buna binaen, Hz. Muhammed (a.s.m) bütün peygamberlerin sonuncusudur ve ondan sonra peygamber gelmeyecektir.

Çünkü, O'nun (a.s.m) getirdiği kanunlar, şeriatler, güzellikler ve Kur'an, her zamanı doyuracak kalitede ve olgunluktadır. Ayrıca Allah'ın "O Kur'anı biz indirdik; O'nu koruyacak da biziz" ayet-i kerimesinde de Kur'an'ın İlahî himayeye sahip olduğu, bozulmayan bir kitabın da kıyamete kadar devam edeceği ve başka kitap, dolayısıyla başka peygambere ihtiyaç olmayacağı da ifade edilmektedir.

"Takdimiyle hasrı ifade eden -bilahire- kelimesi, bazı ehl-i kitabın iman ettikleri ahiret, hakiki bir ahiret olmadığına tarizdir. İnkâr ettiklerinden anlaşıldığına göre, bildikleri ahiret, mecazi bir ahiret imiş..." nasıl anlamalı?

"Onlar ahirete kesin olarak inanırlar" ayetinde ahiret kelimesi başa alınmıştır. Aslında şöyle de olabilirdi: "Onlar inanıyorlar ahirete. Ancak birinci cümle ayet olmuştur, bundan maksat, kesinlik ifade etmesidir. Yani: **"Onlar kesin olarak, yalnız ve yalnız Kur'an'ın bahsettiği ahirete inanıyorlar."** demektir.

Fakat bazı Ehl-i kitabın, "**Cehennem bizi bir kaç gün yakacaktır.**" şeklindeki ifadeleri gösteriyor ki, onlar Kur'an'ın bahsettiği gerçek ahirete değil, kendi kafalarında hayal ettikleri mecazi bir ahirete inanıyorlar.

Ayrıca lezaizi cismaniyeye de inanmıyorlar. Burada, onların lezaizi cismaniyeye inanmadıklarını iki şekilde anlıyoruz.

Birincisi: Madem cehennem cesetlerine muvakkat dokuncaktır; öyle ise cennet için de aynı şeyi düşünüyorlardır.

İkincisi ise: Zaten Ehl-i kitap, ahiretin cismanı olduğunu kabul etmiyorlar. Yalnız ruhani olduklarını kabul ediyorlar. İşte bu bilinen gerçek, burada hatırlatılmıştır.

"Ve hüceyrata hizmet eden yirmidört bin mesame ve pencere vardır. O hüceyratta cazibe, dafia, mümsike, musavvire, müvellide namıyla herbirisi bir maslahat için beş kuvvet çalışıyor." cümlesini açıkla mısınız?

"Evet, fenn-i menâfiü'l-a'zânın şerh ve beyan ettiği vecihle, insanın cisminde, herbirisi bir menfaat için takriben iki yüz küsur kemik vardır. Ve herbirisi bir fayda için altı bin damar vardır. Ve hüceyrata hizmet eden yirmi dört bin mesame ve pencere vardır. O hüceyratta câzibe, dâfia, mümsike, musavvire, müvellide namıyla, herbirisi bir maslahat için beş kuvvet çalışıyor..."(1)

Cazibe ve dafia: İtme ve çekme kuvvetleri. Madde âleminde geçerli olan Cenab-ı Hakk'ın tekvini bir kanunudur. Bu kanuna göre iki madde birbirini aralarındaki mesafe ile ters orantılı; kütle ve miktarlarıyla orantılı olarak çeker.

Bir cismin hareket durumunu etkileyen etkiye "*kuvvet*" denir. Evrendeki her türlü itme veya çekme eylemleri kuvvete birer örnektir. Örneğin, dünya cisimleri kendine doğru çekiyorsa cisimlere bir kuvvet uyguluyordur. Mıknatıs demiri çekiyorsa ona bir kuvvet uyguluyordur.

Mümsike: Tutan ve yapıştıran bir madde. Hücre bileşik bir varlık olduğu için bileşenleri bir arada tutan kimyevi bir madde olabilir.

Musavvire: Kanın küreciklerinden başka gıda maddesinden olup, azot ve sair maddeleri içine alan sulu cisim. Canlı hücrelerin vücudunu teşkil eden ve içinde çoğunun çekirdek bulunan albüminli maddeye denir.

Protoplazma: *Hücrenin çekirdeği ile sitoplazmasına verilen ad.*

Cansızlar, kimyasal bağların izin verdiği ölçüler içerisinde bir bileşime sahiptirler. Canlılar ise bu

kimyasal bağların dizilimini özel bir şekilde saptarlar. Tüm canlılar genleri oluşturan çekirdek asitlerini –genellikle DNA (bazı virüslerde RNA) içerirler. Gensiz bir canlılık düşünemeyiz. Çünkü genler değişik yaşam formlarının sentez ve replikasyonundan (eşlenmesinden) sorumludur. Tüm genler aynı birimlerden; fakat değişik dizilimlerden oluşmuştur. Dolayısıyla tüm canlıların yapısına giren protein, bu genlerin yapısal değişikliğine uygun olarak, her hücrede farklı amino asit dizilimine sahip olurlar. İlave olarak karbonhidrat, yağ, ve su içerirler. Tüm bu maddelerin özel karışımı protoplazmayı meydana getirir.

Müvellide: Tevhit edici kuvve, meydana getirici kuvvet. Bu tabirlerin bilimsel detay ve karşılıkların ne olduğu bizim alanımıza girmediği için bir şey diyemiyoruz.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 4. Ayet Tefsiri.](#)

"Ve keza, Kur'ân-ı Kerim'in bütün ümmetlere ve risalet-i Muhammediyenin bütün milletlere şâmil olduklarını tasrih etmek üzere,.." cümlesini açıklar mısınız?

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ Onlar sana indirilen Kur'an'da, senden önceki peygamberle indirilen kitaplara da inanırlar. Onlar, ahirete de kesin olarak İmân etmiş kimselerdir."

"Ve keza, Kur'ân-ı Kerimin bütün ümmetlere ve risalet-i Muhammediyenin bütün milletlere şâmil olduklarını tasrih etmek üzere, her iki **الَّذِينَ** ile **مُتَّقِينَ** 'nin her iki kısmına tansis edilmiştir."(1)

Burada "onlar" kelimesinin, her iki ayete bakan yüzü de evrenselliğe işaret içindir. Yani Kur'an-ı Kerim'in muhatabı insanlığın bir kabile ya da zümresi değil, bütün insanlıktır. Aynı şekilde Peygamber Efendimiz (asv)'ın nübüvveti bir kavme değil, bütün insanlara gelmiştir. Yani sana takva ve iman ile tabi olan Müminler, insanlık içinden herkes olabilir. Sadece senin kavmin olan Araplara mahsus değildir.

Tansis; burada ayetteki Onlar ifadesinin her iki önermeye de delil olduğuna işaret içindir. Yani onlar sana da senden önceki peygamberlere de, ayrıca sana verdiğimiz Kur'ana da, ondan önce indirdiğimiz kitaplara da iman ederler, demektir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Sûresi, 4. âyetin Tefsiri](#)

"Yalnız bir zamanda sübutu ifade eden 'mü'minune' kelimesine bedel, fiil sigasıyla 'yü'minune' tabiri, nüzul ve zuhur tekerrür

ettikçe imanın teceddüt ettiğine işarettir." cümlesini açar mısınız?

Yalnız bir zamanda sübutu ifade eden "mü'minune" kelimesine bedel, fiil sigasıyla "yü'minune" tabiri, nüzul ve zuhur tekerrür ettikçe imanın teceddüt ettiğine işarettir. Arap gramer kuralları nazara alındığında "mü'minune" kelimesinin sabitliği, yani yerinde durmayı ifade ettiğini müşahede etmekteyiz.

Ayette bu kelime yerine "yü'minune" kelimesinin zikredilmesi mühim bir hikmete binaendir. O hikmette şudur ki "yü'minune" kelimesinin teceddüdü yani sürekli bir yenilenmeyi ifade ettiğini... nuzul ve zuhur devam ettikçe yani müfessirler ve bu işin erbabının Kuran üzerindeki peçeleri kaldırıp içerisindeki elmas ve mücevherat değerindeki bilgileri gün yüzüne çıkardıkça iman edenlerin imanlarının yenilendiğini, imanlarının inkişaf ettiğini, ülfet perdelerinin yırtıldığını görmekteyiz.

Nitekim ta Resulullah (a.s.m.) döneminde Hz. Ebubekir (r.a.)'ın ifade ettiği şu cümle konumuzla gayet münasebettardır.

O Sıddıki Ekber şöyle diyor: **"Hergün ki imanım inkişaf etmedi o günü zararda bilirim."** Yine Otuz Üçüncü Söz'ün ahirinde geçen şu ifadeler yukarıdaki ifadelere kuvvet vermektedir.

"Şu Otuz Üç Pencerele olan Otuz Üçüncü Mektub, imânı olmayanı inşaallah imâna getirir, imânı zayıf olanın imânını kuvvetleştirir, imânı kavî ve taklidî olanın imânını tahkikî yapar, imânı tahkikî olanın imânını genişlendirir, imânı geniş olana bütün kemâlât-ı hakikiyenin medârı ve esası olan mârifetullâhta terakkiyât verir, daha nurânî, daha parlak manzaraları açar." (1)

Demek ki Cenab-ı Hakk'ın yaratmış olduğu herbir mahluku ciddi şekilde tefekkür ettikçe insanın imanında bir artış olduğu imanının inkişaf ettiğini söyleyebiliriz.

[\(1\) Sözler, Otuz Üçüncü Söz](#)

"Yine şâyân-ı dikkattir ki, o madde-i lâtife, dört matbahta pişirildikten sonra ve dört inkılâptan geçtikten sonra ve dört süzgeçten tasfiye edildikten sonra rızık olarak taksim edilir." cümlesini açar mısınız?

Yemek yemek, vücudun bekası ve beslenmesi içindir.

Nasıl ki; gıdalar ağıza girebilmesi için; vücudun dışında mutfakta pişirme ve seçme muamelesinden geçiyor ise; gıdaların parçalara bölünüp her birinin vücutta münasip yerlere yerleşebilmeleri için, **dört mutfığa ve dört süzgeçe** ihtiyaç vardır.

Bu ifade ve izah, genel manada ve herkesin anlayacağı tarzdadır.

Dört mutfak ile dört süzgeç aynı manada kullanılmıştır. Yani mutfak görevi yapan organlar, aynı zamanda süzgeç ve seçme vazifesini de ifa etmektedir.

Bu organlar ise;

1 - Ağız

2 - Mide

3 - Böbrek ve bağırsaklar

4 - Karaciğer'dir.

Kana geçmeyen gıdalar; hedefleri olan hücrelerin rızkı olamıyor.

Vücutta sindirim; ilk mutfak ve süzgeç olan ağızdan başlayıp, son mutfak ve süzgeç olan, kanda bitiyor. Mezkür dört organ hem seçme hem de pişirme vazifesi görüyorlar.

Madde-i latife ise; yiyeceklerden hasıl olan enerjidir.

YAZDIR

"Bir nekre marife olarak mükerreren zikredilirse, o marife, o nekrenin aynı olur. Fakat o nekre, nekre olarak zikredildiği takdirde, alelekser birbirinin aynı olamaz..." ifadelerini açıklar mısınız?

Evet, çoğunlukla böyledir. Bir nekre marife olarak mükerreren zikredilirse, o marife, o nekrenin aynı olur. Fakat o nekre, ikinci defa nekre olarak zikredildiği takdirde, alelekser birbirinin aynı olamaz.

Buna bir örnek vermek uygun olur.

İnşirah sûresi nâzil olduğunda Peygamberimiz Hz. Muhammed aleyhissalatü vesselam, Allah'ın bir zorluğa karşılık iki kolaylık takdir buyurmasına çok sevinmiş, son derece mesrûr olarak mütebessim bir şekilde şöyle buyurmuştur:

"Bir zorluk iki kolaylığa aslâ gâlip gelemez. Çünkü "Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır." (İnşirah, 94/5-6)

buyurarak ashâbının yanına çıkmıştır.(1)

Usr (zorluk) ve yüsr (kolaylık) kelimeleri bu âyetlerde tekrar edilmişlerdir. Ancak usr elif-lam takısı ile marife olarak, yüsr ise nekre olarak gelmektedir. Arapça dil kâidelerine göre marife kelimenin tekrar edilmesi aynı şeyi ifâde ederken, nekre kelimenin tekrarlanması farklı bir şeyi ifade etmektedir. Bu sebeple usr iki defa tekrar edilmesine rağmen tek bir zorluk olarak kalmış, yüsr ise iki ayrı kolaylık olmuştur.

Buna göre, aynı zorluğun beraberinde diğer bir kolaylık var manası vardır. Bu ifâde, Yüce Allah'ın

"De ki: Siz bizde iki güzelliğin birinden başkasını mı gözetliyorsunuz?" (Tevbe, 9/52)

mealindeki ayeti gibidir (yâni mü'minler için birden fazla güzellik sabit olduğu gibi, birden fazla kolaylık da sabit olur).(2)

İşaratü'l-İ'caz'da geçen ifade de benzeri bir anlatım söz konusudur. İlk defa geçen **"hüden / bir hidayet"** kelimesinin elif-lamsız (yani nekre) gelmesi, ikinci defa geçen **"hüden"** lafzının öncekinden farklı olduğuna bir işarettir. Çünkü aynı kelime ikinci defa da nekre gelmiştir. Bu da ikincini birinden farklı bir manayı ifade ettiğinin ve öncekiyle aynı olmadığını gösterir. Birincisi masdar, ikincisi ise hasıl-ı bilmasdardır, birincinin meyvesi olarak gözle görülen sabit bir sıfattır.

Dipnotlar:

(1) bk. Hakim, II, 575.

"Fakat o nekre, nekre olarak zikredildiği takdirde, alelekser birbirinin aynı olamaz." cümlesini açıklar mısınız?

İşte, Rablerinin gösterdiği doğru yol üzerinde olanlar onlardır. Dünya ve âhirette saâdet ve kurtuluşa erenler de onlardır." (Bakara Sûresi, 2:5.)

Bu ayette iki defa geçen "**hüden**" yani "**onlar**" kelimesi belirsizlik ifade ediyor; dolayısı ile ikisi de farklı manalar ihtiva ediyor, aynı şeyin tekrarı değildir. Şayet bir nekre yani belirsizlik ifade eden bir kelime, marife olarak, yani manası malum olarak tekrar edilse, o zaman nekreler bir birinin aynı olur, bir nevi nekre marife hükmüne geçer. Ama nekre nekre olarak yani belirsizlik belirli hale gelmediği sürece bir birinin aynı olmazlar, farklı manalara kaynak teşkil edebilirler.

Bu ayette de iki defa tekrar edilen hüden yani onlar kelimesi iki farklı mana ihtiva ediyorlar. Birinci ayette geçen "**hüden**" masdar ikinci hüden ise ondan hasıl olan bir neticedir. Yani dünya ve ahiret saadetinin menbaı ve masdarı, doğru yol üzerinde gitmeye bağlıdır.

"Yahut bir kelâm, zihnini alır; misalî âlem-i misallere kadar götürür, gezdirir." cümlesini izah eder misiniz?

"Arkadaş! Eşya ve şeyler arasında öyle münasebetler vardır ki, onları âyine gibi yapıyor. Herbirisi, ötekisini gösteriyor. Birisine bakıldığı zaman, ötekisi görünür. Meselâ bir parça cam büyük bir sahrayı gösterdiği gibi, bazan olur ki, bir kelime, uzun ve hayalî bir macerayı sana gösterir. Bir kelime, pek acip bir vukuatı senin gözünün önüne getirir, temessül ettirir. Yahut bir kelâm, zihnini alır; misalî âlem-i misallere kadar götürür, gezdirir."(1)

Bu paragrafta asıl vurgulanan husus **teda-i e fkar**, yani çağrışımdır. İnsan zihni komplike çalışan bir fikir fabrikası gibidir. **Hayal** insanın zihin fabrikasına bir malzeme atar, zihin fabrikası da bu malzemeyi dokuyup işlemeye başlar. Hayalin zihne attığı malzemenin niteliği zihnin işleyişini şekillendirir.

Mesela hayal zihne "**karbüratör**" diye bir kelime atar, insan zihni karbüratörün çağrıştırdığı ne varsa hemen işlemeye ve düşünmeye başlar. Bu kelime ile ilgili ne biliyorsa akıl hepsini çağrışım vasıtası ile bir anda zihne getirir.

Yine "**neşv-ü nema**" dediğimizde, akıl hemen bir bitki ya da filizin tohumdan ağaca kadar bütün büyüme aşamalarını tahattur eder ve kafasında o gelişip büyüme aşamalarını bir bir canlandırarak, uzun bir fikri seyahat yapar. Zaten konunun devamında da Üstad Hazretleri "*Bazere*" "*Semerate*"

örnekleri ile bu meselenin izahını yapıyor. Meyve denildiğinde meyve bahçesinin çağrıştırılması gibi.

Misali alem-i misaller eşyanın zihindeki imajlarıdır. Zihin her eşya için bir imajı hafızasında arşivler. Sonra o eşya tahattur edildiğinde, zihinde arşivlenmiş olan imajlar çağrışım ile davet ediliyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 5. Ayet Tefsiri.](#)

İcmal bazan tafsilden daha vazih olur. Bilhassa matlup birkaç şeyden mürekkep olduğu zaman, samiin gabaveti veya nisyanı dolayısıyla o mürekkepin eczasını meczetmekle sebebi çıkarmak müşkül olur... İzahı?

"S - Sâbıkan mezkûr vasıfların tafsilen zikirlerini **أُولَئِكَ** kelimesindeki icmalden daha vâzih bir surette sebebi gösteriyor."

"C - *İcmal bazan tafsilden daha vazih olur. Bilhassa matlup birkaç şeyden mürekkep olduğu zaman, samiin gabaveti veya nisyanı dolayısıyla o mürekkepin eczasını meczetmekle sebebi çıkarmak müşkül olur.*"(1)

Bazen bir meseleyi özet olarak muhataba aktarmak, tafsili ile aktarmaktan daha açık ve anlaşılır olur. Yani tafsilde zihin dağıldığı ve toparlaması daha güç olduğu için, icmal, zihinde daha kalıcı oluyor. Özellikle verilmek istenilen mesaj ve mana birden fazla ve muhatabın anlayış ve kavrayış seviyesi düşük ise, bir çok konunun kimyasını uyarlaması ve onlardan genel bir mana çıkarması ya da konunun sebebini tespit etmesi daha da zorlaşacaktır. Bu yüzden bir çok mesaj içeren konularda sade ve özet bir dil kullanmak, muhatap için daha faydalıdır.

Bu yüzden **"İşte, Rablerinin gösterdiği doğru yol üzerinde olanlar onlardır. Dünya ve âhirette saâdet ve kurtuluşa erenler de onlardır."**(Bakara Sûresi, 2/5). Bu ayetteki **"onlardır"** ifadesindeki icmal tafsilinden daha parlak duruyor. Cümlelerin keskin ve ulvi havasını tafsil ile boğmuyor. Onlardan kast edilen mana uzun uzadıya tafsil edilse idi cümlelerin keskinliği ve ulviliği detaylar içinde boğulurdu. Ama **"onlar"** ifadesi başka ayetlerde tafsil ediliyor...

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, bakara suresi, 5. ayet tefsiri.](#)

Maahâzâ, sâbıkan zikirlerinden bir mâhudiyyet çıkar. Bu mâhudiyyet-i zikriyye mâhudiyyet-i hariciyyelerine kapı açar. Cümlelerini açıklar mısınız?

"İşte, Rablerinin gösterdiği doğru yol üzerinde olanlar onlardır. Dünya ve âhirette saâdet ve kurtuluşa erenler de onlardır." Bakara Sûresi, 2:5.

Bu ayette onlar diye işaret edilen zümrenin sıfat ve üstünlükleri tasvir ediliyor. İnsanlığa rol model tayin ediliyor. Bunun için maddi şahsından ziyade manevi şahsiyetleri ön plana çıkarılıyor.

İKİNCİ ME'HAZ: "Ulaike" ile yapılan işaret-i hissiye, birşeyin müteaddit sıfatlarını zikretmek, o şeyin zihinlerde tecessüm etmesine ve akılda hazır ve hayalde mahsus olmasına sebep olduğuna işarettir. Maahâzâ, sâbıkan zikirlerinden bir mâhudiyyet çıkar. Bu mâhudiyyet-i zikriye mâhudiyyet-i hariciyelerine kapı açar. Haricî olan mâhudiyyetlerinden, mümtaz ve müstesna insanlar oldukları tebarüz eder ki, nev-i beşer içinde gözünü açıp bakanların gözlerine en evvel onların parıltıları çarpar. İşârâtü'l-İcâz - Bakara Sûresi

Mahud burada bilinirlik ya da bilinir hale gelmek anlamındadır. Bir şeyin kendisi yokken bilinir hale gelmesi; ancak güzel bir tasvir ve muhtelif sıfatlarını ifade ile mümkündür. İşte ayette meçhul ve gaybi şeyler, harika ve güzel tasvirler ile malum ve mahud, yani bilinir ve görünür hale getiriliyor.

"Her iki saadetin gerek hidayete, gerek onların medh ü senalarına müstakil ve ayrı ayrı gayeler ve sebepler olduklarına işarettir..." cümlesini açıklayabilir misiniz?

"İşte, Rablerinin gösterdiği doğru yol üzerinde olanlar onlardır. Dünya ve âhirette saâdet ve kurtuluşa erenler de onlardır." (Bakara Sûresi, 2:5).

Bu ayette iki saadetten bahsediliyor: Birisi hidayet, diğeri ise; hidayetin de neticesi olan dünya ve ahiret saadettir. **Onlar** kelimesinin iki defa tekrar edilmesi; bu iki saadete vurgu yapmak içindir. Yani; hidayet ve hidayetin neticesi olan dünya ve ukba saadetlerini pekiştirmek için "**Onlar**" kelimesi iki defa zikrediliyor.

Ayet içinde aynı zamanda her iki tekrar içinde de bir övgü ve yüceltme manası var. **Birinci "Onlar"** kelimesinde hidayette oldukları için övülüyorlar, **ikinci "Onlar"** kelimesi içinde de her iki alemde de mesut olacakları için övülüyorlar. Yani "Onlar" kelimesinin iki defa zikredilmesinin gaye ve sebepleri farklı olduğu için, gereksiz bir tekrar sayılmazlar.

YAZDIR

"Gözün gözbebeği de, balarısı gibi, bütün kâinat safhalarında menkuş gül ve çiçek gibi delillerinden, burhanlarından alacağı ibret, fikret, ünsiyet gibi usare ve sıralarından vicdanda o tatlı imanlı balları yapar." cümlesini açıklar mısınız?

Buradaki arı, bal, usare, şıra gibi tabirler tefekkür ve zikre birer temsil ve teşbihtirler. Nasıl arı balı ve şırayı yapmak için çiçekten çiçeğe konmak ve oradaki polenleri almak zorunda ise, aynı şekilde insanın da marifet ve muhabbeti elde etmesi için göz, kulak, dil, dokunma, akıl gibi araçlar vasıtası ile kainat bahçesinden istifade etmesi ve onları bu duygular vasıtası ile idrak etmesi gerekiyor.

Mesela göz, bir arı gibi bir çiçeğe konduğu zaman, yani o çiçeğe nazar ettiği vakit, o çiçek üstünde Allah'ın tecelli eden bir çok isminin nakış ve manalarını akla ve kalbe nakleder, akıl ve kalpte bu naklolunan verileri iman ve hidayet formülü ile marifet ve muhabbete çevirip güzel bir iman balı oluşturur.

Mesela, çekirdeklerin o harika genetik yapısını inceleyen göz ve akıl gibi araçlar, kaderin somut bir misali olduğunu görür ve kaderi anlamakta güçlük çekmez. İnsanın hafızası, bilgisayarın bellekleri hepsi birer usare gibi imanın rükünlerine şahitlik ediyor. Bunun misallerini çoğaltmak mümkündür.

Meleklerin varlığına dair getirilen bütün akli ve kevni deliller, bir cihetle arının bal yapmak için bahçede uçmasına benzer. İnsanın akıl ve muhakemesi manalar bahçesinden imanın her bir rüknüne dair polenleri bulur ve kalbe nakleder. Kalp de onu vahiy ve hidayet laboratuvarında işleyerek marifet ve muhabbete çevirir.

Soruda geçen yeri okumak için tıklayınız:

[İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 6. Ayet Tefsiri.](#)

"Hakikat-i Küfriye" nedir? Küfrün hakikati olur mu, konu hakkında bilgi verir misiniz?

Küfrün hiçbir hakikati ve gerçekliği yoktur. **Küfür** tamamen yokluk ve yalan üzerine bina edilmiş, vahi (manasız, saçma) ve vehimden ibarettir. Üstad Hazretlerinin şu ibareleri bu manaya işaret ediyor:

"Küfrün mahiyeti yalandır. İmanın mahiyeti sıdktır. Şu burhan kâfi değil midir ki, hayatımızın bekası iman ve sıdkın ve tesanüdün devamıdır?" (1)

Küfür ve inkarın aslı ve özü yalandır ve yalan üzerine bina edilmiştir. Bu yüzden kafir ve münafıklar en büyük yalancılardır. Küfür ve inkarları ile Allah'ın kudret ve sıfatlarına iftira atıyorlar. Mesela; cehennemi yaratmak Allah'ın kudretine bir zerre kadar kolay iken, kafirler küfrü ile cehennemi yapamaz dedikleri için, hakikat-i hali yalanlamış oluyorlar. Veya halihazırda inşa edilmiş ve bizi beklemekte olan ahiret alemini inkar etmeleri, en büyük bir yalan ve iftiradır. Allah'ın yapabileceği bir şeyi, yapamaz demek, yalanın en büyüğü, en çirkinidir. İşte küfrün mahiyetinin yalan ve hakikatsiz olması bu noktalardandır.

İmanın mahiyetinin sıdk ve doğruluk olması ise, yukarıdaki hükümlerin tersidir. Yani Allah ahireti yaratır ve yaratmış demek, O'nun kudretinin hakikat-i haline mutabık konuşmak ve inanmak demektir. Öyle ise bizim imanımız ve inançlarımızın temeli ve esası doğruluk üstüne kurulmuşken, kafirlerin imanı ve inançları yalan ve iftira üstüne kurulmuş demektir.

İman temelinin üstünde ihanet ve yalana yer verilmemelidir. Öyle ise hayatımızın her alanında doğruluk ve dayanışma olmalıdır ki; hem dünyada, hem ukbada mesut ve bahtiyar olalım.

Yalnız, hakikati realite anlamında kullanabiliriz. Yani küfrün hakikati yoktur diyebiliriz; ama realitesi yoktur diyemeyiz. **Realite;** burada vaka ve fenomen anlamındadır.

(1) bk. [Münâzarat, Sualler ve cevaplar](#)

"İkincisi, bildiği halde inkâr eder. Bu da, birkaç şubedir. Birincisi; bilir lâkin kabul etmez. İkincisi; yakîni var, lâkin itikadı yoktur. Üçüncüsü; tasdiki var, lâkin vicdanî iz'anı yoktur..." Bunlar arasındaki farkları izah eder misiniz? Tasdiki olandan vicdani iz'an neden bekleniyor?

Bilir lakin kabul etmez: Bu şube Peygamber Efendimizi (asv) genel hatları ile bilip de kabul etmemeyi ifade ediyor.

Yakîni var, lâkin itikadı yoktur: Yakın bir şeyi kesin bilmek demektir. Mekkeli müşrikler Peygamber Efendimizi (asv) öz oğulları gibi, bütün güzellikleri ile bildikleri halde, ona itikat etmiyorlardı. Bir şeyi kesin bilmek yetmez, ona kalp ile inanmak da gerekir.

Tasdiki var, lâkin vicdanî iz'anı yoktur: Burada ise Mekkeli müşrikler Hazreti Peygamber Efendimizin (asv) üstün ahlak ve doğruluk sahibi olduğunu tasdik ediyorlardı, onun mümtaz bir zat olduğunu da kabul ediyorlardı. Lakin iş iman etmeye geldiği zaman, imandan kaçıyorlardı.

İmandan kaçınmalarının sebebi; insanın kalbindeki tasdiki oluşturan ve şekillendiren iki kaynaktır. *Birisi* vicdandan gelen ve hissiyattan hasıl olan izan ve idraktır. *Diğeri ise,* dimağdan akseden fikirlerdir. Bu ikisi kalpte birleşir, ondan sonra tasdik kıvamına gelir. Bu gibi kafirler dimağdan yani akıldan gelen kati ve kesin bir bilgi ve ilim varken, vicdan kaynağından gelen izan ve idrak olmadığı

için, tasdik ve iman kıvam bulamıyor ve inkara sapıyorlar.

Buradaki bilme meselesini; bilmenin zayıftan kuvvetliye doğru bir sıralanışı olarak değerlendirebiliriz. Yani Peygamber Efendimizi (asv) inkar edenlerin bilme dereceleri özetleniyor. Bu müşriklerden öyleleri var ki; Peygamber Efendimize (asv) olan vukufiyeti ile iman arasında sadece ince bir kalbi tasdik duruyor. Hatta imana meyledip toplumsal baskıdan korktuğu için tekrar küfre girenler bile var. Peygamber Efendimizin (asv) amcası Ebu Talib bunlardan en meşhurdur. Benzer bir şekilde Kur'an bu tip kafirlerin ruh halini şu şekilde tasvir ediyor:

"15. Hâlâ da açgözlülükle imkânlarımı daha da artırmama hevesleniyor.

16. Hiç heveslenmesin! Çünkü o Bizim âyetlerimize karşı inatçı kesildi.

17. Ben de onu sarp mı sarp bir yokuşa sardıracağım.

18. O düşündü, ölçtü, biçti...

19. Kahrolası, nasıl da ölçtü biçti!

20. Hay kahrolası! Nasıl, nasıl da ölçtü biçti!

21. Sonra baktı...

22. Derken suratını astı, kaşlarını çattı...

23. Sonra da sırtını döndü, kibirinden kabardı, arkasına bakmadan çekip gitti!

24. "Bu, büyücülerden nakledilen büyüden ibarettir." dedi.

25. "Bu, beşer sözünden başka bir şey değildir." dedi." (Müddessir, 74/15-25)

Bu âyetler, Hz. Peygamber (asv) aleyhinde "**büyücü**" diye propaganda yapan, Kureyş'in liderlerinden Velîd b. Muğîre ve benzerleri hakkında indirilmiştir. Onun on oğlu vardı ki Halid b. Velîd (r.a) onlardan biridir.

Velîd aslında Kur'ân'dan çok etkilenen, meşhur bir edip idi. Kur'ân'ın, beşer üstü bir taraftan geldiğini de vicdanında hissediyordu. Fakat toplumdaki itibarını kaybetmemek için, Kur'ân hakkında ne diyeceğini şaşırmış, sonunda onun olağanüstü etkisini "**büyü**" diye nitelendirmişti.

"Küfür iki kısımdır: ... İkincisi, yakini var, lakin itikadı yoktur. Üçüncüsü, tasdiki var, lakin vicdani iz'anı yoktur." Burada ikinci ve üçüncüyü açıklar mısınız?

Yakîn: Bir şeyin ilmi açıdan kesinlik kazanmasıdır. **İtikat ise:** Kalben o şeyi onaylamak demektir. Bir şey ilmi açıdan kesinlik kazansa bile, insan o şeye inanmayabilir. İnanmayışının sebepleri farklı olabilir. Bazen inat, bazen taassup, bazen kibir ve haset vb. sebepler olabilir.

Mesela, Mekke müşrikleri, Hazreti Peygamberin her haline ve durumuna vakıf idiler. Adeta öz evlatları gibi onu tanıyorlardı. Onun hakkaniyetine binlerce kati ve kesin delillerle yakın kazanmışlardı. Ama, onlar inat ve kibirlerinden dolayı iman etmediler.

Üçüncüsü ise, Hazreti Peygamber (sav)'in üstün ahlak ve doğruluk sahibi olduğunu tasdik ediyorlardı. Onun mümtaz bir zat olduğunu da kabul ediyorlardı. Lakin iş iman etmeye geldiği zaman, imandan kaçıyorlardı. Bunun sebebi, insanın kalbindeki tasdiki oluşturan ve şekillendiren iki kaynaktır. Biri vicdandan gelen hissiyattan hasil olan izan ve idraktır. Diğeri ise, dimağdan akseden fikirlerdir. Bu ikisi, kalpte birleşir, ondan sonra tasdik kıvamına gelir. Bu gibi kafirlerde dimağdan, yani akıldan gelen kati ve kesin bir bilgi ve ilim varken, vicdan kaynağından gelen izan ve idrak olmadığı için, tasdik kıvam bulamıyor ve inkara sapıyor.

Hazreti Peygamber (sav)'in her halinin hakkaniyetine bir şahit olduğuna onlar da akıl itibarı ile hakimlerdi. Lakin vicdanları kokuştığı için kabullenemiyorlardı. O zaman da iman gerçekleşmiyor. *Mesela, Ebu Cehil'in şu itiraflı meseleye ışık tutar: "Ben onun hak nebi olduğunu biliyorum ama, neden onun gibi yetim birine nebilik veriliyor da, benim gibi zengin, itibarlı birisine verilmiyor." diye inkar ediyordu.*

"Şeytanın kalbinde marifet var mıdır?.." Şeytan, Allah'ı bildiği halde isyanı tercih etmiş ve ebedi azabı hak etmiştir. Risale-i Nur şakirtlerinin iman hakikatlerini iyice öğrendiklerinden sonra küfre düşmeleri mümkün müdür?

"S - Şeytanın kalbinde marifet var mıdır?"

"C - Yoktur. Çünkü, san'at-ı fitriyesi iktizasınca, kalbi daima idlâl ile telkin için, fikri, daima küfrü tasavvur etmekle meşgul olduğundan, kalbinde veya fikrinde boş bir yer marifet için kalmıyor."(1)

Üstad Hazretlerinin bu ifadesinden şeytanın kalbinde marifetin olmadığını, dolayısı ile de Allah'ı hakkı ile bilmediğini anlıyoruz. Demek şeytan Allah'ı bilmeden isyan etmiş manası çıkıyor. Zaten Allah'a marifeti olan birisi küfür derecesinde ona isyan etmez. Ancak günahlar boyutunda isyan eder ki, bu isyan kasdi bir meydan okuma değil, nefis ve şeytan gibi düşmanlara aldanarak günaha girmek şeklindedir.

Dünya hayatı beşikten mezara kadar imtihan yeri olduğu için -peygamberler hariç- herkesin ümit ile korku içinde olması gerekir. Yani kimse "ben mutlaka iman ile kabre girerim" diyemez, derse dalalet ve sapkınlık olur.

Ehl-i Sünnet inancına göre her insanın ümit ile korku içinde olması gerekiyor. Ümitsizlik de aynı mutlak ümit gibi batıldır. Yani kimse "ben mutlaka helak olurum, kurtuluşum yok" diyemez, dese yanlış ve batıla sapmış olur.

Lakin "şu yol mutlak anlamda insanı imanla kabre götürür" demekte bir sakınca yoktur. Mesela Risale-i Nur yolu insanı mutlak anlamda imanla kabre sokar, demekte bir sakınca yoktur. Zira burada şahıs değil yol garanti altına alınmış oluyor. Meziyet şahısta değil yoldadır. Şahıslarda bu yola dahil olma noktasında mücadele içinde olmaları gerekiyor.

Öyle ise Nur talebeliği inşallah insanı imanla kabre sokar, ama kimin Nur talebesi olduğu garanti olmadığı için her şahıs teyakkuz ve dikkat içinde olmak zorundadır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 6. Ayet Tefsiri.](#)

"Sonra irşadın iktizasındandır ki, havf ile reca arasındaki müvazene devamla muhafaza edilsin ki, reca ile doğru yollara sülûk edilsin, havf ile de, eğri yollara gidilmesin; ne Allah'ın rahmetinden me'yus, ne de azabından emin olunsun." İzahı nasıldır?

Celal ismi Allah'ın *kahhar, intikam, ceza, azamet, haysiyet* gibi sıfatlarını temsil eder. Bu sıfatların tecellileri insanın akıl ve duygularını dehşet ve heybet içerisinde bırakır. İnsanlarda bu sıfatların dehşetli tecellisinden dolayı korkup kaçma ve bir yere sığınma meyli oluşur. Tabi burada "**dehşet**" ifadesi azamet ve kibriya anlamındadır.

Cemal ismi ise Allah'ın *lütuf, şefkat, aff, ihsan, cömertlik, ikram* gibi sıfatlarını temsil eder. Bu sıfatlarda kendine iman ve ibadet ile itaat eden kulların taltif ve mükafatlandırılmasını gerektirir. İşte celal isim silsilesinin dehşetli tecellisinden korkup sığınma ihtiyacı hisseden insan, Allah'ın bu cemal isim silsilesine sığınır ve onun şefkatli kucağına atılır. Tıpkı annenin çocuğuna bir tokat vurduktan sonra, çocuğun tekrar annenin şefkatli kucağına atılması gibi, insan da aynı şekilde Allah'ın celal isminin dehşetli ve haşmetli tecellisinden hayretle korkup cemal isminin şefkatli ve merhametli kucağına firar eder.

Kantarın topuzu hiçbir zaman **celal** ve **cemal** tam kaçmamalıdır. Zira terbiye sisteminde mükafat da mücazat da zarurettir. Makam gereği dozaj biraz eksilip artabilir. Yani büyüklere yapılan tehdit, çocuklara yapılmaz. Lakin çocukların aleminde kendi makamlarına uygun dozajda bir celal manası bulunmak iktiza eder, muvazene bu şekilde temin edilir.

Ödül ve ceza insanın terbiyesinde ve gelişiminde sadece bir teşvik ve dizayndır. Yani insanın kamil makamlara ulaşmasında bir dinamik, bir teşviktir. Bu beşeri sistemlerde de aynıdır. Okulda başarılı ve çalışkan olan öğrenciye yıldızlı pekiyi vermek, tembel ve başarısız olan öğrenciye de zayıf notu

vermek aynı maksada matuf şeylerdir.

Ödül ve ceza olmasa, çalışkanlık ile tembellik arasındaki fark temyiz ve tefrik edilemeyecek. Bu da hakikat açısından bir hata ve zulümdür. Yani öğretmenin çalışkan ile tembel talebeyi aynı kefeye koyması bir haksızlık ve zulümdür. Öyle ise ödül ve ceza her tabaka ve her makamda bulunmalı, yalnız dozajı da o makama göre yapılmalıdır.

Yolun sağ tarafındaki çizgi olmadan sol tarafının bir anlamı olmaz. Aynı şekilde ceza olmadan ödülün, ödül olmadan da cezanın da bir anlamı olmaz.

Allah insanları bir Musaviliğe tabi tutup böylece sınava medhal ettiyse (el-Hak), bazı insanları özellikle seçip niçin onları "mühürlü kalpler" olarak yaratıyor ve onlara azap verici bir cehennemi önceden mustehak görüyor?

Kalplerin mühürlenmesi konusunda bu mana gayet güzel ifade edilmiştir. Şöyle bir örnek ile izah edelim:

Arıların kovanlarına fare gibi yabancı bir varlık girdiği zaman, arılar onu sokarak öldürürler. Ancak kokması muhtemel olan bu leşi dışarı atamadıkları için, etrafını mumyalayarak kokuyu engelliyorlar. Böylece arıların sahibi bir gün kovana açınca dışarı çıkarır.

Aynen öyle de bazı insanlar, günahlara gire gire fitratları bozulur ve etrafa zarar verecek hale gelirler. Allah bu zararlarını sınırlandırmak için kalplerini mühürler ve zararları en aza indirilmiş olur. Tıpkı bir nevi karantina yapılıır. Haşa Allah, sağlam ve doğru kalpleri mühürlemez. Bu zaten adalete uymaz.

Allah'ı bilmeye niye "İlmullah" yani "ilim" denmiyor da "Marifetullah", "İrfan ilmi" deniyor?

"S - Şeytanın kalbinde marifet var mıdır?"

"C - Yoktur. Çünkü, san'at-ı fitriyesi iktizasınca, kalbi daima idlâl ile telkin için, fikri, daima küfrü tasavvur etmekle meşgul olduğundan, kalbinde veya fikrinde boş bir yer marifet için kalmıyor."(1)

Şeytan onca ilmine rağmen marifet kazanamamıştır. Demek ilim genel marifet ise ilim içinde özel bir durumdur. Yani **marifet**, *ilmin iman ve hidayete dönüşmüş şeklidir*. Her marifet ilim olabilir, ama her ilim marifet değildir.

Marifetullah ilmin işlenmiş ve hidayete çevrilmiş aşaması oluyor. Şayet her ilim sahibi marifetullah ehlinden olmuş olsa idi, nice insi ve cinni şeytanlar Allah dostu veliler sınıfından olurlardı.

Mesela tabiat ilimlerinde çok derine inmiş fen alimleri, bu ilimleri ile marifet ve tefekkür kazanamadıkları gibi, bilakis tabiat bataklığına saplanıp küfür ve şirk derelerinde boğulup gitmişler. İlme marifet denilmemesinin en büyük sırrı ve sebebi budur diyebiliriz.

Mana-yı harfi: Mahlukata ve bütün kainata Allah hesabına ve Allah'ın sanatı ve eseri nazarı ile bakmaktır. Yani kendi başına bir mana ifade etmez. Ancak başkasına işaret ederse, anlam kazanır manasınadır. Bir elmada kendi nefesine bakan bir yön varsa, Mucidi ve Sanatkarı olan Allah'a bakan yüzlerce yönü vardır. İşte burada sanatkara ve mucide bakan yüzlerce yöne **mana-yı harfi** denilmiştir.

Mana-yı ismi: Mahlukata ve kainata Allah namına ve Allah'ın sanat ve eseri olarak bakmamak demektir. Yani mahlukat ve kainata kendi namına bakıp, sanatkar ile olan ilişkisini koparmak manasınadır. Elmayı Allah'ın sanatı olarak değil, sadece nefesine bakan yönü ile değerlendirip, Allah'a bakan binlerce nispeti ve işareti kesmektir.

Mana-yı harfi marifet olurken, *mana-yı ismi ilim marifete dönüşmemiş ilim oluyor.*

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 6. Ayet Tefsiri.](#)

Bir kişinin söylediklerine ve yaptıklarına bakıp bu müşriktir, bu Müslümandır, bu iyidir, bu kötüdür şeklinde hüküm vermede Risale-i Nur ne diyor? Zahiren bakışın kriterleri nelerdir?

İslam zahire göre hükmeder. Yani bir kişinin inanç kimliği ancak ifade ve tavırlarından tespit edilebilir. İnsanın iç ve kalp dünyasındaki hedef ve niyet, Allah ile kul arasındadır. Bu sebeple *bir insanın zahir ifade ve tavırlarında küfrü gerektiren bir hal varsa, zahiren ve hukuki açıdan bu kişi küfürde kabul edilir.*

Belki iç dünyasında ve niyetinde öyle bir hal yoktur. Yani iç dünyasında Müslüman, dış dünyasında küfür içinde olabilir. İç dünyası bize gaybi ve meçhul olmasından dolayı biz onunla mesul olmayız. O, Allah ile kul arasında olan bir durumdur. Günümüzde niyet ve kalp noktasından Müslümanken, zahiri hal ve ifade noktasından küfürde olan çok insan vardır. Bu da cehaletten ileri geliyor.

Üstad Hazretleri bu manaya şu şekilde işaret ediyor:

"S - Küfür, kalbe ait bir sıfattır. Kalbde o sıfat bulunmadığı takdirde, zünnar bağlanmasından veya ona kıyas edilen şapkanın giyilmesinden niçin küfür hasıl olsun?"

"C - Gizli olan umura, şeriat, emarelere göre hükmeder. Hattâ illet olmayan esbab-ı

zahirîyi, illet yerine kabul eder. Binaenaleyh itmam-ı rükûa mâni olan bir kısım zünnarların bağlanması ve secdenin ikmâlîne mâni olan bazı şapkaların giyilmesi, ubudiyetten istiğna ve küfre teşebbüh etmeye emarelerdir. Gizli olan o sıfat-ı küfriyenin yok olduğuna kat'iyetle hükmedilemediğinden, bu gibi emarelere göre hükmedilir."(1)

İlm-i kelim kaynaklarında insanların iman noktasından tasnifleri yapılmıştır. İmanın rüknü ve sıhhati kalp ile tasdik, dil ile ikrardır. Kalp ile tasdik asıl rükün iken, dil ile ikrar tali bir rükündür. Kişi bu rükünlerden sadece kalp ile tasdiki yerine getirse, dil ile ikrarı yerine getirmese, dünyada hükmü kafir, ahiretteki hükmü ise mümindir diyen alimler olmuştur. Bu noktadan bakacak olursak, böyle insanlar hakikatte mümin sayılırlar. Ama hal ve tavırlarına dikkat etmedikleri için, büyük bir harama ve günaha da girmiş olurlar.

Bunun aksini söyleyen Ehl-i sünnet alimleri de vardır. ***Dil ile ikrar mazeretsiz terk edilir ise, kişi küfre düşer.*** Mazeret Hazreti Ammar (r.a)'in ölüm tehlikesini ve işkenceyi bertaraf etmek için kalben değil, sadece dilinden hubel demesi gibidir. Hazreti Ammar (r.a)'in bu hali bir özürdür. Kişi özürsüz ve mazeretsiz olarak küfrü gerektiren lafız ve hallere düşerse, imanını gider. İslam alimleri cehaleti mazeret olarak kabul etmiyorlar.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, ***İslam hukukunda hükümler zahire göre verilir.*** Yani hukuk delil ve işaretlere göre hareket eder; insanın niyet ve iç yapısına göre hareket etmez. Bir insan hakikat noktasında masum iken, zahiren ve görünüşte deliller ve işaretler aleyhinde bulunsa, bu kişi hukuk açısından suçlu sayılır. Zira hukuk kalbe değil, ele bakar. Yani insanın hakiki haline değil, zahiri haline göre hüküm verir. Zaten insanların hakiki halini Allah'tan başka da kimse bilemez. Bu yüzdendir ki, bazen adil bir mahkemede hakikat noktasında haksız, zahiren haklı hükümler çıkabiliyor.

İllet, bir şeyin hakiki sebebine denir. Yani hakikati haline illet denilir. Zahiri sebepler ise, bir şeyin hakiki illeti olamazlar. Mesela elmanın zahiri sebebi ağaç iken, hakiki sebebi Allah'ın kudretidir. Burada zahiri sebebi illet yerine koymak şirktir. Yani elmayı ağaç yapıyor demek şirk olur. Ama aynı tabir ve hüküm insanların hukuk davasında tersinedir. Yani zahiri sebep hukukta hakiki illet olurken, hakiki illet sebep gibidir. Burada itibar olunan zahiri sebeplerdir. Zira insanlar hakiki illeti göremez, ancak zahiri sebepleri görebilir ve hüküm ve kararını da buna göre verebilir.

Mesela bir insan profesyonel bir şekilde cinayet işleyip, başka birisinin üstüne suçu atacak şekilde plan yapsa. Deliller ve işaretler başka masum birisini gösterse. Zahiri sebepler açısından suçlu masum insan iken, illet, yani hakiki sebep noktasından suçlu, gerçek katil olan adamdır. Katil adamı affedip, masum adamı hapse atmak zahiri deliller açısından normal iken, illet bakımından, yani hakikat noktasında zahiri deliller ile masum bir insanı hapse atıp, katili serbest bırakmak da zulümdür. Yalnız hakim hakiki illete muttali olamadığı için, ona bir günah yazılmaz. Şu var ki, hakim, olması gereken tetkik ve tahkiki yapmak zorundadır; aksi taktirde mesul olur.

İşte bunun gibi, bir kişinin Müslüman ve mümin olduğunu ancak zahiri halinden anlarız, niyet ve kalbi bize meçhuldür. Kalben mümin olan birisi zahiren kafir görünse, biz ona kafir deriz. Zahiren mümin ama kalben kafir olsa, biz ona mümin demek zorundayız. ***Biz hükmü, illete göre değil, zahiri sebebe göre veririz. İllete***, yani hakiki hale göre hüküm vermek, sadece kalpleri bilen Allah'a

mahsustur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 6. Âyet Tefsiri.](#)

Çünkü, müsavatın medarı ya adem-i faidedir veya mûcibin adem-i vücududur.. Cümlesini izah eder misiniz?

İnzar; burada korkutmak ve ihtar etmek anlamındadır. Müşrikleri inzar etmekle etmemek arasında, müşrikler açısından fark yoktur. Yani inzar etmekle etmemek eşittir. Zira onların inzar edilse de edilmese de iman etmeyeceklerini Allah ezeli ilmi ile biliyor.

Lakin inzarı yapan Peygamberimiz açısından, inzar etmekle etmemek arasında sevap ve mükafat farkı vardır. İnzar ettiği zaman tebliğ sevabı alıyor, yapmaz ise bu sevaptan mahrum kalıyor, demek yapmak ile yapmamak arasında böyle bir fark vardır. Eşitlik burada geçerli değildir.

Eşitlik müşrikler açısından geçerlidir. Zira bu eşitlikte bir fayda yoktur ya da inzar fiilinin gerekçesi yoktur. İnzar fiilinin gerekçesi ise; hidayet ihtimalidir. Tabi bu eşitlik Allah katındadır, insanlar için değildir. Zira biz kimin inzara cevap vereceğini bilemediğimiz için, herkes potansiyel olarak hidayet ehlidir.

Halbuki oradaki maksad, burada yoktur. Burada birinci cümledeki maksad, Kur'anın medhine incirar eden mü'minlerin medhidir... şekilde devam eden kısmı açıklar mısınız?

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

"S- Bu cümle ile "İhlas ile kulluk edenler, nimetlerle dolu Cennet içindedir. Günaha dalan kâfirler ise Cehennem ateşindedir." İnfitar Sûresi, 82:13-14.cümlesi arasında ne gibi bir fark vardır ki, orada atıf var, burada yoktur?"

"C- Atfın hüsnü, münasebetin hüsnüne bakar. Hüsn-ü münasebet, her iki cümleden takip edilen arz ve maksadın bir olmasına mütevakkıftır. Halbuki oradaki maksat, burada yoktur. Burada birinci cümledeki maksat, Kur'ân'ın medhine incirar eden mü'minlerin medhidir. İkinci cümleden maksat, yalnız tahvif ve terhib için kâfirlerin zemmidir. Bu ise Kur'ân'ın medhiyle alâkadar değildir."(1)

Soruda birinci ayet ile ikinci ayet arasında, mana benzerliği varken, neden birinci ayette Kur'an'ın üstün ifade sanatına atıf varken, ikinci ayette bu atıf yoktur, deniliyor.

Üstad bu soruya cevap olarak; birinci ayetin maksadı Kur'an'ı övmek iken, ikinci ayetin maksadı dolaylı olarak Kur'an'ı, esas olarak da ehl-i imanı övmektir ve ayetin devamında ise; ehl-i kafiri kötüleyerek, insanları ümit ve korku dengesinde tutmaktır, diyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 6](#)

İnzar yapılmadıkça teklif nasıl yapılır, ifadesini açıklayıp, inzar ile teklif arasındaki farkı izah eder misiniz?

İnzar: Nezir kökünden türemiş bir kelimedir. Manası; neticenin kötü olacağını bildirerek fenalıktan sakındırmak ve azap ve ceza va'detmek anlamlarına geliyor.

Teklif: Kelime olarak; bir vazife ileri sürmek ve vazife vermek manalarına geliyor. Din açısından ise; Cenab-ı Hakk'ın, insanları, emir ve nehiyleri üzerine hareket etmeğe vazifelenmesi manasındadır. Fıkıh açısından ise; İslam şeriatının, ehliyet ve salâhiyet sahibi olan insanlara birtakım vazifeler yapmalarını ve bir kısım şeyleri de terk etmelerini emir ve ilzam buyurmasıdır.

Teklifi, yani mesuliyeti meşru ve anlamlı kılan şey; inzardır, yani korkutmak ve ceza vaat etmektir. Şayet Allah, ceza ve mükafat bildirmeden, şunları yapın, bunları yapmayın demiş olsa idi, teklif havada kalır, kimse bu teklifi ciddiye almazdı. Bu sebeple; **teklif, inzar ile meşruluk ve ciddiyet kazanmıştır.**

Kalplerin mühürlenmesi ne demektir?

Kalplerin mühürlenmesi , küfür ve isyana müptela olan kalplerin, imanı kabul edemez hale gelmeleri demektir.

Allah Resulü (asm) buyururlar ki:

“Her günah ile kalpte bir siyah nokta meydana gelir.”

Şirk ise en büyük günah:

“Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar.” (Nisa Sûresi, 48)

Bu hadis-i şeriften ve âyet-i kerimeden anladığımızı göre, kalbi karartan en büyük siyahlık şirk, yani Allah'a ortak koşmaktır. Bir insan, şirki dava eder ve bu hususta müminlerle mücadeleye girişirse, her geçen gün kalbindeki bu siyahlık daha da koyulaşır ve genişlenir. Git gide bütün kalbi sarar. Artık o insanın iman ve tevhidi kabul etmesi âdeta imkânsız hale gelir. Üstadın ifadesiyle, “salâh ve hayrı kabule liyakati kalmaz.”

İşte sözü edilen âyet-i kerime, Allah Resûlüne (asm.) cephe alan, onunla mücadele eden müşrikler

hakkında nâzil olmuş ve o müşriklerin kalplerinde şirkin tam hâkimiyet kurması ve tevhide yer kalmaması, “kalp mühürlenmesi” şeklinde ifade edilmiştir. İşte kendilerine hidayet kapısı kapananlar, bu noktaya varan bedbaht gruptur. Yoksa günah işleyen, yahut zulüm eden her kişi için hidayet kapısının kapanması söz konusu değildir. Aksi halde, asr-ı saadette, daha önce putlara tapan on binlerce insanın İslâm’a girmelerini nasıl izah edeceğiz?!..

Şirke giren her insanın kalbi mühürlenseydi, hiçbir müşrikin Müslüman olamaması gerekirdi. Demek ki, kalbi mühürlenmişler, tevhide dönmeleri imkânsız hâle gelenlerdir. Ve onlar, bu çukura kendi iradelerini yanlış kullanarak, şirki dava ederek, küfürde ısrar ederek düşmüşlerdir.

Nur Külliyyatında küfür iki kısımda incelenir: Adem-i kabul ve kabul-ü adem.

Adem-i kabul için “bir lâkaytlıktır, bir göz kapamaktır ve cahilane bir hükümsüzlüktür,” denilir. Kabul-ü ademde ise küfrü dava etmek ve batıl itikadını ispata çalışmak söz konusudur. Bu ikinci gurup, küfür cephesinde yer alarak iman ehliyle mücadele ederler. İşte kalp mühürlenmesi, büyük çoğunlukla, bu gurup için söz konusudur.

Kur'an'ın Ruh Kulağı ile Dinlenmesi Ne Demektir?

Kur'an okunurken nasıl dinlememiz gerektiği sorusuna cevap verilirken, **ruh kulağı ile** dinlemek tabiri kullanılmıştır. Bu bir seviye meselesidir. İbadet'e derinleşmenin bir tezahürüdür. Anlatılan bir durumdan ziyade yaşanan bir durumdur. Esasen işiten, gören, hisseden hep ruhtur. Ceset sadece yardımcı bir vesiledir.

İktisad risalesinde **dil için** ifade edilen hakikatı aynen **kulak için** de vermek mümkündür.

"Sabık İkinci Nüktede, "Kuvve-i zâika kapıcıdır" dedik. Evet, ehl-i gaflet ve ruhen terakki etmeyen ve şükür mesleğinde ileri gitmeyen insanlar için bir kapıcı hükmündedir. Onun telezzüzü hatırı için isrâfâta ve bir dereceden on derece fiyata çıkmamak gerektir.

Fakat, hakikî ehl-i şükrün ve ehl-i hakikatin ve ehl-i kalbin kuvve-i zâikası, Altıncı Söz'deki muvazenede beyan edildiği gibi, kuvve-i zâikası rahmet-i İlâhiyenin matbahlarına bir nâzır ve bir müfettiş hükmündedir. Ve o kuvve-i zâikada taamlar adedince mizancılarla nimet-i İlâhiyenin envâmı tartmak ve tanımak, bir şükr-ü mânevî suretinde cesede, mideye haber vermektir. İşte, bu surette kuvve-i zâika yalnız maddî cesede bakmıyor. Belki kalbe, ruha, akla dahi baktığı cihetle, midenin fevkinde hükmü var, makamı var." (1)

Ve Gavs-ı azam için verilen misalin sonundaki şu tespit konumuzu izah etmektedir.

"İşte, Hazret-i Gavs'ın bu emrinin mânâsı şudur ki: Ne vakit senin oğlun da ruhu cesedine, kalbi nefsine, aklı midesine hâkim olsa ve lezzeti şükür için istese, o vakit lezzetli şeyleri yiyebilir."

İşarat-ül İcaz'da geçen şu ifadeler de konumuza ışık tutar;

"Hatta kulaktaki zar, nur-u İmân ile ışıklığı zaman, kainattan gelen manevi nidaları işitir.

Lisan-ı hal ile yapılan zikirleri, tesbihatları fehmeder. Hatta o nur-u İmân sayesinde rüzgârların terennümatını, bulutların naralarını, denizlerin dalgalarının nağamatını ve hakeza yağmur, kuş ve saire gibi her neviden Rabbani kelimeleri ve ulvi tesbihatı işitir. Sanki kâinat, İlâhi bir musiki dairesidir. Türlü türlü avazlarla, çeşit çeşit terennümatla kalblere hüznüleri ve Rabbani aşkları intiba ettirmekle kalbleri, ruhları, nurani alemlere götürür, pek garip misali levhaları

göstermekle o ruhları ve kalbleri lezzetlere, zevklere garkeder." (2)

(1) bk. [Lem'alar, On Dokuzuncu Lem'a.](#)

(2) bk. [İşarat-ül İ'caz.](#)

Mühürlenmiş kalplerden maksat nedir, Üstad'ımız bu konuda ne buyurmuştur?

Kalbin iki yüzü, iki kapısı vardır. Biri dünyaya bakar, biri ahirete bakar. Üstad, bahsi geçen yerde, vurulan mührün dünyaya bakan kapısına değil, ahirete bakan kapısına olduğunu söylüyor. Ve o mührün de sabit olup, meleklerle görüldüğünü söylüyor.

Mührü, kalbin dünyaya bakan kapsında anlarsak, şöyle bir nükte olabilir: O kafir, kalbini iman ve fazilet ile doldurması gerekirken, iradesi ile, kalbini yılan ve akreplerle doldurdu. Allah da hem ceza olsun, hem de başkalar zarar görmesin diye kalbini mühürledi.

Tıpkı bulaşıcı hastalık olan yere karantina uygulaması gibi, ne hastalık bulunduğu yerden çıksın, ne de başkası böyle bir kalbe yanaşmasın diye mühürlendi.

Kalbi mühürlenmiş kafirler, asla imana ve İslam'a yanaşmazlar. Riya ile de olsa, münafık bir tarz ile de olsa bu değişmez, bu yanaşmamaları da iman ehli için bir alamet, bir işaret oluyor ki, o kafirin kalbindeki hastalıktan kaçınmaya bir vesile olsun.

Nasıl, sen kendi fikir ve iman dünyana zıt ve düşman olan bir derneğe gitmezsin, zira o dernek mühürlü gibi sana kapalı ve açıktan düşmanlığını ilan etmiştir. Sen de onun o halini bilip ona göre hareket edersin.

Aynı şekilde, kalbi mühürlü kafiri de, böyle düşmanlığını açıktan ilan etmiş dernek gibi anlayabiliriz. Ona göre tedbirimizi alırız, onun kalbi hastalığından kendimizi koruyabiliriz. Kafirlerin hepsinin kalbi mühürlü olmasına dair bir işaret yoktur. Bazılarında olup, bazılarında olmayabilir.

Özet olarak, kalbin içindeki mührün bize görünen kısmını, açık düşmanlık olarak anlayabiliriz. Düşmanlığını açıktan ilan etmesini de zararından korunmaya bir ikaz ve ihtar olarak değerlendirebiliriz.

Müzik Konusunda Bediüzzaman Hazretlerinin Görüşü Nedir?

Aşağıda Bediüzzaman Hazretleri'nin İşaratü'l İ'câz kitabında yapmış olduğu açıklamayı aynen istifadenize sunuyoruz.

“...Bu sırta binaendir ki, şeriatça bazı savtlar (sesler) helâl, bazıları da haram kılınmıştır. Evet ulvî hüznleri, Rabbanî aşkları îras eden (hatırlatan) sesler, helâldir. Yetimane

hüzünleri, nefsanî şehvâtı tahrik eden sesler, haramdır. Şeriatın tayin etmediği kısım ise, senin ruhuna, vicdanına yaptığı tesire göre hüküm alır.”(1)

(1) bk. [İşârat’ül-İ’câz, \(Bakara Suresi 6. ayetin tefsiri\)](#)

Şarkı, ilahi gibi musiki haram mıdır? Üstad'ın bu konudaki görüşü nedir?

"Bu sırra binaendir ki, şeriatça bazı savtlar helâl, bazıları da haram kılınmıştır. Evet, ulvî hüzünleri, Rabbânî aşkları îras eden sesler helâldir. Yetimâne hüzünleri, nefsanî şehvâtı tahrik eden sesler haramdır. Şeriatın tayin etmediği kısım ise, senin ruhuna, vicdanına yaptığı tesire göre hüküm alır.”(1)

İnsanı karamsarlığa, küfre ve isyana teşvik eden müzikler katiyen haramdır; tevil ve tabiri kabil değildir.

İnsanı İlahi hüzne ve neşeye teşvik eden müzikler ise helaldir. İlahi ve tasavvuf musikisi buna örnek olarak verilebilir.

Hükmü, kişide bıraktığı tesire göre şekillenen müzikler ise ihtilafı bir konudur. Eski fıkıh kaynaklarındaki ihtilaf bu alandadır.

Burada seslerin (müziğin), kişinin hissiyatını nasıl etkilediği önemlidir. Ulvi hisleri uyandırıyor, ahireti, cennet ve cehennemi hatırlatıp, bir hesaba çekilme duygusunu veriyorsa, türkü veya şarkı olması bir zarar vermez, dinlemekte bir beis yoktur.

Bir uzun hava türküsünü dinleyip faniliğini, ölümlü olduğunu hatırlayan insanlar vardır. Hatta daha da öteye gidip, türküden etkilenerek ağlayan insanlar vardır.

Ancak aynı türkü ve şarkıyı dinleyip, şehvani duyguları galeyana gelen insanlar da olabilir. Birinci kişi için caiz olan müzik, ikinci şahıs için haram olabiliyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 6. Ayetin Tefsiri](#)

Şeytan bile bile nasıl isyan eder, bu konuda Risalelerde bir bilgi var mıdır?

Bu konu hakkında direkt bir izahat yok, lakin Risale-i Nurların bir çok cüzleri buna cevap olacak bir niteliktedir. Mesela Otuzuncu Söz'deki ene bahsi bu meseleye ışık tutar mahiyettedir.

İnsan nasıl benlik duygusunu menfi ve şer hesabına çalıştırdığı zaman kainat onun nazarında sönüyor ve anlamsız bir meta haline dönüşüyor ise, aynı şekilde şeytan da kibir ve benlik duygusunu şer ve küfür hesabına çalıştırdığı için, onun nazarında en kuvvetli ve aşikar deliller adiyattan ve sıradan hale geliyor. Oradaki marifet nurları gizleniyor.

Yani insanın durumu ile şeytanın durumu arasında aşırı bir fark yok. Kim kainata ve delillere **manay-ı ismi** ciheti ile bakarsa oradaki tevhide olan levha ve işaretleri göremez, her şey karanlığa gömülür. Kim de **manay-ı harfi** yani iman ve hidayet nazarı ile kainata ve eşyaya bakarsa, her şey ona tevhide götüren bir levha ve işaret olur. Ebu Cehil olaylara manay-ı ismi ve küfür hesabına baktığı için, en zahir mucizeler bile onun nazarında bir şey ifade etmedi ve küfrüne aynen devam etti.

Bu hususu Üstad Hazretleri şu şekilde izah ediyor:

"İ'lem eyyühe'l-aziz! Kâinatın miftahı, anahtarı insanın elindedir. Âlemin kapıları açık ise de mânen kapalıdır. Cenâb-ı Hak bütün o kapıları ve kenz-i mahfîyi açan ene namında bir miftahı insanın eline vermiştir. Fakat, ene de kapısı kapalı bir bilmecedir. Bunun kapısı açılıyorsa kâinatın da kapıları açılıyor."

"Evet, Cenâb-ı Hak insana bir benlik, bir nevi hürriyet vermiştir ki, Cenâb-ı Hakkın rububiyetine ait evsafı bilmek için mevhum, farazî bir vahid-i kıyasî yapsın."

"Mahiyet-i beşerde pek ince bir ip, insanın vücudunda şuurlu bir kıl, şahsın kitabında bir elif kıymetinde ve miktarında olan ene'nin iki vechi vardır. Biri hayra bakar. Bu vecihle yalnız kabil-i feyizdir, fâil değildir. Diğer vechi ise şerre bakar. Bu vecihle kendisini fâil bilir."

"Ene'nin mâhiyeti mevhûmedir. Rububiyeti hayalîdir. Vücudu birşeye hâmil olamaz. Ancak mizânülhararet gibi, Vâcibü'l-Vücudun rububiyetine âit sıfât-ı mutlaka-i muhitayı bilmek için bir mizan vazifesini görüyor."

"Eğer insan benliğine mizan nazarıyla bakarsa, kâinattan zihnine akıp gelen âfakî malûmatı kendi malûmatıyla, tasarrufat ve sıfât-ı İlâhiyeyi de kendi sıfâtıyla tasdik eder. Yine mercüine iade eder. Ve bu sâyede قَدْ أَفْلَحَ مَنْ رَكَّيْهَا 'daki مَنْ şümülüne dahil olarak, bihakkın emâneti ifâ etmiş olur. Fakat kendisine müstakil nazarıyla bakmakla kendisini mâlik itikad ederse, وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا 'nın şümülüne dahil olmakla emânetle hyânet etmiş olur. Zira semâvat ve arzın, hamlinden korkarak imtinâ ettikleri cihet, ene'nin bu cihetidir. Çünkü, dalâletler, şirkler, şerler bu cihetten doğarlar. Eğer vaktiyle o ene'nin şiddetli bir terbiyeyle başı kırılmazsa büyür, insanın vücudunu yutar."

"Eğer milletin de enâniyeti inzımam ederse, Sâniin emrine karşı mübareze çıkar. Tam mânâsıyla bir şeytan olur. Sonra, halkı da kendisine kıyas eder, esbabı da o kıyasa dahil eder, büyük bir şirke düşer. El-iyâzü billâh!"(1)

Üstad Hazretlerinin diğer enfes bir cevabı da şu şekildedir:

"S - Şeytanın kalbinde marifet var mıdır?"

"C - Yoktur. Çünkü, san'at-ı fitriyesi iktizasınca, kalbi daima idlâl ile telkin için, fikri, daima küfrü tasavvur etmekle meşgul olduğundan, kalbinde veya fikrinde boş bir yer marifet için kalmıyor."(2)

Demek şeytanın Allah'a karşı bir marifeti yok ki iman ile itaat etsin.

(1) bk. [Mesnevî-i Nuriye, Şemme](#)

(2) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 6](#)

**Soru: İstifham şekliyle müsavâtı ifade etmekte ne mana vardır?
Cevap: Yapmış olduğu fiilinde bir faidesi olmayan muhatabın fiilinin faidesiz olduğuna latif ve ..." Bu soru ve cevabını açıklar mısınız?**

"S- İstifham şekliyle müsavâtı ifade etmekte ne mana vardır?"

"C- Yapmış olduğu fiilinde bir faidesi olmayan muhatabın fiilinin faidesiz olduğuna latif ve mukniane bir vecihle ikaz edilmesi ancak istifham ile olur ki, muhatab fiilini düşündükten sonra, kötü neticesini nazara alarak kalbi mutmain olsun."(1)

"İnkâr edenlere gelince, sen onları inkârlarının âkıbetinden sakındırsan da birdir, sakındırmasan da. Onlar inanmazlar." (Bakara Sûresi, 2/6)

İstifham; cevap istemek için değil, daha çok dikkati çekmek, hisleri kuvvetlendirmek maksadıyla soru şeklinde söylemek san'atıdır.

Ayet burada kalbi imana kapalı olan kafirlere yapılan tebliğin bir fayda temin etmeyeceğini istifham şeklinde bildiriyor. Yani yapsan da yapmasan da fayda temin etmez manasına istifham ile dikkat çekiyor ki; tebliği yapan zat kalbi mutmain olsun ve kendini acaba oldu mu olmadı mı diye yıpratmasın.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 6. Ayetin Tefsiri.](#)

Tefsirlerin farklı farklı olmasının sebebi nedir? Manaların çeşitliliği nereden kaynaklıyor? Bu mesele ehli dalalet tarafında

sıkça dile getiriliyor,.. Hangi kriterlere göre hareket ediliyor, bunun bir metodu var mı? Üstad bu konuda ne diyor?

Öncelikli olarak tefsir bir ilim dalıdır, usul ve metodu vardır. Hiç bir alim veya müfessir bu temel usul ve metodun dışına keyfi ve indi mülahazalar ile çıkamaz. Çıkarsa, ümmetin ortak ve kollektif akli bu indi ve keyfi yorumları kabul etmez ve ayıklar. Tarihte bu gibi Kur'an ve sünnette uymayan keyfi ve sivri yorumlar hep kollektif tefsir akıllı tarafından temyiz edilmiştir.

Tefsirlerin farklı farklı olması Kur'an ve Sünnetin yapı ve tanzim olarak buna elverişli olmasından ileri gelir. Yani Allah ve Resulü (asv) kasti olarak farklı yorumlara sebep olacak kapıyı açmışlardır. Amaç ise Kur'an ve sünnetin değişmeyen evrensel zorunlulukların dışında, yerel ve bölgesel ihtiyaçlara çözümlerin sunulması içindir. Zira dünya üzerinde yaşayan her toplumun kendi iç dinamikleri, örfleri, adetleri, gelenekleri, gereksinimleri, iklim ve coğrafi koşulları farklı farklıdır.

İşte Kur'an ve sünnet bu farklılıklara cevap ve çözüm için ayet ve hadislerde esneklik bırakmış ve yoruma kapı açmıştır ki, her toplum kendi yerel ihtiyaçlarını yine dinin iki ana kaynağında bulsun nazarları ve çözümleri dışarılarda aramasınlar. Zaten Kur'an'ın muhkem ve evrensel meselelerinde, temel itikat ve ibadetlerinde bir yorum bir esneklik kapısı yoktur, değiştirilmesi düşünülemez. Şayet değiştirilse, dinin dışına çıkılmış olur.

Kur'an ve sünnetin yüzde doksanı da bu değiştirilemez muhkem sınıfına girer, geri kalan yüzde onu ise insanların farklı yaşam tarzlarına bir çözüm kapısıdır. Tabi bu çözümü üretecek Kur'an ve sünnetten hükümleri tahrir ve içtihat edecek kişiler o işin ehli olan müçtehit ve müfessirlerdir.

Kur'an ve sünnetin tefsir ve yoruma müsait yapılmasındaki ikinci büyük hikmet, insan akıl ve fikrinin işlettirilmesi ve tefekküre sevk içindir. Kur'an çok ayetleri ile insanın akletmesini düşünmesini ve tefekkür etmesini emrediyor. Bunun için ayet ve hadisler yapı olarak çok farklı ilim ve manalara kaynaklık yapıp insan aklını hareket ettiriyor. Fikri ve akli donuklaştırıp stable etmiyor, sürekli tekemmül ve terakki etmesi için hareket ve teşvik yapıyor. Bu yüzden üç yüz bin tefsir milyonlarca aydın ve alim insanlar yetişmiştir. Bu alanda yetişmiş yüz binler müfessir elbette bozuk ve fasit yorumlara geçit vermemek ve Kur'an ve sünnetin ruhunu rencide etmemek için yine Kur'an ve sünnetin öngördüğü kurallar içinde bir metot süzgeci oluşturmuşlardır, bu süzgece takılan keyfi ve fevri fikirlere itibar edilmez.

Tefsirin sahih ve sağlam olabilmesi ancak, tefsir ilminin kaide ve kurallarına uymak ile mümkündür. Bu kaide ve kuralları da zaten Kur'an ve hadisler tayin ve tespit etmişlerdir. Yani tefsir ilminin parametreleri vardır. Bu parametrelere uymak bütün müfessirlerin görevidir. Buna uymayanlar zaten şaz olarak dışarı atılıp ayıklanır. Nasıl bugün bir fizik profesörü, fizik metoduna uygun olmayan bir görüş serdetse, fizik camiasından tepki alıp dışlanır; bir müfessir de tefsir ilmine uygun olmayan bir şaz görüşü iddia ederse tefsir otoriteleri tarafından dışlanır ve hükmü de geçersiz sayılır. Tarihte bu tip vakalar olmuştur.

Mesela Şeyh Muhammed Abduh'un Fil Suresi'nin tefsiri sadedinde ebabil kuşlarının attığı pişmiş tuğladan taşları, bulaşıcı hastalık olan çiçek hastalığına tefsir etmesi ayetin zahiri manasına uygun

olmayan bir tefsir olmasından kabul görmemiştir. Kur'an ayetlerin zahiri manasını inciten Hurufî tefsirler müfessirler tarafından reddedilmiştir.

Üstad, tefsirin sınırlarını tespit etmek ve itikadi açıdan tefsirin hükmünü beyan sadedinde şu ifadeleri kullanır:

"S - Kur'ân, zaruriyat-ı diniyedendir. Zaruriyatta ihtilâf olamaz. Halbuki müfessirlerce verilen ayrı ayrı mânâların bir kısmı birbirine muhaliftir."

"C - Azizim! Kur'ân'ın herbir kelâmı, üç kaziyeyi müştemeldir."

"Birincisi: Bu, Allah'ın kelâmıdır."

"İkincisi: Allah'ca murad olan mânâ, haktır."

"Üçüncüsü: Mânâ-yı murad, budur."

"Eğer Kur'ân'ın o kelâmı, başka bir mânâyâ ihtimali olmayan muhkemattan olursa veya Kur'ân'ın başka bir yerinde beyan edilmişse, birinci ve ikinci kaziyeleri aynen kabul etmek lâzımdır ve inkârları da küfürdür."

"Şayet Kur'ân'ın o kelâmı, başka bir mânâyâ ihtimali olan bir nass veya zâhir olursa, üçüncü kaziyeyi kabul etmek lâzım olmadığı gibi, inkârı da küfür değildir. İşte, müfessirlerin ihtilâfları, ancak ve ancak şu kısma aittir."

"İhtar: Mütevatir hadisler de, bu hususta, âyetler gibidir. Yalnız birinci kaziyeye, teemmül yeridir. Çünkü □□□ ile işaret edilen hadis hakikaten hadis olup olmadığında tereddüt yeri vardır."(1)

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 6. Ayetin Tefsiri](#)

Ve keza, harf-i tarif olan EL'in ifade ettiği beş mânâyı ELLEZİNE'de ifade ediyor... Buradaki beş mana nedir?

Maahâzâ, her iki الَّذِينَ arasında tam bir münasebet vardır. Çünkü, herbirisi birbirine zıt olan bir hakikate işarettir. Ve keza, harf-i tarif olan ال 'in ifade ettiği beş mânâyı الَّذِينَ 'de ifade ediyor. O mânâların en meşhuru, ahiddir. Yani, gerek ال 'den, gerek الَّذِينَ 'den, mâhut ve malûm birşey kastedilir.

Üstad Hazretleri o beş manaya işaret eden bir açıklama yapmadığı için kati bir şey ifade edemiyoruz. O manalardan sadece birisi hakkında açıklama yapıyor o da şudur:

Ve keza, harf-i tarif olan اَلْ 'in ifade ettiği beş mânâyı اَلَّذِينَ 'de ifade ediyor. O mânâların en meşhuru, ahiddir. Yani, gerek اَلْ 'den, gerek اَلَّذِينَ 'den, mâhut ve malûm birşey kastedilir. Binaenaleyh, Ebu Cehil, Ebu Leheb, Ümeyye ibni Halef ve saire gibi mâhut ve meşhur büyük kâfirlere اَلَّذِينَ ile işaret edilmiş olduğu ihtimali pek kavîdir. Bu ihtimale binaen, şu âyet, gaybdan ihbar eden âyetlerden biri olur. Çünkü onlar küfür üzerine ölmüşlerdir. Ve aynı zamanda, i'câz ı mânevînin dört nev'inden bir nev'i, şu gaybî ihbarlardan tezahür eder. İşârâtü'l-İ'câz - Bakara Sûresi

"Bazı savtlar helâl, bazıları da haram kılınmıştır,. Şeriatın tayin etmediği kısım ise, senin ruhuna, vicdanına yaptığı tesire göre hüküm alır." izahı, Dinin tespit etmediği, ancak kişinin ruhunda yaptığı etkiye göre hüküm alan sesler var mıdır?

Seslerin (müziğin), kişinin hissiyatını nasıl etkilediği önemlidir. Ulvi hisleri uyandırıyor, ahireti, cennet ve cehennemi hatırlatıp, bir hesaba çekilme duygusunu veriyorsa, türkü veya şarkı olması bir zarar vermez, dinlemekte bir beis yoktur.

Bir uzun hava türküsünü dinleyip faniliğini, ölümlü olduğunu hatırlayan insanlar vardır. Hatta daha da öteye gidip, türküden etkilenerek ağlayan insanlar vardır.

Ancak aynı türkü ve şarkıyı dinleyip, şehvani duyguları galeyana gelen insanlar da olabilir. Birinci kişi için, caiz olan tablo, ikinci şahıs için haramdır denilebilir.

"Çünkü, müsavatın medarı ya adem-i faydadır veya mûcibin adem-i vücududur." cümlesini açıklar mısınız?

Bu mevzunun konu bütünlüğünde; "İnkâr edenlere gelince, sen onları inkârlarının âkıbetinden sakındırsan da birdir, sakındırmasan da. Onlar inanmazlar." (Bakara Sûresi, 2/6) ayetinin korkutmak ile korkutmamanın eşitliği ifade ediliyor. Yani Peygamber Efendimize (asv), "senin onları **inzar** etmekle etmemen arasında onlar açısından bir fark yok; ama kendin açısından sen tebliğ sevabı alırsın" deniliyor.

"Çünkü, müsavatın medarı ya adem-i faydadır veya mûcibin adem-i vücududur." Bu cümlede ise; **inzar etmek** ile etmemenin eşitliğindeki nedensellik açıklanıyor. Eşitliğin medarı ve sebebi; ya inzar etmenin fayda etmeyeceğidir, ya da inzara yani korkutmaya cevap verecek muhatabın kabul etmek noktasında yokluğudur. Bazen muhatabına soru sorduğun ve cevap alamadığın zaman, "ha varlığı ha yokluğu" deyip kızmak gibi. Kafirler, Peygamber Efendimiz (asv)'in iman teklifi karşısında;

"ha var ha yok" gibi bir tavır içindeler. Yoksa zat ve cisim noktasından yok demek değildir. Davete icabet edecek bir varlık gösteremiyorlar demektir.

"İman etmeyeceklerini ifade eden لَا يُؤْمِنُونَ ve emsali âyetlere, onları iman etmeye dâvet etmekten, adem-i imana iman çıkıyor. Bu ise, muhal-i aklîdir." izahı, adem-i imana iman ne demektir?

İmanın sıhhat şartlarından birisi de, Allah'ın peygamberler vasıtası ile gönderdiği dinin tamamını kabul edip tasdik etmektir. **Yani iman tecezzi ve parçalanma kabul etmez.** Biri kalkıp, "Ben Allah'ın şu şu ayetlerini kabul ederim, ama şu diğer ayetlerini kabul etmem." derse, bu iman şekli Allah katında makbul ve caiz bir iman değildir. Sıhhatli ve Allah katında geçerli iman, ancak dinin tamamını kabul etmek ile mümkündür.

Allah, imana davet ederken, imanın bütünü temsil eden özet ifadeler ile davet eder. Mesela ahirete imana davet ederken ahiretin bütün tafsilat ve kısımlarını tek tek sayarak; "işte buna iman ediniz" demez. Ahiret alemini temsil eden özlü bir ifade ile davet yapar. Bu da imanın şartları arasında **"öldükten sonra dirilmek ve yeni bir hayat"** diye ifade edilir. Bu cümlenin alt birimlerinde ahiretin bütün kısımları ifade edilmiş olur.

Burada teklif, imana kabiliyeti kalmamış kafirlere yapılıyor. Bunların kendi iradeleri ile imanı inkar ettiklerini ve ileride de iman etmeyeceklerini Allah ezeli ilmi ile bilmesinden, onları sorumlu kılmak için Allah teklif yapıyor. Şayet, nasıl olsa bunlar iman etmezler, bu nedenle teklif yapılmamış olsaydı, onlara bir itiraz hakkı doğardı. Bu itiraz hakkının yok edilmesi için onlara iman teklifi yapılıyor.

Bu tip imana kabiliyet kalmamış kafirlerde önyargı saplantısı vardır. Bunlar, imana dair deliller daha beyan edilmeden küfürleri kalplerinde iradeleri ile sabittir. Yani peşin hükümlüdürler. En belîğ ve kuvvetli deliller de getirilse, onlara kar etmez. Bu manayı ayet geçmiş zaman kipi ile ifade ediyor. Yani, **"Onlar inkar ettiler."** denilerek önyargı ve peşin hükümlü olduklarına işaret ediliyor.

"İstifhamın müsavâtı tazammun etmesidir. Zira istifham eden adamın bilgisine göre, vücud ile adem mütesavidir. Maahaza bu gibi istifhamlara verilen cevaplar, alekser şu müsavât-ı zımniye ile verilir." ifadelerini açıklar mısınız?

İstifham, cevap istemek için değil, daha çok dikkati çekmek, hisleri kuvvetlendirmek maksadıyla, soru şeklinde söylemek san'atıdır.

Ayet burada, kalbi imana kapalı olan kafirlere yapılan tebliğin bir fayda temin etmeyeceğini, istifham şeklinde bildiriyor. Yani **sen onlara tebliğ yaparsan da yapmasan da fayda temin etmez** manasına istifham ile dikkat çekiyor ki, tebliği yapan zatın kalbi mutmain olsun ve kendini **acaba tebliğ oldu mu olmadı mı** diye yıpratmasın.

Bu gibi istifhamların asıl amacı, muhatabın cehaletini ve ruhi yapısını ortaya koymaktır.

Soru genelde öğretmek için sorulur, şayet kişinin öğrenmeye kapalı olduğu bilindiği halde ona soru tevdi ediliyor ise, onun ha varlığı ha yokluğu haletini ortaya koymak içindir ki, bu da genelde istifham ile yapılır.

Burada dikkati çekilen kafirler değil, kafirlere tebliğ etmek isteyen Müminlerdir. Yani siz kendinizi yıpratmayın, böyle imana kabil olmayan kafirler için tebliğ etmek ile etmemek arasında fark yoktur, denilmek isteniyor.

"Kalb ile vicdan, nur-u iman sayesinde hakaik-i ilahiyenin tecellisine ... musiki dairesidir." Kalbi maddi ve manevi olarak ayırmak mı gerekiyor? Beynin fizyolojik yapısı ve fonksiyonlarını nasıl anlayacağız?

Kalp: İnsan mahiyetinin merkezinde yerleşmiş, karar verme veya vermeme vazifesini gören, **akıl** ve **vicdan** gibi kanallar ile beslenen bir latifedir. Akıl dış alemde gelen verileri kalbe gönderir.

Vicdan ise; insanın fitratına derç edilmiş, doğuştan gelen hakikat miyarıdır. Vicdan; bir nevi insanın iç aleminin mizanlarını kalbe gönderen bir iç kanaldır.

Bu iki kanaldan gelen veriler ve malumatlar, kalp denilen latifede depolanır ve kalp bu verilere göre gelişir ve şekillenir. Kalp hayatta yolunu bu veriler ışığında seçer ve ona göre yaşar. Bu yüzden kalp, insan mahiyetinin en önemli merkezi, en yön verici karar mekanizmasıdır.

Üstad bu manayı şöyle özetliyor;

"İhtar: Kalbden maksat, sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak, bir lâtife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı vicdan, mâkes-i efkârı dimağdır."(1)

Yani kalbin bir fiziki, bir de manevi yüzü vardır. Fiziki yüzü tıbbın alanına girer, manevi yüzü ise dinin sahasıdır. Üstad'ın izah ettiği kalp manevi kalptir. Beyin ile akıl arasında da benzer bir ilişki vardır. Beyin fiziki bir organdır, akıl ise soyut ve manevi latifedir. Tabii aralarında bizim anlamakta zorluk çektiğimiz ince ve latif bir ilişki bulunabilir.

Beyin ve kalbin fizyolojik yapısı, fen ilimlerin alanı olduğu için, burada söz sahibi fen ilimleridir.

Akıl ve muhabbetin mahalli olan kalp ise dinin alanıdır, burada söz hakkı dinindir. Bunları birbirlerine karıştırmamak gerekir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 7. Ayet Tefsiri.](#)

"Küfür iki kısımdır. Birincisi, bilir, lâkin kabul etmez. İkincisi, yakîni var, lâkin itikadı yoktur. Üçüncüsü, tasdiki var, lâkin vicdanî iz'ânı yoktur." cümlelerini izah eder misiniz?

“Küfür iki kısımdır. Bir kısmı, bilmediği için inkâr eder; ikincisi, bildiği halde inkâr eder. Bu da, birkaç şubedir. Birincisi, bilir, lâkin kabul etmez. İkincisi, yakîni var, lâkin itikadı yoktur. Üçüncüsü, tasdiki var, lâkin vicdanî iz'ânı yoktur...”(1)

Şimdi bu pasajı biraz daha açmaya çalışalım:

Cehilden gelen küfür iki kısımdır:

Birisi bilmediği için küfre giriyor. Buradaki cehil, hakiki anlamında kullanılmıştır. Yani ilimsizlikten gelen bir haldir. Bu küfrü izale etmek kolaydır.

İkincisi ise bilerek, anlayarak, üzerinde kafa yorarak küfre giriyor. Buradaki cehil, kalbin tasdik etmemesinden gelen bir cehalettir. Yoksa, bilmemekten, ilimsizlikten gelen bir cehalet değildir. Buna da mecazi cehil diyebiliriz. Zira cehilden kasıt, kalben tasdik etmemektir.

Bu, küfrün ikinci şubesi, yani bildiği halde, ilmi olduğu halde inkar etmek kısmı da kendi arasında üç kısım olarak değerlendirilmiştir. Buradaki kısımlar genel olarak; ilim ve bilmek arasındaki derece, kuvvet ve farka bakar.

"Birincisi bilir, lakin kabul etmez." Bu bilmek, diğer ikisine nazaran, ilim ve bilmek noktasından daha zayıf ve alt derecededir; tıpkı ilmelyakin gibi. Ama tasdik etmediği için, bilmesi ona bir fayda sağlamaz.

İkincisi, yakin var, lakin itikadı yoktur. Yakin, bilmeye nispeten daha kuvvetli bir kat'iyet ifade eder. İttıladaki keskinliğe işaret eder. Mekke ehlinin, Hazreti Peygambere (asv) olan ittılai gibi. Çünkü, ona olan yakınlıkları, onun hafi ve ince hallerini bilmesine vasıtaadır. Bu da, bir nevi aynelyakin gibi bir bilmeye bakar diyebiliriz. Lakin buna rağmen itikat etmiyorlar.

"Üçüncüsü: Tasdiki var, lakin vicdani iz'anı yoktur." Burada artık bilmenin zirvesine çıkmıştır. Tıpkı hakkelyakin gibi, Ebu Talibin, yeğeni olan Hazreti Muhammedin (sas) en hafi haline olan vukufiyeti gibi. Ama kalben tasdik olmadığı için, iman sayılmaz. Onun için Ehl-i sünnet alimleri Ebu Talibin yeğenine olan sevgi ve muhabbetini imandan saymamışlar.

Kalb, mazhar-ı hissiyatı vicdan, mâkes-i efkârı dimağdır. Yani, kalbi oluşturan ve şekillendiren, vicdanın hissi iz'anı ve idraki ile dimağdan gelen, yani akıldan gelen ilimdir.

Demek, kalpte tasdik olması için, iki unsurun birleşmesi gerekiyor. Birisi, tam bulunsa diğeri olmasa o makbul bir tasdik olmaz.

Bu üçüncüsünde tasdikten kasıt, dimağda ilmin ve bilmenin کافی dereceye ulaşmasıdır, yoksa; kalpteki tasdik anlamında değildir. O müşriklerin vicdanları kokuştığı için akıldan gelen; kati veriler bir şey ifade edemiyor. İmana کافی gelmiyor. Akıl tasdik ediyor, ama vicdan ve kalp inkar ediyor...

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi, 6. Ayet Tefsiri.](#)

"Kur'ân'ın herbir kelâmı, üç kaziyeyi müştemeldir. Birincisi: Bu, Allah'ın kelâmıdır. İkincisi: Allah'ca murad olan mânâ, haktır. Üçüncüsü: Mânâ-yı murad, budur." Buraları izah eder misiniz?

Kur'an'ın her bir kelamı ve ayetinde üç hüküm sürekli olarak bulunur. Bu üç hükümü kabul etmek noktasında zorunluluk ölçüleri değişir ve itikatta hüküm buna göre şekillenir.

Birinci Hüküm: Kur'an'ın içindeki kelam ve ayetler gerçekten Allah'ın ayeti ve kelamı mıdır? Diye bir önerme vardır. Burada ihtilaf ve ayrılık söz konusu değildir. Yani bütün tefsir alimleri Kur'an içindeki ayet ve kelimelerin Allah'ın olduğunda müttefiktir. Bir tek kelam ve ayetine bu Allah'ın kelamı değil dese küfre girer. Burası zaruriyattandır, herkes Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu kabul etmek zorundadır. Bu hükümde ihtilaf caiz değil küfürdür.

İkinci Hüküm: Kuran'ı Allah'ın kelamı olduğunu kabul ettikten sonra ikinci bir hüküm devreye girer. Bu da acaba Allah'ın bu kelam ve ayette kast ettiği mana ve murat doğru ve hak mıdır? Yani Allah acaba burada yanılmış olamaz mı? Diye bir soru sorulamaz. Sonsuz ilim sahibi ve hata ve kusurdan münezze olan bir Allah'ın yanılması ve batıl bir şey kast etmesi düşünülemez. Burada şüphe ve ihtilaf etmek, aynı birinci hükümdeki gibi küfürdür. Allah'ın bu kelamında kast ettiği bütün manalar hak ve doğru demek imanın bir gereğidir. Tersisi ise küfürdür.

Üçüncü Hüküm: Acaba Allah bu ayet ve kelamında hangi manayı kast ediyor? Şayet bu kelamını başka bir kelamında izah ediyor ise onu kabul etmek zaruridir. Mesela falanca surenin beşinci ayeti falanca surenin ikinci ayetinde izah ediliyor, o zaman biz bu ayeti kendi keyfimize göre yorumlayamayız, izah edilen ayetteki hüküm ve manayı kabul etmek farz olur, inkar ise küfür olur. Ya da manası izah gerektirmeyecek kadar açıksa, aynen kabul etmek yine bize farz olur tersi küfürdür. Onun için kadim ulema "**Mevrid-i nasda içtihadı mesağ yoktur.**" demişler yani manası açık olan ayetler üzerinde yoruma ruhsat yoktur.

Ama manası açık değil bir başka ayet ve hadiste de izahı yapılmamış ise işte burada alim ve müfessirler kendi anlayış ve ilmüne göre yorum yapabilirler. Tabi yapılan yorum ve tefsirler yine

Arapça dil kurallarına ve tefsir usulüne uygun olmak şartı ile makbul ve geçerlidir. Yani kimse keyfi ve indi tefsir yapamaz. İşte bu kurallar ve usul içinde yapılan bütün bir birine zıt tefsirler caiz olarak kabul edilmiştir. Bir tefsirin diğer tefsire zıt olması küfrü iktiza etmez hatta günah da sayılmaz. Burada ihtilaf ve farklılık caizdir. Tarihte üç yüz bine yakın farklı tefsirin olması ve hepsinin de makbul alimlerce yazılması meseleye ışık tutar. Müfessirlerin ihtilafının sınırları ve ölçüleri bunlardır.

Bu üç hüküm ve önerme hadisler için de aynıdır. Yalnız mütevatir hadisler birinci hükümde ayet gibi değildir farklılık arz eder. Yani her hadis ayet gibi kesinlik kazanmadığı için "bu hadis değildir" demek küfür olmaz; ama dalalet olur. Mesela Bakara Suresi'ne, acaba bu Allah'ın kelamı mıdır, dersek küfre düşeriz ama hadis alimlerince hadis kabul edilen bir hadise acaba bu hadis midir dersek bu küfür olmaz ama dalalet olur yani ehlisünnetin dışına çıkmış oluruz, ama dinin dışına çıkmayız.

Diğer iki hüküm ise aynıyla hadisler için de geçerlidir.

"Maahâzâ, her iki ELLEZİNE arasında tam bir münasebet vardır. Çünkü, herbirisi birbirine zıt olan bir hakikate işarettir." cümlesinde her iki ELLEZİNE derken ikinci ELLEZİNE hangisidir?

"Evet, Şems-i Kur'ân'ın tulûu ile, bazı kalbler, onun ziyasıyla tenevvür etti. Ve mü'minlerin nev'ini temyiz ve tayin eden bir hakikat-i nuraniye meydana geldi. Kezalik, o keskin ziya karşısında, mezbeleye benzeyen bazı pis kalbler de yamp kömür oldular. Ve o kâfirlerin nev'ini ilân eden zehirli bir hakikat-i küfriye husule geldi."(1)

"İhlas ile kulluk edenler, nimetlerle dolu Cennet içindedir. Günaha dalan kâfirler ise Cehennem ateşindedir." (İnfitar Sûresi, 82:13-14.)

Bu ayette belirsiz olarak iki mukadder "Ellezine" kelimesi vardır, birisi Müminlere diğeri ise kafirlere bakıyor. Görünmeyen ikinci "Ellezine" Müminlere bakanıdır. Ayetin mealindeki iki zıtlık ve iki farklı kutup zaten açıkça görünüyor.

(1) bk [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 6. Ayet Tefsiri.](#)

"Onlara teklif edilen iman, icmalidir, tafsili değildir. 'Herbir ayete, herbir hükme ayrı ayrı, birer birer İmân ediniz' diye teklif yapılmıyor ki bu mahzur lazım gelsin." cümlesini açıklar mısınız?

İmanın sıhhat şartlarından birisi de, Allah'ın peygamberler vasıtası ile gönderdiği dinin tamamını kabul edip tasdik etmektir. Yani iman tecezzi ve parçalanma kabul etmez. Biri kalkıp: "Ben Allah'ın şu şu ayetlerini kabul ederim, ama diğer ayetlerini kabul etmem" derse, bu iman şekli Allah katında makbul ve caiz bir iman değildir. Sıhhatli ve Allah katında geçerli iman, ancak dinin tamamını kabul etmek ile mümkündür.

İkinci husus Allah imana davet ederken, imanın bütünü temsil eden özet ifadeler ile davet eder. Mesela ahirete imana davet ederken, ahretin bütün tafsilat ve kısımlarını tek tek sayarak; işte buna iman ediniz, demez; ahret alemini temsil eden özlü bir ifade ile davet yapar. Bu da imanın şartları arasında, öldükten sonra dirilmek ve yeni bir hayat diye ifade edilir. Bu cümlenin alt birimlerinde ahretin bütün kısımları ifade edilmiş olur.

Burada teklif, imana kabiliyeti kalmamış kafirlere yapılıyor. Bunların kendi iradeleri ile imanı inkar ettiklerini ve ileride de iman etmeyeceklerini Allah ezeli ilmi ile bilmesinden, onları sorumlu kılmak için Allah teklif yapıyor. Şayet, nasıl olsa bunlar iman etmezler, bu nedenle teklif yapılmamış olsaydı, onlara bir itiraz hakkı doğardı. Bu itiraz hakkının yok edilmesi için onlara iman teklifi yapılıyor.

Bu tip imana kabiliyet kalmamış kafirlerde önyargı saplantısı vardır. Bunlara, imana dair deliller daha beyan edilmeden, küfürleri kalplerinde iradeleri ile sabittir. Yani peşin hükümlüdürler. En belîğ ve kuvvetli deliller de getirilse, onlara kar etmez. Bu manayı ayet geçmiş zaman kipi ile ifade ediyor. Yani, "**onlar inkar ettiler**" denilerek önyargı ve peşin hükümlü olduklarına işaret ediliyor.

"İman tecezzi kabul etmez" hükmünün altında önemli mesajlar vardır. Bunlardan bir kaçını işaret nevinden izah edelim.

Birincisi: Allah'ın gönderdiği mesajların bir kısmını kabul edip bir kısmını inkar etmek, Allah'ın azametine dokunan bir davranıştır. Tümünü inkar etmekteki özellik, bir kısmını inkar etmekte de vardır. Böyle olunca da, tümünü inkarın hükmü ile bir kısmının inkarının hükmü aynıdır. Bu yüzden İlahi mesajlar bir bütündür parçalanamaz.

İkincisi: İmanın parçaları arasında sıkı bir ilişki ve sağlam bir gereklilik ilkesi vardır. Adeta parçalanması mümkün olmayan bir bütün gibidir. Bir binanın temel rükünlerinden birisini çeksen, bina yıkılır. Aynen bunun gibi iman binasının bir tuğlası hükmünde olan bir iman şartını inkar etsen, iman binası çöker.

Mesela Allah'ı kabul edip, ahreti inkar etsen, iman bütünlüğü bozulur, zedelenir ve vasfını kaybeder. Allah'ın isim ve sıfatları ahreti gerektirir, ahret alemi ise Allah inancına bağlıdır. Bu şekilde imanın bütün rükünleri bir birini iktiza eder ve sıkı bir irtibat ile bir birine bağlıdır.

Üçüncüsü: Allah, imanı bir bütün olarak kabul ediyor. İmanda tecezzi ve inkısamı kabul etmiyor. Ebedi bir saadeti kazanmak ancak imanı bir bütün olarak kabul etmekten geçer.

Dördüncüsü: Allah'ın bildirdiği mesajlarda bir kusur, bir hata olmayacağına göre, insana ne olmuşki cüzi ve basit aklı ile Allah'ın ayetlerini sorgulayıp inkara yelteniyor. Belki bize eksik ve

kusur gibi gelen ayetler, bizim hastalıklı ve noksan nazarımızın yanılsamasıdır.

Bu mesele tafsilatlı olarak Risale-i Nur'da muhtelif yerlerde geçmektedir; tafsilatı için oraya müracaat edilebilir.

İlgili yeri okumak için tıklayınız: [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 6. ayetin tefsiri.](#)

"Şeriat, emarelere göre hükmeder. Hatta, illet olmayan esbab-ı zahiriyeyle illet yerine kabul eder." Bu cümleyi açıklar mısınız?

İslam hukukunda hükümler zahire göre hükümlenir. Yani hukuk, delil ve işaretlere göre hareket eder. İnsanın niyet ve iç yapısına göre hareket etmez.

Bir insan hakikat noktasında masum iken, zahiren ve görünüşte deliller ve işaretler aleyhinde bulunsa, bu kişi hukuk açısından suçlu sayılır. Zira hukuk kalbe değil, ele bakar. Yani insanın hakiki haline değil, zahiri haline göre hüküm verir. Zaten insanların hakiki halini Allah'tan başka kimse de bilemez. Bu yüzdendir ki, bazen adil bir mahkemenin hakikat noktasında haksız, zahiren haklı hükümler çıkabilir.

İllet, bir şeyin hakiki sebebine denir. Yani hakikati haline illet denilir. Zahiri sebepler ise bir şeyin hakiki illeti olamazlar. Mesela elmanın zahiri sebebi ağaç iken, hakiki sebebi Allah'ın kudretidir. Burada zahiri sebebi illet yerine koymak şirkettir. Yani elmayı ağaç yapıyor demek, şirk olur. Ama aynı tabir ve hüküm insanların hukuk davasında tersinedir. Yani zahiri sebep hukukta hakiki illet olurken, hakiki illet sebep gibidir. Burada itibar olunan zahiri sebeplerdir. Zira insanlar hakiki illeti göremez; ancak zahiri sebepleri görebilir ve hüküm ve kararını da buna göre verebilir.

Mesela bir insan, profesyonel bir şekilde cinayet işleyip, başka birisinin üstüne suçu atacak şekilde plan yapsa, deliller ve işaretler başka masum birisini gösterse; zahiri sebepler açısından suçlu masum insan iken, illet, yani hakiki sebep noktasından suçlu ve gerçek katil, suçu atan adamdır. Masum adamı affedip, katil adamı hapse atmak zahiri deliller açısından zulüm iken, illet bakımından, yani hakikat noktasında zahiri deliller ile masum bir insanı hapse atıp katili serbest bırakmak zulümdür. **Yalnız hakim zahire göre hareket ettiği için günaha girmez.**

İşte bunun gibi, bir kişinin Müslüman ve Mümin olduğunu, ancak zahiri halinden anlarız. Niyet ve kalbi bize meçhuldür. Kalben Mümin olan birisi, zahiren kafir görünse, biz ona kafir deriz. Zahiren Mümin ama kalben kafir olsa biz ona Mümin demek zorundayız. Biz, hükmü illete göre değil, zahiri sebebe göre veririz. **İllete, yani hakiki hale göre hüküm vermek, sadece kalpleri bilen Allah'a mahsustur ve ahirette tam tecelli edecektir.**

"Şeytanın Allah'a karşı bir marifeti yok ki iman ile itaat etsin." bu

cümle, şeytanın şeytanlığı da onun yaratılışı gereğidir ve dolayısı ile suçsuzdur, kanaatini doğurmuyor mu? Yılan zehirler, arslan parçalar, şeytan da isyan eder, denemez mi? Zira sanatı fitriyesi öyledir?

"S - Şeytanın kalbinde marifet var mıdır?"

"C - Yoktur. Çünkü, san'at-ı fitriyesi iktizasınca, kalbi daima idlâl ile telkin için, fikri, daima küfrü tasavvur etmekle meşgul olduğundan, kalbinde veya fikrinde boş bir yer marifet için kalmıyor."(1)

İman da küfür de insanın cüz'-i ihtiyarının sarfından sonra teşekkül eden bir mekanizmadır. İnsan, iradesini sarf etmedikten sonra, Allah cebir ve zorla insanı imana veya küfre zorlamıyor. Allah insana bu hususta bir hürriyet bahşetmiş. Aynı durum cinler için de geçerlidir ki, şeytan da bir cindir.

İnsanın iki fitratı vardır. Birisi doğuştan gelen özgün ve hakiki fitratı, diğeri ise insanın kesbi ve kazanımı ile elde ettiği ikinci suni fitratıdır. Buna **i'tiyad-i sani** de denilmiştir. Yani insanın, niyet ve iradesi ile teşekkül ettirdiği ikinci bir fitrat.

Birinci fitrat, yani vicdani esaslara dayanan hakiki fitrat (tabii ve doğal hal de diyebiliriz) hakkın ve doğrunun bir miyarı ve mizanıdır. Bu bütün iradeli varlıklarda ortak bir anlayış ve ortak bir sezidir. Bu yüzden iradeli varlıkların ortak ve temel ahlaki normları ve kuralları bu özgün fitri halin bir neticesi, bir sonucudur.

İnsandaki **ikinci fitrat ise,** insanın kesbi ve niyeti ile şekillendiği için, arızalı ve sunidir. Bu yüzden her insanda bu ikinci fitrat farklı farklı tezahür eder.

Bazı insanlar bu ikinci fitri oluşumu tabii ve doğal olan fitrata yakın bir terbiye ve tedbir ile oluşturduğu için, iki fitrat arasında uyumluluk olur. Aralarında bir mutabakat tesis olur ve bu da davranış ve ahlakta güzel neticeler verir. Yani orijinal ve samimi davranışlar sergiler. İslam'ın ve onun terbiye sisteminin fitri oluşu, Müslümanlar üzerinde olumlu ve güzel ikinci fitratların oluşmasına sebep olmuştur. Bu yüzden İslam alimleri ve evliyaları halis ve fitri bir güzelliğe sahip olmuşlardır.

Bir de suitedbirden dolayı bazı insanlar ya da cinler farklı inanç ve ideolojilerin de tesiri ile ikinci fitratları gayet yamuk ve eğri büğrü oluşur. Birinci fitrat ile ikinci fitrat arasında bir uyumsuzluk oluşur. Daima birbirleri ile çelişir ve çatışırlar. Genelde ikinci suni fitrat tabii ve doğal olan birinci fitratı ifsat edip bozar. Birinci fitrat olarak güzel iken, bozuk ikinci fitratın müdahalesi ile o güzelliği bozar, yerine suni ve yapmacık halleri getirir.

Zamanla ikinci bozuk fitrat, doğuştan gelen tabii ve doğal fitratı ifsat ile, tamamen dönüştürüp kendi gibi bozuk hale getirir. Artık bu adamın hayra ve güzelliğe kabiliyeti kalmaz. Bütün amelleri yapmacık ve suni olur. Üstad Hazretleri bu manaya **"fitratı tefessüh edenler"** diye işaret ediyor. Artık böyle bozulmuş bir fitratın doğal hali ifsat ve kötü hallerdir. Şeytanın kötülüğü tabiat edinmesi

de bu kabildendir. Yoksa şeytan cebir ve zorla bu duruma itilmiş değildir. Yukarıda ağırlıklı olarak insan için yapılan analiz aynen şeytan için de geçerlidir.

Özet olarak, iblis şeytan olmayı kendi tercih etmiş, daha sonra da şeytanlık sanatından lezzet alır hale gelmiştir. Bunda -haşa- Allah'ın bir cebri söz konusu değildir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi, 6. Ayet Tefsiri.](#)

"Sükut etmek, bazan muhatabın insafa gelip matlup işe muvafakatine sebep olur." cümlesini açıklar mısınız?

"Sükut etmek, bazan muhatabın insafa gelip matlup işe muvafakatine sebep olur."(1)

Bazen susmak konuşmaktan daha etkili olur. Konuşmak muhatabın inat veya başka duygularını körüklüyor ise, susmak yoluna gitmek gerekir; belki muhatap insafa ve vicdana gelir, susmaktaki gayeyi anlar.

Kur'an muhatabını ihya etmek ve hedefe götürmek için, belagatın her yönünü denemiştir. Öyle ki susmak bazen bir cilt kitap kadar tesir eder bazen de felakete sebeptir. Üstad Hazretleri burada buna işaret ediyor.

(1) bk. [İşarat-ül İ'caz, Bakara Suresi 6. ayetin tefsiri.](#)

"لَا يُؤْمِنُونَ" kelimesi ise, inzar ile adem-i inzar arasındaki müsavata nassederek سَوَاءٌ kelimesine tekittir" izah?

"Küfür şeceresinin âhirete ait zakkum gibi semeresine işaret edilmiştir. لَا يُؤْمِنُونَ kelimesi ise, inzar ile adem-i inzar arasındaki müsavata nassederek سَوَاءٌ kelimesine tekittir."(1)

İnzar, burada korkutmak ve ihtar etmek anlamındadır. Müşrikleri inzar etmekle etmemek arasında müşrikler açısından fark yoktur. Yani inzar etmekle etmemek eşittir. Zira onların inzar edilse de edilmese de iman etmeyeceklerini Allah ezeli ilmi ile biliyor.

Bu manayı teyit ve tekit etmek için **"iman etmezler"** tabirini kullanıyor. Ve bunun neticesi olarak da onları ahirette büyük ve çetin bir azap bekliyor, diyor.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 6. Ayet Tefsiri.](#)

"...kapısı hatmedildi ki, o sâri hastalıktan başkaları mutazarrır olmasın." Deccal gibi herifler, başkalarına zarar vermiyor mu; yoksa kalpleri mühürlenmemiş mi?

Kalbin iki yüzü, iki kapısı vardır. Biri dünyaya bakar, biri ahirete bakar. Üstat, bahsi geçen yerde, vurulan mührün dünyaya bakan kapısına değil, ahirete bakan kapısına olduğunu söylüyor. Ve o mührün de sabit olup, meleklere görüldüğünü söylüyor.

Mührü, kalbin dünyaya bakan kapsında anlarsak, şöyle bir nükte olabilir; o kafir, kalbini iman ve fazilet ile doldurması gerekirken, iradesi ile, kalbini yılan ve akreplerle doldurdu. Allah da hem ceza olsun, hem de başkalar zarar görmesin diye kalbini mühürledi.

Tıpkı bulaşıcı hastalık olan yere karantina uygulaması gibi, ne hastalık bulunduğu yerden çıksın, ne de başkası böyle bir kalbe yanaşmasın, diye mühürlendi.

Kalbi mühürlenmiş kafirler, asla imana ve İslam'a yanaşmazlar. Riya ile de olsa, münafık bir tarz ile de olsa bu değişmez, bu yanaşmamaları da iman ehli için bir alamet, bir işaret oluyor ki, o kafirin kalbindeki hastalıktan kaçınmaya bir vesile olsun.

Nasıl, sen kendi fikir ve iman dünyana zıt ve düşman olan bir derneğe gitmezsin, zira o dernek mühürlü gibi sana kapalı ve açıktan düşmanlığını ilan etmiştir. Sen de onun o halini bilip ona göre hareket edersin.

Aynı şekilde, kalbi mühürlü kafir de böyle düşmanlığını açıktan ilan etmiş dernek gibi anlayabiliriz. Ona göre tedbirimiz alırız, onun kalbi hastalığından kendimizi koruyabiliriz. Kafirlerin hepsinin kalbi mühürlü olmasına dair bir işaret yoktur.. Bazılarında olup, bazılarında olmayabilir.

Özet olarak, kalbin içindeki mührün bize görünen kısmını, açık düşmanlık olarak anlayabiliriz. Düşmanlığını açıktan ilan etmesi de zararından korunmaya bir ikaz ve ihtar olarak değerlendirebiliriz.

"Cüz-i ihtiyarî denilen şey nedir? Ne kadar etrafı kazılırsa, altından cebir çıkıyor! Bu nasıl bir şeydir?" Burayı izah eder misiniz?

"S - Cüz-i ihtiyarî denilen şey nedir? Ne kadar etrafı kazılırsa, altından cebir çıkıyor! Bu nasıl bir şeydir?"

"C - *Birincisi*: Fıtrat ile vicdan, ihtiyarî emirleri, ıztırarî emirlerden tefrik eden gizli bir şeyin vücuduna şahadet ediyorlar. Tayin ve tabirine olan acz, vücuduna hâlel getirmez."

"*İkincisi*: Abdin bir fiile olan meyelânı, Eş'arîlerin mezhebi gibi mevcut bir emir ise de, o meyelânı bir fiilden diğer bir fiille çevirmekle yapılan tasarruf, itibarî bir emir olup abdin elindedir."

"Eğer Mâturidîlerin mezhebi gibi o meyelânın bizzat bir emr-i itibarî olduğuna hükmedilirse, o emr-i itibarînin sübut ve tayini, kendisinin bir illet-i tâmmeye olduğuna istilzam etmez ki, irade-i külliyyeye ihtiyaç kalmayın. Çünkü çok defalar meyelânın vukuunda fiil vaki olmaz."

"*Hülâsa*: Âdetullahın cereyanı üzerine hâsıl-ı bilmasdarın vücudu, masdara mütevakıftır. Masdarın esası ise meyelândır. Meyelân veya meyelândaki tasarruf mevcudattan değildir ki, bir müessire ihtiyacı olsun. Mâdum da değildir ki, hâsıl-ı bilmasdar gibi mevcut olan bir şeyin vücuduna şart kılınmasına veya sevap ve ikaba sebep olmasına cevaz olmasın."(1)

İradenin özünü teşkil eden meyalan ya da meyalandaki tasarruf, İlahi kudretin yaratma ve müdahil olduğu alan olan mahlukattan değildir. Dolayısı ile İlahi kudret iradenin özüne temas etmiyor ki cebre sebebiyet versin. İradenin özünü teşkil eden **meyalan**, var ile yok arasında bulunan nispi bir emirdir. Nispi emirler ise İlahi kudret ile ilişkilenebilirler.

İrade mevcut olsa yani yaratılmış olsa idi, o zaman İlahi kudrete taalluk edip cebir lazım gelirdi. Madum olsa o zaman sorumlu tutulamazdı, çünkü olmayan bir şeyin mesul olması mümkün değildir. Demek *irade* mevcut ile madum arasında bir **nispi emirdir**.

Bir bina yapılırken usta binanın sağ sol, aşağı yukarı, alt üst, doğu batı gibi izafi ve nispi yönlerini çekiç ve iş araçları ile çakmaz. Bina vücut buldukça bu izafi kavramlar da bununla beraber terettübü olarak belirlemeye ve tebayüne başlarlar. Ustanın çekici ile yapılmadıkları için bir fayans ve tuğla gibi mevcut sayılmazlar. Ama bir fayans veya tuğla gibi mevcut olmamaları tamamen yok ve hiç oldukları anlamına da gelmez.

Birisine "*Binanın sağ neresi?*" diye sorulsa, adam hemen gösterir, şayet sağ kavramı yok ve hiç olmamış olsa idi adamın sağ göstermesi mümkün olmazdı. Zira aslı olmayan bir şey ne ispat edilebilir ne de gösterilebilir. Demek adamın binanın sağını göstermesi izafi de olsa sağın var olduğuna bir delildir.

İnsan mahiyeti de bir bina gibidir. İnsan binası inşa olunurken bu binaya müterettib çok nisbi ve izafi hatlar ve kıyas araçları mevcudiyetsiz ve cisimsiz olarak varlık sahasına çıkarlar. Bunların Allah tarafından insan mahiyetine takılmasının sebebi ise, bu farazi hatlar ile Allah'ın mutlak ve idrak ve ihatası imkansız olan isim ve sıfatlarını bir nebze kıyas ile anlamak içindir.

İnsana verilmiş olan benlik yani sahiplenme duygusu ile insan cüzi ilim, irade, kudret gibi şeyleri kıyas ederek Allah'ın külli ilim, irade, kudret gibi mutlak sıfatlarını anlamaya çalışır.

İnsandaki irade de bu kabilden nispi ve terettübi bir varlıktır. Ama öyle bir varlık ki, cebir bunun kıyısına ve köşesine yaklaşamaz.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi 7. Ayetin Tefsiri.](#)

"Fiil-i müteaddî olduğu halde âlâ ile zikredilmesi, hatmedilen kalbin dünyaya bakan kapısı değil, ancak âhirete nâzır olan kapısı seddedilmiş olduğuna işarettir." cümlesini izah eder misiniz?

(عَلَى)
حَتْم : fiil-i müteaddî olduğu halde عَلَى ile zikredilmesi, hatmedilen kalbin dünyaya bakan kapısı değil, ancak âhirete nâzır olan kapısı seddedilmiş olduğuna işarettir."(1)

Fiil-i müteaddi: Fiilin etkisi sadece fiili işleyenle sınırlı olmayıp, etkisi başka bir şeyde ya da kişide görülmesidir.

Mesela, "*Ahmet vurdu.*" dediğimizde; muhatapta vurmanın kime olduğu şeklinde bir soru işareti oluşur. Çünkü vurmak sadece fiili işleyenle sınırlı olan bir eylem değildir; vurmak fiili kime etki etmiştir, bunu muhatap merak edecektir. Yani vurulan merak edilir. Ama "**Ahmet Zeyde vurdu.**" denirse muhatapta soru işareti bırakacak ya da merak edeceği bir konu kalmaz. Vuran belli vurulan belli...

Burada fiilin iki kişiyle alakası vardır, biri vuran olarak diğeri vurulan olarak. Burada şu soru akla gelebilir; Ahmet dizine vurduysa bu lazım fiil olur mu, çünkü fiilin etkisi sadece Ahmet ile sınırlıdır? Yine muteaddi fiildir, çünkü vurulan şey merak edilir ve dizine demekle bu merak gider.

"**Ala**" kelimesi bu fiilin etkisini kısaltıp sınırlandırıyor. Yani etkisi uzaması gereken fiilin etkisi ahiret ile sınırlandırılıyor. Yoksa mühür kalbe tam vurulsa ve fiilin etkisi her hususta kesilse, insanın bu dünya hayatında kalbini işletmemesi gerekirdi. Halbuki kalbi mühürlenmiş kafirlerin de aşkları ve kalbi meyilleri vardır. "**Ala**" ile vurulan mühür kalbi tamamen yok etmiyor. Bu tip kafirlerin kalbi sadece ahirete karşı kapatılıyor.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 7. Ayet Tefsiri.](#)

"Göz, kalbin aynasıdır" ifadesini açıklar mısınız?

Kalp, insanın merkezi ve bütün hissiyat ve latifelerinin efendisidir. Bütün duygular ve fikirler kalpten kaynar ve oradan sair cihazlara dağılır. Kalbin temeli o kadar latif ve nuranıdır ki, bazen kalpte hissedilen bir manaya dil ve lafız tercüman olamazlar.

Nasıl insanın fitratındaki latife ve cihazlar, letafet ve kesafet bakımından birbirlerinden farklı ve muhtelif ise, aynı şekilde kalpten çıkan manalar da geçtiği ve geçirdiği süreçlere göre letafet ve kesafet bakımından farklılık arzederler.

Mesela, insanın aklı ile kalbi letafet bakımından farklıdır. Kalp akla nispetle daha latif ve keskindir. Aynı şekilde kalpten çıkan bir mana lisana gidene kadar latiflikten kesifliğe doğru ilerler. Yani kalpte latif olan mana lisana varana kadar kesif bir hale dönüşür. Tabi bu süreçte mana çok kısıntı ve köşelerini kaybederek lisana varır. Yani kalpte çok zengin ve nurani olan mana, lisana vardığı zaman çok hususiyetlerini yitirmiş olarak varır.

Gözler ve bakışlar lisan ve akla nispetle daha tabii, daha latiftir. Bu yüzden kalpten kaynaklanan hissiyatın şekli gözde çok keskin ve net bir şekilde tezahür eder. Halk arasında meşhur olan; **"Gözler yalan söylemez."** sözü de bu manaya matuftur.

Göz ile kalp arasında böyle latif ve doğal bir irtibat ve ilişki mevcuttur; **"Göz kalbin aynasıdır."** sözü buna bakıyor.

"Gözün açılmasıyla şeyayı görmemek mümkün değildir. Fakat mesmuatı dinlemekte veya hatıratı tahattur etmekte bu ızdırar yoktur." deniyor. Nasıl oluyor da göz açıldığında mecburen her şeyi görüp, kulak açıldığında her şeyi duyma zorunluluğu olmuyor?..

"Ve keza, mebde itibarıyla rüyada bir ızdırar vardır; sema'da, tahatturda ihtiyar vardır. Evet, gözün açılmasıyla şeyayı görmemek mümkün değildir. Fakat mesmuatı dinlemekte veya hâtıratı tahattur etmekte bu ızdırar yoktur."(1)

İnsan bir şeyi dinlemek ve düşünmekte irade sahibidir, lakin görmenin ilk aşamasında irade sahibi değildir. İnsan gözünü açtığında gördüğü şeyler arasında bir tercih yapamaz. Ben şunu görürüm şunu görmem diyemez. Ama iki sestenden birisi arasında tercih yapabilir.

Mesela, bir yerde iki şarkı sesi olsa ikisinden birisine yönelebilir. Ama aynı karede yer alan iki farklı görüntü arasında tercih ve seçim yapamaz. Her ikisini de aynı anda görmek zorundadır. Bu yüzden ki, mahreme ilk bakış haram olmaz; ikincisi haram olur. Zira ikinci bakış insandandır. Zaten Üstad Hazretleri bakmanın her aşaması için muztardır demiyor, mebde itibari ile muztardır diyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 7. Ayetin Tefsiri.](#)

"Hakaik-i nisbiyenin sübutunu izhar etmek, hikmet-i ezeliyenin iktizasındandır. Bu gibi hakaikın tezahürü, ancak şerrin vücuduyla olur." cümlesini açıklar mısınız?

Hakaik-i Sâbite: Allah'ın kudret ve irade sıfatı ile yarattığı ve kainatta sabit olup değişmeyen her bir hakikate denir. Mesela sıcaklık, ışık, güzellik, madde sabit birer hakikattirler. Bunların kainattaki miktarı nisbi hakikatlere nazaran daha azdır. Zaten nispi hakikatler de bu sabit hakikatlerin aralarındaki bağlar ve orantılardan ibarettir.

Mesela sıcaklığın sabit bir hakikati vardır, lakin soğuk denen nispi hakikat devreye girince, sıcaklığın milyonlarca nispi derece ve hakikatleri açığa çıkıyor. Üstad'ın "**Hakaik-ı nisbiye denilen şeyler, kâinatın eczası arasında bulunan rabitalardır.**" sözü bu manayadır. Buradaki ecza sabit hakikat, aralarındaki rabita denen bağlar ise nispi hakikatlerdir.

Hakaik-i Nisbiye : Allah'ın irade ve kudret sıfatına konu olmayan, yani ona taalluk etmeyen ve hakikatte varlığı olmadığı halde, bir başkasına nispet veya kıyas edildiğinde anlaşılan ve bilinebilen hakikatler demektir. Büyük küçük, sağ sol, ön arka, üst alt birer nispi emirdirler ve bunların hiç birisi de mahlûk değildirlere. Bunlar ancak sabit hakikatlerin aralarındaki sınırsız oranların ve değerlerin açığa çıkmasında birer itibari ölçüçüklerdir.

Mesela, sıcaklığın sabit bir hakikati ve bir mertebesi varken, zıddı olan soğğun müdahalesi ile binlerce milyonlarca nispi hakikatları ve mertebeleri ortaya çıkar. Bu da gösterir ki, kainatta sabit emir ve hakikattan ziyade nispi hakikatlar vardır. Nispi olan bu emirler olmasa idi kainatta hiçbir mutlak gerçek anlaşılmaz ve muamma olarak meçhullerden olurdu.

Sıcaklık tektir, ama soğuk işin içine girince sıcaklık birden on, yüz, bin, on bin gibi binlerce dereceler ortaya çıkıyor. İşte sıcaklığın kendisi tek iken, soğğun müdahalesi ile binlerce nispi ve izafi değerler açığa çıkıyor. Bu da hakikatlerin sayısı kainatta az iken nispi ve izafi yönlerinin çok olduğunu işaret ediyor.

Yine güzellik bir hakikattir, çirkinliğin müdahalesi ile güzellikte mertebeler meydana gelir.

Hayır da bir hakikattir, bundaki mertebeler de şerrin müdahalesi ile ortaya çıkar.

Takva, salih amel, cömertlik, tevazu gibi hakikatlerin her birinin nice mertebeleri var. Bu dünya imtihanında şeytanın yaratılması ve nefsin kötülüğü emretmesi ve bunlara karşılık, Kur'an'ın hakikat dersi vermesi, kalp ve vicdanın da ona meyilli olması insanlar arasında mertebelerin doğmasına sebep kılınmıştır. Bu bir İlâhî takdirdir, bu takdirin hikmeti ise cennette insanlar adedince ayrı âlemlerin yaratılması ve her birinde farklı tecellilerin sergilenmesidir.

İnsanın mahiyetinde derç edilmiş olan kabiliyetlere zıtları müdahale edince, her bir kabiliyetin binlerce mertebeler ve dereceleri ortaya çıkıyor. Cömertlikte Hateme-i Tai dillere destan olurken, sıradan bir cömertte sıradan kalıyor. Bunun sebebi cömertliğin sabit bir hakikatinin yanında binlerce izafi hakikati de vardır manasıdır. Hatem-i Tai'yi diğer cömertlere üstün kılan nispi halidir. Bir insanın bir sıfatı nispi olarak bin sıfat olursa yedi sıfatı yedi yüz olur.

"İlm-i sarfta malûmdur ki, camidlerden ism-i fâil gibi sıfatlar yapılamaz. Ancak kesbî, nisbî, itibarî olan mana-yı masdarîden yapılabilir." Bu ifadeleri açıkla mısınız?

Cansız ve şuursuz varlıklar, canlı ve şuurlu varlıklar gibi fiil işleyemezler. Fiili işleyen ve yapan fail, ancak şuurlu ve canlı varlıklardan olur. Mesela "kalem kitap yazdı", "silgi yazıyı sildi", "bıçak adamı öldürdü" denilemez, ama Ahmet kitap yazdı, Mehmet yazıyı sildi, Hasan adamı öldürdü denilebilir.

Bu gramer kaidesi aynı zamanda tevhide de bir delildir. Tabiat ve sebepler dedikleri camit ve şuursuz şeyleri ism-i fail görenlerin kulakları çınlasın.

"... İlm-i sarfta malûmdur ki, câmidlerden ism-i fâil gibi sıfatlar yapılamaz. Ancak kisbî, nisbî, itibarî olan mânâ-yı masdarîden yapılabilir. Öyleyse, ölümün halkı katil değildir. Öyleyse, Ehl-i İ'tizalin hatâlarına, hatâ nazarıyla bakılmalıdır."(1)

Burada kisbi, nispi, ve itibari ifadelerinden kast edilen şey insanın iradesidir. Zira insanın iradesinin esası olan meyelan mahluk ve mevcut sınıftan değildir. Şayet mahluk ve mevcut sınıftan olmuş olsa idi, cebir lazım gelirdi. Yani insan iradesi özgür olarak seçme işini yapamazdı. Bu yüzden insan iradesinin özü olan meyelan Allah'ın kudret sıfatının tecelli ve taallukunun kapsamında değildir.

Böyle olunca, insanın iradesi cebir şaibesinden masun olarak fiillerin aslını değil, vasfını seçebiliyor. Yani öldürmek fiilini isteyip ve sahip olan insan iradesidir. Bu fiili yaratan ise Allah'tır. Öyle ise öldürmek fiilini Allah'ın yaratması katillik değildir. Yani katillik vasfı fiili yaratan Allah'a olmayıp, fiili talep eden ve o fiile teşebbüs eden insana aittir.

(1) bk. [İşartü'l-İ'caz, Bakara Suresi, 7. Ayet Tefsiri.](#)

"İlmi ezeli zannedildiği gibi uzun bir silsilenin başı değildir ki, esbabdan tegafül ile, yalnız müsebbebat o mebdee isnad edilsin." ve "Malumun mekayisi ve esbabı, kadere isnad edilemez." cümlelerini açıkla mısınız?

"İkincisi: İlm-i ezeli, muhit olduğu için, müsebbebatla esbabı birlikte abluka eder, içine alır. Yoksa ilm-i ezeli, zannedildiği gibi uzun bir silsilenin başı değildir ki, esbabdan tegafül ile, yalnız müsebbebat o mebdee isnad edilsin."(1)

Burada Üstad Hazretleri ezeli ile zamanın birbirine karıştırıldığını dile getirmektedir.

Zaman, başlangıcı ve sonu olan ve eşyanın bir tertip ve düzen ile ona tabi olarak oluştuğu bir mahluktur. Mesela bir çocuk zaman içinde büyür, gelişir ve olgunlaşır. Bu süreç ise sıra ve tertip ile olur. Yani **öncesi**, **şimdisi** ve **sonrası** olan bir durumdur. *Önce olmadan, şimdi olmaz, şimdi olmadan da sonra olmaz.* Gelecekteki hal ancak yaşanarak kavranır ve anlaşılır.

Tabi bu kaideler insan için geçerlidir. Yani zamanın içinde olan her şey, buna insan da dahil, gelecekteki olayları, yaşanmadıkça, idrak edip anlayamaz. Ben bugün, kurtuluş savaşını, olduğu için biliyorum. Yarın ne olacak, onu bilemiyorum. Zira sırası gelip gerçekleşmedi. Ama zamanın bu kayıtlarından kurtulmak ve üstüne çıkmak imkanı olsa idi, zamanın şeridini, yani öncesi şimdisi ve sonrası ile görebilse idim, yani ihata edebilse idim, o zaman olayların olmasını beklemeden bilebilirdim.

Ezel ise başı ve sonu olmayan, zamandan ve mekandan münezzeh olan ve hiçbir kayıt ve kaide ile bağlı olmayan Allah'ın bir sıfatıdır. Zamanın içindeki bütün kayıt ve kaideler burada cari değildir. Yani Allah ezeli ilmi ile her şeyi kuşattığı ve ihata ettiği için, onun ilminde geçmiş, şimdiki an ve gelecek kavramları yoktur. O her şeyi şimdiki hal gibi bir tutar. Üstad'ın ayna misali burayı izah eder. Mesela büyük bir ayna yere yaklaştıkça tuttuğu alan daralır, yukarı çıktıkça tuttuğu alan genişlenir. Ne kadar yüksekte ise, tuttuğu alan da o kadar genişler. Burada yer zamandır, ayna ise Allah'ın ezeli ilmidir. Allah'ın ilmi zamanın üstünde onu ihata edecek bir mevkide olmasından, yani zamandan münezzeh olmasından, zamanın bütünü tutar ve ihata eder. Onun için Allah her şeyi, olmadan önce de bilir ve görür.

İşte insanlar ezeliyetin manasını iyi idrak edemedikleri için, ezeliyi zamanın içinde sanmışlar. Yani bunlara göre ezel, zamanın üç halinden, maziyi temsil eder. Onun için ezel zamanın içinde gibi kabul edilip, zamanın mazi tarafına ezel demişler ve eşya vücuda geldikçe maziye yani ezele akar, ondan sonra Allah duruma vakıf olur diye hayal ediyorlar. Böyle olunca, insanın başına gelecek olaylar daha vuku bulmadığı için, yani maziye ve ezele akmadığı için, Allah bizim geleceğimizi bilemez diye safsata yapıyorlar.

İnsan kendini Allah'ın ezeli ilminin haricinde addetmekle, cebirden güya kurtulmuş olacak. Halbuki tam tersi, ezel zamanın içinde değil, zaman ezeliyetin içindedir. Böyle olunca, zamanın her şeyi, yani üç boyutu olan geçmiş, şimdiki hali ve geleceği Allah'ın ezeli ilminin içindedir. O zaman her şeyi ile insan Allah'ın ilmindedir manası hak olan manadır.

Sebebe ayrı, sebepten çıkan neticeye ayrı bir kader düşünmek Allah'ın ilmine zımnî bir hakaret ve onu eksik görmek demektir.

"Üçüncüsü: Malûm nasıl bir keyfiyet üzerine olursa, ilim öylece taallûk eder. Öyleyse, malûmun mekayisi ve esbabı, kadere isnad edilemez."(2)

Kaderin biri büyük, diğeri küçük olmak üzere iki dairesi vardır.

Büyük daire tamamen Allah'ın kudret ve iradesi ile takdir edilir. Burada insan tıpkı bir cansız varlık gibi iradesiz ve muzdardır. İnsanın şu anne ve babadan olması veya şu memlekette doğması, şu boyda şu vasıfta olması hep bu kaderin büyük dairesinin içindedir. İnsan bu daireden sorumlu olmadığı için mesul da değildir. Burada malum ilme tabidir. *Yani her şey Allah'ın ilim, irade ve*

kudreti dahilinde vuku buluyor.

Diğer küçük dairede ise, tedbir ve tasarruf tamamen şaibesiz olarak insanın elindedir. Bu dairede sorumlu olan, insan ve iradesidir. İman küfür, iyi kötü, güzel çirkin, hayır şer gibi şeylerin tercih edilmesi bu dairededir. Tercih ise tamamen insana bırakılmıştır. Allah cebir ve baskı olmasın diye bu daireye müdahale etmiyor. İnsanı bu dairede tam serbest bırakıyor. Allah'ın kudret ve irade sıfatı bu dairede sadece insanın tercihlerini yaratmak noktasında müdahildir. Bunun dışında, insanın tercihi üstünde asla bir tecelli ve taalluku yoktur.

İlim sıfatı ise sadece bilmek noktasından müdahildir, yoksa insanın iradesini zorlamak ve baskı kurmak açısından değildir. Zaten ilim sıfatı, mahiyeti itibari ile baskı yapacak bir sıfat değildir. Buradaki "**İlim maluma tabidir.**" sözü, Allah'ın insanın ne yapacağını, önceden ve olmadan bilmesi anlamındadır.

"Malum", yani insanın iradesi ile yaptığı işler, yani küçük daire ilme tabi olsa idi, o zaman cebir ve baskı olurdu ve insan yapıp ettiklerinden sorumlu olmazdı.

Bu yüzden malumun miyaz ve sebebi yani irade kadere dayandırılmaz. Yani irade kaderin mahkumu değildir.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 7. Ayet Tefsiri.](#)

(2) bk. [a.g.e.](#)

"İman, lezaiz-i ebediyeyi ismar ettiği gibi, küfür de âlâm-ı elîmeyi ve ebediyeyi âhirette intaç etmesi, şe'nindedir." cümlesini izah eder misiniz?

Ahiretteki ebedi cennet hayatı; dünyadaki iman ve ibadetin bir sonucu iken, **ebedi cehennem de** küfür ve inkarın bir sonucudur.

İnsan bu dünya hayatında iman edip salih ameller işlerse, Allah bu insana öbür dünyada sonsuz lezzet ve mutlulukları içinde barındıran cenneti nasip edecek inşaallah. *Aynı insan bu dünya hayatında küfür ve inkara sapıp günahlı bir hayat geçirirse*, Allah bu insanı ebedi acı ve azapları içinde barındıran cehenneme atacak, denilmek isteniyor.

Tercih insana kalmış...

"İnsanın kıymetini tayin eden, mahiyetidir. Mahiyetin değeri ise, himmeti nisbetindedir. Himmeti ise, hedef ittihaz ettiği maksadın derece-i ehemmiyetine bakar..." ifadelerini izah eder misiniz?

İnsanın nazarı en fazla bir iş ile meşgul olabilir, aynı anda başka bir iş ile meşgul olsa ya karıştırır ya da ikinci işi idrak edemez. İnsan ikinci işe değil birinci işe odaklandığı için ikinci iş tebei oluyor, yani ikinci planda kalıp dikkat olunamıyor. Bu yüzden ikinci işte çok büyük yanılma ve hatalar olabilir. Bu mana her hususta böyledir.

Mesela, insan kainat kitabında katibi ararken, yani bütün dikkati katip üzerinde iken bazen sebepler önüne çıkar; sebeplere de dikkat kesilmediği için sebepleri katip zanneder. Sebeplerin katip olma ihtimali muhal iken dikkat azlığından dolayı imkansız mümkün görüyor.

İnsanın kıymet ve mahiyeti, himmeti ve gayreti nispetindedir. Himmet ve gayretin derece ve kıymeti ise, amaç ve meşgul olduğu şey ile ölçülür. İnsan aynı zamanda uğraştığı ve yöneldiği bir şeyde kaybolup kendinden geçiyor. İşte bu noktalara binaen, adi bir iş ya da uğraşı büyük bir adama yakıştırılmaz. Zira tenezzül etmez. Güya o büyük adam himmet ve gayretini o küçük şeye sığdıramaz. Himmet ve gayreti ağır, o şey gayet hafif olduğundan, güya denge bozulur.

Bütün bu ölçü ya da ölçüçükler insanlığın tabiat ve karakterine nakşolduğu için, aynı ölçüleri Allah hakkında da kullanarak, "*Allah cüzi ve hasis işler ile meşgul olmaz.*" diyerek, Allah'ın ilim ve kudret gibi sıfatlarının ihata ve her şeyi kuşattığını kabullenemeyip inkar ediyorlar. Güya İlahi himmet ile dünyanın adi meşguliyetleri bir noktada birleşmez. Öyle ise hasis ve basit işlerin icadını sebeplere vermekte bir beis yok, diyerek tabiat bataklığına sürükleniyorlar. Halbuki insanın bu kıstas ve ölçüleri Allah hakkında cari caiz değildir.

Allah'ın bütün kainatı ve kainat içindeki adi ve hasis şeyleri tedbir ve tasarruf etmesi, onun Zat-ı Mukaddesine leke değil bilakis azametine miyas olur ve onu yüceltir. Düşünsene, yer yüzündeki bütün zerrelere ve bundan mürekkep bütün mahlukatı aynı anda aynı keyfiyet ile tedbir ve terbiye etmek ne kadar azim bir kibriya ve ne denli bir azamete işaret anlamak gerekir.

"İnsanın var olması, cehennemde bile olsa O insan için bir nimettir." diyor Risalelerde. Delillerle açıklar mısınız?

"S - Pekâlâ, o ebedî ceza hikmete muvafıktır; kabul ettik. Amma merhamet ve şefkat-i İlâhiyeye ne diyorsun?"

"C - Azizim! O kâfir hakkında iki ihtimal var. O kâfir, ya ademe gidecektir veya daimî bir azap içinde mevcut kalacaktır. Vücudun -velev cehennemde olsun- ademden daha hayırlı olduğu vicdanî bir hükümdür. Zira adem, şerr-i mahz olduğu gibi, bütün musibet ve mâsiyetlerin de mercüidir. Vücut ise, velev cehennem de olsa, hayr-ı mahzdır. Maahaza,

kâfirin meskeni cehennemdir ve ebedî olarak orada kalacaktır."(1)

İnsanın mahiyetine bir çok hissiyat ve latifeler konulmuştur. Bu hissiyat ve latifelerin hepsinin hüküm ve sezme biçimleri veya hissediş kuvvetleri birbirlerinden farklıdır. Mesela, vicdanın hissettiği ince bir meseleyi akıl tartıp şekillendiremez. Ya da kalpte ince ve latif bir şekilde beliren manayı kesif ve maddi olan dil ifade etmekte zorlanır vs... Bu hüküm ve meseleleri hesaba katmadan değerlendirmeye gitmek yanlış olur kanaatindeyiz.

Üstad Hazretlerinin yukarıda da ifade ettiği gibi, bu mesele tenle ve cesetle ilgili değil, vicdanla ilgili bir meseledir. Yani ebedi yokluğu vicdan penceresinden değerlendirirsek, vicdan cehennem de olsa ebedi yaşamayı isteyecektir. Ama meseleye ceset ve tenden bakacak olursak elbette insan cehennem ateşine karşı toprak olmayı, hatta belki de yok olmayı arzu edecektir.

Bu meselede nefsin hükmü ile vicdanın hükmü karıştırıldığı için, insanlar meseleyi mübalağa zannediyor ya da hissedemiyor. Halbuki nefis hazır andaki bir gram azaptan kurtulmak için ilerideki bin ton mükafatı reddedecek mahiyettedir. Aynı şekilde bir gram hazır menfaat için de ilerideki binler ton azabı kabul edecek bir ahmaklıktadır. Nefsin bu karanlık ve ahmak penceresinden bakılırsa, elbette vicdanın bu ince ve latif meselesi idrak olunamaz.

Özellikle, maddeci felsefenin hisleri ve duyguları yaraladığı bu asırda insanların böyle latif ve vicdani hükümleri ve meseleleri idrak etmeleri pek mümkün görünmüyor. Zira materyalist felsefe insanların ince, latif, hassas hissiyatlarını ve sezme kuvvelerini dumura uğrutup köreltmıştır. Bu körelmiş hissiyatlar ancak tahkiki bir iman dersi ile yeniden hayat bulabilirler. Hassasiyeti gitmiş bir terazi ancak kaba ve kesif şeyleri tartıp ölçebilir. Bizim vicdan terazimiz şayet Üstad'ın vicdan terazisi gibi latif ve hassas olsa idi, biz de "*cehennem de olsa ebed isterim*" vicdani hükmünü anlayıp tartabilirdik.

Azap içinde iken ebediyeti tatmayacak tespiti nispi bir şeydir. Halbuki insan varlık ve yokluk tercihini genel olarak yapar, bir olayın tesiri ile yapmaz. Şayet bir olayın tesiri ile hareket umumi bir yol olsa idi, bugün insanlık hayatını devam ettiremez idi. Demek hususi olayların tesiri ile umumi olaylardaki hüküm karıştırılmamak gerekir.

Şayet sadece insanın vicdanı cehenneme atılsa idi yokluk ve hiçliğe karşı "**ebed, ebed**" diye bağıracaktı. Sadece nefis ve ceset cehennemde olsa idi belki o zaman hüküm değişebilirdi.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 7. Ayet Tefsiri.](#)

"Kalbden maksat, sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak, bir lâtife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı vicdan, mâkes-i efkârı dimağdır." Kalp Et Parçasından mı İbarettir?

Üstad burada insanın his ve duygularının sultanı olan **manevi kalbin** tarifini yapıyor.

Kalp, fiziki bedenimizdeki çam kozalağını andıran bir et parçasından ibaret değildir. **Kalp**, Allah'ın bir ihsan ve ikram eseri olarak bize verdiği vicdandan gelen hissiyat ile dimağdan, yani akıldan gelen fikirlerin depolandığı ve şekillendiği bir latife, bir duygudur.

Kalbi besleyecek ve onu çalıştıracak iki kanal, iki kutup vardır. Biri, yaratılıştta insana takılan hakkın ve doğrunun kıstaslarını taşıyan, hislerin toplamını temsil eden vicdandır. Bu vicdandaki hakka ve doğruya pusula olan hisler, kalbe uzanan ve onu besleyen ana damardır.

İkincisi ise dimağdır.

Yani hakkı, batılı, doğruyu, yanlış, zararı ve menfaati temyiz ve tefrik eden ve bunu fikir olarak kalbe ulaştıran ikinci ana damardır. Bir çeşit, kalbi besleyen ve şekillendiren iç ve dış etkenlerdir. Kalp, doğuştan boş bir sayfa iken, bu sayfayı dolduran iki kalem gibi çalışırlar. vicdan ve dimağ.

"Küfür, gayri mütenahi nimetlere küfran olduğundan..." Küfür gayri mütenahi nimetlere küfrandır, deniyor. Halbuki gördüğümüz nimetler sayılı değil mi? Gördüğümüz bütün nimetler sınırlı değil mi?

"Gayri mütenahi nimetler" tabirini iki şekilde anlamak mümkündür:

Birisi, cennet ve cennet nimetlerinin sonsuzluğudur. Nimet sadece bu dünya ve içindekilere münhasır değildir. Ölüm geçici bir sönmek olup ebedi hayatın başlangıcıdır. Ebedi hayatta ise nimetler gayr-i mütenahidir. Kafir küfrü ile sadece dünya nimetlerini değil, bekaya ait gayr-ı mütenahi nimetleri de inkar ediyor. Bu noktadan baktığımız zaman **"gayr-ı mütenahi nimetler"** tabiri zahiri üzerine anlaşılabilir.

İkincisi, İster Kur'an'da olsun ister hadiste olsun ister Kur'an ve hadisin tefsiri olan Risale-i Nur'da olsun, bu gibi rakamlar semboliktir. Yani hakikati ifade etmede bir araç, bir vasıtadırlar. Yoksa matematikte olduğu gibi aritmetik bir değer ifade etmezler. Bu gibi tabirler sadece maksada işaret için kullanılan araçlardır. Genelde bu gibi rakamlar ve tabirler kesret için kullanılırlar. Yani bir şeyin çokluğuna ya da ehemmiyetine işaret için sarf olunurlar.

İş yeri sahibi bir işçiyi işe alırken maaşı hususunda net ve aritmetik konuşur, yuvarlak bir rakam kullanmaz. Değeri ne ise onu tam olarak ifade eder, hatta sözleşme yapar. İş yeri sahibi yuvarlak ve genel bir rakam kullansa abes olur.

Bir istatistikçi ise kaba ve genel değerlerin saptanmasında tahmini ve yuvarlak bir rakam kullanır. Bu istatistikçiden net bir rakam ya da değer istemek bu ilme uygun olmaz. Zira bu ilim rakamların netliği ile değil, genel eğilim ve değerler ile uğraşır.

Risale-i Nur gibi tefsirlerde, tıpkı istatistik ilmindeki gibi rakamlar net ve tam olmaz, olması da gerekmez. Bu gibi eserlerde maksat, insanlığı hayra ve güzele teşvik olduğu için, rakamlar ikinci planda ve maksada hizmet için kullanılır.

"Terhibin vicdan üzerine tesiri, terhibi tasdik etmekle olur. Terhibin tasdiki ise, haricî bir azabın vücuduna mütevakkıftır. Zira vicdan, akıl ve vehim gibi, haricî ve ebedî hakikat hükmüne geçmiş bir azabdan yapılan terhible müteessir olur..." izahı?

Terhib, kelime olarak bir şeyden korkutmak ve sakındırmak demektir. Korkutmak ve sakındırmanın en önemli rüknü ve esası da cezalandırmaktır. Ceza olmadan terhib,yani sakındırma ve korkutma olmaz.

Mesela, birisine desen şunu yapmazsan seni hapse atarım, şayet ortada hapis ve hapse atacak güç ve kudret sende yoksa, o kişi senden korkmaz ve seni ciddiye almaz. Ama hapis ve hapse atacak kudret mevcutsa, o zaman o korkutma ve sakındırma tesir eder ve kişiyi harekete geçirir.

Aynı şekilde Allah'ın Kur'an'da bizi korkutmasının ve sakındırmasının vicdanımız üzerinde etkili olabilmesi, korkutulan şeye iman ve tasdik etmemiz ile mümkündür. Yani Allah ve cehennem fikrine iman etmeyen birisine terhib yani korkutma tesir etmez. Öyle ise terhibin tesirli olması için öncelikle sağlam bir iman lazımdır. Sadece iman da yetmez, Allah'ın iman edilen cehennemi hâlihazırda yaratıp mevcut bir şekilde tutması ve onun varlığına işaret eden kuvvetli delilleri de talim etmesi gerekir ki Kur'an'da bu fazlası ile yapılmıştır. Yani mevcut ve hazır olan bir cehennem ile tehdit edip sakındırmak, mevcut olmayan ve bilinmeyen bir cehennemle sakındırmaktan daha etkili ve tesirlidir, denilmek isteniyor. Öyle ise Kur'an'nın şiddetli bir şekilde ateş ile insanları tehdit ve sakındırması, aynı hikmet ve belagattir.

İlgili yere ulaşmak için tıklayınız:

[İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi, 7. Ayet Tefsiri.](#)

"Ve keza, mebde itibarıyla rüyette bir ıztırar vardır; sema'da, tahatturda ihtiyar vardır. Evet, gözün açılmasıyla eşyayı görmemek mümkün değildir. Fakat mesmuatı dinlemekte veya hâtıratı tahattur etmekte bu ıztırar yoktur." izah eder misiniz?

"Ve keza, mebde itibarıyla rüyette bir ıztırar vardır; sema'da, tahatturda ihtiyar vardır. Evet, gözün açılmasıyla eşyayı görmemek mümkün değildir. Fakat mesmuatı dinlemekte

veya hâtıratı tahattur etmekte bu ıztırar yoktur."(1)

İnsan bir şeyi dinlemek ve düşünmekte irade sahibidir, lakin görmenin ilk aşamasında irade sahibi değildir. İnsan gözünü açtığına gördüğü şeyler arasında bir tercih yapamaz. Ben şunu görürüm şunu görmem diyemez. Ama iki sestem birisi arasında tercih yapabilir.

Mesela bir yerde iki şarkı sesi olsa ikisinden birisine yönelebilir. Ama aynı karede yer alan iki farklı görüntü arasında tercih ve seçim yapamaz. Her ikisini de aynı anda görmek zorundadır. Bu yüzdendir ki, mahreme ilk bakış haram olmaz, ikincisi haram olur. Zira ikinci bakış insandandır. Zaten Üstad Hazretleri bakmanın her aşaması için muztardır demiyor, mebde itibari ile muztardır diyor.

Mebde ifadesini dikkate alırsak mesele anlaşılıyor. İlk bakışta zorunluluk varken ilk işitmede insan tercih yapabilir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Suresi 7. Ayet Tefsiri.](#)

"Zıt zıttına muannid ise de çok hususlarda mümasil olur." ifadesini açıklar mısınız?

"Altıncısı: Zıt, zıddına muânid ise de, çok hususlarda mümasil olur. Binaenaleyh iman, lezaiz-i ebediyeyi ismar ettiği gibi, küfür de âlâm-ı elîmeyi ve ebediyeyi âhirette intaç etmesi, şe'nindedir."(1)

Cennet ile cehennem muhteva olarak birbirine iki zıttır. Lakin birbirlerinin vücuduna ve manasına da mümasildirler. Yani birbirlerini gösterip iktiza ediyorlar. Evet cenneti anlamlı kılan, onun zıddı olan cehennemdir. İman ve ibadet nasıl cennetin varlığına gerekçe teşkil ediyor ise, küfür ve isyan da aynı şekilde cehennem varlığına gerekçe teşkil edip, ortak gaye olan ahiretin kurulmasında birleşiyorlar ve mümasil oluyorlar. Yani aynı hedefi iktiza ediyorlar.

Küfür nasıl imanın kıymet ve güzelliğini göstermek noktasında ona mümasil ise, yani onu kendi aynasında parlatarak gösteriyor ise, aynı şekilde cennet ve cehennemde de bu mana hükmediyor. Cennetliklerin, zalimleri ve kafirleri azap içinde görmesi nasıl cenneti ikmal ediyor ise, aynı şekilde cehennemliklerin de cennetteki müminleri ve mazlumları görmesi ve bilmesi cehennem azabını tekmil edip tamamlıyor.

Soğuk ile sıcak mizaç olarak birbirlerine zıt olsalar da, birbirlerinin nispi değerlerini göstermek noktasından birbirlerine yardımcı ve mümasildirler. Sıcak aynasında soğukun kıymeti bilinir; soğuk aynasında da sıcakın kıymeti bilinir. Allah kainatta nispi değerleri göstermek için zıtları birbirinin imdadına ve yardımına göndermiştir ki, Üstad Hazretlerinin "**mümasil olur**" ifadesi bu inceliğe işaret ediyor.

Kainattaki bütün kötülük ve şerler, en az iyilik ve hayırlar kadar ahirete bakar ve ona işaret eder. Dünyadaki lezzetler ile cennet arasında nasıl bir irtibat varsa, dünyadaki azap ve sıkıntılar ile

cehennem arasında da benzer bir irtibat vardır ki, mümasil tabiri bu benzerliğe kinayedir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 7. Ayetin Tefsiri](#)

"Fakat kafir, kendi ameliyle bu duruma kesb-i istihkak etmişse de, amelinin cezasını çektikten sonra, ateşle bir nevi ülfet peyda eder" ile "...onlardan azap da hafifletilmez" ifadesini beraber düşününce nasıl anlamak lazım?

Onlar bu lânet içinde ebedî olarak kalırlar.Onların azapları hafifletilmeyeceği gibi,Kendilerine yeni bir mühlet de verilmez. (Bakara-162)

Fakat kâfir, kendi ameliyle bu duruma kesb-i istihkak etmişse de, amelinin cezasını çektikten sonra, ateşle bir nevi ülfet peyda eder ve evvelki şiddetlerden azade olur. O kâfirlerin dünyada yaptıkları a'mâl-i hayriyelerine mükâfaten, şu merhamet-i İlâhiyeye mazhar olduklarına dair işârât-ı hadisiye vardır. İşârâtü'l-İ'câz - Bakara Sûresi, 7.ayetin tefsiri

Üstad'ın bu hükmü ile ayet arasında birkaç te'lifat yapılabilir.

Birincisi: Üstad, ifadelerinde azap hafifleyecek demiyor, sadece ülfet olacak diyor. Halbuki ayetin zahirinde, azabın şiddetin aynı ile kalacağı söyleniyor. Dolayısı ile aralarında bir tenakuz ve çelişki yoktur. Azap aynı şiddetinde devam ederken, kafirin bedeni o ateşe ülfet etmekle bir derece rahatlayabilir.

İkincisi: Tefsir usulünde, ayetin mutlak ve kayıtsız hüküm ve ifadesini başka bir ayet ya da hadis kayıtlandırıp hükmünü sınırlandırabilir. Üstad ifadelerinde bu manaya dair hadis vardır diyor, demek ayetin mutlak hükmünü ve ifadesini o hadis sınırlandırıp kayıtlandırıyor. Bunun tefsir ilminde çok örnekleri vardır.

Acı, elem, musibet, cehennem gibi riskleri almaktansa varolmamak daha anlamlı geliyor. Yoklukta kalsaydık herhangi bir talebimiz, var olma arzumuz dahi olmayacaktı. Varlığın cehennem gibi riski göze aldırarak güzellikleri, hayırları nelerdir?

"O kâfir, ya ademe gidecektir veya daimî bir azap içinde mevcut kalacaktır. Vücudun-velev Cehennemde olsun-ademden daha hayırlı olduğu vicdanî bir hükümdür. Zira adem, şerr-i mahz olduğu gibi, bütün musibet ve mâsiyetlerin de merciidir. Vücut ise, velev

Cehennem de olsa, hayr-ı mahzurdur. Maahaza, kâfirin meskeni Cehennemdir ve ebedî olarak orada kalacaktır."(1)

İnsanın mahiyetine bir çok hissiyat ve latifeler konulmuştur. Bu hissiyat ve latifelerin hepsinin hüküm ve sezme biçimleri veya hissediş kuvvetleri farklıdır.

Mesela, vicdanın hissettiği ince bir meseleyi akıl tartıp şekillendiremez. Ya da kalpte ince ve latif bir şekilde beliren manayı kesif ve maddi olan dil ifade etmekte zorlanır... Bu hüküm ve meseleleri hesaba katmadan değerlendirmeye gitmek yanlış olur.

Üstad'ın yukarıda da ifade ettiği gibi bu mesele tenle ve cesetle ilgili değil, vicdanla ilgili bir meseledir. Yani ebedi yokluğu vicdan penceresinden değerlendirirsek, vicdan, cehennem de olsa ebedi yaşamayı isteyecektir. Ama meseleye ceset ve tenden bakacak olursak, elbette insan cehennem ateşine karşı toprak olmayı, hatta belki de yok olmayı arzu edecektir.

Bu meselede nefsin hükmü ile vicdanın hükmü karıştırıldığı için, insanlar meseleyi mübalağa zannediyor ya da hissedemiyor. Halbuki nefis hazır andaki bir gram azaptan kurtulmak için ilerideki bin ton mükafatı reddedecek mahiyettedir. Aynı şekilde bir gram hazır menfaat için ilerideki binler ton azabı kabul edecek bir ahmaklıktadır. Nefsin bu karanlık ve ahmak penceresinden bakılırsa elbette vicdanın bu ince ve latif meselesi idrak olunamaz. Ya da mübalağa gibi algılanır.

Özellikle maddeci felsefenin hisleri ve duyguları yaraladığı bu asırda, insanların böyle ince ve latif vicdani hükümleri ve meseleleri idrak etmeleri pek mümkün görünmüyor. Zira materyalist felsefe insanların ince, latif, hassas hissiyatlarını ve sezme kuvvelerini dumura uğrutup köreltmıştır. Bu körelmiş hissiyatlar ancak tahkiki bir iman dersi ile yeniden hayat bulabilirler.

Hassasiyeti gitmiş bir terazi ancak kaba ve kesif şeyleri tartıp ölçülebilir. Bizim vicdan terazimiz şayet Üstad'ın vicdan terazisi gibi latif ve hassas olsa idi bizde cehennem de olsa ebed isterim vicdani hükmünü anlayıp tartabilirdik.

"Azap içinde iken ebediyeti tatmayacak" tespiti nispi bir şeydir. Halbuki insan varlık ve yokluk tercihini genel olarak yapar bir olayın tesiri ile yapmaz. Şayet bir olayın tesiri ile hareket umumi bir yol olsa idi bugün insanlık hayatını devam ettiremez idi. Demek hususi olayların tesiri ile umumi olaylardaki hüküm karıştırılmamak gerekir.

Öyle ise nefis ve cismin penceresinden bakıp sadece azabın kuvvetli dairesinde varlık ve yokluğu değerlendirirsek meseleyi sağlıklı bir neticeye götüremeyiz. Nasıl öfke hakim iken akıl ve muhakeme susar, aynı şekilde nefis ve tenin hakim olduğu bir düşünce yapısında vicdan ve ruhun hükümleri pek anlaşılmasusarlar.

Şayet sadece insanın vicdanı cehenneme atılsa idi, yokluk ve hiçliğe karşı **"ebed ebed"** diye bağıracaktı. Sadece nefis ve ceset cehennemde olsa idi belki o zaman hüküm değişebilirdi, sizin dediğiniz gibi varlık yokluğa tercih edilebilirdi. Nefis ve ten geleceği sezip idrak edemez, sadece anını düşünür, o anki haletin tesiri ile hareket eder. Öyle ise varlık ve yokluk kavramlarını değerlendirirken vicdan ve ruh penceresinden değerlendirmek gerekiyor.

Bir bıçak ya da kesici bir alet, bin yıl rafta kalsa kimseyi kendiliğinden öldürmez. Bir bombanın pimi çekilmese hiçbir şekilde kendiliğinden patlamaz. Yani bu gibi şeylerin yapılması ve yaratılması şer değil, onların kötü bir şekilde kullanılması şerdir. Bıçak yemekte de kullanılır, adam kesmekte de kullanılır. Şayet yemekte kullanılır ise hayır, adam kesmekte kullanılır ise şer olur. Öyle ise bu gibi hayır ve şerre kabil olan şeyleri şerre kullanmak, insana ait bir zulüm ve acıdır; yoksa onların yaratılmasında herhangi bir şer ve çirkinlik yoktur.

Yağmurun yağması külliye hayır iken, derenin ağzına ev yapıp sele kapılarak yağmuru kendi aleyhimize çevirmemiz yağmurun yaratılmasını şer yapmaz. Yağmuru kendimize düşman yapan şey, bizim dikkatsizlik ve tedbirsizliğimizdir. İnsan iradesi ile her şeyi kendine dost yapabileceği gibi düşman da yapılabilir, bunun sorumluluğu insana aittir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 7. Âyet Tefsiri](#)

Akıl marifet içindir, irade ibadetullah içindir, his muhabbetullah içindir. Nerede geçiyor, izah eder misiniz?

Öncelikle tam bu şekliyle bir ifadeye risalelerde rastlayamadık. İzahına gelince, aşağıda arz etmeye çalışalım:

Marifet, bilmek ve tanımak manasına geliyor ki, ancak akıl ile olabilecek bir şeydir. Marifetin mahalli ne kadar kalpte olsa da, kalbe marifeti ulaştıran ve yerleştiren ana kaynak akıldır. Üstad Hazretleri bu hususa şu şekilde işaret ediyor:

"İhtar: Kalbden maksat, sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak, bir lâtife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı vicdan, mâkes-i efkârı dimağdır."(1)

Kalp: İnsan mahiyetinin merkezinde yerleşmiş, karar verme veya vermeme vazifesini gören akıl ve vicdan gibi kanallar ile beslenen bir latifedir. **Akıl** dış alemde gelen verileri kalbe gönderir. **Vicdan** ise insanın fitratına derç edilmiş, doğuştan gelen hakikat miyarıdır. **Vicdan**, bir nevi insanın iç aleminin mizanlarını kalbe gönderen bir iç kanaldır.

Bu iki kanaldan gelen veriler ve malumatlar, kalp denilen latifede depolanır ve kalp bu verilere göre gelişir ve şekillenir. Kalp hayatta yolunu bu veriler ışığında seçer ve ona göre yaşar. Bu yüzden kalp, insan mahiyetinin en önemli merkezi, en yön verici karar mekanizmasıdır. Kalbin bu işleyişinde ve çalışmasında akıl ile gelen **marifetin** büyük bir tesiri vardır.

İrade, kalbin bu marifetine göre hüküm verir. Yani kalpte ne varsa, hangi marifet yerleşmiş ise, irade o doğrultuda karar verir. Allah'a marifeti olan bir kalp ve akıl, elbette iradeyi ibadete sevk edecektir. **İbadet**, emre itaat manasını içerdiği için, iradeye bakıyor.

Muhabetin de mahalli kalptir. Zaten muhabbet kuvvetli bir marifet ve imanın neticesi ve uzantısı gibidir.

Bazı ayetlerde; cehennemde azabın hafifletilmeyeceği manası vurgulanıyor. Üstad İşaratü'l İ'cazda, cehennemde ateşe ülfet olacağı şeklindeki beyanatını nasıl anlamalı?

Bu meseleye birkaç açıdan bakabiliriz.

Birincisi: Tefsir ilminde hadisler, ayetin mutlak ve umumi manasını takyit edebilir. Bakara Suresi'nde geçen azabın hafifletilmeyeceği manası, hadislerle sınırlandırılmış olabileceği anlaşılıyor. Zaten cehennemde de tabakalara ayrılması ve her cehennem ehlinin aynı derecede cezalandırılmaması meseleye işaret eder.

İkincisi: Üstad, “Azap hafifletilir,” demiyor. Yanan kişi, azaba alışır, **ülfet eder**, diyor. Bu da ayetin manasına zıt olmaz. Ülfet, bir şeye alışmak demektir. Nasıl ki, bir musibetin ilk anı ile sonraki anları azap noktasından farklıdır. İlk anlar, en zor ve en çetin anlardır. Sonraki anlar ise, vücudun intibakı ile azabın ilk anki şiddeti hafifliyor.

Burada, hafifleyen, azap değildir, Azabın verdiği acıdır. Soğuk bir ortama girince, ilk anda şiddetli üşürüz. Ancak zamanla, vücut ülfet etmeye başlayınca o ilk şiddetli soğuktan gelen üşüme gider. Halbuki, o soğuk ortamda bir değişme ve hafifleme yoktur, değişen ve alışan insan bedenidir..

Üçüncüsü: Cehennemde, azaba ülfet edemeyecek büyük kafirlerin var olduğuna dair hadis ve ayetlerde vardır. Mesela, gayye kuyusu var ki, cehennem bile onun şiddetinden Allah'a sığındığına dair hadisler vardır.

Bakara ve Nebe surelerinde geçen ayetlerin onlara bakması da muhtemeldir. Ehl-i kitap ile müşrikleri, Kur'an aynı kefeye koymuyor. O zaman, cehennemde de aralarında bir fark olması gereklidir.

Bir abimiz Risale sohbetinde "Göz aldanır, kulak aldanmaz." dedi. Bu konuyu açıklayabilir misiniz? Bu umumi bir düstur mudur?

"S - Kalbden sonra tercihen sem'in zikredilmesi neye binaendir?"

"C - Melekât ve malûmat-ı kalbiye, alelekser kulak penceresinden kalbe girerler. Bu itibarla, sem', kalbe yakındır. Ve aynı zamanda, cihât-ı sitteden malûmat aldığı cihetle kalbe benziyor. Zira göz, yalnız ön ciheti görür. Bunlar ise her tarafı görürler."(1)

Üstad'ın yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılacağı gibi; **kulak**, altı ciheti kuşatır **göz ise**; sadece bir noktaya bakabilir. Bu yüzden kulağın delilliği gözden daha geniş ve daha kuşatıcıdır.

Sohbeti yapan kardeşimiz belki bu noktaya istinaden "*Göz aldanır ama; kulak aldanmaz.*" demiş olabilir. Umumi bir prensip olduğu söylenemez. Burada sadece kulağın göze üstünlüğü vurgulanıyor. Yoksa göz sürekli yanılır anlamında değildir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 7. Âyet Tefsiri](#)

Bir emrin behemehal bir müessirin tesiriyle vücuda gelmesi lazımdır ki tereccüh bila müreccih lazım gelmesin. Ama itibari emirlerde tahsis edici bir şey bulunmazsa bile muhal lazım gelmez. Bu cümleyi açıklar mısınız?

Varlık üç nevidir.

Birisi, vacib olan vücuttur. Yani, vücudu ezeli ve ebedi olup, başka hiçbir şeye muhtaç olmayan, bizatihi nefsi ile kaim olan varlık ki, bu da Cenab-ı Hakk'dır.

İkincisi ise, mümteni vücut mertebesidir. Yani var olması, hiçbir zaman mümkün olmayan, vücudu imkansız olan şeylerdir.

Üçüncüsü ise, mümkün vücut mertebesidir. Yani, varlığı ve yokluğu müsavi olan şeylere denir. Var olması ve yok olması eşit olmasından, eşitliği bozup tercih eden bir müreccihe zaruret var. Bu müreccih ise, mümkün değil, vacib olması zaruridir. Zira mümkün, mümkününe illet olamaz. Devir ve teselsül delilleri bunun en kati ispatlarıdır. Öyle ise, varlığı yokluğuna galip gelen kainat, bütün zerrati ile bir vacib müreccihe delalet ediyor. İşte, kelamcılarının davası olan; "**Tercih bila müreccih muhaldir**" kaidesi bu manayı dile getirmektedir.

Varlığın üç nevinden biri olan mümkinat ta üç nevidir.

Birincisi, mevcut olan vücut mertebesidir. Yani varlığı yokluğa tereccüh etmiştir. Bu ise ancak ilahi irade ve kudret ile mümkündür.

İkincisi ise, madum olan mertebedir. Yani, varlığı mümkün, ama vücut sahasına çıkmamış olanlardır. Bunlar, zaten illet-i tamme istemezler.

Mevzuumuz olan **üçüncü kısım** ki, mevcut ile madum arasında olan nisbi ve izafi emirlerdir. Bunlar ne mevcut ki illet-i tamme istesinler, yani İlahi kudrete muhtaç olsunlar, ne de madum ki, bütün bütün yok sayılsınlar. İşte insan iradesi de bu sınıftandır. Onun için ne illet-i tamme, yani kudret-i İlahi devreye girip cebir olsun, ne de bütün bütün yok olup mesuliyetten kurtulsun. Böylece ne cebir, ne de hallakiyetin şumulünden ihraç söz konusu olamaz. İşte ehlisünnetin yolu bu minval üzeredir.

“Tercih bila müreccih” prensibi, itibari ve nisbi emirlerde -buna insandaki cüzi iradede dahil-caizdir denilebilir. Nisbi emirler için kullanılan bu kaidedeki müreccih kelimesi tercihe sebep olan üstün vasıf, üstün özellik anlamında kullanılmıştır. Yani bir şeyi başka bir şeye tercih etmenin veya seçmenin olabilmesi için, üstün bir yönü ya da vasfi olması gerekmez.

Tercih ya da seçme işi müreccihe bağlı ve mebni bir şey değildir. Buna şöyle şöyle bir örnek verebiliriz: Aynı vasıfta ve kalitede iki kalemden birini diğerine -hiçbir üstün vasfi olmaksızın- tercih edebiliriz. Tercihin illeti rüchaniyet, yani üstün sıfat değil, iradedir. Onun için eşit olan şeylerde de tercih yapabiliyoruz. Şayet üstünlük, tercihin asıl sebebi, yani illeti olsa idi, eşitliği bozup tercih yapmamız imkansız olacaktı. Ama vaka böyle değil. O zaman **“Tercih bila müreccih muhaldir.”** sözü itibari ve nisbi emirlerde batıldır ve bir hezeyandır.

“Tercih bila müreccih muhaldir.” mülahazasına göre tercih, ancak iki farklı kitab arasında olabilir. Zira iki farklı kitab arasında mutlaka tercihe sebep olacak bir rüchaniyet ve üstünlük yönü vardır. Bu üstün yön veya vasıf, tercihe bir illet ve sebep teşkil edecek, böylece tercih vuku bulacaktır. Bu manada ve fikirde cebir ve illiyet illeti hastalığı kokuyor. Bu vakaya da münafi bir hezeyandır. Doğrusu, itibari emirlerde tercih bila müreccih caizdir. Üstün vasıf olmaksızın, insan tercih yapabilir. Bu da mesuliyetin muktazisi olan irade-i cüziyenin varlığına delildir. Bunun misallerini herkes hayatında çoklukla görebilir ve buna şahidlik edebilir.

Hatta üstün vasfi olmayanı olana da tercih yapmak caridir. Bu ise kulun cebir altında olmadığını en önemli vesikasıdır. Mesela insan, imanın ve İslam'ın nihayetsiz üstün vasıf ve halleri olduğu halde, küfrü ve inkarı imana tercih edebiliyor. Bu da gösterir ki, insanın iradesini rüchaniyet değil, kendi müstakil kesbi belirliyor. Rüchaniyet illet olup, iradeyi selb etmiyor. Sadece bir kolaylık sağlayıp, mesuliyet veriyor. Tercih bila müreccih insan iradesi noktasından caiz ve caridir.

Amma **”Tereccüh bila müreccih”** muhaldir kaidesi ise sabit emirlerde esaslı ve hakikatlı bir kaide-i ilm-i kelandır. Sabit emirler ise vücudu ademine tereccüh etmiş, yani varlığı yokluğuna üstün gelmiş, harici bir vücut kazanmış, yapılmış, çıkartılmış demek olup bununda müreccihsiz, yani tercih edeni olmaksızın vücuda gelmesi aklen ve şeran muhaldir imkansızdır. Buradaki müreccih kelimesi meydana getiren, yapan, varlık ile yokluk dengesini bozan, fail demektir yoksa üstünlük ve rüchaniyet manasına değildir.

Tercih eden olmadan, tercihin imkansız olması manası, itibari işler ve emirlerde değil, sabit yani mahluk ve mevcut olan işler ve emirlerde caridir. Kainat yaratılmazdan evvel, mümkün vücutu. Yani varlığı da yokluğu da eşitti. Şu anda varlık sahasında olanlar için şunu diyebiliriz:

Demek ki, varlığı yokluğuna tereccüh etti. Yani üstün geldi. Bu da demek oluyor ki, tercih eden

Vacibul vücut tercihini ve kasdını varlıktan yana istimal etti. Buna ilm-i kelimada, imkan ve hudus delili denir.

Bu manayı “**Tercih bila müreccih muhaldir.**” şeklinde hülasa etmişler. İşte tercih bila müreccih hükmünün itibari emirde farklı bir mana ve hüküm kazandığını bilmeyen, sabit emirlerdeki mana ve hükmünü itibari emirlere tatbik ile iltibasa düşüyor. Sabit emirlerde herhangi bir şeyi hallakiyet şumulünden ihraç şirktir, dalalettir. Ama itibari, yani harici bir vücudu olmayan irade-i cüziyeyide sabit emirler dairesine duhul etmekte cebri kabul, iradeyi inkardır. Bu da bir hezeyandır. İnsan iradesi bir şeyi tercih etmede üstün bir vasfa tercihi izale edecek kadar bir ızdıraba düşmez bu noktayı nazardan tam bir serbesiyet içindedir. Ama sabit emirlerde hiçbir tesiri dahli yoktur burada tam bir muzdaribdir acz ve fakrı buna en güzel şahittir.

Bir emrin, behemehal bir müessirin tesiriyle vücuda gelmesi lâzımdır ki, tereccuh-u bilâ-müreccih lâzım gelmesin, cümlesini izah eder misiniz?

Birisi: Emr-i sabit, yani hariçte vücut bulmuş, varlık sahasına çıkmış her türlü iş ve fiillere denir. Bu sabit emrin, yokluktan varlığa çıkması için, varlığını yokluğuna tercih eden, vacip bir müreccihe, yani tercih edecek bir Zat’a ihtiyaç duyulacağı aşıkardır. Yoksa, ortada bir tercih olup da, tercihi yapan zatın olmamasını düşünmek, imkansız kabul etmek olur ki, bu safsatadır.

Bu kural gereğince, yani **tereccüh bila-müreccih** gereğince, sabit emirlerde, yani yaratma ve icat etmek işlerinde Allah’ın tercihinden başka hiçbir tercih çalışmaz, geçersizdir. Burada tamamen külli irade olan Allah’ın iradesi esastır. İnsanın iradesi bu alana taalluk etmemektedir. Buna ızdırari kader, yani insan iradesinin geçerli olmadığı kader de diyebiliriz.

Emrin ikinci türü olan itibari emirlerde ise, tahsis edici insanın iradesidir. Zira itibari emirler mevcut ve fiil değildirler, bu sebeple kula verilebilir. Yani itibari emirler, harici bir vücut ve varlık olmadığından, müessir olan Allah’ın kudretine ihtiyaç duymazlar. Cebir ve baskı kudret sıfatının bir gereği olduğundan, itibari işlerde de kudret sıfatı tecelli etmediği için, **itibari emirlerde tercih bila müreccih** caiz oluyor.

Yani, insan iradesi, kudretin baskı ve cebri olmadan, özgürce tercih yapabiliyor. Yani özetle itibari emir ve işlerde, özellikle iradenin çalışma düzeneğinde, tercih eden, Allah’ın kudret ve iradesi olmadan, tercih etmek, yani kulun kendi tercihini yapması caizdir, muhal lazım gelmez, denilerek insanın özgürce tercih yapabildiği ispatlanıyor.

Emrin ikinci şiki olan itibari emirlerde tercih bila müreccih formülünde üstün bir vasıf olmasa da insan tercih yapabilir, denilmek isteniyor.

Mesela aynı değerde ve aynı özellikte olan iki arabadan birisini insan irade ile seçebilir, bu caizdir. Tercih etmek için ille de tercih ettirici üstün bir vasfın olması gerekemiyor. Şayet insanın tercihini

üstün bir vasıf tayin ediyor olsa idi, yukardaki arabadan birisini tercih etmemiz imkansız olurdu. Bu ise vakaya mutabık bir fikir değildir. Zira biz aynı değer ve vasıfta olan şeylerden birini tercih edebiliyoruz. **Öyle ise tereccüh olmadan, yani üstün bir sıfat olmadan tercih muhaldir, sözü batıl bir sözdür.**

Bu konu daha çok Cebriye Mezhebi'ne bir cevap teşkil ediyor. Cebriyeciler sabit emirlerde geçerli olan kaideyi itibari emirler sınıfından olan iradenin sahasına taşıyıp, iradenin tesirsiz ve cebir içinde olduğunu ispata kalkışıyorlar. Üstad Hazretleri de bu sabit ve itibari tasnifini yaparak, onların yanlıgılarını gösteriyor. Yani terüccüh bila müreccih ile tercih bila müreccih farklı şeylerdir, diyerek cebriyenin bu iradeyi inkar taarruzuna cevap vermiş oluyor. Malum kader konusunun özü, irade ile kader arasındaki uyumun temin edilmesidir. Üstad Hazretleri burada cebriyenin bu tezini çürüterek, irade ile kaderin uyum içinde olduğunu, bir biri ile çelişmediğini ispat ediyor.

Özet olarak; **"Tercih bila müreccih muhaldir."** Yani tecih eden olmadan, tercihin olması imkansızdır, önermesi, sabit emirlerde vacip ve doğrudur. Ama itibari emir ve işlerde, özellikle iradenin çalışma düzeneğinde, tercih eden, Allah'ın kudret ve iradesi olmadan, tercih etmek, yani kulun kendi tercihini yapması caizdir, muhal lazım gelmez.

Cehennemde Ateşe Ülfet Nasıl Olacak?

Üstadımızın Hristiyanların, fetrette kalanlarının ve faydalı işler yapanlarının cehennemde ebediyen kalacaklarını, ancak zamanla ateşe alışıp ülfet peyda edeceklerini ifade etmesi kendi kanaati değil; hadisi şeriflerin işaretleridir.

Bu meselenin sualdeki nazara verilen ayetlerle çelişmesi mümkün değildir. Zira ateşe ülfet edenlerin özellikleri kayıtlanmıştır ve genel bir ifade değildir. Site ziyaretçilerimizin meselelere dikkatle bakmalarını tavsiye ederiz.

Bu meselede örnek olması açısından şunları nazara alabiliriz. Cehenneme ülfet edenler için birkaç tahdit vardır.

- 1 - Ehl-i kitap olmaları
- 2 - Fetret devrini yaşamaları
- 3 - İnsanlığa faydalı işler yapmaları.

Ayrıca müşrik dahi olsa her kim faydalı bir iş ve amelde bulunmuş ise; Adil-i Hakim olan Allah, mutlaka ihkak-ı hak edecektir. Buna delil şu ayeti kerimedir; **" kim zerre kadar hayır işlerse mükafatını, kim de zerre kadar şer işlese cezasını görecektir"**

Bu ayete göre değil insanlar, hayvanlar arasında dahi bir muamele ve muadele olacaktır.

Cehennemde azap çeken bir insana, "Yok olmak ister misin?" dense, kabul etmeyecek mi? Üstad'ın yokluk telakkisinden bunu mu anlamak gerekiyor?

"S - Pekâlâ, o ebedî ceza hikmete muvafıktır; kabul ettik. Amma merhamet ve şefkat-i İlâhiyeye ne diyorsun?"

"C - Azizim! O kâfir hakkında iki ihtimal var. O kâfir, ya ademe gidecektir veya daimî bir azap içinde mevcut kalacaktır. Vücudun *-velev cehennemde olsun-* ademden daha hayırlı olduğu vicdanî bir hükümdür. Zira adem, şerr-i mahz olduğu gibi, bütün musibet ve mâsiyetlerin de mercüidir. Vücut ise, velev Cehennem de olsa, hayr-ı mahzdır. Maahaza, kâfirin meskeni Cehennemdir ve ebedî olarak orada kalacaktır."(1)

İnsanın mahiyetine bir çok hissiyat ve latifeler konulmuştur. Bu hissiyat ve latifelerin hepsinin hüküm ve sezme biçimleri veya hissediş kuvvetleri birbirlerinden farklıdır. Mesela vicdanın hissettiği ince bir meseleyi akıl tartıp şekillendiremez. Ya da kalpte ince ve latif bir şekilde beliren manayı kesif ve maddi olan dil ifade etmekte zorlanır... Bu hüküm ve meseleleri hesaba katmadan değerlendirmeye gitmek yanlış olur.

Üstad Hazretlerinin yukarıda da ifade ettiği gibi, bu mesele tenle ve cesetle ilgili değil, vicdanla ilgili bir meseledir. Yani ebedi yokluğu vicdan penceresinden değerlendirirsek, vicdan cehennem de olsa ebedi yaşamayı isteyecektir. Ama meseleye ceset ve tenden bakacak olursak, elbette insan cehennem ateşine karşı toprak olmayı hatta belki de yok olmayı arzu edecektir.

Bu meselede nefsin hükmü ile vicdanın hükmü karıştırıldığı için, insanlar meseleyi mübalağa zannediyor ya da hissedemiyor. Halbuki nefis hazır andaki bir gram azaptan kurtulmak için ilerideki bin ton mükafatı reddedecek mahiyettedir. Aynı şekilde bir gram hazır menfaat için de ilerideki binler ton azabı kabul edecek bir ahmaklıktadır. Nefsin bu karanlık ve ahmak penceresinden meseleye bakılırsa, elbette vicdanın bu ince ve latif meselesi idrak olunamaz.

Özellikle maddeci felsefenin hisleri ve duyguları yaraladığı bu sırda, insanların böyle vicdani hükümleri ve meseleleri idrak etmeleri pek mümkün görünmüyor. Zira materyalist felsefe insanların ince, latif, hassas hissiyatlarını ve sezme kuvvelerini dumura uğratıp köreltmıştır. Bu körelmiş hissiyatlar ancak tahkiki bir iman dersi ile yeniden hayat bulabilirler.

Hassasiyeti gitmiş bir terazi ancak kaba ve kesif şeyleri tartıp ölçebilir. Bizim vicdan terazimiz şayet Üstad'ın vicdan terazisi gibi latif ve hassas olsa idi, biz de *"cehennem de olsa ebed isterim"* vicdani hükmünü anlayıp tartabilirdik.

Şayet sadece insanın vicdanı cehenneme atılsa idi, yokluk ve hiçliğe karşı *"ebed, ebed"* diye bağıracaktı. Sadece nefis ve ceset cehennemde olsa idi, belki o zaman hüküm değişebilirdi.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 7. Âyet Tefsiri.](#)

Cenâb-ı Hakkın ef'alinde tercih edici bir garaza, bir illete ihtiyaç yoktur. Ancak tercih edici, Cenâb-ı Hakkın ihtiyarındır.. Cümlesini izah eder misiniz?

“Kâinatın yaratılıp yaratılmaması, insanların iman edip etmemesi, cennet ve cehennemi halk etmek veya etmemek” Allah için hiç fark etmez. Allah, bunların hepsinden müstağnidir.

“Tercih edici bir garaza ihtiyaç yoktur.” ifadesi bize bu dersi verir.

“O halde, bu âlem niçin yaratıldı?” denilecek olursa, bunun cevabı, **“Allah, iradesiyle bu şıkkı tercih etti.”** şeklinde olacaktır.

Yaratmayı irade buyurmasındaki aslî unsuru da Cenab-ı Hak bir hadis-i kutsisiyle bize şöyle bildirmektedir: **“Rahmetim, gazabımı geçti.”**

Çok farklı yönleri olan bu kelamın bir yönü de şudur: **“Allah vardı, onunla birlikte hiçbir şey yoktu.”** hadisinde haber verildiği gibi, bu varlık âlemi bir dönem, yokluk karanlığında bulunuyor ve varlık sahasına çıkmak için sanki İlâhî rahmetin tecelli etmesini bekliyordu. Allah'ın rahmeti gazabını geçmiş ve bu kâinatı yaratmayı irade buyurmuştur.

Kader Risalesinde geçen **“Tercih bilâ müreccih caizdir ve vaki'dir. İrade bir sıfattır. Onun şe'ni, böyle bir işi görmektir.”** cümleleri bize bu gerçeği anlamaktadır. Yani, bu kâinatın yaratılması için mutlaka “mûcib bir müreccih” (onun yaratılmasını gerekli kılacak bir sebep) gerekmez. Gerektiği şeklindeki bir düşünce, Allah'ın Gani-i Mutlak olmasıyla bağdaşmaz.

O halde, Allah katında bu âlemin yaratılması ile yaratılmaması birbirine denktir ve İlâhî irade bu âlemin yaratılması şeklinde tecelli etmiştir.

Cenab-ı Hakk'ın mümkünata kıyas edilmesi ve mümkünatın onun şuunatına miyasyapılması doğru değildir. Çünkü aralarındaki fark, yerden göğe kadardır. Bu cümleyi açıklar mısınız?

Mümkinat; Allah'ın yarattığı bütün mahlukatın başka bir ifade şeklidir. Yani mümkünat denildiği zaman, Allah'tan başka her şey ve her mahluk anlaşılır ki; Allah bunlardan hiçbirisine ne sıfat olarak ne de Zat olarak benzemez.

Sanat ile sanatkar arasındaki tek münasebet; sanat ve yaratma ilişkisidir. Yoksa sanatkar sanatın içinde aranmaz. Bu sebeple Allah, yarattığı hiçbir mahlukata ne Zâtı itibari ile ne de isim ve sıfatları bakımından benzemez. Allah mahlukat ve mevcudata benzemekten münezze ve mukaddestir. Bu

hakikat ayetlerde de kati olarak şöyle beyan edilmiştir: **"Onun benzeri hiçbir şey yoktur."** (Şura, 42/11) Ayrıca Allah'ın selbi sıfatlarından birisi de **"Muhalefetün ilhavadistir."** yani; yarattıklarına ve hiçbir mahlukata benzemez anlamına gelmektedir.

İnsanın cüzi kudreti ile Allah'ın külli kudreti arasında bir mikyas ve ölçü oluşturmak mümkün değildir. Nasıl ateş böceğinin küçücük ışıkçığı, güneşin sınırsız ışığı ile kıyas edilemez ise; Allah'ın ezeli ve ebedi sıfatları da mümkinat denen şu mahlukatın sıfatları ile kıyası kabil değildir. Belki bizdeki cüzi kudret ve ilim, onun sonsuz kudret ve ilmini anlamakta ve hissetmekte bir vahidi kıyas, uzaktan küçük bir işaret olabilir. Bundan ötesi yoktur.

Fatır suresi, 36. ayette, "İnkâr edenlerin cehennemde azapları azaltılmayacak,.." deniyor. Üstad ise, azaplarına bir süre sonra ülfet edeceklerini söylüyor. Burada bir tezat var mı?

Bu meseleye birkaç cihetten bakabiliriz.

Birincisi: Tefsir ilminde hadisler ayetin mutlak ve umumi manasını takyit edebilir. Bakara suresinde geçen azabın hafifletilmeyeceği manası hadislerle sınırlandırılmış olabileceği anlaşılıyor. Zaten cehennemde de tabakalara ayrılması ve her cehennem ehlinin aynı derecede cezalandırılmaması meseleye işaret eder.

Mesela, şu hadis azabın hafifleyebileceğine işaret ediyor:

"Resulullah (s.a.v.)'ın yanında amcası Ebu Talib anıldı da: "Kıyamet gününde şefaatinin amcama fayda vereceğini umarım. Şefaetimle amcam, topuklarına ulaşabilen ateşten bir çukura konulur da, o çukurda dimağının aslı kaynar." buyurdu. Abbas b. Abdulmuttalib (r.a.): "Ey Allah'ın Elçisi! Amcam Ebu Talib'e herhangi bir şeyle yarar sağladın mı? Çünkü o, daima seni korur ve senin için düşmanlarına karşı öfkelenirdi." dedi. Resulullah (s.a.v.): "Evet, o şimdi dibi topuklarına kadar olan ateşten bir çukur içindedir. Ben olmasaydım, muhakkak cehennemde en derin çukurunda olacaktı." buyurdu."(1)

İkincisi: Üstad Hazretleri *"azap hafifletilir"* demiyor, yanan kişi azaba alışır, ülfet eder diyor. Bu da ayetin manasına zıt olmaz. **Ülfet** bir şeye alışmak demektir. Nasıl ki, bir musibetin ilk anı ile sonraki anları azap noktasından farklıdır. İlk an en zor ve çetin iken, sonraki anlar ise vücudun intibakı ile azabın ilk anki şiddeti hafifliyor. Burada hafifleyen azap değil, azabın verdiği acıdır. Soğuk bir ortama girince ilk anda şiddetli üşürsün, sonra vücut ülfet etmeye başlayınca, o ilk şiddetli soğuktan gelen üşüme gider. Burada, o soğuk ortamda bir değişme ve hafifleme yoktur, değişen ve alışan senin bedenindir. Ayette azabın derecesi hafiflemez diyor, yoksa ülfet ile azaba intibak ederek acının ilk şiddeti gidemez demiyor.

Üçüncüsü: Cehennemde azaba ülfet edemeyecek büyük kafirlerin var olduğuna dair hadis ve ayetler de vardır. Mesela, gayye kuyusu var ki cehennem bile onun şiddetinden Allah'a sığındığına dair hadisler var. Bakara ve Nebe surelerinde geçen ayetlerin onlara bakması da muhtemeldir.

Ehli kitap ile müşrikleri Kur'an aynı kefeye koymuyor. O zaman, cehennemde de aralarında bir fark olması gerekli değil midir? Yani hafif azap şiddetli azap manası olabilir. Şeytan ve onun kurmayları belki ülfet nimetinden istifade edemeyecekler.

(1) bk. Buhârî, Edeb, 115/231, Menâkıbu'l-Ensâr, 39/102; Müslim, İmân, 90/357, Cenne, 12/33.

Hissiyatların yerinin kalp, yansıdığı yerin vicdan olduğu söyleniyor Risalelerde. Nefis ve onun bir şubesi olan enenin merkezi, yeri de mi kalptir?

Kalp, fiziki bedenimizdeki çam kozalağını andıran bir et parçasından ibaret değildir. **Kalp**, Allah'ın bir ihsan ve ikram eseri olarak bize verdiği vicdandan gelen hissiyat ile dimağdan, yani akıldan gelen fikirlerin depolandığı ve şekillendiği bir latife, bir duygudur.

Kalbi besleyecek ve onu çalıştıracak iki kanal, iki kutup vardır. **Biri**, yaratılıştta insana takılan hakkın ve doğrunun kıstaslarını taşıyan, hislerin toplamını temsil eden **vicdandır**. Bu vicdandaki hakka ve doğruya pusula olan hisler, kalbe uzanan ve onu besleyen ana damardır.

İkincisi ise dimağdır. Yani hakkı, batılı, doğruyu, yanlış, zararı ve menfaati temyiz ve tefrik eden ve bunu fikir olarak kalbe ulaştıran ikinci ana damardır. Bir çeşit, kalbi besleyen ve şekillendiren iç ve dış etkenlerdir. **Kalp**, doğuştan boş bir sayfa iken, bu sayfayı dolduran iki kalem gibi çalışırlar vicdan ve dimağ.

Üstad Hazretleri bu manayı şöyle özetliyor;

"İhtar: Kalbden maksat, sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak, bir lâtife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı vicdan, mâkes-i efkârı dimağdır."(1)

Yani kalbin bir fiziki bir de manevi yüzü vardır. Fiziki yüzü tıbbın alanına girer, manevi yüzü ise dinin sahasıdır. Üstad'ın izah ettiği kalp manevi kalptir. Beyin ile akıl arasında da benzer bir ilişki vardır. **Beyin** fiziki bir organdır, **akıl** ise soyut ve manevi latifedir. Tabi aralarında bizim anlamakta zorluk çektiğimiz ince ve latif bir ilişki bulunabilir. Bu iki azayı bütünü ile birbirinden koparmak kabil değildir.

İnsanın manevi haritası ile maddi haritası arasında bir münasebet ve iz düşünüm vardır, manevi kalp üzüldüğünde maddi kalp ona göre tavır alırken akıl sevindiğinde beyin de ona göre tavır alır, tamamen alakasız değildirler. **Ruh** nurani ve latif bir mahluk iken cesedin her zerresinde müdahale tasarrufu vardır aynı şekilde manevi kalbin maddi kalp üzerinde de etkisi bulunabilir.

Ene farazi ve vehmi bir sahiplik duygusudur. Yani hakikatte olmadığı halde var gibi düşünülen bir sahiplenme bir kabullenme duygusudur. Mesela, insanın ailesine benim ailem demesi evine benim evim demesi, vücut ve azlarına benim vücudum ve benim azalarım demesi buna örnek olarak

verilebilir. İşte buradaki "**benim**" ifadesi enedir. Halbuki hakikat noktasından ne aile, ne ev, ne vücut ve ne de azalar insanın değildir; hepsinin gerçek sahibi Allah'tır.

Allah insana bu sahiplenme duygusunu, mutlak isim ve sıfatlarını kavratmak ve kıyas yapmak için vermiştir. Yani insandaki cüzi ilim, cüzi kudret, cüzi irade, cüzi sahiplenme duygularının hepsi Allah'ın isim ve sıfatına açılan bir pencere gibidir. İnsan bu pencere ile Allah'ın isim ve sıfatlarını kavrar.

Mesela, der; *"ben cüzi kudretimle şu evi yaptım, Allah ise sonsuz kudreti ile kainat evini yapıp yarattı; ben cüzi ilmim ile şu kadar şeyleri bilirim, Allah ise sonsuz ilmi ile her şeyi bilir her şeye muttali'dir"* vs... İnsan sahip olduğu bu cüzi ve farazi hatlar ile kıyas yaparak Allah'ın sonsuz isim ve sıfatlarını idrak eder. Şayet bu sahiplenme duygusu olmasa idi, insan bu kıyası yapmayacağı için Allah'ın o sonsuz sıfatlarını idrak edemeyecekti.

Nefis, insan mahiyetinde maddi, cismani ve hayvani yönü temsil eden ve nurani ve latif duyguların terakki ve tekemmülünde rakip olan bir cihazdır. İnsanın nebati ve hayvani bütün istek ve arzularını cem eden bir terimdir, diyebiliriz nefse. Kesif ve cismani olduğu için Allah'ın isim ve sıfatlarının tamamının anlaşılmasında önemli bir miyardır. İnsan bu kesif nefsi ıslah ve terbiye ile nurani ve latif bir surete çevrilebilir. İşte nefsin mertebeleri bu ıslah ve terbiye sürecinin aşamalarından ibarettir. Şehvet ve öfke nefis kapsamında en önemli iki hissiyattır.

Yani özetle nefis kesif ve cismani bir cihaz iken ene vehmi ve itibari bir olgudur. Ene denilen farazi hattın kesif olan nefsin bir yerinde ve köşesinde olması pek makul olmaz. Belki ene vazife ve maksat bakımından nefisle aynı amaca hizmet ediyor olabilir, ama iş mekan ve madde noktasına gelirse durum farklılık arz eder. Yani vehmi olan bir şeye mekan izafe etmek doğru olmaz.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 7.Ayet Tefsiri.](#)

İlm-i sarfta malûmdur ki, câmidlerden ism-i fâil gibi sıfatlar yapılamaz. Ancak kisbî, nisbî, itibarî olan mânâ-yı masdarîden yapılabilir. Öyleyse, ölümün halkı katli değildir. Cümlesini açıklar mısınız?

Meselâ darp ve katle terettüp eden elem ve ölüm gibi "hâsıl-ı bilmasdar" ile tabir edilen şey, mahlûk ve sabit olmakla beraber, câmidir. İlm-i sarfta malûmdur ki, câmidlerden ism-i fâil gibi sıfatlar yapılamaz.

Vurmaya ve öldürmeye bağlı olan, acı ve ölüm gibi neticeler masdar (işe ve fiile sebep olmak demektir.) değil, masdardan hasıl olan fiil ve ameldir. Bu, acı ve ölüm mahluk ve yaratılmış olmakla beraber, cansız ve şuursuz şeylerdir. Acı ve ölüm, fiil ve amel olmasından dolayı, yaratıcısı Allah'tır. Gramer ilminde, cansız ve şuursuz şeylerden fail olmaz. Yani acı, adamı acıttı, ölüm adamı öldürdü denilmez. Adamın canını ancak şuurlu ve irade sahibi birisi acıtabilir, ya da öldürebilir.

Yani Ahmet adamı öldürdü, denilir. Burada ince bir nokta da öldürmek fiilini yaratan Allah'tır. İsteyip, talep eden ise Ahmet'tir. Ahmet öldürmeyi talep etti, Allah da yarattı. O zaman fail Ahmet olur, fiili yaratan ise Allah.

Ancak kisbî, nisbî, itibarî olan mânâ-yı masdarîden yapılabilir. Öyleyse, ölümün halkı katli değildir.

Burada kisbi, nispi, ve itibariden kast edilen şey; insanın iradesidir. Zira insanın iradesinin esası olan meyelan mahluk ve mevcut sınıfından değildir. Şayet mahluk ve mevcut sınıfından olmuş olsa idi, cebir lazım gelirdi. Yani insan iradesi özgür olarak seçme işini yapamayacaktı. Bu yüzden insan iradesinin özü olan meyelan, Allah'ın kudret sıfatının tecelli ve taallukunun kapsamında değildir. Böyle olunca, insan iradesi cebir şaibesinden masun olarak işin ve fiilerin aslını değil, vasfını seçebiliyor. Yani öldürmek fiilini isteyip, sahip olan insan iradesidir Bu fiili yaratan ise Allah'tır. Öyle ise öldürmek fiilini Allah'ın yaratması katillik değildir. Yani katillik vasfı, fiili yaratan Allah'a değil, fiili talep eden insana aittir.

İnsanın manevi mahiyetini bir sistem içinde, risalelerden de destek alarak tarif etmeniz mümkün mü acaba? Yani nefis, kalb, ruh, vicdan vs. gibi latifeleri, birbirleriyle olan ilişkileri gibi.

İnsanın mahiyeti genel hatları ile iki kısımdan müteşekkildir. Bunlar zahiri ve batini duygulardır.

Havass-ı hamse-i zahirî: Göz, kulak, burun, doku, dil olmak üzere beş duyudan oluşur. Bu duyuların her birisi bir aleme açılan pencere gibidir. İnsan bu pencereler ile o alemleri seyrederek.

Göz penceresi ile alem-i mubsirat denilen görüntü alemini seyrederek. Kulak penceresi ile alem-i mesmuat denilen sesler alamini işitir ve o alemden istifade eder. Burun ile alem-i şemmeye, yani kokular alemine açılır vs...

Havass-ı hamse-i bâtına: Akıl, kalp, ruh, vicdan, latife olmak üzere beş iç duyudan oluşur. Bu duyular da tıpkı zahiri duyular gibi manevi ve gaybi alemlere açılan birer pencere hükmündedirler.

Ruh: Ruh irade sıfatının hakim olduğu emir aleminden gelen bir komut ve emirdir veya bir kanundur. Bu emir ve kanuna da kudret sıfatı harici bir vücut ve ceset vererek onu somut ve görünür hale getirmiştir. Aynı zamanda başına da şuur takarak hem harici vücudu olan hem de başında şuuru olan bir kanun olmuştur. Faraza emir aleminden olan yer çekimi kanununa Allah kudreti ile bir ceset giydirse, inayeti ile de bir şuur verse idi, o da bir insan olurdu. Ya da insanın ceset ve şuurunu alsa, ruh bir soyut kanun oluverirdi. Onun için Üstad Hazretleri ruh ile soyut kanunları kardeş olarak vasıflandırmıştır.

İnsan mahiyetinin aslı ve esası ruhtur. Ruh bütün hasse ve duyguların efendisi ve yaşam kaynağıdır. Ceset ruh ile kaim olup ruha tabidir. Ruhsuz ceset olamaz, ama cesetsiz ruh olabilir. Ruh basittir,

bölünmez, parçalanmaz, eskimez, pörsümez, ölmez, dağılmaz, yaşlanmaz, ceset ise sayılan vasıfların tam aksidir.

Kalp: İnsan mahiyetinin merkezinde yerleşmiş karar verme veya vermeme vazifesini gören akıl ve vicdan gibi kanallar ile beslenen bir latifedir. Akıl dış alemde gelen verileri kalbe gönderir. **Vicdan ise** insanın fitratına derç edilmiş doğuştan gelen hakikat miyarıdır. Vicdan, bir nevi insanın iç aleminin mizanlarını kalbe gönderen bir iç kanaldır. Bu iki kanaldan gelen veriler ve malumatlar kalp denilen latifede depolanır ve kalp bu verilere göre gelişir ve şekillenir. Kalp hayatta yolunu bu veriler ışığında seçer ve ona göre yaşar. Bu yüzden **kalp** insan mahiyetinin en önemli merkezi, en yön verici karar mekanizmasıdır.

Üstad Hazretleri bu manayı şöyle özetliyor:

"İhtar: Kalbden maksat, sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak, bir lâtife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı vicdan, mâkes-i efkârı dimağdır."(1)

Yani kalbin bir fiziki, bir de manevi yüzü vardır. Fiziki yüzü tıbbın alanına girer, manevi yüzü ise dinin sahasıdır. Üstad'ın izah ettiği kalp manevi kalptir. Beyin ile akıl arasında da benzer bir ilişki vardır. Beyin fiziki bir organdır, akıl ise soyut ve manevi latifedir. Tabii aralarında bizim anlamakta zorluk çektiğimiz ince ve latif bir ilişki bulunabilir.

Vicdan: Vicdan ise insanın fitratına derç edilmiş olan doğuştan gelen hakikatlerin bir miyarıdır. Vicdan bir nevi insanın iç aleminin mizanlarını kalbe gönderen bir iç kanaldır. Bu iki kanaldan gelen veriler ve malumatlar kalp denilen latifede depolanır ve kalp bu verilere göre gelişir ve şekillenir. Vicdan, hak ve hakikatlerin hissedilmesini sağlayan ve insana ihtar eden bir mekanizmadır. Vicdan, manevi alemlerin esası ve haritası konumundadır. Hakikatlerin uçlarının temerküz ettiği cami bir aynadır. Hem ahlaki değerlerin hem de doğruluğun ana üssü gibidir. İnsan yanılabilir bile vicdan yanılmaz.

Ruh ile vicdan aynı şey değildir. Lakin lazımiyet noktasından vicdan ruha muhtaç ve onun bir cüzü gibidir. Ruh sadece vicdanın değil, diğer bütün manevi duygu ve latifelerin efendisi ve esası hükmündedir. Bu noktadan bakacak olursak vicdan, ruhun bir aleti bir vasıtası denilebilir. Diğer duyguların ruh temelli olması onun mümeyyiz vasfını yok etmez.

Mesela, kalp de ruh temelli bir duygudur ama işlev ve vazifesi yine ruh temelli olan akıldan farklıdır. Öyle ise vicdanın unsurları olan bir şey ruhun da havassı ve duygusu olabilir. Mesela irade vicdana unsur iken, ruha havastır.

Latife: İnsanın manevi ve latif duygularının genel adıdır. Bir nevi cihaz tabirinin zıddı gibidir. İnsanın mahiyetini bildiği bilmediği ne kadar manevi duyguları varsa bunların ortak ve genel adıdır diyebiliriz. Kalp, ruh, vicdan, bunlara örnek olarak verilebilir.

Latife kelimesi daha çok insanlığın yaşadığı ve duyduğu ama daha tam keşfedemediği duyguların genel bir ifade şeklidir. Var olup da ismi ve şekli bilinmeyen duygular da denilebilir.

İnsanın maddi cesedinin bir haritası olduğu gibi, maneviyatını da bir ceset olarak tahayyül edersek,

onun da manevi bir haritası vardır. Bu maddi harita ile manevi harita arasında birebir bir eşleşme yapmak zor ise de, ehemmiyet açısından bir eşleşme yapanlar da vardır..

Mesela, önem ve işlev açısından maddi cesette **kalp** ne ise, manevi cesette de **kalp** ona denk gelir. Keza, önem açısından **beynin** maddi cesetteki yeri ne ise, **aklın** da manevi ceset için yeri odur.

Bu yüzden akıl ve kalp gibi manevi cihazları, beyin ve et parçası olan yüreğe nispet etmişlerdir. Nasıl, **beyin ve yürek**, maddi cesedin en önemli azaları ve sultanları ise, **akıl ve kalp** de manevi cesedin sultanları mesabesinde dir.

Temsil bakımından, manevi, kalbi ve maddi cesedi, yürek temsil eder. Aklı da beyin temsil eder. Aralarında böyle manevi bir irtibat olduğu gibi, belki bizim, idrakinden aciz olduğumuz ince, maddi bir bağ da olabilir.

Akıl ise, manevi cesedin en önemli ve büyük cihazıdır. Bütün his ve duygulara rehberlik eden bir latifedir. Doğru ile yanlış, akıl meleğimiz ile temyiz ederiz.

Kuvve-i Akliye İşaratü'l İ'caz da şu şekilde tarif ediliyor:

"Ve keza, kuvve-i akliyenin tefrit mertebesi gabâvettir ki, hiçbir şeyden haberi olmaz. İfrat mertebesi cerbezendir ki, hakkı bâtil, bâtili hak suretinde gösterecek kadar aldatıcı bir zekâyâ malik olur. Vasat mertebesi ise hikmettir ki, hakkı hak bilir, imtisal eder; bâtili bâtil bilir, içtinap eder."(2)

Aklın üç mertebesinden ikisi batıl birisi haktır. Batıl olanlar aklın **ifrat** ve **tefrit** makamları; hak olan ise **vasat** makamıdır. İfrat makamı cerbeze, tefrit makamı gabavettir. Vasat makamı ise hikmettir. **Hikmet**, hakkı hak batılı batıl bilmektir ve aklın en kemal derecesidir. Tefekkür ve münazara aklın en büyük inkişaf vasıtasıdır. Bu sebeple aklımızın inkişaf etmesini istiyor isek sürekli münazara ve tefekkürde bulunmalıyız. Okumak, araştırmak, dinlemek de insan aklının inkişaf edip gelişmesinde önemli birer araçlardır.

İnsan mahiyetinde, doğru bilgiye ulaşmakta, araç ve vasıta olarak üç ana unsur üç kutup vardır. Bunlar: Akıl, kalp ve duyular (beş duyu)dır. Bunlar, bilgiye ulaşmak açısından çok önem arz ederler. İnsanlık ve İslam düşünce tarihinde bu konu, yani doğru bilgiye ulaşmakta akıl, kalp ve beş duyu tek başına yeterli midir değil midir konusu en hararetli tartışmalara sahne olmuştur.

Bütün düşünce ekolleri bu üç unsur olan akıl, kalp ve duyular etrafında şekillenmiştir. Her birini salt olarak, yani tek başına yeterli gören ekoller de çıkmıştır. Mesela, empiristler, sadece duyum, yani beş duyu ve tecrübeden başka hiçbir şeyle doğruya ulaşamaz, diyerek akıl ve kalp araçlarını kabul etmemişlerdir. Akıl ve kalp ancak duyum ve tecrübe ile beslenir, diyerek salt duyumculuğu bilgi kaynağı olarak görürler.

Rasyonalist akım da doğru bilgi kaynağı olarak sadece akli görür, diğerlerini ya kabul etmez ya da tabi olarak değerlendirirler.

Kalbi esas alan mistisizm ise sadece kalbi ve kalbin mahsulu olan ilhamı doğru bilgi kaynağı kabul

eder.

Bu bölünmüşlük ve birbirlerini inkar ihtasızlıktan ileri geliyor. Hepsi bir hakikatın ucunu ve kırıntılarını mesleklerinde görmüşler. Ama hak ve hakikat sadece benim gördüğüm demesi, çıkmazı netice veriyor. Bu noktada hakikatı bütünü ile kuşatıp ihata ile idrak eden ve gösteren vahiydir.

Vahiy, kainatı ve içindeki hakikatları eksiksiz ve bütünüyle gösteren tek bilgi kaynağıdır. Diğer bilgi kaynağı diye gösterilen unsurlar, yani akıl, kalp ve duyular ise vahiyi anlamak ve gösterdiği usul ile kainat kitabını okumakta kudsi araç ve vasıtalar. Vahiy olmadan, onlar; onlar olmadan vahiy bir şey ifade etmez.

Vahyin ihtasına girmeyen yüksek akıl ve keskin kalp sahiplerinin ne durumda oldukları ortadadır.

"Aklı olmayanın dini olmaz." diyen Peygamber Efendimizin (asv) ifadesi de ikinci önermeyi doğrular mahiyettedir. Yani araçlar olmadan insan vahye muhatap olamaz. Şayet akıl, kalp ve duyular, deney ve tahkikat, ya da sezgi neticesinde yakaladıkları manalar vahiy teyid edip, uyum içinde ise o makbuldür. Burada esas ve mihenk vahiydir. Yani Dindir. Akıl, ilham ve deney ise ona tabidir.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi, 7. Ayet Tefsiri](#)

(2) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Fâtîha Sûresi](#)

İyilik yapan kafirlerin ahirette mükafatlarının ateşle ünsiyet etmeleri şeklinde ifade ediliyor. Yani cehennem onlara belli bir zaman sonra azab vermeyecek mi?

Evvela, cehennemden yedi tabakadan oluşup hafiften şiddetlisine doğru sıralanması, cehennem ehlinin amellerinin de değerlendirilmeye tabi tutulduğunu gösterir.

İkincisi, Allah'ın sonsuz adaleti bütün cehennem ehlinin eşit bir şekilde yanmasına müsaade etmez. Zira cehennemde ebedi kalacaklar içinde insanlığa büyük hizmetleri ve iyilikleri dokunmuş kimseler olduğu gibi insanlığa büyük zulüm ve haksızlıklar yapanlar da olmuştur; ikisinin müsavi tutulması sonsuz adalet ile bağdaşmaz.

Üçüncüsü, cehennemde ateşin cehennemliklere ülfet etmesi, Allah'ın sonsuz merhamet ve şefkatinin bir gereğidir. Yoksa onların amelinin bir neticesi ya da mukabili değildir.

Dördüncüsü, amellerin kabul edilmemesi ayrı bir şey, değerlendirmeye tabi tutulması ayrı bir şeydir. Allah elbette kafirlerin amellerinden razı değildir, ama bu onların amellerinin karşılığının verilmesine bir engel değildir. Nitekim dünyada kafirler fitri şeriata uymalarının mükafatını peşinen bu dünyada alıyorlar. Allah dürüst ve çalışkan bir Hristiyan tüccarına bu dünyada nasıl mal ve servet veriyor ise, ahirette de oraya münasip bir ceza indirimi yapabilir. Bu ne ayet ile çelişir ne da akıl ile.

Beşincisi, tefsir ilminde hadisler ayetin mutlak ve umumi manasını takyit edebilir. Bakara suresinde geçen "**azabın hafifletilmeyeceği**" manası hadislerle sınırlandırılmış olabileceği anlaşılıyor. Mesela;

Resulullah (s.a.v.)'ın yanında amcası Ebu Talib anıldı da:

"Kıyamet gününde şefaatinin amcama fayda vereceğini umarım. Şefaatile amcam, topuklarına ulaşabilen ateşten bir çukura konulur da, o çukurda dimağının aslı kaynar." buyurdu. Abbas b. Abdulmuttalib (r.a.):

"Ey Allah'ın Elçisi! Amcam Ebu Talib'e herhangi bir şeyle yarar sağladın mı? Çünkü o, daima seni korur ve senin için düşmanlarına karşı öfkelenirdi." dedi. Resulullah (s.a.v.):

"Evet, o şimdi dibi topuklarına kadar olan ateşten bir çukur içindedir. Ben olmasaydım, muhakkak cehennem en derin çukurunda olacaktı." buyurdu.(1)

Bu hadis azabın hafifleyebileceğine işaret ediyor.

Altıncısı, Üstad Hazretleri azap hafifletilir demiyor, yanan kişi azaba alışır, ülfet eder diyor, bu da ayetin manasına zıt olmaz. **Ülfet** bir şeye alışmak demek; nasıl bir musibetin ilk anı ile sonraki anları azap noktasından farklıdır. İlk an en zor ve çetin andır, sonraki anlar ise vücudun intibakı ile azabın ilk anki şiddeti hafifliyor, burada hafifleyen azap değil azabın verdiği acıdır. Soğuk bir ortama girince ilk anda şiddetli üşürsün, sonra vücut ülfet etmeye başlayınca o ilk şiddetli soğuktan gelen üşüme gider; burada o soğuk ortamda bir değişme ve hafifleme yoktur, değişen ve alışan senin bedenindir.

Ayette "**azabın derecesi hafiflemez**" diyor, yoksa ülfet ile azaba intibak ederek acının ilk şiddeti gidemez demiyor.

Yedincisi, cehennemde azaba ülfet edemeyecek büyük kafirlerin var olduğuna dair hadis ve ayetlerde vardır. Mesela gayye kuyusu var ki, cehennem bile onun şiddetinden Allah'a sığındığına dair hadisler var. Bakara ve Nebe surelerinde geçen ayetlerin onlara bakması da muhtemeldir. *Ehl-i kitap ile müşrikleri Kur'an aynı kefeye koymuyor; o zaman cehennemde de aralarında bir fark olması gereklidir.* Yani hafif azap, şiddetli azap manası olabilir.

Şeytan ve onun kurmayları belki ülfet nimetinden istifade edemeyecekler.

(1) bk. Buhârî, Edeb, 115/231, Menâkıbu'l-Ensâr, 39/102; Müslim, İmân, 90/357, Cenne, 12/33.

Kafirin ebedi cehennemde kalmasını bir türlü anlayamıyorum, bunu açık ve net olarak izah eder misiniz? Sonlu bir insan, nasıl sonsuz cinayet işleyebiliyor? Risalelerde bu sorunun cevabı var mı

acaba?

Kâfirin her anı bir değil, bin cinayet hükmündedir. Zira bütün kainat, Allah'ı bize tanıtmak ve sevdirmek üzere programlanıp hareket etmekte iken, insan, küfür ve şirk ile bütün kainatın amaç ve misyonuna zulmetmiş ve cinayet etmiş oluyor. Yani **küfür ve şirk**, onların hizmet ve varlık nedenlerini hiçe saymak oluyor.

Nasıl bir insanı öldürmek bütün insanlığı öldürmek ile eşdeğer ise, aynı şekilde bir dakika küfür de bütün kainatı tahkir etmekle eşdeğerdir. Zira kainat istisnasız bir bütün halinde iman ve marifete hizmet ediyor. Öyle ise inkar, bütününü inkar hükmündedir. Kainattaki yardımlaşma ve dayanışma kanunları, kainatı bir bütün haline getirdiği için, amaç ve misyon noktasından da büyük bir birlik ve bütünlük içindeler. Öyle ise küfür de bazılık değil bütünlük hükmediyor.

Rakamlar tamamen hakikati akla yaklaştırmak içindir, yoksa rakamların dili bu hakikati tam manası ile izah etmekte yeterli değildir. Yani işin rakam boyutunu bir anlama aracı olarak kabul edelim, yoksa rakamla net bir hesap çıkarmak mümkün değildir. Ebedi cezanın yanında rakamlar sönük kalır, öyle ise rakamlar sadece anlama kolaylığı içindir.

Üstad Hazretleri bu hususu maddeler şeklinde şu şekilde izah ediyor:

"S - Bir kâfirin mâsiyet-i küfriyesi, mahduttur, kısa bir zamanı işgal ediyor. Ebedî ve gayr-ı mütenahi bir ceza ile tecziyesi adalet-i İlâhiyeye uygun olmadığı gibi, hikmet-i ezeliyeye de muvâfık değildir; merhamet-i İlâhiye müsaade etmez."

"C - O kâfirin cezası gayr-ı mütenahi olduğu teslim edildiği takdirde, kısa bir zamanda irtikâp edilen o mâsiyet-i küfriyenin, gayr-ı mütenahi bir cinayet olduğu altı cihetle sabittir:"

"Birincisi: Küfür üzerine ölen bir kâfir, ebedî bir ömürle yaşayacak olursa, o gayr-ı mütenahi ömrünü behemehal küfürle geçireceği şüphesizdir. Çünkü kâfirin cevher-i ruhu bozulmuştur. Bu itibarla, o bozulmuş olan kalbin gayr-ı mütenahi bir cinayete istidadı vardır. Binaenaleyh, ebedî cezası, adalete muhalif değildir."

"İkincisi: O kâfirin mâsiyeti mütenahi bir zamanda ise de, gayr-ı mütenahi olan umum kâinatın, vahdaniyete olan şهادetlerine gayr-ı mütenahi bir cinayettir."

"Üçüncüsü: Küfür, gayr-ı mütenahi nimetlere küfran olduğundan, gayr-ı mütenahi bir cinayettir."

"Dördüncüsü: Küfür, gayr-ı mütenahi olan zat ve sıfât-ı İlâhiyeye cinayettir."

"Beşincisi: İnsanın vicdanı, zâhiren mütenahi ise de, bâtınen ebede bakıyor ve ebedi istiyor. Bu itibarla, gayr-ı mütenahi hükmünde olan o vicdan, küfürle mülevves olarak mahvolur, gider."

"Altıncısı: Zıt, zıddına muânid ise de, çok hususlarda mümasil olur. Binaenaleyh iman, lezaiz-i ebediyeyi ismar ettiği gibi, küfür de âlâm-ı elîmeyi ve ebediyeyi âhirette intaç etmesi, şe'nindedir."

"Bu altı cihetten çıkan netice ve gayr-ı mütenahi olan bir ceza, gayr-ı mütenahi bir cinayete karşı ayn-ı adalettir."(1)

Özellikle birinci madde meseleyi tam hallediyor. Şayet kalbi küfür ile kokuşmuş bir kafir, dünyada ebedi yaşasa idi, ebedi küfür üzerinde olacaktı ki; bu da ebedi cehennemi iktiza eder. Bir kimse bir cinayet işlese ve cezasını çekse; ama ceza bittikten hemen sonra ikinci ve üçüncü cinayetleri işlese, hepsinden ayrıca yargılanıp ceza alır. Hatta ehl-i kalp olan hakim, bu adamın ıslah olmaz bir cani olduğunu istikbalde de görüp onu ebedi hapsetse ayn-ı adalet hareket etmiş olur.

Devlet nasıl haksız bir suçluya kamu davası açıyor ise, zira mahkeme kamusal bir kurumdur, bireyler şahsi kusurları ile bu kurumlara maddi ve manevi zarar verirse, kamu hakkına tecavüz etmiş sayılır ve cezasını da görür. Aynı şekilde kainat da bir kamusal alandır; insan bu alanda vazifesizliği ile yani iman ve ibadeti terk etmek ile, bütün kamunun hukukunu çiğnemiş sayılır. Allah da hem kendi hakkı için, hem de kamunun hakkı için; insana kamusal dava açar ve cezasını keser. Zira insanın imansızlık ve ibadetsizliği şahsi bir cinayet değil, kamusal bir cinayettir.

Nasıl beşer mahkemelerinde; suç cüzi olduğu halde, müebbed yani ebedi ceza makul ve vaki ise; aynı şekilde külli küfür cinayetinin, ebedi bir ceza ile cezalandırılması da gayet makul ve adildir.

Günümüzde birkaç kişiyi öldüren canilere müebbed ceza veriliyor, hatta bazen birkaç müebbed ceza da verildiği oluyor. **Müebbed**, sonsuz ve daimi demektir; demek o caninin ömrü ebedi olmuş olsa idi, cezası da ebedi olacaktı demektir. *Yani sonsuz ceza kavramı, insanlığın hukuk sisteminde de caridir.*

Hal böyle iken küfür sebebi ile, hadde hesaba gelmeyen cinayetler işleyen bir kafire, sonsuz bir ceza verilmesi neden gayr-i adil ve makul sayılsın?..

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 7. Âyet Tefsiri.](#)

Kalb nedir? Risale-i Nur'a göre kalb neresidir? Göğsümüzün sol tarafındaki et parçası mıdır, yoksa manevi kalb başka bir yerde midir?

İnsan; madde ve manadan ibarettir. Ancak, bu madde ile mana birbirinden ayrı ve bağımsız değildir. Maddi bir uzvun zarar görmesi, manevi boyutu etkilediği bir hakikattir. Ancak bu bağlılık, Üstad'ın ifadesiyle, bir mukarenettir, yakınlıktır. Bu tabloyu, Kainatın her tarafında bulmak mümkündür.

Mesela; görünüşte, ağaç ile meyve bitişiktir. Ancak, gerçekte ise aralarında büyük bir mesafe vardır. Zira bir ağacın bir meyveyi yapması mümkün değildir. Ağaç, yalnız bir sebeptir. Bu Adetullah kanunu gereği, kalbin manevi yapısı ile maddi yapısı arasında bir mukarenet vardır. Fakat bu, kalbin kaynağının o et parçası olduğu anlamına gelmemelidir.

Gören göz değildir, ruhtur. Ancak, Allah, ruhun görmesini göz penceresine bağlamıştır. Bu ilişki, ruhun, gözün içinde olduğu anlamına gelmez. Görmenin yansıma yeridir, diyebiliriz.

Aynen öyle de, **bir latife-i Rabbaniye olan kalbin yansıma yeri maddi kalptir**, denebilir. Üstad'ın tanımına bakalım;

“Kalbden maksad; sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak bir latife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı, vicdan; ma’kes-i efkârı, dimağdır.” (1)

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, \(7. ayetin tefsiri\)](#)

Kalp, ruhun duygularla alakalı yönü diye biliyorum; ama ruhun nefis yönünde de şehvet ve gazap diye duygular olduğu belirtiliyor. Şehvetin de, gazabın da kalbe ait olması gerekmiyor mu? Risalelerde nasıl bir izah vardır?

Kalp, fiziki bedenimizdeki çam kozalağını andıran bir et parçasından ibaret değildir. **Kalp**, Allah'ın bir ihsan ve ikram eseri olarak bize verdiği vicdandan gelen hissiyat ile dimağdan, yani akıldan gelen fikirlerin depolandığı ve şekillendiği bir latife, bir duygudur.

Kalbi besleyecek ve onu çalıştıracak iki kanal, iki kutup vardır. **Biri**, yaratılıştta insana takılan hakkın ve doğrunun kıstaslarını taşıyan, hislerin toplamını temsil eden **vicdandır**. Bu vicdandaki hakka ve doğruya pusula olan hisler, kalbe uzanan ve onu besleyen ana damardır.

İkincisi ise dimağdır. Dimağ hakkı, batılı, doğruyu, yanlış, zararı ve menfaati temyiz ve tefrik eden ve bunu fikir olarak kalbe ulaştıran ikinci ana damardır. Bir çeşit, kalbi besleyen ve şekillendiren iç ve dış etkenlerdir. Kalp, doğuştan boş bir sayfa iken, bu sayfayı dolduran iki kalem gibi çalışırlar vicdan ve dimağ.

Üstad Hazretleri bu manayı şöyle özetliyor;

"İhtar: Kalbden maksat, sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak, bir lâtife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı vicdan, mâkes-i efkârı dimağdır."(1)

Yani kalbin bir fiziki bir de manevi yüzü vardır. Fiziki yüzü tıbbın alanına girer, manevi yüzü ise dinin sahasıdır. Üstad'ın izah ettiği kalp manevi kalptir.

Şehvet ve gadap duygusu nefsin iki temel kaynağı ve iki temel unsuru niteliğindedir.

Kalplerin Mühürlendiğini Nasıl Anlarız?

Bir kalbin ölmesi, kömürleşmesi, artık nur gelse bile aksetmemesi ve o kalpten artık imanın tesir etmemesi diye ifade edilen hususun islam literatüründeki karşılığı "kalplerin mühürlenmesidir."

Bir kalbin mühürlenip mühürlenmediğini ise ancak Allah bilir. Kur'an-ı kerimde kalpleri mühürlenenden bir takım vasıfları sayılmaktadır. Şu var ki, sayılan bu vasıfların bir kısmını veya tümünü üzerinde gördüğümüz hiç kimse için "kalbi mühürlenmiştir" etiketi vurulamaz. Hz. Ömer gibi nice insanlar küfrün karanlıklarından çok sonraları çıkmış ve iman nurunda zirveleşmişlerdir.

[Ayrıntılı bilgi için tıklayınız.](#)

Nefis nedir? Kalp, aklın kendisi midir? Düşünen kalp ise dimağın görevi nedir? Vicdan hakkında bilgi verir misiniz?

Kalp, akıl, nefis gibi cihazlar farklı vazifeleri olan ve ancak mahiyetinin farklı yansımalarından ibaret şeylerdir. Bunlar insan mahiyetinde beraber bulunmalarından dolayı bir biri ile karıştırılmıştır. Bu karıştırılmanın en önemli sebeplerinden birisi, insan mahiyetinin mükemmel bir ahenk ve ölçü içinde, adeta bir cihaz, bir latife gibi çalışmasındandır. Biz hepsinin esasına işaret eden vasıflarına vurgu yaparak temyiz ve tefrik etmeye çalışalım.

Kalp akıl, vicdan gibi vasıfların tümü ruh denen hakikatin farklı yansımasıdır. Tıpkı elektrik gibi. Elektrik bir hakikat iken, ampüldeki yansıması ile buz dolabındaki yansıması aynı değildir. birisinde ısıtır iken, diğerinde soğutma görevi yapmaktadır. Fakat esasen elektriğin farklı yansımasından başka bir şey değildir. Ruh ve ruhun cihazlarına da bu şekilde bakılabilir.

Kalp: İnsan mahiyetinin merkezinde yerleşmiş karar verme veya vermeme vazifesini gören akıl ve vicdan gibi kanallar ile beslenen bir latifedir. Akıl dış alemde gelen verileri kalbe gönderir. Vicdan ise insanın fitratına derç edilmiş doğuştan gelen hakikat miyarıdır. Vicdan bir nevi insanın iç aleminin mizanlarını kalbe gönderen bir iç kanaldır. Bu iki kanaldan gelen veriler ve malumatlar kalp denilen latifede depolanır ve kalp bu verilere göre gelişir ve şekillenir. Kalp hayatta yolunu bu veriler ışığında seçer ve ona göre yaşar. Bu yüzden kalp insan mahiyetinin en önemli merkezi en yön verici karar mekanizmasıdır. Üstat bu manayı şöyle özetliyor;

"İhtar: Kalbden maksat, sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak, bir lâtife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı vicdan, mâkes-i efkârı dimağdır."(1)

Akıl: Doğru ile yanlış, hak ile batılı, güzel ile çirkini, tefrik ve temyiz edip aralarında mukayese yaptıktan sonrada bilgileri kalbe pompalayan bir latifedir. İnsan mahiyetinin en önemli ikinci cihazı ve mükellef olmanın zaruri bir aracıdır. Akıl tek başına doğruya ve hakka ulaşma salahiyetine sahip

değildir; vahiy ve peygamber vasıtasına muhtaç olarak yaratılmıştır. Bu yüzden Allah insanları vahiy ve nebisiz bırakmamıştır. Bunun tafsilatı uzun olduğu için akıl ve vahiy ilişkisini ayrı bir konu olarak değerlendirelim. Akıl vahyin terbiyesi ve nuru altında şu kainatın manalar alemine açılan mükemmel bir menfez ve bir latifesidir.

Vicdan: Vicdan ise insanın fitratına derç edilmiş olan doğuştan gelen hakikatlerin bir miyarıdır. Vicdan, bir nevi insanın iç aleminin mizanlarını kalbe gönderen bir iç kanaldır. Bu iki kanaldan gelen veriler ve malumatlar kalp denilen latifede depolanır ve kalp bu verilere göre gelişir ve şekillenir. Vicdan, hak ve hakikatlerin hissedilmesini sağlayan ve insana ihtar eden bir mekanizmadır.

Nefis: İnsan mahiyetinde maddi, cismani ve hayvani yönü temsil eden ve nurani ve latif duyguların terakki ve tekemmülünde rakip olan bir cihazdır. İnsanın nebati ve hayvani bütün istek ve arzularını cem eden bir terimdir nefis. Kesif ve cismani olduğu için Allah'ın isim ve sıfatlarının tamamının anlaşılmasında önemli bir miyardır. İnsanın bu kesif nefsi ıslah ve terbiye ile nurani ve latif bir surete çevrilebilir. İşte nefsin mertebeleri bu ıslah ve terbiye sürecinin aşamalarından ibarettir. Şehvet ve öfke, nefis kapsamında en önemli iki hissiyattır.

Allah, nefis ve şeytan gibi şeyleri insanın terakki ve tekemmülü için insana musallat etmiştir. Bu yüzden imtihan dünyasında ölene kadar nefis ve şeytan, insan mahiyetinde vazifesini yapacaktır. İnsanın vazifesi de bu düşmanlarla mücadele edip Allah yolunda terakki etmektir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 7. Ayet Tefsiri](#)

Ölüm gibi hasıl-ı bilmasdar denilen şey, kesb gibi bir masdara mütevakıftır. Yani, adetullah üzerine, o hasıl-ı bilmasdarın vücuduna şart kılınmıştır. Kesb denilen masdarda, çekirdek ve ukde-i hayatiye meyelandır. İzahı nasıldır?

Masdar: Fiilin şahsa ve zamana bağlı olmayan şekli, fiil kökü. Okumak, yazmak, kitabet, kıraat, gibi. Masdar kelimesi; ism-i mekândır, sudur etmek mânasına gelir. Fiilin mâna ve lâfız ciheti ile mebbe' ve me'hazidir. Kaynak ve başlangıç noktasındır.

Hasıl-ı bilmasdar: Hakiki müessirden hâsıl olan fiildir. Meselâ: Bir şeye vurmak, masdardır; o vurmaktan hâsıl olan ses çıkması, hâsıl-ı bilmasdar'dır. Tüfek atarak bir adamı öldürmek olayında; tüfek atmak fiili, masdar; adamın ölmesi ve tüfekten ses çıkması da hâsıl-ı bilmasdar'dır.

Ölüm bir netice, bir fiil olmasından dolayı, hasıl-ı bilmasdardır. İnsanın fiil ve neticeyi yaratması mümkün olmadığı için, ölümü yaratan Allah'tır.

Kesp ise ölüm fiilini istemek ve seçmek anlamında olup, insanın iradesi ile olur. Yani insan, birisini öldürmeyi ister ve kesp eder, Allah da bu istemek ve kesbe bağlı olarak ölümü yaratır.

Allah, ölüm fiilinin yaratılmasını, insanın istemek ve seçmek anlamındaki kesbine basit bir şart yapmıştır. İnsan birisini öldürmeyi kesp ederse, bu da Allah'ın meşietine uygun ise, Allah o fiili mutlaka adeti gereği yaratıyor.

İnsanın kesp denilen seçme ve irade etme vasfının özü ve esası ise insandaki meyillerdir. İrade denilen şey, insandaki binlerce meyillerden birisine yönelmesi ile diğer meyillerin saf dışı kalmasıdır.

Mesela insan aynı anda, hem uyumak, hem kalkmak, hem ibadet etmek, hem de çalışmak gibi binlerce işi yapma imkanına sahipken, bunlardan birine meyletse; mesela, ibadete meyletse, bu meyilden sonra hasıl olacak ibadetin hal ve hareketlerini Allah bu meyile uygun olarak yaratıyor. Yani insan bir şeye meyil edip yöneliyor, Allah da bu yönelişi ve meyli yaratarak, insanı muvafakat ediyor. İşte fiilin asıl çıkış kaynağı insandaki bu meyiller ve bu meyillerden birisine kesp etmesi, yani yönelmesi ve istemesi oluyor.

Risale-i Nur'da mülk ve melekut cihetlerinden çokça bahsedilmektedir. Acaba bunun sebebi nedir?

Mülk ve Melekut kavramlarının ifade ettiği mana, bütün kâinatı istilâ etmiştir. Birbirinden farklı iki gözlük gibidir. Biri cesedi gösterirken, diğeri ruhu; biri maddeyi görürken diğeri mânâyı; biri lafzı okurken, diğeri anlamı.

Mülk, eşyanın zâhirini, yani, suretini oluşturur. Melekut ise, eşyanın hakikatini ve gerçek mâhiyetini ifâde etmektedir.

İnsan zâhirperest olduğundan, daha ziyâde eşyanın **mülk vechesi**yle muhâtap olmaktadır. Ancak şu var ki, eşyanın mülk cephesi, hakikati ifâde etmekten çok uzaktır.

İlâhi kitaplar ve peygamberlerin mesajları ile ancak görünebilen **melekut vechesi** ise, yaratılışın asıl sırlarını içermektedir.

Melekut vechesine intikâl edenler için, hayat daha farklı bir anlam ve mâhiyet kazanır. Ölüm, onlara acı vermediği gibi, varlık da onları şımartmaz. Kahr ile lütfu aynı kefedede görürler. İkisi de onlar için hoştur.

Mülk, melekut üzerine serilmiş tenteneli bir perdedir. İman gözlüğüyle bakanlar, melekutiyete intikâl ederler. Küfrün karanlığında ise gizli kalır. Gizli kalan yalnız melekutiyet değil, yaratılışın bütün sırlarıdır.

O yüzden, Risâle'ler de, çok ziyâde işlenen iki hâkim renk olmuşlardır, mülk ve melekutiyet.

Sıkıntı ve üzüntü halinde kalbimde maddi ağrılar oluyor. Bu ağrıyan şey maddi kalbim midir? Maddi kalbim ise, fiziki bir müdahale olmayınca neden ağrısın ki? Risalelerde bir izah var mıdır?

Kalp, fiziki bedenimizdeki çam kozalağını andıran bir et parçasından ibaret değildir. **Kalp**, Allah'ın bir ihsan ve ikram eseri olarak bize verdiği vicdandan gelen hissiyat ile dimağdan, yani akıldan gelen fikirlerin depolandığı ve şekillendiği bir latife, bir duygudur.

Kalbi besleyecek ve onu çalıştıracak iki kanal, iki kutup vardır. Biri, yaratılıştta insana takılan hakkın ve doğrunun kıstaslarını taşıyan, hislerin toplamını temsil eden **vicdan**dır. Bu vicdandaki hakka ve doğruya pusula olan hisler, kalbe uzanan ve onu besleyen ana damardır.

İkincisi ise **dimağ**dır. Yani hakkı, batılı, doğruyu, yanlış, zararı ve menfaati temyiz ve tefrik eden ve bunu fikir olarak kalbe ulaştırıran ikinci ana damardır. Bir çeşit, kalbi besleyen ve şekillendiren iç ve dış etkenlerdir. **Kalp**, doğuştan boş bir sayfa iken, bu sayfayı dolduran iki kalem gibi çalışırlar vicdan ve dimağ.

Üstad Hazretleri bu manayı şöyle özetliyor:

"İhtar: Kalbden maksat, sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak, bir lâtife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı vicdan, mâkes-i efkârı dimağdır."(1)

Yani kalbin bir fiziki bir de manevi yüzü vardır. Fiziki yüzü tıbbın alanına girer, manevi yüzü ise dinin sahasıdır. Üstad'ın izah ettiği kalp manevi kalptir. Beyin ile akıl arasında da benzer bir ilişki vardır. Beyin fiziki bir organdır, akıl ise soyut ve manevi latifedir. Tabii aralarında bizim anlamakta zorluk çektiğimiz ince ve latif bir ilişki bulunabilir. Bu iki azayı bütünü ile birbirinden koparmak kabil değildir. Şeytan vesveseyi manevi kalbe atar, lakin maddi kalbin içinde de dolaşacak kabiliyete sahiptir. Zira şeytan cinlerden bir tafe olduğu için insanın damarlarında rahatlıkla dolaşabilir.

Ruh, nurani ve latif bir mahluk iken, cesedin her zerresinde müdahale tasarrufu vardır. Aynı şekilde manevi kalbin maddi kalp üzerinde de etkisi bulunabilir. Bu gayet normal bir şeydir.

İnsanın manevi haritası ile maddi haritası arasında bir münasebet ve iz düşüm vardır. Manevi kalp üzüldüğünde maddi kalp ona göre tavır alırken, akıl sevindiğinde beyin de ona göre tavır alır. Ancak bu bağlantının bilimsel izahı uzmanlık isteyen bir konu olduğu için detayına giremiyoruz. Ancak şunu biliyoruz ki, insanın ruhu ile beden arasında ciddi bir münasebet ve ilişki vardır. Yoksa, üzüntünün göz yaşına dönüşmesini, bir çok maddi rahatsızlığı tetiklemesini nasıl izah edebiliriz. Kanser hastalıklarında moral durumunun ne kadar önemli olduğunu artık bilmeyen yoktur.

Kalbi ıslah edip terbiye etmenin en keskin ve önemli yolu dış ve iç kanallardan, yani akıl ve vicdandan ona tesirli ve tahkiki iman derslerini pompalamaktır. Risale-i Nurların her bir cüzü ve

parçası bu vazifeyi görüyor. Biz ne kadar Risale-i Nurlar ile haşır neşir olursak o derece kalp ve ruhumuz arınır ve nuraniyet kazanır. Kalp durup dururken şekillenmez, ne verirsek ona göre şekillenir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 7. Ayetin Tefsiri.](#)

Tekellümden Gaybete İltifat, Ne Demektir?

Tekellüm, burada, konuşan zatın belli ve zahir olmasını; **gaybet ise**, konuşulan muhatabın hazır ve belli olmaması manasını ifade eder. Bu Arapça dil kuralında, konuşan zat ile muhatap zatın hazır ve meçhul kiplerine işaret ediyor.

Allah'ın ismini temsil eden zamir yerine, direk ismini kullanması, yani konuşan zatın malum olması, muhataba bir iltifattır.

Özetle; konuşan belli, konuşulan muhatap ise meçhul, konuşan Zatın belli olması ise bir iltifat ifadesidir.

Vicdan, Kalp ve Ruh Hakkında Bilgi Verir misiniz?

Şehvet, öfke ve akıl insanın cismani ve hayvani yönünü temsil eden hasselerdir. Vicdan, kalp ve ruh ise insanın ruhani ve manevi yönünü temsil eden hasselerdir.

Ruh: Ruh, irade sıfatının hakim olduğu emir aleminden gelen bir komut ve emirdir veya bir kanundur. Bu emir ve kanuna da kudret sıfatı harici bir vücut ve ceset vermiştir. Aynı zamanda başına da şuur takarak hem harici vücudu olan hem de başında şuurunu olan bir kanun olmuştur.

Faraza, emir aleminden olan yer çekimi kanununa, Allah kudreti ile bir ceset giydirse, inayeti ile de bir şuur verse idi, o da bir ruh olurdu. Ya da insanın ceset ve şuurunu alsa idi, biz de bir soyut kanun oluverirdik. Onun için Üstad Hazretleri ruh ile soyut kanunları kardeş olarak vasıflandırmıştır.

İnsan mahiyetinin aslı ve esası ruhtur. Ruh bütün hasse ve duyguların efendisi ve yaşam kaynağıdır. Ceset, ruh ile kaim olup ruha tabidir. Ruhsuz ceset olamaz (yani hayatini devam ettiremez), ama cesetsiz ruh olabilir. Ruh basittir, bölünmez, parçalanmaz, eskimez, pörsümez, ölmez, dağılmaz, yaşlanmaz, ceset ise sayılan vasıfların tam aksidir.

Vicdan: Vicdan ise insanın fitratına dercedilmiş olan, doğuştan gelen hakikatlerin bir miyarıdır. Vicdan, bir nevi insanın iç aleminin mizanlarını kalbe gönderen bir iç kanaldır. Bu iki kanaldan gelen veriler ve malumatlar kalp denilen latifede depolanır ve kalp bu verilere göre gelişir ve şekillenir.

Vicdan, hak ve hakikatlerin hissedilmesini sağlayan ve insana ihtar eden bir mekanizmadır. **Vicdan,**

manevi alemlerin esası ve haritası konumundadır. Hakikatlerin uçlarının temerküz ettiği cami bir aynadır. Hem ahlaki değerlerin hem de doğruluğun ana üssü gibidir. **İnsan yanlısa bile vicdan yanılmaz.**

Kalp: İnsan mahiyetinin merkezinde yerleşmiş, karar verme veya vermeme vazifesini gören akıl ve vicdan gibi kanallar ile beslenen bir latifedir. **Akıl**, dış alemde gelen verileri kalbe gönderir. **Vicdan ise** insanın fitratına dercedilmiş, doğuştan gelen hakikat miyarıdır. Kalp, yolunu vicdan ve akıldan gelen bu veriler ışığında seçer ve ona göre yaşar. Bu yüzden kalp insan mahiyetinin en önemli merkezi en yön verici karar mekanizmasıdır.

Üstad Hazretleri bu manayı şöyle özetliyor:

"İhtar: Kalbden maksat, sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak, bir lâtife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı vicdan, mâkes-i efkârı dimağdır. Binaenaleyh, o lâtife-i Rabbaniyeyi tazammun eden o et parçasına kalb tabirinden şöyle bir letafet çıkıyor ki, o lâtife-i Rabbaniyenin insanın maneviyatına yaptığı hizmet, cism-i sanevberînin cesede yaptığı hizmet gibidir."(1)

Yani kalbin bir fiziki bir de manevi yüzü vardır. Fiziki yüzü tıbbın alanına girer, manevi yüzü ise dinin sahasıdır. Üstad'ın izah ettiği kalp manevi kalptir. Beyin ile akıl arasında da benzer bir ilişki vardır. Beyin fiziki bir organdır, akıl ise soyut ve manevi latifedir. Elbette ki, aralarında bizim anlamakta zorluk çektiğimiz ince ve latif bir ilişki bulunabilir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara suresi, 7. Ayetin Tefsiri](#)

" İlim, malûma tâbidir. Bu kaziyeye göre, malûm, ilme tâbi değildir; çünkü devir lâzım gelir." cümlesini izah eder misiniz?

"Yedincisi: İlim, malûma tâbidir. Bu kaziyeye göre, malûm, ilme tâbi değildir; çünkü devir lâzım gelir. Öyleyse, bir insan, amelen yaptığı bir fiilin esbabını kadere havale etmekle taallül ve bahaneler gösteremez."(1)

"İlim maluma tabidir" sözünü akla yaklaştırmak için şöyle bir temsil verelim: Ehli kalp olan bir hakim adliyeden dışarıyı seyrederken telaşla bir zatın geçtiğini görüyor ve katibe diyor yaz; şu adam ileride haksız bir cinayet işleyecek ve cezası da şudur, o katip hakimin hükmünü dosyalayıp rafa koyuyor. Aynen dosyadaki gibi o adam gidip haksız bir cinayeti işleyip hakimin huzuruna çıkarılıyor. Hakim o adam hitaben ben senin bu suçu işleyeceğini sezdiğim için dosyanı hazırladım, cezan şudur diyor.

Şimdi o katil hakime, sen bu dosyayı hazırladığın ve cezamı takdir ettiğin için ben bu suçu işledim, dese ne kadar hakikatsiz olur anlaşılır.

İşte Allah'ın ezeli ilmi ile bizim ne yapacaklarımızı önceden bilip kaderde dosyalaması da bunun

gibidir. Burada insanın itiraz ve şikayete hakkı yoktur. Zira Allah'ın ilmi ve olayları önceden bilip kadere yazması cebir vasıtası değildir.

Malumun ilme tabi olması durumunda durum aksine dönüp insan iradesinin iptali ortaya çıkar ki, bu doğru bir hüküm değildir. Batıl Cebriye Mezhebi'nin savunduğu fikir bu minval üzeredir. Ehl-i sünnet ise "**ilim maluma tabidir**" hükmünü benimsemiştir.

Malumun ilme tabi olması, insan iradesinin üzerindeki mutlak baskıyı ifade ettiği için devir ile tabir ediliyor. Devir burada insan iradesinin İlahi irade karşısında mutlak bir baskı ve cebir içinde olmasına karşın Allah'ın onu özgür bir irade sahibiymiş gibi mesul tutmasıdır ki bu bir kısır döngüdür. Yani dudaksız bir insana üfle demek, bacaksız bir adama koş demek, gözsüz bir adama gör diye mesuliyet vermek gibi kısır bir döngü olur. Allah böyle şeyleri yapmaktan ve emretmekten münezzeh ve mukaddes olduğuna göre malum ilme tabi diyemeyiz. İradesiz bir adamı iradeli bir adam gibi mesul tutmak devir demektir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 7. Ayetin Tefsiri.](#)

"Adetullahın cereyanı üzerine hâsıl-ı bilmasdarın vücudu, masdara mütevakkıftır. Masdarın esası ise meyelândır. Meyelân veya meyelândaki tasarruf mevcudattan değildir ki, bir müessire ihtiyacı olsun..." İzah eder misiniz?

İnsanın iradesinin esasını ve temelini oluşturan meyelandır. **Meyelan** ise insanın çok seçeneklerden birisine meyletmesi ve yönelme arzudur. Bu yönelme arzusu olan meyalan, mevcut bir şey değildir. Harici bir vücudu yoktur. Yani eni, boyu, ağırlığı, hacmi olan bir cisim gibi değildir. Lakin mevcut ve var olan amellerimizin meydana gelmesi de bu itibari ve mevcut olmayan iradi meylimize şart kılınmış, yani insan iradesini sarf etmedikçe ameller meydana gelmez, bu bir âdetullahtır. Öyle ise masdar olan iradi meylimiz, hasılı bil masdar olan amellerimize şart kılınmış ki, amallerin oluşması irademize mütevakkıftır.

Mümkinat üç kısımdır. Biri mevcut, yani varlık sahasına çıkmış, harici vücudu olan her şey. Bu mevcudatı yaratan ve idare eden, Allah'ın kudret sıfatıdır. Kulun bu mevcutlar üstünde hiçbir müdahalesi olmaz ve olamaz.

Mümkinatın ikinci sınıfı ise, "madum"dur. Yani, varlık sahasına çıkması mümkün ve caiz olup da, henüz varlık sahasına çıkmamış olan şeylerdir.

Mümkinatın üçüncüsü ve iradenin mahiyeti ile alakalı olan kısmı ise, itibari ve nispi şeyler dediğimiz; "**mevcut ile madum**" arası olan varlıklardır. Bu üçüncü sınıf olan itibari ve nispi emirler, ne mevcuttur, ne de "**madum**" dur. İki arasında bir makam ve mevkie sahiptirler.

Bu sınıfta Allah'ın kudret sıfatının taallukatı yoktur. Dolayısı ile de cebir burada olmaz. Cebir, ancak Allah'ın kudret sıfatı ile olur, burada da Allah'ın kudret sıfatı tecelli etmediğine göre cebir lazım gelmez. İnsan iradesi ya da iradenin özü olan meyalan veya meyalandaki tasarruf, itibari ve nispi bir varlığa sahip olmasından dolayı cebir lazım gelmez. Yani, insan iradesi, itibari olmasından dolayı, cebirden kurtulur demektir.

İmamların, mevcudu kula vermemesinin sebebi bu sırdan ileri gelmektedir. **Zira, mevcut olan bir şeyi kula vermek şirk olur. Ama itibari olan bir şey kudrete ihtiyaç hissetmediği için, kula vermekte bir sakınca yoktur.** İrade de mevcut olmayıp, itibari bir şey olmasından dolayı, kula verilmiştir.

Özetle irade mevcut olsa, cebir lazım gelir. Madum olsa, zaten olmayan bir şey olur. O zaman, mevcut ile madum arası, itibari ve nispi bir emirdir, denilmiştir.

İmam-ı Maturidi, meyelanı, itibari olarak kabul ettiği için, kula vermiştir. İmam Eşari ise, mevcut nazarı ile baktığından, kula vermemiştir. Ancak, meyelandaki tasarrufu, itibari gördüğü için kula vermiştir. Dolayısı ile her iki imam da iradeyi kabul etmişlerdir. Aradaki fark, lafzi ve içtihadidir.

"Bir emrin, behemehal bir müessirin tesiriyle vücuda gelmesi lâzımdır ki, tereccüh bilâ-müreccih lâzım gelmesin. Amma itibarî emirlerde tahsis edici birşey bulunmasa bile muhal lâzım gelmez." izah?

Emir iki türdür. Biri: **Emr-i sabit**, yani hariçte vücut bulmuş, varlık sahasına çıkmış her türlü iş ve fiillere denir. Bu sabit emrin, yokluktan varlığa çıkması için, varlığını yokluğuna tercih eden, vacip bir müreccihe, yani tercih edecek bir Zat'a ihtiyaç duyulacağı aşıkardır. Yoksa, ortada bir tercih olup da, tercihi yapan zatın olmamasını düşünmek, imkansızı kabul etmek olur ki, bu safsatadır. Bu kural gereğince, yani tereccüh bila-müreccih gereğince, sabit emirlerde, Allah'ın tercihinden başka hiçbir tercih çalışmaz, geçersizdir. Burada tamamen külli irade olan Allah'ın iradesi esastır. İnsanın iradesi taalluk etmemektedir. Buna **ızdırarı** kader de diyebiliriz.

Ama, emrin ikinci türünde, yani **itibari emir**lerde ise, tahsis edeci olan, insanın iradesidir. Zira itibari emirler kula verilebilir. İtibari emirler, harici bir vücut ve varlık olmadığından, müessir olan Allah'ın kudretine ihtiyaç hasıl olmaz. Cebir, kudret sıfatının bir gereği olduğundan, itibari işlerde de kudret sıfatı tecelli etmediği için, itibari emirlerde, **tercih bila müreccih** caiz oluyor. Yani, insan iradesi, **kudretin baskı ve cebri olmadan, özgürce tercih** yapabiliyor. Bu konu daha çok cebriye mezhebine bir cevap teşkil ediyor.

Özet olarak; tercih bila müreccih muhaldir. Yani tecih eden olmadan, tercihin olması imkansızdır, önermesi, sabit emirlerde vacip ve doğrudur. Ama itibari emir ve işlerde, özellikle iradenin çalışma düzeninde, tercih eden, Allah'ın kudret ve iradesi olmadan, tercih etmek, yani kulun kendi tercihini

yapması caizdir, muhal lazım gelmez...

"Ehl-i İ'tizalce: 'Ölmeyecekti.' Çünkü onlarca muradın iradeden tahallüfü caizdir." cümlesini izah eder misiniz?

"Ehl-i İ'tizalce: "Ölmeyecekti." Çünkü onlarca muradın iradeden tahallüfü caizdir."

"Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatçe, bu misalde sükut ve tevakkuf lazımdır. Çünkü, irade-i külliye'nin sebeple müsebbebe bir taalluku vardır. Bu itibarla, sebebin ademi farz edilirse, müsebbebin de farz-ı ademi lazım gelir. Çünkü taalluk birdir. Cebir ve İ'tizal, ifrat ve tefrittir."(1)

Cebriye Mezhebi, insan iradesini inkar ettiği için cinayet fiilini tamamı ile kadere yüklüyor, insan irade etse de etmese de bu cinayeti işleyecekti diyor. Bu yüzden sebep ortadan kalksa da cinayet yine olacaktı, deyip insanı cebire mahkum ediyor.

Mutezile Mezhebi ise insan iradesini tam yetkili ve muktedir gördüğü için, **"sebeb olmasa idi cinayette vuku bulmazdı"** diyerek kaderi inkar ediyor. Yani her iki batıl mezhepte insanın bilmesinin mümkün olmadığı gaybi şeyler hakkında inançları doğrultusunda fikir yürütüyorlar.

Buradaki **"murat"** tabiri İlahi irade ve onun kader programıdır, iradede insanın seçme hürriyetidir. Bu batıl mezhebin iddiasına göre, insan iradesi özgür yapısı ile kaderi ve Allah'ın muradını dinlemeyebilir. İnsan Allah'ın irade ve muradına rağmen hareket edebilir, gibi bir safsatanın savunuculuğunu yapıyorlar. Bir cihetle insan iradesini ispat edeyim derken, ifrat edip insana taalluk eden fiillerde İlahi iradeyi inkar ediyorlar. Yani insan iradesi ile İlahi irade karşı karşıya gelebilir, demektir.

Halbuki Ehl-i sünnet ne kaderi ne de insan iradesini inkar etmiyor. Bu gibi olaylar içinde hem kaderin hem de insan iradesinin bir hissesi vardır diyor. Sebebin olmadığı bir durumda insanın netice hakkında bir bilgi sahibi olamayacağını söyleyerek en makul fikri ortaya koyuyor.

Çünkü **"ecel tektir değişmez "** hükmü umumi bir hükümdür, kaderin bilinmesi anlamına gelmez. Kadere yani Allah'ın takdirine ancak olaylar vuku bulduktan sonra vakıf olabiliriz. Diğer iki batıl mezhep ise kader vuku bulmadan yani Allah'ın takdiri gerçekleşmeden fikir yürütüyorlar.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 7. Ayet Tefsiri.](#)

**"Ehl-i tabiat, esbaba hakikî bir tesir veriyor." cümlesini açıkla-
mısınız?**

Ehl-i tabiattan maksat; materyalist ve determinist felsefedir. Bu felsefeye göre kainatta olan biten her şey sebepler eli ile oluyor. -Haşa- "Allah yok, madde de ezelidir" deyip, kainatın bütün tedbir ve

idaresini de sebeplere havale ediyorlar. Yani maddeyi ve sebepleri ilahlaştırıp ona tapıyorlar. Tıpkı müşriklerin putlara tapması gibi bunlar da sebepleri ilahlaştırıp ona tapıyorlar. Allah'ın kainattaki varlığını, birliğini ve tedbir ve terbiyesini inkar edip sadece sebepleri merci biliyorlar.

Halbuki sebep dedikleri şeyler cansız, şuursuz, ilimsiz ve iradesiz şeylerdir. Görünüşte sebepten husule gelen şeyler ise, mükemmel bir sanat, mükemmel bir eserdir. Böyle mükemmel bir neticeyi, böyle aciz ve ilimsiz sebepten bilmek ahmaklığın en aşağı mertebesi olsa gerek.

Kainat ve kainatın unsurları ve elementleri arasında açıkça görülen **yardımlaşma, dayanışma, cevaplaşma, kucaklaşma** gibi fiiller kainatı parçalanmaz ve bölünmez bir bütün haline getiriyor. Bu fiiller sayesinde kainat adeta kompleks çalışan bir fabrika şekline giriyor. Bir bütün olan ve fabrika şekline giren kainat, tamamı ile hayat sahiplerine hizmet ediyor.

Mesela; bir elmanın teşekkülünde ve oluşmasında güneş, hava, su, toprak, elementler, dolaylı olarak yıldız ve galaksiler, hepsi bir intizam ve yardımlaşma içinde çalışıyorlar. Şayet bu unsurlardan bir tanesi, bu yardımlaşma ve dayanışma içinden çıksa elma olmaz. Mesela; güneş bu halkadan çıksa elma vücut bulamaz. Ya da milyarlarca yıl uzakta olan bir galaksi yörüngesini şaşırıp intizamı bozsa, kainat sistemi yerle bir olup elma yine oluşamaz.

Nasıl fabrikanın içindeki makine ve cihazlardan birisi bozulsa ya da atıl kalsa, netice elde edilemez, yani ürün alınamaz ise, kainat fabrikasının bir dişlisi kırılrsa ya da bozulsa kainatta hayat mümkün olmazdı.

Demek hayat kimin ise, hayatın oluşumunda hizmet eden kainat da onundur. Bu da Allah'ın kainat üstündeki **Rububiyet** ve **Uluhiyetini** açıkça bize gösterip ispat ediyor. Güneşin basit bir elmaya boyun eğmesi ve ona hizmetkarlık yapması, Allah'ın tedbir ve terbiyesinin her şeyi kuşattığını bize gösteriyor. Daha bunun gibi binlerce örneği buna kıyas edebiliriz.

"Evet, zerre mir'at olur, fakat mikyasa olamaz. Bu meselelerden tebarüz ettiği vecihle, Cenab-ı Hakkın mümkünata kıyas edilmesi ve mümkünatın Onun şüunatına mikyasa yapılması, en büyük cehalet ve hamakattir." izah eder misiniz?

"Yedincisi: Beşerin zihni ve fikri, Cenab-ı Hakkın azametine bir mikyasa, kemalatına bir mizan, evsafının muhakemesine bir vasıta bulmak vüs'atında değildir; ancak cemi' masnuatından ve mecmu-u asarından ve bütün ef'alinden tahassul ve tecelli eden bir vecihle bakılabilir. Evet, zerre mir'at olur, fakat mikyasa olamaz. Bu meselelerden tebarüz ettiği vecihle, Cenab-ı Hakkın mümkünata kıyas edilmesi ve mümkünatın Onun şüunatına mikyasa yapılması, en büyük cehalet ve hamakattir. Çünkü aralarındaki fark, yerden göğe kadardır. Evet, vacibi mümkünata kıyas etmekten, pek garip ve gülünç şeyler çıkar."

"Mesela, ehl-i tabiat, o aldatici kıyas ile, tesir-i hakikiyi, esbaba; Ehl-i İ'tizal, halk-ı ef'ali, abde; Mecusiler, şerri, ikinci bir halıka isnad etmeye mecbur olmuşlardır. Güya zuumlarınca Cenab-ı Hak, azamet-i kibriya ve tenezzühü dolayısıyla, bu gibi hasis ve çirkin şeylere tenezzül etmez! Demek, akılları vehimlerine esir olanlar, bu gibi gülünç şeyleri doğururlar."(1)

"Mesela, ehl-i tabiat, o aldatici kıyas ile, tesir-i hakikiyi, esbaba;.." Burada maddeci felsefe sebep ile netice arasında sıkıştığı ve neticenin üstündeki haşmetli sanatlara bakıp sebebin bu neticeyi yaratmaktan gayet uzak olduğunu göremediği için, sebebi ilah olarak tasavvur etmiştir. Halbuki kafasını o sebepten kaldırıp neticeye ve neticenin kainat ile olan muazzam irtibatına bakabilse idi o sebebin böyle bir neticeyi icat etmesinin imkansız olduğunu görecekti. İnsan zihni Allah'ın haşmet ve azametini bir sebepten ya da birkaç kanundan çıkaramaz. Öyle ise onun haşmet ve azameti ancak bütün eserlerine bakmak ile anlaşılır.

"Ehl-i İ'tizal, halk-ı ef'ali, abde;.." Mutezile mezhebinde ise Allah'ın azamet ve büyüklüğü hasis ve basit işler ile iştilal etmeye müsait değildir. Öyle ise Allah insanların fiilleri ile iştilal etmez, fiilerin icadını insana havale eder, diyerek safsataya sapmışlar. Aslında bu hükme gitmelerinde yine Allah'ı kendi nefislerine kıyaslamaları vardır. Büyük zatlar küçük işler ile iştilal etmez, hükmü insan mizacının bir hükmüdür. Böyle olunca Allah da büyük olduğuna göre hasis ve basit işler ile iştilal etmek Allah'a yakışmaz diyerek en nihayetinde hasis ve basit işlerin yaratılmasını sebeplere vermeye gidiyorlar.

Mecusiler, şerri, ikinci bir halıka isnad etmeye mecbur olmuşlardır. Mecusilerde aynı mülhaza ile böyle bir fikre kapılmışlar. Onlarda şerrin icadını şer telakki ettiklerinden, şerri Allah'a vermemek için ikinci bir şer ilahı tasavvur etmişler. Halbuki **"şerri yaratmak şer değil, şerri irtikap etmek şerdir."** Öyle ise Allah'ın şerri yaratmasında bir hasislik ve çirkinlik söz konusu değil ki şerri başka bir ilaha havale etsin.

Özet olarak insan, Allah'a bakarken, kendi zerre miktar ölçüleri ile değil, Allah'ın mutlak ve sonsuz sıfatlarının hükmü ve haşmeti ile bakmalıdır.

"Meselâ, şems âkıl, ihtiyar ve irade sahibi farz edilse, ziyasını bütün âleme neşrettiği bir sırada, pis, mülevves bir zerre de onun ziyasından istifade ettiği vakit, şemse karşı "Niçin bu pis, bu mülevves zerreyle meşgul oldu ve niçin ona ziyasını verdi?" diye itiraz edilebilir mi? Hâşâ! Şemsin azametine bir nakîse gelir mi? Yok."(2)

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara suresi 7. ayet tefsiri.](#)

(2) bk. [a.g.e., Bakara Sûresi, Âyet: 26,27](#)

"Fakat kâfir, kendi ameliyle bu duruma kesb-i istihkak etmişse de, amelinin cezasını çektikten sonra, ateşle bir nevi ülfet peyda eder ve evvelki şiddetlerden azade olur." izah eder misiniz?

Muhyiddin Arabî Hazretleri, "**Onlar orada ebedî kalacaklardır**" mealindeki âyet-i kerimeyi tefsir ederken, kâfirlerin cehennemde ebedî kalmakla birlikte, azabı ebedîyen aynı seviyede tatmayacaklarını kaydeder ve zamanla ateşe ülfet edeceklerini, oraya mahsus ayrı bir hayat çeşidine girip eski azaplarından bir bakıma kurtulmuş olacaklarını söyler.

Elbette ki bu ülfet ve bu zevk dünyadaki bazı hayvanların bizim çok öğrendiğimiz hayat ortamlarına alışmaları yahut ondan zevk almaları cinsinden olsa gerek. Cennetin o tariflere sığmaz zevkleri, orada yapılacak peygamber sohbetleri ve nihayet bütün cennet lezzetlerini geri bırakan Rü'yetullah lezzeti dikkate alındığında cehennem ehlinin o ülfet ve lezzetlerinin gerçek manada bir lezzet ve zevk olamayacağı anlaşılır.

Nur Külliyyatında geçen yukarıdaki cümleler o büyük velînin bu keşfini, az farkla, doğrular mahiyettedir: Üstadın "**Evvelki şiddetlerden âzade olma**" ifadesinden, azabın ebediyen devam edeceği, ama şiddetinin öncekilerden daha hafif olacağı anlaşılıyor. Muhyiddin Arabî Hazretleri ise azabın, yerini âdî, süflî, bayağı bir hayata bırakacağı ve kafirin cehennemde bu hâliyle ebediyen kalacağı kanaatindedir.

Üstadımız, soruda geçen ifadelerinin sonunda, buna dair "**işarat-ı hadîsiye**" olduğunu kaydeder. Sözü edilen hadisnin metni hakkında bir bilgimiz yok. Ancak, Muyyiddin Arabî Hazretlerinin bu konuyu işlerken "**Rahmetim gazabımı geçti.**" hadis-i kutsîsini sıkça nazara verdiğiinden hareketle Üstadın sözünü ettiği hadisnin de bu hadis olduğunu tahmin ediyoruz.

Şunu da önemle belirtmek isteriz: Bu gibi konular ne imana, ne de ibadete konu teşkil ederler. Dolayısıyla bu konularda, aksi fikri savunan kişilerle bir tartışmaya girmenin gereksiz olduğunu düşünüyoruz.

"Her zerrenin bir nokta-i kemali vardır, nokta-i kemalde insanın dimağı ve kalbidir." Buradaki kalpten maksadı izah edebilir misiniz? Bu bağlamda, ruh kalb ilişkisini nasıl yorumlamamız gerekiyor?

Kalb; ayine-i sameddir. İman ve marifet mahallidir. İnsanın en şerefli uzvudur. **Zerrat**, maden-i iman olan bu uzva gelmekle kemale ermiş oluyor. Kalbin tarifi İlaratü'l İ'caz'da şöyle yapılmaktadır.

"Kalbden maksat, sanevberi (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak, bir latife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı vicdan, makes-i efkarı dimağdır. Binaenaleyh, o latife-i Rabbaniyeyi tazammun eden o et parçasına kalb tabirinden şöyle bir letafet çıkıyor ki, o latife-i Rabbaniyenin insanın maneviyatına yaptığı hizmet, cism-i sanevberinin cesede yaptığı hizmet gibidir.

Evet, nasıl ki bütün aktar-ı bedene maü'l-hayatı neşreden o cism-i sanevberi, bir makine-i

hayattır ve maddi hayat onun işlemleriyle kaimdir; sekteye uğradığı zaman cesed de sukuta uğrar, kezalik; o latife-i Rabbanîye a'mal ve ahval ve maneviyatın hey'et-i mecmuasını hakiki bir nur-u hayat ile canlandırır, ışıktandırır; nur-u imanın sönmesiyle, mahiyeti, meyyit-i gayr-ı müteharrik gibi bir heykelden ibaret kalır." (1)

Gerek Risale-i Nur'da ve gerekse ekser muhakkinin kalb'e; ruh'un bir fakültesi olarak bakmışlardır. Akıl ise ruh'un bir diğer fakültesidir. Âdeta bir vahidin farklı boyutları olarak bakmışlardır.

(1) bk. [İşarat-ül İ'caz, Yedinci Ayetin Tefsiri.](#)

"Kalb gözü, Cenab-ı Hak tarafından yapılan bir binadır. Vakta ki su-i ihtiyarlarıyla ifsada uğradı ve cevherlere yapılan yerler, yılanlar ve akreplerle doldu; kapısı hatmedildi ki, o sari hastalıktan başkaları mutazarrır olmasın." izah eder misiniz?

Üstad'ın aynı yerde şu ifadesine dikkat edersek "o hatim, o mühür, kalblerinin üstünde sâbit bir damgadır ve silinmez bir alâmettir ki, dâima melâikeye görünür". Melaikeye görünen bu mührün melaike için olduğu açıktır ve melaikenin rahatsızlığını önlemek gibi bir amaç söz konusudur. Yoksa insanların görebildiği bir mühür değildir ki, onlara bir uyarı hükmünde olsun.

Melaikenin zararına gelince; Kalp ayine-i sameddir. Nazargah-ı ilahidir. tüm duyularımızın santrali gibidir. Göz, kulak vesair uzuvlarımız sürekli kainattan kalbe veri taşır. Ayrıca hissiyat suretinde kaynayan nice manaların zuhur ettiği bir mahaldir. Bu yoğun bilgi ve hissiyat nedeniyle, kainata sığmayan bazı ilahi tecellilerin merkezidir ki, "Kainat sığmadım mü'min kulunun kalbine sığdım" mealinde bir Hadis-i kudsi ile ifadesini bulmuştur.

İşte bu özelliği nedeniyle Nazargah-ı İlâhi olan kalp – en iyisini Allah bilir ya- meleklerin de ilgiyle gözlediği bir yerdir. Fakat bozukluğu test edip onaylanmış Allah, kainat ve hadisat üzerine yalan - yanlış-çirkin kabullerin çöreklediği bu mahallin üzerine mühür vuruluyor ki, melekler bu kalbe itibar etmesin. Meleklerin gıybet ve çirkin sözden ne kadar rahatsız oldukları biliniyor. Her halde buradaki, Allaha iftira hükmündeki küfürden de rahatsız olurlar.

KALB:

Gönül, yürek, öz her şeyin ortası, özü. Göğsün sol tarafında, konik şekilde kan dolaşımının temin eden organ.

İnsan ruhunun sevgi ve nefret gibi duyularının merkezi olan yere de kalb denilmiştir. Bu ruhi duyuya kalb denilmesi, teşbih ile. Bedendeki kalbin beden için önemi ne ise ruhun kalbinin de insan için önemi o derecede önemlidir.

Kur'an-ı kerim'de Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: "**Gerçek mü'minler yanlarında Allah**

zikredilince kalpleri titreyenlerdir" (en-Enfâl, 8/2). **"Şüphesiz maddi gözler köretmez ama göğüslerde olan kalpler körelir"** (el-Hacc, 22/46). Bu âyet-i kerimelerde anlatılan manevî kalbtir. Kalb imân merkezi olan duyudur. Nitekim Allah Teâlâ **"İnananların kalpleri Allah'ı anmakla yatıştır. İyi bilin ki kalpler ancak Allah'ı anmakla yatıştır"** (er-Râd, 13/28). **"Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir"** (el-bakara, 2/7). Buyurmuştur. Bu âyet-i kerimeler imanın kalple alâkalı olduğunu anlatmaktadır. Aynı konuda bir başka âyette şöyle buyurulmuştur:

"Hayır, onların işleyip kazandıkları şeyler kalplerinin üzerine pas olmuştur" (el-Mutaffifin, 83/4).

İslam kültüründe kalb (gönül)'e çok geniş yer verilmiştir. Allah sevgisinin muhafaza edileceği yer, sevgi, muhabbet, kin ve nefretin hissedildiği ruhun ulvî bir özelliği olduğu kabul edilmiştir:

"İnsan vücûdunda bir et parçası vardır o düzelirse bütün vücud düzelir, o bozuk olduğunda bütün vücud ifsâd olur. İyi bilin ki, işte o et parçası kalbtir" (Buhârî, İmân, 39; Müslim, Musâkât, 107; İbn Mâce, Fiten, 14). Ma'rifet yani Allah'ı bilmek ve tanımak kalbin işidir (bk. Buhârî, İmân, 13). Hased, gazab ve nefret gibi kötü duygular kalpte bulunduğu gibi imân, Allah korkusu, hilm ve takva da kalbe ait fiillerdir (Nesâî, Cihâd, 8; Müslim, İmân, 230; Tirmizi, Fiten, 26; Ahmed b. Hanbel, V, 71).

Duaların kabul edilmesi içinde gerekli olan kalbin kötü duygu ve hasletlerden uzak tutulmasıdır. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s) dualarında Allah Teâlâ'dan selim bir kalb istemiş ve bunu ümmetine öğretmiştir (bk. Buharı, Deâvât, 33, 44; Müslim, Deâvât, 49).

Mü'mine yakışan kalb'e Allah sevgisini yerleştirmek için onu Allah sevgisinin dışında mal, mülk, para gibi dünyalık şeylerin muhabbetinden uzaklaştırmaktır. Fâni olan her şeyin sevgisi geçici, yalnızca Allah sevgisi bâkidir. Kalb ile ilgili olarak Türkçe de "Kalp kırmak, gönül almak, gönülden gönüle yol varmış ve kalbini kazanmak" gibi deyimler bir hayli fazladır.

Hz. Peygamber Allahu Teâlâ'ya dua ederken şöyle dua ederdi: **"Ey kalpleri (iman ve iyilikte) sabitleştiren Allahım. Kalplerimizi senin dinin üzere sabit kıl"** (İbn Mâce, Mukaddime, 13).

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığı gibi, imanın yeri kalb olduğu gibi İmânsızlığın ve küfrün de yeridir. Bundan dolayı âyet-i kerimede Allah'ın kâfirlerin kalplerini mühürlediği anlatılmıştır. Kalbin nasıl mühürlendiği meselesine gelince, mühür zarf, kap ve örtü gibi şeylerde olur. İnsanların kalpleri ulvî ilimlerin ve bilgilerin kabı zarfı gibidir. Nitekim bir hadis-i şerifde Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: "Kul bir hata yaptığında kalbinde siyah bir leke olur, eğer günah işleyen döner, tevbe ederse kalbi parıldar. Eğer tekrar günah işlerse bu siyahlık kulun bütün kalbini kaplar. İşte bu Allah Teâlâ'nın"Hayır, doğrusu onların yaptıkları kalplerini paslandırmıştır" (el-Mutaffifin, 83/14) âyetinde anlatılanıdır" (Tirmizi, Tefsiru Sûre, 83, 1)

İşte kalbin mühürlenmesi bu şekilde olur. Başlangıç itibariyle ve sebep olması cihetiyle, kalbin mühürlenmesi kulun kesbidir. Yaratan Allah olması cihetiyle Allah'ın yaratmasıdır. (Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul 1935, I, 214)

"Kalp gözü, cevahire hazine olmak üzere Cenab-ı Hak tarafından yapılan binadır. Vaktâ ki sû-i ihtiyarıyla ifsada uğradı, cevherlere yapılan yerler, yılan ve akreplerle doldu; kapısı hatmedildi, sârî hastalıktan başkaları mutazarrır olmasın." izah?

Burada kalbin (manevi) bulaşıcı hastalıklı olması ve bu hastalıktan diğerlerinin korunması için mühürlenmesinin iki yönü var.

Birisi: Bazı kafirler öyle bir inkar hastalığına yakalanır ki artık imana kabiliyeti kalmaz. Bu yüzden Allah onun o pis kalbini mühürler. Bu kafir zahiren de olsa iman dairesinde görünmek istemez, kendini açıktan kafir ilan eder; mümin de o mührü görür ve ona yanaşmaz, onun inkar hastalığından kendini korumuş olur. Ebu Cehil, [Fıravun](#), [Şeddad](#) gibi.

Bazı kafirler ise küfrünü açıktan izhar etmez, hem de kalbinde mühür olmadığı için zahiren de olsa iman dairesinde aldatmak ile fikrini satar. Lenin, Stalin, Süfyan gibi kafirler, kalbi mühürlü olan kafirler olduğu belli değil; bunlar daha çok münafıkane hareket etmişler ve başka namlar altında insanları ifsat etmişler.

İkincisi ise Üstat mührün ahrete bakan yönünde bir mühür olduğunu söylüyor o mührü de sadece melekler görüyor. Yani dünyaya bakan yönünde başkalarına fikrini satmak noktasında bir mani yoktur. Meleklerin zarar görmesi ise rahatsız olması anlamında olabilir. Zira melekler hastalıklı kalpten rahatsız olurlar. Nasıl bulaşıcı hastalık olan bir yere zarar bulaşmasın diye karantina uygulanır, Allah da kafirin kalbini karantinaya almakla meleklerle rahatsızlık vermesine mani olmuştur.

"Madem ki her şeyin Allah'tan olduğunu bilirsin ve ona iz'anın vardır; zararlı, menfaatli her şeyi tahsin ve hüsn-ü rıza ile kabul etmek lazımdır." Zararlı şeylere razı olma konusunu açıklar mısınız?

İkinci Lem'ada "Mademki Allah'ın rububiyetine razıyız, rububiyeti noktasında gösterdiği şeye rıza lazım" buyrulmaktadır. Belaların en büyüğünün peygamberlere gelmesi, onları bu ağır imtihanla en ileri mertebelere çıkarmak içindir. Üstad, hastalıklar ve musibetlere sabretmeyi menfi ibadet olarak vasıflandırır. Tevekkül bahsinin ışığında biz bela ve musibetlerden sakınmak için elimizden geleni yaparız, çünkü bu vücut bize emanettir, onu korumakla mükellefiz, ama irademiz dışında sırf imtihan olmamız için bize gönderilen bela ve musibetleri de rıza ile karşılamalı, ondan tam istifade ederek manen terakki etmeye çalışmalıyız.

Mesnevinin Arapça orijinalinin ilgili kısmının tercümesi aşağıdadır:

"Her şeyin Allah'tan olduğunu bildiğinde ve buna tam kanaat getirdiğinde seni memnun eden veya

sana zarar veren şeylere rıza göstermen gerekir. Eğer rıza göstermezsen gaflete mecbur kalırsın..." Üstad başka yerde "dosttan gelen her şey sevimidir" der. Hastalar Risalesinde ise sorunuzun net cevabını bulabiliriz:

"ONDOKUZUNCU DEVA: Cemil-i Zülcelal`in bütün isimleri esma-ül hüsna tabir-i Samedanîsiyle gösteriyor ki, güzeldirler. Mevcudat içinde en latif, en güzel, en câmi`âyine-i Samediyet de hayattır. Güzelin âyinesi güzeldir. Güzelin mehasinlerini gösteren âyine güzelleşir. O âyinenin başına o güzelden ne gelse, güzel olduğu gibi; hayatın başına dahi ne gelse, hakikat noktasında güzeldir. Çünkü güzel olan o esma-ül hüsnanın güzel nakışlarını gösterir. Hayat, daima sıhhat ve âfiyette yeknesak gitse, nâkıs bir âyine olur. Belki bir cihette adem ve yokluğu ve hiçliği ihsas edip sıkıntı verir. Hayatın kıymetini tenzil eder. Ömrün lezzetini sıkıntıya kalbeder.

Çabuk vaktimi geçireceğim diye, sıkıntıdan ya sefahete, ya eğlenceye atılır. Hapis müddeti gibi, kıymetdar ömrüne adavet edip, çabuk öldürüp geçirmek istiyor. Fakat tahavvülde ve harekette ve ayrı ayrı tavırlar içinde yuvarlanmakta olan bir hayat, kıymetini ihsas ediyor, ömrün ehemmiyetini ve lezzetini bildiriyor. Meşakkatte ve musibette dahi olsa, ömrün geçmesini istemiyor. "Aman Güneş batmadı, ya gece bitmedi" diye sıkıntısından of! of! etmiyor.

Evet gayet zengin ve işsiz, istirahat dōşeğinde herşeyi mükemmel bir efendiden sor; ne haldesin? Elbette, aman vakit geçmiyor, gel bir şeş-beş oynayalım, veyahud vakti geçirmek için bir eğlence bulalım, gibi müteellimane sözleri ondan işiteceksin.. veyahud tul-i emelden gelen, bu şey`im eksik, keşki şu işi yapsaydım gibi şekvaları işiteceksin. Sen bir musibettede veya işçi ve meşakkatli bir halde olan bir fakirden sor; ne haldesin? Aklı başında ise diyecek ki: "Şükürler olsun Rabbime, iyiyim, çalışıyorum. Keşki çabuk Güneş gitmeseydi, bu işi de bitirseydim. Vakıt çabuk geçiyor, ömür durmuyor gidiyor. Vakıa zahmet çekiyorum, fakat bu da geçer, herşey böyle çabuk geçiyor." diye, manen ömür ne kadar kıymetdar olduğunu, geçmesindeki teessüfle bildiriyor. Demek meşakkat ve çalışmakla, ömrün lezzetini ve hayatın kıymetini anlıyor. İstirahat ve sıhhat ise, ömrü acılaştırıyor ki, geçmesini arzu ediyor.

Ey hasta kardeş! Bil ki, başka risalelerde tafsilâtıyla kat`î bir surette isbat edildiği gibi; musibetlerin, şerhlerin, hattâ günahların aslı ve mayesi ademdir. Adem ise şerdir, karanlıktır. Yeknesak istirahat, sükût, sükûnet, tevakkuf gibi haletler ademe, hiçliğe yakınlığı içindir ki, ademdeki karanlığı ihsas edip sıkıntı veriyor. Hareket ve tahavvül ise vücuddur, vücudu ihsas eder. Vücut ise hâlis hayırdır, nurdur.

Madem hakikat budur; sendeki hastalık, kıymetdar hayatı safileştirmek, kuvvetleştirmek, terakki ettirmek ve vücudundaki sair cihazat-ı insaniyeyi o hastalıklı uzvun etrafına muavenetdarane müteveccih etmek ve Sâni`-i Hakîm`in ayrı ayrı isimlerinin nakışlarını göstermek gibi, çok vazifeler için, o hastalık senin vücuduna misafir olarak gönderilmiştir. İnşâallah çabuk vazifesini bitirir gider. Ve âfiyete der ki; sen gel, benim yerimde daimî kal, vazifeni gör, bu hane senindir, âfiyetle kal."

"Meyelandaki tasarruf mevcudattan değildir ki, bir müessire

ihtiyacı olsun." cümlesini izah eder misiniz?

İnsanın iradesinin esasını ve temelini oluşturan **meyalandır**. **Meyalan** ise insanın çok seçeneklerden birisine meyletmesi ve yönelme arzudur. Bu yönelme arzusu olan meyalan mevcut bir şey değildir harici bir vücudu yoktur. Yani eni, boyu, ağırlığı hacmi olan bir cisim gibi değildir.

Mümkinat üç kısımdır. **Birisi** mevcut yani varlık sahasına çıkmış, harici vücudu olan her şey bu sınıftandır. Bu sınıfı yaratan ve idare eden Allah'ın kudret sıfatıdır, kulun hiçbir müdahalesi yoktur, insan bu alanda tam muzdarıbdır.

Mümkinatın **ikinci sınıfı ise** madumdur, yani varlık sahasına çıkması mümkün ve caiz olup da henüz varlık sahasına çıkmamış olan şeylerdir.

Mümkinatın **üçüncüsü** ve iradenin mahiyeti ile alakalı olan kısmı ise, **itibari ve nispi şeyler** dediğimiz mevcut ile madum arası olan varlıklardır. Bu üçüncü sınıf yani itibari ve nispi emirler ne mevcuttur ne de madumdur; ikisi arasında bir makam ve mevkie sahiptirler. Bu sınıfta Allah'ın kudret sıfatı tecelli edip işlemez, yani taallukatı yoktur.

Cebir ancak Allah'ın kudret sıfatı ile olacağı için burada da Allah'ın kudret sıfatı tecelli etmediği için, irade de itibari ve nispi bir varlığa sahip olmasından dolayı, cebir lazım gelmez; yani insan iradesi itibari olmasından dolayı cebirden kurtulur demektir.

İtikad imamlarının mevcudu kula vermemesinin sebebi bu sırdan ileri gelir. Zira mevcut olan bir şeyi kula vermek şirk olur. Ama itibari olan bir şey kudrete ihtiyaç hissetmediği için, kula vermekte bir sakınca yoktur. İrade de mevcut olmayıp itibari bir şey olmasından dolayı kula verilmiştir.

İrade mevcut olsa cebir gerekir, madum olsa zaten olmayan bir şey olur, o zaman mevcut ile madum arası itibari ve nispi bir emirdir, denilmiştir. **İmamı Maturudi** meyalanı itibari olarak kabul ettiği için kula vermiş; **İmam Eşari** ise mevcut nazarı ile baktığından kula vermemiş, o da mayelandaki tasarrufu itibari gördüğü için kula vermiştir. Her ikiside iradeyi kabul etmişler, aradaki fark lafzi ve içtihadidir.

Emri itibari illet-i tamme istemez demekten maksat, itibari şeyler kudretin taalluk ve tecelli dairesine girmez demektir. Şayet girmiş olsa idi kudret devreye girer, iradenin seçme özgürlüğünü ortadan kaldırırdı; o zaman cebir olurdu. Meyelandaki tasarruf, yani irade mevcudattan değildir ki, bir müessire yani Allah'ın kudretine ihtiyacı olsun, sözü de aynı manayı ifade ediyor.

"Sem' ise, kalb ve basarın hilâfına, masdardır. İşittiren ferttir. Cemaatin işittikleri, ferttir. İşiten fert, fert olur. Bunun için müfred olarak iki cem'in arasına düşmüştür." izah eder misiniz?

S - Kalb ile basar'ın cem' sîgasıyla, sem'in müfred suretinde zikirlerinde ne gibi bir hikmet vardır?"

"C - Kalb ile basarın taallûk ettikleri şeyler mütehalif, yolları mütebayın, delilleri mütefavit, talim ve telkin edicileri mütenevvidir. Sem' ise, kalb ve basarın hilâfına, masdardır. İştiren ferttir. Cemaatin işittikleri, ferttir. İştiren fert, fert olur. Bunun için müfred olarak iki cem'in arasına düşmüştür."(1)

Kalp ve gözün temas ettiği şeyler içinde zıtlar, farklı yollar ve muhtelif malzemeler bulanabilir ve kalp ve göz istisnasız hepsine temas edebilir. Mesela kalbin içine hayır da şer de ilham suretinde aynı anda gelebilir, kalp her ikisini de kabildir. Veya göz bir ortama bakarken, o ortam içinde bulunan güzeli de çirkini de aynı anda gözlemleyebilir. İşte kalp ve gözün aynı anda bir çok farklı şeyi kabul etme yeteneğine işaret etmek için bu iki sıfat çoğul eki ile tavsif edilmişler.

Ama işitmek vasfında bu muhtelif ve farklılıklar bulunmaz. Yani kulak aynı anda iki zıt şeyi kabul edemez. Birisi ile meşgul olurken diğeri ile meşgul olamaz. Ya da bütün cemaat ancak bir ferdi işitebilir, aynı anda iki vaiz nutuk verse cemaat ya şaşırır ya da birisine müteveccih olur. Ama görmekte ve kalpte bu yoktur; göz aynı anda bir çok görselliği şaşırmadan ve yanılmadan seyredebilir. Mesela cemaat aynı anda iki vaizi seyrederek, ama dinleyemez.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi, 7. Ayetin Tefsiri.](#)

“Deri ateşle ülfet eder, artık ateş yakmaz” sözü eğer ilhamla söylenmişse, söyleyen mazur olur, ancak ona uyanlar ve inananlar felaketten kurtulamaz. Çünkü ilham dinde senet değildir.

Bu meseleye birkaç cihetten bakabiliriz.

Birincisi: Tefsir ilminde hadisler ayetin mutlak ve umumi manasını takyit edebilir. Bakara suresinde geçen "**azabın hafifletilmeyeceği**" manası hadislerle sınırlandırılmış olabileceği anlaşılıyor. Zaten cehennem de tabakalara ayrılması ve her cehennem ehlinin aynı derecede cezalandırılmaması meseleye işaret eder. Mesela,

"Resulullah (s.a.v.)'ın yanında amcası Ebu Talib anıldı da:

"Kıyamet gününde şefaatinin amcama fayda vereceğini umarım. Şefaetimle amcam, topuklarına ulaşabilen ateşten bir çukura konulur da, o çukurda dimağının aslı kaynar."

buyurdu. Abbas b. Abdulmuttalib (r.a.):

"Ey Allah'ın Elçisi! Amcam Ebu Talib'e herhangi bir şeyle yarar sağladın mı? Çünkü o, daima seni korur ve senin için düşmanlarına karşı öfkelenirdi."

dedi. Resulullah (s.a.v.):

“Evet, o şimdi dibi topuklarına kadar olan ateşten bir çukur içindedir. Ben olmasaydım, muhakkak cehennem en derin çukurunda olacaktı.” buyurdu.”(1)

Bu hadis azabın hafifleyebileceğine işaret ediyor.

İkincisi: Üstad Hazretleri *"azap hafifletilir"* demiyor, *"Yanan kişi azaba alışır, ülfet eder."* diyor. Bu da ayetin manasına zıt olmaz. **Ülfet**, bir şeye alışmak demektir. Nasıl bir musibetin ilk anı ile sonraki anları azap noktasından farklıdır. İlk an en zor ve çetin andır, sonraki anlar ise vücudun intibakı ile azabın ilk anki şiddeti hafifliyor. Burada hafifleyen azap değil, azabın verdiği acıdır. Soğuk bir ortama girince, ilk anda şiddetli üşürsün, sonra vücut ülfet etmeye başlayınca, o ilk şiddetli soğuktan gelen üşüme gider. Burada o soğuk ortamda bir değişme ve hafifleme yoktur, değişen ve alışan senin bedenindir. Ayette azabın derecesi hafiflemez diyor, yoksa ülfet ile azaba intibak ederek acının ilk şiddeti gidemez demiyor.

Üçüncüsü: Cehennemde azaba ülfet edemeyecek büyük kafirlerin var olduğuna dair hadis ve ayetler de vardır. Mesela gayye kuyusu var ki, cehennem bile onun şiddetinden Allah'a sığındığına dair hadisler var. Bakara ve Nebe surelerinde geçen ayetlerin onlara bakması da muhtemeldir.

"(Ayetlerimizi) inkâr etmiş ve kâfir olarak ölmüştürlere gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve tüm insanların lâneti onların üzerindedir."

"Onlar ebediyen lânet içinde kalırlar. Artık ne azapları hafifletilir ne de onların yüzlerine bakılır."(Bakara, 2/161 ve 162)

Ehl-i kitap ile müşrikleri Kur'an aynı kefeye koymuyor. O zaman cehennemde de aralarında bir fark olması gereklidir. Yani *"hafif azap, şiddetli azap"* manası olabilir. Şeytan ve onun kurmayları belki ülfet nimetinden istifade edemeyecekler denilebilir.

Dördüncüsü, makbul ve büyük İslam alimleri bir fikir ortaya atmış ise, bunun mutlaka bir dayanağı bir istinat noktası vardır, deyip hüsnüzan etmeli ve esasını tahkik etmeliyiz. Bizim göremediğimiz incelikleri ve latifeleri onlar ilim ışığı ile görebilirler. Bazı mutaassıp ve saldırgan zahir hocalar gibi, işin aslını, inceliğini tahkik etmeden hücum etmek doğru bir yaklaşım değildir.

(1) bk. Buhârî, Edeb, 115/231, Menâkıbu'l-Ensâr, 39/102; Müslim, İmân, 90/357, Cenne, 12/33.

YAZDIR

"Birincisi: Her iki "Amenna" arasında görülen zahiri tenakuzdan içtinap etmek içindir." cümlesini açıklar mısınız?

"S – *أَمَّنَّا* 'ya müşabih olan *وَمَا آمَنُوا* 'ya tercihen *وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ* olarak cümle-i ismiye ile denilmesinde ne hikmet var?"

"C - Birincisi: Her iki *أَمَّنَّا* arasında görülen zâhirî tenakuzdan içtinap etmek içindir..."(1)

2. İman ettik.
3. İman etmediler.
4. Biz mü'minleriz.

İki iman kelimesi, yani "iman ettik" (Bu ifade münafıkların), "iman etmediler" (Bu hüküm Allah'ın) kelimelerinin aynı cümle içinde kullanılması zihni bir karışıklığa sebebiyet verme ihtimalinde olduğu için, bu karışıklığın kökünü kesmek ya da cümle kalıplarının birbirine olan benzerliğini gidermek için "Biz Müminleriz" kelimesi tercih edilmiştir. Malum Kur'an her ciheti ile mucize bir kitaptır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 8. Ayet Tefsiri.](#)

"İkinci ihtimale nazaran, Cenab-ı Hakkın, imanın rükünleri içinde kutup sayılan bu iki rüknü tahsis etmesi, onların kuvvetle iddia ettikleri iman, dine İmân olmadığına işarettir. Çünkü bu..." Açıklar mısınız?

"Birinci ihtimale göre, onların erkân-ı imaniyeden yalnız bu iki rüknü izhar etmeleri, rükünlerin en mühimlerini izhar etmekle sadakatlerini göstermeye işarettir. Ve aynı zamanda, onlardan en ziyade kabule şayan, zûumlarınca bu iki rükündür."

"İkinci ihtimale nazaran, Cenab-ı Hakkın, imanın rükünleri içinde kutup sayılan bu iki rüknü tahsis etmesi, onların kuvvetle iddia ettikleri iman, dine iman olmadığına işarettir. Çünkü bu iki rüknün de muktezasına amel ve itikad etmemişlerdir. "Be" nin tekrarı, her iki rükne olan imanın bir cihetten olmadığına işarettir. Çünkü, Allah'a iman, Allah'ın vücud ve vahdetine imandır. Yevm-i âhirete iman ise, o günün hak olduğuna ve muhakkak geleceğine imandır."(1)

Ehl-i kitap olan Hristiyan ve Yahudiler, iman daveti yapıldığında onlar, zaten biz evvelden beri iman ehliyiz, diyerek İslam'ın davetine yüz çeviriyorlar. Yeniden iman etmeyi gerek görmüyorlar. Halbuki

onların imanı hakiki bir iman değildir. Onların imanında çok hata ve arızalar olup, İslam'daki hakiki imana karşılık gelmiyor. İslam'ın gönderilme amacı da bu hata ve arızaları düzelterek hakiki imanı gönüllere inşa etmektir. Yoksa tahrife uğramış İncil ve Tevrat bu vazifeyi ifa etmekten çok uzaktır.

Özet olarak, Hristiyanlıkta ve Yahudilikte Allah'a ve ahirete iman esaslarının içi boş, manası gitmiş, lafzı kalmış bir durumdadır. Bu yüzden onların imanı boş bir iddiadan ibaret olup, rızay-ı İlahiye karın değildir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Suresi, 8. Ayetin Tefsiri.](#)

"Nefiy, kesif bir harfin medlûlüdür. Devam ise, cümle-i ismiyenin heyet-i hafifesinden istifade edilen bir mânâdır. Binaenaleyh, kesif kesife, yani nefiy, imâna daha karibdir." cümlelerini izah eder misiniz?

"Nefiy, kesif bir harfin medlûlüdür." Yani nefiy mefhumu "Mâ" harfi gibi (bizzat mürekkeple yazılan, bir zeminde yer tutan ve dille talaffuz edilen bir edatın ürünüdür. Bu özelliklere sahip olan "Mâ" harfi, -diğer kelime ve harfler gibi- kesafeti / yoğunluğu olan bir edattır. Yazılımında göze, okunuşunda kulağa hitap eden ve bu yoğunluğuyla -cümlelerin heyetinden anlaşılan mefhumun devamından ziyade- kendisinin en açık özelliği olan mutlak nefyin varlığına dikkat çekmektedir.

"Devam ise, cümle-i ismiyenin heyet-i hafifesinden istifade edilen bir mânâdır.": Yani devamlılık mefhumu, (kesafetiyle bir yer işgal eden ve aynı yerde kalmaya mahkum olan) "Mâ" harfinden anlaşılmaz. Çünkü, devamlılık değişik zaman dilimlerini ihtiva eden süreklilik özelliğine sahiptir. Bu ise (kesif / yoğunluğu olan "Mâ" gibi bir edattan değil), ancak isim cümlesinin heyet-i mecmuasından akla yansıyan, -sabit bir harfin (veya kelimenin) malı olmayan- ve buhar gibi hafifliği olan bir muhtevanın tasavvurundan anlaşılır.

"Binaenaleyh, kesif kesife, yani nefiy, imâna daha karibdir." ifadesi, asıl manayı değil, açıklamalı bir lazım-ı manaya göre yapılmış bir tercümedir. Arapça metnindeki ifadenin asıl manası şu olsa gerektir: *"Binaenaleyh, 'Mâ'nın manası olan nefiy / olumsuzluk mefhumu, cümlelerin heyetinden anlaşılan devamlılık manasından daha derin / daha kuvvetli, daha köklü ve ilişkili olduğu hükme daha yakındır."*

(Buradaki hükümden maksat "imanın olmaması"na dair yargıdır. Buna göre, söz konusu cümleden kayıtsız-şartsız "imanın olmadığı"nın anlaşılması, bir kayda bağlı olarak "imanın devamlı olarak olmayacağı"nın anlaşılmasından daha kuvvetli ve daha açıktır. Bu sebeple, heyet-i mecmuasıyla devamlılığı gösteren isim cümlesinin kullanılması tercih edilmiştir)

"Nefyi ifade eden cümlenin evvelinde bulunduğu halde, cümleden istifade edilen devamı nefyete delalet etmediğinden hikmet nedir?" cümlesini açıklar mısınız?

Eserin -Arapça metnindeki ifadeye göre- sorunun şekli şöyledir: "Nefyi ifade eden 'Mâ' harfi cümlenin başında gelmiş olmasına rağmen, (cümlenin heyetinden anlaşılın) nefyin devamına delalet etmemesinin hikmeti nedir?"

Açıklaması: "ve-ma hum bi müminîn" cümlesi -menfi / olumsuz bir isim cümlesidir. Cümleye **nefiy** manasını katan ise, "Mâ" edatıdır. Bu edat cümlenin başında bulunduğu göre, bu cümleye hem nefiy / olumsuzluk manasını, hem de bu olumsuzluk manasının devamlı olduğuna delalet etmesi / göstermesi gerekmez miydi? Eğer böyle olsaydı, ayetin sibakında yer alan "Âmennâ" fiil cümlesine uygun olarak "ve ma hum yu'minûn" gibi bir fiil cümlesinin getirilmesi belagat açısından daha uygun olurdu.

"Onların imân davalarını hikayedir. Bu cümlede davalarının reddine iki cihetle işaret edildiği gibi, davalarının takviyesine de iki vecihle ima edilmiştir." cümlesini ve davalarının takviyesi ifadesini açıklar mısınız?

"Biz ehl-i kitap cemaatleri, eskiden beri mü'miniz. Şimdi imandan geri kalmamıza imkân yoktur." gibi takviye edici bir delil tereşşuh ettiği gibi, cem'e râci olan zamirinden de "Bizler bir fert gibi değiliz, ancak muhteşem bir cemaatiz. Yalana tenezzül etmeyiz." gibi ikinci bir takviye daha çıkıyor."(1)

Ehl-i kitap imana davet edildiklerinde inkarlarına iki gerekçe öne sürüyorlar ki bu iki gerekçe güya onların küfrüne bir takviye niteliğindedir. Bu iki takviyeden birisi "Eskiden beri biz zaten sizin inandığınız şeylere inanıyoruz." demeleridir. Diğeri ise "Biz kalabalık bir cemaatiz, böyle kalabalık bir cemaatin batılda birleşmeleri mümkün değil." diyerek inkarlarında ısrar ediyorlar. Ayet latif üslubu ile bu iki takviyeye işaret ediyor, yani ayet onların küfür gerekçelerini ve dayanaklarını ifade etmiş oluyor.

Bahsin devamında ise bu iki dayanak noktalarının iç yüzü izah ediliyor ki onların Allah ve ahirete olan inançlarının boş ve yalan üzerine bina edildiği vurgulanıyor. Kuru kuruya "Allah'a iman ettim." demek yetmiyor, o iman gereğini ve amelini de ifa etmek iktiza eder.

(1) bk [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Suresi 8. Ayetin Tefsiri](#)

İşarat-ül İ'caz'daki münafıklar bahsi neden yayınlanmamış? Ve eğer yayınlanmışsa nerde, hangi eserde yayınlanmış? Ulaşma imkanımız var mı? Ayrıca yayınlamamasının hikmeti nedir?

Her kitap telif eden kişi nasıl ki kendi kitabının bir kısmını yayınlasa diğer kısmını yayınlamasa kimsenin itiraza hakkı olmaz. Aynı şekilde Bediüzzaman Hazretleri bu eserlerin müellifi olması hasebiyle kitaplarının bazı kısımlarının bastırılıp dağıtılmasına müsaade etmemiş.

Peygamber efendimiz (a.s.m.) döneminde münafıklar mevcuttu. Belki daha önceki dönemlerde de toplum içerisinde değişik adlar altında vardı. Nitekin bu tür şahsiyetler kıyamete kadar da olacaktır. İşte Peygamber Efendimiz (a.s.m.) bu türdeki kişileri iman nuru ve peygamber olması haysiyetiyle biliyordu. Daha sonraki dönemlerde de bazı veli insanlar islamı içten içe yıkmak isteyen böyle şahsiyetleri iman dürbünüyle keşfetmişlerdir. İşte münafıklar bahsinde de bazı şahsiyetlerin isimleri zikredilmiş olmasından bu eserin herkesin elinde olmasını kendileri uygun bulmamış. Bunun içinde yayınlanmasına müsaade etmemişlerdir..

Hadisi şeriflerde münafıkların bazı özellikleri zikredilmiş olduğundan, bu özellikleri her yerde serrişte edip, yaymak sözkonusu olduğunda, milletin birbirine karşı su-i zanna sebebiyet vermesi muhtemel olabileceğinden dolayı bunu yayınlamak istememiş olabilir. Bu eserin aslı İşaratül İ'caz eserinin Arapça kısmında aynı şekilde mevcuttur.. İstifade edilebilir.

İşaratü'l-İ'caz'da münafıklarla ilgili on iki ayetten bahsediliyor; ancak ayet sayısı on iki değil on üçtür. Buna nasıl cevap verebilirsiniz?

Bakara Suresi'nin ilk beş âyeti müminlerin, müteakip iki âyeti kâfirlerin, sekizinci âyetten itibaren on üç âyet ise münafıkların bariz sıfatlarını anlatmaktadır.

Söz konusu ayetlerin mealini aşağıya alıyoruz:

8. Öyle insanlar da vardır ki “Allah’a ve âhiret gününe inandık.” derler; Oysa iman etmemişlerdir.

9. Akılları sıra Allah’ı ve iman edenleri aldatmayı kurarlar. Kendilerinden başkasını aldatamazlar da farkında değiller.

10. Kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını daha da ilerletti. Bu yalancılıkları, bu samimiyetsizlikleri sebebiyle bunlara gayet acı bir ceza vardır.

11. Ne zaman onlara: “Yeryüzüne fesat saçmayın!” denilse “Biz sadece barışçımız, ortalığı düzeltmekten başka işimiz yok!” derler.

12. Gözünüzü açın, bunlar bozguncuların ta kendileridir, lâkin şuurları yok, farkında değiller.

13. Ne zaman onlara: *“Şu güzel insanların iman ettiği gibi siz de iman edin.”* denilse *“Yani o beyinsizlerin inandıkları gibi mi inanalım?”* derler. Asıl beyinsizler kendileridir de farkında değiller.

14. Bunlar iman edenlerle karşılaştıkları vakit *“Biz de müminiz.”* derler. Fakat şeytanlarıyla başbaşa kaldıklarında da: *“Emin olun biz sizinle beraberiz, biz onlarla alay ediyoruz.”* derler.

(Şeytan: “Azgınlıkta, şer ve kötülükte kendi benzerlerini çok geçmiş kötü, inatçı” anlamında cins ismi olup cinlerden olduğu gibi insanlardan da olabilir. Cin şeytanlarının ataları İblis olup, bazan özel isim olarak İblîs yerine eş-Şeytan kullanılır.)

15. Allah da kendileriyle alay eder ve azgınlıklarında onlara mühlet verir; böylece onlar bir müddet başıboş dolaşırlar.

16. İşte onlar hidâyeti alacaklarına, dalâlete müşteri oldular. Ama bu, kârlı bir ticaret olmadı. Çünkü kâr yolunu tutmadılar.

17. Bunların hali, o kimsenin haline benzer ki aydınlanmak için bir ateş yakar. Ateş çevresini aydınlatır aydınlatmaz Allah onların gözlerinin nurunu giderir ve karanlıklar içinde bırakır, onlar da göremez olurlar.

18. Sağır, dilsiz ve kördürler onlar. Onun için hakka dönmezler.

19. Yahut onların durumu gökten sağnak halinde boşanan ve içinde yoğun karanlıklar, gök güremeleri ve şimşekler bulunan yağmura tutulmuş kimselerin durumuna benzer. Yıldırımların verdiği dehşetle, ölüm korkusundan, parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Fakat Allah kâfirleri çepeçevre kuşatır.

20. Şimşek nerdeyse gözlerini köreltecek. Önlerini aydınlattı mı ışığında yürürler, karanlık çökünce de dikilir kalırlar. Allah dileseydi kulaklarını sağır, gözlerini kör ederdi. Allah gerçekten her şeye kadirdir.

Konu ile alakalı Risalede geçen kısım ise şu şekildedir:

"Nasıl ki, bir hükümde iki müfredin iştiraki veya bir maksada iki cümlenin ittihadı atfı icap ettirir. Kezâlik, bir hedefi, bir garazı takip eden iki kıssanın da atıfları belâgatin iktizasındandır. Binaenaleyh, on iki âyetin hülâsasını tazammun eden münafıkların kıssası, kâfirler hakkında geçen iki âyetin meâline atfedilmiştir."

"Evet vakta ki, en evvel Kur'ân'ın senâsıyla başlandı. Sonra mü'minlerin medhine intikal etti.

Sonra kâfirlerin zemmine incirar etti. Sonra, insanların kısımlarını ikmal etmek için, münafıkların kıssası zikredildi."(1)

On Dokuzuncu ayet ile Yirminci ayet mana ve belagat açısından birbirine çok yakın ve birbirini itmam eder bir mahiyette olduğu için Üstad Hazretlerinin ikisini bir saymış olması kuvvetle muhtemeldir. Eski nüshalara bakmaya gerek yok, zaten bahsin içinde Üstad Hazretleri on iki rakamını telaffuz ediyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 8. Ayet Tefsiri.](#)

"Amenna ihbar değil inşaadır. İnşa nefiy ile tekzib edilemediğinden "vema amenü" denilmemiştir." cümlesini açıklar mısınız?

Soru şudur: Ayette daha önce "Âmennâ / iman ettik" dedikleri geçmişti. Burada da ona münasip "Ve mâ âmenû / Onlar iman etmediler" denilebilirdi.

Onları yalanlamanın "İman ettik" ifadesine dönmemesi için böyle gelmiştir. Çünkü "İman ettik" cümlesi inşa cümlesidir, bu ise tekzibe engel olur.

İhbar, haber verme, bildirme demektir. Belagatta ise, bir sözü söyleyen için, "O bu sözünde doğrudur veya yalancıdır" hükmünün verilebileceği cümledir.

İnşa ise, bir sözü söyleyen için "O bu sözünde doğrudur veya yalancıdır" hükmünün verilemeyeceği cümledir.

Bu nedenle "âmennâ / iman ettik" cümlesine karşılık, "Onlar asla mü'min olmadılar." anlamına gelen "Ve mâ hüm bi mü'minîn" ifadesi gelmiştir.

"Münafıkların şahıslarının tayiniyle kabahatleri yüzlerine vurulsaydı, mü'minler nefsin desisesiyle vesveseye düşerlerdi. Halbuki vesvese havfe, havf riyaya, riya nifaka müncer olur." cümlesini açıklar mısınız?

"Birincisi: Kur'ân'ın, münafıkların şahıslarını tayin etmeyerek umumî bir sıfatla onlara işaret etmesi, Resul-ü Ekrem (a.s.m.) siyasetine daha münasiptir. Zira münafıkların şahıslarının tayiniyle kabahatleri yüzlerine vurulsaydı, mü'minler nefsin desisesiyle vesveseye düşerlerdi. Halbuki vesvese havfe, havf riyaya, riya nifaka müncer olur."

"Ve keza, eğer Kur'ân onları tayinle takbih etseydi, "Resul-ü Ekrem (a.s.m.) mütereddittir, etbâna emniyeti yoktur" denilecekti."(1)

Şayet Allah Resulü (asv), her münafiği açıkça ilan edip "**münafık budur**" dese idi, o zaman her Mümin sabah kalktığı zaman acaba Allah Resulü (asv) bugün bana münafık deyicek mi diye endişeye düşecekti. En azından şeytan vesvese şeklinde Müminleri taciz edecekti.

Zira samimi Müminlerde de bazen münafıklığın işaret ve alametleri bulunabiliyor. İşte Allah bu endişe ve kuruntuların önünü kapamak için, siyaseten münafıkların yüzüne münafıklıklarını vurdurmuyor. Vesvesenin korkuya, korkunun gösterişe dönüşmesi, zincirleme bir sebep sonuç ilişkisidir. Necis bir şeyin hastalığa sebebiyet vermesi gibi.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi 8. Ayet Tefsiri.](#)

“Ve keza, nâs tabiri, nifakın bir taife veya bir tabakaya mahsus olmayıp, hangi taife olursa olsun, insan nev'inde bulunmasıdır.” deniyor. Kafirler ve münafıklar sadece insanlardan mı çıkıyor? Cinlerden de kafir ve münafık yok mudur?

"Ve keza, nâs gibi umûmî bir sıfatın nifaka münafi olması, hususî sıfatların daha ziyade münafi olmasına delâlet eder. Zira, insan mükerrerdir. Bu gibi rezaleti işlemek insaniyetin şânından değildir."

"Ve keza, nâs tabiri, nifakın bir taife veya bir tabakaya mahsus olmayıp, hangi taife olursa olsun, insan nev'inde bulunmasıdır."(1)

Burada makam; “nas” tabirinin insanlık manasını içine alması, **münafıklığın** belli bir millet, belli bir sınıf, belli bir topluluk için olmayıp, bütün insanlığa şamil olduğunu vurgulamaktır. Yani potansiyel olarak insanlık içindeki her grup ve taife bu manevi hastalığa tutulabilir, denilmek isteniyor. Yoksa münafıklık ve nifakı sadece insana tahsis ediyor değil. Nitekim cinler içinde de küfür ve münafıklık olabilir. Nas tabiri münafıklığı insanlık içinde belli bir sınıfa tahsis etmeyi men ediyor. Mesela sadece bedeviler münafık olur denilse, ayetin bu genel manasına aykırı olur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 8. Ayetin Tefsiri](#)

"Alem-i İslamı zehirlendiren, ancak kizbtir. Alem-i beşerin ahvalini fesada veren, kizbdir. Nev-i beşeri kemalattan geri bırakan, kizbdir." cümlelerini teker teker açıklar mısınız?

"Münâfıkların azaplarının, mezkûr cinayetleri arasında yalnız *kizb* ile vasıflandırılması, kizbin şiddet-i kubh ve çirkinliğine işarettir. Bu işaret dahi, kizbin ne kadar tesirli bir zehir olduğuna bir şahid-i sadıktır. Zira *kizb*, küfrün esasıdır. *Kizb*, nifâkın birinci alâmetidir. *Kizb*, kudret-i İlâhiyeye bir iftiradır. *Kizb*, hikmet-i Rabbaniyeye zıttır. Ahlâk-ı âliyyeyi tahrip eden, *kizbdir*. Âlem-i İslâmı zehirlendiren, ancak *kizbdir*. Âlem-i beşerin ahvâlini fesada veren, *kizbdir*. Nev-i beşeri kemalâttan geri bırakan, *kizbdir*. Müseylime-i Kezzab ile emsalini âlemde rezil ve rüsvây eden, *kizbdir*."(1)

Bu cümlenin manası, küfür ve inkarın aslı ve özü yalandır ve yalan üzerine bina edilmiştir, demektir. Bu yüzden kafir ve münafıklar en büyük yalancılardır; küfür ve inkarları ile Allah'ın kudret ve sıfatlarına iftira atıyorlar.

Mesela, cehennemi yaratmak Allah'ın kudretine bir zerre kadar kolay iken, kafirler küfrü ile "*Allah cehennemi yapamaz.*" dedikleri için, hakikat-i hali yalanlamış oluyorlar. Veya halihazırda inşa edilmiş ve bizi beklemekte olan ahiret alemini inkar etmeleri, en büyük bir yalan ve iftiradır. Allah'ın yapabileceği bir şeyi yapamaz demek, yalanın ve iftiranın en büyüğü, en çirkinidir.

Yalan sadece imana ve ahlaka zarar vermiyor, toplumsal hayatın ve insanlığın iktisadi ve siyasi gelişimlerinin önünde de büyük bir engel olarak duruyor. Yalanın olduğu yerde güven olmaz, güvenin olmadığı bir yerde de ticaret ve ekonomi olmaz. Ticaret ve ekonominin olmadığı bir yerde de gelişme ve kalkınma olmaz. Bunlar zincirleme birbiri üzerinde duran şeylerdir ki, birisi olmadı mı, diğerleri de olmaz. Mesela, birisi bize bir yalan söylese, bu adama karşı ömür boyu bir kuşku endişe ile bakarız ve ona itimat edemeyiz. Böylece yalan, insani ilişkileri öldüren bir zehir olur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Suresi 9 ve 10. Ayetlerin Tefsiri.](#)

"Kinaye veya ta'riz suretiyle, yani gayr-ı sarîh bir kelimeyle söylenen yalan, kizbden sayılmaz." cümlesini açıklar mısınız? Kinaye ve Ta'riz Suretindeki Yalan Ne Demektir?

Yalana üç yerde ruhsat verilmesi hususunda âlimler arasında farklı görüşte olanlar bulunmakta ise de, hadis ulemasının ekserisinin görüşü şu merkezdedir:

Yalanı ve olmayan bir şeyi haber vermek mutlak sûrette yasaklanmıştır. Yalan hususundaki

hadisteki müsaade ise “tevriye” ve “ihâm” yoluyla söylenmesi halindedir. Tevriye: Birkaç mânâsı olan bir kelimeyi kullanan kimsenin en uzak mânâyı kasdederek söylemesidir. İhâm ise: İki mânâsı olan bir kelimenin en uzak kullanılan mânâsını kasdederek söylemesidir.

Bu iki söz sanatını bu meseleye getirecek olursak şu şekilde misaller verilebilir:

Meselâ savaş esnasında düşman askerine “Kralınız öldü” denilirken, bununla düşmanın daha önceki krallarından birisi kasdedilmesi gibi.

Yine İslâmın ve Müslümanların zarara düşebileceği bir halde konuşmak ve fikir beyan etmek icap ettiğinde, doğrudan yalana varmadan dolaylı cümleler kullanmak da bu kabildendir.

Aynı şekilde hanımın ve kızının gönlünü almak isteyen bir insan onlara bir şey vâdederken, “**İnşallah-Allah dilerse**” gibi bir ifade kullanır da, söz verdiği şeyi hemencecik almazsa, bu durumda da yalan söylemiş olmaz. Çünkü bu vaâd istikbale mâtuftur.

Ayrıca birbirine dargın olan iki kişinin arasını bulurken, “falan adam seniniçin duâ ediyor” dese de, bununla o adamın “Allah’ım, bütün Müslümanları affet” demiş olduğunu kasdetse, yalan bir beyanda bulunmuş olmaz. Dolayısıyla yalansöylemenin mes’uliyetinden kurtularak rahatlar. İmam-ı Beyhakî’nin rivayet ettiği bir hadiste, Peygamberimiz (a.s.m.) “**Tevriyeli, kinâî ifadelerle yalandan kurtulup rahatlama vardır.**” buyurarak bu meseleye açıklık getirmişlerdir.

Ancak, bilhassa günümüzde her sahada yalana fazla yer verildiğinden, buna meydan açmamak için bu çeşit meselelerde hassas ve dikkatli davranılmasını isteyen Bediüzzaman şöyle der:

“...Maslahat için kizb (yalan) ise zaman onu neshetmiştir (hükmünü kaldırmıştır). Maslahat ve zaruret için bazı âlim ‘muvakkat’ fetvası vermiş. Bu zamanda o fetva verilmez. Çünkü o kadar su-i istimal edilmiş ki, yüz zararı içinde bir menfaati olabilir. Onun için hüküm maslahata bina edilmez.” (1)

(1) bk. [Tarihçe-i Hayat, İlk Hayatı.](#)

"Kizb, kudret-i İlâhiyeye bir iftiradır." Yalan, Kudrete İftira mıdır?

"Münâfıkların azaplarının, mezkûr cinayetleri arasında yalnız kizb ile vasıflandırılması, kizbin şiddet-i kubh ve çirkinliğine işarettir. Bu işaret dahi, kizbin ne kadar tesirli bir zehir olduğuna bir şahid-i sadıktır. Zira kizb, küfrün esasıdır. Kizb, nifâkın birinci alâmetidir. Kizb, kudret-i İlâhiyeye bir iftiradır. Kizb, hikmet-i Rabbaniyeye zıttır. Ahlâk-ı âliyeyi tahrip eden, kizbdir. Âlem-i İslâmı zehirleyen, ancak kizbdir. Âlem-i beşerin ahvâlini fesada veren, kizbdir. Nev-i beşeri kemalâttan geri bırakan, kizbdir. Müseylime-i Kezzab ile emsalini âlemde rezil ve rüsvây eden, kizbdir."(1)

Bu cümlenin manası ise; küfür ve inkarın aslı ve özü yalandır ve yalan üzerine bina edilmiştir. Bu yüzden kafir ve münafıklar en büyük yalancılardır. Küfür ve inkarları ile Allah'ın kudret ve sıfatlarına iftira atıyorlar.

Mesela; cehennemi yaratmak Allah'ın Kudretine bir zerre kadar kolay iken, kafirler küfrü ile "cehennemi yapamaz" dedikleri için, hakikati hali yalanlamış oluyorlar. Veya hali hazırda inşa edilmiş ve bizi beklemekte olan ahiret alemini inkar etmeleri en büyük bir yalan ve iftiradır. Allah'ın yapabileceği bir şeyi yapamaz demek, yalanın en büyüğü, en çirkinidir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 9-10. Ayetlerin Tefsiri.](#)

"Münafıkların yaptıkları hileden takip edilen gayenin muhal olduğuna ve o muhaliyeti göz önüne getirip çirkin bir şekilde gösterilmesine tasrih edilmek üzere,.." cümlesini izah eder misiniz?

"Münafıkların yaptıkları hileden takip edilen gayenin muhal olduğuna ve o muhaliyeti göz önüne getirip çirkin bir şekilde gösterilmesine tasrih edilmek üzere **يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا** cümlesinde Münafıkların amelinden (müşareket babından) muzari sîgasıyla hud'a ünvanıyla tabir edilmiştir."(1)

Münafıklar, güya akılları sıracca nifak ve inkarlarını gizleyerek Allah'ı aldatacaklarını zannediyorlar. Halbuki Allah bütün gaybı bilir; Onun ilmi ezeli ve ebedi olduğu için hiçbir şey ona gizlenemez ve saklanamaz. İnsanın Allah'tan bir şeyi saklaması ve gizlemesi muhal ve imkansızdır.

Muzari sigası geniş zaman kipi demektir ki münafıklar bu çirkin aldatma zannından vazgeçmeyip devam edeceklerine bir gönderme vardır. Evet, geniş zaman kipi dilbilgisinde bir eylemin ya da durumun geçmişte, şu anda ve gelecekte gerçekleştiğini belirten zaman yapısıdır. **Geniş zaman yapısı**, eylem veya durumun ne zaman başladığını ya da ne zaman biteceğini bildirmez, sadece gerçekleştiğine dair bilgi verir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 9 ve 10. Âyetler Tefsiri.](#)

"Sual: Bir maslahata binaen kizbin caiz olduğu söylenilmektedir. Öyle midir? Cevap: Evet, kat'î ve zarurî bir maslahat için bir mesâğ-ı şer'î vardır. Fakat..." devamıyla birlikte izah edebilir misiniz?

"Sual: Bir maslahata binaen kizbin caiz olduğu söylenilmektedir. Öyle midir?"

"Cevap: Evet, kat'î ve zarurî bir maslahat için mesağ-ı şer'î vardır. Fakat hakikate bakılırsa, maslahat dedikleri şey bâtil bir özürdür. Zira usûl-i şeriatta takarrur ettiği veçhile, mazbut ve miktarı muayyen olmayan bir şey, hükümlere illet ve medar olamaz; çünkü, miktarı bir had altına alınmadığından suistimale uğrar. Maahaza, bir şeyin zararı menfaatine galebe ederse, o şey mensuh ve gayr-ı muteber olur. Maslahat, o şeyi terk etmekte olur. Evet, âlemde görünen bu kadar inkılâplar ve karışıklıklar, zararın, özür telâkki edilen maslahata galebe etmesine bir şahittir."

"Fakat kinaye veya târiz suretiyle, yani gayr-ı sarîh bir kelimeyle söylenen yalan, kizbden sayılmaz."

"Hülâsa, yol ikidir: Ya sükût etmektir; çünkü söylenen her sözün doğru olması lâzımdır. Veya sıdktır; çünkü İslâmiyetin esası, sıdktır. İmanın hassası, sıdktır. Bütün kemalâta îsal edici, sıdktır. Ahlâk-ı âliyenin hayatı, sıdktır. Terakkiyatın mihveri sıdktır. Âlem-i İslâmın nizamı, sıdktır. Nev-i beşeri kâbe-i kemalâta îsal eden sıdktır. Ashab-ı Kiramı bütün insanlara tefevvuk ettiren, sıdktır. Muhammed-i Hâşimî Aleyhissalâtü Vesselâmı meratib-i beşeriyenin en yükseğine çıkararak, sıdktır."(1)

Üstad Hazretleri içtihadı ile bu zamanda yalanın cevaz verildiği noktaları da men ediyor. Zira bu asrın hususiyetleri ve gerekleri yalanın bazı meşru ruhsatlarını mümkün kılmıyor. Malum, içtihadı açık hükümler zamanların değişmesi ile değişebilir ki, Üstad Hazretleri eski zamanda ruhsat verilmiş noktalara ruhsatı kaldırıyor.

Sukut etmek insanın zor durumda kalmasına bir reçete bir çözümdür. **Sukut**, yalan sınıfına girmediği için, zor anlarda kullanılabilir. Yalana gitmektense sukuta gitmek daha salim ve ehven olanıdır. Bu sebeple Üstad Hazretleri ya sıdk ya sukut, yalana asla geçit yok diyor.

Bu asrın fikri yapısı ve düşünce sisteminde yalan ile doğruluk çok yaklaştığı için, yani yalan söylemek geçer akçe hükmüne geldiği için, yalan hakkında verilen bazı şeri izinler mahzurlu bir konuma gelmesi ve yalanı meşrulaştırma riskini taşıdığı için izin kalkmıştır. Ruhsat yerini azimete terk etmiş ve yalanın her türlü haram olmuştur. Üstad Hazretlerinin fetvası bu yöndedir.

(1) bk. [İşarat-ül İ'caz, Bakara Suresi, 9 ve 10. Ayet Tefsiri](#)

"Üçüncüsü: 'Amenna' cümlesinden zımnen istifade edilen 'Nahnü müminun' cümlesine nefiy ve tekzibi irca için 'vemahüm bi müminin' denilmiştir." cümlesini izah eder misiniz?

"Üçüncüsü: اَمَّنَّا cümlesinden zımnen istifade edilen نَحْنُ مُؤْمِنُونَ cümlesine nefiy ve tekzibi ircâ için وَمَاهُمْ بِمُؤْمِنِينَ denilmiştir."(1)

Münafıklar ağızları ile "Amenna" yani inandık diyerek, kalplerinin içindeki küfrü müminlerden

gizliyorlar. Ta ki İslam toplumunda rahatça hem yaşamlarını hem de nifaklarını devam ettirebilsinler.

Halbuki hesap edemedikleri bir gerçek var; o da Allah ve O'nun kalplerin içindekini bilmesi ve görmesidir. Bu husus ayette şu şekilde ifade ediliyor:

"Allah'ı ve mü'minleri güya aldatmaktadırlar. Halbuki onlar yalnız kendilerini aldatırlar da farkında bile olmazlar. Onların kalplerinde nifak hastalığı vardır. Âyetler peşi peşine inip İslâm inkişaf ettikçe, Allah da onların o hastalıklarını arttırmıştır. Âyetlerimizi yalanlayıp durmaları yüzünden onlara pek acı bir azap vardır." (Bakara, 2/9-10)

Münafıkların **"Biz mü'minleriz."** demelerini irca ve tekzip etmek için **"(Hayır) Onlar mü'min değiller, inanmadılar."** (Bakara, 2/8) ayeti nazil olmuştur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi Tefsiri, Âyet: 9,10.](#)

Mecazi Anlamı İtibariyle Kalp Nedir? Açıklar mısınız?

Kalp, insanın manevi merkezini teşkil eden Rabbanî bir latifedir. Nurani bir cevher olan bu latifenin "mazhar-ı hissiyatı (hissiyatının görüldüğü yer) vicdan, makes-i efkârı (fikirlerinin yansıdığı yer) dimağdır.

Kalbin kelime manası "değişme, çevrilme, inkılab etme" demektir. İnsan kalbine de bu ismin verilmesi çokça çevrilmesinden, etkilenmesinden dolayıdır. Duyduğumuz acı bir haber, gördüğümüz güzel bir manzara, hayal ettiğimiz tatlı şeyler kalbimizin fikir ve his alemi dalgalandırdığı gibi, başka yerde bizimle ilgili meydana gelen üzücü bir durum o kalbde bir kabz (daralma, sıkıntı) meydana getirebilir, sevindirici bir durum o kalbde bir bast'a (genişlik, ferahlığa) sebebiyet verir. Keza, Rahmani bir ilham esintisi veya şeytani bir vesvese kasırgası o kalbi birden kaplayabilir.

Kalpte binlerle hissiyat bulunur. İnsan, bu geliştirebileceği gibi söndürebilir ve öldürebilir de. Sakin bir hayat yaşayan insanda kin ve nefret duyguları pek gelişmezken, devamlı eza ve cefaya maruz kalan bir kişide, bu duygular fevkalade gelişim gösterir. Keza, gayba yönelik duygularını zikir fikir-riyazet gibi esaslarla geliştiren insanlar pek çok gaybi sırlara mazhar olabilirler. Böyle insanlar kalp ayağıyla seyr u süluk ederek kalp gözüyle çok şeyleri görebilirler.

Hissiyat güzel olursa, fikirler müstakim olur. Güzel hislerle beslenmeyen fikirler ise, isabetten uzaklaşır. Görme olayında gözün beyazlığı yeterli değildir, gözbebeğindeki siyahlığa ihtiyaç vardır. Onun gibi, parlak fikirler kalpten gelmezse etkili olamazlar. "Kalpten gelen söz kalbe tesir eder. Dilden gelen söz ise, sadece kulağa kadar gider" vecizesine bu cihetten bakabiliriz.

Kalp, ayine-i Samed'dir. Koca güneş, dağı aydınlatmakla beraber, dağ kesif olduğundan güneşin zatını gösteremez, sadece ondan istifade ederek aydınlanır. Küçük bir ayna ise, o güneşten gelen ışıklarla hem aydınlanır, hem de o güneşi kendinde gösterir. İşte kalp, o küçüklüğüyle beraber, Allah'a bir ayine olur. Bu kalbe **"Samed ayinesi"** denilmesi ise, şu cihettendir: Samed, "her şey O'na

muhtaç, O ise hiçbir şeye muhtaç olmayan" demektir. İşte, ihtiyaçları sonsuza uzanan o kalbi tatmin edecek ancak Samed olan bir zat olabilir.

Kalb, binler âlemin manevi haritasıdır. O kalbde hem yaz olur, hem kış, Hem gece olur, hem gündüz. Yine o kalbde bazan fırtınalar eser, bazan meltem. Bazan sema gibi geniş olur, bazan kabir gibi darlaşır. Bazan yağmur yağar, bazan şimşekler çakar.

Öfke hâkim olduğunda o kalbde fırtınalar eser. Sakin iken ise, tatlı bir meltem hâkimdir.

Kalp, gayb âlemlerine ve ebedü'l-âbada açılan bir penceredir. O pencereden ruhaniler temaşa edilir, o pencereden ebed ülkesine bakılır.

Kalb, imanın mahallidir. İmandan mahrum kalpler, manen kördür. Güneşin önüne kara bulutlar geldiğinde, güneş görülmediği gibi, kalbin önüne gelen isyan, vesvese, şüphe bulutları, kalbin gerçekleri görmesine engel olur.

Gerçeklerin yansıdığı bir mahal olarak, kalbin bu gerçekleri alabilmesi "kalb-i selim" olmasına bağlıdır. Renk körleri renkleri göremediği, dili rahatsız olanların tat alamadıkları gibi, selim olmayan kalpler, gerçekleri göremez, iman ibadet gibi kutsî lezzetlerin tadını alamazlar.

"Fesadın başkalarına geçmemek üzere hortumun üzerine, bir damganın vurulmasıyla seni teşhir ve ilân etmek lâzımdır." Hortum kelimesinin kullanılmasının nedeni veya hikmeti ne olabilir?

Nasıl kalite kontrol memuru, defolu mallar üstüne **"Bu ürün defoludur."** diye mühür basıyor ise; Allah da fitrat ve mahiyet açısından, imana kabiliyeti kalmayan münafik kafirlerin kalbine **"defoludur"** manasında bir mühür basıyor. Üstad bu manayı hortum şeklinde tasvir edivermiş.

"Mü'minin sınıfından addedilmediklerine delalet için "ma"nın haberi üzerine "be" dahil olmuştur." cümlesini izah eder misiniz?

"S - وَمَاهُمْ بِمُؤْمِنِينَ 'deki haber üzerine harf-i cer olan ب'nin duhulü neye işarettir?

C - Onların zahiren imanları varsa da, hakikatte imana ehil ve lâıyk insanlar olup, mü'minîn sınıfından addedilmediklerine delâlet için ما'nın haberi üzerine ب dahil olmuştur."(1)

Münafıklar, görüntü itibari ile ya da şeriatın zahirine nispetle Müslümanlardır; lakin hakikatte ve işin

gerçek boyutunda kafirdirler. Bu münafıklar taban, yani Allah'ın vermiş olduğu ilk fitrat noktasından imana ehil ve layık insanlardı. Sonra onlar bu liyakat ve ehliyeti kendi kötü iradeleri ile küfür yolunda heba ettiler.

İşte ayetin belagat kıvrımları içinde bütün bu muhtemel manaları bertaraf edip hakiki hallerine karine ve işaret olması için “be” harfi haber olan “mim” harfine dahil edilmiştir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 9,10](#)

"Tenkir-i meçhuliyeti ifade eden tenvin ise, o maraz pek gizli olduğundan ne görünmesi ve ne de tedavisi mümkün olmadığına işarettir." cümlesini nasıl anlamalıyız?

"Tenkir-i meçhuliyeti ifade eden tenvin ise, o maraz pek gizli olduğundan ne görünmesi ve ne de tedavisi mümkün olmadığına işarettir."(1)

Burada muhtemel iki mana vardır.

Birisi; kalbi küfür ve nifak ile kokuşmuş olan bir kafirin, kalbinin tedavisini ancak Allah yapabilir, insanlar buna güç yetiremez, anlamındadır. Kafirin kalbindeki bu nifak hastalığının teşhisi, o kadar derin ve incedir ki, insanlar bunu göremez, göremediği bir şeyi de tedavi edemez demektir.

Diğer bir mana; tedaviyi imkansız kılan şey, kafirin küfürdeki tercih ve ısrarıdır. Yani tedaviyi kafir kabul etmedikçe, onun kalbini tedavi etmek mümkün değildir anlamındadır. Tedavi ancak kafirin tercih ve kabul etmesi ile mümkündür. Öyle ise bu hastalıktan doğan mesuliyet, tedaviyi imkansız kılan kafiye aittir, tedavi etmeyen hekime ait değildir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz - Bakara Sûresi, Âyet: 9,10](#)

YAZDIR

"Bir şahsın nifakı ile heyeti beşeriye'nin intizamı müteessir olur." sözünü açar mısınız?

Madde ve fizik alemde denge ve nizam olduğu gibi, mana ve ruh aleminde de aynı şey söz konusudur. Bir fabrikanın çarkları arasına giren bir çivi, fabrikanın tümünü etkilediği gibi, bir çivi mesabesinde olan bir günahın da mana çarkları arasına girerek, bir insanın bütün mana ve ruh aleminin akışını etkileyebiliyor.

Bütün fabrikanın çalışanları iş başında olduğu ve diğer bütün çarklar ve makineler çalıştığı halde, bir çivi sistemin akışını engelleyebiliyor. İşte bu durum mana aleminin için de geçerlidir.

Nifak ve fışk bir şeyi tahrip edip bozmak demektir. Halbuki tahrip ve bozmak kolay iken; tamir ve ıslah etmek çok zor ve meşakkatli bir iştir. İşte münafık ve fasıkların mesleği bozmak ve tahrip etmek olduğu için, az bir nifak ile insanların arasındaki ahenk ve düzeni bozar, orada kargaşanın hakim olmasına vesile olurlar.

Bir binayı yüz usta, yüz günde zor yaparken; bir haylaz çocuk dinamit fitilini ateşlemek gibi küçük bir fiil ile koca binayı bir dakika zarfında yok eder.

Aynı şekilde insanların dirliği ve birliği de bir bina gibidir, bunu tesis etmek çok zordur, ama tesis edilen bu dirlik ve birliği bir iki münafık birkaç basit eylem ya da fiil ile yerle bir edebilir. Bunun nümunelerini çokça görüyoruz.

Mesela Türkler ile Kürtler arasında kardeşliği tesis etmek için onca insan çabalayıp, gayret gösterip, çok az yol alırken; bir iki tahripçinin provokasyonu veya telkini ile o gayret ve çabaları boşa çıkarılabiliyor. Ve koca ülkenin birliği ve dirliği bir iki kendini bilmez dokunması ile bozulabiliyor.

"...bu gibi cahillere nasihat tesir etmediğinden, onlardan tamamıyla iraz etmek lâzımdır." deniyor. Devamında ise; "... cümlesindeki إِذَا kat'iyeti ifade ettiğinden, emr-i mâruf ile halkı irşad etmek lüzumuna işarettir." deniyor. Tezat yok mudur?

Yüz çevrilmesi istenen kimseler alaycı münafıklardır ki, bunlar vahiy ya da Peygamber Efendimiz (asv) tarafından tespit edilmiş mahdut kimselerdir. İnsanların kalbindeki nifakı yalnız Allah bilir. Allah'ın bildirmediği münafıklara münafık damgası vurulamaz. Zira bu niyet okuyuculuk olur ki, caiz olmaz. Bu yüzden zahirde vahiy ya da Peygamberimiz (asv) tarafından bildirilmeyen münafıklar, halktan ve müminlerden addedilmiştir.

İyiliğin ve nasihatın emredildiği kimseler ise umumi bir ifade olan halktır. Yani halkı irşat etmek umumi bir emir iken, alaycı münafıklara yüz çevirmek hususi bir emir ve mahdut bir makamdır. Sadece vahiy ile bildirilen münafıklara özgü bir durumdur. Bunun dışında münafıklara yüz çevirmek ancak ihtiyat ve tedbir ile olabilir. Yoksa aşıkâr bir şekilde yüz çevirmek yanlış olur. Burada kastedilen mana budur.

"Cumhura muhalefet kalb ve vicdanın şanından değildir." ifadesini nasıl anlamalıyız?

"Birincisi: نَاسٌ ünvanı, herkesi cumhur-u nasa tâbi olmaya dâvet eder. Çünkü cumhura muhalefet öyle bir hatâdır ki, o hatâyı irtikâp etmek, kalbin, vicdanın şânından değildir."

"İkincisi: كَمَا أَمَّنَ النَّاسُ tabirinden anlaşılıyor ki, imanı olmayanın nâstan addedilmemesi lâzımdır. Ancak nâs tabiri mü'minlere mahsustur. Bu da, ya imanın hâsiyetiyle insaniyetin hakikati mü'minlere münhasırdır; veya imansız olanlar, insaniyetin mertebesinden sukut etmişlerdir."(1)

Üstad Hazretleri bahsi geçen yerin devamında, yani ikincisi kısmında **"...herkesi cumhur-u nasa tabi olmaya davet eder. Çünkü cumhura muhalefet öyle bir hatadır ki, o hatâyı irtikap etmek, kalbin, vicdanın şanından değildir."** cümlesinin izahını yapıyor. Bu cümledeki nâstan, yani insanlardan maksat, iman ve insaniyetini muhafaza eden çoğunluk demektir. Yoksa kafirler veya günahlardan dolayı imanın ve insaniyetinin hassasiyetini yitirmiş şaşkın insanlara muhalefet etmenin çirkinliği kast ediliyor değildir. Hatta tam aksine, imansız ve günahkarların yoluna muhalefet etmek güzeldir.

Bir mümine yakışmayan şey, akli selim ve imanı tam olan bir topluluğa muhalefet etmektir. Peygamber Efendimiz (asv)'in "Ümmetim batıl bir şeyin üstünde birleşmez." sözü meseleye gayet

güzel ışık tutuyor.

Öyle ise böyle istikametli bir topluluğa sırt çevirmek ve onlara karşı çıkmak, Mümin için akıl kararı değildir. **İnsanların akli yanılabilir, ama istikamet üstüne giden kolektif bir akıl olan çoğunluk, yani cumhur asla yanılmaz.**

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi 13. Ayetin Tefsiri.](#)

"Mecmaü'l-mesakin, melceü'l-fukara, hakkı himaye, hakikatı muhafaza, gururu men, tekebbürü def eden, yegâne İslamiyet'tir." Bu cümleyi açıklar mısınız?

"Hülâsa **أَنَّوْمِنُ** lâfzında onların fesadlarına, ifsadlarına, gururlarına ve nifaklarına gizli birer remiz vardır."

كَمَا أَمِنَ السُّفَهَاءُ : Yani, "Kâmil zannettiğiniz mü'minler, nazarımızda zelil ve fakir bir cemaattir. Onların herbirisi bir kavmin sefihidirler."

"Birincisi: Mecmaü'l-mesakin, melceü'l-fukara, hakkı himaye, hakikatı muhafaza, gururu men, tekebbürü def eden, yegane İslamiyettir. Evet, kemal ve şerefin mikyası İslamiyettir."(1)

Burada münafıkların ruh hali anlatılıyor. Onlar kendilerini kamil bir Mümin gibi göstermeye çalışıyorlar, ama iç halleri onları yalanlıyor ve uyum içinde olmadığını bir şekilde ihsas ettiriyor.

Mecmaü'l-mesakin: Bu tabirde her beldenin ve kavmin münafıkları ve nifakçıları vardır, onlar ise kavimlerinin en aşağılık olanlarıdır.

Melceü'l-fukara: O münafıkların zahiren kuvvetli ve zengin olmalarına bakma, onlar Allah katında alçak, sığınaksız fakir kimselerdir.

İslam, hakkı ve hakikatı himayeyi emrederken, münafıklar hakka ve hakikate tecavüz ederler.

İslam gururu, yani amele güvenmeyi men ederken, münafıklar hayatlarındaki bazı küçük ve önemsiz iyi hallere bel bağlarlar ve onunla kurtulmayı arzu ederler.

İslam, tekebbürü, yani kibirli olmayı yasaklarken, o münafıklar çok kibir içindedirler. Şeref ve olgunluğun mikyası, yani ölçüsü İslam dinidir, yoksa dünyanın mal ve mevkiî değildir. Kim içi ve dışı ile İslam dinine tabi olursa o izzet ve şeref sahibidir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 13. Ayetin tefsiri.](#)

YAZDIR

"Ve keza **أَمَّا** kelimesi ile nifaklarına örttükleri perde pek zayıf olduğundan tekit ve teşdit edildiği takdirde yırtılması ihtimali olduğuna işarettir..." cümlesini, devamıyla açıklar mısınız?

"Ve keza **أَمَّا** kelimesi ile nifaklarına örttükleri perde pek zayıf olduğundan tekit ve teşdit edildiği takdirde yırtılması ihtimali olduğuna işarettir. Çünkü tekit ve teşdit şüpheyi dağıtır. Şüphe ise tahkikate bâistir. Tahkikat yapıldığı takdirde foyaları meydana çıkar. **أَمَّا**'nın cümle-yi fiiliye ile zikri ise, imanlarının sabit ve devamlı olduğuna mü'minlere inandırmak imkânını bulamadıklarına ve yalnız menfaatleri celb ve esrara muttali olmak maksadıyla mü'minlere müdahene ve tasannu yapmakla ihdas-ı iman ettiklerine işarettir."(1)

Münafıklar müminleri görünce "*iman ettik*" diye şiddetli bir şekilde yemin ediyorlar ve kalplerindeki nifak hastalığını örtemeye çalışıyorlar. Lakin onların o yalancı ve yapmacık halleri, kalplerindeki nifak hastalığını örtmeye yetmiyor. Müminler feraset ve basiret ile onların nifakını görüp sezebiliyorlar idi.

"*Yavuz hırsız ev sahibini bastırır.*" deyiminde olduğu gibi, münafıklar müminlere inandırıcı olmak için yavuz ve şiddetli bir mümin gibi hallere girmeye çalışıyorlar. Lakin bu haller yapmacık ve suni olmasından dolayı, şüphe ve nifak hastalığını ele veriyor demektir. Az bir tahkikat onların gerçek niyetlerini açığa çıkarır demektir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 14 ve 15. Ayetlerin Tefsiri.](#)

"Yalnız bu cümlenin muhataplarında münafıkların münkirleri bulunmadığı halde cümle tekitleştirilmiştir." Münafıkların münkirleri, derken ne anlatılmak isteniyor?

قَالُوا مَعَكُمْ Yani, "*Sizinle beraberiz.*" Bu cümle ile nefislerinin tezkiyesine, ahidlerinin tecdidine, mesleklerinde sabit kaldıklarına işaret etmişlerdir. Yalnız bu cümlenin muhataplarında münafıkların münkirleri bulunmadığı halde cümle tekitleştirilmiştir."

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا [*İman edenlerle karşılaştıkları zaman, "Biz de iman ettik" dediler.* (Bakara, 2/14)] cümlesinin muhatapları hep münkir oldukları halde, cümle tekitsiz bırakılmıştır. Bunun sebebi, birinci cümleyi şevksiz, aşksız, ikinci cümleyi ise aşk ve şevkle söylediklerine işarettir. Şeytanlarına söyledikleri cümleyi, ismiye şeklinde, mü'minlere karşı söylediklerini cümle-i fiiliye suretinde zikretmeleri, maksatlarının burada ahidlerine sabit ve devamlı kaldıklarını ispat ettiklerine, orada ise yalnız imana geldiklerini ihdas

ettiklerine işarettir. (إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ) Yani, “Bizler mü’minlere karşı, ancak istihza edici insanlarız.”(1)

Münafıklar kalplerindeki şüphe ve inkar dışında her halleri ile Müslümanlar gibidirler. Münafıkların tek eksiği kalpleri ile iman edip ihlase girmemeleridir. Bunu yaptılar mı tam anlamı ile mümin olurlar. Lakin kendi aralarında durum bilakistir, kalplerinin içindeki küfür ve nifak zahire dışlarındaki iman içeriye (gizlemek anlamında) geçmektedir.

“Sizinle beraberiz.” ifadesini şevksiz ve gönülsüz, kendi aralarında istihza tarzı inkarlarını ise şevkli ve gönüllü yapıyorlar. Münafıkların münkirlerinin bulunmaması inkar ve nifaklarını açıktan yapmamalarına kinayedir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi, 14 ve 15. Ayetlerin Tefsiri.](#)

“...Çünkü tekit ve teşdit şüpheyi dağıtır. Şüphe ise tahkikate bâistir. Tahkikat yapıldığı takdirde boyaları meydana çıkar.” ifadelerini açıklar mısınız?

“Ve keza “Amenna” kelimesi ile nifaklarına örttükleri perde pek zayıf olduğundan tekit ve teşdit edildiği takdirde yırtılması ihtimali olduğuna işarettir. Çünkü tekit ve teşdit şüpheyi dağıtır. Şüphe ise tahkikate bâistir. Tahkikat yapıldığı takdirde foyaları meydana çıkar.”Amenna’nın” cümle-yi fiiliye ile zikri ise imanlarının sabit ve devamlı olduğuna mü'minlere inandırmak imkânını bulamadıklarına ve yalnız menfaatleri celb ve esrara muttali olmak maksadıyla mü'minlere müdahene ve tasannu yapmakla ihdas-ı iman ettiklerine işarettir.”(1)

Münafıklar, Müminleri görünce iman ettik diye, şiddetli bir şekilde yemin ediyorlar ve kalplerindeki nifak hastalığını örtmeye çalışıyorlar. Lakin onların o yalancı ve yapmacık halleri, kalplerindeki nifak hastalığını örtmeye yetmiyor. Müminler feraset ve basiret ile onların nifakını görüp sezebiliyorlar idi.

Biz de; "Yavuz hırsız ev sahibini bastırır." deyiminde olduğu gibi, münafıklar Müminlere inandırıcı olmak için yavuz ve şiddetli bir Mümin gibi hallere girmeye çalışıyorlar. Lakin bu haller yapmacık ve suni olmasından dolayı, şüphe ve nifak hastalığını ele veriyor demektir. Az bir tahkikat, onların gerçek niyetlerini açığa çıkarır.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 14-15. Ayetlerin Tefsiri.](#)

“Demek mahzursuz, münasip bir mâtufun-aleyh bulunmadığından

müste'nife olarak, yani mâkabliyle bağı olmayarak mukadder bir suale cevap kılınmıştır." ifadelerini açıklar mısınız?

"(اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ) Yani, "Allah onları istihza ediyor." Bu cümlenin evvelki cümlelere atfedilmeyerek atıfsız zikredilmesinin esbabı:"

"Eğer atfedilmiş olsaydı, ya **إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ** cümlesine atfolurdu; bu ise bu cümlenin de **إِنَّمَا مَعَكُمْ** cümlesine tekit olmasını icap eder. Veya **إِنَّمَا مَعَكُمْ** cümlesine atfolurdu; bu dahi bu cümlenin onların sözlerinden biri olduğunu iktiza eder. Veya **قَالُوا وَإِذَا لَقُوا** cümlesine atıf yapılacaktı; bu ise her iki taraftan, yani mâtuf ve mâtufun-aleyhten maksadın, bir olduğunu istilzam eder. Halbuki birinci cümle amellerini beyan eder; ikinci cümle cezaları hakkındadır. Demek mahzursuz, münasip bir mâtufun-aleyh bulunmadığından müste'nife olarak, yani mâkabliyle bağı olmayarak mukadder bir suale cevap kılınmıştır."

"Evet, münafıkların fenalığı ve kötülüğü öyle bir dereceye balığ olmuştur ki, hallerine vakıf olan her ruh, "Acaba böyle fena olanların cezası nedir ve cezaları verilmeyecek mi?" diye sormaya mecbur olur."(1)

"Allah onları istihza ediyor." Ayetindeki cümle, önceki cümlelerden bağlantısız ve atıfsız zikrediliyor. Üstad Hazretleri bu bağlantısızlığın ve atıfsızlığın sebebini ve manasını izah ediyor. Münafıkların sözleri ile karışmamak için, Allah kendi istihza fiilini onların cümlesinden bağlantısız zikrediyor. Şayet atıf olsa, sözlerin karışma durumu oluşacak. Bu cümlenin önceki ayette mevcut olan bütün kelimeler ile bağlantılı olması mahzurlu olacağı için, Allah kendine ait bu ifadeyi diğer kelimelerden bağımsız zikrediyor.

Ve aynı zamanda münafıklara takdir edilen cezanın ne olduğunu izah ediyor. Amelleri tasvir edildikten sonra, cezalarının ne olacağı insan zihninde belireceği için, Allah onların cezasını da beyan ediyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 14,15 Tefsiri.](#)

YAZDIR

"Nev-i beşerin dünyaya gönderilmesi, daimî bir tavattun için değildir. Ancak sermayeleri olan istidat ve kabiliyetlerini tenmiye ve inkişaf ettirmek üzere ticaret için gelmişlerdir..." ifadelerini izah eder misiniz?

İnsanlığın bu dünyaya gönderilme gayesi, fitratına çekirdek şeklinde konulmuş kabiliyet ve istidatlarını geliştirip büyütmektir. Yoksa insanlık bu dünyayı ebedi bir şekilde yurt tutmak için gönderilmemiştir. Bu dünya hayatı bir imtihan ve tecrübe yeridir, burada ekeriz ahirette biçeriz; öyle ise dünya hayatına kendimizi fazlaca kaptırıp asıl vazifemiz olan ibadet ve kabiliyetlerimizi inkişaf ettirme işini ihmal etmemeliyiz.

Şayet ibadet ve uhrevi ticareti unutup, sadece dünya hayatına hasr-ı nazar edersek, bir cihetle sermayesini yanlış yatırımlarda kaybeden müflis tüccarlara benzeriz. İşte münafıkların iman ve hidayeti küfür ve dünyalıklara değişmesi bu kabilinden bir zarar ve iflastır. Onlar belki dünyanın geçici ahvalinde kazanıyor gibi durabilirler, lakin en nihayetinde onları çok acıklı ve azaplı bir son bekliyor.

Kalbini ve kafasını dünyanın adi ve geçici işlerinde heba eden münafıklar, hem bu dünya hayatında hem de ahiret hayatında rezil ve rüsva olmuşlardır. Onların sonu acıklı bir ateştir. Halbuki kalp ve kafa gibi insanın çok cihazları Allah'ın rızası ve ahiretin kazanılması için insana tahsis edilmiştir. İnsanların ekserisi bu cihazları yanlış yerde kullanıyor maalesef.

"Götürmek manasını ifade eden "Zehebe"den anlaşılıyor ki, esbap müsebbebat üzere musallat ve müstevli değildir. Yani, esbabın irtifai zamanında, esbapla bağlı ve kaim olan müsebbebatın adem deryasına düşmesi ihtimali yoktur..." Açıklar mısınız?

Sebeplerin neticeler üstünde yaratma noktasında hiçbir tesir ve yetkileri yoktur. Bu manaya işaret etmek için, sebeplerin neticeler üstünde müstevli (istilacı) ve musallat olmadığı ifade ediliyor.

İllyet ve maluliyet: (Determinizm, nedensellik) Olay ve vakaların birbirine belirli bir şekilde bağlı olması, her şeyin bir sebebi olması ya da her şeyin bir sebebe bağlanarak açıklanabilir olması ya da belli sebeplerin belirli sonuçları doğuracağı, *aynı sebeplerin aynı şartlarda aynı sonuçları vereceğini* iddia eden felsefi bir kavramdır.

Bu felsefeye göre kainatta her şey sebeplerin tasarrufunda ve idaresindedir. Allah'ın kainat üzerindeki tedbir ve tasarrufunu inkar ediyorlar. Bir nevi sebepleri ilahlaştırıyorlar. Neticeyi sebepten biliyorlar. Risale-i Nur'un en birinci hedefi bu batıl felsefeyi çürütmektir. Risale-i Nur'un ekser parçaları bu fikri kati deliller ile çürütüyor.

Lakin önemli bir nokta var, o da şudur: Üstad Hazretleri sebepleri inkar etmiyor, sadece sebeplerin ilahlaştırılmasını reddediyor. Sebepler neticeleri yaratmıyor, sadece onların teşekkül ve yaratılmasında vasıtalık ve araçlık yapıyor. **Allah kainatta sebepler vasıtası ile iş yapıyor.** Bu yüzden kainatta sebepler bir sünnetullah ve adetuulah nevinden sabit ve daimidirler. Allah bu nizamını bozmuyor, sürekli ve devamlı yapmıştır. Zaten determinist felsefeyi yanıltan da bu kanun ve sebeplerin istikrar ve devamlılığıdır. Yani aynı neticenin aynı sebeple sürekli beraber olmaları, insanların ekserisini yanıltmıştır.

Halbuki elma ağacı, elmanın; arı, balın; inek, sütün, üzerinden bir katrilyon yıl da geçse mucidi ve yaratıcısı olamaz. Üstad Hazretleri bu noktayı nazara veriyor. Yoksa sebeplerin varlığını ve devamlılığını inkar etmiyor. Hatta Risale-i Nur'un önemli bir delili, bu sebeplerin sürekli ve devamlı olmasıdır. Zira kanunların ve sebeplerin sürekli olması bir nizamı gösterir, nizam ise **Nazımı** akla ispat eder.

Ayrıca **iktiran** bahsi de meselemize ışık tutar. **İktiran**, sebep ile sonucun beraber gelmesine denir. Elma ile elma ağacının, yumurta ile tavuğun, süt ile ineğin, bal ile arının beraber gelmeleri gibi. Halbuki Allah yumurtayı tavuksuz, sütü ineksiz, elmayı ağaçsız da verebilir.

Neticeyi sebepten bilenleri yanıltan nokta, sebep ile neticenin sürekli beraber olmalarıdır. Yumurtanın sebebi tavuktur ve bu, Allah'ın bir adeti ve kanunu olmasından dolayı sürekli olarak böyle cereyan ediyor. İşte bu ikisinin beraber gelmesi ve sürekli olması, yumurtanın tavuk tarafından icat edildiği zannını doğuruyor ki, bu zanna iktiran denir. **Determinist** (Alemde her şeyi sebeplere veren bir felsefe) ve maddeci felsefiyi yanıltan nokta, bu sebep ve neticenin sürekli beraber

gelmesidir.

İlet ise, bir şeyin hakiki yaratıcı ve mucidine denir. Kainatta her şeyin illeti ve yaratıcısı, yani hakiki sebebi Allah'ın irade ve kudretidir. Neticelere araç olan sebepler ise, arada sadece bir perde bir vasıtaadır. Bunun en büyük ispatı, sebeplerin adi ve basit, ondan hasıl olan neticenin mükemmel ve sanatlı olmasıdır. Elma mükemmeldir, ağaç ise adi ve basit bir araçtır. Ağacın elmayı icat ettiğini savunmak, ahmaklıktan başka bir şey değildir. Zira elmanın teşekkülünde bütün kainat çarkları işliyor, bütün kainatı kudret elinde tutamayan, elmayı da icat edemez. Ağacın bütün kainatın Rabbi ve İlahı olduğunu akıl kabul ederse, o zaman elma ağcıdır iddiası doğru olur. Bunu en ahmak adam bile kabul etmeyeceğine göre, elmanın tek yaratıcısı Allah'tır.

Diğer yandan, Allah sebepleri gayet derecede zayıf ve kuvvetsiz, neticeyi ise gayet derecede kuvvetli ve sanatlı yaratmıştır. Bunun hikmeti ise insanlar neticeyi sebepten bilmesinler dyledir. Yani neticeyi tanzim edip yaratan sebepler değil, Allah'tır. Bunu insanlara ilan ve izhar etmek için sebepleri gayet adi ve basit, ondan hasıl olan neticeleri ise gayet sanatlı ve güzel yaratmış.

Sebeplerin zayıf, sebepten hasıl olan neticenin kuvvetli olduğuna milyonlarca örnek verilebilir. Mesela bir köy ahalisini bir asker zorla bir yere sevk edebilir. Burada sevk kuvveti askerin şahsından değil, askerlik münasebeti ile dayandığı ordu kuvvetinden geliyor. Bu yüzden asker kendi namına değil, ordu namına bu işi yapıyor denilir. Yoksa aksini iddia etmek hamakat olur. Zira bir askerin şahsi kuvveti, bu kadar insanı zorla sevk etmeye yetmez.

Yine **tohum ve çekirdek** Allah'ın kudretine bir perde, bir sebeptir; yoksa mucit ve yaratıcı değildir. Çekirdek ve tohumun mahiyeti gayet basit ve zayıf iken, çekirdek ve tohumdan hasıl olan ağacın mahiyeti ise gayet mükemmel ve ağırdır. Böyle bir sebebin, böyle bir neticeyi yaratıp, bütün işlerini tedbir ve idare etmesi mümkün değildir. Öyle ise çekirdek ve tohum her şeye kudreti yeten bir Zatın memuru ve hizmetkarıdır. Tıpkı asker örneğindeki gibi.

Mercimek tanesi büyüklüğünde olan hafızanın, milyonlarca levhayı ve resimleri muhafaza etmesi, küçük bir et parçasının işi değil, Allah'ın kudretinin bir harikası ve işidir. Şayet insanın yaşamı boyunca bütün görüp duyduğu şeyleri şu tırnak kadar et ve ondaki hücreler arşivliyor dersek ve oradaki, ilahi kudret ve tasarrufunu o adi et parçasına ve şuursuz hücrelere havale edersek, tam bir akılsızlık etmiş oluruz.

Her bir sebebin netice karşısında aciz ve zayıf durması Allah'ın kudret ve tasarrufuna işaret eden bir levha bir işarettir. Ya da sebep ile sebepten hasıl olan netice arasındaki büyük boşlukta Allah'ın isim ve sıfatları güneş gibi doğar ve kendini ilan eder. Bu boşlukta parlayan sıfatları görmemek ve Allah hakkında marifete ulaşamamak tam bir hamakat ve cehalettir. Elma gibi harika bir netice ile elmaya sebep olan ağaç arasındaki boşluğa bin bir tane güneş, yani bin bir ism-i İlahi sığar, bunları okumak gerekir.

"Takibi ifade eden "felemma" 'deki "fe" onların yeisten sonra ümit ve reca zamanlarının geldiğine işarettir. "lemma" ise, kıyas-ı

İstisnai ile anılan, dahil olduğu cümlelerden birinci cümlenin..." ifadelerini açıklar mısınız?

"İhtar: Nekre olarak نَارٌ kelimesinin zikri, onların şiddet-i lüzumundan dolayı herhangi bir ateş olursa olsun, hemen yakmak ihtiyacında olduklarına işarettir."

" (فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ) : Takibi ifade eden فَلَمَّا'deki ف onların yeisten sonra ümit ve reca zamanlarının geldiğine işarettir."

لَمَّا ise, kıyas-ı istisnaî ile anılan, dahil olduğu cümlelerden birinci cümlenin tahakkuk ve vücuda geldiğine delâlet etmekle, ikinci cümlenin de vücuda geldiğini intaç ettiğine ve onların tesellî ve ümitlerinin tamamıyla kesilmiş olduğuna işarettir."

أَضَاءَتْ kelimesi, onların ısınmaya değil, aydınlanmaya ihtiyaçları olduğuna işarettir ki, etrafında bulunan zararlı şeyleri görüp onlardan tahaffuz etsinler. "(1)

Burada münafıkların ruh hali analiz ediliyor. Onlar öyle zifiri bir karanlık içindedirlerki, azıcık bir ateşin ışığına bile hasretirler.

Sonra : "Ateş çevresini aydınlattığı zaman Allah onların gözlerinin nurunu yok etti."(Bakara, 2/17). Ateş burada Peygamber Efendimize (asm) kinayedir. Zira münafıklar karanlık içinde yüzerken hidayet güneşi olan Peygamber Efendimizi (asm) onların aralarında. Lakin onların nifaklarına ceza olarak gözlerine perde çekildiği için o hidayet güneşini göremiyorlar.

Kıyas-ı istisna, burada münafıkların ruh halini yansıtan ateş temsilidir. Bilinmeyen ve mücerret olan şeyler bazı kıyas ve temsiller ile akla yakınlaştırılır ki, Allah münafıkların o karanlık ruh aynalarını böyle güzel bir temsil ile akla yakınlaştırıyor.

Ateş onların ısınması için değil, etrafında zararlı şeylerin fark edilmesi için bir lambadır. Peygamber Efendimiz (asm) onların dünyaya ait adi menfaatlerini temin etmek için değil, onları ebedi ateşe sürükleyen küfür ve nifak şerlerinden kurtarmak için gönderilmiştir.

(1) bk; [İşaratül icaz, Bakara Suresi, 17.-20. Ayetlerin Tefsiri](#)

"Ve keza, zehebe'nin harf-i cer olan "be" ile beraber gelmesinden anlaşılıyor ki, müsebbebat esbaptan ayrıldığı zaman başıboş bırakılmaz, yine bir nizam altına alınır. Çünkü "beraberce götürmek" manasını ifade eder..." Açıklar mısınız?

"Ve keza, ذَهَبٌ 'nin harf-i cer olan ب ile beraber gelmesinden anlaşılıyor ki, müsebbebat

esbaptan ayrıldığı zaman başıboş bırakılmaz, yine bir nizam altına alınır. Çünkü ذهب به "beraberce götürmek" mânâsını ifade eder. Beraber götürülen bir şey sahipsiz, başıboş bırakılmaz."(1)

Allah kainatta icraat ve fiillerini sebep sonuç üzerine icra ediyor. Her müsebbeb bir sebebe bağlanmış ve onun eli ile takdim ediliyor. Hal böyle olunca, çok insanlar gaflet gözlüğü ile sonucu sebepten bilmişler ve sebebe perestiş etmişler. Sebep ile sonuç arasında yakınlık bağı onları aldatmış. Halbuki kainattaki bütün sebepler toplansa, basit bir sonucu icat etmekten aciz ve fakirdirler. Sebebin acizliği ve basitliği perdesinde Allah'ın sonsuz ilim, irade ve kudreti parlak bir şekilde görünürken, insanlar bunu gaflet sebebi ile göremiyorlar ve o sonucu sebepten biliyorlar.

Neticenin sebepten azledilmesinden sonra, zihin neticeyi başka bir sebebe verme ihtiyacı hisseder ki, bu sebep Allah'tır. Zira netice ortada iken, onu icat eden bir sebebin olmaması kabil değildir. Madem maddi sebepler o neticeyi icat edemezler, öyle ise o neticenin hakiki sebebi kudret-i İlahidir. Sebep ile netice arasındaki bu zaruri gereklilik bağı tevhidin en büyük ispatıdır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Suresi 19 ve 20. Ayetlerin Tefsiri.](#)

**"Eşyanın suretlerini alıp getirmek için gözün gönderdiği ziya,.."
Burdan anlaşılıyor ki, gözden cisimlere ışık gidiyor ondan sonra göz görüyor. Fakat biyoloji ilmine göre eşyadan göze ışık geliyor, ondan sonra göz görüyor deniliyor. Açıklar mısınız?**

"Eşyanın suretlerini alıp getirmek için gözün gönderdiği ziya, esnâ-yı rahta eşyaya yetişmezden evvel, birden bire şimşek çakar; o şimşek kapıcı bir kuş gibi gözdeki o ziyayı alır, götürür. Veya gözün şuası, eşyanın şekillerini alıp getirirken, gecenin gözü hükmünde olan şimşek kemal-i sür'atle hücum ederek gözün elinden o şekilleri alır, götürür. Sanki, zulmeti kaldırmakla eşyayı gösteren şimşek, o bedbahtların eşyayı görmelerine razı olmadığından, onların gözlerinin şuasından o şekilleri alıp götürüyor."(1)

Bu paragrafta münafıkların ruh hali analiz ediliyor. Maddi gözün görme mekanizması değil, münafıkların manevi gözünün nasıl kör olduğu, teşbihi bir üslup ile izah ediliyor.

Münafıkların insani mekanizması hakkı elde etme kabiliyetinde iken, onların bozuk ve kokuşmuş niyetleri bir şimşek gibi o hakkı gizleyip örtüyor demektir. Şimşeğin eşyayı aydınlatması ve ardından karanlığın birden gelmesi insan için can sıkıcı bir durumdur. Münafıkların ruh dünyasında da benzer durumlar vardır ve ayette bu çok güzel tasvir ediliyor.

Risale-i Nurlar biyoloji ya da tıp kitabı değildir. Ancak biyoloji ve tıp gibi bilimsel konuları Allah'ın zat ve sıfatları adına yorumlar ve marifete bizleri ulaştırır. Bununla birlikte, ancak ileride anlaşılacak bir takım bilimsel konulara göndermeler de yapılabilmektedir bu eserlerde.

Nitekim bu iddiamızı destekleyen örnekler Risalelerde mevcuttur. Bu açıdan bakacak olursak, söz konusu ifadeyi şöyle yorumlamak mümkündür:

Gerçekliği hadis ve tecrübe ile sabit olan **nazar** olayında, gözden bir enerjinin çıktığı ve karşı tarafı etkilediği görülmektedir. **Ziya** ifadesi ile bu enerjiye işaret olabilir. Nitekim bilim dünyasında varlığı tartışılan telekinezi ilminin gündeme gelmesi de bu iddiamızı destekler mahiyettedir.

Hem kaldı ki, üstadın bu ifadesi, bilimin verilerine muhalif değildir. Zira görme olayında cisimden göze yansıyan ışık, tekrar gözden cisme geri dönerek, yansiyarak görme hadisesi gerçekleşmektedir. Dolayısı ile üstadın, “**gözün gönderdiği ziya**” ifadesini, göze gelen ışığın geri yansımaları olarak anlamak da pekala mümkündür. Yani gözü ışığın kaynağı olarak görmek yerine, göze gelen ışığın geri gönderilmesi olarak, söz konusu ifadeyi yorumlamaya bir engel olmadığı kanaatindeyiz.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Suresi, 19 ve 20. Ayetlerin Tefsiri.](#)

Üstad risalelerde münafıklara ve münafık karakterine dikkat çekmekte. Bediüzzaman'ın münafıklarla ilgili kişilik tahlilleri yaptığı sözlerini toplu olarak nasıl okuyabilirim?

Münafıklık görüntü itibari ile ya da şeriatın zahirine nispetle Müslümanlık gibi duran, lakin hakikatte ve işin gerçek boyutunda kafirliktir. Lakin bu münafıklar tab'an (yaratılış olarak) yani Allah'ın vermiş olduğu ilk fitrat noktasından imana ehil ve layık insanlardı. Sonra onlar bu liyakat ve ehliyeti kendi kötü iradeleri ile küfür yolunda heba ettiler.

Münafıklığın en büyük belirtisi riya'dır. Riyanın manası ise kalp ile kalıbın uyumsuzluğudur. Yani kalıbı namaz kılarken, kalbi nifak ve inkar içindedir münafıkların. **Riya** bu boyutu ile münafıklığın en büyük alametidir.

Müslüman ile münafık arasında riya bazen ortak bir davranış şeklini alabiliyor. Münafıkta riya küfür boyutunda iken, Müslüman'da günah boyutundadır. Ama isim ve davranış olarak aynıdır. Bu benzerliğe nispeten ayetlerde münafıklara ihlas teklif ediliyor. Münafığın birinci vazifesi hakiki anlamda iman getirmesidir. İman getirmeden ihlas olmaz. Müslümanlar içinde riyakar olanlar ise takva ve ihlase davet ediliyor.

"Temsilin meâli ise: Evvelen ateş yakmışlardır. Sonra o ateşi muhafaza edememişlerdir. Sonra ateşleri sönmüştür. Sonra zulmet içinde kalmışlardır. Sonra herşey onlara görünmez olmuştur. Gece vakti ses sadâ olmadığından, sanki sağır olmuşlardır. Ateşleri söndüğünden, âmâ gibi olmuşlardır. Bir muhatap veya bir yardımcıları bulunmadığından, sanki lâl olmuşlardır. Ve o zulmetten çıkıp rücu kâdir olmadıklarından, sanki ruhsuz, heykel kesilmişlerdir. İşte temsildeki cümlelerle hikâyedeki cümleler arasında muvafakat tamamen tebaruz etmekle, aralarında bir muhalefet kalmadığı tebeyyün etti."

"İhtar: Temsildeki zulmet, hayret, ateş, hikâyedeki küfür, adem-i sebat ve fitnelere işarettir."(1)

Temsildeki karanlık, münafıkların küfrüne işarettir. Evet küfür bir karanlıktır ki, kainattaki sayısız tevhid nurunu ve delillerini nazardan düşürüp söndürür. Hayret ve ateş ise onların ruh dünyasının ne kadar oynak ve kararsız bir yapıya sahip olduğuna işaret ediyor. Bu oynak ve kararsız halleri de fitneyi tetikliyor.

Şimşegin ışığı, insanın önünü çok az bir zaman ışıklandırır, sonra tekrar zifiri karanlığa düşürür. Bu ifadede münafıkların psikolojik halleri tahlil ediliyor. Münafıklar Müslümanların içinde yaşadıkları için onlardan bir nur bir güzellik alma kabiliyetinde iken, hemen kalbindeki nifak ve küfür tohumları o cüzi ışığı söndürüyor sonra tekrar karanlığa düşüyorlar.

"Âyette beyan edildiği şekil üzerine, ateş yakan adamın hali, Cezire-i Arapta sâkin Kur'ân'ın muhataplarından birinci tabakadaki adamların hallerine tetabuk ediyor. Zira o tabakadaki adamlar, bu ateşi yakan adamın halini ya bizzat görmüşler veya işitmişlerdir. Ve o halin ne derece müessir ve feci olduğunu hissetmişlerdir. Zira onlar çok defa güneşin zulmünden gecenin zulmetine kaçarak gecenin serinliğinde yollarına devam ettikleri sırada, şiddetli yağmurlara rast gelerek çok zahmetlere düşmüşlerdir. Ve keza çok defa yollarını kaybederek muzır hayvanlarla dolu mağaralara girmişlerdir. Ve arkadaşlarını görüp onlarla ferahlanmak ve eşyalarını görüp, muhafaza etmek veya muzır hayvanları görüp onlardan tahaffuz etmek için ateş yakmışlardır. Ateşin ziyasından istifade ederlerken, semavî bir âfetle ateşleri söner ve reca ve ümitleri tamamen ye'se ve hüsrana inkılâp eder."

Bu temsilde bir Arabın çöl ikliminde ve coğrafyasında çektiği sıkıntılar tasvir edilerek, bir münafığın aslında ne kadar zorlu ve şaşkın bir ruh halinde olduğuna işaret ediliyor. Yani temsil hakikatin bir merceği ve bir dürbünüdür ki, herkes soyut aklı ile o hali idrak edemiyor, lakin temsil o hali anlamada bir dürbün bir mercek vazifesi görüyor. Böylece küfrün ve onun en aşağı makamı olan nifakın ne kadar çirkin ve adi bir hal olduğu ispat edilsin ki, kimse onu satın almaya kalkışmasın. Yani mağara ve o afetler münafığın ruhundaki azap ve nifak hallerine bir temsil bir işaret kabilindedir.

"Sual: Temsilde nurdan bahsedilmiştir. Münafıkların nuru nerede?"

"Elcevap: Kendisinde nur olmayan bir insan, muhitinde bulunan nurdan istifade eder. Muhitinde bulunmasa kavminde, kavminde bulunmasa nev'inde, nev'inde bulunmasa fitratında, fitratında mümkün olmasa dünya menfaatleri için lisanında vardır. Bu da olmasa, evvelce iman edip sonra irtidat edenlerin evvelki nurlarına işarettir. Bu da olmasa dünyaya ait gördükleri istifadelerine işarettir. Ateşin, fitnelere işaret olduğu gibi. Bu da olmadığı takdirde daire-i imkânda olan nurları, vücut dairesine indirilmiştir."

Burada Üstad Hazretleri **nuru** tarif ederken bütün muhtemel manaları sıralamıştır. En göze çarpan izah münafığın çevresindeki nurdur. Yani Müslümanların içlerinde yaşamaları onlar açısından bir fırsattır, lakin onlar bu fırsatı lehlerine çeviremiyorlar. Sürekli nifak ve küfrün kısır döngüsü içinde

bocalayıp duruyorlar.

Diğer bir mana ise, onların nuru dilinin ucundadır. Yani kalben inanmasalar da dilleri ile hakkı ve nuru itiraf ediyorlar demektir.

Diğer bir mana da imandan sonra küfre sapanların önceki cüzi nurlarıdır.

Başka bir nur ise münafıkların zahiren İslam olmalarından kaynaklanan menfaatlerdir. Mesela onlar savaşa girseler, ganimetten Müslümanlar gibi istifade ediyorlar; bu onlar açısından cüzi manada bir nurdur.

"Birincisi: Kur'ân'ın, münafıkların şahıslarını tayin etmeyerek umumî bir sıfatla onlara işaret etmesi, Resul-ü Ekrem (a.s.m.) siyasetine daha münasiptir. Zira münafıkların şahıslarının tayiniyle kabahatleri yüzlerine vurulsaydı, mü'minler nefsin desisesiyle vesveseye düşerlerdi. Halbuki vesvese havfe, havf riyaya, riya nifaka müncer olur."

"Ve keza, eğer Kur'ân onları tayinle takbih etseydi, "Resul-ü Ekrem (a.s.m.) mütereddittir, etbâna emniyeti yoktur" denilecekti."(2)

Şayet Allah Resulü (asv) her münafığı açıkça ilan edip münafık budur dese idi, o zaman her mümin sabah kalktığında, acaba Allah Resulü (asv) bugün bana da münafık diyecek mi diye endişeye düşecekti. En azından şeytan vesvese şeklinde müminleri taciz edecekti. Zira samimi müminlerde de bazen münafıklığın işaret ve alametleri bulunabiliyor.

İşte Allah bu endişe ve kuruntuların önünü kapamak için, münafıkların yüzüne münafıklıklarını vurdurmuyor. Vesvesenin korkuya, korkunun gösterişe dönüşmesi zincirleme bir sebep sonuç ilişkisidir. Necis bir şeyin hastalığa sebebiyet vermesi gibi.

Biz de bu metodunu takip ederek etrafımızda gördüğümüz münafıklara bu şekilde davranmalıyız. **Onların nifaklarını ilan edip perdeyi yırtarsak, hem onları şiddetli küfre hem de kabili ıslah olmayacak bir halete atmış oluruz.** Kur'an ve sünnetin tarzı ilan ve izhar değil, ipham ve tedbirdir diyebiliriz. Nitekim bu tarz ile Medine'de bine yakın münafık ıslah-ı hal ederek imana ve ihlase girmişlerdir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 17-20](#)

(2) bk. **a.g.e.**

"Evet akli şeylerden fazla, temsillerle hayali şeyleri kabule, hayal daha yakındır. Ve keza, akla muhalif olan ve hem gayr-ı meluf bulunan birşeyin me'nus bir şekilde gösterilmesiyle hayal çabuk kabul eder." neden Risalelerde temsil ve hikayeler çok?

Temsil ve hikayenin anlatımdaki en büyük misyon ve gayesi, soyut olan manayı somut hale getirmek, derin olan manayı yüzeye çıkarmak, dağınık hakikatleri bir noktada toplamak, uzaktaki bir manayı yakınlaştırmak içindir. Zira insanların büyük bir kısmının zihin ve idrak dünyası, gayet somut, yüzeysel ve toplayıcılıktan uzaktır. Bu sebeple hatibin derin, soyut, uzak ve dağınık hakikatleri temsil ve hikaye yardımı ile yüzeysel, somut, toplanmış ve yakınlaştırılmış bir şekle getirmesi bir ihtiyaçtır.

İşte Kur'an'ın ve onu taklid eden Risale-i Nurların çokça ve mebzul bir şekilde, temsil ve hikaye metoduna baş vurması bu sebeptedir. Zira Kur'an'ın muhatap kitlesinin ekserisi avam ve basit anlayışlı insanlardan oluşuyor. Hal böyle olunca, Kur'an avam kitlesini eğitmek ve öğretmek için onların duygu ve fikir alemine temsil ve hikayeler ile tenezzül ediyor, onların fikir ve hissiyatlarını okşayan ve tahrik eden misaller getiriliyor.

Nasıl maddi alemde, uzaktaki bir cismi çıplak gözle göremediğinden yakınlaştırmak için dürbün kullanırız, soyut mana ve olguları bulabilmek için, üstüne somut simge ve semboller koyarız, derin ve ince şeyleri görebilmek için mikroskoba müracaat ederiz, dağınık ışıkları toplamak için mercek kullanırız. Aynı şekilde manalar ve maneviyat alemindeki ince, derin, uzak, dağınık ve soyut manaları anlamak ve görebilmek için de maddi alemdeki mercek, mikroskop, dürbün, sembol gibi şeylere benzeyen bu temsil, hikaye, hayali seyahat gibi anlatım metotlarını kullanmak gerekiyor.

İşte Kur'an ve onun mühim talebesi olan Bediüzzaman Hazretlerinin eserlerinde, temsil ve hikayeleri bolca ve kesretle kullanmaları, bu ince sırdan ileri geliyor.

Kıyas-ı temsilî yöntemi; kâinatta söz konusu olan genel bir kaideyi, belli bir nesnede (cüz'î) belirleyip, o kaidenin aynı kategoriye giren tüm cüzlerinde de geçerli olduğu neticesine ulaşmayı hedefler. Güneşin nurlu bir varlık olmasından dolayı her parlak şeyde yansımaları, cüz'î bir kaidedir, bu kaideden hareketle *"Her nuranî varlık parlak şeylerde yansıyabilir"* küllî sonucuna ulaşılabilir.

Mesela, önünde dar ağacı, arkasında aslan, iki böğründe müthiş yaralar olan adamın dehşetli halini, insan, hissiyatı ve hayali ile yaşayabilir. Ama bu temsilin işaret ettiği reel alemdeki kabir, ölüm, acizlik ve fakirlik cihetlerini, insan derinliği ve bütünlüğü ile kavramakta zorluk çekiyor. İşte bu hayali temsil ile reel alem arasında bir mutabakat ve iz düşüm temin ediliyor ki, insan ikisi arasında bir iletişim kurabilsin.

Temsil küçültülmüş, idrak ve ihatası kolay bir lokma iken, temsilin işaret ettiği hakikatler gayet dağınık ve soyut şeylerdir. Bu sebeple temsil bu hakikatleri anlamakta güzel bir metot ve hakikatli bir vasıta.

"Kendi su-i ihtiyarıyla bataklığa giren ve bir daha çıkması mümkün olmayan bir hayvan gibi, o zulmet içinde kalır. Evet, çok şeyler var ki, insan ihtiyarıyla girer, fakat çıkması mümteni olur. İnsan onu bırakır, fakat o insanı bırakmaz." İzah eder misiniz?

Hız. Üstad'ımız,

"Herbir günah içinde küfre gidecek bir yol var."(1)

buyuruyor. Aynı bahiste günahların kurt değil, istiğfar edilmezse manevi bir yılan olacağı tehlikesini nazara veriyor. Dolayısıyla o yılanın zehiri olan günah manevi bedenimizi zehirleyerek ta en mahrem yerlerimize kadar sirayet ederek latifeleri öldürür, kalbi katılaştırır ve manevî intibaha gelmek pek zor olur.

Hariçten gelen iman nurları kişinin iç aleminde karşılığını bulamadığı için zulmetten çıkılması müşküldür; tıpkı uygun program yüklü olmayan bilgisayarın bir uygulama veya belgeyi açamadığı gibi.

Nasıl ki su bekleyince kokar, yemek bekleyince tazeliğini kaybeder, demir işlemezse paslanır, kalp de günahlarla katılaştır daha iman ve hidayete kabiliyeti kalmaz.

Zaten burada münafıkların halleri anlatılmaktadır ki nifak en büyük karanlıktır. Malumdur ki münafık, kafirden eşedir...

(1) bk. [Lem'alar](#), [İkinci Lem'a](#).

"Temsilin meâli ise: Evvelen ateş yakmışlardır. Sonra o ateşi muhafaza edememişlerdir. Sonra ateşleri sönmüştür. Sonra zulmet içinde kalmışlardır. Sonra herşey onlara görünmez olmuştur." ifadelerinin, devamıyla izahı nasıldır?

"Temsilin meâli ise: Evvelen ateş yakmışlardır. Sonra o ateşi muhafaza edememişlerdir. Sonra ateşleri sönmüştür. Sonra zulmet içinde kalmışlardır. Sonra herşey onlara görünmez olmuştur. Gece vakti ses sadâ olmadığından, sanki sağır olmuşlardır. Ateşleri söndüğünden, âmâ gibi olmuşlardır. Bir muhatap veya bir yardımcıları bulunmadığından, sanki lâl olmuşlardır. Ve o zulmetten çıkıp rücuâ kâdir olmadıklarından, sanki ruhsuz, heykel kesilmişlerdir. İşte temsildeki cümlelerle hikâyedeki cümleler arasında muvafakat tamamen tebaruz etmekle, aralarında bir muhalefet kalmadığı tebeyyün etti."

"İhtar: Temsildeki zulmet, hayret, ateş, hikâyedeki küfür, adem-i sebat ve fitnelere işarettir."(1)

Temsildeki karanlık münafıkların küfrüne işarettir. Evet küfür bir karanlıktır kainattaki sayısız tevhid nurunu ve delillerini nazardan düşürüp söndürür. Hayret ve ateş ise onların ruh dünyasının ne kadar oynak ve kararsız bir yapıya sahip olduğunu işaret ediyor. Bu oynak ve kararsız halleri de fitneyi tetikliyor.

Şimşegin ışığı insanın önünü çok az bir zaman ışıklandırır, sonra tekrar zifiri karanlığa düşürür. Bu ifadede münafıkların psikolojik halleri tahlil ediliyor. Münafıklar Müslümanların içinde yaşadıkları için onlardan bir nur bir güzellik alma kabiliyetinde iken, hemen kalbindeki nifak ve küfür tohumları o cüzi ışığı söndürüyor, sonra tekrar karanlığa düşüyorlar.

"Âyette beyan edildiği şekil üzerine, ateş yakan adamın hali, Cezire-i Arapta sâkin Kur'ân'ın muhataplarından birinci tabakadaki adamların hallerine tetabuk ediyor. Zira o tabakadaki adamlar, bu ateşi yakan adamın halini ya bizzat görmüşler veya işitmişlerdir. Ve o halin ne derece müessir ve feci olduğunu hissetmişlerdir. Zira onlar çok defa güneşin zulmünden gecenin zulmetine kaçarak gecenin serinliğinde yollarına devam ettikleri sırada, şiddetli yağmurlara rast gelerek çok zahmetlere düşmüşlerdir. Ve keza çok defa yollarını kaybederek muzır hayvanlarla dolu mağaralara girmişlerdir. Ve arkadaşlarını görüp onlarla ferahlanmak ve eşyalarını görüp, muhafaza etmek veya muzır hayvanları görüp onlardan tahaffuz etmek için ateş yakmışlardır. Ateşin ziyasından istifade ederlerken, semavî bir âfetle ateşleri söner ve reca ve ümitleri tamamen ye'se ve hüsrana inkılâp eder."

Bu temsilde bir Arap'ın çöl ikliminde ve coğrafyasında çektiği sıkıntılar tasvir edilerek, bir münafiğin aslında ne kadar zorlu ve şaşkın bir ruh halinde olduğuna işaret ediliyor. Yani temsil hakikatin bir merceği ve bir dürbünüdür ki herkes soyut aklı ile o hali idrak edemiyor, lakin temsil o hali anlamada bir dürbün bir mercek vazifesi görüyor. Böylece küfrün ve onun en aşağı makamı olan nifakın ne kadar çirkin ve adi bir hal olduğu ispat edilsin ki kimse onu satın almaya kalkışmasın. Yani mağara ve o afetler münafiğin ruhundaki azap ve nifak hallerine bir temsil bir işaret kabilindedir.

"Sual: Temsilde nurdan bahsedilmiştir. Münafıkların nuru nerede?"

"Elcevap: Kendisinde nur olmayan bir insan, muhitinde bulunan nurdan istifade eder. Muhitinde bulunmasa kavminde, kavminde bulunmasa nev'inde, nev'inde bulunmasa fitratında, fitratında mümkün olmasa dünya menfaatleri için lisanında vardır. Bu da olmasa, evvelce iman edip sonra irtidat edenlerin evvelki nurlarına işarettir. Bu da olmasa dünyaya ait gördükleri istifadelerine işarettir. Ateşin, fitnelere işaret olduğu gibi. Bu da olmadığı takdirde daire-i imkânda olan nurları, vücut dairesine indirilmiştir."

Burada Üstad Hazretleri Nuru tarif ederken bütün muhtemel manaları sıralamıştır. En göze çarpan izah, münafiğin çevresindeki nurdur, yani Müslümanların içlerinde yaşamaları onlar açısından bir fırsattır, lakin onlar bu fırsatı lehlerine çeviremiyorlar. Sürekli nifak ve küfrün kısır döngüsü içinde bocalayıp duruyorlar.

Diğer bir mana onların nuru dilinin ucundadır, yani kalben inanmasalar da dilleri ile hakkı ve nuru itiraf ediyorlar demektir. Diğer bir mana da imandan sonra küfre sapanların önceki cüzi nurlarıdır. Başka bir nur ise münafıkların zahiren İslam olmalarından kaynaklanan menfaatlerdir. Mesela onlar savaşa girseler ganimetten Müslümanlar gibi istifade ediyorlar.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 17-20](#)

YAZDIR

" ... Münafıklara nazaran, ihlasa emirdir ... " Münafiğın tek eksiği ihlas mı, aslında önce iman etmeye muhtaç değiller mi?

Münafıklar hakkında kullanılan "**ihlas**" tabiri, riyakar Müslümanlar için kullanılan ihlasla aynı makamda değildir. Münafıklara lazım olan ihlas içinde; sırası ile tevhid ve iman zımni olarak zaten var ya da buradaki ihlas iman ve tevhid anlamındadır.

İhlas ile kinaye edilmesinde şöyle bir sır var; münafıklara hitaben; *"Siz zaten şeklen Müslümansınız, öyle ise bu şekli tamamlayan iman ve tevhide kalbinize de yerleştirin ki, nimet tamamlansın ve hakiki anlamda salih ve muhlis kullardan olun."* denilmek isteniyor.

Riyanın manası; kalp ile kalıbın uyumsuzluğudur. Yani kalıbı namaz kılarken, kalbi nifak ve inkar içindedir münafıkların. **Riya**, bu boyutu ile münafıklığın en büyük alametidir.

Müslüman ile münafık arasında "**riya**" bazen ortak bir davranış şeklini alabiliyor. Münafıkta riya küfür boyutunda iken, Müslümanda günah boyutundadır; ama isim ve davranış olarak aynıdır. Bu benzerliğe nispeten münafıklara ihlas teklif ediliyor.

Münafiğın birinci vazifesi hakiki anlamda iman getirmesidir, iman getirmeden ihlas olmaz.

" Ahkâm-ı diniye ve mesalih-i umumiye hususunda, bir fert, bir nevi hükmüne geçer." izah eder misiniz?

Dini emirler ve toplumu ilgilendiren konularda, bir fert bir toplum hükmüne geçer, demektir. Yani zaruri ve toplumun temel ihtiyaçları konusunda, o toplum, ihtiyaçları gidermekle mükelleftir. Bu görev farzı kifayedir.

Mesela, hastalıkların tedavisi bir zarurettir. Toplum bir şekilde doktor yetiştirmek veya temin etmek durumundadır. Aksi takdirde bütün toplum mesuldur. Şayet bir kişi okuyup doktor olursa, bütün toplumun da mesuliyeti ortadan kalkar. İşte bu durumda, bir kişi bir toplum olmuş demektir.

Bu ihtiyaç bütün sahalar için geçerlidir. Dini konular da bu kapsamdadır. Cami, imam, vaiz gibi...

" Akaidi ve imani hükümleri kavi ve sabit kılmakla meleke haline getiren ancak ibadettir." cümlesinde neden meleke ifadesi kullanılmış?

Burada "**meleke**" tabiri, gafleti hatırlatan bir şeye ülfet ve ünsiyet etme manasında değil, tam aksine gafletin zıddı olan huzuru İlahi'de sabitlenme ve sürekli Allah'ı düşünmek ve tefekkür etmekte bir

alışkanlık kazanmak anlamındadır.

Nasıl Allah'ı unutmak meleke haline geliyor ise, bunun aksi olarak Allah'ı sürekli hatırlamak ve düşünmek de meleke haline gelebilir. Peygamberlerin ve büyük zatların halleri buna güzel bir levhadır.

Allah'ı sürekli hatırlamak ancak ibadetler vasıtası ile oluyor. Kur'an'ın ısrarla ibadeti emretmesi bu sebeptir. İbadeti terk eden birisi, melekeyi menfi manada olan gaflete çevirmiş demektir. Yani gafleti kendine yol tutmuş ve sürekli isyan ve nisyan halinde demektir.

İbadet, imana hem sebep hem neticedir. Yani ibadeti yapmamızı sağlayan kuvvetli imandır; lakin imanı sağlam ve zinde tutan da ibadettir. Böyle olunca, iman ve ibadet birbirlerine hem sebep hem de netice olmuş oluyorlar. İkisi arasında kopmaz bir bağ vardır, birbirisiz olmaz.

"Alemde görünen şu tagayyür ve tebeddül ile bir kısım eşyanın hudusu, yani yeni vücüda geldiği de gözle görünüyor. Bir kısmının da hudusu, zaruret-i akliye ile sabittir. Demek hiçbir şeyin ezeliyeti cihetinde gidilemez." Bu paragrafı açıklar mısınız?

Hudus: Kelime olarak, bir şeyin sonradan meydana çıkması, ezeliyeti ve evveliyetinin olmamasıdır. Böyle olunca, onu meydana çıkaracak ve ezeli olan **Vaciü'l-Vücut**'un olması lazım geliyor.

Bu kısa tarif ve izahtan sonra şöyle devam edebiliriz: Kainata ve mahlukata baktığımız zaman, her şeyin değişken ve kararsız olduğunu görüyoruz. Yani, hiçbir şey kararında sabit olarak durmuyor, değişiyor. Biri gidiyor, biri geliyor. Sürekli bir faaliyet, gözümüzün önünde işliyor. Bu da mahlukatta değişmeyen hiçbir şey olmadığını bize ispat ediyor.

Her değişen şey ise, sonradan meydana gelmiştir. Sonradan vücut bulmuştur. Zira yoktu, var oldu. Ezeli olan şeyde, zaten değişimin olması imkansızdır. Ezeliyet ona müsaade etmez. O zaman, yoktan ve hiçten yaratılıp meydana çıkartıldılar. Onları yoktan varlığa çıkaran Zat ise ezeli ve vacip olmak gerekir. Zira hadisin hadisi yaratması imkansızdır. Yok, yoka vücut veremez. Madem her şey hadisdir, yani, sonradan meydana gelmiştir, öyle ise her hadisin bir **muhdisi** var, yani onu varlık sahasına çıkaran ve yaratan bir Zat var olduğu sabit olur. **Hudus** delilinin mahiyetinin özeti budur. Bu delil Allah'ın varlığını ispat ederken, aynı zamanda onun ezeliyetini de ispat ediyor. Zira İlahlık ancak ezeliyet ile tamam olur.

1976'da doğan birisi için, bu tarihten sonra gördükleri değişim ve dönüşümler bizzat gözleme dayanır. Yani eşyanın değiştiğini ve başkalaştığını gözü ile bizzat görür. Mesela bahar mevsiminde her taraf hayatlı ve canlı iken, kışın o hayat ve canlılığın gitmesi hudus delilinin somut bir şekilde gözle görülmesidir bu şahıs için.

Lakin 1976'dan önce ya da çok sonraki değişim ve dönüşümler aklın zaruri önermeleri ile tespit

edilebilirler. Mesela bir milyar yıl öncesindeki değişim ve dönüşümler ancak akıl ve mantığın önermeleri ile anlaşılabilirler. Gözlemin bu devirlere gitmesi mümkün değildir. Ancak aklın böyle bir mahkumiyeti yoktur. Akıl mantık kanatları ile zaman ve mekanın bütün boyutları gezip dolaşılabilir ve hudus hakikatinin delil ve önermelerini yerinde seyredilebilir.

"Bilhassa ahkâm-ı diniye ve mesalih-i umumiye hususunda, bir fert, bir nevi hükmüne geçer. Yani, pek çok hukuklar, haysiyetler, irşadlar, tâlimler, ıslahlar gibi vazifeler, bir şahsa yüklenir." izah eder misiniz?

Allah kainatta tasarruf ederken, hem kudretini, hem mükemmel sıfatlarını göstermek için, az bir şey ile çok şeyleri veririr; bir sayfaya kitabı sığdırıyor, tek bir şeye yüzlerce vazife takıyor.

Mesela, bir karaciğere, tıbbın beyanı ile dört yüz vazife takar. Bir ağaç ile tonlarca meyve veririr. Yüz gramlık göze, ciltlerle yazılsa bitmeyen ilim ve hikmet yerleştirir.

İnsanlıkta da durum aynıdır. İnsanın bir ferdini, Allah öyle bir donatmış ki, sair türlere bedel yaratmıştır. Allah, insana çok hissiyat ve cihazlar vermiş ve duygularına sınır koymamış ki, çok makam ve mertebeleri elde edebilsin ve kainatın halifesi ve neticesi olduğunu gösterebilsin. Yani, Allah, bir insan ile çok mahsulat kaldırsın ve çok maksatları tahakkuk ettirsin. Bu yüzden insanı kayıt altına alıp, sınırsız duygularını susturmak imkansızdır. İnsan bu vasfi ile bir fert iken, nev hükmüne geçiyor. Yani bütün insanlık ile bir insanın değeri ve kıymeti aynıdır. İnsan olma noktasından, bir insan ile bütün insanlık eşittir.

İnsandaki bu mükemmel mana ve kemal kapasite, ancak iman ve ibadet ile olgunlaşıp tahakkuk edebilir. İnsanın mahiyeti ile ibadet arasında su ile toprak münasebeti vardır. Nasıl ki su olmadan toprak hayat bulamıyor ise, insanın fitrat toprağı da ancak ibadet suyu ile hayatlanabiliyor, onun ile tekemmül edip olgunlaşıyor.

Peygamberlerin ve dinlerin irşat ve ıslah vazifesi bu hakikate hizmet ediyor. Yani nasıl su ile toprak birbirini istiyor ise, insanın fitratındaki potansiyel mükemmellikler de gelişip büyüme için peygamberlerin irşadına ve getirdiğı ibadete bakıyor ve onunla kemal buluyor, onunla eksikliğini ikmal ediyor. Fıtratını iman ve ibadetle inkişaf ettiren bir adam dünya açısından da büyük bir keyfiyet kazanıyor. Zira dünyanın saadet ve rahatı ancak emniyet ve itaatle olur ki, insana bu iki hasleti en güzel ve kamil anlamda semavi dinler ve veriyor.

"Bütün maslahatların, hikmetlerin, faydaların, menfaatlerin menşei, bu nizamdır." cümlesini izah eder misiniz?

"Bu âyetin, Sâniin vücut ve vahdetine işaret eden delillerinden biri de, inayet delilidir. Bu delil, kâinatı ve kâinatın eczasını ve envâmı ihtilâlden, ihtilâftan, dağılmaktan kurtarıp bütün hususatını intizam altına almakla kâinata hayat veren nizamdan ibarettir. Bütün maslahatların, hikmetlerin, faydaların, menfaatlerin menşei, bu nizamdır. Menfaatlerden, maslahatlardan bahseden bütün âyât-ı Kur'âniye, bu nizam üzerine yürüyor ve bu nizamın tecellisine mazhardır. Binaenaleyh, bütün mesalihin, fevaidin ve menafîin mercii olan ve kâinata hayat veren bir nizam, elbette ve elbette bir Nâzımın vücuduna delâlet ettiği gibi, o Nâzımın kast ve hikmetine de delâlet etmekle, kör tesadüfün vehimlerini nefyeder."(1)

Elma ağacından hasıl olan elmanın vücut bulması, elma ağacının intizamındandır. Yani elma ağacındaki intizam olmasa ya da bir noktası eksik olsa, elma ve elmadan elde edilecek nimet ve faydaların hiçbirisi elde edilemez.

Dünya kendi etrafında ve güneşin çevresinde belli bir intizam ve ölçü ile dönüyor, şayet bu intizam ve ölçü olmasa mevsimler, gece ve gündüz ve bunlardan temin edilen hiçbir menfaat ya da nimetler elimize geçmez.

Allah, bütün nimet ve ihsanlarını bu intizam ve ölçü eli ile bize ikram ediyor. İntizam ise intizamın sahibi olan Nazımı bize gösterir. İntizam ve ölçü tabiat ve tesadüfün en büyük düşmanıdır. Zira intizamın sağlamca olduğu bir yerde tesadüf ve kör tabiatın işi olmaz ve olamaz. Bu da intizam sahibini kör gözlere kati olarak gösterir ve ispat eder.

İntizam varsa mutlaka bu intizamı tesis eden bir Nazım da vardır demektir. İntizamın olmadığı yerde anarşizm olur, anarşizmin olduğu yerde de nimet ve hikmet olmaz. Demek bütün nimet ve hikmetler intizam ile bağlıdır.

Bu sebeptendir ki Kur'an en çok kainatta ki o muazzam intizama ve ölçüye dikkat çekerek Allah'ın varlığını ve birliğini ispat ediyor. İnsanların nazarlarını ve dikkatlerini özellikle intizama ve intizamdan çıkan fayda ve hikmetlere çekiyor, ta ki herkes Hakim ve Nazım bir Zatın varlığını görsün ve bilsin.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 21,22](#)

"Demek, Mâbudun vücuduna üç türlü delil vardır: âfakî, nefsî, usulî." Cümlesini İzah Eder Misiniz? Enfusi, Afaki ve Usuli Deliller Arasında Nasıl Farklar Vardır?

Enfusi ile **afaki** deliller daha ziyade halihazırdaki delillerdir. Yani insanın gözü önünde cereyan eden şimdiki zaman delilleridir. **Usuli delil** ise şimdiki zaman delilinden çok, geçmiş zamanda vuku bulan delileri temsil ediyor. Yani enfusi ile usuli delili temyiz ve tefrik eden husus zaman kavramıdır.

Enfusi delili zamanın şimdiki boyutunda cereyan ediyor, **usuli delil** ise, geçmiş boyutunda cereyan

etmiş. Geçmiş zaman boyutundaki deliller, şimdiki zaman delillerinin bir çeşit temeli ve paradigması hükmündedir. Mahiyet olarak enfüsi ile usuli arasında pek bir fark yoktur, **tek fark zaman** kipidir. **"Bu yüzden yaptıklarım, yapacaklarımin teminatı ve delilidir."** sözü esaslı bir senet ve delil hükmündedir. Zira geçmişte nümunelerini ve eserlerini görmediğimiz bir hususu, gelecekte olmasına dair kabullenmekte zorlanırız.

Üstat, Risale-i Nur'un çok yerlerinde bu usüli delili kullanır. Özellikle haşrin ispatında bu delil çok mukni ve müessirdir.

Mesela Hazreti Adem (as)'den bu yana, her dönem ve asırda haşrin bir provasını Allah gerçekleştiriyor. Böylece hem varlığını, hem birliğini, hem yeniden diriltmeye muktedir olduğunu geçmiş zaman levhalarında sergiliyor. Bütün bu delilleri gören bir akıl sahibi, **"Acaba bir sonraki dönem ve asırda, Allah bütün hayatları diriltip yeniden inşa edebilir mi?"** tereddüdüne mahal verebilir mi? İşte usuli denilen bu geçmiş zaman delili bütün bu şek ve şüpheleri ortadan kaldırır. Bu usuli delil, sadece tevhit ve haşirde değil, diğer itikadi hususlarda da caridir.

Mesela, Kitaplara iman, Hazreti Muhammed (sav) ile ortaya çıkmış, insanlığın daha önce hiç bilmediği bir itikat değildir. Daha önce de Allah insanlarla konuşmuş ve kitap indirmiştir. İşte daha önce gelen kitaplar, usuli delil kapsamına girer. Bir sonraki gelecek olan kitaba yol yapar ve ona zaman ve zemini ihzar eder. Şayet usuli deliller olmasa idi, her itikadi durumlar, insanlığa birden ve ani olarak ihdas edilse idi, insanlık bunu kabullenmekte zorlanacaktı. Aynı bakış açısını diğer imani ve itikadi hususlara da tatbik edebiliriz.

Özet olarak **usuli delile** zamanın geçmiş levhasındaki **kudret yazıları** nazarı ile bakabiliriz.

"Ey insanlar, ibadet ediniz... Münafıklara nazaran, ihlâsa emirdir." İbadet ediniz derken, niçin münafıklara, ihlasla denilmiştir?

Münafık, *görünüşte Müslüman olup kalbinde ve iç aleminde kafir olan kimseye denir*. Bu sebeple münafiğin ibadetlerinde zahiri bir noksanlık ve eksiklik bulunmuyor. Öyle ise münafiğe zahiri anlamda ibadeti emretmek manasız ve gereksizdir.

Münafiğin eksikliği kalbinde ve iç alemindeki inançsızlıktır. Ya da içi ile dışının birbirini tutmamasıdır ki, ihlas iç ile dışın uyum içinde olmasıdır. Öyle ise münafiğe gerekli olan şey ihlas ve samimiyettir. O zaman zahirde yapmış olduğu ibadetler bir değer ve anlam kazanır.

Zaten ihlas ibadetin mukaddemesi ve ruhu gibidir. Giriş ve ruh olmadan ibadetin kalıp ve şekli bir işe yaramaz makbul de sayılmaz. **Münafık**, zahirde yapmış olduğu ibadetini ihya edip canlandırmak istiyor ise, ihlasa yönelmesi şarttır. O zaman ibadet tamam olmuş olur.

Bu sebeple **"Ey insanlar, ibadet ediniz."** denildiği zaman herkes kendinde eksik olan şeyi

anlamalıdır. Mesela namazını tadil-i erkana riayet etmeden kılanlar için bu ayet tadil-i erkan ile ibadet ediniz şeklinde anlaşılır...

**"İbadet, fikirleri sani-i hakime çevirttirmek içindir." deniyor.
"Çevirmek ile çevirttirmek" arasında fark var mıdır? Neden
"çevirttirmek" kelimesi kullanılmıştır?**

"İkincisi: İbadet, fikirleri Sâni-i Hakîme çevirttirmek içindir. Abdin Sâni-i Hakîme olan teveccühü, itaat ve inkıyadını intaç eder. İtaat ve inkıyad ise, abdi intizam-ı ekmel altına ithal eder. Abdin intizam altına girmesiyle ve nizama ittibâ etmesiyle, hikmetin sırrı tahakkuk eder. Hikmet ise, kâinat sayfalarında parlayan san'at nakışlarıyla tebarüz eder."(1)

"Çevirmek" tabiri "çevirtmek" tabirine nispetle, kişinin tercih ve iradesine bakan bir tabirdir. Halbuki Allah ibadetleri insanların tercihine ve arzusuna göre değil, kendi irade ve emrine göre tahsis ediyor. Yani "çevirtmek" tabiri biraz daha amirane ve buyurgan bir tabirdir. Bu yüzden çevirtmek tabiri daha münasip ve yerinde bir tabirdir. Zira ibadetler Allah'ın emridir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 21 ve 22. ayetlerin tefsiri.](#)

"İcab, mûcibin vücuduna bürhandır." cümlesini açıklar mısınız?

İcab: Bir şeyi vermek ve yerine getirmek demektir.

Mucib: İcaba sebep olan, yani icabı yerine getiren ve gerçekleştiren şahıs ve sebep demektir.

Ortada bir **icab**, yani gerçekleştirilmiş ve yerine getirilmiş bir amel ya da eylem varsa, mutlaka bu icabın bir de **mucibi**, yani o ameli ve eylemi gerçekleştireni ve yerine getireni vardır. İcab olup da mucibin olmaması mümkün değildir.

Yani amel olup da ameli yapanın olmaması kabil değildir. Tıpkı **fiilin** olup da **failin** olmaması gibi. **Darp** varsa **madrup** de vardır, **sanat** varsa **sanatkarı** da vardır, **icab** varsa **mucib** de vardır. Bu önermelerin hepsi de tevhide işaret ediyor. Yani tesadüf ve sebepleri azleden önermelerdir.

"İmani hükümlerin takviye ve inkişaf ettirilmesi, ancak tekrar ile teceddüd eden ibadetle olur." cümlesini açıklayabilir misiniz?

Allah'ın emir ve yasakları, insanlığın maddi ve manevi saadetinin vesikası hükmündedir. Yani insanlık bu emir ve yasaklara itaat ederse, hem dünyada hem ahirette mesut ve bahtiyar olur. Bu emir ve yasaklara itaat etmek için de güçlü ve sağlam bir inanç gerekir. Yani insanın kalp ve gönül dünyasında Allah inancı köklü ve sağlam bir şekilde yerleşmiş ise, insanın o emir ve yasaklara uyması çok kolay olur. Böyle bir inancı kalp ve gönüllerde geliştirip perçinleştiren en tesirli ve önemli unsur da ancak **ibadettir**.

Yani sürekli tekrarladığımız ibadetler insanın hem inancını muhafaza ediyor, hem bu inancı kalp ve gönüllere nakşediyor, hem de Allah ile insan arasında bir nispet, bir bağ oluştururken, diğer taraftan da insanlığın sosyal ve toplumsal düzenini temin etmiş oluyor.

İşte ibadetin bu kadar külli ve girift bir tesiri bulunuyor. Allah'ın Kur'an'da ısrarla ibadeti emretmesi bu külli hikmetlere ve faydalara bakıyor.

"İnsan santral gibi, bütün hilkatin nizamlarına ve fitratın kanunlarına ve kâinattaki nevamis-i İlahiyenin şualarına bir merkezdir." cümlesini açıklar mısınız?

Risale-i Nur'da, "**insan, şu kainatın misali musağğarı**" olarak tarif edilmiştir. Yani insan şu kainatın küçük bir misali ve modeli hükmündedir. Kainatı küçültsen, insan olur; insanı büyütsen kainat olur, denilmiştir.

Kainatta azametli ve büyük olarak tecelli eden isim ve sıfatların manası, insan sayfasında daha okunaklı ve göz önünde tecelli etmişlerdir. Herkes rahatla ve kolaylıkla bu sayfayı okuyabilir. Ama kainatı okumak için külli ve geniş bir nazar gereklidir. İnsan, şu kainatın sultanı ve halifesi de olabilir. Mahlukatın en aşağısına da düşebilir bir mahiyet ve vaziyette yaratılmıştır.

İnsanın rububiyet kanunlarına ve icraat tellerine santral olması ise, bütün isim ve sıfatların tecelli noktasından toplandığı tek varlık olmasıdır. İnsan, Allah'ın bütün isim ve sıfatlarının tecelli merkezi gibidir. Her bir isim ve sıfat o merkezde tecelli etmek ile cem olmuştur. Yani insanın mahiyetine yerleştirilmiş olan her bir duygu ve cihaz, Allah'ın bir isim ve sıfatına açılan birer pencere gibidir. İnsan bu duygu ve cihazlar penceresi ile o isimleri seyreder, bilir ve tartar.

Diğer mahluklarda bu keyfiyet yoktur. Onlar, ancak bazı isimlere ayinedarlık ederler. Ama insan mahiyeti bütün isimlerin manasının okunduğu dev bir ayinedir. Bir de kainatta işleyen bütün kanunların ve icraatların hizmeti ve odaklaştığı nokta insan olmasından, adeta insan şu kainatın kalbi gibi merkezlik yapıyor. Güneşten tut, zerrelere kadar her şey insana itaat ettirilmiş ve ona hizmet ediyor. Kainatta umumi ve külli olarak bulunan kanunların uçları insanda toplanmış gibidir. İnsan, kendi mahiyetine dikkat ile baksa, bütün kainatı okumuş ve anlamış olur.

Mesela, kainatta umumi olarak bulunan rızık kanunu, bütün rızka muhtaç canlılara rızkını ulaştırdığı gibi, en mükemmel ve geniş manası insan da görünür ve tecelli eder. Sair mahlukat, bir iki yiyecek ile

beslenir; insan ise her nevi lezzeti ve rızkı tartıp, tadacak cihazlara sahiptir. **Bu da gösteriyor ki, insan, şu kainatın merkezi ve santralı gibi bir kıvamda yaratılmıştır...**

"İnsanı, mukadder olan kemalatına yetiştiren ibadettir." cümlesini izah eder misiniz?

Mukadder kemal; insanın fitratına kader tarafından konulan duygu ve kabiliyetlerdir. **İbadet ise;** bu duygu ve kabiliyetleri inkişaf ve inbisat ettiren bir akım, bir cereyan gibidir. Bu cihetle insan ibadet ile alay-ı illiyine çıkacak, küfür ve fisk ile de esfel-i safiline düşecek bir potansiyele ve kabiliyete sahiptir. Allah, insanın potansiyel olan kemalini, pratiğe çıkarmayı ibadete bağlamış.

Nasıl bir tarlaya buğday tohumu ekilince, bu tohum gelişip büyüyerek, buğday başağı oluyor ise, aynı şekilde insanın fitrat ve mahiyeti de bir tarla gibidir, Allah bu tarlaya çok muhtelif duygu ve kabiliyet tohumları ekmiştir. Şayet insan fitrat tarlasındaki bu kabiliyet tohumlarını İslam suyu ile sulayıp hayırda inkişaf ettirirse; her bir istidat farklı bir mana ve farklı bir ibadet tarzına ulaşır. Böyle hissiyatların ibadet yönünde inkişaf etmesi, insan mahiyetinin kemalat ve hayır noktasından ağaç olması anlamına geliyor.

İnsanın mahiyetinde kader planı ile konulmuş ve programlanmış maddi ve manevi sayısız kabiliyet ve duygular vardır. Bu kabiliyet ve programların iki yüzü var; birisi hayra diğeri ise şerre bakıyor. İnsan bu duygu ve kabiliyetleri şerre sevk ederse, bir nevi o duygu ve kabiliyetleri bozmuş ve kokuşturmuş oluyor. İnsan şayet bu duygu ve kabiliyetlerini iman ve ibadet ile hayra sevk ederse, o zaman kaderin hedef olarak koyduğu kemale ulaşıyor.

"Kuvve-i cazibe ve kuvve-i dafianın, inkısama kabiliyeti olmayan bir cüzde birlikte içtimaları iltizam edilmiştir..." Bu cümleyi açıklar mısınız? Çekme ve itme kuvveti, bölünemeyen en küçük parça olan atomda birarada bulunabilir mi?

"Maahaza, esbab-ı maddiyede esas ittihaz edilen kuvve-i câzibeyle kuvve-i dâfianın inkısama kabiliyeti olmayan bir cüzde birlikte içtimaları iltizam edilmiştir. Halbuki bunlar birbirlerine zıt olduklarından, içtimaları caiz değildir. Fakat, câzibe ve dâfia kanunlarından maksat, "âdetullah" ile tâbir edilen kavanin-i İlâhiye ise ve tabiatla tesmiye edilen şeriat-ı fitriye ise, câzidir. Lâkin, kanunluktan tabiata, vücud-u zihnîden vücud-u haricîye, umur-u itibariyeden umur-u hakikiyeye âlet olmaktan müessir olmaya çıkmamak şartıyla makbuldür. Aksi takdirde caiz değildir."(1)

İnsan mantığı ve sebepler açısından bakıldığında iki zıt şeyin bir yerde toplanması mümkün değildir. Mesela karınlık ile ışığın aynı anda ve aynı mekanda birleşmesi insan mantığı ve sebepler açısından

mümkün değildir.

Aynı şekilde itme ve çekme kuvvetinin bir anda ve aynı mekanda cem olması, yine insan mantığı ve sebepler açısından mümkün olmaması gerekir. *Şayet bu iki zıt kanun bir araya getirilmiş ve mükemmel bir ahenk ve uyum içinde çalışıyorlarsa, sebeplerin üstünde sonsuz bir irade ve kudret şu imkansızı gerçekleştiriyor demektir.* Yoksa, sonsuz iradeyi ve kudreti inkar edip, sebepler açısından iki zıddın cemini kabul etmek, hatta bunu bilimsel bir kanun olarak kitaplarda ders olarak okutmak, bir yanılğı, bir tenakuz değil de nedir acaba.

Üstad Hazretleri bu ifadeleri ile maddeci felsefenin bu tutarsız ve çelişkili hali ile istihza ediyor.

Aslında kainat bu zıtlıklar ile idare ediliyor. Bundaki İlahi gaye ise, sebeplerin ne kadar aciz ve basit, ondan hasıl olan neticenin ise ne kadar mükemmel ve sanatlı olduğunu gösterip, her sebep ardında İlahi kudretin görülmesini sağlamaktır. *Mesela yakıcı ve yanıcı iki zıt maddeyi birleştirip, söndürücü olan suyu icat etmek, materyalistlerin yüzüne vurulan bir şamar değil de nedir?*

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 21 ve 22. Ayetlerin Tefsiri.](#)

"Mines Semerati"deki "Min" beyan ile karışık ibtidayı ifade eder. Bu itibarla "Eğrace"ye mef'ul olamaz, ancak sâmi'in fehmine göre tayin edilen mef'ul-ü mukadderdir..." ifadelerini izah eder misiniz?

مِنَ الثَّمَرَاتِ 'deki *مِنَ* beyan ile karışık ibtidayı ifade eder. Bu itibarla *أَخْرَجَ* 'ye mef'ul olamaz, ancak sâmi'in fehmine göre tayin edilen mef'ul-ü mukadderdir. *مِنَ الثَّمَرَاتِ* ise, o mef'ule beyandır."(1)

Mef'ul: Fâilin fiilinin te'sir ettiği şey. "Nuri kitabı okudu" cümlesinde, kitab mef'uldür.

"Meyvelerden" ifadesi "çıkarmak" fiiline mef'ul olamaz, yani çıkarmak ifadesi mukadder bir fiil olup kapsamı umumidir, sadece meyvelere münhasır olamaz.

"Meyvelerden" ifadesi "çıkardık" ifadesine sadece işitenin aklına bir kapı bir rehberlik vazifesini görüyor. Yoksa ifadeyi daraltmak olur.

مِنَ الثَّمَرَاتِ (أَنْوَاعًا) فَأَخْرَجَ بِهِ "O suyla çeşit çeşit meyvelerden (rızk) çıkardı." (Bakara Sûresi, 2/22)

İşte Allah'ın takdir ettiği mana bu ayette ifade ediliyor. Yani Allah bir su ile akla hayale gelmeyen rızıkları çıkarıyor, demektir.

(1) bk. [İşarat-ül İ'caz, Bakara suresi, 21 ve 22. Ayet Tefsiri.](#)

"Muhatabın üç cihetten ibadete mükellef olduğuna işarettir. Kalbiyle teslim ve inkıyada, akıyla iman ve tevhide, kalıbıyla amel ve ibadete mükelleftir." Üstad, akıyla iman diyor. İmanın yeri kalp değil mi, izah eder misiniz?

İmanın, hem akıl ve hem de kalbe bakan yönü vardır. Akıl ikna olur, kalp ise tasdik eder. Bu nedenledir ki, akılı olmayanın dini de olmaz.

Nitekim imanın kalpten çıkması da yine akıllara atılan şüpheler ile oluyor. Akıl işin içinde bir çelişkinin olup olmadığını bakar ve sonucu kalbe havale eder. İkisi de aynı istikamette ittifak ederse iman sağlamlaşmış olur. Aklın tatmin olmadığı bir iman sarsıntıda demektir.

Mesele İbrahim (as) yeniden dirilişe iman ettiği halde, aklının da anlaması için Allah'tan bir delil isityor. Allah ona dört tane kuşu kendisine alıştırmasını ve sonra onları kesip, etlerinin birbirine karıştırarak farklı dört dağın başına bırakmasını ister. Daha sonra ise bu dört dağın ortasına geçip, kesilmiş kuşları yanına çağırmasını bildirir.

Böylece kesilmiş ve etleri birbirine karışmış olan kuşlar yeniden dirilerek onun yanına gelirler. Böylece kalbinin tasdik ettiği konuyu akılı da tatmin olarak kabul etti. Bu örnek ışığında konuyu değerlendirmek mümkündür.

Soruda geçen kısım için tıklayınız: [İşaratü'l-I'caz, Bakara Suresi 21-22. Ayet Tefsiri](#)

"Muzafun ileyhsiz zikredildiğinden, umumî bir tevessümü ifade eden 'EYYE' kelimesi, hitabın umum kâinata şâmil olup, yalnız farz-ı kifaye suretiyle haml-i emanete ve ibadete insanların tahsis edilmiş olduklarına işarettir. Öyle ise ibadette insanların kusurları umum kâinata tecavüzdür." İzah eder misiniz?

"Muzafun ileyhsiz zikredildiğinden, umumî bir tevessümü ifade eden **أَيُّ** kelimesi, hitabın umum kâinata şâmil olup, yalnız farz-ı kifaye suretiyle haml-i emanete ve ibadete insanların tahsis edilmiş olduklarına işarettir. Öyle ise ibadette insanların kusurları umum kâinata tecavüzdür."

"Sonra, **أَيُّ** kelimesinde bir icmal ve bir ipham vardır; çünkü izafesiz zikredilmiştir. Onun o ipham ve icmâli, **نَاسٌ** kelimesiyle izale ve tafsil edildiğinden, aralarında bir icmal ve tafsil cezaleti meydana gelmiştir. **ها: أَيُّ** 'nün muzafun ileyhine ıvaz olmakla beraber, **يَا** edatiyle çağrılanları tenbih içindir."(1)

"Ey insanlar! Hem sizi, hem de sizden önceki insanları yaratan Rabbinize ibadet ediniz. Böyle yapmakla her türlü zarardan korunmayı ümid edebilirsiniz." (Bakara, 2/21)

Bu ayetin gramer kaideleri inceleniyor ve ayetten; yaratılmış bütün mahlukatın ibadetle mükellef olduğu manası özellikle vurgulanıyor. İbadet teklifinin bütün mahlukata şamil olması, ayetteki "eyye" kelimesinden anlaşılıyor. Bu kelime müphem ve icmal manasını ifade ettiği için, ibadetin kime teklif edildiği belirsiz kalıyor ve her şey bu cihetle ibadetle mükellef tutuluyor.

Başka ayetlerde insanın kainata vekil ve halife tayin edildiği ifade ediliyor ki; demek insan kainata vekaleten ibadet ile mükelleftir. Şayet insan ibadeti terk ederse, bütün kainatın vekaletlik noktasından hakkına tecavüz etmiş olur. Bu da çok büyük bir sorumluluktur, dağların, göklerin kinaye nevinden de olsa bu sorumluluktan kaçınmaları gerçekten çok manidardır.

"Evin kapısı" dediğimiz zaman, ev; muzâfun ileyh; kapı; muzâfdır. Yani kapı eve izafe ediliyor, kapı da evi tamamlıyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 21 ve 22. Ayetlerin Tefsiri.](#)

"Nas, aslında nisyandan alınmış bir ism-i fâildir." izah eder misiniz, nasıl bu şekle girmiş?

Nas kelimesi; insanlar anlamındadır. Yani çoğulluk ifade eder. **Nâs** kelimesinin kökü ve anlamı hakkında çeşitli görüşler vardır.

Nâs, hareket anlamına gelen "**nevs**" kökünden gelmiş olup "**insân**" ve "**insâne**" kelimelerinin çoğuludur. İns, insiy, ensiy kelimelerinin çoğulu veya kavm gibi ism-i cem olduğu da ileri sürülmüştür.

Bir görüşe göre de **nâs**, unutmak manasına gelen "**nesy**" kelimesinden alınmıştır.

"Nesy" önce "neys" sonra "nâs" şeklini almıştır. İbn-i Abbas, "**Allah'a verdiği sözü unuttuğu için Adem'e insan adı verildi**" demiştir. Hz. Peygamber (s.a.s); "**Adem unuttu, bu yüzden nesli de unutuldu.**" buyurmuştur.

Nâs kelimesinin aslında "**unas**" olduğu ve hemze kaldırılıp yerine elif-lam getirilerek "**en-nâs**" şeklini aldığı da söylenmiştir.

Hz. Adem'in Havva'ya veya öteki canlılar arasında insanların birbirlerine olan yakınlığına bakarak "**nâs**" kelimesinin aynı anlamı veren "**üns**" kökünden gelmiş olduğu görüşünde olanlar da vardır. Diğer bir görüşe göre, insan görülebilir bir varlıktır. Bu yüzden insana beşer denilmiştir. Bu itibarla nâs aynı manâyı taşıyan "**ânese**" kökünden gelmiştir.

"Nasılki bir küllî bütün cüz'iyatında mevcut olduğu halde, ne o küllîde tecezzi ve inkısam olur ve ne de cüz'iyatında müzahame ve müdafaa olur." cümlesini izah eder misiniz?

"Ve keza, istifade hususunda müzahame, mümanaa ve tecezzî yoktur; bir küll ile cüz'iyatı gibidir. Nasıl ki bir küllî, bütün cüz'iyatında mevcut olduğu halde, ne o küllîde tecezzî ve inkısam olur ve ne de cüz'iyatında müzahame ve müdafaa olur. Küre-i arzdan da binlerce müstefid olsa, ne aralarında bir müzahame olur ve ne küre-i arzda bir noksaniyet peyda olur. Yalnız insanın indallah kerameti olduğu için, âlem-i şehadetin yaratılışında insan, ille-i gaiye menzilesinde gösterilmiştir. Ve insanın hatırı için, bütün envâa bir umumî ziyafet verilmiştir. Bu ise, bütün âlemin faydaları insana münhasır olup başkalara hiçbir faydası yoktur demek değildir."(1)

Bütün insanlık külli iken bu insanlık içinde bir fert ve birey cüzidir. İnsanlık ile insan arasında hiçbir fark yoktur. Fark sadece kemiyet ve adet çokluğundadır. Keyfiyet ve mahiyet bakımından bütün insanlık ile bir tek insan eşittir ve aynıdır. Bütün insanlıkta olan keyfiyet ve haller, aynı ile bozulmadan, dağılmadan bir insanda da vardır. İnsaniyet noktasından bir insan ile altı milyar insan müsavidir. Altı milyar insan için ne gerekli ise bir insan içinde gereklidir.

Mesela, altı milyar insanın yaşaması için gerekli olan güneş aynı ile bir insanın yaşaması için de gereklidir. Bu noktadan baktığımız zaman, bir küllide gerekli hallerin hepsi bir cüzide de aynı ile gerekli ve mevcuttur. Altı milyar insanın bütün keyfiyet ve hallerinin her insanda aynı ile bulunması, külliyi yani insanlık manasını bozup dağıtmıyor. Bir sıkışıklık ve daralmaya sebebiyet vermiyor. Dağılmaktan dolayı bir azalma ya da zayıflama görülüyor.

Küllinin aynı ile cüzide mevcut olduğunu anladıktan sonra meselemize taalluk eden noktaya bakalım. Dünya bir küllidir, ondan istifade eden insanlar, hayvanlar ise cüzidir. Her bir insanın ya da başka müstefitlerin külli dünya nimetinden istifade etmesinden dolayı, külli olan dünya nimetinde bir daralma bir dağılma bir noksanlaşma olmuyor.

Mesela, güneşin ışığından milyarlarca canlının faydalanması, güneşin bütünlüğünü ve külliyetini bozmuyor, daraltmıyor, noksanlaştırmıyor. Güneş, bir için de, bir milyon içinde yine aynı güneştir, külliyeti aynı ile duruyor. Milyonlarca hayatlı müşterinin dünyadan faydalanmasında ve istifade etmesinde dünyanın bütünlüğüne ve külliyetine bir zarar gelmez, onu eksiltip noksanlaştırmaz.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, Âyet: 21,22](#)

"Nev-i beşerin havassı hükmünde olan fünunla kâinata bak..."
Nevi beşerin duyguları hükmünde olan kainattaki fenler ifadesini

izah eder misiniz?

"Ey insan! Eğer senin fikrin, nazarın şu yüksek nizamı bulmaktan âciz ise ve istikrâ-i tâm ile, yani umumî bir araştırmayla da o nizamı elde etmeye kâdir değilsen, insanların telâhuk-u efkâr denilen fikirlerinin birleşmesinden doğan ve nev-i beşerin havassı (duyguları) hükmünde olan fûnunla kâinata bak ve sayfalarımı oku ki, akılları hayrette bırakan o yüksek nizamı göresin."(1)

Fen ilimleri insanlığın ortak aklının bir sonucu olarak teşekkül etmiştir. Mesela tıp ilmi Hazreti Adem (as) ile başlayıp her asır insanların katkısı ile bugünkü seviyesine ulaşmıştır ki buna "*kolektif akıl*" anlamında "*telahuk-u efkar*" deniliyor.

Fen ilimlerine insanlığın duygusu denilmesi, insanlığın en büyük duygusu olan aklının bir neticesi olmasından dolayıdır. İnsan şahsi akıl duygusu ile kainattaki fenleri ya da kainatın her tarafını kuşatmış olan intizamı anlayamayabilir; ama ortak akıl ve ortak duygu hükmünde olan fen ilimleri ile rahatlıkla kainattaki nizamı anlar ve okur.

"**Bir elin nesi var iki elin sesi var.**" atasözünde olduğu gibi, insanların akılları birleşince fen ilimleri oluşuyor. Fen ilimlerinin gözlüğü ile de kainattaki o muhteşem ve muazzam intizam görünüyor. İnsandaki her bir duygu nasıl alemlere açılan birer pencere ve insan o duygu penceresi ile o alemleri seyrediyor ise, aynı şekilde ortak akıl ve bunun neticesinde oluşan fen ilimleri de insana bir duygu olup kainattaki o muazzam intizam alemine açılıyor ve insan bu duygu ile o alemi seyrediyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 21 ve 22. Ayetler Tefsiri.](#)

"Sâmilerin o meyillerini tatmin etmekle makamın iktizası üzerine Kur'ân-ı Kerim, onları sâmilerin huzuruna götürüp kendilerine hitap ile tevcih-i kelâm etmiştir." Bu paragrafı açıklar mısınız?

"Vakta ki Kur'ân-ı Kerim, insanların her üç fırkasından bahsetti ve herbir fırkının sıfatını ve âkıbetini söyledi; sâmiin arzusu ve makamın iktizası üzerine, Kur'ân-ı Kerim gaybdan hitaba intikal ederek onlara karşı şu hitapta bulundu. Evet, bazı adamlar hakkında gaibane konuşanların bilâhare konuşmalarını hitaba çevirmelerinde şöylece bir nükte-i umumiye vardır:"

"Meselâ, bir şahsın iyiliğinden veya fenalığından bahsedilirken, gerek konuşanda, gerek dinleyende, ya tahsin veya tel'in için bir meyil uyanır. Sonra git gide o meyil öyle kesb-i şiddet eder ki, sahibini o şahısla görüştürüp şifahen konuşmaya kuvvetli bir arzu uyandırır. Burada sâmilerin o meyillerini tatmin etmekle makamın iktizası üzerine Kur'ân-ı Kerim, onları sâmilerin huzuruna götürüp kendilerine hitap ile tevcih-i kelâm etmiştir."(1)

Asrı saadetteki Müslümanlar Kur'an'ın dinleyenleridir. Kur'an ise onlara gaybdan, yani ya maziden ya da çok uzak olan istikbalden haber veriyor. Kur'an hazır olan muhatabına geçmiş ve geleceği öyle bir mükemmel şekilde tasvir ediyor ki, adeta geçmiş ve geleceğin figürlerini o ana getirip onlara bizzat hitap ediyor gibi bir canlılığa ve tazeliğe ulaşıyor. Kur'an ayetlerinin istikbal veya mazideki hadisatı şimdiki zaman kipi ile takdim etmesinde böyle incelik ve letafetler vardır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 21 ve 22. Âyetlerin Tefsiri.](#)

"Semeratin ihracı, yağmurun inzali akabinde bir müddet ara vermeden husule gelmesi lâzımdır. Halbuki ihraç ile inzal arasında hayli bir zaman vardır." İzah eder misiniz?

فَاخْرَجَ 'deki ف müddet ve mühlet olmaksızın takibini ifade eder. Buna binaen, semeratin ihracı, yağmurun inzali akabinde bir müddet ara vermeden husule gelmesi lâzımdır. Halbuki ihraç ile inzal arasında hayli bir zaman vardır."

"Öyleyse أَنْزَلَ , أَخْرَجَ 'ye atıf değildir. Ancak, inzali takip eden fiillerin silsilesi ortadan kaldırılarak o fiillerin neticesi hükmünde olan أَنْزَلَ , أَخْرَجَ 'ye atfedilmiştir. Takdir-i kelâm şöyle olsa gerekir: وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاهْتَزَّتْ الْأَرْضُ وَرَبَّتْ وَأَخْضَرَّتْ وَأَنْبَتَتْ فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ Bu itibarla, inzali takip eden اهْتَزَّتْ fiilidir. ف 'nin de asıl mevki, اهْتَزَّتْ dir."(1)

İhraç; bir şeyi birden çıkartmak manasını ifade ederken, **inzal ise;** bir müddet ve süreç içinde çıkarmayı ifade ediyor.

Neticenin birden ihraç şeklinde ifade edilmesi; aradaki süreci, yani neticenin oluşum serüvenini zihnin takdirine ve tefekkürüne havale ettiriyor. Şayet serüveni kendi anlatıp, neticeyi akla havale etmiş olsa, hem belagat kaidesi bozulmuş olur, hem de zihne işlerlik veren tefekkür ve tezekkür ortadan kaldırılmış olurdu. Yani ihraç ifadesi; kelimeyi kısaltıp zihindeki tefekkür alanını inzal etmiş oldu.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 21-22. Ayetlerin Tefsiri.](#)

"Sonra, Cenâb-ı Hakk'ın emirlerine ve nehiyelerine itaat ve inkiyadı tesis ve temin etmek için, Sâniin azametini zihinlerde tesbit etmeye ihtiyaç vardır. Bu tesbit de, ancak akaid ile, yani ahkâm-ı imaniyenin tecellîsiyle olur. İmanî hükümlerin takviye ve inkişaf ettirilmesi, ancak tekrar ile teceddüd eden ibadetle olur." izah?

Kelime-i tevhîdi getirip Müslüman olan herkes, Allah'ın emir ve yasaklarını yapmakla mükellefidir. İman nasıl insanın ebedi saadetinin bir vesikası ise, ibadetler de aynı şekilde ebedi saadetin vesikası hükmündedir. İbadeti terk eden birisi zamanla imanı da terk etmeye gidebilir. Bu yüzden imanımızı perçinleyen ve kalp ve gönüllerimize nakşedip kökleştiren ibadetleri aksatmamalıyız.

İbadet imanın koruyucu fanusu gibidir. Nasıl lambanın fanusu çıktığı zaman içindeki ateş az bir rüzgarla söner, öyle de ibadet fanusunu hayatından çıkararak birisi de iman ateşini söndürmeyle karşı karşıya kalabilir. Bu sebeple ibadet hayatımızın her anında lazım ve zaruri bir realitedir. İman ile ibadet siyam ikizleri gibidir, birisi birisinden ayrılmaz, ayrılmaya kalkılırsa her ikisi de ölür gider.

İbadet, iman ağacını pekiştirip kökleştiren bir hava, bir toprak, bir su gibidir. Nasıl ağaç topraksız, havasız ve susuz yaşayamaz ise, iman ağacı da ibadetsiz yaşayamaz.

Günde beş vakit kılınan namaz, iman ateşine atılan hayati beş odun gibidir. Senede tutulan bir ay oruç, imanın en büyük düşmanı olan nefsi körelten ve terbiye eden bir perhiz ve ilaç gibidir. Yine zekat ve hac insanın imanını diri ve taze tutan ve Allah'ın yardım ve rahmetini çeken paratonerler gibidir. Bu ibadetler imanı kalp ve ruha perçinleyen ve yerleştiren alet ve edevatlar gibidir.

İman ibadeti yapmakta bir güç ve bir enerjidir, ibadet ise iman güç ve enerjisinin yakıtıdır.

Ömründe hiç ibadet etmemiş birisinin imanı kalpten çıkma riski ile karşı karşıyadır. Zira **"insan inandığı gibi yaşamaz ise yaşadığı gibi inanmaya başlar."** İbadetsiz bir hayat imansızlığa ve imansız kabre girmeye kuvvetli bir vasıttır. İbadetsizlik içinde aynı zaman da isyan ve itaatsizlikte bulunuyor ki, bu kalbi yaralayan, hatta kokuşturan bir hastalıktır. Hastalık tedavi edilmez ise hayatı nasıl yok eder, ibadetsizlik de manevi bir hastalık olup imanı yok etmeye namzettir bir risktir.

"Tabakatı alemde deveren eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin." cümlesini açıklar mısınız?

"Üçüncüsü: İnsan, santral gibi, bütün hilkatın nizamlarına ve fitratın kanunlarına ve kâinattaki nevâmis-i İlâhiyenin şualarına bir merkezdir. Binaenaleyh, insanın, o kanunlara intisap ve irtibat etmesi ve o namusların eteklerine yapışıp temessük etmesi lâzımdır ki, umumî cereyanı temin etsin. Ve tabakat-ı âlemde deveren eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin. Bu da, ancak o emir ve nevâhîden ibaret olan ibadetle olur."(1)

Burada geçen **"dolap"** ifadesinden kast edilen şey; kainatta kurulmuş olan umumi sistem ve nizamdır. Evet, kainat parçalanmayı kabul etmeyen, bir bütün halinde çalışan, her şeyin her şeyle bağlı ve irtibatlı olduğu kompleks bir alemdir. Bu bütün halinde çalışan kainatın merkezine ve esasına da insan yerleştirilmiştir. Adeta kainat, insan merkezli çalışan bir fabrika, bir büyük tesis gibidir.

İnsanın dışındaki bütün varlıklar vazifesini eksiksiz ve kusursuz bir plan ve kanun dahilinde yapıyorlar. Şayet insan bu nizama ve sisteme uyumlu ve uygun hareket etmez ise, bütün kainat ve ondaki sistem ile, yani dönen dolapla tenakuza ve çatışmaya düşer. Bu sadece ibadet anlamında değil, her alan için geçerlidir.

Mesela, insanlar soğğun üşütme ve hastalandırma kanuna uygun davranmaz ise, hasta olup sıkıntı çeker. Aynı şekilde her şey vazifesini ibadet mantığı ile yapmakta iken, insan inkar ve isyan ile ibadeti terk etse, bütün kainatın rağmına ve aksine hareket etmiş olur ki, bu da hem dünyada hem de ahiret hayatında ezilmesine sebebiyet verir.

Her şey ister hal dili ile olsun ister kal dili olsun Allah'ı zikredip tesbih ederken, insanın zikri ve tesbihi terk etmesi, o her şeyin aksine ve rağmına hareket anlamına gelir ki, bu da bir uyumsuzluk ve çıban başı olmak anlamındadır. Akıntıya kürek çekmek nasıl insanı bitirir ise, kainatın ibadet akıntısına ve dolabına karşı gaflet ve günah ile karşı gelmek de aynı şekilde insanı helakete götürür.

Özet olarak; ibadet, insan ile kainat arasında bir uyum ve ahenk adaptörü gibidir. İnsan bu ibadet adaptörünü uygularsa, kainat ile uyum ve ahenk içinde olur ve her iki alemde de mesut ve bahtiyar olur. Aksi takdirde ise, kainatın geniş ve azametli çarkları ve dolapları altında ezim ezim ezilir. Hali alem bunun en güzel ve çarpıcı örneklerini bir fuar gibi önümüze koymaktadır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 21,22](#)

"Tabiat dedikleri şey, bir matbaadır, tâbi' değildir. Tâbi', ancak kudrettir. Kanundur, kuvvet değildir. Kuvvet, ancak kudrettedir..." Devamı ile birlikte açıklar mısınız?

Kainattaki bütün kanunlara, prensiplere, kurallara Allah'ın kudret sıfatının birer tecellisi birer cilvesi nazarı ile bakabiliriz. Allah'ın irade sıfatının arşı olan alem-i emirde kanunların emri ve komutu yazıldıktan sonra, o emrin tatbik ve uygulamasını Allah'ın kudret sıfatı yapar. Mesela, alem-i emirde suya kaldırma kuvveti, güneşe itme ve çekme kuvveti verilir, verilen bu kuvvetin tatbik ve eyleme dökmek işini de Allah'ın kudret sıfatı yapar.

Üstad Hazretleri bu hususa şöyle işaret eder;

“Fakat caizdir ki, her bir şeyin esası zannettikleri olan *cezb, def, hareket, kuva* gibi emirler, adetullahın kanunlarına birer isim olsun. Lakin kanun, kaidelikten tabiliğe ve zihnilikten hariciliğe, itibariden hakikate ve aletiyetten müessiriyete geçmemek şartıyla kabul ederiz.”(1)

Tabiat dedikleri şey ise, kainattaki bütün kanunların toplamından hasıl olan zihni bir kabul, zihni bir vehim, zihni bir tasarımdır. Yani insan zihninin tasvir ettiği ve hakikatte bir varlığı ve vücudu olmayan hayali bir avuntudur. Ya da kainatın genelinde harika bir şekilde tasarruf eden Allah'ın

rububiyet sıfatının materyalistçe bir ifadesidir denilebilir.

Tabiatçılara göre, kainatta her şey sebeplerin tasarrufunda ve idaresindedir. Allah'ın kainat üzerindeki tedbir ve tasarrufunu inkar ediyorlar. Bir nevi, sebepleri ilahlaştırıyorlar; neticeyi sebepten biliyorlar.

Risale-i Nur'un ekser parçaları bu fikri kati deliller ile çürütüyor. Lakin önemli bir nokta var, oda şudur: Üstad Hazretleri sebepleri inkar etmiyor, sadece sebeplerin ilahlaştırılmasını reddediyor. Sebepler neticeleri yaratmıyor, sadece onların teşekkül ve yaratılmasında vasıtalık ve araçlık yapıyorlar. Allah kainatta sebepler vasıtası ile iş yapıyor. Bu yüzden kainatta sebepler bir sünnetullah ve adetuulah nevinden sabit ve daimidirler. Allah bu nizamını bozmuyor, sürekli ve devamlı yapıyor. Zaten determinist olan tabiat felsefesini yanıltan da bu kanun ve sebeplerin istikrar ve devamlılığıdır. Yani aynı neticenin aynı sebeple sürekli beraber olmaları insanların ekserisini yanıltmıştır. Halbuki ağaç elmanın, arı balın, inek sütün, üzerinden bir katrilyon yıl geçse de mucidi ve yaratıcısı olamaz.

Tabiat, insan zihninin ürettiği, hakikati olmayan muhayyel bir şeydir. Bu muhayyel şey, zamanla müşahhaslaşarak ilahlaştırılmıştır. Günümüzde maddeci felsefenin savunduğu en son ve en geniş fikir bu tabiat fikridir.

Mesela, çekme ve itme denilen kuvvet, Allah'ın kudretinin bir unvanı, bir fenni beyanıdır. Yoksa bütün o azim işlerin ve ölçülerin kurucusu ve yaratıcısı demek değildir. Bir gezegeni kuvvetin biri çekiyor, başka bir kuvvette itiyor ve öyle bir yerde sabit tutuyorlar ki, o durduğu yer hayat için elverişli oluyor. Bir milim beriye gelse hayat olmaz, bir milim ileri gitse hayat yine olmaz. Sonra bunlar milyonlarca yıl bu dengeyi hiç bozmadan devam ettiriyorlar ve bu gezegenin dışında milyarlarca küreler binlerce km hızla hareket ettikleri halde birbirine çarpmadan ve birbirinin yörüngesine tecavüz etmeden kardeşçe geçiniyorlar. Bütün bunları itme ve çekme kuvveti yapıyor demek, hurafenin en acaibidir.

Helyum ve hidrojen gazını o güneşin içine derç edip ve insanların hizmetine sunan; elma, üzüm ve balın pişirilmesinde o güneşi ince, ölçülü bir denge içinde istihdam eden Zat kimdir? İtme ve çekme kuvveti midir, yoksa bütün bunlar ilmi, iradesi ve kudreti sonsuz olan bir Zatın işi mi acaba? Bozulmamış her akıl, kokuşmamış her vicdan bu hakikati rahat bulabilir.

(1) bk. [Mesnevî-i Nuriye, Nokta](#)

"Üçüncüsü: İnsan, santral gibi, bütün hilkatin nizamlarına ve fitratın kanunlarına ve kâinattaki nevâmis-i İlâhiyenin şualarına bir merkezdir... Dördüncüsü: Emirleri imtisal, nehiylerden içtinap etmek sayesinde, bir fert, heyet-i içtimaiyede çok mertebelerle nisbet peyda eder ve alâkadar olur." İzah?

"Üçüncüsü: İnsan, santral gibi, bütün hilkatın nizamlarına ve fitratın kanunlarına ve kâinattaki nevâmis-i İlâhiyenin şualarına bir merkezdir. Binaenaleyh, insanın, o kanunlara intisap ve irtibat etmesi ve o namusların eteklerine yapışıp temessük etmesi lâzımdır ki, umumî cereyanı temin etsin. Ve tabakat-ı âlemde deveran eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin. Bu da, ancak o emir ve nevâhîden ibaret olan ibadetle olur."(1)

İbadet; insan ile kainat arasında uyum temin eden bir adaptör gibidir. Kim bu adaptörü atarsa kainatın azim çarkları altında ezilir ve onunla uyum temin edemez, denilmek isteniyor. Allah, insanın maddi ve manevi mutluluğunu bu adaptör vazifesi gören ibadete bağlamıştır. İnsan cüzi aklı ile neyin kendine tam uygun, neyin kainatla ahenk içinde olacağını tam kestiremiyor, bu yüzden ibadete muhtaçtır.

Mesela; iktisat sosyal hayatın önemli bir çarkıdır. Bu çarkın iki dişlisi var; birisi zenginlik diğeri fakirlik, bu iki sınıfı tam bir uyum ve ahenk içinde çalıştıracak bir adaptör bulamaz isek, çok büyük kavga ve nizalar çıkar; Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gibi. İslam bu iki sınıf arasında zenginlerde merhameti, fakirlerde hürmeti tesis edecek zekatı emrediyor. Zekat hem bir ibadet, hem bir adaptör vazifesini görüyor.

"Dördüncüsü: Emirleri imtisal, nehiylerden içtinap etmek sayesinde, bir fert, heyet-i içtimaiyede çok mertebelerle nisbet peyda eder ve alâkadar olur. Bilhassa ahkâm-ı diniye ve mesalih-i umumiye hususunda, bir fert, bir nevi hükmüne geçer. Yani, pek çok hukuklar, haysiyetler, irşadlar, tâlimler, ıslahlar gibi vazifeler, bir şahsa yüklenir. Eğer o emri imtisal, nevâhîden içtinap eden o şahıs olmasa, o vazifeler tamamen pâyimâl olur."(2)

İbadetler bireyi sosyalleştiriyor. Ferdiyetçilik ile toplumsallık arasında güzel bir denge ve uyum oluşturuyor. Bu sayede hem ferdi hem de toplumu geliştiriyor. Birey dini vazifeler eşliğinde çok insanlarla iletişime geçince birçok statü ve mevkiler oluşuyor. Bu statü ve mevkileri anlamlı kılan ise ibadetlerdir. Havas ile avam, mürşit ile mürit, hoca ile talebe gibi... Havaslık, mürşitlik ve hocalık ibadet ile elde edilen mevkilerdir. Bu makamdaki şahıslar olmasa, bu mevki ve makamlar atıl ve boşlukta kalır.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 21 ve 22. Ayetlerin Tefsiri.](#)

(2) bk. [a.g.e.](#)

"Ve keza, ibadet yaratılışın ücreti ve neticesidir. Bu itibarla sevap ibadetin ücreti olmayıp, ancak Cenab-ı Hakk'ın kereminden olduğuna işarettir." cümlesini izah eder misiniz?

Allah insana, aşağıdan yukarı genişleyerek giden nimetler zinciri ihsan etmiştir. Bu nimetlerle insanın ufku ve istifade dairesi sürekli genişleyerek ve katlanarak ilerliyor.

Birinci ve en temel nimet **vücut** ve varlık nimetidir ki, bu nimet diğer bütün nimetlerin aslı ve esası mesabesindedir. Nasıl bina temel üstünde duruyor ise, bütün nimetlerde varlık temeli üstünde duruyor.

Varlık nimetini büyötmek ve çoğaltmak için **hayatı** verdi. Hayat nimeti ile insanı alem-i şehadet denilen bütün kainatla irtibat ve alaka peyda ettirdi. Nimet sahası bütün kainat oldu. Hayat varlık nimetinden sonra en büyük ve önemli **ikinci** nimet perdesidir.

Bu hayat nimetine **insaniyet** nimetini ekledi ve insanın istifade alanı maddi ve manevi bütün alemleri kuşattı. İnsani vasıfları ile nimet sofrası alabildiğine genişledi. İnsaniyet içindeki şuur ve idrak bu nimetlere ayrı bir değer kattı.

Bu vücut, hayat, insaniyet nimetlerine **İslamiyet** nimetini de vererek, dairesi ve istifade alanını alemi şehadet ve gaybı içine alarak daha da büyüdü. Adeta bütün mahlukat ve yaratılmışlar insanın büyük ve geniş bir sofrası haline dönüşmüştür. Sadece mahlukat değil, mahlukat ardında asıl tecelli eden Allah'ın isim ve sıfatları insanın istifade sahasına İslamiyet ile dahil olmuştur.

İman-ı tahkiki nimeti dünya ve ahreti içine aldığı gibi, imandaki marifet ve muhabbet nimeti ile imkan ve vücub dairelerini de içine aldı ve nimetin en yüksek ve geniş manasına ulaşmış oldu. Vücub, burada Allah'ın isim ve sıfatlarına işarettir. Hakiki nimet Allah'ın Zatı ve sıfatlarına mazhar olmaktır. Zaten bütün nimetlerin kaynağı ve hakikati oradan kaynayıp geliyor. Cennetin en mühim nimeti Allah'ın Zatını görmektir.

Bütün bu nimetler düşünöldüğünde insanın külli bir şükür ile mükellef olduğu anlaşılıyor. Külli bir şükür ise başta namaz ve diğer farzlardır, yani ibadettir. Öyle ise ibadet bize verilen bu külli nimetlerin bir ücreti, bir mukabilidir. İbadetteki sevapları ise Allah'ın ekstra bir ihsan ve ikramı olarak görmek gerekiyor. Zira biz bin yıl ibadet etsek, bize verilen iki gözün karşılığını ve ücretini vermiş olamayız.

"Ve tabakat-ı âlemde deveran eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin." cümlesini izah eder misiniz, dolapların asıl manası nedir?

"Üçüncüsü: İnsan, santral gibi, bütün hilkatın nizamlarına ve fitratın kanunlarına ve kâinattaki nevâmis-i İlâhiyenin şualarına bir merkezdir. Binaenaleyh, insanın, o kanunlara intisap ve irtibat etmesi ve o namusların eteklerine yapışıp temessük etmesi lâzımdır ki, umumî cereyanı temin etsin. Ve tabakat-ı âlemde deveran eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin. Bu da, ancak o emir ve nevâhîden ibaret olan ibadetle olur."(1)

Burada dolaptan kastedilen şey; **kainatta kurulmuş olan umumi sistem ve nizamdır**. Evet, kainat parçalanmayı kabul etmeyen, bir bütün gibi çalışan, her şeyin her şeyle bağlı ve irtibatlı olduğu kompleks bir alemdir. Bu bütün halinde çalışan kainatın merkezine ve esasına da insan yerleştirilmiştir. Adeta kainat, insan merkezli çalışan bir fabrika, bir büyük tesis gibidir. İnsanın dışındaki bütün varlıklar, vazifesini eksiksiz ve kusursuz bir plan ve kanun dahilinde yapıyorlar. **Şayet insan bu nizama ve sisteme uyumlu ve uygun hareket etmez ise; bütün kainat ve ondaki sistem ile tenakuza ve çatışmaya düşer**. Bu sadece ibadet anlamında değil, her alanda böyledir.

Mesela; insan soğğun üşütme ve hastalandırma kanuna uygun davranmaz ise, hasta olup sıkıntı çeker. Aynı şekilde her şey vazifesini ibadet mantığı ile yapmakta iken, insan inkar ve isyan ile ibadeti terk etse, bütün kainatın rağmına ve aksine hareket etmiş olur ki; bu da hem dünyada hem de ahiret hayatında ezilmesine sebebiyet verir. Her şey ister hal dili ile olsun, ister kal dili olsun, Allah'ı zikredip tesbih ederken, insanın zikri ve tesbihi terk etmesi, o her şeyin aksine ve rağmına hareket anlamına gelir ki; bu da bir uyumsuzluk ve çıban başı olmak anlamındadır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi 21 ve 22. Ayetlerin Tefsiri](#).

"Ve tabakat-ı âlemde deveran eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin..." Burada dolap ifadesi ne anlamda kullanılmıştır?

"Üçüncüsü: İnsan, santral gibi, bütün hilkatın nizamlarına ve fitratın kanunlarına ve kâinattaki nevâmis-i İlâhiyenin şualarına bir merkezdir. Binaenaleyh, insanın, o kanunlara intisap ve irtibat etmesi ve o namusların eteklerine yapışıp temessük etmesi lâzımdır ki, umumî cereyanı temin etsin. Ve tabakat-ı âlemde deveran eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin. Bu da, ancak o emir ve nevâhîden ibaret olan ibadetle olur."(1)

Burada **dolaptan** kast edilen şey, kainatta kurulmuş olan umumi sistem ve nizamdır. Evet kainat parçalanmayı kabul etmeyen ve bir bütün gibi çalışan, her şeyin her şeyle bağlı ve irtibatlı olduğu kompleks bir alemdir. Bu bütün halinde çalışan kainatın merkezine ve esasına da insan yerleştirilmiştir. Adeta kainat insan merkezli çalışan bir fabrika, bir büyük tesis gibidir. İnsanın dışındaki bütün varlıklar vazifesini eksiksiz ve kusursuz bir plan ve kanun dahilinde yapıyorlar. Şayet insan bu nizama ve sisteme uyumlu ve uygun hareket etmez ise, bütün kainat ve ondaki sistem ile, yani dönen dolapla tenakuza ve çatışmaya düşer. Bu sadece ibadet anlamında değil, her alanda böyledir.

Mesela, insan soğğun üşütme ve hastalandırma kanuna uygun davranmaz ise, hasta olup sıkıntı çeker. Aynı şekilde her şey vazifesini ibadet ciddiyeti ile yapmakta iken, insan inkar ve isyan ile ibadeti terk etse, bütün kainatın rağmına ve aksine hareket etmiş olur ki bu da insanın hem dünyada hem de ahiret hayatında ezilmesine sebebiyet verir. Her şey ister hal dili ile olsun, ister kal dili olsun, Allah'ı zikredip tesbih ederken, insanın zikri ve tesbihi terk etmesi, o her şeyin aksine ve rağmına hareket anlamına gelir ki, bu da bir uyumsuzluk ve çıban başı olmak anlamındadır. Akıntıya kürek çekmek

nasıl insanı bitirir ise, kainatın ibadet akıntısına ve dolabına karşı gaflet ve günah ile mukabele etmek de aynı şekilde insanı helak olmaya götürür.

Özet olarak; ibadet, insan ile kainat arasında bir uyum ve ahenk adaptörü gibidir. İnsan bu ibadet adaptörünü uygularsa, kainat ile uyum ve ahenk içinde olur ve her iki alemde de mesut ve bahtiyar olur. Aksi taktirde kainatın geniş ve azametli çarkları ve dolapları altında ezilir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 21,22 Âyetlerin Tefsiri](#)

"Yağmur suyunun acip bir su olup, nizamı garip, imtizâcât-ı kimyeviyesi size meçhul olduğuna işarettir." cümlesini izah eder misiniz?

ماء Semadan gelen karlar, dolular, sular olduğu halde yalnız suların zikredilmesi, en büyük istifadeyi temin eden, su olduğuna işarettir. ماء kelimesinde tenkiri ifade eden tenvin ise, yağmur suyunun acip bir su olup, nizamı garip, imtizâcât-ı kimyeviyesi size meçhul olduğuna işarettir."(1)

Yağmur suyunun nasıl ve hangi sebepler tahtında oluştuğunu fen ilimleri dört başı mamur bir şekilde izah edemiyor. İşte "mai" kelimesinde tenvindeki tenkir, yani belirsizlik tamlaması yağmur suyunun meçhul bileşenine işaret ediyor. Yağmur suyunun kimyevi bileşeni halen tam bir muamma olarak kabul ediliyor.

Allah, suyun çevrimiyle ilgili her türlü detayı en mükemmel şekilde planlamıştır. Fizik kuralları ve suyun kimyası Allah'ın düzeninin ince planlarını ortaya koymaktadır. Yukarıdaki ayette dikkat çekilen, yağmur suyunun tuzlu olmaması da Allah'ın harika planı sonucunda olmaktadır. Yağmurun kaynağının suların buharlaşması olduğunu gördük. Buharlaşan suyun %90'undan fazlası tuzlu suya sahip okyanuslardan, denizlerden olmaktadır. Suyun buharlaşması ile ilgili kanunlar öyle ayarlanmıştır ki su, en pis denizlerden, en tuzlu okyanuslardan, en çamurlu sulardan dahi buharlaşırken pislikten, tuzdan, çamurdan arınır. Bu yüzden okyanusların, denizlerin sularını içemiyoruz, ama buralardan buharlaşan suyun yağmur olarak yağması sonucunda oluşan kaynaklardaki suyu içebiliyoruz.

Kur'an'da suyun temizlenip gökten yağma işlemine dikkat çekilmiş ve

"Gökten tertemiz su indirdik."(Furkan 25/48).

buyurulmuştur. Kur'an'da suyun, Dünya'nın oluşumunda sonradan ortaya çıktığı söylenmektedir. Ayet şöyledir:

"Ondan suyunu ve otlagını çıkardı."(Naziat, 79/ 31)

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 21,22](#)

"Yalnız insanın indallah kerameti olduğu için,.. " cümlesini izah eder misiniz, buradaki kerameti nasıl anlayabiliriz?

"Yalnız insanın indallah kerameti olduğu için, âlem-i şehadetin yaratılışında insan, ille-i gaiye menzilesinde gösterilmiştir. Ve insanın hatırı için, bütün envâa bir umumî ziyafet verilmiştir. Bu ise, bütün âlemin faydaları insana münhasır olup başkalara hiçbir faydası yoktur demek değildir."(1)

“Yalnız insanın indallah kerameti olduğu için,..” Buradaki keramet ifadesini birkaç şekilde anlamak mümkün.

Keramet burada insanın Allah katındaki değer ve makamını ifade ediyor. Evet, insanın Allah katında o kadar itibarı ve değeri var ki koca kainatı adeta ona bir sofraya gibi bezemiş ve onun etrafında döndürüyor. Hatta insanlar içinde Muhammed Arabi (asv) Hazretleri onun habibi mertebesine çıkmış ve bütün kainatın yaratılmasına bir vesile ve sebep olmuştur. Bu da **insanın indallah (Allah katında) keramet (makam)** sahibi olduğunu gösteriyor.

Kerametin ikinci manası, insan fitratının Allah'ın bütün isim ve sıfatlarına cami ve vasi bir ayna şeklinde yaratılarak, mahlukat içinde en büyük ikrama ve imtiyaza mazhar bir varlık olması anlamındadır. **Yani keramet**, ikram ve ihsan anlamına geliyor ki, insan adeta Allah'ın lütuf ve ikram deryasına gark olmuş demektir. Tabiri caiz ise, Allah insanı özenerek bezenerek yaratmış ve insanı ikram ve ihsanına bir merkez kılmış.

Her ne kadar insanın cismi ve cirmi zerre kadar olsa da, sahip olduğu manevi cihaz ve latifeler sayesinde kainat kadar kıymetli ve değerli bir keramete sahiptir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 21-22. Ayetlerin Tefsiri.](#)

"Zahire bakılırsa insan bir zerre hükmündedir. Fakat insanın taşıdığı ruha, kafasına taktığı akla, kalbinde beslediği istidatlara nazaran bu âlem-i şehadet dardır, istiab edemez." cümlesini izah eder misiniz?

İnsanın maddesi yani cismi küçük olabilir, lakin insanın vücuduna sayısız duygular konulmuştur. Bu duyguların hepsi bir terazi gibi, Allah'ın rahmet ve ihsanı ile vermiş olduğu nimetleri tartıp buna karşı şükredek bir derinliğe ve genişliğe sahiptir. Mesele insanın gözü beş on gramlık bir et parçasıdır, lakin öyle bir terazidir ki insan görüntü alemindeki bütün rahmet ve nimetleri bu terazi ile tartar ve gözün vasıtası ile şükreder.

Yine insanın yaratılışına takılan maddi ve manevi her bir cihaz, Allah'ın ulvi ve kudsi isimlerinin manalarına açılan bir pencere gibidir. İnsan bu cihaz penceresi ile Allah'ın isimlerinin defineleri hükmünde olan manaları ve tecellileri anlar ve açar. Bu cihazlar sayesinde Allah'ı, isimleri ile beraber tanır. Mesela akıl bir cihazdır, insan bu cihaz ile Allah'ın isimlerinin manasını çözümler ve anlar.

Şu içinde bulunduğumuz dünya Allah'ın her bir isminden hasıl olan ayrı ayrı sanatların sergilendiği bir sergi salonudur. İnsan ise bu sergi salonunun en donanımlı ve kuşatıcı seyircisidir. Her bir sanatı anlamak ve takdir etmek kabiliyeti insanda mevcuttur. İşte insan bu sergilenen sanatları bilip hayatında da teşhir ve ilan edecek bir misafirdir.

Mesela bu salonda Allah'ın **Adl** ismi kendisini sanatları ile sergiliyor. İnsan bu sergilenen adalet manasını burada okuyup sonra hayatına tatbik ederek, bu manayı ilan etmesi en önemli bir vazifesidir.

İnsan, *bilinmeyeni bilinen ile kıyas yapmadan, bir şeyi idrak edemez*. Bu yüzden Allah kendi isim ve sıfatlarını kıyaslaması ve idrak etmesi için insana bir takım vehmi ve farazi hatlar tayin etmiştir. Bu hatlar sayesinde insan Allah'ın mutlak ve sınırı olmayan isimlerini bilebilir ve bulabilir.

Mesela insana vehmi ve farazi olarak cüzi bir kudret verilmiştir. İnsan bu cüzi kudretini Allah'ın sonsuz kudretine bir dürbün, bir mikyas yaparak, kıyasa gider ve bir derece o sonsuz kudret hakkında malumat sahibi olur. İnsan der; *"Ben cüzi kudretim ile şu evi yaptım; Allah ise sonsuz kudreti ile bütün kainatı yaptı."* Şayet bu cüzi kudret olmasa idi, insan hiçbir zaman Allah'ın sonsuz kudretini hissedip bilemeyecekti. Ama insandaki bu cüzi kudret ve buna benzer bir takım farazi hatlar hakiki anlamda insanın değildir. İnsan bu cüzi sahibiyet ve malikiyet duygularını sadece kavramak ve kıyaslamak için kullanabilir. Şaşırıp da, *"gerçek sahibim"* derse, şirk derelerine yuvarlanır.

İşte cisim açısından altmış yetmiş kiloluk bir maddeye sahip olan insan, sahip olduğu bu manevi duygular ve cihazlar sayesinde bütün kainatı ablukaya alacak bir derinliğe ve genişliğe sahiptir. İnsanın küçücük bir dil ile yeryüzündeki bütün yiyecek ve içecekleri en derin lezzetleri ile tadabilmesi meselemizi çok güzel özetliyor. Dil maddesi itibari ile (dünyaya nisbeten) zerre kadar, ama kabiliyeti açısından yeryüzünü ihata ve abluğa ediyor.

Abdin intizam altına girmesiyle ve nizama ittibâ etmesiyle, hikmetin sırrı tahakkuk eder. Hikmet ise, kâinat sayfalarında parlayan san'at nakışlarıyla tebarüz eder. Bu cümleleri açıklar mısınız?

İkincisi: İbadet, fikirleri Sâni-i Hakîme çevirttirmek içindir. Abdin Sâni-i Hakîme olan teveccühü, itaat ve inkiyadını intaç eder. İtaat ve inkiyad ise, abdi intizam-ı ekmel altına ithal eder. Abdin intizam altına girmesiyle ve nizama ittibâ etmesiyle, hikmetin sırrı tahakkuk eder. Hikmet ise, kâinat sayfalarında parlayan san'at nakışlarıyla tebarüz eder."(1)

Kainatın kuruluş gayesi ve intizamını ve hikmetini anlamlı kılan şey; insanın Allah'a karşı iman ve ibadettir. Demek temel ve esas noktasında, kainat ibadet üzerine tesis edilmiştir. Aynı zamanda kainat ile insan arasında bir ahenk ve uyum sağlanmalıdır ki ibadet bu uyumu da temin ediyor. Yani insan ibadet sayesinde hem kainatın kuruluş gaye ve hikmetine, hem de nizam ve intizamına uyum sağlamış oluyor ve ona uygun hareket etmiş oluyor. İnsanın iman ve ibadet dairesinde hareket etmesi hikmet ve gayenin gerçekleşmesine sebebiyet veriyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 21. Ayet Tefsiri.](#)

Allah'a iman tek başına yetmez mi? İnsanların peygamberlere, meleklerle, ahirete, kaza ve kadere iman etmelerinin hikmeti nedir?

İmanın altı rüknü birbirini ispat ettiği gibi, birbirlerini de iktiza eder. Adeta bir zincirin halkaları gibi birinden ayrı düşünülemezler. Bir binayı oluşturan unsurlar gibidir, bir unsur olmaz ise bütün bina çöker.

İman esasları içinde en önemli ve temel esas Allah'a imandır. Diğer bütün iman rükünleri Allah'a iman rüknü üstüne bina olmuştur. Allah'a imana dair bütün deliller, diğer rükünlere de delil teşkil eder. Hatta Üstad Hazretlerinin ifadesi ile bir delil içinde diğer iman rükünleri zımni olarak bulunur ve görünür.

Mesela, kainattaki **adalet ve mizan** fiilinde, hem Allah'ın varlığı ve birliği, hem Adl isminin manası, hem ahiret hayatının gerekliliği, hem kaderin plan ve programı, hem dolaylı olarak peygamber ve kitaplara imanın gerekliliği manaları zımni olarak vardır. Bunlardan bazıları kuvvetli ve sarîh olarak görünür, bazıları dikkat ister, bazıları da muhakemey-i akliye ile anlaşılır vs. Ama hepsi arasında kuvvetli gereklilik bağları vardır.

Kur'an kitap olarak zaten bütün iman rükünlerini ispat ve izah ediyor. Hz. Peygamber (asv) Kur'an'dan bağımsız değildir. Melekler kitap ile nebi arasında vasıta... Bütün iman rükünleri parçalanması mümkün olmayan bir bütün gibidir. Birisi birisine hem delil hem de neticedir.

İşte insanın hakiki ve hakikatli bir şekilde Allah'a iman edebilmesi, imanın diğer rükünlerine baktığı için Allah'ın imanın diğer rükünlerini de iman kapsamına dahil etmiş. Öyle ise peygamberlere iman etmek içinde hem Allah'a itaat manası hem de Allah'a iman esasına bir tekit ve takviye var. Bunu sair rükünler içinde tatbik edebiliriz.

Diğer bir nokta, imanın diğer rükünleri Allah'ın isim ve sıfatlarının tecelli ettiği ve kendini izhar ve ilan ettiği mahallerdir. Mesela cennette Allah'ın bütün kemal ve cemal isimleri mükemmel bir haşmet ve azametle kendini izhar ve ilan edecek. Hal böyle iken bu tecelli mahallerinin iman ile ilan edilmemesi, onların seyircisi ve takdir edicisi olan insanlara bu mahallerin haber verilmemesi, Allah'ın isim ve sıfatları açısından mümkün değildir. Bu sebeple Allah bu mahallerin hepsini kitabında izhar edip, insanları imana davet ediyor.

Allah'ın varlığını ve birliğini kısa ve öz olarak ispatlayabilir misiniz?

Bir vagonu diğer vagon çekiyorsa en baştakini kim çekiyor? Bir harf bile katipsiz olmaz iken şu mükemmel insanın ve evrenin sahipsiz olacağını nasıl düşünebiliriz. Ayrıca bir şeyi yapan usta bile, yaptığı şeyin türünden değildir. Örneğin saati yapan saat türünden, harfi yazan da harf türünden değildir. Şu halde bizi ve evreni yaratan da bizim ve evrenin türünden olmaması gerekir. Bu konuda size faydası olacağını düşündüğümüz bazı açıklamaları gönderiyoruz. Ayrıca başka sorularınız varsa daha açık sorabilirsiniz. Selam ve dua ile...

Varın isbatı, yokun isbatından her zaman daha kolaydır. Bir elma cinsinin yeryüzünde bulunduğunu, bir tek elmayı göstermekle isbât edebiliriz. Halbuki yokluğunu iddiâ eden kimse bütün yeryüzünü, hattâ kâinatı dolaşıp, ancak ondan sonra onun yokluğunu isbat edebilir. Bu ise, imkânsızlık çapında bir zorluk demektir. Öyleyse diyebiliriz ki, yok hiçbir zaman isbat edilemez... İki isbat edici, binlerce nefy ve inkâr ediciye tercih edilir. İki kişi aynı hakikatta ittifak etmişse, binlerce insanın kendi dar pencerelerinden şahsî bakışlarıyla onu inkârları hiçbir değer ifâde etmez. Bir sarayın kapılarından dokuz yüz doksan dokuzu açık, biri kapalı olsa, kimse o saraya girilemeyeceğini iddia edemez.

İşte inkârcı, devamlı sûrette kapalı olan o bir tek kapıyı nazara verip onu göstermek ister. Aslında o kapı da, onun ve onun gibi olanların gözlerine çekilmiş perde sebebiyle, onların ruh dünyâlarına kapalıdır. Mümin için kapalı kapı yoktur. Yeter ki gözlerini yummasın!... Zaten dokuz yüz doksan dokuzu herkese açıktır. Hem de ardına kadar... İşte o kapı ve o delîllerden bir kaçı:

1- İmkân Delîli:

Âlem, mümkinât nevindedir. Yani varlık ve yokluğu müsâvidir. Varolduğu gibi, olmayabilir de. Varolurken de, hadsiz oluş keyfiyetlerinden herhangi birinin olması imkân dahilindedir. Yani en az varolan kadar, olmayan da var olma şansına sahiptir. Her mümkün ise, kendi dışındaki bir sebebe bağlıdır. Öyleyse önce var olmayı, sonra da var olma şekil ve keyfiyetini, olmamaya ve olması mümkün diğer şekil ve keyfiyetlere tercih eden birisi vardır. **O da Allah (cc)dir.**

2- Hudûs Delîli:

Âlem mütegayyirdir, durmadan değişiyor. Değişen herşey sonradan olmuştur. Bu bakımdan madde ezeli olamaz. Evet, maddenin termodinamik kanununa göre sürekli yokluğa doğru kayması, kâinatın durmadan genişlemesi, güneşin süratle tükenişe doğru yol alması gibi vakalar, varlığın bir başlangıcı olduğunu gösteriyor. Sonradan olan her varlığın bir yaratıcısı vardır; illetsiz malûl, sebepsiz netice ve sanatkârsız sanat mümkün değildir. Sebebler ise zincirleme devam edip sonsuza kadar gidemez. Öyleyse durmadan değişen, ezeli olmayıp sonradan meydana gelen ve bir ilk sebebe muhtaç olan şu madde âleminin de bir muhdisi vardır. **O da Allah (c.c.) dir.**

3- Hayat Delîli:

Hayat şeffaf bir muammâ!.. Evet o, zâhirî sebeplerle izah edilemeyecek kadar düşündürücü ve **yaratıcı güce** delalet etmesi bakımından da şeffaftır. Evet o, doğrudan doğruya Yaratıcısını gösterir ve ilân eder. O, muammâ oluşuyla ilim adamlarını, şeffafiyetiyle de avamdan insanları büyüleyen sihirli bir vakadır. Ve hayat âdeta hâl diliyle: **“Beni var edip yaratan ancak Allah (c.c.) dır”** der..

4- İntizâm Delîli:

Her varlık kendi parçalarıyla bir âhenk ve bütünlük içinde olduğu gibi, bütün kâinat da kendisini meydana getiren varlık parçalarıyla bir âhenk ve bütünlük içindedir. Bu ise bir nizam ve intizamın varlığını haber veren yanıltmaz bir delildir ve bir **Nâzım'a** delalet eder ki, **O da ancak Allah (c.c.) dır.**

5- Sanat Delîli:

Atomdan insana, hücreden galaksilere kadar bütün kâinatta ince ve baş döndürücü bir sanat göze çarpmaktadır. Evet, bir baştan bir başa kâinattaki her eser; çok büyük sanat değerine sahiptir; çok kıymetlidir; çok kısa zamanda ve çok kolay yapılmaktadır; çok sayıda olmaktadır; karışık ve çeşit çeşittir; devamlıdır. Hâlbuki, zâhire göre kısa zamanda, çok sayıda, kolay ve karışık yapılan işlerde sanat ve kıymet olmaması gerekir. **Ancak yapan Allah (cc) olursa**, o zaman her şey değişir ve zıtlar biraraya gelir!.

6- Hikmet Ve Gâye Delîli:

Her varlıkta kendine mahsus bir gâye, bir maksad, bir fayda ve bir netice takip edildiği göze çarpmakta ve bir zerrede dahi abes, gâyesizlik, manâsızlık ve israf sayılacak herhangi bir durum müşâhede edilmemektedir. Hâlbuki, ne madde aleminde, ne bitki ve hayvanât dünyasında, ne de eşya ve hâdiselerde şuur ve idrâk mevcut değildir ki, bu gayeler silsilesi takip edilebilsin.. Öyle ise, kâinattaki bu şuurlu işleyişi ve bu hikmet ve gâyeleri ancak **Allah (cc)a isnad etmekle** makul bir yol tutmuş olabiliriz.

7- Şefkat-Merhamet ve Rızık Delîli:

Bütün yaratıkların ve bilhassa insanın ihtiyacı sonsuz, ihtiyarı ise bir hiç hükmündedir. Öyleyken, bütün ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları hiç ümit edilmeyen yerden ve hiç ümit edilmeyen bir tarzda, kimin neye ne kadar ihtiyacı varsa, o keyfiyet ve miktarda karşılanmaktadır. Yardım gönderilmesi, gönderilen bu yardımın ihtiyaca tam cevap vermesi açıkca isbât ediyor ki, bütün bu ihtiyaçlara, her şeye kendisinden daha yakın bir şefkat eli cevap vermektedir. Kâinat çapında işleyen ve sonsuza kadar da işleyecek olan bu sistemli şefkat, merhamet ve rızıklandırma, bütün bu işleri yapabilme sıfatlarıyla muttasıf ve noksan sıfatlardan da münezzeh bir **Zât-ı Akdesi** anlatmakta ve isbât etmektedir.

8- Yardımlaşma Delîli:

Biribirine en yakın olandan en uzak olana kadar, bütün mahlûkat birbirlerinin yardımına koşuyor.

Aralarında hiç münasebet bulunmayan iki ayrı varlık cins ve nevi, böyle bir yardımlaşmada âdetâ aynı bütünün parçaları haline gelip birbirini tekmil edip tamamlıyor. Düşünmeli ki, bakteriler, solucanlar ve toprak elbirliği içinde ve aynı gâye etrafında toplanıp bitkilerin imdâdına koşuyor ve bu imdâda koşuş tekerrür edip duruyor. Akıl ve şuurdan mahrum bu varlıkların, akli hayret ve şuru hayranlık içinde bırakan bu faaliyetleri, perde arkasında **Vâcib-ül Vücut bir Zâtın** hikmet dolu faaliyetini gözler önüne sermektedir. Yani bütün kâinat, bu yardımlaşma diliyle “**Allah**” demektedir...

9- Temizlik Delîli:

İnsandan arza, arzdan semânın derinliklerine kadar, bütün kâinattaki nezafet ve temizlik, başlı başına bir delîl olarak, bize **Kuddûs** ismiyle müsemma bir Zât (cc)ı anlatmaktadır. Evet, toprağı temizleyen bakteriler, böcekler, karıncalar ve nice yırtıcı kuşlar.. rüzgâr, yağmur ve kar.. denizlerde aysbergler ve balıklar; fezamızda atmosfer, semada kara delikler; bünyemizde kanımızı temizleyen oksijen ve ruhumuzu sıkıntılardan kurtaran mânevî esintiler, hep **Kuddûs** isminden haber vermekte ve o ismin verasındaki **Zât-ı Mukaddesi** göstermektedir.

10- Sîmâlar Delîli:

Esasen bütün mâhlûkata teşmili mümkün iken, meseleyi müşahhaslaştırmak açısından, sadece insanı ve her insan ferdini diğerlerinden farklı kılan onun en bariz ayırıcı vasfi durumundaki sîmâsını ele alarak mevzûya yaklaşmış olalım: Herhangi bir insanın sîması, en ince teferruatına kadar kendisinden evvel geçmiş milyarlarca insandan hiçbirisine katiyen benzememektedir. Bu kâide, kendisinden sonra gelecekler için de aynen geçerlidir. Bir cihette birbirinin aynı, diğer cihette birbirinden ayrı milyarlarca resmi küçücük bir alanda çizip, sonra da kendileri gibi olması mümkün milyarlarca resimden ayırmak ve herşeyi sonsuz ihtimal yolları içinde bir yola ve bir şekle sokmak, elbette ve elbette yarattığı her varlığı, hem de hiç kapalı bir yanı kalmamak üzere bilen ve o varlığa istediği şekli vermeye gücü ve ilmi yeten **Cenâb-ı Hakk'ı** en sağır kulaklara dahi duyuracak kuvvette bir ilândır. Evet, sîmâda yer alan uzuvları başka sîmâlardaki uzuvlardan ayrı yaratmak ve her gözü, mutlak surette diğer gözlerden tefrik ettirici bir özellikte techiz etmek, gözünde fer olmasa bile, sînesinde kalb bulunan her vicdân sahibine, bütün bunları yaratıp sonsuz hikmetlerle donatan **Zât (cc)ı** gösterir ve tanıttırır..

11- Sevk-i İlâhî Delîli:

Yavru ördek, yumurtadan çıktığı anda yüzmesini becerebiliyor. Kozadan çıkan karıncalar, hemen dehliz kazmaya başlıyorlar. Arı, çok kısa zamanda sanat hârikası olan peteği; örümcek ise, gergef inceliğindeki ağını örebiliyor. Bütün bunlardan anlıyoruz ki, bunlar ve bunlar gibi olanlar, başka bir âlemde kendilerine öğretilen mâlumatla ve yaratılıştan gelen bir kâbiliyetle iş görüyorlar. Halbuki insan, her şeyi bu dünyada öğrenmek mecburiyetindedir; hem de varlıklar arasında istidatça en mükemmel yaratık olduğu halde. Demek oluyor ki, diğerlerine bu husûsiyetleri veren bizzat kendileri değil, **her yaptığını hikmetle yapan bir Zâttır** ki, onlara böyle ihsanda bulunmuş... Kilometrelerce ötede yumurtalarını bırakıp dönen yılan balıklarının yavruları, yumurtadan çıkar çıkmaz yola koyulur ve annelerini sanki elleriyle koymuş gibi bulurlar. Bunu İlâhî bir sevkten başka ne ile izah edebiliriz? Hayvanlarda gördüğümüz bu hârikulâdelik, ancak ve ancak **Allah (cc)m** bir vergisi olarak

açıklanırsa, işte o zaman buna aklî ve mantikî bir açıklama nazarıyla bakılabilir. Yoksa, başka her yorum, sadece bir safsatadan ibaret kalır..

12- Rûh ve Vîcdân Defli:

Mahiyetini bilmemekle beraber, varlığından kimsenin şüphe etmediği rûhumuzun ve ona ait fonksiyonların cesedimize hükmediş keyfiyeti de, yine **Cenâb-ı Hakk'ı** bildiren delîllerdendir. Dünyada Emir Âlemini temsil eden cevher rûhtur ve rûh, bu âleme ancak terakkî ve tekâmül için gelmiştir. Hikmetin neticeye tesiri mevzûmuzun haricinde olduğu için, biz burada yalnızca onun delâlet ettiği noktaya temasla iktifa ediyoruz. Evet, madde âlemiyle mâhiyeti noktasında hiçbir münâsebeti olmayan rûhun kendine mahsûs bir âlemden buraya gönderilişi, olgunlaştırılmaya tâbi tutuluşu ve bunun da belli bir programla yürütülüşü, şüphesiz **Cenâb-ı Hakk'ı** ilân eden en mühim delillerden biridir. Diğer taraftan, insandaki iç sezîşler ve zâhirî hiçbir sebep yokken **Rabbe dönüşler** ve O'na yönelişler ve bu hâdiselerin milyonlara ulaşan adette tekrar edilişi açık bir delildir ki, insanda yaratılıştan var olan ve **Hakkı bulmanın** en mühim vesilelerinden biri durumunda bulunan vîcdân, kendi Yaraticısına, O'na perestîş etme derecesinde meftundur ve bütün varlığıyla O'nunla irtibat halindedir. Zaten “Elest Bezmi” nin yanılmaz şahitlerinden biri de, vîcdân değil midir? İşte vîcdân, bu şahitliğin hakkına riâyet zarûret ve mecbûriyetinin sevkiyle “**Allah**” demektedir...

13- Fıtrat ve Tarih Defli:

Her insanda iyi ve güzele karşı bir sevgi, buna mukabil kötü ve çirkine karşı da bir nefret hissinin varlığı, aksi hiç kimsenin hatırından bile geçmeyecek vuzûh ve açıklıkta bir realitedir. Demek oluyor ki, bu duygular, ahlâklı davranma ve iyi işler yapma yönündeki meyilleri ve ahlâksızlıktan ve çirkin davranışlardan da nefret verip kaçınmayı temin eden yapıları itibâriyle delalet etmektedir ki, insana iyiyi, güzeli emreden ve onu kötülük ve çirkin davranışlardan meneden sistemin sahibi kim ise, kendisine bu duyguları veren de, **O Zâttır**. Bu Zat da, hiç şüphesiz **Allah (cc)dir**. Dinler tarihi şahittir ki, beşeriyet hiçbir devrini dinsiz geçirmemiştir. Bâtıl, hattâ gülünç dahi olsa hemen her devirde bir dine inanmış ve bir manevî sistemi takip etmiştir. Ayrıca, inanmak bir zarûrettir; zira o fitratta vardır. İnsan fıtratına bu ihtiyacı yerleştiren Zâtla, bize inanmayı emreden Zât, aynı Zâttır. **Ve O da Allah (cc)dir**.

14- Duygular Defli:

İnsan, binlerce duyguyla techiz edilip donatılmıştır. Her duygu, madde dışı bir âlemden mesaj mahiyeti taşır. Ancak insanda bir duygu daha vardır ki o, doğrudan doğruya **Cenâb-ı Hakk'ı** tanıtır. Bu duygu, insanda varolan ebed ve sonsuzluk duygusudur. Bu duygu sebebiyle insan, dâima ebed için didinir ve ebed için çırpınır. Sonlu olan hiçbir şey, onu hakiki manâda tatmin edemez. Ve bu duygu, insana başka bir sonlunun tesiriyle tevdî edilmiş olamaz. Sonlu olan sebeplerin hiç biri, bu sonsuzluk bâdesini sunamaz. Hâlbuki, bunun varlığı bir vâkıdır, inkârı da kâbil değildir. **Öyleyse bu duygu bize, bizi bu duygu ile yaratan Zât tarafından verilmiştir.. Ve, ebedî hayatı da yine O verecektir.**

15- İttifak Defli:

On tane yalancı, arka arkaya gelip bize evimizin yandığını söylese, bu adamların hayatta bir defa dahi doğru söylediklerini duymamış olmamıza rağmen, “ihtimal” der onlara inanırız. Zirâ ortada bir ittifak hâdisesi var. Halbuki, bahsini ettiğimiz ittifak, binlerce Peygamber, yüzbinlerce evliya ve milyonlarca da inanan insan arasında meydana gelmiş bir ittifaktır. Muhtelif zamanlarda ve ayrı ayrı mekânlarda yaşamış bu insanların ittifak ettiği en birinci nokta, “**Allah vardır**” hakikatıdır. On yalancının bir yalan üzerindeki ittifakına ehemmiyet verildiği halde, milyonlarca, hem de hayatlarında bir kere dahi yalan söyledikleri duyulmamış Nebîler ve velilerin bu çaptaki ittifakına inanmayan insan nasıl insan olabilir? Ve ona nasıl akıllı denebilir..?

16- Kurân Defîli:

Kur'ân-ı Kerim'in Kelâmullah olduğunu isbat eden bütün deliller, aynı zamanda **Cenâb-ı Hakk'ın** varlığının da bürhanları durumundadır. Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğuna dâir yüzlerce delil vardır ve bunlar, o mevzû ile alâkalı İslâm kaynaklarında en ince teferruatına kadar tafsil edilmiştir. Biz, meselenin isbât yönünü o eserlere havale ile iktifa ediyoruz. Evet, bütün bu deliller, kendilerine mahsûs dilleriyle “**Allah vardır**” derler.

17- Peygamberler Defîli:

Peygamberlerin ve bilhassa Peygamberler Efendisi İki Cihân Serveri (sav)nin peygamberliğini isbât eden bütün deliller de, yine **Cenâb-ı Hakk'ı** anlatan bürhanlara dahil edilmelidir. Zirâ **peygamberlerin varlıklarının gayesi, Tevhid, yani Allahın varlık ve birliğini ilân etmektir.** Öyleyse, her peygamberin kendi peygamberliğini isbât eden bütün delilleri, aynı zamanda bütünüyle **Cenâb-ı Hakk'ın** varlığına da delil olmaktadır. Ne var ki, onların peygamberliğini isbât eden delillerin serdi, şu andaki mevzûmuz dışında kaldığından, teker teker üzerlerinde durmayacağız. Şimdilik sadece şunu arz edelim ki, bir peygamberin hak nebî olduğunu ifâde eden bütün deliller, aynı kuvvetle, hattâ daha da öte bir kuvvetle “**Allah vardır ve birdir**” demektedir.

Allah'tan başka ilah olmadığıının delilleri nelerdir? Risaleler zaviyesinden nasıl anlamalıyız?

Allah'ın varlığını ispat eden bütün deliller, aynı zamanda başka bir İlahın olmayacağı ve olamayacağı anlamına gelir. Risale-i Nurların tevhide dair göstermiş olduğu bütün deliller aynı zamanda başka bir İlahın vücudunu çürütür.

Allah her bir sanatının üzerinde isim ve sıfatlarının nakışlarını izhar ve ilan ediyor. Biz bu nakışlara bakarak Allah'ın hem varlık ve birliğini hem de isim ve sıfatlarını kolaylıkla görüp imanımızı taklitten tahkikiye çevirebiliriz.

Kainatta göze hitap eden muazzam görsel mucizeler ve estetik süslemeler sonsuz basar sahibi bir Zatın varlığını katı bir şekilde ispat eder. Bir çiçeğin görsel harikalarını görmeyen bir Zatın icat etmesi elbette kabil değildir. O zat görüyor ve sonra görsel incelikleri ve harikaları icat ediyor.

Yine aynı şekilde, kainattaki muazzam sesler ve nağmeler güzel ve şirin sedalar her şeyi işiten ve gören bir Zatin varlığına işaret ediyor. Suya o güzel şırıltıyı veren Zatin -haşa- sağır olması ve o şirin sesleri işitmemesi mümkün değildir. Kainattaki bütün sesler ve sedalar Allah'ın **Semi** ismine birer levha gibidir. Bu levhayı takip eden en sonunda o **Semi** ismine yanaşır.

Kainattaki hadsiz ve sayısız imkan ve ihtimaller içinden en güzeli ve en mükemmeli seçmek hakikati sonsuz bir irade sahibini ispat ediyor.

İmkan, kelime anlamı olarak, varlığı mümkün olan şeylere denir. Yani, var olması ile yok olması eşit olan demektir. Bu eşitlikten var olanlara, **vaki**; yok olanlara da **mümkün** denir. İşte bu eşitliği bozmak ancak ve ancak mümkinat cinsinden olmayan Vacip bir vücutla mümkündür. Zira mümkünün mümkününe illet, yani sebep olması imkansızdır. Yoksa devir ve teselsül dediğimiz, mantıksız şeyleri kabul etmemiz gerekir ki, bu da muhaldir. Şimdi varlık sahasına çıkmamış bir mümkün, nasıl olur da başka bir mümkünün varlık sahasına çıkmasına sebep olabilir. Önce kendisi, bir varlığa kavuşsun, sonra başka mümkününe illet ve sebep olsun. Buradan açıkça anlaşılır ki: Mümkün, mümkününe sebep olup yaratıcılık yapamaz. Demek başlangıcı olmayan bir sebep olması gerekir ki, bu mümkünlere illet olsun. Bu da ezeli ve ebedi olan Allah'tır.

Mesela, bir atom sayısız cisimlere veya vücutlara girme kabiliyetinde iken, en uygun ve mükemmel girmesi ve girdikten sonra her aşamada başka imkanlar ile karşılaşması ve oralarda da bir tercih edici ve tahsis edicinin varlığına muhtaç olması gayet mükemmel derecede tevhide işaret eder. Atomun her adımı tevhide bir levha hükmündedir. Şuursuz atomun o binlerce imkan ve tercihler içinde en mükemmelini ve kendine en uygun olanı bilmesi ve tercih etmesi imkansız olduğu için, o adımların ve hareketlerin her safhasında ve aşamasında Allah'ın tercih ve tahsisini görmek katiyetle zaruridir. Üstad Hazretleri böyle bir tarz ve yol ile her şeyin üstünde imkan ciheti ile tevhide delil getiriyor.

Kainattaki sonsuz hikmet ve faydalar nasıl Allah'ın sonsuz ilmine işaret ediyor ise, aynı şekilde bu hikmet ve faydaların vücutları ve fiilleri de Allah'ın sonsuz kudretine işaret ediyor. Zira o hikmet ve fiilleri icat edip varlık sahasına çıkararak Allah'ın kudret sıfatıdır.

İlave bilgi için tıklayınız:

[Allah'ın varlığını ve birliğini kısa ve öz olarak ispatlayabilir misiniz?](#)

**Burhan-ı inni ile mana-yı harfi arasındaki fark ve ilişki nedir?
Mana-yı harfi, Allah'ın varlığının kabulünden sonra kullanılan bir metod mudur?**

Burhan-ı innî eserden müessire, neticelerden sebeplerine gidilerek yapılan bir istidlâldir.

Mesela, Selimiye'yi bütün yönleriyle inceliyor, ondaki sanata hayran kalıyor ve sonunda, "Böylesine

muhteşem bir eserin mimarı, elbette büyük bir dâhi, eşsiz bir sanatkârdır.” hükmüne varıyorsunuz. Yani eserden müessire giderek bir istidlal yapmış oluyoruz ki, Risale-i Nurlarda ağırlıklı olarak bu delil tarzı kullanılıyor.

Bu zamanda materyalist felsefe, insanların kalp ve gönül dünyasını ziyadesiyle yıpratıp yaraladığı için, onların bu yarasına uygun olarak "*eserden müessire*" metodu kullanılmıştır. Yani metodu ve hangi delilin ağırlıklı olması gerektiğini belirleyen ve şekillendiren husus, muhatabın manevi hastalığı ve manevi gereksinimleridir. Maddeye tapma derecesine gelmiş bir toplumda, tümünden gelim metodunu ağırlıklı kullanmak tesirsiz kalır. Ama maddeden hareketle maddenin yaratanına intikal etmek bu toplum için en salim ve güzel yoldur.

Mana-i harfi: Mahlukata ve bütün kainata Allah hesabına ve Allah'ın sanatı ve eseri nazarı ile bakmaktır. Yani kendi başına bir mana ifade etmez; ancak başkasına işaret ederse anlam kazanır manasınadır. Bir elmada kendi nefesine bakan bir yön varsa, Mucidi ve Sanatkarı olan Allah'a bakan yüzlerce yönü vardır. İşte burada sanatkara ve mucide bakan yüzlerce yöne "**mana-yı harfi**" denilmiştir.

Mana-yı harfi ile iman aynı anda bulunuyor. Yani mana-yı harfi, harici delillerden sonra teşekkül eden bir iman formülüdür. Bu cihetle bakarsak; mana-yı harfi burhan-ı inni delilinin bir neticesi ve bir sonucudur. İnni delil, insanı imana ve mana-yı harfiyeye zorlayan ve teşvik eden bir tetikleyicidir diyebiliriz.

Bürhan-ı inni ve bürhan-ı limmi nedir?

Sinan ve Süleymaniye, ikisi de birbirine delildir. Önce, Sinan'ın o yüksek dehasını, mimarlıktaki fevkalâde maharetini, sanat inceliklerine harikulâde vukufiyetini inceliyor ve onu bu yönüyle tanıdıktan sonra, "Elbette böyle bir ruhtan, şöyle bir eser çıkar," diyerek Süleymaniye'yi gösteriyoruz. Burada müessirden esere, bir başka ifade ile sebepten neticeye bir istidlâl söz konusudur. İşte bu istidlale "bürhan-ı limmî" denilir.

Yahut, önce Süleymaniye'yi bütün yönleriyle inceliyor, ondaki sanata hayran kalıyor ve sonunda şu hükme varıyoruz: "Böyle muhteşem bir eserin mimarı elbette büyük bir dahi, eşsiz bir sanatkârdır." Bu defa eserden müessire, neticeden sebebe bir istidlâl söz konusu olmuştur. Bu istidlale ise "bürhan-ı innî" denilmektedir.

Bir zâtın merhametinden, rikkatinden, şefkatinden, cömertliğinden söz ediyoruz ve "Böyle bir zât elbette fakirlere ve düşkünlere yardım elini uzatacaktır." diyoruz. Burada da müessirden esere intikal etmiş oluyoruz. Öte yandan, bir gurup fakirin her gün beslendiklerine, barınma, giyecek ve yakacak gibi her türlü ihtiyaçlarının aksatılmadan yerine getirildiğine şahit oluyoruz. Ve "Bu yardımları yapan mutlaka çok merhametli ve şefkatli bir zâttır." diye hükmediyoruz. Böylece, eserden müessire intikal etmiş oluyoruz.

"Ateşin dumana olan delaleti gibi, müessirden esere yapılan istidlâl "bürhan-ı limmî" denildiği

gibi; dumanın ateşe olan delaleti gibi, eserden müessire olan istidlâle de “bürhan-ı innî” denir. Bürhan-ı innî, şüphelerden daha sâlimdir.” (İşârât-ül İ’caz)

Kur’ân-ı Kerim’de her iki istidlâlin de misâlleri vardır. Fâtîha Sûresi`nin hemen başında her iki delile de işaret edilmiştir. “Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur” buyrulmakla önce âlemlerin harika terbiyesi nazara verilmiş ve “bu terbiyeyi yapan zâtın her türlü hamde ve senaya lâyık olduğu” hükmü getirilmiştir. Burada eserden müessire istidlâl vardır. Daha sonra Rahman ve Rahîm isimleri zikredilerek, Allah’ın “din gününün sahibi olduğu” nazara verilmiştir. “Mademki Allah, Rahman ve Rahim’dir, elbette din gününü getirecek ve bu rahmet ve inayetini ahirette de devam ettirecektir.” mânâsı ders verilmekle, müessirden esere, sebeplerden neticeye bir istidlâl yapılmıştır.

Nur Külliyyatından “Onuncu Sözde” her iki istidlâlin çok misâlleri yer almıştır. Bu harika risalede, Allah’ın isimlerinden hareketle ahiretin varlığı ispat edilmektedir. Bu, bir bürhan-ı limmîdir. Meselâ, Hakîm isminden hareketle. “Mademki Allah Hakîm’dir, öyleyse ahiret vardır,” şeklinde bir hükme varılmıştır. Ancak iş bu kadarla bırakılmamış, Allah’ın Hakîm olduğunun delilleri zikredilerek “her şeyi hikmetle yapan, her icraatında nice faydalar, maslahatlar bulunan Cenâb-ı Hak’ın o sonsuz hikmetinin, ahireti getirmemek gibi bir hikmetsizliğe müsaade etmeyeceği,” değişik açılardan izah edilmiştir. Böylece, önce âlemdeki hikmet cilvelerinden hareketle Allah’ın Hakîm olduğu ispat edilmiş (bürhan-ı innî), sonra Hakîm ismi ahiretin varlığına delil getirilmiştir (bürhan-ı limmi).

Öte yandan, Dokuzuncu Söz’de “Şu gecenin sabahı ve şu kışın baharı, ne kadar makul ve lâzım ve kat’î ise, haşrin sabahı da, Berzahın baharı da o kat’iyyettedir” buyrulmakla, bürhan-ı innî çok veciz bir şekilde aklın nazarına sunulmuştur. Gecedden sonra sabahın, kıştan sonra baharın gelmesinden istidlâl edilerek dünyadan sonra ahiretin geleceği ispat edilmiştir. Burada da eserden müessire istidlâl vardır. Yani bu eserleri yapan zât, ahireti de getirebilir.

Bu kısa açıklamadan sonra Üstadımızın şu mükemmel tespitine bakalım:

“Kelime-i şehadetin iki kelâmı birbirine şahiddir. Birincisi ikincisine bürhan-ı limmîdir; ikincisi birincisine bürhan-ı innîdir.” (Mektûbat)

Birinciye bir açıklama olarak “ulûhiyet risâletsiz olamaz” hükmü getirilir. Yani, madem Allah vardır, öyleyse peygamber gönderecek ve insanlara kendini tanıttacak, onlara hak ile bâtilı, doğru ile yanlış, güzel ile çirkini, kısacası, razı olduğu ve olmadığı şeyleri bildirecektir. Burada, ulûhiyet, risâlete delil getirilmiştir.

Öte yandan, Peygamber Efendimizin (asm) güzel ahlâk üzere olması, kendisine emin denilmesi, elinde hiçbir beşerin güç yetiremeyeceği bin mucizenin zuhur etmesi de O’nun (asm) Allah Elçisi olduğuna delildir. Burada eserden müessire istidlâl söz konusudur. Nur Külliyyatında hem bürhan-ı limmî hem de bürhan-ı innî için de birçok misâl verilmekle birlikte şu noktaya, özellikle, dikkat çekilir:

“Bürhan-ı innî, şüphelerden daha sâlimdir.”

Allah kelâmında insanın yaratılışına, defalarca yer verilmesi, arz ve semanın terbiyelerine ve

mükemmelliklerine dikkat çekilmesi, deveden arıya kadar nice hayvanların yaratılışlarının nazara verilmesi hep bürhan-ı innî kısmına girer. Bunlar, selim akılları doyurur, sönmemiş kalplere ve bozulmamış vicdanlara birer hidayet vesilesi olurlar. Allah Resulünün (asm) tefekkür üzerinde önemle durması da bu sırdandır.

Emirleri imtisal, nehiylerden içtinap etmek sayesinde, bir fert, heyet-i içtimaiyede çok mertebelerle nisbet peyda eder ve alâkadar olur. Bilhassa ahkâm-ı diniye ve mesalih-i umumiye hususunda, bir fert, bir nevi hükmüne geçer. İzahı?

Dini hükümler ve genel maslahatlar için bir fert, bir nev hükmüne geçer. Bu konu dini tabirle; **farz-ı kifaye** olarak ifade edilir.

Mesela bir beldede bir imam yoksa, bütün halk mesuldur. Ama bir imam olması halinde bütün halkın mesuliyetini kaldırmış olur. Bu durum dini konular için geçerli olduğu gibi, dünyevi konular için de geçerlidir.

Mesela, bir beldede bir doktor yoksa ve insanlar hastalıktan ölüyorsa, oranın bütün halkı mesuldur. İçlerinden biri doktor olursa, bu mesuliyet ortadan kalkar.

Kısacası, bu durum bütün dini ve halkın istirahatine bakan dünyevi branşlar için geçerlidir. Dolayısı ile de bir şahıs, diğer bütün şahısların yerine bir görev yapmış demek olduğu için, bir fert iken, bir şahıs hükmüne geçer.

Evet Allah'ın emirlerini yapmaktan ve nehiyelerinden sakınmaktan ibaret olan ibadetle vicdani ve akli olan imani hükümler terbiye ve takviye edilmezse, eserleri ve tesirleri zayıf kalır. Açıklar mısınız?

İnsanların imanî ve itikadî meseleleri aklen kabul ettikleri gibi, his ve latifelerine de bu hakikatleri tam nüfuz ettirmeleri için ibadetler büyük rol oynar.

Çünkü Bediüzzaman hazretleri "**Ubudiyetin noksanlığıyla firavuncuklar çoğalır**" demekle, ubudiyet insanı terakki ettirmek için büyük bir rol üstlenmektedir. İbadetleri eksik olanların terakkileri o nispette düşerken, ibadeti fazla olanların terakkileri de o ölçüde olmaktadır.

Netice: İnandığımız şeylerin akılda kalmayıp, akıl, kalb ve sırrımıza nüfuz etmesi ve bizde müessir olması ibadetle mümkündür.

Ayrıca tıklayınız:

["Evet hakikî terakki ise; insana verilen kalb, sır, ruh, akıl hattâ hayal ve sair kuvvelerin hayat-ı ebediyeye yüzlerini çevirerek, her biri kendine lââyık hususî bir vazife-i ubudiyet ile meşgul olmaktadır." izahı nasıldır?](#)

İbadet fikirleri Sani-i Hakime çevirtmek içindir... İtaat ve inkıyad ise abdi intizam-ı ekmel altına idhal eder... Hikmet ise kainat sahifelerinde parlayan san'at nakışlarıyla tebarüz eder. İbadet ile hikmetin ortaya çıkması ve itaat ile bağlantısı?

"İkincisi: İbadet, fikirleri Sâni-i Hakîme çevirttirmek içindir. Abdin Sâni-i Hakîme olan teveccühü, itaat ve inkıyadını intaç eder. İtaat ve inkıyad ise, abdi intizam-ı ekmel altına ithal eder. Abdin intizam altına girmesiyle ve nizama ittibâ etmesiyle, hikmetin sırrı tahakkuk eder. Hikmet ise, kâinat sayfalarında parlayan san'at nakışlarıyla tebarüz eder."(1)

Kainatın yaratılış gayesini anlamlandıran ve gösteren şey, insanın Allah'a karşı iman ve ibadetidir. Demek temel ve esas noktasında kainat ibadet üzerine tesis edilmiştir. Aynı zamanda kainat ile insan arasında bir ahenk ve uyum sağlanmıştır ki, ibadet bu uyumu da temin ediyor. Yani insan ibadet sayesinde hem kainatın kuruluş gaye ve hikmetine hem de nizam ve intizamına uyum sağlamış oluyor ve ona uygun hareket etmiş oluyor. İnsanın iman ve ibadet dairesinde hareket etmesi hikmet ve gayenin gerçekleşmesine sebebiyet veriyor.

Yani birbirini iteleyeni unsurlar gibi ibadet, fikirleri Allah'a çeviriyor. Fikirlerin bu çevrilişi ile insanda Allah'a karşı bir itaat ve teslim olma manası oluşuyor. Bu teslim ve itaatin neticesinde ise insan, kainat ile senkronize (ahenk içinde olmak) oluyor. Bu ahenk ve uyumun oluşması ile kainatın yaratılma gerekçesi tahakkuk etmiş oluyor. Yani kainat koro halinde tesbih ve tezkir içinde iken, insan da bu varlıklara uyum sevki ile koronun içine girmiş oluyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 21 ve 22. Ayet Tefsiri.](#)

İbadetin hilkat-ı beşere terettübü iki şeyden ileri geliyor. Ya insanlar ilk yaratılışında ibadete istidatlı ve takvaya kabiliyetli olarak yaratılmışlardır... Veyahut insanların hilkatinden ve ..." İbadet ve takva münasebetini nasıl anlamalıyız?

"İbadetin hilkat-ı beşere terettübü iki şeyden ileri geliyor: Ya insanlar ilk yaratılışında ibadete istidatlı ve takvaya kabiliyetli olarak yaratılmışlardır. Ve o istidatı ve o kabiliyeti onlarda gören, onların ibadet ve takvâ vazifelerini göreceklerini kaviyyen ümit eder. Veyahut,

insanların hilkatinden ve memur oldukları vazifeden ve teveccüh ettikleri kemalden maksat, ibadetin kemâli olan takvâdır."(1)

Takva kavramının buradaki karşılığı, insanın bütün kabiliyet ve azaları ile Allah'a müteveccih olmasıdır. Mesela göz Allah'ın sanatlarını teftiş eden bir müfettiş, akıl Allah'ın sanatlarını okuyan bir mütefekkir, kalp Allah'ın muhabbeti ve marifeti ile coşan bir aşık, dil Allah'ın ikram ve ihsanlarını tartan bir tartı vs.

İşte insanın bütün bu kabiliyet ve vazifelerini içine alıp en kemal manada Allah'a tevcih etmesi, takva terimi ile ifade edilmiştir. **İbadetler** ise bu mana ve kemalin tahakkuk etmesinde bir vasıta ve vesiledir. **Yani ibadetin ana misyonu, insanı müttaki bir kul yapmaktır.**

İnsanın bu takvimde bir takva ve ibadete ulaşması, tahkiki iman dersleri ile mümkündür. Risale-i Nurlar bu tahkiki iman dersini kemali ile bu zamanda verebilen bir tefsirdir. Öyle ise en pratik bir şekilde takvayı elde etmenin yolu, Risale-i Nurlar ile çokça meşgul olmaktır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 21 ve 22. Ayet Tefsiri.](#)

İhlas Risalesini okudum, çok faydalı geldi. Peki ihlaslı olup olmadığımızı nerden anlayabiliriz? Acaba gösteriş için mi ibadet ediyorum, diye korkuyorum. Risale okumalarda hangi eserden başlamalıdır?

İbadetleri Allah emrettiği için yapmak ve neticesinde de Allah'ın rızasını kazanmak düşüncesi, ivazsız ve katışıksız tam bir ihlastır. "**Allah için**" ifadesi, Allah rızası anlamında kullanılmıştır. Yoksa Allah'ın ne Zatı ne de isim ve sıfatları bizim hiçbir şeyimize muhtaç değildir. İbadetler insanın Allah'ın rızasını ve hoşnutluğunu kazanmasında sadece bir araç ve vasıtaadır.

Üstad Hazretleri ihlası şu şekilde tanımlıyor:

"İhtar: İbadetin ruhu, ihlâstır. İhlâs ise, yapılan ibadetin yalnız emredildiği için yapılmasıdır. Eğer başka bir hikmet ve bir fayda ibadete illet gösterilse, o ibadet bâtıldır. Faydalar, hikmetler yalnız müreccih olabilirler, illet olamazlar."(1)

Şayet ibadetimizin derinliğinde, kendi menfaat ve çıkarlarımız esas gaye olursa, o ibadet ihlasa uygun olamaz. **İhlas** öyle safi bir şeydir ki, leke götürmez. Yani en küçük bir menfaat düşüncesi bile ihlası zedeler, safiyetini bozar. İbadetlerin esası ve temelinde sadede Allah'ın emir ve rızası olmalıdır. Böyle bir ihlasa ulaşmak ancak tahkiki iman ve marifetle mümkündür. Yani Allah'a öyle bir iman edilip, Allah öyle bir tanınacak ki, hiçbir küçük hesap ve menfaat bu imanı ve marifeti delip geçemesin. Bu zamanda hakiki imanı ve marifeti Risale-i Nurlar ders veriyor, ona bakılmalı, onunla meşgul olunmalıdır.

Hangi risaleden başlamak gerektiği konusuna gelince; okunan her risaleden mutlaka istifade edilecektir. Ancak daha çok istifade edebilmek için, dikkat edilmesi gereken bazı prensipler vardır.

Bunlardan bazıları şunlardır;

1. Bulduğumuz yerde, Risaleleri okuyan insanlarla mutlaka tanışmak ve sohbet ortamına katılmaktır. Bu ortam, başta Risalelerin anlaşılması olmak üzere, bize çok şeyi kazandıracaktır. Manevi ve temiz bir atmosferde, farkında olmadan çok faydalı şeyleri öğrendiğimizi ve yine farkında olmadan bunları yaşadığımızı anlayacağız.
2. Anlayamadığımız yerleri sormak, yanlış ise düzeltmek, doğru ise onaylama imkanı bulmuş olacağız.
3. Sırasıyla; Küçük Sözler, İman ve Küfür Muvazeneleri, Büyük Sözler, Tarihçe-i Hayat'ın ilk kısmı, Lem'alar, Mektubat, Şualar vs. şeklinde bir sıralama takip edilebilir. Ancak daha çok ihtiyaç duyduğumuz Risaleleri, daha fazla okuyabiliriz. Bazı risaleler üzerinde daha fazla yoğunlaşabiliriz. Vaktimiz nispetinde okuma miktarımızı belirleyerek, sistemli bir şekilde yapılan okumaların daha istifadeli olduğu tespit edilmiştir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 21 ve 22. Ayet Tefsiri.](#)

İlave bilgi için tıklayınız:

[Risale Okuma ve Anlama Teknikleri Hakkında Bilgi Verir misiniz?](#)

İman ve ibadetin şahsi ve içtimai faydaları nelerdir? Risaleler ışığında cevaplar mısınız?

İman ve ibadetin şahsi ve toplumsal faydaları saymakla bitmez. Biz bu faydalara kısa ve maddeler halinde işaret etmeye çalışalım.

1. İman ve ibadet öncelikle insanın Allah'a karşı sorumluluğunun ifa edilmesidir. Yani insanın asıl yaratılış gayesi iman ve ibadettir ki, bunu yerine getirmek insan için en büyük fayda ve menfaattir. Nasıl bir cihaz, amacının dışında kullanıldığı zaman kırılır ya da yıpranır ise, aynı şekilde insan da asıl amacı olan iman ve ibadetin dışına çıkarsa, kırılır ve yıpranır. Menfaatten ziyade mücazat görür.
2. Allah'ın rızası, bütün menfaat ve faydaların membaı ve kaynağıdır; zira menfaat de zarar da onun iradesi ile olur. Öyle ise insanın en büyük menfaat ve faydası, Allah'ın rızasını kazanmaktır ki, bunun tek yolu da iman ve ibadettir.
3. Allah iman ve ibadetlerin içine cennetin küçük bir modeli hükmünde olan peşin bir ücret koyarken, onun aksi olan küfür ve isyanın içine de cehennemın küçük bir modeli hükmünde olan peşin bir azap yerleştirmiştir. Öyle ise dünyada cennetin küçük bir modelini yaşamak istiyor isek, hayatımızı iman

ve ibadete göre dizayn etmeliyiz. Ya da hayatımızı küçük bir cehenneme çevirmek istemiyor isek, yine hayatımızı iman ve ibadete göre tanzim etmeliyiz.

4. İman ve ibadetin en büyük menfaati saadeti ebedinin vesikası olmasıdır. Yani insan ebedi saadeti istiyor ise hayatını iman ile hayatlandırıp ibadet ile süslendirmelidir. Dünyaya ait en büyük menfaat ahirete ait en küçük menfaatten daha önemsizdir.

5. Allah'a iman ve itaat ile bağlanan bir milyon insanı idare etmek, on tane münkiri idare etmekten daha kolaydır. Yani toplumun dirliği ve asayışı açısından iman ve ibadet ehli insanlar, imansız ve ibadetsiz insanlardan kıyasa gelmeyecek kadar daha ehven ve daha menfaatlidir.

6. İman ve ibadet şu kainatın intizamına kuvvet verdiği için, dünya saadetine temeli de yine iman ve ibadete bakıyor. İman ve ibadet insan ile kainat arasında adeta bir adaptör ve uyum vesilesidir. Bu vesileyi inkar eden, kainatın ağır ve ezici çarkları altında ezilmeye mahkum kalır. Öyle ise kainat ve maddi alemle uyum ve ahenk içinde yaşamak istiyor isek, iman ve ibadet adaptörüne muhtacız demektir.

7. Dünyadan küsmüş, ağır sıkıntı ve azaplar içinde olan bir insana en güzel teselli yine iman ve ibadettir. Dünyanın hangi saadeti ya da ideolojisi bu adamı iman ve ibadet kadar teselli edebilir acaba. Mesela, ölüme yaklaşmış ihtiyar ve hasta bir adamı iman ve ibadetten başka ne ile mutlu edebiliriz? Toplumun büyük bir kısmı hasta, yaşlı, kadın, çocuk ve musibete düşmüş insanlardan oluşuyor. İman ve ibadetten başka dünyanın hangi uyutucu ve aldaticı şeyleri bu kesimleri tatmin edip mutlu edebilir acaba? Daha buna benzer iman ve ibadete dair sayısız fayda ve menfaatler sayılabilir.

Bu konuyla ilgili bölümü Risaleden okumak için tıklayınız:

[İşaratü'l-l'caz, Bakara suresi, 21 ve 22. ayetin tefsiri](#)

İman, soyut bir kavram olduğu için göremiyoruz; peki imanımızın varlığından nasıl emin olabiliriz, bunun göstergeleri var mıdır? İbadetler bunun göstergeleri olarak yeterli midir?

EVVELA, Ehl-i sünnet inancında, bir Müslümanın imanından şüphe etmesi caiz değildir. Yani, "Acaba ben şu anda iman üzere miyim?" demek, şek ifade ettiği için imanın sıhhatine zarar verir. Bu yüzden kesinlikle "iman ehliyim" dememiz gerekir ve bundan da emin olmamız da bir sakınca yoktur. Zaten "emin değilim" dersek imanımız zedelenir.

Öyle ise iman ehli olduğumuzdan asla ve kata şüphe etmemeliyiz. **İman**, İslam'ın emir ve yasaklarını kalben tasdik, dil ile ikrar etmekten ibarettir. Her insan da kendi kalbi halinin ne durumda olduğunu gayet iyi bilir. Öyle ise vehim ve vesveselere aldandıp, "Acaba imanım şu an mevcut mu?" şüphesine düşmemeliyiz.

Hatta birisinin "**Ben inşallah müminim**" demesi bile caiz değildir. Kati olarak ben şu an Müminim demesi gerekir. Ama "**İnşallah mümin olarak ölürüm**" demesinde bir sakınca yoktur. Zira ne zaman ve nasıl öleceğimizi bilmediğimiz için, kati bir ifade kullanamayız. Ama halihazırdaki kalbi durumumuzu kati bildiğimiz için, kati konuşmakla mükellefiz.

İmana dair bazı konuları kısaca izah edersek mesele inşallah daha iyi anlaşılır:

İmanın biri asli diğeri tali olmak üzere iki rüknü vardır. **İmanın asli rüknü** kalp ile tasdik etmektir; **tali rüknü** ise dil ile ikrar etmektir. Bu temel rükünler ışığında bazı hükümleri ve sınıflandırmaları İslam alimleri yapmışlardır. Bu rükünler hüküm bakımından dünya ve ahiret olmak üzere iki ana dala ayrılır.

Biz bu temel rükünlerin ve hükümlerin çerçevesinde bu sınıflandırmaları tek tek inceleyelim o zaman konu daha iyi anlaşılır.

Kalbi ile tasdik edip, dili ile ikrar etmeyenler: Bunlar Allah katında ve ahirette mümin olup ebedi cehennemde kalmayacaklar. Ama dünya hükmü açısından kafir sayılırlar, zira insanlar kalpte olan imanı bilemeyecekleri için ağza ve dildeki ifadeye bakarlar. Özet olarak bu tip insanlar ahirette mümin, dünyada kafir muamelesi görürler.

Ama dili ile ikrar etmemesinde ciddi bir gerekçesi yoksa ,hayati bir tehlike gibi, bu durumda Allah katında mümin olsa bile büyük bir günaha da girmiş olur. Zira mümin hayati bir tehlike gibi mazereti yok ise kalbindeki imanı dili ile ikrar eder. Dil ile ikrar etmek dünya hukuku açısından çok önemli ve gerekli bir rükündür. Ama imanın asıl bir rüknü değil tali bir rüknüdür. Bazı İslam alimleri mazereti olmadan dil ile ikrar etmemeyi küfrün bir alemeti saymışlar. Ama cumhuru ulema bu görüşe itimat etmemiştir.

Kalbi ile tasdik etmeyip, dili ile ikrar edenler: Bunlar dünya hükmü açısından mümin, Allah katında ve ahiret açısından kafir insanlardır. Zira sahih ve geçerli bir imanın tek ana rüknü kalp ile tasdiktir. Kalp ile tasdik etmenin hiçbir mazereti ve istisnası yoktur. Zira insanın kalbi bütün baskı ve istibdatlardan beridir, hatta bu kalbe Allah bile müdahale etmiyor. Böyle olunca insan kendi irade ve arzusu ile kalbini şekillendirir, Allah da buna bakar.

Dil ile ikrar ise, bazı arızlardan dolayı gerçekleşmeyebilir. Mesela Hazret-i Ammar'ın baskı ve zulüm karşısında dili ile "**Hubel**" demesi gibi. Bazen kalbe zıt şeyler dilden çıkabilir. Onun için dil ile ikrar etmek imanın asıl değil, tali bir rüknüdür. İslam literatüründe kalbi ile inanmadığı halde dili ile inandım diyenlere **münafık** denir, bunların da sonu ebedi ateştir. Ama dünya hukuku açısından Müslüman muamelesine tabidirler.

Hem kalbi ile hem de dili ile ikrar etmeyenler: Bunlar hem dünya da hem de ahirette kafirdirler ve sonları ebedi bir ateştir. İnsanların çoğunluğu bu sınıfa girerler. Bunların durumu çok açık oldukları için dünya ve ahiret hayatında hükümleri bellidir.

Hem kalbi hem de dili ile ikrar edenler: Bunlar hem dünya da hem de ahirette mümin ve Müslüman insanlardır. Ama bir takım günah ve hatalar içinde hayatlarını geçirebilirler bu yüzden kamil bir mümin demek doğru olmaz. Ama hüküm bakımından imanları sahih oldukları için ebedi ateşte

kalmazlar. Allah dilerse günahlarını affeder dilerse temizleninceye kadar cezalandırabilir.

Hem kalbi ile tasdik hem dili ile ikrar hem de azası ile amel edenler: Bu insanlar hem dünyada hem ahirette hem de Allah katında makam ve derece sahibi salih insanlardır. Aza ile amel etmek belki imanın bir rüknü bir aslı parçası değildir; ama imanın cilalanıp kuvvet kazanmasında önemli bir faktördür.

İmanın devam edip, kabre iman ile girmek ancak amel ve ibadetlerle mümkündür. Ameli, imanın bir aslı ve parçası görmek Ehl-i sünnet inancına uygun bir görüş değildir. Zira insan fitraten günahlara ve hatalara müsaittir. Şayet amel imanın bir cüzü bir parçası olmuş olsa idi peygamberler bile imana güç yetiremezdi, bu da "**teklifi mala yutak**" bir teklif olurdu. Onun için amel imanın bitişik bir parçası değil, etkileşimli bir parçasıdır, yani birbirlerini etkileyen iki farklı şeylerdir.

Bazı batıl mezhepler ameli imanın bir parçası olarak kabul ettiklerinden, büyük günahları işleyen hatta küçük günahları bile işleyenlere kafir deme safsatasına düşmüşlerdir.

Özet olarak aza ile amel imanın bir rüknü değil kamil bir iman gereğidir.

Şahısların hal ve davranışları kalbin bir yansımasıdır. Kalpte ne varsa dışarıya o sızar, insanlar da bu sızıntılardan yola çıkarak o şahıs hakkında bir fikir sahibi olur. İşte mümin feraseti ile kimin ne olduğunu bilecek, ama muameleyi de şahsın sözüne göre yapacak. Yani münafık bir adam "Ben müminim" diyorsa, biz de ona mümin gibi muamele etmek zorundayız. Peygamber Efendimiz (asv) Medine döneminde bine yakın münafığı bu şekil idare ve tedbir etmiştir. Ama onların şerlerine karşı da bazı tedbirleri almıştır.

Açıktan küfrünü ilan eden insanlara karşı da zorla onları mümin yapmak ya da öyle görmeye çalışmak İslam'a aykırıdır. İslam küfrün ve imanın sınırlarını çizmiştir; insanların imanı ve küfrü de bu çizgiye göre tespit edilir. Hiç kimse kendi hevası ile bir insanı kafir de yapamaz, mümin de yapamaz. Bunun kıstas ve ölçüleri İslam dinidir.

Kişi İslam'ın çizgilerini aşıp inkarını açıktan ilan ediyorsa, bunun kafirliği su götürmez. Ama hiçbir açık küfür alameti olmadığı halde bazı yorumla açık sapkın halleri olan şahısları tekfir etmek İslam'a aykırı bir davranıştır. Yani kişinin kafir ve mümin olma halini insanlar değil İslam belirler.

Ehl-i sünnet bu hususta şu kaideyi söyler: Bir kişinin yüz tane kabili tevil küfür alameti bulunsa, bunun yanında bir tane mümin alameti olsa, bu kişinin mümin olduğuna hükmedilir. Ama yorumla açık olmayan küfür alametleri bir kişide varsa artık onun kafirliği tartışılmaz.

İnsanları imani açıdan değerlendirirken çok dikkatli olmak gerekir, zira vebali çok büyüktür. Hatta Peygamber Efendimiz (asv)'in "**Bir mümini küfür ile itham edersen, şayet o küfür onda yoksa, aynen sana döner.**" şeklinde ki ikazı çok manidardır. Bu yüzden delilsiz ve mesnetsiz insanlara "**kafir**" demek çok tehlikeli bir davranıştır. Kişilerin ne şekilde öleceğini ancak Allah bilir, bu yüzden "filanca adam yüzde yüz cehennemlik" demek, dalaletten başka bir şey değildir.

İnayet delilinde nizamdan bahsediliyor. Anlam olarak inayet ile nizam farklı olmakla birlikte, aralarındaki münasebeti nasıl anlamalıyız?

"Birincisi: Delil-i inayet ve gayedir ki, menâfi-i eşyayı tâdât eden bütün âyat-ı Kur'âniye bu delili nesc ve şu burhanı tanzim ediyorlar. Bu delilin zübdesi, kâinatın nizam-ı ekmelinde itkan-ı san'at ve riayet-i mesâlih ve hikemdir. Bu ise, Sâniin kast ve hikmetini ispat ve tesadüf vehmini ortadan nefy ediyor. Zira itkan ihtiyarsız olmaz. Evet, nizamın şahitleri olan bütün fünun-u ekvan, mevcudatın silsilelerindeki halkalardan asılmış mesâlih ve semeratı ve inkılâbât-ı ahvâlin katmer ve düğümleri içinde saklanmaz hikem ve fevaidi göstermekle, Sâniin kast ve hikmetine kat'î şahadet ediyorlar."(1)

Eşyadaki bütün fayda ve hikmetler inayet delilinin konusudur. Gözün görmesi, kulağın işitmesi dilin tatması, burnun koku alması, insanın karaciğerinin dört yüz ayrı hikmet ve vazifesinin olması gibi eşyadaki sayısız fayda ve hikmetlerin hepsi bu delilin alanına ve kapsamına girerler.

Bugün sistematik olan bütün fen ilimleri bu delilin açılımı ve alanıdır. Bu deliller bütün sebepleri ve sebeplerden hasıl olan neticeleri Allah'ın marifet ve huzurunda bir vasıta ve pencere yapar. Kur'an'ın bu metodu ile kainata bakan bir adam için kainat ve içindeki her şey birer marifet kapısı, her bir eşya huzur-u İlahiyi temin eden birer marifet pencereleri olur.

İnayet, eşyanın faydalı ve hikmetli yaratılması demektir ki, eşyanın faydalı ve hikmetli olabilmesi de intizam ve sisteme bakar. Mesela gözün güzel manzaraları görmesi bir inayettir. Lakin gözün o manzaraları görebilmesi için, gözün içinde müthiş bir tanzim ve sistem kurulmuştur. Tanzim ve sistem ise bir kasıt ve iradeye bakar. Kasıt ve iradenin emrinde ise sonsuz bir ilim ve kudret vardır.

Yani gözün görmesi bir intizam ile oluyor, şöyle ki: Dışardan insan gözüne gelen ışıklar saydam tabakada kırıldıktan sonra, göz bebeğinden geçerek merceğe gelir. Burada bir daha kırılarak retina üzerinde ters bir görüntü oluşturur. Retinaya gelen ışınlar, çubuk ve koni hücreleri şeklindeki almaçları uyararak görme sinirlerinden impulsları oluşturur. İmpulslar, beyindeki görme merkezlerine iletilir ve bu koni hücreleriyle gerçekleşir. Retina tabakasında üç çeşit koni vardır. Bunlar mavi, yeşil ve kırmızı renge duyarlıdırlar.

Özetle, bütün inayet ve maslahatlar bir intizam ve sistem dahilinde bize ikram ediliyor. İnayet intizamın bir neticesi, kopmaz bir bendesidir. Bu yüzden inayet ile intizam girift bir şekilde işler. Yukarıda vermiş olduğumuz görme inayeti ve bu inayetin paradigmasını oluşturan görme nizamı sadece bir örnektir. Kainatta her şey bu örnekteki gibi işletiliyor.

(1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Nokta](#)

İşaratü'l-İ'caz'da, her canlının bir Âdem babası olduğundan

bahsediliyor. Acaba bu yaratılış şekli son bulmuş mudur? Yoksa şu anda da herhangi bir türün Âdem babası yaratılıyor mu?

"**Adem babası**" tabiri burada her türün ilk atası anlamında kullanılıyor. Nasıl insanlık türü ilk olarak Hazreti Adem (as) ve Havva validemizden tevellüd ediyor ise, diğer canlı türleri de ilk olarak bir anne ve babadan türeyip geliyor.

Allah Hazreti Adem (as)'ı ve Havva annemizi topraktan yaratıp sonra diğer insanların yaratılmasını bir kaide olarak tenasüle (üremeye) bağlamıştır. Aynı kaide ve işlem diğer canlı türleri için de geçerlidir.

Mesela, Allah önce bir erkek deve ve bir de dişi deveyi topraktan yaratıp sonra diğer develeri bu anne ve babadan tenasül (üreme) ile halkediyor. Yeryüzündeki bütün canlıların bu şekilde bir atasının olduğuna işaret ediliyor.

Şu anda bu tarz yaratmadan ziyade, tenasül tarzı yaratma devam ediyor. Yani hâlihazırda yeni bir ata ve buna bağlı olarak yeni bir türün yaratıldığına dair elimizde bir delil ya da bilgi mevcut değildir.

İşaretü'l-İ'caz'da, ibadetin dünya saadetine vesile oluşu anlatılmaktadır. Halbuki ibadetinden dolayı insanlar işkenceye maruz kalıyor, sürgüne sevkediliyor, toplumdan dışlanıyor ya da dünyevi zevklerden feragat ediyorlar. Açıklar mısınız?

İbadet iki türlü saadete vesiledir. Birisi ibadetin bizzat saadet olmasıdır, diğeri ise bilvesile saadeti temin etmesidir.

İbadetin bilvesile saadeti temin etmesini şöyle izah edebiliriz: İnsan yaradılış bakımından hayvanlar gibi vahşi ve yalnız yaşayamaz. Mutlaka medeni ve toplumsal bir hayata ihtiyaç duyar. Zira insanın sayısız ihtiyaçları varken, bunlardan ancak bir kaç tanesini kendisi tedarik edebiliyor. Diğer ihtiyaçlarını görecekle ve temin edecek başka insanlara muhtaç bir şekilde yaratılmıştır. Bu sebeple insanlar beraber, medeni bir hayatta toplumsal yaşamaya muhtaçtırlar.

İnsanın bu ihtiyaçları nasıl toplumsallığı ve medeni hayatı gerekli kılıyor ise, toplumsal ve medeni hayat da bir hukuk düzenini ve insanların ihtilafını tarafsız ve hakkaniyetli bir şekilde çözümleyecek bir şeriatı gerekli kılıyor. Hukuksuz ve şeriatlı bir toplumsallık ve medeniyet düşünülemez. Öyle ise bir hukuk düzeni gereklidir.

"*Hukuk düzenini kim tespit ve tayin edecek?*" sorusu, üçüncü bir ihtiyaç olarak ortaya çıkıyor. Yani insanların yaptığı hukuk ne kadar hakkaniyetli ve objektif olabilir. Bu sebeple hakkaniyetli ve objektif bir otorite gereklidir ki, bu da peygamberlik kurumudur. Peygamberler Allah'ın elçisi olması hasebi ile peygamberlik tarafsız ve hevedan münezzele bir kurumdur. Elbette peygamberlerin getirdiği İlahi

hukuk sistemi, insanların gönül rahatlığı ile kabul edebilecekleri bir sistemdir.

Bu İlahi sistemler beşeri sistemler gibi sadece kanuni bir dayatma değildir. Ayrıca bu sistemin bir de duygu ve kalp boyutu vardır. Bu duygu ve kalp boyutunun terbiye ve tekemmülü de ibadetler ile temin ediliyor. Yani ibadetler bir cihetle kulluk iken, bir cihetle de içtimai ve siyasi hayatın bir teminatı gibidir.

Namaz bütün ibadetlerin özü ve fıhristesini olması hasebi ile doğrudan ve dolaylı olarak içtimai ve siyasi hayatı düzene sokuyor. Demek namazın terki içtimai ve siyasi hayatın bozulması ve felci gibidir. Bu da büyük bir zarar ve elemidir. Nitekim iman ve ibadetten uzak, beşeri ideolojilerin insanlığa nasıl sıkıntı ve azaplar verdiğini Birinci ve İkinci Dünya savaşlarında gördük. İbadet derin ve müteselsil bir şekilde dünya saadetinin banisi ve paradigmasıdır diyebiliriz.

İbadetin bizatihi saadet olmasını Risale-i Nurlar hemen hemen bütün risalelerinde izah ve ispat ediyor.

Mesela, zekat iktisadi saadeti temin ederken, namaz hem kalp ve ruh dünyasını hem de bedeninin sıhhatini temin ediyor. Oruç cüzi sıkıntısının yanında külli hayırları ve saadetleri temin ediyor ve hakeza. Her ibadetin dünyevi, yüzlerce hikmet ve saadetini saymak mümkündür.

Namazın insanın fitratıyla alakası nedir?

"Üçüncüsü: İnsan, santral gibi, bütün hilkatin nizamlarına ve fitratın kanunlarına ve kâinattaki nevâmis-i İlâhiyenin şualarına bir merkezdir. Binaenaleyh, insanın, o kanunlara intisap ve irtibat etmesi ve o namusların eteklerine yapışıp temessük etmesi lâzımdır ki, umumî cereyanı temin etsin. Ve tabakat-ı âlemde deveran eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin. Bu da, ancak o emir ve nevâhîden ibaret olan ibadetle olur."(1)

İbadet; insan ile kainat arasında uyum temin eden bir adaptör gibidir. Kim bu adaptörü atarsa, kainatın azim çarkları altında ezilir ve onunla uyum temin edemez. Allah, insanın maddi ve manevi mutluluğunu bu adaptör vazifesi gören ibadete bağlamıştır. İnsan cüzi aklı ile neyin kendine tam uygun, neyin kainatla ahenk içinde olacağını tam kestiremiyor, bu yüzden ibadete muhtaçtır.

Yani ibadet *-özellikle de namaz-* insan fitratı ile kainat arasında bir ahenk köprüsü gibidir. Namaz bu ciheti ile insan fitratının bir ihtiyacı, bir gereksinimidir. Zaten Allah, insan fitratını ibadete özellikle de namaza göre tasarlamıştır. Mide nasıl ekmek ve suya muhtaç ise, insanın fitratına konulmuş olan kalp, ruh ve vicdan gibi duygular da namaza muhtaçtır. Allah'ın günde beş kez kılınmasını emretmesinin sebeplerinden birisi de bu ihtiyaç ve gereksinimdir.

İman ve ibadet; öncelikle insanın, Allah'a karşı sorumluluğunun ifa edilmesidir. Yani insanın asıl yaratılış gayesi iman ve ibadettir ki, bunu yerine getirmek insan için en büyük fayda ve menfaattir. Nasıl bir cihaz, amacının dışında kullanıldığı zaman kırılır ya da yıpranır ise, aynı şekilde insan da

asıl amacı olan iman ve ibadetin dışına çıkarsa kırılır ve yıpranır. Menfaatten ziyade mücazat görür. Namaz bu vazifelerin en büyüğüdür.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 21 ve 22. Ayetlerin Tefsiri.](#)

Risale-i Nur'a Göre İnsanın En Mühim Üç Vazifesi Nedir?

Risale-i Nurların umumundan çıkarılabilecek **insanın en önemli üç vazifesi iman, tefekkür ve ibadet** diyebiliriz.

İman, ibadetin önde ve ilk şartı olduğu için, Risale-i Nurlar her şeyden önce sağlam ve tahkiki bir imanı vermeyi hedefler. Risale-i Nurları tahkik ettiğimizde imanın en esaslı ve en önde gelen bir vazife olduğunu görürüz.

İmandan sonra **ibadet** gelir ki, zaten imanın asıl meyve ve neticesi ibadettir. Yani insanın Allah'ı hakikati ile tanıdıktan sonra yapacağı ilk şey ibadettir. Risale-i Nurların her meseleyi ya şeriata ya sünnete ya da ibadete bağlamasının asıl sebebi budur. Ayette bu mana şöyle ifade ediliyor:

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."(Zariyat, 51/56)

Tefekkür ise, iman ile ibadet arasında bir köprü, bir araç, bir vasıta olmasından dolayı, her daim lazım bir vazifeyi insanıyedir. **Tefekkür**, hem imanın kuvvet kazanması hem de ibadetin kaliteli olması için gerekli ve elzem bir vazifedir.

Üstad Hazretlerinin şu ifadeleri bu meseleyi gayet güzel özetler mahiyettedir:

"Üçüncüsü: Muhatabın üç cihetten ibadete mükellef olduğuna işarettir. Kalbiyle teslim ve inkiyada, aklıyla iman ve tevhide, kalıbıyla amel ve ibadete mükelleftir."(1)

Kalbiyle teslim olması imana, aklıyla iman ve tevhide gitmesi tefekküre, kalıbıyla amel ve ibadete yönelmesi ise ibadetin önemine işaret ediyor. Buradan da iman, ibadet ve tefekkür formülü çıkıyor.

(1) bk. [İşaratü'l-İca, Bakara suresi 21-22. Ayetlerin tefsiri.](#)

Şeytan Cennete Girdi mi ?

Belirli bir zamana kadar mühlet verilen şeytan, hatasını anlayıp tevbe ederek suçunu affettirme yoluna gitmedi. Bilakis daha da azgınlaştı. Kendisine, kıyamete kadar meşgul olabileceği bir hedef seçti. Bu hedef, İlâhi rahmetten uzaklaştırılmasına sebep olan insandı. Gönlünü intikam duyguları bürümüşü. Cüretkâr bir edâ ile bu duygularını Yüce Allah'a şöyle açıkladı:

" Beni azdırdığın için yemin ederim ki, yeryüzünde kötülükleri onlara güzel göstereceğim ve

onların hepsini saptıracağım" (Hicr suresi, 15/39)

Görüldüğü gibi, Yüce Allah isyanından dolayı şeytani hemen huzurundan kovmamış, önce ona konuşma fırsatı vermiş, hatasını anlayıp tevbe etme imkânı tanımış fakat o, inat ve küfründe ısrar edince, bulunduğu makamdan indirmiş ve tasarladığı plânlarını şöylece sınırlayıvermiştir: **"Halis kullarım üzerinde senin bir nüfûzun olamaz. Ancak sana uyan sapıklar bunun dışındadır"** (Hicr suresi, 15/42). **"Yerilmiş ve koğulmuş olarak defol. Yemin olsun ki, insanlardan sana kim uyarırsa; sizin hepinizi Cehennem'e dolduracağım"** (A'raf Suresi, 7/18). Şu halde şeytana uyan ondan, onun tebaasından olup onun âkıbetine uğrayacaktır. Bu âyetlerden de anlaşılacağı gibi şeytana, Allah'ın hâlis kulları üzerinde etkili olabilecek hiç bir güç verilmemiştir. Binaenaleyh düşüncesinde, yaşayışında ve huyunda şeytana karşı olan insan, **"Allah'ın kulu"** sıfatını koruyacaktır. Şeytana âit bir vasfi taşıyan kimsede ise, şeytandan bir haslet var demektir.(1)

Havva'nın yaratılışından sonra: Bilindiği gibi ilk insan olarak yaratılan Hz. Âdem erkekti; Adn Cenneti'nde ikamet ediyordu. Burası Âdem'in ilk vücut nimetine mazhar olduğu hilkat bahçesiydi. Kendi cinsinden ve nefsinden eşi de yaratıldı. **(Rûm Suresi, 30/21)** Eşinin adı Havva idi.(2) Artık evrende iki insan vardı: Âdem ve Havva. Böylece insanın Cennet hayatı başlamıştı, devam ediyordu. Öte yanda, Âdem'i kendi felaketine sebep bilen şeytan, ondan öç almayı plânlıyordu. Bunun üzerine Âdem ve eşini Allah şöyle uyardı: "Ey Âdem! Eşin ve sen Cennette kal, orada olandan istediğiniz yerde bol bol yiyin, yalnız şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz .." **(Bakara Suresi, 2/35; Tâ-Hâ Suresi, 20/117-119)**

Şimdi imtihan edilme sırası Âdem'e gelmişti. Aslında Âdem'e ve eşine yaklaşılmaması tavsiye edilen ağaç, aynı zamanda bir imtihan sahasıydı. Onun meyvasından yemek ise, yasak bir fiilin işlenmesi, sorumluluk sahasının dışına çıkılması ve Allah'ın koyduğu bir yasağın çiğnenmesi demektir. Bu yasağı çiğnemekse Allah'ın tayin ettiği sınırları ve hukuk dairesine tecavüz demek olacağından, bir haksızlık ve dolayısıyla kişinin kendisine zulümdü. Bunun için zalimlerden olursunuz denilmişti.(3) Nihayet **"şeytan oradan ikisinin de ayağını kaydirtti..."** (Bakara Suresi, 2/36) ve onların yanılmalarını sağladı (A'raf, 7/20-22; Tâhâ, 20/120). Âdem ve eşi, melek olma veya Cennet'te ebedi kalma ihtimallerini duyunca, şeytanın kendilerine düşman olduğunu unuttular. **"Ağaca yaklaşmayın"** emrine sabırsızlık edip ondan yediler **(Tâhâ Suresi, 20/115)**

Ağaçtan meyve tadınca ayıp yerleri kendilerine açılıverdi. **(Tâhâ Suresi, 20/121)** Allah Âdem'e görevini hatırlatarak "Ben sizi o ağaçtan men etmemiş miydim? Şeytanın size apaçık bir düşman olduğunu söylememiş miydim?" diye seslendi **(A'raf Suresi, 7/22)**

Nimetin devamlılığı ve Cennet'te edebi kalma arzusu onların bu duruma düşmesine ve şeytana uymalarına sebep olmuştu. Fakat hatalarını çok çabuk anladılar, meleklerin yolunu seçerek derhal tevbe ettiler (A'raf Suresi, 7/23) **Allah da tevbelerini kabul etti** (Bakara Suresi, 2/37; Tâhâ Suresi, 20/122) Fakat cennette daha fazla kalmalarına mücadele etmedi ve şu emri verdi: Birbirinize düşman olarak inin, siz yeryüzünde bir müddet için yerleşip geçineceksiniz. Orada yaşar, orada ölür ve oradan dirilip çıkarılırsınız..." **(A'raf Suresi, 7/24-25)**

Hız. Âdem ile Havva, emre uyup yeryüzüne indiler, yeryüzünde tekrar emre uyup buluştular ve Rab'larına birlikte şöyle dua ettiler: **"Rabbimiz! Kendimize yazık ettik; bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, kaybedenlerden oluruz..."** (A'raf Suresi, 7/23)

Allah ikisinden pek çok erkek ve kadın türetti (en-Nisa, 4/1). Yeryüzünde insanlar çoğaldı. Allah, Âdem'in çocuklarını peygamber yaptı.(4) Ondan sonra, şeytana karşı insanı peygamberlerle korudu. Artık hidayet peygamberlerin, dalâlet de şeytanın yolu olacaktı. Âdem'in oğullarından Hâbil ve Kabil'in kişiliğinde de Melek-Şeytan kutuplaşması vardı.(5)

- (1) (bk. M.Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul (t.y), III, 2138)
- (2) (Sahih-i Buhar Tecrid-i Sarih Tercemesi, IX/81).
- (3) (Yazır, a.g.e., III, 2139)
- (4) (Bakara Suresi,2/38; Âli İmrân Suresi 3/33; Tâhâ Suresi, 20/122-123)
- (5) (bk. N. Mehmet Solmaz-İsmail L. Çakan, Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, İstanbul 1982, 1, 27).

Üstad Bakara suresinin 21 ve 22. ayetlerini tefsir ederken, "insan bir santral hükmündedir" tabirini kullanıyor. Acaba bunun dayandığı bir ayet ya da hadis var mıdır? Ayrıca Risalelerin her satırından bir ayet ve hadis çıkarmak mümkün müdür?

"Üçüncüsü: İnsan, santral gibi, bütün hilkatın nizamlarına ve fitratın kanunlarına ve kâinattaki nevâmis-i İlâhiyenin şualarına bir merkezdir. Binaenaleyh, insanın, o kanunlara intisap ve irtibat etmesi ve o namusların eteklerine yapışıp temessük etmesi lâzımdır ki, umumî cereyanı temin etsin. Ve tabakat-ı âlemde deveran eden dolapların hareketlerine muhalefetle o dolapların çarkları altında ezilmesin. Bu da, ancak o emir ve nevâhîden ibaret olan ibadetle olur."(1)

Risale-i Nur'da, insan, şu kainatın misali musağğarı olarak tarif edilmiştir. Yani insan şu kainatın küçük bir misali ve modeli hükmündedir. Kainatı küçültsen, insan olur. İnsanı büyütsen kainat olur, denilmiştir.

Kainatta azametli ve büyük olarak tecelli eden isim ve sıfatların manası, insan sayfasında daha okunaklı ve göz önünde tecelli etmişlerdir. Herkes rahatlıkla ve kolaylıkla bu sayfayı okuyabilir. Ama kainatı okumak için külli ve geniş bir nazar gereklidir. İnsan, şu kainatın sultanı ve halifesi de olabilir. Mahlukatın en aşağısına da düşebilir bir mahiyet ve vaziyette yaratılmıştır.

İnsanın rububiyet kanunlarına ve icraat tellerine santral olması ise, bütün isim ve sıfatların tecelli noktasından toplandığı tek varlık olmasıdır. İnsan, Allah'ın bütün isim ve sıfatlarının tecelli merkezi gibidir. Her bir isim ve sıfat o merkezde tecelli etmek ile cem olmuştur. Yani insanın mahiyetine yerleştirilmiş olan her bir duygu ve cihaz Allah'ın bir isim ve sıfatına açılan birer pencere gibidir. İnsan bu duygu ve cihazlar penceresi ile o isimleri seyreder, bilir ve tartar.

Diğer mahluklarda bu keyfiyet yoktur. Onlar, ancak bazı isimlere ayinedarlık ederler. Ama insan mahiyeti bütün isimlerin manasının okunduğu dev bir ayinedir. Bir de kainatta işleyen bütün kanunların ve icraatların hizmeti ve odaklaştığı nokta insan olmasından, adeta insan şu kainatın kalbi gibi merkezlik yapıyor. Güneşten tut, zerrelere kadar her şey insana itaat ettirilmiş ve ona hizmet ediyor. Kainatta umumi ve külli olarak bulunan kanunların uçları insanda toplanmış gibidir. İnsan, kendi mahiyetine dikkat ile baksa, bütün kainatı okumuş ve anlamış olur.

Mesela, kainatta umumi olarak bulunan rızık kanunu, bütün rızka muhtaç canlılara rızkını ulaştırdığı

gibi, en mükemmel ve geniş manası insanda görünür ve tecelli eder. Sair mahlukat, bir iki yiyecek ile beslenir ;insan ise, her nevi lezzeti ve rızkı tartıp, tadacak cihazlara sahiptir. Bu da gösteriyor ki, insan, şu kainatın merkezi ve santralı gibi bir kıvamda yaratılmış demektir.

Risale-i Nur'un her kelime ya da cümlesini doğrudan bir ayete dayandırmak veya bir ayetin meali ve manası gibi görmek ifrat ve yanlış bir bakış açısıdır. Bunun yerine her cümlesi ya da kelimesi Kur'an'a muvafık ve mutabık demek daha doğru olur.

İnsanın bütün kainata santral olması mükemmel bir fitrata sahip olduğuna işaret ediyor ki, bu husus ayette şu şekilde beyan ediliyor:

"Biz insanı en mükemmel surette yarattık. Sonra da onu en aşağı derekeye düşürdük. Ancak iman edip güzel ve makbul işler yapanlar müstesnadır." (Tin, 95/4-6)

(1) bk. [İşaratü'l-İcaz, Bakara Suresi 21 ve 22. Ayetlerin Tefsiri.](#)

Üstad, ibadetin şahsi kemalata sebep olacağını belirtmektedir. Ancak bugün çevremizde ibadet etmeyen bazı insanların karakter, olgunluk, ahlak gibi alanlarda, ibadet yapanlara göre daha ileri bir seviyede olduğunu görmekteyiz. Bunu nasıl anlamalıyız?

"Şeriat-ı İlâhiye ikidir:

"Biri: Sıfat-ı kelâmdan gelen bir şeriattır ki, beşerin ef'âl-i ihtiyariyesini tanzim eder."

"İkincisi: Sıfat-ı iradedden gelen ve *"evâmîr-i tekvîniye"* tesmiye edilen şeriat-ı fitriyedir ki, bütün kâinata câri olan kavânin-i âdâtullahın muhassalasından ibarettir. Evvelki şeriat nasıl kavânîn-i akliyeden ibârettir; tabiat denilen ikinci şeriat dahi, mecmu-u kavânin-i itibariyeden ibarettir. Sıfat-ı kudretin hassası olan tesir ve icada mâlik değillerdir."(1)

Vicdan, tekvini şeriatın bir adeti, bir esası olduğu için, her insanda fitri olarak mevcuttur. Ahlaki kuralların bir çoğu bu vicdan paketinin içinde dürülü olarak her insanda vardır. Yani vicdan doğuştan hakkın bir mizanı ve miyarıdır. Ama başka terbiye sistemleri vicdanın bu asli ve fitri ahvalini bozup zedeleyebilir.

İşte İslam dininin ibadet ve iman disiplini, vicdanı aslına döndürme ve terbiye etme işlemidir. Öyle ise ahlakı sadece imana ve hidayete hasretmek tam yüzde yüz mutabık olmaz. Ekseriyet olarak iman ve hidayete bakar, lakin fitri ahval ve vicdanda insanı güzel ahlaka zorlayabilir. Fıtratın insanı güzel ahlaka zorlaması, Allah'ın diğer şeriatındandır, ama kafir bunu bilmediği için tabiata ya da sebeplere veriyor.

Hırsızlık her sistemde ve her inançta kötü bir haslettir. Demek insanların bazı noktaları fıtrattan gelen

bir zorlama ile evrensellik içerebiliyor. Ama şunu diyebiliriz ki, ahlakın en kamil noktası iman ve ibadet ile tezahür eder. Kafirın güzel haslet ve ahlakı köksüz ve zayıf bir bitki gibidir, az bir rüzgarda savrulur gider. İman ve ibadet tarlasında yetişen ahlak ise kökü derinlerde olan sağlam bir ağaç gibidir, asla sarsılmaz ve yanılmaz.

Nasıl ekseriyet noktasından güzel ahlakın ve sağlam bir ibadetin memba ve kaynağı iman ve imandaki kuvvet ise, aynı şekilde ahlaksızlık ve sefahatin de menba ve kaynağı imansızlık ya da imandaki zafiyettir. Yani iman İslam binasının temeli gibidir. İbadet ve ahlak tamamen iman temelini üstüne bina olunur. Bu yüzden imansız ahlak, içi boş ve özü olmayan kabuk gibidir. İbadeti yaptığı halde ahlakı bozuk olan insanın imanı tahkiki değil, taklidi ve zayıf demektir. Peygamber Efendimizin (asv), **"Kişinin namaz ve orucu sizi aldatmasın."** mealindeki ikazı bu inceliğe işaret ediyor.

Üstad Hazretlerinin bütün nazarını ve dikkatini iman hizmetine teksif etmesinin temelinde de bu gerçek vardır. İnsanların düzelip güzel ahlak sahibi olması ve sefahat-i alemin ıslah ve terbiyesi ancak tahkiki iman ile mümkündür. Bir bakıma dünyevi ceza ve ödüller insanları ıslah etmekte yeterli değildir. Her insanın kalbine ve kafasına manevi bir yasağın ve murakıplı tahkiki iman ile tesis edilmez ise, ne birey düzelir ne toplum düzelir ne de sefahat-i alem düzelir.

Yani insanlık için gerekli olan bütün güzelliklerin özü ve temeli iman ve Kur'an hizmetine bakıyor. Hal böyle olunca, Kur'an ve imana hizmet etmek hem dünya, hem ukba açısından bütün hizmetlerin üstündedir ve hepsinden daha kıymetlidir. Zira Kur'an ve iman hizmetinin ucunda hem dünya saadeti hem de ahiret saadeti vardır.

(1) bk. [Mesnevî-i Nuriye, Nokta](#)

Ve keza, ibadet, dünya ve ahiret saadetlerine vesile olduğu gibi maaş ve maad, yani dünya ve ahiret işlerini tanzime sebeptir,.. diye devam eden cümleyi açıklar mısınız?

"Ve keza, ibadet, dünya ve âhiret saadetlerine vesile olduğu gibi, maaş ve maâde, yani dünya ve âhiret işlerini tanzime sebeptir ve şahsî ve nev'î kemâlâta vasıta ve Hâlıkla abd arasında pek yüksek bir nisbet ve şerefli bir rabıta."(1)

Allah ibadeti insanın potansiyel kabiliyet ve melekelerini geliştirecek bir şekilde tasarlamıştır. İnsan bu ibadeti yaptığı zaman, bütün kabiliyet ve melekeleri terakki ve tekemmül eder. Mesela, kulak zikir-i İlahi ile cilalanır, nur-u iman ile nurlanır, ondan sonra kainatın tesbih ve tezkirlerini işitmeye başlar.

Üstad Hazretleri bu hakikate şu şekilde işaret ediyor:

"Hattâ kulaktaki zar, nur-u iman ile ışıklandığı zaman, kâinattan gelen mânevî nidaları işitir. Lisan-ı hal ile yapılan zikirleri, tesbihatları fehmeder. Hattâ o nur-u iman sayesinde rüzgârların terennümatını, bulutların nâralarını, denizlerin dalgalarının nağamatını ve

hâkezâ yağmur, kuş ve saire gibi her neviden Rabbânî kelâmı ve ulvî tesbihatı ıştır. Sanki kâinat, İlâhî bir musikî dairesidir. Türlü türlü avazlarla, çeşit çeşit terennümatla kalblere hüzünleri ve Rabbânî aşkları intiba ettirmekle kalbleri, ruhları, nuranî âlemlere götürür, pek garip misalî levhaları göstermekle o ruhları ve kalbleri lezzetlere, zevklere garkeder."(2)

Demek her bir ibadet insanın meleke ve kabiliyetlerini cilalandıran ve nurlandıran ilahî bir iksir, ilahî bir reçete hükmündedir. İbadeti terk eden adam, zamanla kalp ve ruh aynasının kararmasına ve imanın kemalatını hayatında izhar edememesine sebep oluyor. Kendi alemini ışıksız ve nirsuz kalan bir adamın, eşyanın üstündeki tecelli ışıklarını görmesi mümkün değildir.

İbadet sadece manevi terakkide değil, maddi terakkide de önemli bir faktördür. İsharatü'l-İ'cazdaki ibadet bahsinde de ifade edildiği üzere; insan, bütün hayvanlardan seçkin ve müstesna olarak, acip ve lâtif bir mizaçla yaratılmıştır. O mizaç yüzünden, insanda çeşit çeşit meyiller, arzular meydana gelmiştir. Meselâ, insan, en seçkin şeyleri ister, en güzel şeylere meyleder, süslü ve estetik şeyleri arzu eder, insaniyete lâayık bir geçim ve bir şerefle yaşamak ister.

Şu meyil ve arzuların gereği üzerine, yiyecek, giyecek ve sair ihtiyaçlarını istediği gibi, güzel bir şekilde tedarikinde çok sanatlara ihtiyacı vardır. O sanatlara tek başına hakimiyeti olmadığından, hemcinsleri ile mesai birlikteliği etmeye mecbur olur ki, her birisi, farklı alanlarda çalışmayla, bir diğeri ile değış tokuş suretiyle yardımda bulunsun ve bu sayede ihtiyaçlarını temin edebilsinler. Yoksa her insanın kendi ihtiyaçlarını tek başına üretmesi mümkün değildir.

Fakat insandaki **şehvet, öfke** ve **akıl** kuvvetleri Allah tarafından sınırlandırılmadığı için ve ayrıca insanın kendi iradesi ile maddi ve manevi gelişimini temin etmek için bu kuvvetler başıboş bırakıldığından, paylaşmada ve mesaide zulüm ve tecavüzler meydana çıkıyor. Bu tecavüzleri ve zulümleri önlemek için, insanlık, çalışmalarının neticelerini değış tokuş etmekte **adalet**e muhtaçtırlar.

Lâkin her ferdin akı, adaleti idrakten âciz olduğundan, küllî bir akla ihtiyaç vardır ki, fertler, o küllî akıldan istifade etsinler. Öyle küllî bir akıl da ancak **kanun** şeklinde olur. Öyle bir kanun, ancak şeriattır.

Sonra, o şeriatin tesirini, icrasını, tatbikini temin edecek bir merci, bir sahip lâzımdır. O merci ve o sahip de ancak peygamberdir.

Peygamber olan zâtın da, zahiren ve bätinen halka olan hâkimiyetini devam ettirmek için, maddî ve manevî bir ulviyete ve bir imtiyaza ihtiyacı olduğu gibi, Hâlıkla olan derece-i münasebet ve alâkasını göstermek için de bir delile ihtiyacı vardır. Böyle bir delil de ancak mucizelerdir.

Sonra, Cenab-ı Hakkın emirlerine ve yasaklarına itaat ve teslimiyeti tesis ve temin etmek için, Allah'ın azametini zihinlerde tesbit etmeye ihtiyaç vardır. Yani her insanın kalp ve gönül dünyasında Allah inancının yerleşmesi ve kökleşmesi gerekiyor. Bu yerleşme ve kökleşme de, ancak inanç ve iman ile olur. Bu inanç ve imana dair hükümlerin takviye edilip geliştirilmesi ve insanın manevi aleminde kökleşmesi de ancak tekrarla yenilenen ibadetle mümkündür.

Özet olarak **ibadet**; insanın bütün hayatını tanzim edip hal yoluna koyan muazzam ve ilahî bir iksirdir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 21,22](#)

(2) bk. [a.g.e., 6. Ayet Tefsiri](#)

Yani, pek çok hukuklar, haysiyetler, irşadlar, tâlimler, ıslahlar gibi vazifeler, bir şahsa yüklenir. Eğer o emri imtisal, nevâhîden içtinap eden o şahıs olmasa, o vazifeler tamamen pâyimâl olur.. Açarmısınız?

İnsan diğer mahlukattan farklı olarak külliyete mazhardır. Yani, bir insan ile milyarlarca insan arasında keyfiyet olarak fark yoktur. Şayet din, bir insana gelmiş olsa idi, yine manası tahakkuk etmiş olurdu. Zira insan, bir nev gibi mücehhezdir. Yani bir insan, şöyle demiş olsa mübalağa olmaz:

Şu kainat benim için yaratılmış, şu dünya bana ihzar edilmiş, şu din bana gönderilmiş, şu mahlukat bana hizmet etmek için yaratılmıştır.

Bir insan, Allah'ın emir ve yasaklarını dinlemeyip terk etse, adeta bütün o kainat ve mahlukatın hizmeti ve gönderilen dinin hukuk ve nasihatleri boşa çıkmış demek anlamına geliyor. İnsan, kendini tek gibi görüp, bütün bu vazife ve manaları omzuna alması, boynunun borcudur.

İnsan, vazife ve ibadet olarak, kendini şu kainatta tek gibi görüp, ona göre sorumluluğunun farkında olarak davranması lazımdır. Şayet ben, şu vazifeleri yapmaz isem, bütün şu kainat atıl kalacak, vazifeler payimal olacaktır, düşüncesi ile hareket etmesi gerek.

Bu manaya İslam'daki farz-ı kifaye hükmü işaret eder, yani yer yüzünde biri, bu vazifeyi yaptı mı, vazife adeta amacına ulaşmış, netice tahakkuk etmiş demektir. Yeryüzünde, faraza bütün insanlar dini inkar etse, bir tek Müslüman kalsa, dinin hükümleri yine bakidir ve sorumluluk senin uhdene binmiştir. Bütün o hukuk ve irşatlar sana bakar.

"Abd ile mabud arasında en yüksek ve en latif olan nisbet, ancak ibadettir. Evet kemalatı beşeriyenin en yükseği, şu nisbet ve münasebettir." cümlesini açıklar mısınız?

Kul ile Allah arasında en yüksek ve hoş bağ; ibadet bağıdır. Yani insan, ibadet ile Allah'a müracaat edip ondan bir şeyler talep ediyor, Allah da bu ibadetin neticesi olarak, o talepleri yerine getiriyor. İbadet, insan ile Allah arasında bir iletişim ve ulaşım vasıtasıdır. İnsan günde beş defa namaz vasıtası ile Allah'ın huzuruna çıkıp onun ile diyaloga giriyor. Onun huzurunda olmanın lezzetini tadıyor.

İbadetler İlahi bir iletişim dilidir. Nasıl mors alfabesi bir iletişim dili ise, ibadet de kul ile Allah arasında bir iletişim dilidir. **Demek ibadeti terk etmek, Allah ile iletişimi koparmak anlamına geliyor.** Başbakan ile telefonda konuşurken sebepsiz yere telefonu yüzüne kapatmak nasıl büyük bir terbiyesizlik ise, insanın namazı terk etmesi de aynı büyük bir terbiyesizlik, belki daha adi bir terbiyesizliktir. **Namazı terk etmek, Allah ile nispeti kesmek anlamına geliyor.**

"Alemde ve masnuatta bulunan kemalat, tamamıyla Saniin kemalinden tecelli eden gölgeden muktebastır." Cenab-ı Hakk'ın isimlerinin tecellisini nasıl anlamalıyız? Mahlukat onun isimlerinin gölgesi ise, Allah'ın yaratılan hiçbir şeye benzememesinin izahı

Eşya , isimler, sıfatlar, şunatlar ve Zat-ı Akdes arasında mukayese yapıldığı zaman, nispi olarak alttan üste doğru makam olarak giderler. Yani eşya isimlere nispet edildiği zaman yanında gölge gibi kalır, isimler de sıfatın yanında aynı şekilde gölge gibidir, sıfatlarda şunatların yanında aynı şekilde gölge hükmündedir şunatlarda Zat-ı Akdes nispet edildiği zaman gölge gibi kalır. Şayet isimleri Zat-ı Akdes nispetle düşünecek olursak, Allah'ın Zatinin yanında gölgenin gölgesi gibi kalır. Üstad Hazretleri bu hiyerarşik sıralamayı çok yerlerde yapıyor. Mesela bunlardan bir tanesi şöyledir:

"Yirmi İkinci Sözde izah edilen şu temsile bak ki: Nasıl mükemmel, muntazam, san'atlı, saray gibi bir eser, bilbedâhe, muntazam bir fiile delâlet eder. Yani, bir bina, bir dülgerliğe delâlet eder. Ve mükemmel, muntazam bir fiil, bizzarure, mükemmel bir fâile ve mahir bir ustaya, bir dülgeriye delâlet eder. Ve mükemmel usta ve dülger ünvanları, bilbedâhe, mükemmel bir sıfata, yani san'at melekesine delâlet eder. Ve mükemmel sıfat ve o mükemmel meleke-i san'at, bilbedâhe, mükemmel bir istidadın vücuduna delâlet eder. Ve mükemmel bir istidat ise, âli bir ruh ve yüksek bir zâtın vücuduna delâlet eder."

"İşte, bütün âlemdeki âsâr-ı san'at ve bütün mahlûkat, herbiri birer eser-i mükemmel olduğundan, herbiri bir fiile; ve fiil ise isme; isim ise vasfa; ve vasıf ise şe'ne; ve şe'n ise zâta şehadet ettikleri için, masnuat adedince, birtek Sâni-i Zülcelâlin vücub-u vücuduna şehadet ve ehadiyetine işaret ettikleri gibi, heyet-i mecmuasıyla, silsile-i mahlûkat kadar kuvvetli bir tarzda bir mirac-ı marifettir. Hiçbir cihette içine şüphe girmeyen müteselsil bir burhan-ı hakikattir."(1)

Öncelik olarak insanın en büyük yanılması Allah'ı ve onun sonsuz sıfatlarını kendine ve türlerine kıyas etmesidir. Halbuki ne Allah ne de sıfatları mahlukattan ve mevcudattan hiçbir şeyle kıyas edilemez. Kıyas ancak aynı cins ve türler arasında olabilecek bir vasıttır.

Allah mahlukat ve mevcudattan münezzeh ve mukaddes olduğuna göre bunlarla kıyası kabil değildir. İnsanların ekserisini tevhitte teccim ve teşbihe (Allah'ı cisme benzetme) sürükleyen bu batıl ve yanlış kıyas ve kıyastır. **"Allah'ın misli gibi yoktur"** ayeti gereğince, Allah'ı ari ve temiz düşünmek

ve ona layık sıfatları isnat etmek gerekir. Yoksa -hafazenallah- şirk ve küfre düşme tehlikesi vardır.

Sanat, sanatkarın her sıfat ve vasfını üstünde gösterecek diye bir kayıt yoktur. Mesela marangozun yaptığı bir masanın marangoz gibi görmek, konuşmak ve düşünmek gibi özelliklerine sahip olması gerekmez. Masa sadece marangozun sanatını ve ustalığını sergilediği bir tecellidir, yoksa ustanın ve marangozun bizzat kendisi değil ki ustanın asli vasıfları masada da tezahür etsin.

Bal arısı Allah'ın bir sanatıdır, bu sanat üstünde Allah'ın bir çok ismi kendi hüküm ve manasını sergiler ve gösterir. Lakin bal arısında Allah'ın Uluhiyet sıfatları bizzat bütün haşmet ve görkemi ile bulunması gerekmez. Mesela Allah'ın sonsuz ilim ve kudreti aynı ile o arıda görünmez ve bunu beklemek bir hastalıktır. Şayet Allah'ın her sanatında Uluhiyet ciheti tam manası ile bizzat yerleşse idi, her sanatın bir İlah olması iktiza ederdi. Dağ taş tamamı ile -haşa- bir İlah gibi sonsuz ilim, irade ve kudret sahibi olmak iktiza ederdi ki bu tam bir safsatadır.

Güneş, bir damla suda tecelli ederken bizzat gelip o damlanın içine girip yerleşmiyor. Damlanın mahiyet ve kapasitesine göre onda tecelli ediyor. Allah da bir sanatında tecelli ederken o sanatın mahiyet ve kapasitesine göre tecelli eder, yoksa bizzat Zatı ve sıfatları ile gidip o sanatın içinde yerleşmez demektir. Bu hal genelde insanların önemsiz ve basit gördüğü şeyler üstünde tecelli eden tevhidî görememelerini tasvir ediyor. Mesela küçük bir sineğe baktığı zaman o sinek üstünde güneş ve yıldızların azametini göremediği için, sineği sebeplere ve tabiata vermeye meylediyor. Halbuki sineğin haşmeti, ince sanatında ve hayatında gizlidir. Sinekte tecelli eden bir çok isim güneş ve yıldızda bulunmaz. Buralara dikkat etmeyen hastalıklı bakış, maalesef ret ve inkara sapıyor.

(1) bk. [Sözler, Otuz Üçüncü Söz, On Sekizinci Pencere](#)

"Allah lafza-i celâlin, "endâden" lafzı üzerine takdimi, Allah'ın daima hazır olduğunu düşünmek lüzumuna; ve nehyin menşei, şerikin Allah için yapılışı olduğuna işarettir." cümlesini açıklar mısınız?

" **ﷲ Lafza-i Celalin**

"... Birinci cümlelerin ikinci cümleye tercihan zikri, onların rayblarının menşei, hasta tabiatlarıyla kötü vücutları olduğuna işarettir." cümlesini izah eder misiniz?

"İhtar: إِنَّ kelimesinin ifade ettiği şek ve tereddüd, üslûbun iktizasına göredir, hâşâ, Mütøkellime ait değildir.

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ (Herhangi bir şüpheniz var ise.) ile إِنَّ ارْتَبْتُمْ (Şüpheye düştüyseniz.) cümleleri bir mânâyı ifade ettikleri ve ikinci cümle, birinci cümleden kısa olması üslûba daha uygun olduğu halde, birinci cümlelerin ikinci cümleye tercihan zikri, onların rayblarının menşei, hasta tabiatlarıyla kötü vücutları olduğuna işarettir."(1)

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ "Herhangi bir şüpheniz var ise." (Bakara Sûresi, 2/23). Bu ayetin daha kısa ve beliğ olan bu kelama "إِنَّ ارْتَبْتُمْ Şüpheye düştüyseniz." tercih edilmesini Üstad Hazretleri onların şüphelerinin kaynağı olan kalbi marazlarına işaret etmek içindir diyor. Tabi mealde bu menşe görünmez. Lakin gramer ve tefsir ilminin kaideleri ile bakıldığında, ayetin itnabı yani kısa olan kelama göre daha uzun olanının tercih edilmesinin sırrı anlaşılır.

O kafirlerin kalbindeki hastalığa ve kötü karakterlerine ayetteki "rayb" ibaresi işaret ediyor. Şüphe kalbin ve karakterin bir parçasıdır, insanın gerçek karakterini ortaya çıkarır. İşte ayetin uzatılması ile o kafirlerin nasıl bir ruh halinde olduklarına işaret ediliyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, Âyet: 23,24](#)

"Ahlâk-ı âliyeyi ve yüksek huyları hakikata yapıştıran ve o ahlâkı daima yaşattıran, ciddiyet ile sıdktır." cümlesini izah eder misiniz?

"İkinci nükte: Ahlâk-ı âliyeyi ve yüksek huyları hakikate yapıştıran ve o ahlâkı daima yaşattıran, ciddiyet ile sıdktır. Eğer sıdk kalkıp araya kizb girerse, rüzgârlara oyuncak olan yapraklar gibi, o adam da insanlara oyuncak olur."(1)

Temeli yalancılık ve cıvıklık olan bir adamın, yüksek ve güzel ahlak sahibi olması mümkün değildir. Bina ile temel arasında nasıl bir doğru orantı varsa, yani binanın sağlamlığı temelin sağlamlığına bakıyor ise, aynı şekilde doğruluk ve ciddiyet temeli ile yüksek ve güzel ahlak arasında da doğru orantı bulunuyor.

Hazreti Peygamber Efendimiz (asm) hayatı boyunca yüksek ve güzel ahlak üzerine yaşamıştır, buna düşmanları bile şahittir. Şayet -haşa- o yalancı ve ciddiyetsiz birisi olsa idi, bu yüksek ve güzel

hayatı üzerinde (kendi yaşayışında) göstermesi imkansız olurdu.

Demek güzel ve yüksek ahlak hayatında sabit ise, doğru ve ciddi olduğu da sabit olur demektir. *Sıdk ile güzel ahlak arasında lüzumiyet bulunuyor; birisi varken diğerinin olmaması düşünülemez.*

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 23 ve 24. Ayetlerin Tefsiri.](#)

"Bazan olur ki, iki adamın söyledikleri bir söz, bir kelâm, mütefavit olur; birisinin cehtine, sathîliğine; ötekisinin ilmine, maharetine delâlet eder..." cümlesini izah eder misiniz?

"İkinci nükte: Bazan olur ki, iki adamın söyledikleri bir söz, bir kelâm, mütefavit olur; birisinin cehtine, sathîliğine; ötekisinin ilmine, maharetine delâlet eder. Şöyle ki:"

"Bir adam, düşünmeden, gayr-ı muntazam bir surette söyler; ötekisi, o sözün evvel ve âhiline bakar, siyak ve sibakını düşünür ve o sözün başka sözlerle münasebetlerini tasavvur eder ve münasip bir mevkide, münbit bir yerde zer' eder. İşte bu adamın şu tarz-ı hareketinden, derece-i ilim ve marifeti anlaşılır. Kur'ân-ı Kerimin fenlerden bahsederken aldığı fezlekeler, bu kabil kelâmlardandır."(1)

Burada ne söylendiğinin değil, nasıl ve ne makamda söylediğinin önemine vurgu yapılıyor. İlimde rasih ve derin olan birisi, hangi sözü hangi makamda ve ne suretle söyleyeceğini çok iyi bilir ve makamında söylediği o söz, onun ne kadar derin ve vaukufiyetli birisi olduğuna işaret eder.

Aynı sözü bir cahil de söyler, ama makamına ve ne suretle söyleneceğine dikkat etmediği için söz yerini bulmaz; bu da onun ne denli yüzeysel ve cahil olduğunu gösterir. Demek sözü söylemek kadar, ne makamda ve ne suretle söyleyeceği de o kadar önemlidir. Öyle olmamış olsa idi, herkes her sözü ezberleyip söylemek ile alim olurdu.

Şimdi, Allah bir kelamı ifade ederken, bütün ayetlerin mana yapısına ve uyumuna dikkat eder, aralarında bir irtibat kurar ve çelişmeyecek bir şekilde beyan eder. Aynı kelamı bir insan dese, sadece kendi basit ve cüzi tasavvurundaki manaları yükleyebilir.

Öyle ise Kur'an'daki kelimelere beşeri kelam nazarı ile bakmamak gerekiyor. Söz aynı, ama makam ve manevi irtibatları çok farklı; birisini Allah sonsuz ilmi ile söylüyor, diğerini ise insan cüzi ve sönük fikri ile söylüyor. Altı yüz sayfalık bir insan kitabı üstüne bin tefsir yazılmaz, ama altı yüz sayfalık Kur'an üstüne üç yüz elli bin tefsir yazılmıştır. Demek bir kelamı kim, kime, hangi makamda söylemiş, en az kelam kadar önemlidir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 23,24](#)

"Belagat, mukteza-yı hâli mürattan ibaret değil midir? Hey gözlerin kör olsun herif!" Biliyoruz ki Üstad Hazretleri beddua etmez. Burada beddua gibi anlaşılacak ifadenin hikmeti nedir?

Lanet ve bedduanın şahıslara değil sıfatlara yapılmasında bir sakınca yoktur. Sarhoşluk sıfatına lanet edilir, ama sarhoş bir adama lanet etmek şık olmaz.

Üstad Hazretleri burada bir şahıs ya da bireyi değil, bir hali ve sıfatı kötüleyip ayıplıyor. Nitekim Peygamber Efendimiz (asv)'in hadislerinde de buna benzer yaklaşım ve tavırlar çoktur. Bu tarz hareket o işlerden insanları tiksindirip sakındırmak için bir metottur. Yani yine insanların fayda ve menfaatine uygun bir davranıştır. Hem de Kur'an'a hücum eden ahmak zihniyete bir tecziye yapılıyor.

Özet olarak lanet şahsa değil sıfata yapılır, mülahazasınca sıfatın laneti devamlıdır, ama şahsın laneti sıfatı üstünde taşıdığı müddet kadardır. Öyle ise böyle büyük zatların hoş görmediği durum ve sıfatlardan, yılan ve akrepten kaçır gibi kaçmak gerekiyor.

"Elinde de insanların saadetini temin eden bir şeriat tutmuştur ki, libasa benzemiyor; cilt ve deri gibi yapışık olup, istidadı beşerin nisbetinde tevessü ve inkişaf etmekle saadet-i dareyni intaç ve nevi beşerin ahvalini tanzim eder." İzahı nasıldır?

"Bir insan, tek başına, ne muîni var ve ne yardım edeni; ne saltanatı var ve ne definesi. Meydana çıkmış, bütün dünyaya karşı mübareze ediyor. Ve umum insanlara hücum etmeye hazırlanmıştır. Ve omuzlarına küre-i arzdan daha büyük bir hakikat almıştır. Elinde de, insanların saadetini temin eden bir şeriat tutmuştur ki, libasa benzemiyor; cilt ve deri gibi yapışık olup, istidad-ı beşerin inkişafı nisbetinde tevessü ve inkişaf etmekle saadet-i dareyni intaç ve nev-i beşerin ahvâlini tanzim eder."(1)

İnsanın üzerindeki elbisesi büyümeye elverişli değildir. Yani vücut büyüdüğünde elbise daralmaya ve vücuda kifayet etmemeye başlar ve en sonunda yırtılır. Ama insanın derisi ve cildi vücudun gelişimine uygun olarak ona adapte olur. Vücut büyüdükçe deri ve cilt de ona göre büyür ve gelişir.

İşte insanlık bir vücut, şeriat-ı İslamiye ise ona bir cilt ve deri gibidir. İnsanlık tekamül edip geliştikçe, İslam şeriatı da ona uygun bir şekilde terakki ile tevessü eder. Elbise gibi yırtılıp patlamaz. Bu da İslam şeriatının ne kadar canlı ve dinamik olduğunu gösterir.

Beşerin ürettiği ideoloji ya da öngörüler elbise gibi olup, belli bir zaman sonra insanlığa dar geliyorlar. Komünizmin sadece yetmiş yıl devam edip sonra iflas etmesi gibi. Ama İslam şeriatının üzerinden bin dört yüz yıl geçmesine rağmen, halen canlı ve dinamiktir. Şeriatın hiçbir kanun ya da hükmü eskimemiş pörsümemiştir. Zekat zengin ile fakir arasında bin dört yüz yıl önce nasıl bir köprü

ise, şimdi de, hatta daha bir şiddetli ihtiyaç ile bir köprüdür. Birinci ve İkinci Dünya savaşları bu köprü'nün olmayışından patlak vermiştir. Şayet zekat farz, faiz yasak olmuş olsa idi, zengin ile fakir arasında bu denli bir uçurum olmazdı ve emek ile sermaye kavgası da vuku bulmazdı. Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 23 ve 24. Ayetlerin Tefsiri](#)

"Enbiya-i sâlifinde nübüvvete medar ve esas tutulan noktalar ve onların ümmetleriyle olan muameleleri hakkında-yalnız zaman ve mekânın tesiriyle bazı hususat müstesna olmak şartıyla-yapılacak tam bir teftiş ve kontrol neticesinde, Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmda daha ekmel, daha yükseği bulunmakta olduğu tahakkuk eder." İzah eder misiniz?

"Enbiya-i sâlifinde nübüvvete medar ve esas tutulan noktalar ve onların ümmetleriyle olan muameleleri hakkında *-yalnız zaman ve mekânın tesiriyle bazı hususat müstesna olmak şartıyla-* yapılacak tam bir teftiş ve kontrol neticesinde, Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmda daha ekmel, daha yükseği bulunmakta olduğu tahakkuk eder. Binaenaleyh, nübüvvet mertebesine nail olanların heyet-i mecmuası, mucizeleriyle ve sair ahvalleriyle, lisan-ı hal ve kal ile, nev-i beşerin sinni, kemale geldiğinde "Üstadü'l-Beşer" ünvanını taşıyan Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın sıdk-ı nübüvvetine ilân-ı şahadet etmişlerdir. O Hazret de (a.s.m.), bütün mucizeleriyle Sâniin vücut ve vahdetini, nurlu bir burhan olarak âleme ilân etmiştir."(1)

Mesela Peygamber Efendimizin (asm) döneminde bulunan kafir ve müşriklere indirilen manevi ve semavi tokatlar, Hz. Nuh (as) ve Hz. Musa (as) dönemindeki kafir ve müşriklere indirilen tokatlardan daha hafif daha belirsizdir. Bu noktada Hz. Musa ve Nuh (as) dönemleri Peygamber Efendimizin (asm) döneminden daha belirgin ve daha üstün duruyor. Lakin bu şahsi kemalat ile ilgili değil, o dönemin içtimai ve itikadi durumu ile ilgilidir.

Hz. Nuh (as)'ın duası neticesi bütün dünyanın suya gark olması gerçekten görülmemiş bir tokat, çok parlak bir semavi silledir. Her peygamberin böyle hususi bazı noktaları örnek olarak gösterilebilir. Ama umumi fazilet, şahsi kemalat, standart nebevi hususiyetler noktasında Peygamber Efendimiz (asm) en üstün en yüksek mahiyettedir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 23 ve 24. Ayetlerin Tefsiri.](#)

"Evet görmüyor musun 'KALE'deki 'Elif' hıffeti ifade ediyor. Aslı

'Vav' olsun, 'Ye' olsun, ne olursa olsun bize taalluk etmez." cümlesini açıklar mısınız?

"Evet, görmüyor musun, قَالَ 'deki ا hiffeti ifade ediyor? Ashı و olsun ۛ olsun, ne olursa olsun, bize taallûk etmez."(1)

"Binaenaleyh, san'at, kasd, nizam, kâinatın her zerresinde bulunur, matlup hâsıl olur; teşekkülü nasıl olursa olsun bizim matlubumuza taallûku yoktur."(2)

Yukarıdaki cümlenin manası bu ikinci cümlede yatmaktadır. Kur'an kainattan bahsederken fenni yönünü nazara almayıp tevhide olan işaretini nazara alıyor. Mesela güneşten bahsederken bir kozmografya gibi maddi ve fenni intizamını değil, insanlara malum ve zahir olan faydalı ve intizamlı yönünden bahseder. Güneşin fenni yönünün ne olduğunun bir önemi yok.

Yani "قَالَ 'deki ا hiffeti ifade ediyor? Ashı و olsun ۛ olsun, ne olursa olsun, bize taallûk etmez." cümlesi bu letafete işaret ediyor.

Kur'an'ın maksadı, Allah'ın varlığını ve birliğini ve isimlerin kainat üstünde tecellilerini insanlara talim edip ispat etmek ve ondan sonrada insanları ibadete davet etmektir. Bu maksadını tahakkuk ettirmek için de kainattan bir takım deliller serdediyor. Bu delilleri takdim ederken de her kesim insanın anlayacağı bir sadelik ve basitlikte umumi ve anlaşılır şeyleri öne sürüyor. Yoksa gizli ve anlaşılması zor fenni şeylerden bahsetse, maksat ikinci plana, maksada işaret etmek için getirilen deliller ise birinci plana geçerdi ki, bu irşat ve hitabet ilmüne zıt bir durum olurdu; Kur'an bundan beri ve mukaddestir.

Üstad Hazretlerin ifadesi ile "**delil müddeadan hafi olmamalıdır.**" Yani tevhide ispat etmek için getirilen delil, tevhidden ziyade izaha muhtaç olmamalıdır. Delil açık, basit ve sade olursa herkes istifade eder, ama kapalı ve bilimsel olursa sadece bilim insanları o delilden faydalanır, ekser avam insanlar ondan faydalanamaz. Burada önemli olan delilin kendisi değil, delilin ispat ettiği netice ve insanların bunu anlamasıdır.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 23 ve 24. Ayetlerin Tefsiri.](#)

(2) bk. [age.](#)

"Ey insanlar, şemsin sukununa, arzın hareketine ve bir katre su içinde binlerce hayvanatın bulunduğuna dikkat ediniz ki, azamet-i ilahiyeyi anlayasınız." izah?

"Ey insanlar! Şemsin sükûnuna, arzın hareketine ve bir katre su içinde binlerce

hayvanatın bulunduğuna dikkat ediniz ki azamet-i İlâhiyeyi anlayasınız." demiş olsaydı, bütün o zamanların insanlarını tekzibe sevk etmiş olurdu. Çünkü hiss-i zahirîye muhaliftir. Maahaza, on asırdan beri gelip geçen insanları şaşkırtmak, yalnız fünün-u cedidenin zuhurundan sonra gelen insanları memnun etmek, makam-ı irşada muhalif olduğu gibi, ruh-u belâgatle de kabil-i telif değildir."(1)

Tevhid amaç, tevhide getirilen deliller ise araçtır. Amaç hiçbir zaman değişmez, ama araçlar bazı dönemlerin gereklerine uygun bir şekilde değişebilir. Buna "*halin gereğine uygun hareket etmek*" anlamında "**belagat**" denir. Yani muhatabın haline uygun konuşmak ve onun idrak edebileceği şeyleri vermek gerekiyor.

İnsanların ekserisi avam olduğu için, gayeyi ispat adına getirilen delillerin avamın anlayacağı basitlik ve sadelik içinde olması gerekir. Yoksa gaye zahir iken, gayeyi ispat etmek için getirilen deliller hafi ve karmaşık olursa, faydadan çok zarar vermiş oluruz. Üstad Hazretleri Kur'an'ın metodu olan; delillerin herkesin anlayacağı kadar zahir ve basit olması yolunu takip ediyor. Yani tevhide getirilen deliller zahir ve açık olmalıdır, bilimsel olması gerekmez.

Mesela, kainatta intizamın ispat edilmesi için ille de nötron ve protondan bahsetmek gerekmiyor. Güneşin her gün aynı şekilde doğması, yıldızların yerli yerinde olmaları ve çiçeklerin o güzel yüzleri intizama işaret ediyor.

Üstad Hazretlerinin ifadesi ile; delil müddeadan hafi olmamalıdır. Yani tevhide ispat etmek için getirilen delil, tevhidden ziyade izaha muhtaç olmamalıdır. **Delil açık, basit ve sade olursa, herkes istifade eder.** Delil kapalı ve bilimsel olursa, sadece bilim insanları o delilden faydalanır, ekser avam insanlar ondan faydalanamaz. Burada önemli olan delilin kendisi değil, delilin ispat ettiği netice ve insanların bunu anlamasıdır. Her şeyi sadece bilimselliğe dökmek bundan başka delil olmaz demek de cehaletin başka bir yüzüdür.

Kur'an'ın üslubuna bakıldığı zaman, herkesin anlayacağı basit ve zahir delilleri gösterir. İnce ve anlaşılması zor delillere ise karine, yani ip uçları ile işaret eder. Yani çoğunluğu oluşturan muhatap kitlesinin zihni seviyesine, yani avama göre hitap ediyor. Çoğunluğun dışında, azınlık olan ehli ilme ise, karine ile hitap ediyor. Biz de bu metodu takip etmeliyiz. Bütün eğitim sistemlerinde eğitim ve öğretim teknikleri çoğunluğun durumuna göre ayarlanır, azınlıklar ise ek tedbir ile idare edilir.

Risale-i Nurların delillere bakış açısı ve uyguladığı metod Kur'ani bir mototdur. Risale-i Nur dersine gelen birisi fizik dinlemeye değil, tevhide dinlemeye geliyor. Asıl gaye tevhitir, fizik ilmi ise sadece bir araçtır. Araç ise anlaşılır ise faydalı olur. Eğitim seviyesi olmayan birine fizik ilminin yüksek dersleri anlatılmaz. Öyle ise herkese maruf ve zahir olan delilleri takdim etmek en güzel irşat yoludur.

Üstad'ın şu ifadeleri konumuzu daha da aydınlatır:

"Bil ki, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyânın ifadesinde çok şefkat ve merhamet var. Çünkü, muhatapların ekserîsi, cumhur-u avamdır. Onların zihinleri basittir. Nazarları dahi dakik şeyleri görmediğinden, onların besâtet-i efkârını okşamak için, tekrarlar, semâvat ve arzın

yüzlerine yazılan âyetleri tekrar ediyor, o büyük harfleri kolaylıkla okutturuyor. Meselâ, semâvat ve arzın hilkatı ve semâdan yağmurun yağdırılması ve arzın dirilmesi gibi bilbedâhe okunan ve görünen âyetleri ders veriyor. O huruf-u kebîre içinde küçük harflerle yazılan ince âyâta nazarı nadiren çevirir, tâ zahmet çekmesinler."(2)

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Suresi, 23 ve 24. Ayetlerin Tefsiri](#)

(2) bk. [Lem'alar, On Yedinci Lem'a, On Birinci Nota](#)

"Ezeliden ayrıldık nevi beşerin fikriyle beraber ebede kadar devam edip gideceğiz. Fakat nevi beşer dünyadan kat-i alaka ettikten sonra, biz de sureten, teklif cihatiyle..." cümlesini devamıyla açıklar mısınız?

Şeriat Allah'ın koymuş olduğu kuralların bütününe denir. Şeriatın memba ve kaynağı Allah'ın ezeli kelimidir. Sonu ve nihayeti de yine ebedi alemler ve oradaki farklı varlık formatlarıdır.

İslam şeriatı dünyada kısa bir süreliğine maddi bir boyutta tezahür edip insanlara hakkı ve istikameti gösterdikten sonra kıyametin kopması ile o şeriat insanların ameli ve tefekkürü olarak ilelebet ahirette yaşayacaktır.

Ölmüş bir edip, nasıl eserleri ve şiirleri ile gönüllerde yaşıyor ise, benzer bir şekilde, İslam şeriatı da müminlerin kafa ve gönlünde ebedi olarak yaşayacak ve vücudunu böyle manevi formatlarda devam ettirecektir. Bu şeriatın ölümle sadece sorumluluğu kalkacak. Yani ahirette o şeriatın yükümlülükleri olmayacak ama mana ve güzelliği hatıra nevinden devam edecek demektir.

Cennette namaz kılıp oruç tutmayacağız lakin namaz ve orucun hatırasını ve cennetin güzelliklerini bunlar ile hak ettiğimizi sürekli bileceğiz ve onları o şekilde yad edeceğiz.

"İki şahıstan sudûr eden bir söz, istidadlarına göre tefavüt eder. Yani birisine göre altın, ötekisine nazaran kömür kıymetinde olur." cümlesini açıklar mısınız, bu Peygamberimiz (asv)'in hangi yönüne delildir?

"Bir şahıs, çok fenlerde ihtisas sahibi olamaz. İki şahıstan sudur eden bir söz, istidatlarına göre tefavüt eder. Yani birisine göre altın, ötekisine nazaran kömür kıymetinde olur."(1)

Aynı söz iki farklı kabiliyette olan insanda farklı bir değer ve hüviyet kazanır. Birisinde kabiliyet çok kapsamlı ve yüksek olduğu için söz ona göre kapsamlı ve yüksek bir değer kazanır. Diğerinde kabiliyet olmadığı için aynı söz onun ağızında basit ve sıradan bir şekle dönüşür. Demek sözün kendisi kadar kim tarafından söylendiği de önemlidir.

Mesela “**Ben Allah’ın elçisiyim**” sözünü Hz. Muhammed (sav) söylediği zaman altın ve elmas gibi kıymetli oluyor, zira hakikatte o elçi ve ona kabiliyeti var. Ama aynı sözü Kezzab gibi birisi söylediği zaman, kömür gibi adileşiyor, kıymetten düşüyor, hatta çok sakil ve itici bir hale geliyor.

Yine büyük bir kışlada yüzlerce askere hitaben bir komutan "**Hücum!..**" dese, her asker bu hücum komutu karşısında harekete geçer ve düşmana saldırır. Ama rütbe ve makamı olmayan sivil birisi aynı komutu verse, kimse harekete geçmez, hatta adam gülünç ve komik bir duruma düşer, lüzum görülürse cezada görür.

Şayet Peygamber Efendimiz (asv) -haşa- kabil ve ehil olmadığı halde "Allah adına ben görevli ve elçiyim" deseydi, şimdi elmas ve altın bir makamda değil, kömür ve -haşa- adi bir makamda olurdu. Demek o ehil ve kabil ki elçilik görevinde Allah onu destekliyor. Onun ağızından çıkan her bir kelam Allah’a dayandığı için elmas ve altın kıymetinde oluyor.

Peygamberimiz (asv)'in sözünü sıradan bir adam kendi hesabına söylerse sakil ve komik oluyor, zira o söze layık ve ehil değil. **Demek söz söyleyene göre güç ve kuvvet kazanıyor.**

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 23,24](#)

"İnsan, bir fennin esaslarını ve o fennin hayatına taallûk eden noktaları bilmekle, yerli yerince kullanmasına vakıf olduktan sonra, dâvâsını o esaslara bina etmesi, o fende mâhir ve mütehassıs olduğuna delildir." izah?

"Birinci nükte: İnsan, bir fennin esaslarını ve o fennin hayatına taallûk eden noktaları bilmekle, yerli yerince kullanmasına vakıf olduktan sonra dâvâsını o esaslara bina etmesi, o fende mâhir ve mütehassıs olduğuna delildir."(1)

Bir insan, bilmediği veya vakıf olmadığı bir ilimden kendi davasına delil ve ispat getiremez. Ancak o ilmi, en can alıcı noktasına varıncaya kadar vakıf olduktan sonra davasına delil ve ispat olarak getirebilir. Yoksa yüzeysel ve kısıtlı bir malumatla insanlığın önüne çıkıp meydan okumak kabil değildir.

Bir insanın bir ilimde uzman ve mütehassıs olduğunu da o ilmin esaslarına nüfuz etmesinden ve o fennin özüne vakıf olmasından anlarız. Her ilmin özüne ve ruhuna işaret eden özlü ve köklü cümleleri vardır ki, bunu da ancak uzmanı vakıf olabilir.

Kur'an içindeki bu kabilden cümle ve formüller, Kur'an'ın bütün ilimlere vakıf ve hakim olduğunu gösteriyor. Halbuki bir insan ne kadar zeki ve dahi de olsa, ancak birkaç ilimde uzman olabilir; bir insanın bütün ilimlerde uzman ve mütehassıs olması kabil değildir.

Öyle ise Kur'an Hazreti Muhammed (asm)'in değil Allah'ın kelimidir. Zira Kur'an bütün ilimlerin özüne ve ruhuna işaret eden belîğ ve özlü cümleleri sarf etmekle mucize olduğunu insanlığa ilan ve ispat ediyor. Bu paragrafta bu ince manaya işaret ediliyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 23,24](#)

"İtyan, tecrübeye lâzımdır; tecrübe taallüme, taallüm vücut-u teşebbüse, vücut-u teşebbüs de teşebbüse, teşebbüs de raybe lâzımdır. Demek bu kadar lüzumların takdiri lâzımdır ki,.." devamiyla izah eder misiniz?

"Mukadder cümleler ise, تَسَبَّبُوا وَجَبَ التَّشَبُّهُ تَعَلَّمُوا وَجَرَّبُوا (Teşebbüs ediniz. Teşebbüs şarttır. Öğreniniz ve tecrübe ediniz.) emirleridir. Bunlar, sırayla, ikincisi birincisine lâzımdır. Yani ityan (delil getirmek), tecrübeye lâzımdır; tecrübe taallüme, taallüm vücut-u teşebbüse, vücut-u teşebbüs de teşebbüse, teşebbüs de raybe lâzımdır. Demek bu kadar lüzumların takdiri lâzımdır ki, "Kur'ân'ın bir mislini getiriniz" ile "Kur'ân'da şüpheniz varsa" arasında lüzum tezahür edebilsin."(1)

Konu bütünlüğü içinde meseleye bakacak olursak **"Kur'ân, şek ve şüphelere mahal değildir."** ayetiyle **"Kur'ân'ın mislinden bir sûre getiriniz."** ayeti arasında Üstad Hazretlerinin ifadesi ile **"Halbuki bu iki cümle arasında lüzum görünmüyor. Binaenaleyh, âyetin ihtisarı dolayısıyla, ortadan kaldırılan cümlelere müracaat lâzımdır. Mukadder cümleler ise,.." diyerek aradan kaldırılan ve zihne havale edilen cümleler hatırlatılarak, her iki ayetin arasında ilişki ve belîğ lüzumluluk gösteriliyor. O arada zikredilmeyen mukadder cümleler ise **"Teşebbüs ediniz. Teşebbüs şarttır. Öğreniniz ve tecrübe ediniz."** şeklinde tasvir ediliyor.**

Yani Kur'an hakkında bir itiraz ya da şüpheniz varsa delil getirin, delil getirmek ancak tecrübe ile mümkündür. Tecrübe talim ve eğitime bakar, talimde teşebbüsle başlar. Teşebbüs de şek ve şüphe ile başlar. Yani insan önce şüpheye düşer, şüphenin sevki ile şüpheye ait noktaların bulunması noktasından teşebbüse geçer teşebbüste talime iter, talim tecrübe kazandırır, tecrübe ise delile götürür. Siz de böyle bir teşebbüs ve tecrübe olmadığına göre Kur'an'da rayb yani şek ve şüphe yok demektir. Kur'an'ın kendinden emin bir şekilde haydi bir benzerini getiriniz, demesi onların ne kadar aciz ve çaresiz olduğuna işaret ediyor. Zira onlarda Kur'an'ı -haşa- alt edecek ne bir delil ne bir tecrübe ne bir talim ne bir şüphe var, onların ki kuru bir inattan ibaret.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 23,24](#)

"Kur'ân ile muaraza ve mübarezeyle çıkan insanların kuvveti Cenâb-ı Hak tarafından körleştirilerek, muarazayı yapabilecek kabiliyetten sukut ettirilmiştir... İ'câz, zevkîdir; târif ve tâbir edilemez." ifadelerini izah eder misiniz?

"Evet, Kur'ân ile muaraza ve mübarezeyle çıkan insanların kuvveti Cenâb-ı Hak tarafından körleştirilerek, muarazayı yapabilecek kabiliyetten sukut ettirilmiştir. Fakat Abdülkahir-i Cürcânî, Zemahşerî, Sekkâkî gibi belâgat imamlarınca, beşerin kuvveti Kur'ân'ın yüksek üslûp ve nazmına yetişemediğinden, aczi tezahür etmiştir. Bir de, Sekkâkî demiştir ki: "İ'câz, zevkîdir; târif ve tâbir edilemez." مَنْ لَمْ يَذُقْ لَمْ يَدْرَ Yani, fikriyle i'câzı zevketmeyen, târifle vakıf olamaz; bal gibidir."

"Lâkin Abdülkahir'in iltizam ettiği veçhe göre, i'câzı tarif ve tâbir etmek mümkündür. Biz de bu veçhi kabul ediyoruz."(1)

İmam Sekkâkî Kur'an'ın İ'cazı ancak belli bir ilmi mertebeye ve dereceye ulaşıp onu bizzat zevk ederek anlaşılır diyor. Hiç bal yememiş birisine balın tadını tarif etmek nasıl zor ve meşakkatli ise İ'cazı ilmi ile idrak edemeyen birisine de İ'cazı tarif ve tabir etmek aynı derecede zor ve meşakkatli bir iştir diyor. Belagat noktasından bu fikir bir ekoldür.

Abdülkahir-i Cürcânî bu fikrin aksine olarak i'cazın hiç ilmi olmayan birisine dahi tarif ve tabir edilmesinin mümkün olduğunu söyleyerek farklı bir ekol oluşturmuştur. Üstad Hazretleri de bu ekolü destekliyor ve eserlerinde bunun mümkün olduğunu ispat ediyor. Yirmi beşinci Söz ve . İşârâtü'l-İ'câz bunun misalleri ile doludur. Üstad Hazretleri belagatin çok ince ve latif nüktelerini eserlerinde beyan ve ispat ederek ikinci ekolün daha isabetli bir ekol olduğunu ortaya koymuştur. Nitekim hiçbir alt yapısı ve ilmi kariyeri olmayan birisi de Üstad Hazretlerinin eserlerinde İ'cazı zevk edebilir ve ediyor.

"Meselâ وَلَئِن مَسَّتْهُمُ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ ("And olsun, Rabbinin azâbından en küçük bir esinti onlara hafifçe dokunacak olsa..." Enbiyâ Sûresi, 21:46.) Bu cümlede, azâbı dehşetli göstermek için, en azının şiddetle tesirini göstermekle göstermek ister. Demek taklîli ifade edecek; cümlenin bütün heyetleri de bu taklîle bakıp ona kuvvet verecek. İşte, لَئِن lâfzı, teşkiktir. Şek killete bakar. مَسَّ lâfzı, azıcık dokunmaktır; yine killeti ifade eder. نَفْحَةٌ lâfzı, maddesi bir kokucuk olup killeti ifade ettiği gibi, sîgası bire delâlet eder. Masdar-ı merre tabir-i sarfiyesinde "biricik" demektir, killeti ifade eder. نَفْحَةٌ deki tenvin-i tenkirî, taklîli içindir ki, "O kadar küçük ki, bilinemiyor" demektir. مَنْ lâfzı, teb'îz içindir, "bir parça" demektir; killeti ifade eder. عَذَاب lâfzı, nekâl, ikab'a nisbeten hafif bir nevi cezadır ki, killete işaret eder. رَبِّكَ lâfzı, Kahrî, Cebbar, Müntakîm'e bedel yine şefkati ihsas etmekle killeti işaret ediyor. İşte, bu kadar killetteki bir parça azap böyle tesirli ise, ikab-ı İlâhî ne kadar dehşetli olur, kıyas edebilirsiniz diye ifade eder. İşte şu cümlede küçük heyetler nasıl birbirine bakıp yardım eder. Maksad-ı küllîyi, herbiri kendi lisanıyla takviye eder. Şu misal bir derece lâfız ve maksada bakar."(2)

Bu ayette Kur'ân'ın kelime ve cümlelerindeki düzen ve birbiriyle ilişkileri yönünde mucize oluşuna dair bir misal gösteriliyor. Yani ayetin her bir kelimesi ve kelimelerden oluşan cümlenin geneli, aynı maksat ve gayeyi gösteriyor ki bu cümlenin mucize derecesinde olduğunu gösteriyor. İnsan takatinin altından kalkabileceği bir cümle kelime ilişkisi değil.

Bir lafızda iç içe bir çok manalar vardır. Bu manalardan bir tanesi o lafzın efendisi ve ruhu hükmündedir. Yani lafzın hakiki manasıdır. Diğer manalar ise o asıl mana etrafında ona yardım ve kuvvet veren yan ve işari manalardır.

İşte lafzı kullanan Zat yan manalar ile asıl mana arasında bir ayırıcı vasfı koyması gerekir. Yani lafzı kullanan kişinin asıl anlatmak istediği mana ile lafız arasında kuvvetli bir bağ ve temas olması gerekir. Bu ayette bu husus i'caz derecesindedir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 23,24](#)

(2) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz, Birinci Şule.](#)

"Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, نَوْعٌ مُنْحَصِرٌ فِي الشَّخْصِ yani, bir şahısta inhisar etmiş bir nevidir." Bu cümleyi açıklar mısınız?

"Birinci vecih: Gaipten haber vermiştir ve ihbar ettiği gibi de muaraza vâki olmamıştır. Bakınız, milyonlarca Arabî kitap vardır ve bütün müellifler, dost olsun, düşman olsun, Kur'ân'ın üslûbunu taklit etmeye fevkalâde müştak oldukları halde, hiçbir müellif, hiçbir kitabında Kur'ân-ı Kerimin üslûbunu taklit etmeye muvaffak olamamıştır. Sanki Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, نَوْعٌ مُنْحَصِرٌ فِي الشَّخْصِ yani, bir şahısta inhisar etmiş bir nevidir. Binaenaleyh, Kur'ân-ı Kerim, ya bütün kitapların altındadır—bu, gülünç bir sözdür—veya bütün kitapların fevkinde, fevkalküll bir nâdiredir."(1)

"Bir şahısta inhisar etmiş bir nevidir." Yani bir şahsın elinde toplanmış yüzlerce tür ve çeşidi içine alan mucize bir kitaptır. Evet Kur'an öyle mucizevi bir kitap ki, bütün ilim ve hakikatlerin derlenip toparlandığı muazzam bir külliyyet içindedir. Bütün bu ilim ve hakikatlerin bir şahısta derlenmesi başlı başına bir mucize olup Allah kelamı olduğuna kati bir delildir. Zira bir insan ne kadar zeki ve kabiliyetli de olsa, bütün ilim dallarını ve onların özet hakikatlerini elinde derleyip toparlayamaz. Demek Kur'an derleyip toparlamış ise, bu insan kelamı olamayacağına kati bir alamet ve işarettir.

İslam'da ilm-i kelim, fıkıh, siyer, hadis, tefsir, belagat, siyaset ve benzeri ilim dalları ve bu dallar hakkında yazılmış yüz binlerce kitap ve çalışmaların hepsi, altı yüz sayfalık Kur'an içinden türemiş ve onun kaynağından esinlenerek yazılmıştır. Bu da gösteriyor ki, Kur'an yüz binlerce kitabı içinde barındıran külli bir enva ve külliyyetli bir türdür ve bir şahsın, yani Hazreti Peygamberimiz (asv)'in elinde inhisar etmiştir, yani derlenip toplanmıştır.

(1) bk. [İşarat'ül İ'caz, Bakara Suresi 23-24. Ayetlerin Tefsiri](#)

"Kur'ân'ın i'cazı, onların aczindedir. Aczleri ise, eserden olmayıp fiilden olduğuna işârettir. Yâni aczlerinin menşei; Kur'ân'ın misli değildir, o misli yapmaktandır." Bu ifade sarfe yaklaşımını teyit etmiyor mu?

İnsanların Kur'an'ın bir benzerini yapamaması hususunda alimler arasında iki farklı görüş oluşmuştur. Bu görüşten **birisi**, Kur'an nazım ve belagat noktasından mucize olduğu için, insanlar onu taklit etmekten aciz kalıyorlar,

Diğer görüş ise, insanlar imkan noktasından Kur'an'ın bir benzerini yapmaya güç yetirirler, lakin Allah insanların bu gücünü fiili olarak men ettiği için, benzerini yapmaya yeltenemiyorlar, şeklindedir. Yani birisi Kur'an'a bir nazire yapacağı zaman, Allah onun önüne bir engel çıkarıp o işi yapmasını önlüyor demektir.

Üstad Hazretleri bu hususu şu şekilde izah ediyor:

"Elcevap: İ'câz-ı Kur'ân'da iki mezhep var: Mezheb-i ekser ve râcih odur ki, Kur'ân'daki letâif-i belâgat ve mezâyâ-yı maânî, kudret-i beşerin fevkindedir."

"İkinci, mercuh mezhep odur ki, Kur'ân'ın bir sûresine muaraza kudret-i beşer dahilindedir; fakat Cenâb-ı Hak, mucize-i Ahmediye (a.s.m.) olarak men etmiş. Nasıl ki bir adam ayağa kalkabilir; fakat eser-i mucize olarak bir nebî dese ki, "Sen kalkamayacaksın," o da kalkamazsa mucize olur. Şu mezheb-i mercûha "*Sarfe Mezhebi*" denilir. Yani, Cenâb-ı Hak cin ve insi men etmiş ki, Kur'ân'ın bir sûresine mukabele edemesinler. Eğer men etmeseydi, cin ve ins bir sûresine mukabele ederdi. İşte, şu mezhebe göre, "Bir kelimesine de muaraza edilmez" diyen ulemanın sözleri hakikattir. Çünkü, madem Cenâb-ı Hak i'câz için onları men etmiş; muarazaya ağızlarını açamazlar. Ağızlarını açsalar da, izn-i İlâhî olmazsa kelimeyi çıkaramazlar."(1)

Mercuh racihin altı demek olduğu için, Üstad Hazretleri sarfe görüşünü değil, racih olan "*Kur'ân'daki letâif-i belâgat ve mezâyâ-yı maânî, kudret-i beşerin fevkindedir.*" fikrini esas alıyor. Zaten Risale-i Nurlarda meslek olarak bu esas üzerinde hareket ediyor. İşaratü'l İ'caz ve [Yirmi Beşinci Söz](#) bunun en somut göstergesidir.

"Birisi: Kur'ân'ın i'câzı, onların aczindedir. Aczleri ise, eserden olmayıp fiilden olduğuna işârettir. Yani aczlerinin menşei, Kur'ân'ın misli değildir, o misli yapmaktandır."(2)

İşaratü'l İ'caz'daki bu ibare, istikbalde buna fiilen cüret edip yeltenen olmayacağına işaret ediyor, diye anlamak, ya da bu görüş, ayetin o nüktesine daha mutabık düştüğü için, istimal edilmiş demek, daha isabetli olur diye düşünüyoruz.

Dipnotlar:

- (1) bk. [Mektubat, On Dokuzuncu Mektup](#)
- (2) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 23-24. Ayetlerin Tefsiri](#)

"Lüzumlu olmayan yerlerde veya zihinlerin istidadı olmayan meselelerde veyahut zamanın kabiliyeti olmayan noktalarda, bir fezleke ile icmal etmiştir, fûruatı akıllara havale etmiştir." cümlesini izah eder misiniz?

"Ve aynı zamanda, lüzum görülen meselelerde, ihtiyaca göre izahatta bulunmuştur. Lüzumlu olmayan yerlerde veya zihinlerin istidadı olmayan meselelerde veyahut zamanın kabiliyeti olmayan noktalarda, bir fezleke ile icmal etmiştir. Yani, esasları vaz etmiş, fakat o esaslardan alınacak hükümleri veya esasata bina edilecek fûruatı akıllara havale etmiştir."(1)

Kur'an, insanlık için gerekli ve ihtiyaç olan konuları en ince ayrıntısına kadar izah ve tafsil ederken, insanlık için gerekli ve ihtiyaç olmayan konuları da zikretmeyerek ya da özet olarak üzerinden geçerek gereksiz yere zihinleri meşgul etmemiştir. İzah edilmeyen hususların izah edilmeme gerekçelerine burada işaret ediliyor.

Bir kısmı lüzumlu ve gerekli olmadığı için izah edilmemiştir. Yani Kur'an meseleyi izah ederken muhatabın istifade ve faydasına bakıyor. Fayda vermeyecek gereksiz malumatların tafsilatı ile izah edilmesi belagate uygun düşmez.

Diğer bir kısmı, zihinlerin kabiliyetli olmamasından dolayı zikredilmemiştir. Mesela atomdan ve onun içindeki protondan ve nötrondan bahis açsa, muhatabın büyük bir kısmı bundan bir şey anlamaz ve anlayamaz. Zira zemin ve zaman müsait değildir. Öyle ise Kur'an meseleleri izah ve şerh ederken herkesin kavrayabileceği hususları zikrediyor.

Ama bunun yanında Kur'an, her meselenin esasını ve temelini zikredip yerleştirdikten sonra, geri kalan detay ve ferî meseleleri de akla havale edip insan zihnine bir hareket vermiştir. Yani Kur'an her meseleyi bizzat kendi tafsil etmeyip bir kısmını akla havale ederek, hem insana değer atfetmiş hem de eğitimde önemli bir metot olan insana etkenlik ve faallik vermiştir.

İnsan zihni Kur'an içinde matvi ve mahfi olan işaretlerin yardımı ile bir çok meselede edilgen değil etken olmuştur. Bu yüzden üç yüz elli bin tefsir kaleme alınmıştır. Bu kaide maddi ve manevi her hususta böyledir. Bir çok detaya ait inanç noktaları Kur'an esaslarının içinde ahz edilmiştir. İlm-i kelamdaki bir çok itikadi ve manevi hususlar, içtihadidir ve akli tefekkürün neticesidir.

- (1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, Âyet: 23, 24](#)

"Yaratılışa ve maddiyata dair meselelerde Kur'an müphem geçmiştir." dedikleri ikinci şüphelerine cevap, kısmını açıklar mısınız?

"Yaratılışa ve maddiyata dair meselelerde Kur'ân müphem geçmiştir." dedikleri ikinci şüphelerine cevap, şöyle ki:"

"Şecere-i âlemde, meylü'l-istikmâl vardır. Yani, kâinatın, bir ağaç gibi, bütün zerrâtı ve eczası kemâle meyleder ve kemâle doğru yürümektedirler. O umumî meylü'l-istikmâlden ayrı olarak, insanda da meylü't-terakki vardır. Bu meylü't-terakki çekirdek gibidir; neşvünemâsı pek çok tecrübeler vasıtasıyla olur ve çok fikirlerin mahsulü olan neticelerin içtimâıyla teşekkül ve tevessü etmekle fûnunu intaç eder. Bu fûnun da, mürettebedir. Yani her ikinci fen, birincisinin neticesidir. Birincisi olmasa, o olamaz. Birincisinin ona mukaddeme ve ulûm-u mütearife hükmünde olması şarttır."

"Buna binaen, bundan on asır evvel gelen insanlara fûnun-u hâzırayı ders vermek veya garip meselelerden bahsetmek, onların zihinlerini şaşirtmaktan ve o insanları safsatalara atmaktan gayrı bir fayda vermezdi. Meselâ, Kur'ân-ı Kerim, '*Ey insanlar! Şemsin sükûnuna, arzın hareketine ve bir katre su içinde binlerce hayvanatın bulunduğu dikkat ediniz ki azamet-i İlâhiyeyi anlayasınız.*' demiş olsaydı, bütün o zamanların insanlarını tekzibe sevk etmiş olurdu. Çünkü hiss-i zahirîye muhaliftir. Maahaza, on asırdan beri gelip geçen insanları şaşirtmak, yalnız fûnun-u cedidenin zuhurundan sonra gelen insanları memnun etmek, makam-ı irşada muhalif olduğu gibi, ruh-u belâgatle de kabil-i telif değildir."(1)

Kainatta gelişim kanunu gereğince her şey basitten mükemmele doğru ilerleyerek gelişir. Mesela insan önce bebeklik, sonra çocukluk, sonra gençlik ve son olarak ihtiyarlık evlerinden zaman ve müddet içinde gelişerek büyür.

Bu kanun maddi ilimlerde de aynıdır. İlk insanların dönemindeki maddi ilimler ve teknik ilkel ve bebeklik döneminde idi. Bu zamanla peyderpey gelişerek günümüze kadar devam etti. Şimdiki teknik ve ilim bir cihetle en kemal dönemini yaşıyor.

Kur'an zaman olarak günümüzden bin dört yüz yıl önce nazil olduğu için, o dönemin insanlarına günümüzün tekniğinden açıkça bahsetmiş olsa idi o dönemin insanları bunu anlamakta ve hazmetmekte zorluk çekip inkar edeceklerdi. Bu yüzden Kur'an belagat gereği teknik gelişmeleri ya üstü kapalı olarak ya da işaret nevinden zikretmiştir.

Kur'an şayet bin dört yüz yıl önce açık bir üslup ile trenden, uçaktan, bilgisayardan bahsetse idi, belki bizim zamanımız için çok hoş olurdu, lakin o dönemden bu yana on iki asırdaki insanlara büyük bir haksızlık ve zulüm yapmış olurdu. İşte haksızlık ve yanlışlığa düşmemek için Kur'an öyle belîğ ve mükemmel bir üslup kullandı ki ne bu asır nasipsiz kaldı ne de o dönem insanları haksızlığa uğratıldı.

Özet olarak, Kur'an'ın maddi ilimlerden açıkça bahsetmemesi eksiklik değil mükemmel bir belagat ölçüsüdür.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 23 ve 24. Ayetlerin Tefsiri.](#)

Allah ayetlerde neden Hz. Muhammed (s.a.v) dili ile konuşuyor; bu konu Risalelerde nerede geçiyor?

"Kur'an-ı Kerim'de müteşabihat vardır" dedikleri birinci şüphelerine cevap:"

"Evet, Kur'an-ı Kerim, umumi bir muallim ve bir müşiddir. Halka-i dersinde oturan, nev-i beşerdir. Nev-i beşerin ekserisi avamdır. Müşidinin nazarında ekall, eksere tabidir. Yani, umumi irşadını ekallin hatırı için tahsis edemez. Maahaza, avama yapılan konuşmalardan havas hisselerini alırlar. Aksi halde, avam, yüksek konuşmaları anlayamadığından, mahrum kalır."

"Ve keza, avam-ı nas, ülfet ettikleri üsluplardan ve ifadelerin çeşitlerinden ve daima hayallerinde bulunan elfaz, maani ve ibarelerden fikirlerini ayıramadıklarından, çıplak hakikatleri ve akliyatı fahmedemezler. Ancak, o yüksek hakaikin, onların ülfet ettikleri ifadelerle anlatılması lazımdır. Fakat Kur'an'ın böyle ifadelerinin hakikat olduğuna itikad etmemelidirler ki, cismaniyet ve cihetiyet gibi muhal şeylere zahip olmasınlar. Ancak o gibi ifadelere, hakaikçe geçmek için bir vesile nazarıyla bakılmalıdır."

"Mesela, Cenab-ı Hakkın kainatta olan tasarrufunun keyfiyeti, ancak bir sultanın taht-ı saltanatında yaptığı tasarrufla tasvir edilebilir. Buna binaendir ki, الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ayetinde kinaye tariki ihtiyar edilmiştir. Hissiyatı bu merkezde olan avam-ı nasa yapılan irşadlarda, belagat ve irşadın iktizasınca, avamın fehimlerine müraat, hissiyatına ihtiram, fikirlerine ve akıllarına göre yürümek lazımdır. Nasıl ki bir çocukla konuşan, kendisini çocuklaştırır ve çocuklar gibi çat-pat ederek konuşur ki, çocuk anlayabilsin. Avam-ı nasın fehimlerine göre ifade edilen Kur'an-ı Kerimin ince hakikatleri, التَّنَزُّلَاتُ إِلَى الْإِلَهِيَّةِ إِلَى عُقُولِ الْبَشَرِ ile anılmaktadır. Yani, insanların fehimlerine göre Cenab-ı Hakkın hitabatında yaptığı bu tenezzülât-ı İlahiye, insanların zihinlerini hakaikten tenfir edip kaçtırmamak için İlahi bir okşamadır. Bunun için, müteşabihat denilen Kur'an-ı Kerimin üslupları, hakikatlere geçmek için ve en derin incelikleri görmek için, avam-ı nasın gözüne bir dürbün veya numaralı birer gözlüktür."

"Bu sırra binaendir ki, büleğa, büyük bir ölçüde ince hakikatleri tasavvur ve dağınmık manaları tasvir ve ifade için istiare ve teşbihlere müracaat ediyorlar. Müteşabihat dahi ince ve müşkil istiarelerin bir kısmıdır. Zira müteşabihat, ince hakikatlere suretlerdir."(1)

Yukarıda Üstad'ın ibarelerinden de anlaşılacağı üzere Kur'an'ın muhatap kitlesi hem insan hem de

insanlar içinde avamlar olduğu için üslup da muhatabın seviyesine göre oluyor.

Kur'an-ı Kerim'in üslubu şayet yüksek ve azametli olsa idi; insanların çoğunluğu onu anlamayıp inkar edeceklerdi. Hazreti Musa (as) gibi azametli bir peygamber Allah'ın tenezzülsüz bir lema kelimede tecellisine dayanamayıp bayılıyor. Kaldı ki avam insanlar bu tarz kelimeye hiç tahammül edemezdi ve nihayetinde inkar ederlerdi. İşte Allah, rahmet ve şefkatinden dolayı kelamını insanların seviyesine tenezzül ederek göndermiştir. Bu yüzden üslupta insanın üslubu hakimdir. Bunda yadırganacak bir durum yoktur.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 23-24. Ayetlerin Tefsiri.](#)

Bir sözün güzelliği, mükemmelliği, yüksekliği ve derinliği dört unsura bağlıdır: Mütekellim, muhatap, maksat ve makam. Bunlardan maksat nedir, biraz açar mısınız?

Bir askeri kışla düşünelim. Ortada bir emir varsa, asker önce emir verenin kim olduğuna bakar. Şayet yetkili birinden ise emri dikkate alır; sıradan bir askerden ise duymaz ve umursamaz. Bu noktadan bir onbaşı kalkıp bölüğe emir veremez.

Diğer yandan bir avam ve ami adam kalkıp fetva ve içtihat bulunamaz. Şayet vermeye kalksa, tıpkı onbaşının durumu gibi olur. Fetva ve içtihat ancak ehline ait bir sıfattır. Fetva makamında olmayan birisinin fetvası dikkate şayan değildir.

"**Kime söylemiş**" sözü, söylenen sözün muhatabın haline uygun olup olmadığına işaret ediyor. Peygamber Efendimiz (asv) bir bedeviye hitap ederken, onun halini ve seviyesini dikkate alıp ona göre hitap ediyor. Ya da onun özel bir durumuna hitap ediyor. Şimdi bu özel durumu alıp genelleştiresek ve bütün insanlığa yaysak, insanların yolunu daraltmış oluruz. Özeli genel yapmış oluruz ki, bunda fayda yoktur.

Mesela, Peygamber Efendimiz (asv) cimri bir bedeviye "**En güzel şey cömertliktir.**" derken, korkak birisine de "**En güzel şey cesarettir.**" diyor. Burada bir tutarsızlık ve çelişki yoktur, sadece muhatabın haline uygun ıslah metodu var. Bunları bilmeyen cahiller, -haşa- "*Peygamber burada böyle derken, şurada başka diyor...*" diyerek şüpheye düşüyorlar.

Niçin söylemiş sözü ise, söylenen şeyin gerekçelerine işaret ediyor. Hukukta hükmün illeti hükmün ana dayanağıdır. Yani insanlar bir emir ya da yasağın gerekçelerini anlamadan ona uyması zordur. Bu sebeple bir şeyin illeti yani gerekçesi bilinmeden anlatılması yanlışlara sebep olabilir.

Mesela, Peygamber Efendimiz (asv) ateşte pişirilmiş bir yemeği yedikten sonra abdest alır. Ebu Hureyre (ra) bu harekete binaen "*Ateşte pişmiş yemek abdesti bozar.*" diye bir hüküm veriyor. Sahabenin büyük müçtehitlerinden İbn-i Mesud (ra) hemen duruma müdahil olur ve der; "*Abdest alma gerekçesine yani illetine bir karine bir ip ucu yok iken, neden hüküm verdin.*" diyerek durumu düzeltir. Demek bir şeyin hangi maksat ve hangi gerekçe ile söylendiği çok önemli bir husustur.

Bunlar bilinmeden hükme gitmek yanlış olur.

Üstad Hazretlerinin şu sözleri de bu manaya işaret ediyor:

"İkinci nükte: Bazan olur ki, iki adamın söyledikleri bir söz, bir kelâm, mütefavit olur; birisinin cehline, sathîliğine; ötekisinin ilmine, maharetine delâlet eder. Şöyle ki:"

"Bir adam, düşünmeden, gayr-ı muntazam bir surette söyler; ötekisi, o sözün evvel ve âhiline bakar, siyak ve sibakını düşünür ve o sözün başka sözlerle münasebetlerini tasavvur eder ve münasip bir mevkide, münbit bir yerde zer' eder. İşte bu adamın şu tarz-ı hareketinden, derece-i ilim ve marifeti anlaşılır. Kur'ân-ı Kerimin fenlerden bahsederken aldığı fezlekeler, bu kabil kelâmlardandır."(1)

Burada ne söylendiğinin değil, nasıl ve ne makamda söylediğinin önemine vurgu yapılıyor. İlimde rasih ve derin olan birisi, hangi sözü hangi makamda ve ne suretle söyleyeceğini çok iyi bilir ve makamında söylediği o söz onun ne kadar derin ve vukufiyetli birisi olduğuna işaret eder.

Aynı sözü bir cahil söyler, ama makamına ve ne suretle söyleneceğine dikkat etmediği için söz yerini bulmaz. Bu da onun ne denli yüzeysel ve cahil olduğunu gösterir. Demek sözü söylemek kadar, ne makamda ve ne suretle söyleyeceği de o kadar önemlidir. Öyle olmamış olsa idi, herkes her sözü ezberleyip söylemek ile alim olurdu.

Allah bir kelamı ifade ederken, bütün ayetlerin mana yapısına ve uyumuna dikkat eder, aralarında bir irtibat kurar ve çelişmeyecek bir şekilde beyan eder. Aynı kelamı bir insan dese, sadece kendi basit ve cüzi tasavvurundaki manaları yükleyebilir. Öyle ise Kur'an'daki kelimelere beşeri kelam nazarı ile bakmamak gerekiyor. Söz aynı, ama makam ve manevi irtibatları çok farklıdır. Birisini Allah sonsuz ilmi ile söylüyor, diğerini ise insan cüzi ve sönük fikri ile söylüyor.

Altı yüz sayfalık bir insan kitabı üstüne bin tefsir yazılmaz. Ama altı yüz sayfalık Kur'an üstüne üç yüz elli bin tefsir yazılmıştır. Demek "kelamı kim kime hangi makamda söylemiştir" yönü, en az kelamın kendisi kadar önemlidir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 23,24](#)

Dava şuuru ve incelikleri: "İnsan bir fennin esaslarını ve o fennin hayatına taalluk eden noktaları bilmekle, yerli yerince kullanmasına vâkıf olduktan sonra, davasını o esaslara bina etmesi, o fende mahir ve mütehassıs olduğuna delildir." Bu metni "fen" kelimesinin yerine "dava şuuru" diyerek okursak nasıl anlamamız gerekir?

Bir insan bilmediği veya vakıf olmadığı bir ilimden kendi davasına delil ve ispat getiremez. Ancak o ilmi, en can alıcı noktasına varıncaya kadar vakıf olduktan sonra davasına delil ve ispat olarak getirebilir. Yoksa yüzeysel ve kısıtlı bir malumatla insanlığın önüne çıkıp meydan okumak kabil değildir.

Bir insanın bir ilimde uzman ve mütehassıs olduğunu da o ilmin esaslarına nüfuz etmesinden ve o fennin özüne vakıf olmasından anlarız. Her ilmin özüne ve ruhuna işaret eden özlü ve köklü cümleleri vardır ki bunu da ancak uzmanı vakıf olabilir.

Kur'an içindeki bu kabilden cümle ve formüller, Kur'an'ın bütün ilimlere vakıf ve hakim olduğunu gösteriyor. Halbuki bir insan ne kadar zeki ve dahi de olsa ancak birkaç ilimde uzman olabilir, bir insanın bütün ilimlerde uzman ve mütehassıs olması kabil değildir. Öyle ise Kur'an, Hazreti Muhammed (asm)'in değil, Allah'ın kelimidir. Zira Kur'an bütün ilimlerin özüne ve ruhuna işaret eden belîğ ve özlü cümleleri sarf etmekle mucize olduğunu insanlığa ilan ve ispat ediyor. Bu paragrafta bu ince manaya işaret ediliyor.

Ama bu inceliği dava şuuruna tatbik edersek, davasına hakim ve vakıf olan birisi davasına hizmet noktasında çok verimli ve etkili olabilir. Yoksa kendi davasını hazmetmemiş, özüne vakıf olamamış birisinin davasına verimli olabilmesi mümkün değildir. Öyle ise önce kendimizin davamızı hazmetmemiz ve vakıf olmamız gerektiği esası ortaya çıkıyor.

Davasına hakim olan birisi münazara ve tartışmaya da hakim olur diyebiliriz.

Dördüncü nükte: Cemaatte olan kuvvet fertte yoktur. Mesela, çok iplerin heyet-i mecmuasının teşkil ettiği urgandaki kuvvet, ipler birbirinden ayrı olduğu zaman bulunmaz. Bu nüktenin burada zikrinden kasıt nedir?

"Dördüncü nükte: Cemaatte olan kuvvet fertte yoktur. Meselâ, çok iplerin heyet-i mecmuasının teşkil ettiği urgandaki kuvvet, ipler birbirinden ayrı olduğu zaman bulunmaz."

"Bu nükteler göz önüne getirilmekle o Hazretin sayfası okunmalıdır. Evet, o Zâtın bütün âsârı, sîretleri, tarihçe-i hayatı ve sair ahvâli, onun pek büyük, azîm ve ahlâk sahibi olduğuna şehadet ediyorlar. Hattâ düşmanları bile onun ahlâkça pek yüksekliğinden dolayı kendisini "Muhammedü'l-Emîn" ile lâkaplandırmışlardır."(1)

Peygamber Efendimiz (asv)'in peygamberliğine işaret edip ispat eden deliller, hem çoktur hem de kuvvet ve sağlamlık noktasından muhtelifdir. Bir delil tek başına düşünüldüğünde bir ip gibidir, ama bütün deliller topluca düşünüldüğü zaman adeta kopmaz, çok sağlam bir urgan gibi olur. Şayet bir delil seni tatmin etmez ise, bütün delilleri kendi aleminde bir urgan gibi toplayıp sağlam bir imana sahip olabilirsiniz, denilmek sureti ile evham ve şüphelere darbe vuruluyor.

Kur'an'ın benzeri konusunda; mucizenin benzerini Allah'tan başka kimse yapamaz. Peki Kur'an'ın Arapça metninin anlamı gibi, anlamlı bir cümle de mi yazılamaz, mucize tam olarak nedir?

Neden çok iyi Türkçe konuşan birisi Necip Fazıl gibi şiir yazamıyor. Neden Mehmet Akif gibi bir İstiklal Marşı'nı sıradan bir adam yazamaz?.. Demek kelimelerle bir şiir yazmanın veya bir metin oluşturmanın çok dereceleri ve mertebeleri var. Yani cümle oluşturmak ve kitap telif etmek her insanın harcı değildir. Ya da aynı kelimeleri kullanmak veya aynı dili konuşmak iki insan arasındaki cümle kurma kabiliyetini eşit hale getirmiyor.

Edebiyat ve belagat ilmi tamamen bu cümle ve kelimelerin kullanım biçimlerini inceliyor. Cümle ve kelime kullanmak da böyle derin mertebe ve dereceler vardır ki, kimini değerli ve erişilmez kimini de sıradan ve basit kılıyor.

Mucize, insanın yapmaktan aciz kaldığı iş ve eylem demektir. Allah, Kur'an'ı öyle bir şekilde telif ve tanzim etmiş ki, insanlar bu kitabın bir benzerini taklit edemiyor ve bu hususta aciz kalıyor. Nasıl sıradan adamın yazdığı bir şiir dörtlüğü Necip Fazıl'ın yazdığı bir dörtlük yanında sönük kalıyorsa, insanların yazmış olduğu kitaplar ve ya kurduğu cümleler Allah'ın kitabının yanında gayet basit ve sönük kalıyor. Bu da Kur'an'ın nazım yönünden yani cümle ve kelimelerin tertip ve tanzimi yönünden mucize ve erişilmez olduğunu ispat ediyor.

Kur'an'ın taklit edilemez bir mucize olması sadece nazım ve mana yönünden değildir. Kur'an'ın yedi yönü ile mucize olması ve her kelimada harika bir belagat ve mana genişliği bulunması sebebi ile kelamın sahibi kelamın içinde parlıyor veya görünüyor. Eser müessirine, sanat sanatkarına işaret ettiği gibi, Kur'an da sahibi olan Allah'a işaret edip onun sözü olduğunu ilan ve ispat ediyor. İnsanların onu taklitten aciz kalması onlarca mucizesi karşısında insanlığın varlık gösterememesi, kati olarak beşer kelamı olamayacağını gösteriyor ve gerçek sahibine işaret ediyor.

Üslup, muhatabın insan olmasından dolayı elbette insani bir üsluptur. Lakin Kur'an'ın yedi yönü ile i'caz ve içinde kırk nevi mucizenin bulunması da onun beşer kelamı olmadığını en büyük ispatıdır. Allah, zatına yakışır bir üslup ile konuştuğu için kimse bu konuşmayı taklit edemez, o konuşmanın haşmet ve azametini yetişemez.

Cümleler içinde anlam dereceleri de muhtelifdir. Bir insanın cümlesinde on mana varsa aynı ebatta olan Allah'ın bir cümlesinde binlerce mana bulanabilir. Burada Kur'an'ın anlam yönünden mucize olması başka cümlelerin anlamsız olduğu anlamına gelmez.

Mesela, İmam Gazali bir cümle kurar, bu cümle bir kitap değerindedir. Sıradan bir adam bir cümle kurar, bu cümle de ebatı değerindedir. Şimdi buna bir anlamlı diğeri anlamsız denilmez; biri belîğ diğeri ise sıradan bir cümle denir.

İşte Kur'an karşısında insanların telif etmiş olduğu anlamlı cümle ve kitapları sıradan ve basit kalıyor bu da Kur'an'ın onlar içinde bir imtiyazı olduğunu gösteriyor. Nasıl çok güzel bir adam Hazreti Yusuf (as)'in güzelliği yanında sıradan kalıyorsa, insanlarca harika addedilen cümle ve kitaplar da mucize derecesinde bulunan Kur'an yanında sıradan ve sönük kalıyor, demektir. Yoksa insanların eserleri anlamsız ve değersiz demek değildir.

Kur'an-ı Kerim'in mükemmel bir belagatı olduğunu ve başka bir insanın bunu yazamayacak seviyede olmasını nasıl anlarız?

"Üçüncü tarık: Belâgat imamlarından meşhur Câhız'ın tahkikatına göre, Arap edip ve beliglerinin Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmın dâvâsını kalemle iptal etmeye tarife gelmez derecede ihtiyaçları vardı. Ve o Hazrete karşı olan kin, adavet ve inatlarıyla beraber, en kolay, en yakın, en selim olan kalem ve yazı ile muarazayı terk ve en uzun, en müşkül, en tehlikeli ve şüpheli seyf ve harp ile mukabeleye mecburen iltica ettiler. Suret-i kat'iyede bundan anlaşıldı ki, Kur'ân'ın benzerini yapmaktan âciz kalmışlardır. Zira, her iki yolun arasındaki farkı bilmeyenlerden değildiler."

"Binaenaleyh, birinci yol iptal-i dâvâ için daha müsait iken onu terkedip, hem malları, hem canları tehlikeye atan başka bir yola sülûk eden, ya sefihtir -halbuki Müslüman olduktan sonra siyaset-i âlemi eline alanlara sefih denilemez- veya birinci yola sülûktan kendilerini âciz görmüşlerdir. Onun için kalem yerine seyfe müracaat etmişlerdir."(1)

Üstad Hazretlerinin, Cahız gibi bir belagat üstadının lisanı ile söylediği bu sözler, Kur'an'ın belagat noktasından insanlar tarafından taklit edilmesinin imkansız olduğunu, çok kati bir surette gösteriyor. Zira Arapların dahileri ve belagatta da üstad olan bu insanların, bir iki kalem oynatmak gibi kolay bir yol dururken, savaşı seçmeleri; Kur'an'ın kalem ile mağlup edilemeyeceğinin en somut delilidir. Bizim gibi avam ve belagattan anlamayan insanların, en azından bu kıyas yolu ile Kur'an'ın belagat noktasından ne denli mükemmel ve mucize olduğunu anlaması mümkündür. Nitekim Üstad Hazretleri **İşârâtü'l-İ'câz** adlı eserinde bunun numunelerini ve delillerini çokça göstermiştir. Ayrıca **[Mucizat-ı Kur'aniye Risalesi](#)** (Yirmi Beşinci Söz) bu konuyu teferruatlı şekilde ele almıştır.

(1) bk. **[İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi 23. Ayet Tefsiri.](#)**

Kur'an'ın gayrimüslimler hakkındaki ifadelerinde bazen yumuşak, bazen de sert ifadeler vardır. Risalelerde bu konuda bir açıklama var mıdır?

"Amma muhakkikîn-i ulema tarafından, Kur'ân'ın vücuh-u i'câzı hakkında ihtilâf vâki olmuştur.

Yani, i'câzını intaç eden cihazlar çoktur. Herbir muhakkik, bir cihazı tercih ve ihtiyar etmiştir; aralarında muhalefet, musademe yoktur."

"İ'câzın vecihleri:

- 1. Gaipen, istikbâlden haber vermesi.**
- 2. Âyetlerinde tenakuz, tehalüf, hatâ bulunmaması.**
- 3. Nazım ile nesir arasında, ediplerce gayr-ı malûm bir üslûbu ihtiyar etmesi.**
- 4. Okur-yazar olmayan bir zattan sudur etmesi.**
- 5. Takat-i beşeriye fevkinde ulûm ve hakaiki ihata etmesi gibi pek çok şeylerdir."(1)**

Üstad'ın yukarıda da ifade ettiği gibi; Kur'an ayetleri arasında herhangi bir çelişki ve tutarsızlık yoktur. Zahirde çelişki gibi duran şeyler, makam ve muhatabın seviyesine uygun hareket etmekten ibarettir. Yani savaş meydanında tatlı dil nasıl abes ise, tatlı dilin gerekli olduğu yerde savaş naraları atmak aynı derece abestir. Kur'an yeri gelir tatlı bir üslup ile insanların ekserisini hidayete çağırır. Yeri gelir hidayete kabiliyeti kalmamış zararlı düşmanlara haddini bildirir. Bu ifadeler arasında çelişki yoktur, halin gereğine uygun söz sarf etme vardır. Zaten edebiyatta da belagat bu şekilde tarif edilmiştir. Yani **muktezayı hale mutabık** söz söylemek.

Kur'an ayrıca Müslümanlar için bir kimlik tanımlaması yapıyor. Yani sizin dininiz bu, onların şu şeklinde. Bu tutarsızlık değil, İslam ümmetinin korunması ve İslam kültürünün bir kimlik tanımlamasıdır. Nitekim tarihte kimliği zayıf nice toplumlar, kuvvetli kimlikler içinde asimile olup gitmişlerdir. Şayet İslam Müslümanlar için kuvvetli ve şahsiyetli bir kimlik tanımlamaz ise; Müslümanlar da zamanla asimile olup giderler. Nasıl her ülkenin bir bayrağı, bir sembolü, bir kimliği varsa İslam dininin de bir bayrağı, bir sembolü, bir kimliği olacaktır.

Ödül ve ceza kavramı fitri ve evrensel bir kavramdır. İnsanların terbiyesinde sadece ödül yöntemi tatbik edilse insan terbiye olmaz, sadece ceza yöntemi tatbik edilse bu da yanlıştır. Her ikisinin dengeli tatbik edildiği bir terbiye sistemi olması gerekir. Kur'an'ın ifadelerinde ümit ve korku, ödül ve ceza, şefkat ve azap, tatlı ve yumuşak dilin yanında sert ve ikaz edici üslup dengeli ve beraber bulunur. Bunlardan birisinin dozajı eksik ya da fazla olsa tesir ve iksir gider. Safsata hümanist felsefenin iddia ettiği gibi tek taraflı sevgi ve şefkat mümkün değildir. Ceza ve ikaz yaratılış ve terbiyenin diğer kanadıdır. Kuş tek kanatla nasıl uçamaz ise, mürebbi de tek tarz ve yöntemle neticeye varamaz. Bu yüzden Kur'an çift kanatla terbiye veya tecziye ediyor.

İslam dininde ehlikitap tanımına giren Hristiyan ve Yahudilerden kızmak, onlarla ticaret yapmak, komşuluk etmek, onlarla teşriki mesai etmek, hatta onlarla bazı noktalarda dost olmak caizdir. Ayette yasaklanan husus; onların yanlış inanç ve örflerine bulaşmamak noktasıdır. Yoksa onlarda hak ve doğru olan şeylerin alınıp verilmesinde bir sakınca yoktur.

Ayetin sadece mealine bakıp hüküm vermek hem caiz değil, hem de sağlıklı bir yaklaşım değildir. Zira meal Kur'an değildir, onun eksik ve kısır bir tercümesidir. Bu sebeple bir ayeti sağlıklı ve istikametli anlamak için tefsirlere bakmak gerekir. Yoksa bizim kendi anlayışsızlık ve tutarsızlığımızı Kur'an'a mal etmek ya da ondan zannetmek, insanı tehlikeli yerlere götürür. Şayet anlamadığımız bir ayet olursa, tenkit yerine "**bir tabiri, bir tefsiri, bir tevili vardır**" deyip, onun hakiki manasını araştırmamız en istikametli yol olur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 23,24](#)

Detaylı bilgi için tıklayınız: [DİNLER ARASI DİYALOG.](#)

Mütenâsip olan eşya arasında meyil ve cezbe vardır. Yani, birbirine temayül ederler ve yekdiğerini celb ederler, aralarında ittihad olur. Fakat birbirine zıt olan eşyanın aralarında nefret vardır, çekememezlik olur. Cümlesini açıklar mısınız?

Üçüncü nükte: Mütenâsip olan eşya arasında meyil ve cezbe vardır. Yani, birbirine temayül ederler ve yekdiğerini celb ederler, aralarında ittihad olur. Fakat birbirine zıt olan eşyanın aralarında nefret vardır, çekememezlik olur. İşarat-ül İ'caz

Yapmacık ve suni hareketler iticidir. Doğal ve samimi hareketler çekicidir. İki zıt şey bir yerde cem olamaz. Bir insanda korkaklık mizaç olmuşken; cesur ve kahraman olması düşünülemez. Korkaklık cesareti iter barındırmaz. Cimrilik cömertliği kovalar vesaire.. Karakter ve mizacı düzgün olan bir insana güzel huylar yakışır ve o güzel huyları mıknaıs gibi kendine çeker. Karakteri ve mizacı bozuk olan insanda da güzel huy olmaz, güzel şeyleri kendinden uzaklaştırır.

Allah resulünün hayatına bakıldığında, güzel ahlaklar ve huylar onda cem olmuştur. Bu da gösterir ki, onun mizaç ve karakteri en kamil noktadadır. Yoksa bozuk mizaç ile güzel ahlak beraber bir insanda toplanmaz.

Risale-i Nurlarda kırk yaş ile ilgili bir bölüm var mı? Ahkaf suresi 15. ayet için "Kırk yaş duası" deniyor, bu yaş döneminin hikmetleri, sırları ne olabilir?

"Biz insana, anne ve babasına güzel muamele etmesini emrettik. Zira annesi onu nice zahmetlerle karnında taşımış ve nice güçlüklerle doğurmuştur. Çocuğun anne karnında taşınması ve süttten kesilmesi otuz ay sürer. Nihayet insan, gücünü kuvvetini bulup daha sonra kırk yaşına girince "Ya Rabbî!" der, "Gerek bana, gerek anneme babama lütfettiğin

nimetlerine şükür yoluna beni sevket. Senin razı olacağın makbul ve güzel iş yapmaya beni yönelt ve bana salih, dine bağlı, makbul nesil nasib eyle! Rabbim! Senin kapına döndüm, ben sana teslim olanlardanım.” (Ahkaf, 46/15)

Kırk yaş ile ilgili Risale-i Nurlardaki değerlendirmeler şu şekildedir:

"Ve keza, o Zâtın (a.s.m.) dört yaşından kırk yaşına kadar geçirmiş olduğu gençlik devresinde bir hilesi, bir hıyaneti görülmemiş ve bir yalanı işitilmemiştir. Eğer o Zâtın yaratılışında, tabiatında bir fenalık, bir kötülük hissi ve meyli olmuş olsaydı, behemehal gençlik saikasıyla dışarıya verecekti. Halbuki bütün yaşamı, ömrünü kemal-i istikametle, metanetle, iffetle, bir ittırad ve intizam üzerine geçirmiş, düşmanları bile hileye işaret eden bir halini görmemişlerdir."

"Ve keza, yaş kırka baliğ olduğunda, iyi olsun, kötü olsun ve nasıl bir ahlâk olursa olsun, rüşuh peyda eder, meleke haline gelir, daha terki mümkün olmaz. Bu Zâtın tam kırk yaşının başında iken yaptığı o inkılâb-ı azîmi âleme kabul ve tasdik ettiren ve âlemi celp ve cezb ettiren, o Zâtın (a.s.m.) evvel ve âhir herkesçe malûm olan sıdk ve emaneti idi. Demek o Zâtın (a.s.m.) sıdk ve emaneti, dâvâ-yı nübüvvetine en büyük bir burhan olmuştur."(1)

"ALTINCI SUALİNİZ: Sinn-i kemal itibar olunan kırk yaşında nübüvvetin gelmesi ve ömr-ü saadetlerinin altmış üç olmasındaki hikmet nedir?"

"Elcevap: Hikmetleri çoktur. Birisi şudur ki: Nübüvvet gayet ağır ve büyük bir mükellefiyettir. Melekât-ı akliye ve istidâdât-ı kalbiyenin inkişafı ve tekemmülü ile o ağır mükellefiyet tahammül edilir. O tekemmülün zamanı ise kırk yaşdır. Hem hevesât-ı nefsâniyenin heyecanlı zamanı ve hararet-i gariziyenin galeyanlı hengâmı ve ihtirâsât-ı dünyeviye'nin fevranlı vakti olan gençlik ve şebabiyet ise, sırf İlâhî ve uhrevî ve kudsî olan vezâif-i nübüvvet'e muvafık düşmüyor. Kırktan evvel ne kadar ciddî ve hâlis bir adam olsa da, şöhretperestlerin hatırlarına, "Belki dünyanın şan ve şerefi için çalışır" vehmi gelir. Onların ithamından çabuk kurtulamaz. Fakat kırktan sonra, madem kabir tarafına nüzul başlıyor ve dünyadan ziyade âhiret ona görünüyor. Harekât ve a'mâl-i uhreviyesinde çabuk o ithamdan kurtulur ve muvaffak olur. İnsanlar da sûizandan kurtulur, halâs olur."

"Amma ömr-ü saadetinin altmış üç olması ise, çok hikmetlerinden birisi şudur ki: Şer'an ehl-i iman, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâmı gayet derecede sevmek ve hürmet etmek ve hiçbir şeyinden nefret etmemek ve her halini güzel görmekle mükellef olduğundan, altmıştan sonraki meşakkatli ve musibetli olan ihtiyarlık zamanında, Habib-i Ekremini bırakmıyor; belki imam olduğu ümmetin ömr-ü galibi olan altmış üçte Mele-i Âlâya gönderiyor, yanına alıyor, her cihette imam olduğunu gösteriyor."(2)

Kırk yaş insan için en kemal ve güzel yaştır. İnsanın bütün kabiliyet ve melekeleri bu dönemde kökleşir ve yerleşir; insan tam bir kişilik ve karakter kazanır. Onun için bu yaşta ve öncesinde tedbirli olmak gerekiyor. İnsan ne üzerine yaşarsa o kırk yaşında sağlamlık kazanır.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara suresi 23 ve 24. ayetlerin tefsiri](#)

(2) bk. [Mektubat, Yirmi Üçüncü Mektup](#)

Şemsin bizim için lamba olması zahir delildir, uzaydaki vaziyeti ve hendesesindeki intizam hafi delildir. Kelamcılara zahir delil, yani eşyanın menfaatları daha kavidir, felsefecilere zaif görünür, ifadelerini açıklar mısınız?

"Ey insanlar! Şemsin sükûnuna, arzın hareketine ve bir katre su içinde binlerce hayvanatın bulunduğu dikkat ediniz ki azamet-i İlâhiyeyi anlayasınız." demiş olsaydı, bütün o zamanların insanlarını tekzibe sevk etmiş olurdu. Çünkü hiss-i zahiriye muhaliftir. Maahaza, on asırdan beri gelip geçen insanları şaşırtmak, yalnız fûnun-u cedidenin zuhurundan sonra gelen insanları memnun etmek, makam-ı irşada muhalif olduğu gibi, ruh-u belâgatle de kabil-i telif değildir."(1)

Tevhid amaç, tevhide getirilen deliller ise araçtır. Amaç hiçbir zaman değişmez, ama araçlar bazı dönemlerin gereklerine uygun bir şekilde değişebilir. Buna halin gereğine uygun hareket etmek anlamında **belâgat** denir. Yani muhatabın haline uygun konuşmak ve onun idrak edebileceği şeyleri vermek gerekiyor.

İnsanların ekserisi avam olduğundan, gayeyi ispat için getirilen delillerin avamın anlayacağı basitlik ve sadelik içinde olması gerekir. Yoksa gaye zahir iken, gayeyi ispat etmek için getirilen deliller hafi ve karmaşık olursa, faydadan çok zarar vermiş oluruz.

Üstad Hazretleri Kur'an'ın metodu olan delillerin, herkesin anlayacağı kadar zahir ve basit olması yolunu takip ediyor. Yani tevhide getirilen deliller zahir ve açık olmak zorundadır, ama ille de bilimsel olması gerekmez. Mesela kainatta intizamın ispat edilmesi için ille de nötron ve protondan bahsetmek gerekmiyor. Güneşin her gün aynı şekilde doğması, yıldızların yerli yerinde olmaları, çiçeklerin o güzel yüzleri de intizama işaret ediyor.

Üstad Hazretlerin ifadesi ile **delil müddeadan hafi olmamalıdır**. Yani tevhide ispat etmek için getirilen delil, tevhidden ziyade izaha muhtaç olmamalıdır. Delil açık, basit ve sade olursa, herkes istifade eder. Delil kapalı ve bilimsel olursa, sadece bilim insanları o delilden faydalanırken, ekser avam insanlar ondan faydalanamaz. Burada önemli olan, delilin kendisi değil, delilin ispat ettiği netice ve insanların bunu anlamasıdır. Her şeyi sadece bilimselliğe dökmek, bundan başka delil olmaz demek de cehaletin başka bir yüzüdür.

Kur'an'ın üslubuna bakıldığı zaman, herkesin anlayacağı basit ve zahir delilleri gösterdiği görülecektir. İnce ve anlaşılması zor delillere ise karine, yani ip uçları ile işaret eder. Yani çoğunluğu oluşturan muhatap kitlesinin zihni seviyesine, avama göre hitap ediyor. Çoğunluğun dışında, azınlık olan ehli ilme ise karine ile hitap ediyor. Bizler de tebliğ görevinde bu metodu takip

etmeliyiz. Yoksa insanlara faydalı olamayız. Bütün eğitim sistemlerinde eğitim ve öğretim teknikleri çoğunluğun durumuna göre ayarlanır, azınlıklar ise ek tedbir ile idare edilir.

Risale-i Nurların delillere bakış açısı ve uyguladığı metot Kur'an'ın bir izdüşümüdür denebilir. Zira Üstad'ın tek rehberi Kur'an olmuştur. Risale-i Nur dersine gelen birisi fizik dinlemeye değil, tevhidi dinlemeye geliyor. Asıl gaye tevhittir, fizik ilmi ise sadece bir araçtır. Araç, şayet anlaşılır ise faydalı olur. Eğitim seviyesi olmayan birine fizik ilminin yüksek dersleri anlatılmaz. *Öyle ise herkese maruf ve zahir olan delilleri takdim etmek en güzel irşat yoludur.*

Bilimde derinlemesine ihtisas yapmak farklı bir durumdur. Burada asıl anlatılmak istenen şey; amaç olan tevhidin muhataba en güzel şekilde nasıl anlatılacağı hususudur. Yoksa fen ilimlerinde uzmanlaşmak caiz ve gerekli bir vazifedir. Yalnız uzmanlaşmış bir fen alimi, fenne dair malumatını tevhidin emrinde çalıştırmalı ve o ilme mana-yı harfi ile bakmalıdır. Yoksa o ilmin dünyevi ve yüzeysel menfaatinden başka bir menfaat elde edemez. Halbuki o ilmi, tefekkürün emrine verse, hem dünyada hem de ukbada hayır ve menfaat ortaya çıkar.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Suresi, 23-24. Ayetlerin Tefsiri](#)

Taife, necm, nevbet kelimeleri sure kelimesiyle aynı vazifeyi yaparken, sure kelimesinin onlara nispeten niye tercih edildiğinin cevabını anlamadım, yardımcı olur musunuz?

"S. Taife, necm, nevbet kelimeleri, sûre kelimesinin vazifesini ifa edebilirler. Sûre kelimesinin onlara tercihan zikrinde ne vardır?"

"C. Onları, şüphelerinin menşei ile ilzam ve boğmaktır. Şöyle ki:

"Onları şüpheye düşürten, güya Kur'ân'ın def'aten nazil olmamasıdır. Demek Kur'ân def'aten nâzil olmuş olsaydı, Allah'ın kelâmı olduğundan şüpheleri olmazdı. Lâkin parça parça nâzil olduğundan, şüphelerine bais olmuştur ki, "Bu, beşerin kelâmıdır, parça parça yapılışı kolaydır, biz de yapabiliriz" diye şüpheye düştüler. Kur'ân-ı Kerim de, onların kolay zannettikleri yolu, بِسُورَةٍ tâbiriyle ihtar ve "Haydi, mislini getiriniz de, sizin kolay zannettiğiniz parça parça şeklinde olsun" diye, onları kolay addettikleri yolda boğmuştur."

"Ve keza, Zemahşerî'nin beyanı vechiyle, Kur'ân-ı Kerimin sûrelere taksim edilmiş bir şekilde nâzil olmasında çok faideler vardır. Evet, çok garip letaifi havi olduğu için, şu üslûb-u garip ihtiyar edilmiştir." (1)

Sure tabiri, diğer tabirlere nispetle en hafif ve kolay bir parça, bir derece anlamına geliyor. Kur'an insanlara meydan okurken haydi siz Kur'an'ın bir tairesini, bir necmini, bir nevbetini gibi zor ve ağır kısımlarını değil de, daha kolay ve hafif olan bir suresini getir demekle, insanların acziyetini ilan ediyor ve Kur'an'ın, Allah kelâmı olduğunu ispat ediyor.

Daha hafif ve kolay olanın benzerini getirmekten aciz olan insan, elbette daha zor ve ağır olanın benzerini getirmesi ve yapması imkansız olur. Sure tabiri de bu kısım ve dereceler içinde en hafif ve kolay olanı ifade ediyor.

(1) bk. [İşartü'l-İ'caz, Bakara Suresi23-24. ayet tefsiri](#)

Tehzibü'r-ruh, riyazetü'l-kalb, terbiyetü'l-vidan, tedbirü'l-cesed, tedvirü'l-menzil, siyasetü'l-medeniye, nizamatu'l-alem, hukuk, muamelat, adab-ı içtimaiye kavramlarını açıklar mısınız?

Tehzibü'r-ruh: Tehzib, kelime olarak ıslah etme, temizleme, fazlalığı ve kiri giderme manasındadır ki, bu terkipteki manası, ruhun nauraniyet kazanıp inkişaf ile velayet makamına çıkması anlamındadır. Yani ruhun süfli şeylerden arındırılıp yüksek ve ulvi şeylere sevk edilmesi disiplindir ki, tasavvuf ve riyazet bu alanda en somut bir örnektir.

Riyazetü'l-kalb: Riyazet, fani şeylerden nefsinin çekerek kanaat içinde yaşamak ve bir hastalıktan dolayı veya nefsinin terbiye maksadıyla çok yemek ve içmeyi terk ederek faydalı fikirlerle, ibadet ve ilimle meşgul olmak anlamına geliyor. Bu terkipteki manası ise, kalbin masivadan, yani Allah'tan gayri şeylerden arındırılması ve sadece Allah'a tahsis edilmesidir. Bu da yine manevi bir disiplin ve terbiye ile mümkündür. Risale-i Nurlar ve tarikatın manevi seyrü süluk buna misal olarak gösterilebilir.

Terbiyetü'l-vidan: Vicdanın hak bir disiplin ile terbiye edilmesi ve aslına irca edilmesidir. **Vicdan**, zaten doğuştan hakkın bir mizanı ve miyarıdır. Ama başka terbiye sistemleri, vicdanın bu asli ve fitri ahvalini bozup zedeleyebilir. İşte İslam dininin ibadet ve ahlak disiplini, vicdanı aslına döndürme ve terbiye etme işlemidir.

Tedbirü'l-cesed, tedvirü'l-menzil: İnsanın kendi bedenini İslam istikameti üzerinde tedbir ve tasarruf etmesidir. Aynı mana kendi hanesini ve ailesini yönetmekte de geçerlidir. Yani insan sorumlu olduğu cesedini ve menzilini İslam dairesinde tedbir ve terbiye etmelidir.

Siyasetü'l-medeniye, nizamatu'l-alem: İnsanların ve toplumların medeni seyri ve yönetilmesidir ki, siyaset bilimi buna bakar. İslam bu sahada da en mükemmel ve en kamil bir seviyededir.

Hukuk, muamelat, adab-ı içtimaiye,: Hukuk ve muamelat, zaten bildiğimiz hukuk sistemi ve ceza hukukuna işaret ediyor. **Adab-ı içtimai** ise, toplum ve medeni hayatın teamül ve geleneklerini tesis ve tespit eden bir ilim dalıdır.

"Bir kitap veya bir şahsın yalnız fezlekeleri ihata etmekle harika

olması lâzım gelmez. Bir şahıs, pek çok fezlekeleri ihata edebilir." izah eder misiniz?

"S - Gerek Kur'ân-ı Kerim olsun, gerek tefsiri olan hadis-i şerif olsun, her fenden, her ilimden birer fezleke almışlardır. Bir kitap veya bir şahsın yalnız fezlekeleri ihata etmekle harika olması lâzım gelmez. Bir şahıs, pek çok fezlekeleri ihata edebilir."

"C - Bahsettiğimiz fezleke, sellemehüsselâm fezlekeler değildir. Ancak, hüsn-ü isabetle, münasip bir mevkiye ve münbit bir yerde, işitilmemiş çok işaretleri tazammun etmekle istimal ve zer edilen fezlekelerdir. Kur'ân veya hadîsin aldıkları fezlekeler, bu kabil fezlekelerdir. Bu kabil fezlekeler, tam bir meleke ve ittiladan sonra hasıl olabilir ki, herbir fezleke, me'hazı olan fen veya ilmin hükmünde olur. Bu ise, bir şahısta olamaz."(1)

Soruda denilmek istenen husus şudur; "Kur'an'ı Kerim'in ve hadislerin, her ilim dalının özünü ifade eden tabirler ve fezlekeler söylemesi için harika ve olağanüstü olması gerekmez. Pekala sıradan ve harika olmayan bir şahıs da bir çok ilim dallarının özünü ve hakikatini öğrenip fezleke şeklinde ifade edebilir. Bunun için mükemmel ve harika olmak gerekmez." denilerek Kur'an ve hadislerin o harika vukufiyetini ve ihatasını adileştirip, nazardan düşürmeye çalışmaktadır, ta ki zihinlerde bir şek ve şüphe uyansın.

Üstad Hazretleri ise bu şekli ve şüpheli soruya şöyle cevap veriyor:

"Sizin bahsettiğiniz fezleke her yönü ile kusursuz ve mükemmel olan bir fezleke değil genel anlamda, malumat kabilinden bir fezlekedir ki böyle bir fezlekenin harikası ve olağanüstü bir hali yoktur. Çok insanlar çalışma ve tahkik ile bu kabilden bir fezlekeye ulaşabilir.

Ama Kur'an ve hadislerin bahsettiği fezleke öyle bir fezleke ki, bu ancak derin bir ihata, etraflı bir kuşatma, uzun bir müddet ister. Halbuki bir insan çok dahi de olsa bu anlamdaki bir fezlekeye ancak birkaç ilim dalında ulaşabilir. Halbuki Kur'an ve hadislerde her ilim dalından mükemmel fezlekeler vardır.

Bunu Peygamber Efendimiz (asv)'in kendi kabiliyeti ile yapması ve söylemesi pek mümkün değildir ve de adetullah denilen kainattaki kanunlara zıttır. Öyle ise Kur'an ve hadisler Peygamber Efendimiz (asv)'in kendi sözleri ve fezlekeleri değil, Allah'ın kelamı ve vahyidirler.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 23,24](#)

"Çok ilim ve fenler vardır ki, âdetlerin telkiniyle, vukuatın talimiyle ve zamanla, muhitin yardımıyla husule gelirler." cümlesini izah eder misiniz?

"Çok ilim ve fenler vardır ki, âdetlerin telkiniyle, vukuatın talimiyle ve zamanla, muhitin yardımıyla husule gelirler."(1)

Bu cümlede, maddi ve kevnî ilimler tedrici ve terakki şeklinde gelişir hükmüne işaret ediliyor. Yani fen ilimleri birden ve aniden gelişip boy atmaz, zaman ve süreç içinde gelişir.

Mesela Edison'un ilk ampulü bir temeldir, sonraki bilim adamları bu temel üstüne birer tuğla koyarak o ampulü bugünkü hale getirmişlerdir. Ampul birden bugünkü halini almış değildir. Yine tıp ilminde İbn-i Sina'nın da alın teri vardır. Tıp bugünkü seviyesine son yüz yılda ulaşmamıştır, kökü ta Lokman Hekime kadar uzanır.

Öyle ise maddi ilimlerdeki gelişmelerde her dönemin ve her dönem insanlarının bir katkısı ve payı vardır. Sadece bir döneme dayandırmak doğru değildir. Tabiri yerinde ise, maddi ilimler insanlığın ortak bir aklı, ortak bir değeridir. Bütün dönemlerin katkısı ile gelişip büyüyen bir ilimdir. Hatta her bir fen ilminin ilk nüve ve çekirdeğini peygamberler tayin etmiş, sonra insanlar kolektif çalışması ile bu ilk nüve ve çekirdeği geliştirmişlerdir.

Mesela demiri ilk işleyen Hazreti Davud (as)'dır. Saat ilk olarak mucize eli ile Hazreti Yusuf (as)'a verilmiştir. İlk gemi Hazreti Nuh (as)'a ilham edilmiştir vs.

İlk barutu Çinliler bulmuş, daha sonra da bu barut geliştirilerek bugünkü modern füzelere yakıt haline getirilmiştir. İlk pusula ile şimdiki modern pusulalar arasında çok fark vardır. Ama bugünkü modern pusulanın atası ve babası tarihte ilk bulunan pusuladır. Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 23 ve 24 ayet tefsiri.](#)

"Tarih-i âlemin şهادetiyle sabittir ki, parmakla gösterilen en büyük bir dâhi, ancak umumî bir istidadı ihya ve umumî bir hasleti ikaz ve umumî bir hissi inkişaf ettirebilir..." cümlesini izah eder misiniz?

"Dördüncü nükte: Evet, tehditlerle, korkularla, hilelerle efkâr-ı âmmeyi başka bir mecrâya çevirtmek mümkün olur. Fakat tesiri cüz'îdir, sathîdir, muvakkat olur. Muhakeme-i akliyyeyi az bir zamanda kapatabilir."

"Amma irşadıyla kalblerin derinliklerine kadar nüfuz etmek, hissiyatın en incelerini heyecana getirmek, istidatların inkişafına yol açmak, ahlâk-ı âliyeyi tesis ve alçak huyları imha ve izale etmek, cevher-i insaniyetten perdeyi kaldırıp hakikati teşhir etmek, hürriyet-i kelâma serbestî vermek, ancak şua-ı hakikatten muktebes harikulâde bir mucizedir."

"Evet, Asr-ı Saadetten evvelki zamanlarda kalb katılığı ve merhametsizlik öyle bir hadde baliğ

olmuştu ki, kocaya vermekten âr ederek kızlarını diri diri toprağa gömerlerdi! Asr-ı Saadette İslâmiyetin doğurduğu merhamet, şefkat, insaniyet sayesinde, evvelce kızlarını gömerlerken müteessir olmayanlar, İslâmiyet dairesine girdikten sonra karıncaya bile ayak basmaz oldular. Acaba böyle ruhî, kalbî, vicdanî bir inkılâp hiçbir kanuna tatbik edilebilir mi? Bu nükteleri ceyb-i kalbine soktuktan sonra, bu noktalara da dikkat et:"

"1. Tarih-i âlemin şهادetiyle sabittir ki, parmakla gösterilen en büyük bir dâhi, ancak umumî bir istidadı ihya ve umumî bir hasleti ikaz ve umumî bir hissi inkişaf ettirebilir. Eğer böyle bir hissi de ikaz edememiş ise sa'yi hep hebâ olur..."(1)

Bir konunun anlaşılabilmesi; ancak siyak ve sibak uyumunun takibi ile mümkündür. Bugünkü tabirle; konular ancak konu bütünlüğü ile anlaşılır. Üstad'ın yukarıda da ifade ettiği gibi; bir toplumun fikrini korku ve hile vasıtası ile başka bir mecraya yani farklı bir fikre çevirmek; cüzi, yüzeysel ve geçici olur. Daimi, derin ve külli olamaz. Tehdit ve kandırmak ile insanların fikrini ve muhakemesini çok kısa bir süresine iptal edebilirsiniz; ama bir süre sonra farkına varır.

Amma bir insan, insanları ve toplumları külli, derin ve daimi olarak değiştiriyor ise; bu onun takati ve gücü dahilinde olamaz. Olsa olsa mucize eseri ile olur. Peygamber Efendimiz (asv)'in Arap toplumunu; külli, derin ve daimi olarak değiştirmesi ancak mucize ile izah edilebilir.

Tarih buna şahittir; hiçbir insan kendi güç ve takati ile en büyük dahi de olsa toplumlarda böyle külli, derin ve daimi bir değişimi yapamamıştır. Yapsa da ancak bir kabiliyeti ya da bir hasleti ya da bir hissi ikaz, ihya ve inkişaf ettirebilmiştir. Bu da mucize sınıfına girmez. Bu noktada Peygamber Efendimize (asv) yetişeni tarih gösteremiyor. Bu da onun peygamber olduğunu izah ve ispat eder. Zira insan Allah'tan yardım almadan, böyle bir toplumsal değişim ve dönüşümü gerçekleştirmez.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 23,24 Tefsiri.](#)

"Zemherir namında burudet ile yakan bir ateş vardır." cümlesini bilimsel açıdan yorumlar mısınız?

"Ve keza, bir hadise nazaran, "Zemherir" namında, burudet ile yakan bir ateş vardır. Bu hadis de, o nazariyeye mutabıktır. Zira, merkez-i arzdan sathına kadar derece derece artan veya tenakus eden ateş, Zemherir de dahil olmak üzere, ateşin bütün mertebelerine şâmindir. Hikmet-i tabiiyede takarrur ettiği gibi, ateş, bazen öyle bir dereceye gelir ki, yakınında bulunan şeylerden hararetleri tamamen celp ve cezb etmekle, onları bürudet ile yakar ve suyu incimad ettirir."(1)

Ateşin hakikati birdir. Yani soğukluk dediğimiz şey; ateşin sadece bir mertebesinin adıdır, hakikat noktasında soğukluk ateşten farklı bir şey değildir. Ama insan ateşin bu mertebelerini anlayabilmek için, nispi ve izafi bir sınıflandırma yapıyor. **Ateşin sıfırım altında olan mertebelerine soğuk,**

üstünde olan mertebelerine de sıcaklık deniliyor. Bu mertebe verme işlemi, insanın zihninde olan bir şeydir, hakikatte olan bir şey değildir.

Bu mantıkla düşünecek olursak, soğukluk ateşin bir mertebesi, bir derecesidir. Dolayısı ile ateşin bir derecede soğukluk noktasından suyu dondurması ve cisimleri yakması gayet bilimseldir. Yakmak tabiri; soğuk için de, sıcak için de kullanılır. Mesela; halk arasında sebzelerin soğukta donmasına; sebzeyi soğuk yaktı denilmesi buna işaret eder.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 23,24 Tefsiri.](#)

“Keşfiyat-ı fenniye ve fûnun-u hâzıra eski insanlara meçhul ve gayr-ı me'lûf olduğundan, onları onlara ders vermek hatâdır.” diyorsun. Bilhassa âhirete ait ahvâl gibi müstakbeldeki nazariyat da böyle değil midir? Açıklar mısınız?

"Müstakbeldeki nazariyat, bilhassa âhirete ait ahvâle hiçbir cihetle hiss-i zahirî taallûk etmemiştir ki, o hissin hilâfını söylemek şaşırma olsun. Binaenaleyh, o gibi şeyler, daire-i imkândadırlar. Öyleyse, onlara itikad ve onlarla itminan peyda etmek mümkündür. Öyleyse, o gibi şeylerin hakk-ı sarihi, onları tasrih etmektir. Lâkin keşfiyat-ı fenniye, eski insanlara göre, imkân ve ihtimâl dairesinden çıkıp, muhal ve imtina derecesine girmişlerdir. Çünkü gözleriyle gördükleri şeyler, onlarca bedahet derecesine girmekle, onun hilâfı onlarca muhaldir. Öyleyse, onların hissiyatına hürmeten, o gibi meselelerde belâgatın iktizası, ipham ve itlaktır ki, onlara bir şaşırma olmasın."(1)

İnsan hiç görmediği ve bilmediği bir şeye iman edebilir. Lakin gördüğü ve bildiği bir şeyin farklı bir mülahaza ile anlatılmasına tahammül edemez.

İnsanın dünyaya ve dünya içindeki kanunlara bir ünsiyet ve ülfeti vardır. Bu yüzden o alıştığı ve ünsiyet ettiği şeylerin aksini düşünemez. Mesela bin yıl önceki bir adama üç aylık mesafedeki bir adamla konuşmak ve görüşmek mümkündür desek, o adam buna inanmaz, inkar ederdi. Zira kendi dönemindeki şartlar ve kanunlar buna müsaade etmediği için onu anlamakta zorlanır. Ama günümüzde bu işlemi telefonla yapmak gayet basit ve mümkündür. Telefon eski adamın ünsiyet ve ülfeti açısından imkansız gibidir. Bu yüzden Kur'an telefonda zahiri ve sarîh olarak bahsetmiyor, ta ki eski dönem insanlarını korkutmasın, ürkütmesin.

Ama aynı adama cennette şöyle uçacaksın, bir anda yüzlerce işi yapacaksın desek, bunu kabul eder. Zira cennet ülfet ve ünsiyet etmediği bir alemdir. Bu alemde olacak şeyler imkan dahilinde der iman edebilir. Zira cennetin şartları ile dünyanın şartları çok farklıdır. Cennet hiç ülfet ve ünsiyet edilmemiş bir alem olduğu için o alemlerden etraflıca bahsedilmesi kişiye tarifî imkansız bir huzur ve saadet verir. Hatta ne kadar tafsilat verse o kadar leziz olur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 23 ve 24. Ayetlerin Tefsiri.](#)

YAZDIR

"Demek sureten, şeklen bir olduklarından ülfet lezzetini veriyor, tatlarının ayrı olmasıyla de teceddüd lezzeti hâsıl oluyor." Cennet meyvelerinde ülfet olacak mı?

Cennette meyveler ve nimetler suret olarak, yani şekil bakımından dünyadakine benzeyecekler. Bu da insana ülfet lezzetini verecektir. Ülfetin buradaki anlamı; insanın alışa geldiği, aşına olduğu şey anlamındadır. İnsan alıştığı ve aşına olduğu şeyi kaybetmek istemez; şayet kaybederse, ayrılık acısı oluşur.

Dünya ve içindeki nimetleri insanlık için bir hatıra, ünsiyet ettiği bir dost gibidir. Bunlardan tamamı ile ayrılması, insanlık için bir azaptır. Bu sebepten dolayı Allah, dünya ve nimetlerinin şeklini cennette muhafaza edecektir. Aynı zamanda, insan bilmediği ve ünsiyet etmediği şeylerden ürker ve tevahhuş eder. Cennette nimetler tamamı ile bilmediğimiz şeyler olsa, bu da insan için ayrı bir sıkıntıdır. Bundan dolayı cennet nimetleri şekil ve imaj olarak aşına olduğumuz şekilde olacaktır.

Cennet nimetleri şekil ve imaj olarak ülfet ve ünsiyet zevkini insana verirken, muhteva ve içerik olarak da bambaşka bir lezzeti insana ikram edecektir. Yani cenneteki nimetler, lezzet bakımından dünyadaki ile kıyasa gelmeyecek kadar üstün ve mükemmel olacaktır. Bu da insana teceddüt, yani yenilenme ve değişme lezzetini verecektir.

Şayet cennet nimetlerinin içeriği ve muhtevası da aynı olsa idi, bu durum ülfet olup, insana bıkkınlık ve sıkınlık verirdi. Yoksa suret ve imaj olarak aynı, içerik olarak farklı olması, ülfetteki bıkkınlığı vermez.

Cenneteki bütün nimetler insanın maddi ve manevi duygularını okşayıp tatmin edecektir. Bir elmaya bakıldığında, rengin bütün lezzetlerini zevk edeceğiz ama onun dünyadaki elma olduğunu da tanıyacağız. Yani elma kimliğini ve imajını cennette yitirmeyecek; ama içerik ve lezzet olarak da bambaşka olacaktır.

"Evet, gerek Cehennemi, gerek Cenneti teşkil eden ecza ve maddeler arasında münasebet vardır, zıddiyet yoktur. Münasebet, intizamın şartıdır; nizam da, devama sebeptir..." izah eder misiniz?

"Evet, gerek Cehennemi, gerek Cenneti teşkil eden ecza ve maddeler arasında münasebet vardır, zıddiyet yoktur. Münasebet, intizamın şartıdır; nizam da, devama sebeptir. Ve keza, bu iki menzilin halkı da ebedî oldukları için, vücutlarını teşkil eden ecza, tagayyüre maruz değildir. Çünkü, dünyadaki cisimlerinin terkip ve tahlilleri arasında muvazene yoktur. Yani cisim bünyelerine girenlerin, çıkanların arasında nisbet yoktur. Onun için

inhilâle yüz tutarlar. Fakat âhiretteki cisimlerin yapılışı öyle değildir. Eczaları arasında tam mânâsıyla muvazene vardır ki, inhilâle mahal kalmaz"(1).

Münasebet burada iki parça arasındaki uyum ve ahenk anlamında kullanılıyor.

Mesela, kalbin iki kapakçığı arasında zıtlık olsa idi kalp uyum ve ahenk içinde çalışamaz, dururdu. Ama iki kapakçık arasında mükemmel bir **münasebet**, yani uyum ve ahenk olduğu için kalp saat gibi çalışıyor. Demek kalbin kapakçıkları arasındaki münasebet; uyum ve ahenk kalbin intizamına ve sistematiğine hizmet ediyor. Bu kapaklar uyum içinde çalışmasa, kalbin sistemi bozulur, sistem bozulunca da devamlılık olmaz, kalp ölür. Kalp ölünce beden de ölür.

Bu küçük misali Cennet ve Cehennem için tasavvur edersek, Cennet ve Cehennem tıpkı kalp gibi mükemmel bir münasebet ve uyum içinde çalışan iki ebedi sistemdir. Tabi bu sistemi kuran ve her an işleyen Allah'ın kudret ve iradesidir. Bu sistemlerin içindeki her bir ecza ve parça, mükemmel bir uyum ve münasebet içinde çalışırlarsa bu sistem asla bozulmaz ve çökmez, ilanihaye devam edip gider. Bu sistem ancak Allah isterse bozulur ki, Allah da bozmayacağını ayetlerinde vaad ve ilan ediyor. Öyle ise Cennet ve Cehennemde fena ve zeval asla ve kata yaşanmayacaktır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 25](#)

"İşte bu şiddetli ölümle hilkat bayılır, kâinat yayılır, hilkatın yağı ayranı birbirinden ayrılır." cümlesini izah eder misiniz?

"İşte bu şiddetli ölümle hilkat bayılır, kâinat yayılır, hilkatın yağı ayranı birbirinden ayrılır; Cehennem, maddesiyle, aşiretiyle bir tarafa çekilir; Cennet de letafetiyle, lezaiziyle ve bütün güzel unsurlarıyla tecellî ve incilâ eder."(1)

Kainatta imtihan gereği güzel ile çirkin, iyi ile kötü, hayır ile şer, iman ile inkar iç içe girift bir şekilde bulunuyor.

Nasıl insanların ölmesi ile imtihan bitip sorgu ve hesap başlıyor, şayet insanın ameli iyi ise cennete kötü ise cehenneme ayrıştırılıyor ise, aynı şekilde kıyametin kopması da kainatın bir nevi ölümüdür. Ve kıyametten sonra kainatın içindeki güzellikler, iyilikler, hayırlar ve müminler cennete, çirkinlikler, şerler, kötülükler ve kafirler de cehenneme ayrıştırılacaklar. Yani insanda ölüm kainatta kıyamet bir seçilme bir ayrışma bir ayıklanma aracı oluyor. Bu paragrafta ifade edilmek istenen mana budur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 25. Ayet Tefsiri.](#)

"Kalblerin en lâtifi, en şefiki, kısm-ı sâni ile tâbir edilen kadın kalbidir." Kadın Kalbi, İfadesini Nasıl Anlamalıyız?

Allah varlığı çift çift yaratmıştır. Hayatın devamını da bu iki çift arasındaki ilişki ve uyuma bağlamıştır. Adeta her canlı yarım yaratılmış olup, diğer eşiyile birlikte tam olma vasfını kazanıyor. Bu nedenle, karı koca için eş ifadesi kullanılır. Yani birbirine takabül eden iki varlık demektir.

Bu eş olma durumu ise, karşı cinsler arasında ancak sağlanabilir. Aynı cinsler arasında sağlanamaz. Çünkü birinde olanlar, diğerinde bulunmamaktadır. Her bir eş, eksikliğini, ancak karşı cinsle giderebilir. Bu ihtiyaç biyolojik olduğu gibi, duygusaldır da.

Üstad'ın burada dikkat çektiği nokta, daha ziyade duygusal boyutudur. İnsan duygusal ihtiyaçlarını, ancak bir karşı cinsle tatmin edebilir. Bu nedenle, erkeğin kalbine mukabil bir kadın kalbi ifadesi kullanılmıştır.

"O ezvacın onların mülkü ve onlara mahsus olduklarına delalet ettiği gibi, dünya kadınlarından başka حُورٌ عِينٌ ile tabir edilen bir kısım kadınlar da onlar için yaratılmış olduğunu îmaen gösteriyor." Burada erkek için kadına vurgu yapılmasını nasıl anlayabiliriz?

" الخ... 5 (وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ) 4 Bu cümle cümlesine atıftır. Atfın tarafeyni arasında lâzım olan münasebetin iktizasınca, takdir-i kelâm şöyle olsa gerektir: 'Onlar, kendi cisimleri için bir meskene muhtaç oldukları gibi, kadınları için de bir meskene muhtaçtırlar.'

لَهُمْ kelimesi ihtisası ifade ettiği cihetle, o ezvacın, onların mülkü ve onlara mahsus olduklarına delâlet ettiği gibi, dünya kadınlarından başka حُورٌ عِينٌ ile tâbir edilen bir kısım kadınlar da onlar için yaratılmış olduğunu îmaen gösteriyor."(1)

4: Onlar için orada tertemiz eşler vardır.

5: Onlar için altında nehirler akan cennetler vardır.

6: Güzel gözlü (ceylan gözlü) kadınlar.

Dünyada bir erkeğin çok eşliliği fitri bir durum iken, bir kadının aynı anda çok erkeklerle evlenmesi nasıl gayr-ı fitri bir durum ise, ahirette de aynı fitri kural devam edecek. Yani dünyanın temel esasları ahirette de devam edecektir.

Erkek, cennette mükemmel olup yüz erkek kuvvetinde olacağı için karısının aynı şahıs üzerinde yüz ayrı erkeği ve buna mebni lezzeti bulunacak. Yani kadının erkeği ona başka erkeklere ihtiyaç hissettirmeyecek ve onu tam manası ile mutlu ve memnun edecektir.

Bunu sadece cinsellik olarak görmemek gerekir. Her alanda bunu değerlendirmek mümkündür.

Cennet erkek egemen bir yer değil, herkesin tam manası ile mutlu ve memnun olacağı bir ücret yeridir. **Kadın** her arzusunu cennette göreceği için, bu dünyanın kıstaslarına göre bazı zahiri eğitsizlikleri orada sorun etmeyecektir. Üstelik kadın hurilerin efendisi ve hanım ağası olacak. Yani huriler sadece erkeğe değil cennetlik kadına da hizmetçi olacak.

Her cümleyi cinsellik olarak anlamamak gerekir. Bazen bir dost bir sohbet arkadaşından alınan lezzet cinsel lezzetin çok fevkinde olabilir. Erkek huriden cinsel anlamda istifade edebilirken kadın da ondan arkadaş, dost, hizmetçi şeklinde istifade edebilir. Bunu kadına haksızlık olarak düşünmek yanlıştır.

Ayetteki “**onlar için**” tahsisi, hem hurilerin hem de dünyadan gitme cennetlik bayanların kocasına münhasır olduğuna işaret ediyor. Öyle ki huri ve cennetlik kadınların gözü kocasından başkasını görmeyecek, ona hasr-ı nazar edecektir. Bu durum hurilerin dışında erkekler için de geçerlidir. Yani orada erkek de hanımından gözünü alamayacaktır.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 25. Âyetin Tefsiri.](#)

"Tergib ve terhibin devamı ancak vicdanda mevcut tahrik edici bir amirin vücuduyla olur. İşte bu ayetle, tergib hissi uyandırılmıştır... Evvelki ayetler ile de terhip hissi tahrik edilmiştir." cümlelerini izah eder misiniz?

"Ve yine, nefsin, vicdanın ve aklın hükümlerine itaatlerini devam ettiren tergib ve terhib, yani ümit ve korku hisleri lâzımdır. Bu hislerin vücut bulup devam etmeleri ancak, tergib ve terhib, yani ümitlendirmek ve korkutmakla olur. Tergib ve terhibin devamı, ancak vicdanda mevcut tahrik edici bir emrin vücuduyla olur. İşte bu âyetle, tergib hissi uyandırılmıştır. Evvelki âyetlerle de, terhib hissi tahrik edilmiştir. Bu itibarla, aralarında tezâdî bir münasebet vardır."(1)

Tergib, bir şeye teşvik ve rağbet ettirmek manasına geliyor. **Uyandırmak** tabiri daha latif ve daha naif bir tabir olduğu için, elbette tergib kelimesine yakışır ve onun mana bütünlüğüne daha münasip düşer. Bu sebeple tergibe uyandırmak tabiri sarf edilmiştir.

Terhib ise, bir şeyden sakındırmak, korkutmak ve men etmek manalarına geliyor. **Tahrik** tabiri uyandırma tabirine kıyasla daha sert ve daha kesif bir tabirdir. Bu sebeple terhibe tahrik tabiri daha münasip düşer.

İşin tabiatı ne ise o işe sarf edilecek tabirin de o tabiata uygun olması belagattendir. Cennet müjdesi insanların yatmış hissiyatlarını uyandırırken, cehennem tehdidi de gafil hissiyatları tahrik eder.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 25](#)

"Vücutlarında şek ve şüphe olmayan nizam, rahmet ve nimet, ancak ve ancak haşrin gelmesiyle ve ikinci bir hayatın tahakkuku ile nizam, rahmet, nimet olabilirler. Eğer haşir gelmezse ve ikinci bir hayat tahakkuk etmezse, bunları esmâü'l-ezdaddan addetmek lâzım gelir." cümlesinde "esma-ül ezdaddan addetmek" kısmını açıklar mısınız?

Allah kainatta muazzam bir nizam ve sistem kurmuştur. Bu nizam ve sistemi manidar yapan şey ise nizamın kuruluş gayesidir. Yani **"Neden bu kainat ve nizam kurulmuştur?"** sorusunun cevabı nizamı nizam yapar. Hiç bir gaye gözetilmeden kurulan fabrika ve şirket manasız olduğu gibi, gayeleri ve hedefleri olmayan bir kainat ve nizam da manasız ve esassız olur.

Kainat ve kainattaki nizamın en temel gayesi tevhit ve haşirdir. Yani kainat tevhit ve haşir temeli üzerine kurulmuş bir bina gibidir. Temelsiz bina nasıl mümkün değilse, tevhit ve haşirsiz bir kainat da mümkün değildir. Zira kainattaki nizamın temel kanunları haşir inancı üstünde programlanmıştır.

Mesela kainat nizamı içinde muazzam bir adalet sergisi açılmış. Bu adaleti hakiki yapan ve tamamlayan şey, öldükten sonra dirilme inancıdır. Zira zalim ile mazlum bu dünya nizamı içinde eşit olarak ölüyorlar. Ne zalim ceza görüyor ne de mazlum hakkını alıyor. Şayet öldükten sonra hesap olmasa, o zaman kainat nizamı içindeki adalet sergisi manasız ve esassız kalacak. Nizam çürük ve önemsiz bir gösteriden ibaret kalacaktır. Netice alınmayan her sistem bozuk ve esassızdır. İşte kainat sistemini sağlam ve esaslı yapan gaye haşirdir.

Nizam ve intizamın ruhundan maksat netice ve gayesidir. Bir fabrikanın ruhu, ürettiği mamuldür. Mamul yok ise, o fabrikanın gayesi ve ruhu da yok demektir. Aynı şekilde kainattaki nizam ve intizamın maneviyat ve ruhu haşirdir. Haşir olmadığı zaman, haşre göre kurgulanan kanunlar ve nispetler manasız olur ve havada kalır. Mesela kainat intizamı içinde adalet bir rükündür. Adaletin neticesi ise ceza veya mükafattır. Şayet ceza ve mükafat olmaz ise adalet rüknü boşa ve havada kalır.

Suç ile ceza, itaat ile mükafat arasında gereklilik bağı vardır. Şayet suç varken ceza olmaz ise bağlantı ve nispet kopmuş demektir. O zaman manasız, boşuna bir sistem olmuş olur. Zira sistem bu bağ üzerine kurulmuştu. Bir adalet sarayı yapılmış, hakimler atanmış, mahkeme salonları hepsi tamam ama hakimin verdiği cezanın infaz edileceği hapisane ortada yok. O zaman bütün saray ve hakimlerin nispet ve bağları kopmuş olur; bir oyuncak ve oyuncudan ibaret kalmış olurlar. Adalet sarayını güçlü ve saygın yapan şey hapisanedir. Hapisane olmaz ise, adalet sarayı dalga konusu olur.

Esma-ül ezdad, isimlerin zıddına dönüşmesi demektir. Mesela yukarıda verdiğimiz adalet örneği, şayet haşir olmaz ise, zulme dönüşür. Allah'ın kainatta tecelli etmiş olan **Cemal** ismi, haşir olmaz ise, zıddı olan çirkinliğe dönüşür vs...

O kadınların taharetleri kendilerinden olmayıp, başkasından onlara sirayet etmiş olduğu anlaşılır. Bu cümleyi devamı ile birlikte açıklayalım mı?

"Ve keza, **مُطَهَّرَةٌ** kelimesi müteaddî olduğuna nazaran, o kadınların taharetleri kendilerinden olmayıp, başkasından onlara sirayet etmiş olduğu anlaşılır. Binaenaleyh, dünya kadınları da Cennete girdikten sonra, bir tetahhur ve tasfiye ve tasaykul ameliyatıyla, güzellikte hurilerin derecelerine çıkacaklarına delâlet eder."(1)

Kelimenin gramer yapısı, dünyadan cennete giden kadınların dünyevi bir takım arıza ve çirkinliklerinden kurtulacaklarına ve bu temizlenme ve estetik operasyonunun da Allah tarafından o alemde yapılacağına işaret ediyor.

Sirayet kelimesi, hurilerin fitri güzellik ve temizliklerinin aynen dünyadan gelen kadınlara da nakledileceğine kinayedir. Yani dünya kadınları ile cennet kadınları cennet hayatında eşit bir seviyeye, hatta dünya kadınlarının daha mükemmel bir şekle geleceğine işaret ediliyor.

(1) bk. [İşâratü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet, 25.](#)

Risalelerde, Tevhid ve Nübüvvetin nakli değil akli delillerle ispatı lazımdır, diye geçmektedir. Acaba önceki zamanlarda tevhid ve bilhassa "nübüvvet" meselesinin akli delillerle ispatı tam olarak yapılabilmiş mi?

Tevhid ve Nübüvvetin akli deliller ile ispatı, en güzel şekilde Kur'an'da yapılmaktadır. Ancak asrın ihtiyacı nisbetinde de alimler Kur'an'daki bu hakikatleri izah ve ispat etmişlerdir. Neden özellikle tevhid ve nübüvvet konuları nakli değil de akli delile isnad ediyor? İşte bunun sebebini İşâratü'l-İ'câz'dan okuyalım;

"Evet, tevhid ve nübüvvetin ispatları, yalnız delil-i nakli ile sahih değildir. Çünkü devir lazım gelir.

"Evet, Kur'an ve Hadisten ibaret olan nakli delillerin sıhhati, nübüvvetin sıhhat ve sıdkına bağlıdır. Eğer nübüvvet de delil-i nakli ile ispat edilirse, muhal lazım gelir. Bunun için, Kur'an-ı Kerim, tevhid ile nübüvveti delail-i akliye ile ispat etmiştir." (1)

Ne demek devir lazım gelir? izah edelim: Yani Peygamberin doğruluğunu kim söylüyor dense? Cevap olarak: Kur'an-ı Kerim denecek. Peki Kur'an'ının hak olduğunu kim söylüyor dense? Bu kez

peygamber denecek ve böylece bütün imanın rükünleri için bir diğer rükün delil olmuş olacaktır. Bu ise, tamamen nakli delildir. Ve yargısız teslim olmayı gerektirir. Halbuki, Kur'an, bizim aklımızı kullanarak inanmamızı istemektedir.

İşte bu sebepten **iman rükünlerinden tevhid ve nübüvvet daha ziyade akli delil ile izah ve ispat edilmiştir. Nübüvvet hakkında hiçbir şüphesi kalmayan bir insan, Nebinin haber verdiği diğer iman rükünlerini de hemen kabul edecektir. Zira nübüvvet iman noktasında tam tatmin olmuştur. Öyle ise, peygamber yalan konuşmaz diyecek ve verdiği her habere inanacaktır.**

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, \(25. ayet tefsiri\)](#)

Tergib ve terhibin devamı, ancak vicdanda mevcut tahrik edici bir emrin vücuduyla olur. İşte bu âyetle, tergib hissi uyandırılmıştır. Evvelki âyetlerle de, terhib hissi tahrik edilmiştir. Buraları açıklar mısınız?

Kuranda insanı ıslah ve terbiye etme metodu tergib ve terhib, yani ümitlendirmek ve korkutmak şeklinde olmaktadır. Bu iki kavram ve terbiye metodu ise, birbirine zıt ve tezat iki kavram, iki metottur. Bu ıslah ve terbiye metodu, beşeri sistemlerde de aynıdır. Mükafat ve mücazat manası iki taraflı olarak tatbik edilmez ise, insanın ıslah ve terbiyesi olamaz. Sadece mükafat gösterilse, yani tergib olsa, insan şımarır ve azar. Sadece mücazat olsa, yani terhib olsa, bu sefer insan ümitsizliğe düşer, tamamen kendini bırakır. Bu yüzden tergib ve terhib, yani ümit ve korku dengeli olarak beraber olması gerekir.

İnsanda nefis, heva ve hayvani hisler ancak korkutmak ile ıslah ve terbiye olur. Bu yüzden Kuran terhib (korkutmak) amacı ile cehennemden haber vererek, insanın nefis ve hevasını tahrik ederek, yani ıslaha hareket vererek, haddinden tecavüz etmemesini temin ediyor.

Yine insanda kalp, ruh, vicdan, gibi hisler ancak ümit ile yeşerir ve böylece ıslah ve terbiye olurlar. Bu yüzden Kuran tergib (ümitlendirmek) amacı ile cennetten haber vererek, insanın kalp, ruh, vicdan gibi duygularını tahrik ederek, yani hareket vererek hakka ve doğruya doğru şevklendiriyor.

Burada tahrik tabiri, bir şeyi harekete geçirmek, sevk etmek anlamında kullanılmıştır. Yoksa tahrik tabiri menfi değil, müspet anlamda kullanılmıştır. Uyandırmak ile tahrik arasında latif şöyle bir fark vardır. Uyandırmak genelde müspet şeyler için kullanılır; tahrik ise menfi şeyler için kullanılır. Ama burada ortak manası tergib ve terhib her ikisi de müspet neticeye sevk için kullanılmıştır. Korkutmaya tahrik, sonuç itibari ile hayır içindir. Yani cehennemden korunmak için tahrik veriliyor. Öyle ise kalbi cennete karşı uyandırmakla eş değer sayılır.

"Cenab-ı Hak, hikmet-i ezeliye ile inayet-i ezeliyenin iktizasınca,

insanların kabiliyetlerinin tezahürünü ve istidadlarının neşv ü nemasını irade etmekle, nev-i beşeri imtihan ve tecrübeye tâbi' tuttu,..'' Burayı açıklar mısınız?

Bir heykeltıraş, kaba saba bir taşı eline alır, onu çekiç ve keski ile şekilden şekle sokar. Bazen kırar, bazen döver, bazen ortadan yarar, bazen kaba yerlerini inceltir, bazen çıkıntılarını törpüler ve hakeza. En sonunda ortaya çok kıymetli bir heykel çıkar. Başlangıçta kaba saba bir taş iken, zorlu ve meşakkatli bir süreçten sonra paha biçilmez bir sanat haline gelmiştir.

İşte insan da aynı bu madenler ve taşlar gibi, çok geniş ve mükemmel istidatlar ile dünyaya gelir; ama işlenmediği ve inkişaf etmediği için hiçbir değer ve kıymet ifade etmez. Bu yüzden Allah, insandaki bu kıymet ve değeri açığa çıkarmak ve inkişaf ettirmek için, heykeltıraşın taşı işlemesi gibi insanı işler ve imtihana tabi tutar. Bu imtihan ve işlemek esnasında, insan bazı sıkıntı ve meşakkatler çeker; ama netice itibari ile insan, insan-ı kamil olup cennete layık bir kıymet kazanır. Tıpkı kaba taşın paha biçilmez bir yapıt olması gibi, insan da kainata bir halife olur.

Mesela; insandaki akıl ve kalp iki kıymetli madendir. Allah bu madenleri işletmek için, insanı birtakım merhale ve süreçlerden geçirir. İnsanın çocukluk devresinde akıllı ve kalbi basit ve ilkeldir, daha sonra hayatın süzgeçlerinden ve imbiklerinden geçtikçe tekemmül eder ve keskinleşir. Hatta her yıl içinde bu gelişimi görmek mümkündür. Bunun en somut örneği ilk okul ile üniversite arasındaki eğitim ve öğretim sınıf ve derecelerdir. İlk okulda harfleri hecelerken, üniversitede en zor problemleri çözer. Ama bu kemale kavuşmak için eğitim ve öğretim süzgeçlerinden geçilip gelinmiştir.

Çocukken kalp basit şeyleri sever ve onlarla meşgul olur; ama büyüdükçe sevdiği şeyler de değişir ve karmaşıklaşır. Bu da kalbin hareket ile tekemmül ettiğinin bir emaresidir.

Sabır kuvveti genç ve toy olan insanda az iken, hayatın süzgeçlerinden geçmiş ihtiyar insanlarda daha fazladır. Bu da insanın fitratına konulmuş önemli bir madendir. Bu maden olmasa acılar ve sıkıntılar insanı bitirir. Ama Allah bu acı ve sıkıntılara karşı mukavemet olsun diye, sabır kuvvetini insana vermiştir. İşte insan bu sabır madenini işlettirip inkişaf ettirirse, her alanda başarı sağlar. Zira bütün başarıların temelinde sabır vardır. Bu bakış açısını ve ölçüsünü diğer duygu ve latifelerimize de tatbik edebiliriz. İşte insanın kabiliyetlerinin inkişaf ve tezahür etmesi bu şekilde cereyan ediyor.

Zıtların birbirine katılması ise, kainat içinde zıt tabiatlı unsurların içi içe olmasıdır. Işık ile karanlık, sıcak ile soğukluk, ilim ile cehalet, öfke ile sükunet daha buna benzer sayılamayacak kadar zıt şeyler, kainat mahzeninde beraber bulunuyor. Nasıl beyaz tebeşir siyah tahta üstünde parlak duruyor ise, zıtlar da birbirlerinin kıymet ve nispi değerlerini insana talim ettiriyor. Soğuk olmasa sıcaklığın kıymet ve değerini anlayamayacaktık, karanlık olmasa ışığın kıymet ve izafi yönlerini bilemeyecektik, küfür ve şer olmasa iman ve hayrın nihayetsiz kıymet ve derecelerini bilemeyecektik vs. Bu sebeple Allah, zıtları bu kainatta iç içe koymuştur. Atmaca serçe kuşuna musallat olmasa idi, serçe kuşu manevra kabiliyetini inkişaf ettiremez idi.

Sorudaki kısmı okumak için tıklayınız: [İşaratü'l-İ'caz Bakara Suresi 25. Ayet Tefsiri.](#)

"Evet, gerek Cehennemi, gerek Cenneti teşkil eden ecza ve maddeler arasında münasebet vardır, zıddiyet yoktur. Münasebet, intizamın şartıdır; nizam da, devama sebeptir..." Oradaki malzeme atom değil mi, izah eder misiniz?

"Evet, gerek Cehennemi, gerek Cenneti teşkil eden ecza ve maddeler arasında münasebet vardır, zıddiyet yoktur. *Münasebet*, intizamın şartıdır; nizam da, devama sebeptir. Ve keza, bu iki menzilin halkı da ebedî oldukları için, vücutlarını teşkil eden ecza, tagayyüre maruz değildir. Çünkü, dünyadaki cisimlerinin terkip ve tahlilleri arasında muvazene yoktur. Yani cisim bünyelerine girenlerin, çıkanların arasında nisbet yoktur. Onun için inhilâle yüz tutarlar. Fakat âhiretteki cisimlerin yapılışı öyle değildir. Eczaları arasında tam mânâsıyla muvazene vardır ki, inhilâle mahal kalmaz."(1)

Ebedi hayata elverişli bir intizam için gerekli olan şartlar ve maddeler, ebed aleminin her iki yurdunda da caridir. Yani cennet ehli nasıl ebedi bir hayata uygun olarak tasarlanmış ise, aynı şekilde cehennem ehli de ebedi bir hayata uygun olarak tasarlanmıştır. Ebediyeti iktiza eden sistem ve gereklilikler, her iki alemde de işliyor demektir. Bu noktadan cennet ve cehennem benzeşiyor ve aynı münasebeti taşıyorlar, aralarında bir zıddiyet yoktur. Cennet ehli de cehennem ehli de aynı sonsuzluk sistemi içinde olduğu için, vücutları yokluk lehine değişmez ve bozulmaz.

Lakin **dünyada hayat sistemi** ebedi bir tasarım olmadığı için, burada vücutların devam ve bekasını temin edecek gelir gider dengesi yoktur.

Yani bebeklikten kırk yaşına kadar gelir fazla, kırk yaşından sonra gider fazla olduğu için, bir müddet sonra insanın bedeni tamamen harap olup dağılıyor.

Ahret yurdunda bedenin bu gelir gider dengesi sabit ve dengede olacağı için ölüm, zeval ve bozulmak manası bedene ilişmeyecektir. Bedenden az bir gider olsa o giderin yerine gelir, hemen gelip oradaki dengeyi temin edecektir.

Nasıl ekonomide **gelir gider dengesi** temin edilemeyince iflas kaçınılmaz oluyor ise, aynı şekilde dünya hayatında da beden ekonomisinin gelir gider dengesi -kasıtlı bir şekilde- bozulduğu için, beden bir müddet sonra iflas ediyor. Bu dengesizlik ahret yurdunda olmayacağı için, orada bedenler ebedi bir hayata mazhar olacaktır. Ahret yurdunda esas teşkil edecek maddelerin mahiyeti hakkında açık ve kapsamlı bir malumat olmadığı için, "**atom**" demek sakıncalı olur.

(1) [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, Âyet: 25 Tefsiri](#)

"Evet, tevhid ve nübüvvetin ispatları, yalnız delil-i nakli ile sahih

değildir. Çünkü devir lazım gelir... Eğer nübüvvet de delil-i nakli ile ispat edilirse, muhal lazım gelir." ifadelerini izah eder misiniz?

"Evet, tevhid ve nübüvvetin ispatları, yalnız delil-i naklî ile sahih değildir. Çünkü devir lâzım gelir."

"Evet, Kur'ân ve Hadisten ibaret olan naklî delillerin sıhhati, nübüvvetin sıhhat ve sıdkına bağlıdır. Eğer nübüvvet de delil-i naklî ile ispat edilirse, muhal lâzım gelir. Bunun için, Kur'ân-ı Kerim, tevhid ile nübüvveti delâil-i akliye ile ispat etmiştir. Amma haşir meselesinin hem akfî, hem naklî delillerle ispatı sahihtir." (1)

Bir şeyin bir şeye delil olabilmesi için, delil olduğu şeyin haricinde ve ondan bağımsız olması gerekir ki; ona kati ve akli delil olabilsin. Şayet delil olan şey, delil olunan şeyle ayakta duruyor, onunla sabit oluyor ise, buna mantıkta **devir** denilir ki; ispatta değeri yoktur.

Mesela; "**Kur'an, Allah'ın kelimidir.**" sözünde, "**Delilin nedir?**" denildiği zaman, "**Allah, Kur'an'da böyle buyuruyor.**" demek ve ayetle ispat etmek "**devir**" kapsamına girer. Zira ayetin zaten Allah kelamı olmadığı iddia ediliyor, ayetin ayete delil olması devir olur. Öyle ise öncelik olarak ayetin Allah kelamı olduğu, akli ve harici deliller ile ispat olunması gerekir, ondan sonra ayet devreye girer.

Peygamber Efendimiz (asv)in sıdkı; Allah'ın varlığına harici ve akli bir delildir; devir gibi bir delil değildir. Yani "**O peygamberdir ve Allah vardır diyor ise, vardır.**" demek devir iken, Peygamber Efendimiz (asv)'in doğruluk ve dürüstlüğü devir kapsamına girmez, zira sıdk harici bir vasıftır ve herkes tarafından gözlemlenebilir bir haldir. "*Ömründe yalana tenezzül etmemiş birisinin, en önemli bir meselede yalan söylemesi mümkün değildir, öyle ise Peygamber Efendimiz tevhid davasında da doğru ve dürüsttür.*" demek, gayet akli ve harici bir delildir, devir kapsamına girmez.

Nakli deliller; Kur'an ve Hadislerdir. **Akli deliller ise;** Kur'an ve Hadisleri harici bir şekilde doğrulayan ve akıl ve mantık çerçevesinde getirilen objektif önermelerdir.

Mesela; "*Hazreti Muhammed (sav) ümmidir, yani okuma ve yazması yoktur, Kur'an ise kitabidir, yani ilmilik ve kitabilik isteyen bir kitaptır. Ümmi birisinin böyle eşsiz ve benzersiz bir kitabı telif etmesi mümkün değildir.*" demek; akli ve mantıki bir önerme ve delildir. **Devir;** kısır döngü bir şekilde delil getirilmesi istenen bir şeyin içinden delil getirmektir.

Mesela; "**Kur'an, Allah kelamı mıdır?**" sorusuna, Kur'an içinden nakli bir delil takdim etmek **devir** olur.

(1) [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, Âyet: 25 Tefsiri](#)

denilmektense مِنْ ثَمَرَاتِهَا daha muhtasar ve daha güzel olurdu. Fakat mezkûr suallerden iki suale cevap olduğundan, **ayrı مِنْ ثَمَرَةٍ** ayrı söylemek icab etmiştir. Cümlesini açıklar mısınız?

ayrı مِنْ ثَمَرَةٍ (Orada bulunan meyvelerden.) **denilmektense مِنْ ثَمَرَاتِهَا** Oradaki meyvelerden. **denilmiş olsaydı, daha muhtasar ve daha güzel olurdu. Fakat mezkûr suallerden iki suale cevap olduğundan, ayrı مِنْ ثَمَرَةٍ, ayrı söylemek icap etmiştir."**(1)

Burada ayet daha kısa ve belîğ bir ibare yerine, biraz daha uzun ve dolaylı bir ibareyi tercih ediyor. Üstad Hazretleri ayetin uzun ve dolaylı ibareyi tercih sebebini izah ediyor.

Ayetin uzun ve dolaylı ibare kullanmasının hikmeti; zihinde belirebilecek muhtemel sorulara cevap vermek içindir. Tabi bu latif ve ince nükteler Türkçe mealinde tam olarak görünmez. Malum olduğu üzere Arapçada bazen bir harf bile çok manaları ibareye kazandırabiliyor “Na’budü” da ki “Nun” harfinin üç sayfa tefsir edilmesi gibi.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 25. Âyet Tefsiri.](#)

YAZDIR

"Bir çocukla konuşup söz anlatmak, bir feylesofla konuşmaktan aşağı değildir." Üstadımız, bu cümlede filozofu mu aşağılıyor yoksa çocuğu mu yüceltiyor; biraz açar mısınız?

Burada çocuk ile filozof kıyaslanmıyor; muhatabın seviyesine göre konuşmanın zorluğu ve önemi vurgulanıyor. Filozofa derdini zorlanmadan rahatlıkla anlattırın, ama bir çocuğun seviyesine inip bir meseleyi kafasına nakşetmek çok daha zordur ve hüner ister.

Üstelik aynı cümle ile hem filozofa hem de çocuğa hitap etmek ve her ikisini de aynı anda tatmin etmek dünyanın en zor işi olsa gerek. Çünkü hatip çocuğa hitap eder gibi konuşsa filozof darılır, filozofa hitap etse çocuk bir şey anlamaz. Aynı anda her ikisini de müstefid etmek ancak Allah'ın yapabileceği bir iştir ki Kur'an bunun örnekleri ile doludur.

Kur'an çocuğun basit ve nazenin aklını sarıh ve tekrarlı ifadeleri ile okşarken remiz ve işaretler dili ile de filozofun aklına kapı aralıyor, onu da istifadesiz bırakmıyor. Bu ikisini cem etmek Kur'an'ın bir mucizedir.

"Diğeri, emr-i tekvîndir ki, fitrî kanunlarla âdetullahın tazammun ettiği emirlerdir. Meselâ, ilmin i'tâsı, mânen ameli emrediyor; zekânın i'tâsı, ilmi emrediyor; istidadın bulunması, zekâyı; aklın verilmesi,.." Açıklar mısınız?

Allah'ın kainatta iki türlü şeriatı vardır. Birisi Allah'ın kelim sıfatından gelen ve vahiy ve peygamberler vasıtası ile insanlığa gönderilen *dinler*dir. Dinler insanların ibadet ve toplumsal hayatlarını tanzim eden ve insanlara hakta rehberlik eden semavi emir ve yasaklardır. Bu şeriata uyan, hem dünya hayatında hem de ahiret hayatında mesut ve bahtiyar olur.

Diğer şeriat ise, Allah'ın irade ve kudret sıfatından gelen *tekvini şeriat*tır. Yani kainata konulmuş bütün kanun ve adetullahlardır. Çekirdeğin bir sistem ile çatlayıp büyümesi, yıldızların hassas bir şekilde yörünge içinde hareket etmeleri, bütün canlıların hayat şartlarının ve rızıklarının mükemmelen tanzim ve tedbir edilmesi, hepsi irade sıfatından gelen şeriatın meseleleri ve hükümleridir.

İşte, nasıl kelim sıfatından gelen dinin hükümlerine uymak, insanların ve cinlerin görev ve vazifesi ise, şu irade sıfatından gelen fitri ve tekvini şeriata da uymak yine bütün insanların ve cinlerin görev ve vazifesidir. Dine uymayanların ekserisi ahiret hayatında ceza çekerler; ama fitri şeriata, yani kainatın bilimsel yasalarına uymayanlar peşinen cezasını bu dünyada fakir ve zelil olarak çekerler. Bu, mümin olsun kafir olsun fark etmez. Kainattaki adet ve kurallara uymayanların peşinen zelil ve hakir olmaları Allah'ın değişmez bir kanunudur.

Kainatın maddi şeriatına uymak her insan üzerine farzdır. Bunların terki ve başkalarına havalesi kabil değildir. Maalesef Müslüman dünya, Kur'an ve sünnet çizgisinden uzak bir hayat yaşadıkları için, bu nimetlerin keşfinde önceliği ekseri olarak kafirlere kaptırmışlardır. Bunun tek sebebi de Allah'ın tekvini ve fitri şeriatına uymamalarıdır.

Halbuki İslam insanlara çalışmayı ve dürüstlüğü emrediyor. Demek biz bu emre yetirince özen gösteremedik, keşif hakkı kafirlerin eline geçti. Yapılacak tek şey var; Allah'ın hem İslam şeriatına hem de fitri şeriatına, yani bilim ve teknolojiye sınımsız sarılmaktır. O zaman inşallah İslam dünyası bu makus talihini kırar ve her iki cihanda bahtiyar ve mesut bir hayat sürer.

Bu mülahaza ile meseleye bakacak olursak; insana fitraten verilen kabiliyet ve cihazların hepsi bir amaca binaen verilmiştir. Mesela ilim kabiliyeti insana amel etmek için, cesaret cihat için, kudret ise çalışmak için verilmiştir. Kudreti alınmış felçli bir adama, gel şu inşaatta çalış demek nasıl abes ise, gücü kuvveti yerinde olan birisinin de felçli gibi atıl ve tembel olması da aynı derecede abestir; tekvini şeriata isyan etmek demektir.

"Eğer mümkinat cihetinden cüz'î fikriyle, müşteri nazarıyla bakarsa, zaif bir vehim bile onun nazarında bir dağ gibi olur." cümlesinde, müşteri nazarıyla kelimesi ile ne denilmek isteniyor?

Buradaki **"müşteri nazarı"** tabiri, dikkatlice ve etraflıca bakmak ve fikrin bir şey üstünde hareket edip tefekkür etmesi anlamındadır.

Mesela küfür ve inkar, insan zihninin, üstünde düşünüp, bizzat bütün yönlerini inceleyerek ve kabul ederek inandığı bir olgu değildir. Yani kafirin fikir ve aklı, küfür üstünde hareket etmiyor. Bir cihetle müşteri nazarı ile bakmıyor, incelemiyor. **Küfür**, kafir için, sadece kendini aldatmak ve kandırmak sadedinde ürettiği bahane ve sebeplerdir.

Küfür ve inkar ya bir inattan ya bir önyargıdan ya bir cehaletten ya bir dikkatsizlik yüzünden, ya taassuptan, ya bir ihatasızlık ve geniş bakamamaktan gelen zorunlu bir kabullenıştır. Yoksa hiç kimse bilerek ve isteyerek, küfrü tercih ediyor değil, bazı sebeplerle, kendisini küfrün içinde buluyor ve bir daha da çıkamıyor.

İman ise akıl ve fikrin hareketinden ve düşünmesinden hasıl olan bir haldir. Yani mümin imanı kabul ederken, her cihetini ölçüp biçip öyle kabul ediyor ve etmelidir. Aksi taktirde, taklidi ve her zaman sarsılan bir imanı olur ki, maalesef günümüzde bu güzergahta seyreden insanların sayısı az değildir. Tahkiki imana sahip mümin, onun gerekçelerini makul ve kabul edilebilir, olduğunu gördüğü için imana geliyor. Allah'ın varlığına ve birliğine işaret eden sayısız delilleri görüyor ve okuyor, ondan sonra iman ediyor.

İman getirmek, fikrin hareket etmesi ve muhakemenin tahkikatı ile olan bir şeydir. İnsan, Allah'ı düşünmeden ve ona işaret eden delilleri görmeden iman edemez. Şöyle bir fark olabilir; avam insan

Allah'ın varlığına işaret eden delillerin hepsini belki göremez, ama kendince basit ve herkes tarafından anlaşılabilir delilleri görebilir ve fikrini ve imanını bu delile yaslayabilir. Bu herkese müyesser olabilecek bir halettir.

İman, müşteri nazarı ile bakmanın bir neticesi oluyor.

"Hidayetin tekâmülüne dalâlet yardım ettiği gibi, imanın tekâmülüne de küfür yardım eder." cümlesini nasıl anlamalıyız?

Bir şeyin, en ince yönleri ile anlaşılıp ve gelişmesinde, o şeyin zıttı ile karşılaştırılması ve zıttı ile çarpıştırılması en tesirli bir metottur. Ateşin kıymet ve değerini en iyi anlatan soğuktur. Soğuk, olmazsa, ateşin ne kıymeti anlaşılır, ne de derece ve mertebeleri anlaşılır.

Bu yüzden, Allah kainatta zıtları bir biri ile çarpıştırmayı kural ve prensip haline getirmiştir. Amaç, her şeyin en ince aksamına kadar anlaşılması ve geliştirilmesidir. Yoksa, bu kural olmazsa, her şey yerinde sayar ve yeknesak olurdu; hiç bir mana anlaşılmazdı. Hidayetin gelişip, en ince güzelliklerinin ortaya çıkmasında, hidayet zıttı olan dalaletin tesiri çoktur. Nasıl, ateşin kıymet ve derecesini soğuk anlatıyordu, aynı mana burada da geçerlidir.

Küfür ve dalalet, şu alemde en pis ve karanlıklı bir yoldur. Onun zıttı olan iman ve hidayet de en temiz ve aydınlıklı bir yoldur.

İkisi birbirini ihsas ve tarif etmekte en keskin ve tesirli bir yoldur. Hz. Ebu Bekir (ra)'ın yüksek kıymetini, en ince aksamı ile anlamanın en güzel yolu, Ebu Cehil'e dikkat ile bakmaktır.

Bir de, nasıl serçe kuşuna, atmacanın musallat olması ile serçe kuşunun kabiliyetleri inkişaf ediyor, manevra ve uçma tekniklerini geliştiriyor. Aynen bunun gibi, Allah da, nefis ve şeytan gibi zararlı mahlukları ehli imana musallat etmiş, ta ki imani ve İslami kabiliyetler atıl kalmayıp inkişaf etsin, gelişsin. Dalalet ve küfrün, hidayet ve imanın gelişmesine yardımcı bu şekildedir.

“Ve keza, her şeyin ve her işin tekâmülü, zıtlarının mukabele ve rekabet etmeleriyle olur. Meselâ, hidayet tekâmülüne dalâlet yardım ettiği gibi, imanın tekâmülüne de küfür yardım eder. Çünkü, küfür ve dalâletin, ne derece pis ve zararlı olduklarını gören bir mü'minin imanı ve hidayeti, birden, bine çıkar. Bu iki cihet, teklifin eser ve semeresidir. Ve bu iki cihet itibarıyla teklif, saadet-i nev'iye'nin yegâne âmilidir.”(1)

On Yedinci Lem'a'da geçen aşağıdaki ifadeler de bu manayı izah etmektedir:

“İşte, muzır kâfirler ve kâfirlerin yolunda giden sefiher, Cenâb-ı Hak'ın hayvânâtından bir nevi habislerdir ki, Fâtır-ı Hakîm onları dünyanın imârâtı için halk etmiştir. Mü'min ibâdına ettiği nimetlerin derecelerini bildirmek için, onları bir vâhid-i kıyasî yapıp, âkıbetinde, müstehak oldukları Cehenneme teslim eder.”(2)

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, 26 ve 27. ayetlerin tefsiri.](#)

(2) bk. [Lem'alar, On Yedinci Lem'a Altıncı Nota.](#)

"Meselendeki tenkirden anlaşılır ki, burada medar-ı nazar, bizzât meselin zâtıdır, sıfatları değildir. Sıfatları ise makamın iktizasına veya mümessel-i lehin haline havale edilmiştir." cümlesini açıklar mısınız?

Soyut ve ince bir hakikati, somutlaştırıp akla yaklaştırmanın en güzel ve tesirli yolu, misal ve temsil getirmektir.

“**Meselen**” fiilinde belirsiz isim tamlamasının kullanılması, nazarı, getirilen temsilin başka sıfat ve manalarına değil, bizzat temsilin kendisine işaret içindir. Getirilen temsilin dal budak manaları, temsil getirilen muhatabın durumuna göre ya da makamın gereğine göre tesir eder.

"O temsilâtı nûr-u iman ile tefekkür edenin nûr-u imanı inkişaf eder, kuvvet bulur. Küfür zulmetiyle ve tenkit hırsıyla bakanın da, zulmeti ziyadeleşir ve gözü kör olur. Çünkü nazarîdir, bedîhi değildir." cümlelerini izah eder misiniz?

"O temsilâtı nûr-u iman ile tefekkür edenin nûr-u imanı inkişaf eder, kuvvet bulur. Küfür zulmetiyle ve tenkit hırsıyla bakanın da, zulmeti ziyadeleşir ve gözü kör olur. Çünkü nazarîdir, bedîhi değildir."(1)

Nazari: Akla kapı açıp iradeyi elden almayacak derecedeki delillere verilen bir isimdir. Yani Allah, hem kainatta hem de Kur'an'da getirmiş olduğu delilleri öyle bir şekilde dizayn etmiş ki, ne akla kapalı ne de iradeyi teslime mecbur edecek kadar açık bir şekildedir.

İnsanların bir kısmı kainata ve Kur'an'a iman ve hidayet dikkati ve nazarı ile baktığı zaman, elmas ve zümrütler değerinde deliller ile donatılmıştır, her bir zerresi ve harfinde bin mucize tezahür ediyor. Aynı kainat ve Kur'an'a dalalet ve küfür nazarı ve dikkatsizliği ile bakıldığı zaman kuru ve çorak bir arazi gibi duruyor, hiçbir yerinde ve köşesinde hakkaniyetine dair bir ispat bulamıyor. İşte kainat ve Kur'an'daki delillerin nazari olması bu manayadır.

Bedihi: Akli ve iradeyi teslime mecbur edecek derecede delilin açık ve zorlayıcı olmasıdır ki, Allah imtihan gereği kainat ve Kur'an'ı böyle bir açıklıkta ve zorlayıcılıkta deliller ile dizayn etmemiştir. Yani insan kendi hür iradesi ile hakkı ve batılı ayırt edip, kendi tercih ve kemalatını ortaya koyabilmesi için deliller bedihi değil nazari tanzim edilmiştir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 26 ve 27. ayetlerin tefsiri.](#)

"Sanki Cenab-ı Hakk'ın ahdi; meşiet, hikmet, inayetin ipleriyle örülmüş nurani bir şeriddir ki, ezelden ebede kadar uzanmıştır. Bu nurani şerid, kainatta nizam-ı umumi şeklinde tecelli ederek,.. nev-i beşere uzatmıştır." cümlesini izah edebilir misiniz?

"Sanki Cenab-ı Hakkın ahdi meşiet, hikmet, inayet'in ipleriyle örülmüş nûranî bir şerittir ki; ezelden ebede kadar uzanmıştır. Bu nuranî şerit, kâinatta nizam-ı umumî şeklinde tecellî ederek, silsilelerini kâinatın envama dağıtırken, en acip silsilesini nev-i beşere uzatmıştır ve ruh-u beşerde pek çok istidat ve kabiliyetlerin tohumlarını ekmiştir. Fakat o istidatların terbiyesini ve neticesini, cüz-ü ihtiyarînin eline vermiştir. O cüz-ü ihtiyarînin yuları da, şeriatın, yani delâil-i nakliyenin eline verilmiştir. Binaenaleyh, Cenab-ı Hakkın ahdini bozmamak ve ifa etmek, ancak o istidatları lâyük ve münasip yerlerine sarf etmekle olur."

"Ahdin nakzı ise, bozmak ve parçalamaktan ibarettir. Meselâ, bazı enbiyayı iman ve tasdik, bazılarını inkâr ve tekzip; bazı hükümleri kabul, bazılarını red; bazı âyetleri tahsin, bazılarını kabih ve çirkin görmek gibi. Zira böylece yapılan nakz-ı ahd nazmı, nizamı, intizamı ihlâl eder, bozar."(1)

Allah'ın iradesi, hikmeti ve inayeti kainatta esaslı bir sistem kurmuş ve bu sistemin merkezine de insanı yerleştirmiştir. Ve insana bütün kainatı kuşatacak ve tartacak kabiliyet ve duyguları takmış.

Lakin insana takılan bu potansiyel kabiliyet ve duyguların terbiye olup, gelişmesini insanın cüzi iradesine bağlamıştır. İnsan adeta büyük bir geminin dümencisi gibidir. Dümeni dilediği yöne kırabilir. İnsanın, dümenci hükmünde olan bu cüzi iradesini eğitip, kainatın o muazzam sistemine adapte edecek yegane adaptör de şeriat ve hak dindir.

İşte bu zincirleme tesis edilen sistem ilahi bir ahit ve ilahi bir tasarımdır ki, insan bu büyük ilahi organizasyon içinde iradesini iman ve şeriat doğrultusunda sarf etmeyip, küfür ve inkar yönüne sarparsa, o zaman ilahi ahit ve tasarıma mugayir hareket etmiş ve büyük bir ihanetin içine girmiş olur. İman ve ibadet ahde vefa göstermek iken, küfür ve gaflet de ahde vefasızlık göstermektir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 26 ve 27. Ayetlerin Tefsiri.](#)

Daha kısa ve muhtasar olan "darbun" masdarı üzerine "enyedribe"nin fiil sigasıyla tercihan zikredilmesi, itirazlarının

menşei bizzat temsil olmayıp,.. diye devam eden cümleleri izah eder misiniz?

Yahut (أَنْ يَضْرِبَ) ile paranın darbına ima edilmiştir. Yani, temsillerin darbu ve darb-ı meseller, sikkenin darbu kadar kelâma kıymet veriyor. Yani, nasıl ki sikke, gümüş ve altına kıymet veriyor; darb-ı meseller de kelâmlara o nisbette kıymet ve itibar veriyor. Ve bu işaretle, vehimleri def etmek için temsillerin güzel bir vasıta olduklarına ve temsillerin bid'a olmayıp belâgat sahasında işlek ve güzel bir cadde olduğuna îma edilmiştir. Evet, durub-u emsâl, malûm kaideledir.

Daha kısa ve muhtasar olan masdar-ı بَضْرُ üzerine أَنْ يَضْرِبَ 'nin fiil sigasıyla tercihan zikredilmesi, itirazlarının menşei bizzat temsil olmayıp, بَعْوَضَةً 'nin hakareti olduğuna işarettir. Çünkü temsiller haddizatında kıymetli olup, itirazlara mahal değildirler. Zira أَنْ يَضْرِبَ fiildir. Fiil, müstakil ve sabit olmadığından, sanki lâtiftir. Mütekellimin kastı onda durmuyor, mef'ule geçiyor. Masdar olan بَضْرُ ise, isimdir. İsim, müstakil ve sabit olduğu için, sanki kesiftir. Mütekellimin kastını cezb edip, mef'ule vermemesi ihtimali vardır.

Binaenaleyh, إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا, استَحْيَا mahalli ضَرْبٌ olurdu. Halbuki istihyânın mahalli, بَعْوَضَةً 'dir. (İ. İ'caz)

“Cenâb-ı Hak, kullarını irşad ve ikaz üzere bir misal getirmede çekinmez.” (Bakara Sûresi, 2:26.) Ayetinde geçen örnek vermek konusu fiil cümlesiyle ifade edilmiştir. Neden daha kısa olan bir isim değil de uzun olan fiil cümlesi tercih edilmiş denilirse ona verilecek cevap açıklanmıştır:

Kafirlerin itirazının sebebi, Allah'ın örnek vermesine değil Sivrisineğin örnek verilmesinedir. Çünkü örnek vermek kıymetlidir ve kimsenin itiraz etmeye hakkı yoktur. Bu nedenle eğer isim olsaydı Kâfirlerin itirazının ne olduğu anlaşılmayabilirdi.

Çünkü, Fiiller başka şeyi gösterir. Halbuki isimler ne için konulmuşsa doğrudan onu bildirir. Başka şeye bakmayabilir. Eğer Ayet fiil cümlesi olarak değil de isim olarak gelseydi, o zaman sivrisineğin örnek verilip verilmediği değil de, sanki sadece örnek verilmenin kastedildiği anlaşılabilirdi. Bu açıdan fiil cümlesiyle gelmiştir.

Fıskla Kabuklarından Çıktılar, İfadesini Nasıl Anlamalıyız?

Allah insana hem hayra hem de şerre kabiliyetli bir fitrat vermiştir. Bu fitratın işleyip faaliyete geçmesi için teklif ve imtihan lazımdır. Tıpkı bir çekirdeğin kimyevi muamele görmeden kabuğunu kırıp yeşillenememesi gibi.

İnsanların fitratında hayır ve şer tohumları beraber, kader eli ile ekilmiştir. Bu tohumların da gelişip büyümesi için din ve imtihan zemini gereklidir. İşte Kur'an bir kimyevi muamele gibi hayırları

yeşertirken, suistimal olmuş fitratların da dalaletini açığa çıkarıyor. Nasıl su, toprak altındaki iyi cins tohumları filizlendirir, ağaç olmasına vesile olur ve aynı zamanda fitratı tefessüh etmiş tohumları da çürütür. Üstat bu manayı "**kabuklarından çıktılar**" ile ifade etmiştir.

Hatem, sikke, imza, mühür, turra arasında ne gibi farklar vardır?

Allah'ın her bir eseri O'nun varlığından, birliğinden, hikmetinden, rahmetinden haber verir. Her bir eser bir **mühür** gibidir ve üstünde bu manalar yazılıdır.

Osmanlı altınlarının bir yüzünde padişahın ismi (turra-tuğra), diğer yüzünde ise paranın basıldığı yerin ismi (sikke) yazılıdır. Üstat hazretleri bu teşbihlerle, kâinattaki her bir eserde Cenab-ı Hakk'ın isimlerinin tecelli ettiğini, bu yönüyle her bir eserin bir "**turra**" (**tuğra**) olduğunu, öte yandan her bir eserin bu kâinat tezgâhında dokunması cihetiyle de İlahi bir "**sikke**" taşıdığını ders vermiş oluyor.

Turranın Allah'ın varlığıyla, sikkenin de Allah'ın birliğiyle daha fazla ilgisi olduğu söylenebilir.

Mühür ve **imza** da ayrı bir teşbihtir. Burada da her bir İlahî eser bir mektuba benzetilmiştir. Mektubun sonunda imza ve mühür bulunur. O imzayı gören, o mührü okuyan kişi mektubun kimden geldiğini hemen anlar. Aynı şekilde, bu âlemde yaratılan her bir mahluk bir mühür, bir imza gibidir. Dağ bir mektup ise çiçek bir mühürdür. Ağaç bir mektup ise meyve bir mühür, bir imzadır. Gökyüzü bir mektup ise her bir yıldız, bir mühür, bir imza gibidir.

Özet olarak, sikke ve turra tabirlerinde her bir eser bu kâinat darphanesinde basılmış bir altına benzetilmiştir. **İmza ve mühür** tabirlerinde ise her bir eser yazılı olduğu sayfanın sonuna atılmış bir imza, yahut basılmış bir mührü benzetilmiştir.

Kâinat ağacının en son ve en cami meyvesi olan insan, bütün esmaya mazhar olması cihetiyle en mükemmel turrayı taşımaktadır. En son yazılması da kâinat mektubunun sonuna atılmış bir imza, bir mühür gibidir. Mühürden sonra artık bir şey yazılmaması, meyveden sonra ağaçta yeni bir şey teşekkül etmemesi gibi, insandan sonra da ayrı bir canlı türünün yaratılmayacağına bir işaret de taşımaktadır.

Her Eserin Bir Müessiri Var, Cümlesini Allah İçin de Kullanabilir miyiz?

Her şeyden önce bilinmesi gereken şudur ki : Temsiller, darb-ı meseller, örnekler; akla uzak görünen bir hakikatı akla yakınlaştırmak için bir dürbün veya numaralı bir gözlük; ince dakik bir hakikatı anlayışımıza yakınlaştırmak için bir mikroskop; yüksek bir hakikata ulaşmak için bir merdiven; zahiren dağınık gibi görünen bir meseleyi toparlamak için o meselenin birlik cihetini gösteren vasıtalarlardır.

Ya da “**Temsilin hasiyeti olan akli bir şeyi hissi bir şeyle ve aslı olmayan mevhum bir şeyi muhakkak ve mevcut olan bir şeyle ve gaib olan bir şeyi hazır bir şeyle tasvir etmektir.**” (1) Buna binaen Cenab- Hak Kur'an-ı Kerim'de temsillere , darb-ı mesellere, kinaye, mecaz yollarına sık sık yer vermiştir. Zira Kur'an umumi bir irşad edici ve öğreticidir. Muhatabları ise umum insanlardır. İnsanların çoğunluğu ise halk tabakasıdır. Halk tabakası ise ülfet ettikleri hissettikleri (gördükleri, işittikleri..vs) hayallerinde daima mevcut olan mana ve üsluplara ve misallere aşina olmuşlardır. Bunlar halk tabakası için bedihi açık kat'î şeylerdir. Mücerred, soyut, akli olan hakikatları anlamada zorlanacaklarından o yüksek akli hakikatların onların ülfet ve ünsiyet ettikleri ifadeler, tabirler, meseller, teşbihler, örnekler ile anlatılması lazım gelmektedir. Fakat o gibi temsil, istiare, teşbihlere hakikate geçmek için bir vasıta nazarı ile bakılmalıdır.

Şunu da bilmek gerektir ki Cenab-ı Hak, Zatında mümkünata benzemediği gibi fiilinde, sıfatında, şuunatında (işlerinde, hallerinde) da mümkünata benzemez. Peki ”**mahiyeti mechul**” ,”**mucizati ile malum**” olan **Zat-ı Akdesi nasıl tanıyacağız?** Zatında, mahiyetinde, fiilinde mümkünata benzemeyen Zat-ı Zülcelal kendini akıl sahiplerine eserleri ile tanıttırdığı, bildirdiği gibi temsil ve darb-ı mesellerle de şuunatını, fiillerini bildirmiştir.

Hem Cenab-ı hak Vacib-ul Vücuddur, mümkünata kıyas edilmez. Vacibi mümkünata kıyas etmek kıyas-ı maalfarıktır.

Hem getirilen temsillerdeki noksanlıklar, kusurlar, hakirlikler temsile aittir. Temsil getirilen şeye ait değildir.

Hem temsiller ”**Şuunat-ı Rububiyeti rasat etmek için; birer sönük küçük dürbün**”,”**Şuunat-ı Rububiyetin hakikatını tutamaz, ihata edemez, mikyas olamaz; fakat baktırabilir**”,
“**Temsillerdeki Zat-ı Akdesin şunatına münasip olmayan tabirat, temsilin kusuruna aittir**”,
“**birer ünvan-ı mülahazadır, birer mirsad-ı tefekkürdür**”, “**Temsiller; muhit azim bir kanun-u Rububiyetin küçük bir misalde ucunu göstermekle...**”

Bu gibi ifadelerden de anlaşıldığı üzere temsiller, teşbihler, kinayeler hakikatlara ulaşmak için değişik vasıtalarlardır.

İşte Kur'an'da işlek bir yol olan temsiller, darb-ı meseller, teşbihler Cenab-ı Hakk'ın ihsanı ile Risale-i Nur'da da fevkalade görünüyor. Risale-i Nur'daki temsil, teşbih, kinaye, hikaye ve benzetmelere de yukarıda anlatıldığı bakış üzere bakacağız “**Yazılarımda ne kadar güzellik ve tesir bulursa, ancak temsilat-ı Kur'aniye'nin lemeatındandır.**” diyor Bediüzzaman...

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, 26. ve 27.ayet tefsiri.](#))

Onların bu sözlerine müşakelet ve müşabehet nokta-i nazarından مِّنَ الْمَثَلِ الْحَقِيرِ yerinde مِّنَ الْمَثَلِ الْحَقِيرِ denilmesi, müşabeheti saklamak için daha münasib olurdu, cümlesini açıklar mısınız?

Müşakelet: Kelime olarak, şekilde bir olma ve uygunluk, benzeyiş gibi manalara geliyor. Edebiyatta ise, birinin söylediği bir sözü, diğerinin, az evvelki mânaya zıd olarak kullanması anlamındadır.

Müşahabet de yaklaşık bir manaya gelmektedir; yani birisinin sözünü alıp maksadının tersi ile kullanmaktır.

Allah, müşriklerin bu "Muhammed'in Rabbi bu hakir şeylerden temsil getirmeye hayâ etmez

mi?" soru ve itirazlarına karşı, onların üslubunu aynı ile alıp ama zıt bir mana ile kullanıyor. Halbuki onların üslubunu aynı ile kullanmayıp, daha belîğ bir ifade de kullanabilirdi istifhamına, Üstad Hazretleri şöyle bir cevap veriyor:

"Fakat bu münasebetin nazara alınmaması, lâtif bir üslûba işarettir ki, temsiller, mühür veya imzalar gibi tasdik ve ispat içindir. Nasıl ki yazılan birşey mühürlenmekle tasdik edilmiş olur; aynen bunun gibi, söylenen bir söz de, bir misal ile tasdik ve ispat edilmiş olur."

"Yani, temsillerin darbı ve darb-ı meseller, sikkenin darbı kadar kelâma kıymet veriyor. Yani, nasıl ki sikke, gümüş ve altına kıymet veriyor; darb-ı meseller de kelâmlara o nisbette kıymet ve itibar veriyor. Ve bu işaretle, vehimleri def etmek için temsillerin güzel bir vasıta olduklarına ve temsillerin bid'a olmayıp belâgat sahasında işlek ve güzel bir cadde olduğuna ima edilmiştir. Evet, durub-u emsâl, malûm kaidelerdendir."(1)

Onların itirazlarının kaynağı, temsil getirmek değil, temsil getirene hakaret olduğu için, Allah umum insanlığın faydasına olan temsil getirmeyi, tabiri yerinde ise, onların keyfine uyararak terk etmiyor ve onların garazlarına garazları ile cevap veriyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 26 ve 27](#)

Üstad Bediüzzamanın, İbnü'l-Mu'tez'e, Kutsi Şair Demesinin Hikmeti Ne Olabilir?

İBNÜ'L-MU'TEZ

Ebü'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed el-Mu'tezz-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil -Alellâh el-Abbâsî (ö. 296/908) Abbasî halifesi, edip, münekkit ve şair.

23 Şaban 247'de (1 Kasım 861) hilâfet merkezi olan Sâmerâ şehrinde doğdu. Müntasır-Billâh döneminde veliahtlıktan azledilmiş olan babası Muhammed, Müs-tâin-Billâh zamanında Sâmerâ'da üç yıl hapiste kaldıktan sonra Mu'tez-Billâh lakabıyla halife ilân edilmişti. Oğluna çok düşkün olan Mu'tez-Billâh onun adına dinar bastırdı. Eğitimi için özel hocalar tuttu, ilkderslerini bunlardan alan İbnü'l-Mu'tez, kardeşi İsmail ile birlikte babası tarafından amcası Müeyyed-Billâh'ın azliyle veliaht tayin edildi. [511] Babası 255'te (869) tahttan indirildi ve yerine geçen Mühtedî-Bil-lâh tarafından atıldığı hapiste öldü. İbnü'l-Mu'tez, bu olaydan bir süre sonra babaannesesi Kabîha ile birlikte Mekke'ye sürgüne gönderildi. Ardından da yeni halife ve amcası Mu'temid-Alellâh tarafından Sâmerâ'ya geri getirildi.

Babaannesesi İb-nü'l-Mu'tezz'in eğitimiyle özel olarak ilgilendi. Ona zengin bir kütüphane tahsis etti; özel hocalar tutarak dil, tarih, lügat, ahbâr, edebiyat, şiir, kelâm, astroloji, hadis ve fıkıh gibi alanlarda geniş bir kültüre sahip olma imkânı sağladı. İbnü'l-Mu'tez, Ahmed b. Saîd ed-

Dımaşkî'den dil ve din ilimleri sahasında uzun yıllar istifade etti. Basra ve Küfe dil mekteplerinin Önde gelen simaları Müberred ile Ebü'l-Abbas Sa'leb. Ebû Ali İbn Alîl el-Anezî. Ebû Saîd İbn Hübeyre el-Esedî. İbn Ebû Fenen, Muhammed b. İmrân ed-Dabbî, tarihçi Belâzürî onun başta gelen hocalarındandır.

İbnü'l-Mu'tez ayrıca, Sâmerâ'ya gelip kendisini ziyaret eden bedevilerden de nâdir kullanılan lügat ve deyimlerle atasözü, özlü söz. nükteli hikâye ve fıkraları öğrenmeye çalıştı. Evinde düzenlediği ilim ve edebiyat meclislerine başta anılan hocaları olmak üzere zamanın ileri gelen âlim, edip ve şairleri katılıyordu.

İlmî ve edebî toplantılara sık sık katılan Basra dil mektebi reisi Müberred her gelişinde birkaç gününü İbnü'l-Mu'tez'in konağında geçirirdi. Bu meclislerin cazibesine kapılan Belâzürî onun hocaları arasına girmek için babaannesine başvurmuştu. Üstadı Ahmed ed-Dımaşkî bu olayı duyunca gücenmiş, bunun üzerine İbnü'l-Mu'tez, hocasının çeşitli ilimlerdeki gücünden övgüyle söz eden bir kaside nazmetmişti. [512] Bu kaside henüz on üç yaşında bir çocuk olan İbnü'l-Mu'tez'in şiir yeteneğini, dil, edebiyat ve dîn ilimlerinde geniş bir kültüre sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Aslında İbnü'l-Mu'tez babasının saray şairi Buhtürî'nin şiirleriyle büyümüştür. Onun sanat zevkinin oluşmasında bu büyük ustanın yanı sıra aynı zamanda iyi bir şair olan babası Mu'tez- Bil-lâh'in da etkisi görülür. On yedi yaşında iken babaanesi Kabîha'nın vefatıyla zor günler geçiren İbnü'l-Mu'tez, Sâmerâ yakınındaki mesire yeri Matîre'ye taşındı. Hayatının on beş yılını geçirdiği ve eserlerinden birçoğunu telif ettiği bu dönemden şiirlerinde övgüyle söz eder.

İbnü'l-Mu'tez, dedesi ve babasının öldürülmesinden devlet erkânını sorumlu tuttuğu için halifeler onun siyasetle uğraşmasını engellemek amacıyla ilim, edebiyat, şiir ve eğlence ile meşgul olmasına imkânlar sağladılar. İbnü'l-Mu'tez de kendisini içki, şiir, müzik ve eğlenceye, İlim ve edebiyata verdi. Zamanla bu duruma alışan şair, amcası Mu'temid-Alellah'ın uzun süren hilâfeti döneminde (870-892) onunla ve bu devrede yönetimde ağırlığı görülen diğer amcası Muvaffak- Billâh ile iyi ilişkiler içinde oldu, kendileri için birçok kaside yazdı.

Yukarıda hayatında bir bölüm aldığımız şairin değerlendirmesini, yani **Üstadın kudsi şair tabirinden, Salihlik ve takva değil, sanat ve edebi kişiliğine bir övgü, bir gönderme anlamak daha isabetli olur. Yani adamın yaşantısı ve kendisi kudsi olmayabilir; lakin sanat ve edebi kişiliği kudsi olabilir. Bu sebeple kudsi şair tabirini, sanat ve edebi yönüne tevil etmek gerekir diye düşünüyoruz.**

"Ağaçlar kalem, denizler mürekkep olsa; Cenab-ı Hakk'ın kelamını bitiremezler." Bu ifadeyi nasıl anlayabiliriz?

Kehf Suresi, ayet 109:

"De ki: "Rabbimin sözleri için denizler mürekkep olsa ve bir o kadar mürekkep ilâve etseydik

dahi rabbimin sözleri bitmeden önce mutlaka deniz tükenirdi."

Ayetin Açıklaması:

Allah'ın sözlerinden maksat, O'nun ilim ve hikmetidir. Yüce Allah'ın ilim ve hikmeti sonsuz ve sınırsızdır; denizler ise büyüklüğüne rağmen sonlu ve sınırlıdır. Şu halde Allah'ın ilmini ve hikmetini yazmak için denizlerin tamamı mürekkep olarak kullanılsa, bir o kadar da ilâve edilse, yine de Allah'ın ilmini yazmaya yeterli olmaz. Lokman Sûresi'nin 27. âyetindeki ifade de böyledir. (bk. Diyanet Tefsiri, Kur'an Yolu: III/499.)

Bu ayeti kerimede Allah'ın kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsa, Allah'ın kelimeleri yazılıp tükenmeden denizlerin tükeneceği; böyle bir kat daha deniz yaratılsa Allah'ın kelimelerini yazmağa yetmeyeceği; Onun birliğinin, büyüklüğünün işaretlerinin sayılamayacak kadar çok olduğu, belirtiliyor.

Allah'ın kelimeleriyle kastedilen tüm yarattıkları, ilmindeki varlıklardır. Yahut zatını öven sözlerdir. Allah'ın bilgisi, büyüklüğünün alametleri o kadar çoktur ki bunları yazmak için denizler mürekkep olsa da yetmez. Onun övgüsü yazmakla tükenmez. Yarattıklarının miktarını belirtmeğe rakamlar kafi gelmez.

Lokman Suresi'nin 27. ayetinde de yeryüzündeki ağaçlar kalem, denizler mürekkep olsa, bunlar gibi yedi kat daha deniz olsa yine Allah'ın kelimelerini yazmağa yetmeyeceği anlatılır.

"İşte o fasıklar, bu gibi şeylerin arasında şer'an ve tekvinen tesis edilen muvasala hattını kesiyorlar. Mesela akılları marifetullahı, zekaları ilme küs olduğu gibi..." akıl ile zeka arasında nasıl bir fark var, ilimle küs ifadesini nasıl anlamalıyız?

İnsanda akıl ve kalp, iki esas ve temel hükmünde latifelerdir. Bunların işleyiş ve vazifeleri bir birinden farklılık arz eder.

Aklın mantıki kaziyeler ve ispat tarzı ile elde ettiği şeylere **ilim** denir. **Kalbin** aydınlanması ve inkişafı ile elde ettiği hakikatlere de **marifet** denir. Yani ilim aklın, marifette münkeşif kalbin neticesidir.

Burada akıl marifetle ilgili kullanılmış; zeka da diğer mantıki ilimler ile ilişkilendirilmiştir. Yani akıl; kalp aydınlanmasından gelen marifet ilmine bakar, zeka da dini içerikli akli ve mantıki ilimlere bakar. Bir de bunların dışında fen ve müspet ilimler vardır. Bu ilimlerde, fasık, hatta kafir bir adam çok yüksek derecelere ulaşabilir, ama bunun yanında dini içerikli marifet ve ilimlerde çok cahil ve bilgisiz de olabilir. Mesela dünya çapındaki bir fizikçi, dini içerikli marifet ve ilimde çok geri ve cahil olabilir.

Burada zeka, daha çok din ilimlerinden, ilmi kelam ve mantığa bakar. Akıl da kalbin aydınlanmasından hasıl olan marifet ilmüne bakar. İnsan, dünya dolusu fen ilimlerini bilse, ama bu ilimlere gerçek değerini veren ve eşyanın arka planını gösteren iman ilimlerini bilmez ise, o fenni bilgileri hiç bir işe yaramaz, sadece dünyada muvakkaten menfaatini görür.

"Temsilin hâsiyeti olan aklî bir şeyi hissî bir şeyle ve aslı olmayan mevhum bir şeyi muhakkak ve mevcut olan birşeyle ve gaip olan bir şeyi, hâzır bir şeyle tasvir etmektir." cümlesini açar mısınız?

İnsanlar bilmediği, hissetmediği ve ülfet peyda etmediği mücerret ve soyut şeyleri kavramakta ve anlamakta zorlanırlar. Şayet bu bilinmeyen soyut kavram insanlara anlatılmak istenirse, bu kavrama en yakın olan, bilinen ve hisse yabancı olmayan bir temsille akla yaklaştırılır.

Mesela, hayatında hiç portakal görmemiş bir adama, portakalı en güzel tarif etmenin yolu; hissine ve zevkine yabancı olmayan turunçgillerden bir temsil vermekle olur. Portakala yakın olan mandalina ile tarif edilebilir. Yoksa mücerret ne kadar mükemmel de tarif olursa, portakalı kıyassız ve temsilsiz anlayamaz. Özetle, soyut kavramlar somut ölçü ve parametreler ile anlaşılır.

İnsan, **bilinmeyeni bilinen ile kıyas yapmadan, bir şeyi idrak edemez.** Bu yüzden Allah kendi isim ve sıfatlarını kıyaslaması ve idrak etmesi için insana birtakım vehmi ve farazi hatlar tayin etmiştir. Bu hatlar sayesinde insan Allah'ın mutlak ve sınırı olmayan isimlerini bilebilir ve bulabilir.

Mesela, insana vehmi ve farazi olarak cüzi bir kudret verilmiştir. İnsan bu cüzi kudretini Allah'ın sonsuz kudretine bir dürbün, bir mikyas yaparak, kıyasa gider ve bir derece o sonsuz kudret hakkında malumat sahibi olur. İnsan der; ben cüzi kudretim ile şu evi yaptım; Allah ise sonsuz kudreti ile bütün kainatı yaptı. Şayet bu cüzi kudret olmasa idi, insan hiçbir zaman Allah'ın sonsuz kudretini hissedip bilemeyecekti.

Ama insandaki bu cüzi kudret ve buna benzer bir takım farazi hatlar, hakiki anlamda insanın değildir. İnsan bu cüzi sahibiyet ve malikiyet duygularını sadece kavramak ve kıyaslamak için kullanabilir. Şaşırıp da, gerçek sahibim derse şirk derelerine yuvarlanır.

Bilinmeyen alemler, ancak bilinen alemlerden yola çıkılarak anlaşılır. Bu yüzden Kur'an insanların alışkın ve ülfet peyda etmedikleri hayattan ve alemlerden bahsederken, hep insanların bildiği ve hissine münasip temsiller getiriyor. Cennetten bahsederken, dünyanın bilinen ve hisse yakın olan terimleri ve kavramları kullanılıyor. Bu yüzden cennet hep güzel dünya bahçeleri gibi tasvir edilmiştir. Cehennem de hakeza, dünyevi cezalarla tasvir ediliyor.

“Evet, ifrat veya tefrit, delillere karşı bir isyandır. Yani sahife-i

âlemde yaratılan delail, uhûd-u İlahiye hükmündedir...” devamıyla birlikte izah edebilir misiniz? İfrat veye tefrit neden delillere karşı isyan oluyor?

İfrat: Kelime anlamı olarak, haddinden geçmek, pek ileri gitmek manalarına geliyor.

Tefrit: Kelime olarak, ortalamanın, yani vasatın çok altında kalmak, geride kalmak, normalden aşağı olmak gibi manalara geliyor. İfratın zıddı tefrit oluyor.

Her şeyin aşırısı zararlıdır. Güzel olan orta yoldur. İnsan orta yolu hem hazmedebilir hem de takat ve güç yetirebilir. Ama ifrat ve tefrit insanın kaldıracığı bir yük değildir. Bu ifrat ve tefritin çok alanları ve şubeleri vardır.

Mesela bir adama takatinden ziyade iş vermek ifrat iken, işsiz ve atıl bırakmak da tefrittir. Vasat olanı ise kaldıracığı ve yapabileceği bir iş verip, hem aşırı yükten hem de tembellikten onu muhafaza etmektir.

Vasat, yani ifrat ve tefrite gitmemek, kainatla uyum ve ahenk kurmak demektir. Zira kainatta her şey bir denge ve ahenk üzerine yaratılmıştır. İnsan bu ahenk ve dengeye ancak vasat ile uyum sağlayabilir. Bunun dışına çıkmak, yani **ifrat** ve **tefrite** gitmek uyumsuzluk ve dengesizliktir ki, bu da bir çeşit isyan ve zulümdür.

Kainattaki herbir şey Allah'ın varlığına ve birliğine işaret etmek için tasarlanıp dizayn edilmiştir. İnsana da bu tasarı ve dizaynı okuyup anlayacak bir akıl ve kalp takılmıştır. İnsanın fitratındaki bu özelliğe dikkat ile bakıldığında, insanın o delilleri okumak ve anlamak için vazifelendirildiği anlaşılıyor. Şayet insan bu delilleri görmezden gelip okumaz ve bu delillere karşı lakayt kalırsa tefrit olur, o delilleri başka maksat ve ideolojiler için su-i tevil ederek maniple ederse ifrat olur. Materyalist felsefenin fen ilimleri inkara medar ve kaynak yapması, ifrata bir örnek teşkil eder. Esasında deliller karşısındaki ifrat ve tefrit fitri ve akli bir isyandır.

YAZDIR

"...alemi ruhanide gezer, alemi misale seyahat eder; kendisi o alemleri ziyaret ettiği gibi o alemler de, onun ruhunun ayinesinde temessül etmekle iade-i ziyaret etmiş gibi olurlar." Bu cümlede anlatılmak istenen nedir?

Öncelikle temessülün manasını izah edelim. Zira temessül şu meselenin ruhu gibidir.

İn'ikas ve temessül; bir şeyin aynı ile başka bir şeyde yansması demektir. Mesela bir mum etrafında, halka şeklinde on adet ayna bulursa, her bir aynada mum temessül eder. Yani aynı vasıfları ile o aynaların içinde bulunur. Bir tek mum iken, on mum olur.

Nurani varlıklar ile onun zıddı olan kesif varlıkların yansmasında ve temessülünde durumları farklılık arz eder, hükümleri başka başkadır. Biri hakiki yansır, diğeri sadece görüntü olarak yansır.

Nurani bir varlık, yansıdığı yere kendi aslındaki vasıfları da götürür, bir nevi yansıyan ile yansımaya mahal olan şey aynı gibi olur. Mesala aynada yansıyan güneş kendine özgü vasıflarını aynaya da aksettirir, bir nevi küçük bir güneş o aynada oluşur. Aynı güneş gibi o da ısı ve ışık verir. Fark sadece azamet ve kibriyadadır. Nuranin temessülü, temessül ettiği yeri, yani yansıdığı yeri kendi gibi yapar.

Kesif şeylerde, yani madde ve cismin hükmettiği şeylerde ise yansıma, temessül, sadece görüntü olarak vardır, vasıflar oraya aksetmez. Onun için yansıyan şey ile, yansımaya mahal olan şey farklıdır. Aralarındaki tek ilişki görüntü naklidir. Mesela maddi ve kesif olan bir taş, aynada yansısa, sadece görüntüsü oraya gider, taşın kendine ait vasıflar oraya geçmez.

İnsanın mahiyetindeki duygu ve cevherlerin hepsi gaybi ve manevi alemlere açılan birer pencereler gibidir. Her bir duygu o alemleri kendi penceresinden seyrederek ve o alemleri dolaşabilir. Mesela insandaki hayal duygusu, alem-i misali, rüya denilen vasıta ile gezip dolaşır. Alem-i misal de hayal duygusunda temessül eder. Yani bu duygu aynasında yansıyıp orada tezahür eder. Bu münasebet her bir duygu ve o duygunun irtibatlı olduğu alem için geçerlidir. İnsandaki ruh, alem-i ervah ile nasıl ilgili ise, bu alem de insanın ruh aynasında bir şekilde temessül ile tezahür ediyor. İşte duygular ve irtibatlı olduğu alemler arasındaki bu ilişkiyi Üstad Hazretleri latif bir üslup ile **iade-i ziyaret** şeklinde tasvir ediyor.

"...Hal böyle iken, cahil telakki ettiğin o kafirler, alimler sırasına dahildirler." cümlesini nasıl anlamamız gerekiyor?

"S - Onlar, birinci ölüm ile bir hayatı bilirlerse de, Allah'tan olduğunu bilmezler, inkâr

ederler. İkinci hayat ile Allah'a rücuu zaten inkâr ederler."

"C - Cehli izale edecek deliller zahir iken o veçhile cehil denilmemesi, belâğatin kaidelerinden biridir. Buna binaen, birinci mevt ile birinci hayatın etvar ve ahvâline yapılan dikkat, Sâniî ikrar ve tasdik etmeye icbar eder. Ve aynı zamanda evvelki hayat ve mematın Allah'tan olduğunu bilmek, ikinci bir hayatın olacağına da zihni ikna ve icbar eder. Hal böyle iken, cahil telâkki ettiğin o kâfirler, âlimler sırasına dahildirler."(1)

Burada kafirlerin cehaletinin özür teşkil etmeyeceği vurgulanıyor. Evet bu tip kafirlerin cehaleti akılsızlık ve ilimsizlikten gelen bir cehalet değil, inat ve taassuptan gelen bir cehalettir. *İnat ve taassuptan gelen cehalet ise özre konu olmaz.*

Bu tip kafirler eser ve delilden neticeye gitme konusunda gayet mahir ve alimdirler. Lakin bilerek ve inat ile bu potansiyel alimliklerini kullanmıyorlar. Mesela, bahar mevsiminde sayısız haşır ve neşir örneklerini gözü ününde gören bir kafir, acaba ikinci haşır nasıl olacak diye bir inkara gidemez. Ancak işin içine inat ve taassup girince, maalesef inkara sapabiliyor.

Özet olarak, Allah kainatı, hem tevhidi hem de haşri anlayacak ve ispat edecek bir tarzda tanzim etmiştir. Bu tanzim ise çok zahir ve bedihi olduğu için, kimse küfrüne cehaleti mazeret olarak gösteremez. Bu mazeretsizlik haline de "alim" ifadesi ile işaret ediyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 28. Ayet Tefsiri.](#)

"Allah'a rücu etmek, Allah'tan gelmeyi iktiza eder. Bunun için bir kısım insanlar, Allah ile insan arasında ittisali tevehhüm etmişlerdir ve bazı sofiler de şüpheye düşmüşlerdir..." Bu suali cevabı ile birlikte izah eder misiniz?

"S - Allah'a rücu etmek, Allah'tan gelmeyi iktiza eder. Bunun için bir kısım insanlar, Allah ile insan arasında ittisali tevehhüm etmişlerdir ve bazı sofiler de şüpheye düşmüşlerdir."

"C - Dünyada insanın vücut ve bekası olduğu gibi, âhirette de vücut ve bekası vardır. Dünyadaki vücut, vasıtasız dest-i kudretten çıkar. Dünyada terkip, tahlil, tasarruf, tahavvül ile karışık bekâ meselesi, sabıkan zikredilen hikmet üzerine esbab, vesait, ilel, meseleye müdahale edip araya girerler. Âhirette ise, vücut ve beka, her ikisi de levazımatıyla, terkibatıyla bizzat dest-i kudretten çıkarlar ve herkes hakikî Mâlikini bilir. İşte bunu anlayan, rücuun ne demek olduğunu anlar."(1)

Allah'a rücu etmek -haşa- Allah ile hulul etmek, Allah ile ittisal etmek anlamında değildir. Tevhit inancında hulul ve ittisal açık seçik olarak küfür ve şıktır. Kim bu yola girerse küfre girmiş, İslam dairesinden çıkmış olur.

"Rücu" kelime olarak geri dönmek olup, buradaki manası ile bir netice ve sonucun kaynağına inme ve esasına dönmek demektir. Mesela; elma bir netice iken, elmanın ağacı ve kökü ona bir kaynak, bir esastır. Elmayı yiyen adam bu elmanın nereden geldiğini merak ettiğinde, ağaç ve köke rücu eder, yani onu inceler demektir.

Bütün netice ve sonuçların gerçek kaynağı ve gerçek esası, Allah'ın kudret ve ilmidir. Ağaç ve kökler veya her hangi bir sebep, bu asıl kaynak ve esasa birer perde, birer vesiledirler, hakiki kaynak ve esas, Allah'ın kudret ve ilim sıfatıdır. İşte insan, iman ve hidayet ile bu asıl kaynağa rücu etmelidir. Yani her sebebin arkasında gerçek aktör olan ilahi kudreti görmeli ve ona perestiş etmelidir. İşte rücu yani dönüş onadır.

Dünyada neticeler sebepler eli ile verildiği için, çok insanlar hakiki sebep olan Allah'a rücu edemiyorlar. Hep zahiri ve vesile olan sebeplerde takılıp kalıyorlar ve Allah'a dönüş yapamıyorlar. Lakin ahirette sebepler kalkıp kudret bizzat tecelli edeceği için, insanlar netice ile kudret arasındaki teması görecek ve her neticede bizzat kudrete rücu edecekler, yani İlahi kudreti görmekte ve anlamakta zorluk çekmeyecekler.

İnsan cennette bir elma yediği zaman, defî ve derhal kudrete intikal edip, Allah'a teşekkür edebilecek. Burada bu işlem iman ve hidayet ile mümkün iken, orada kudret bizzat görüleceği için rücu çok kuvvetli ve ani olacak ki, Üstad Hazretleri bu rücuya hakiki rücu diyor. Özetle **"dönüş onadır"** hakikatinin dünya ve ahiretteki farklarına işaret ediliyor.

Diğer bir manası da ahiret kalıcı ve baki bir alem iken, dünya ise geçici ve fani bir alemdir. Ahiret Allah'ın isim ve sıfatlarının ebedi tecelli edeceği ebedi bir yurdu iken, dünya ise geçici ve kararsız bir yurttur. Dolayısı ile ahiret Allah'ın ebedi ve kalıcı bir mülkü olması yönü ile tabiri caiz ise Onun ebedi evi, ebedi mekanıdır, biz de bu eve bu mekana mutlaka döneceğiz. Çünkü dünya fani ve geçici bir mülküdür. Yani insan dünyadan ahirete ebedi kalmak için rücu edecek demektir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 28. Ayet Tefsiri.](#)

"Bu inkılâpların herbirisi, evvelkisine nisbeten daha mükemmel ise de, lâıyıkına göre mevattır, yani hayatsızdır." burayı nasıl anlamalıyız?

"İnsanın cesedini teşkil eden zerreler, âlemin zerrati içinde camid, dağınık bir şekilde iken, bakarsın ki, mahsus bir kanunla, muayyen bir nizamla intizam altına alınarak âlem-i anâsıra gönderilir. Âlem-i anâsırda sâkit, sâkin, gizli bir vaziyette iken, birden bire kabile kabile, muayyen bir düsturla, yevmî bir intizamla, bir kast ve hikmet altında âlem-i mevalide intikal eder. Âlem-i mevalide de, sükût içinde iken, birdenbire acip, garip bir tarzla nutfeye inkılâp eder. Sonra müteselsil inkılâplarla alaka olur, sonra mudga olur, sonra et, kemik olur. Bu inkılâpların herbirisi, evvelkisine nisbeten daha mükemmel ise de, lâıyıkına göre mevattır, yani hayatsızdır."(1)

Bu meseleye iki açıdan bakabiliriz:

Birincisi; hayatın kemal mertebeleri arasında bir nispet yapılıyor. **Nutfe** bir önceki halden daha kamil bir hayat mertebesinde iken **alaka** da nutfeden, **mudga** da alakadan daha kamildir vs... İşte her merite bir üstüne göre nispi olarak ölü ve hayatsız gibi oluyor ki, bu da ölümden sonra haşirin mümkün ve vaki olduğunu gösteriyor.

İkincisi; en son hal hayattır, ondan öncekiler tamamı ile mevattır. Dolayısı ile bir çok ölüden bir tek diri çıkarılıyor ki bu da harika bir haşir mucizesidir denilebilir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 28. Ayet Tefsiri.](#)

"Küfran-ı nimet, aklen de haramdır." Küfran-ı nimet aklen nasıl olur? Yani insan fiil ve davranış olarak küfran-ı nimette değilse, aklen nasıl küfran-ı nimette olur ve bunu nasıl anlar?

"Üçüncü âyetle, beşerin kâinat üzerine tafdil ve tekrimine işarettir."

"Dördüncü âyetle, beşere tâlim-i ilim nimetine işaret yapılmıştır. Bu nimetlerin suretine, yani nimet oldukları cihete bakılırsa, inayet-i İlâhiyeye delil oldukları gibi, ibadete de delildirler. Çünkü nimetleri verene şükür vâciptir; küfran-ı nimet, aklen de haramdır. Eğer o nimetlerin hakikatlerine bakılırsa, mebde ve meâdı ispat eden delillerdir."(1)

Küfran-ı nimet, Allah'ın sayısız nimetlerini görmezden gelmek ve inkar etmek anlamındadır ki, böyle bir hal ne dinen ne de aklen caiz olmaz. Burada küfran-ı nimetin aklen haram olması demek, aklın bu fiil ve eylemi kerih ve çirkin görmesi demektir. Yoksa haram kavramı dini bir terim olup, aklın sahasına girmez, ama mecazi olarak aklın yanlış ve batıl görmesinde de kullanılabilir.

Aklın noktasından düşünecek olursak, nankörlük ve küfran-ı nimetin mantıklı ve makul bir tarafı yoktur. Dünyanın her yerinde nankör adam sevilmeyen ve kötü kabul edilir. Bir iyiliğe ve ihsana karşı teşekkür yerine, görmezden gelip inkar etmek her aklın çirkin sayacağı bir durumdur; Üstad Hazretleri burada bu manaya işaret ediyor.

Zaten dinin kerih ve çirkin gördüğü bir şeyi, akl-ı selim de çirkin ve kerih görür. İkisi arasında bir çatışma ve uyumsuzluk söz konusu değildir. Lakin bazı akl-ı maaş ve müptedi dinin yüksek hakikatlerini idrak edememesinden dolayı, dinin bazı emirlerine muhalefet edip "*bu kerih ve çirkindir*" diyebilir. Böyle düşük ve seviyesiz akıllar bahsimizin dışındadır. Zaten bu tip akıllar akl-ı selim sayılmazlar.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi 28. Ayetin Tefsiri.](#)

Dağlar, taşlar hayattar mıdır? Mesela melaike risalesinde, bir dağ büyüklüğüyle beraber yalnızdır, gariptir deniyor. Bu konuyu açıklar mısınız?

Dağlar, taşlar, ovalar, yıldızlar ve galaksiler elbette bizim anladığımız anlamda hayatlı değildirler, ama hayata hizmet ediyorlar. Bilinen hayat; bitki, hayvan, cin, insan, melekler ve ruhanilerde vardır. Tabii bu sayılan cinslerin hayat mertebesi ve makamları aynı derecede değildirler. Bitkilerin hayatı en basit ve ilkel bir hayat mertebesinde iken, insanların hayat mertebesi en yüksek ve mükemmel bir hayat mertebesinde.

Üstad Hazretlerinin hayat hakkındaki şu izahatı meseleyi çok güzel bir şekilde özetliyor:

"Evet, hayat nevelerinin en ednâsı nebat hayatıdır. Hayat-ı nebatîyenin başlangıcı, çekirdekte veya habbede hayat düğümünün uyanıp açılmasıdır. Bunun keyfiyeti o kadar zahir, o kadar umumî, o kadar melûf iken, zaman-ı Âdemden şimdiye kadar hikmet-i beşerden ve felsefesinden gizli kalmıştır. İşte hayatın ne derece ince olduğu anlaşıldı."

"Ve keza, hayatı olmayan bir cisim, en büyük bir dağ da olsa tektir, yetimdir, mekânından başka birşeyle münasebeti yoktur. Lâkin balarısı gibi küçük bir cisim, hayata mazhar olduğu zaman, bütün kâinatla münasebettar olur ve herşeyle alışveriş yapar. Hattâ diyebilir ki, kâinat benim mülkümdür, benim yerimdir. Kâinatın her tarafına gider, havassıyla tasarruf eder, bütün eşya ile kesb-i muarefe eder. Bilhassa hayat-ı insaniye tabakasına çıkan hayat, aklın nuruyla âlemleri gezmiş olur. Âlem-i cismanîde tasarruf ettiği gibi, âlem-i ruhanîde gezer, âlem-i misâle seyahat eder. Kendisi o âlemleri ziyarete gittiği gibi, o âlemler de, onun ruhunun aynasında temessül etmekle iade-i ziyaret etmiş gibi olurlar. Hattâ insan, "*Âlem, Allah'ın fazlıyla benim için halk olunmuştur.*" diyebilir."

"Hayat-ı insaniye, herbirisi çok tabakalara şâmil olarak, *hayat-ı maddiye, hayat-ı ruhaniye, hayat-ı mâneviye, hayat-ı cismâniye* gibi nevilere ayrılır, inbisat eder. Demek ziya, renk ve cisimlerin görünmesine sebep olduğu gibi, hayat da, mevcudatın kâşifi ve sebeb-i zuhurudur."

"Evet hayat, bir zerreyi bir küre gibi yapar; ashab-ı hayatın herbirisi, "*Âlem benimdir.*" diyebilir. Aralarında müzahame ve münakaşa da olmaz. Müzahame ve münakaşa, yalnız nev-i beşerde olur. İşte, hayatın ne büyük bir nimet olduğu anlaşıldı."(1)

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, Âyet: 28](#)

"Bilhassa hayat-ı insaniye tabakasına çıkan hayat, aklın nuruyla âlemleri gezmiş olur. Âlem-i cismanîde tasarruf ettiği gibi, âlem-i

ruhanîde gezer, âlem-i misâle seyahat eder." cümlelerini nasıl anlamalıyız?

"Ve keza, hayatı olmayan bir cisim, en büyük bir dağ da olsa tektir, yetimdir, mekânından başka birşeyle münasebeti yoktur. Lâkin balarısı gibi küçük bir cisim, hayata mazhar olduğu zaman, bütün kâinatla münasebettar olur ve herşeyle alışveriş yapar. Hattâ diyebilir ki, kâinat benim mülkümdür, benim yerimdir. Kâinatın her tarafına gider, havassıyla tasarruf eder, bütün eşya ile kesb-i muarefe eder. Bilhassa hayat-ı insaniye tabakasına çıkan hayat, aklın nuruyla âlemleri gezmiş olur. Âlem-i cismanîde tasarruf ettiği gibi, âlem-i ruhanîde gezer, âlem-i misâle seyahat eder. Kendisi o âlemleri ziyarete gittiği gibi, o âlemler de, onun ruhunun aynasında temessül etmekle iade-i ziyaret etmiş gibi olurlar. Hattâ insan, "Âlem, Allah'ın fazlıyla benim için halk olunmuştur" diyebilir."

"Hayat-ı insaniye, herbirisi çok tabakalara şâmil olarak, hayat-ı maddiye, hayat-ı ruhaniye, hayat-ı mâneviye, hayat-ı cismânîye gibi nevilere ayrılır, inbisat eder. Demek ziya, renk ve cisimlerin görünmesine sebep olduğu gibi, hayat da, mevcudatın kâşifi ve sebab-i zuhurudur."(1)

İnsanın yaşam dairesi ve istifade alanı; varlık, hayat, ruh, şuur, insaniyet ve İslamiyet şeklinde merhalelerden oluşuyor. İnsana ait bu alan ve daireler, bir bina gibidir, temeli varlıktır, onun bir üst katı hayat, onun bir üst katı ruh, onun bir üst katı şuur, onun bir üst katı insaniyet, onun bir üst katıda İslam'dır. Bu katlar ve daireler, yukarıya yani İslamiyet'e doğru yükseldikçe, genişleyip istifade alanları ziyadeleşiyor. Tabi bu terakki ve gelişmede; insanın irade ve azminin büyük bir payı vardır. Allah belki potansiyel olarak her insanı bu genişlikte donatmış olabilir, yalnız potansiyelin çalışma ve uygulanma zembereği, insanın iradesi ve tercihidir.

İnsan bu potansiyeli harekete geçirecek iradeyi kullanmaz ise, potansiyel çekirdek halinde kalıp ağaç olamaz. Ağaç olamayınca da istifade daireleri cılız ve basit kalır. Bu sebeple her insanda potansiyel olarak bulunan bu kabiliyetler, tatbik ve terakki noktasında aynı değildirler.

Mesela; aklını ilim ve amel ile olgunlaştıran bir alimin, şuur ve akıl dairesinden istifade noktasında cahil ve ilkel bir vaziyette kalan ami bir adamla seviyesi bir olmaz. Bu misali diğer dairelere de tatbik edebiliriz.

Demek saymış olduğumuz her bir daire, bir çekirdek olarak insan mahiyetinde kader eli ile ekilmiştir, biz bu ekilmiş tohumlara irademizle gelişme ve hareket komutunu vermez isek, o daireler basit ve ilkel bir çekirdek olarak tefessüh ederek gider. Bir insan çekirdek konumunda olan insaniyet dairesini, tam anlamı ile inkişaf ettirip ağaç şekline sokmuşken, diğer insan bunu yapamamış ya da az yapmış ise insaniyet noktasından aralarında ciddi farklar oluşur. Bu noktadan piyasada insan görünümünde; ama hakikatte insan manasına layık olmayan çok mahluklar dolaşılıyor. İnsaniyet dairesini ağaç yapıp hakiki insan olmak; ancak Allah'a kulluk etmek iledir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 28 Tefsiri.](#)

"Evet, ömr-ü tabiisini bitirip sonra ölenler pek azdır. Kısım-ı azamı, ömr-ü tabiisi esnasında ölürler." cümlesini izah eder misiniz?

Her bir varlık nevinin nihayi bir ömrü vardır. Kimi bir, kimi iki, kimi on, kimi yüz sene yaşar. Ancak bu, her varlığın mutlaka ömünün sonuna kadar yaşayacağı anlamına gelmez. Allah isterse ömrü fitrisinden evvel de hayatına son verebilir.

Evet, alemde tekamül kanunu vardır. Bu kanuna tabi olan, neşvünema kanununa dahildir. Bu kanuna dahil olanın bir ömr-ü tabiisi vardır. Ömr-ü tabiisi olanın, ecel-i fitrisi vardır; ecelin pençesinden kurtulamaz. Evet, kâinatın ihtiva ettiği envain ve bu envain ihata ettiği efradın kısım-ı ekserisi bu kanunlara tabidirler.

Binaenaleyh, alem-i sağır denilen insan, ölümden ve harabiyetten kurtulmadığı gibi, insan-ı kebir denilen alemin de ölümden necatı yoktur. Ve keza, kâinatın bir ağacı ölümden, dağılmaktan halas olmadığı gibi, şecere-i hilkatten olan kâinat silsilesinin de harabiyetten kurtuluşu yoktur. Evet, eğer kâinat ömr-ü fitrisinden evvel harici bir tahribata veya Saniî tarafından bir hedm ve kıyamete maruz kalmasa bile, fenni bir hesaplama, kâinatın öyle bir günü gelecektir ki, İnsan-ı kebir denilen koca kâinat, şu boşluğu sekeratının bağirtlarıyla dolduracaktır.

"Hayatın dışı da, içi de, her iki yüzü de lâtiftir. Hattâ en küçük ve hasis bir hayvanın hayatı bile yüksektir." Hayat, nur ve vücudun içinin de, dışının da temiz olmasını nasıl anlamalıyız?

Eşyanın iki yüzü var; birisi **mülk** yüzü, diğeri ise **melekut** yüzüdür.

Mülk, eşyanın dış yüzü, yani bize görünen yüzüdür. Bu yüzde sebep sonuç ilişkisi hakimdir, yani bütün işler sebepler eli ile yapılıyor. Bu yüzde zıtlar iç içedir, iyi kötü, güzel çirkin ağır hafif, büyük küçük beraber bulunuyor.

Eşyanın **melekut** yüzünde yani iç yüzünde her şey şeffaf ve berraktır. Eşyanın iç yüzündeki berraklık ve şeffaflık mülk yüzündeki gibi sebep ve sonuç ilişkisinin ve zıtların beraber bulunmamasını ifade eder. Yani eşyanın hakiki, gerekçe ve hikmetlerinin hükmettiği alandır melekut tabiri.

Allah, bazı hikmetlerinden dolayı dünyada zıtları cem etmiştir. İmtihan gereği bazı zararlı ve çirkin maddeleri yaratmıştır. Sıcak ile soğuk, ışık ile karanlık, iyilik ile kötülük vs çok zıtları iç içe ve beraber yaratmıştır.

Dünyadaki bu çirkin ve zararlı maddeler ile isim ve sıfatları arasına da sebepleri koymuş ki aralarında direk olarak bir temas görülmesin. Zira Allah'ın izzet ve azameti bu gibi zararlı ve çirkin maddeler ile direkt bir mübaşeretini, yani teması kabul etmiyor. Hem de insanların haksız ve yersiz

şikayet ve isyanları direk olarak Allah'a gitmemek için, Allah, zahiren çirkin gibi duran o maddeler ile arasına perde olsun diye sebepleri koyuyor.

Mesela ölüm, hastalık, musibet gibi haller Allah'ın bazı isim ve sıfatlarına zahiren uygun düşmüyor. Aslında bu hallerin iç yüzü ve hakikat-i halleri çirkin ve zararlı değildirler, ama insan gibi akli ve idraki sınırlı varlıklar, her zaman bu hallerin hakiki vechesini ve cephesini göremedikleri için şikayet ve isyan ediyorlar. Şayet bu haller ile Allah'ın kudreti arasına sebepler vasıta olarak girmese idi, şikayet ve isyanlar direkt olarak Allah'a gidecekti ki bu da Allah'ın izzet ve gayretine dokunacaktı.

İşte sebepler, isyan ve şikayetin hedefini şaşırtıp -bir nevi paratoner gibi- şikayet ve isyanları kendi üstüne çekip asıl mercii olan Allah'ı tenzih etmiş oluyorlar.

Mesela bir anne ve baba çok sevdiği yavrusunu feci bir şekilde kaybetse, Allah'a değil sebeplere kızar, şikayet ve isyan ateşini sebeplerin üstünde söndürür. Bu yüzden Allah, sebepleri vasıta olarak araya koymuş ki isyan ve şikayet kendi Zatına gelmesin.

Bununla beraber Allah'ın bazı nimetleri ve mahlukları vardır ki hem mülk yüzü hem de melekut yüzü şeffaf ve parlaktır. Her vechesi ile Allah'ın isim ve sıfatlarına münasip bir mahiyettedir. Zahir yüzü de olsa çirkin ve zararlı bir tarafı yoktur.

Mesela varlık, hayat, nur, iman, hidayet gibi şeylerin her tarafı güzel ve hoştur. Bu nimetlerin hiçbir cephesinde Allah'ın isim ve sıfatları ile münasip olmayan bir hal yoktur. Bu yüzden Allah bu nimetler ile arasına kesif ve kalın sebepleri koymamıştır. Bu nimetler ile isimleri arasındaki mübaşeret, zahire yakın bir şekilde tezahür eder. Hangi insan kalkıp da diyebilir hayat kötü, nur kötü, varlık kötü; neden bunları bana verdin, deyip sızlanabilir. İşte bu nimetlerin iki yüzünün de temiz ve parlak olması bu manayadır. Yani bu nimetlerin hiçbir yönünde şikayete konu bir şeyin olmaması, her iki yüzü de temiz şekilde tasvir edilmiştir.

"Nebatat hayatının keyfiyeti o kadar zahir, o kadar umumi, o kadar meluf iken zaman-ı Adem'den şimdiye kadar hikmet-i beşerden ve felsefesinden gizli kalmıştır. İşte hayatın ne derece ince olduğu anlaşıldı." Bu paragrafı açıklar mısınız?

Bitkilerin hayatı, hayvanların hayatı, insanlar ve cinlerin hayatı ve melaikenin hayatı gibi hayatın bir çok çeşidi ve formları vardır. Hepsinin kemiyet ve keyfiyeti birbirinden farklıdır. Bu hayat türleri içinde en basiti ve en aşağı makamda olanı, bitkilerin hayatıdır.

Bitkilerin hayat başlangıcı ise çekirdekler ve tohumlardır. Bitkilerin hayatı bu tohum ve çekirdeklerin içinde, mahiyetini bilemediğimiz bir şekilde başlıyor. Üstad Hazretleri bu bilinemezliği şöyle ifade ediyor:

“Bunun keyfiyeti o kadar zahir, o kadar umumi, o kadar meluf iken zaman-ı Adem'den

şimdiye kadar hikmet-i beşerden ve felsefesinden gizli kalmıştır.”(1)

Yani bu kadar göz önünde olup, milyonlarca örnekleri her vakit cereyan ettiği halde, fen ve felsefe bu hayat düğümünün nasıl çözüldüğünü keşfedemiyor.

Hayatın oluşması ve meydana çıkması o kadar ince ve latif ki, hayata vesile olan sebep bu incelik ve letafet içinde kayboluyor ve Allah'ın isim ve sıfatlarının hayat üstünde parlak bir şekilde görünmesine zemin hazırlıyor. Diğer nimetlere vesile olan sebepler kesif olduğu için hayat kadar latif ve ince bir şekilde Allah'ın isimlerini sahneleyemiyor.

Hayat nimeti adeta sebepsiz bir şekilde, direkt olarak Allah'ın kudreti ile temas halindedir. Fen ve felsefenin hayata sebep bulmakta zorlanması bu yüzdendir. Allah, hayat gibi, mülk ve melekut ciheti şeffaf olan nimetlerin sebebini ince ve latif olarak yaratmış ki, insanlar bu gibi nimetlerde direkt olarak Allah'ın isim ve sıfatlarını görüp bilsin ve ona şükürde bulunsun.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 28. Ayet Tefsiri](#)

"Nitekim vâcibin mukaddemesi vâcip, haramın mukaddemesi haramdır." cümlesini açar mısınız?

Nimetin başlangıcı; nasıl nimet sınıfından ise, harama götüren bir şeyin başlangıcı da haram sınıfındandır. İslam dini haramı yasakladığı gibi, harama götüren öncüleri ve yolları da yasaklamıştır.

Mesela; zina haramdır, zinaya sebep olan ya da zinaya yaklaştıran bakmak ve dokunmak da haramdır. Sarhoşluk haramdır, sarhoşluğa sebep olacak maddeler de haramdır.

Aynı şekilde iyilik ve güzellik vacip olduğu gibi, insanı iyiliğe ve güzelliğe götürecektir sebep ve vasıtalar da vacip kılınmıştır.

Mesela; namaz vaciptir, namazın mukaddemesi hükmünde olan gusül ve abdest de vaciptir. Cömertlik vacip bir ahlaktır, cömertliği geliştirecek sadaka ve zekat da vaciptir vs...

“Hayat-ı insaniye; herbirisi çok tabakalara şamil olarak hayat-ı maddiye, hayat-ı ruhaniye, hayat-ı maneviye, hayat-ı cismaniye gibi nevi'lere ayrılır, inbisat eder.” Hayatı maddiye ile cismaniye ve hayatı maneviye ile rahaniye aralarında ne fark var?

Aslında hayatın iki boyutu vardır. Birisi ruh boyutu, diğeri cisim boyutudur. Diğer bütün mertebeler bu iki boyutun ara tonlarıdır. Hayatın zirve mertebesi ruhun hayat makamı iken, en aşağı ve süfli olanı

da cismani ve maddi hayat formudur.

Ruh ile ceset, tabiat ve mizaç olarak birbirine zıt varlıklardır. **Ruh** nurani ve latif bir varlıktır. **Ceset** ise maddi ve kesif bir varlıktır.

Ruh, zaman ve mekan kaydından mücerrettir. **Ceset ise** zaman ve mekan ile mukayyettir.

Ruh bir anda binlerce işi tedbir ve tedvin edecek bir haysiyettedir. **Ceset ise** aynı anda iki işi yapamaz.

Ruh hafif ve kayıtsızdır, **ceset** ise hantal ve sakildir.

Ruh inbisat ve tekemmül ettikçe ceset incelik, ruha karşı direncini yitirir ve onun gibi latif ve nurani olmaya başlar. Ceset kalınlaşır ve hükmünü icra ederse, yani madde ve maddi kayıtlar inkişaf edip kesafet galip olursa, o zaman da ruh asliyetini kaybeder ve sakil bir hale dönüşür. Onun için ruh ile ceset iki mübayin (farklı / muhalif) rakiptir.

Bir insanın hayatında bu rekabeti ruh kazanırsa, yani ruh inkişaf edip hükmünü icra ederse, cesette nuranileşir ve hatta ruh gibi hiffet bulur. Ruhun hayat mertebesine terfi eder.

Ruhun hayat mertebesine manevi hayat diyebileceğimiz gibi, cesedin hayat mertebesine de maddi hayat diyebiliriz. Maddi hayat ile ruhani hayat arasında çok tabaka ve mertebeler olduğu için, hepsini bu iki ana kategoride değerlendirebiliriz.

“... Âlem-i anasırda sâkit, sâkin, gizli bir vaziyette iken, birdenbire kabile kabile, muayyen bir düstur ile, yevmî bir intizam ile, bir kasd ve hikmet altında âlem-i mevalide intikal eder....” Alem-i mevalid ile anlatılmak istenen nedir?

"İnsanın cesedini teşkil eden zerreler, âlemin zerrati içinde camid, dağınık bir şekilde iken, bakarsın ki, mahsus bir kanunla, muayyen bir nizama intizam altına alınarak âlem-i anâsıra gönderilir. Âlem-i anâsırda sâkit, sâkin, gizli bir vaziyette iken, birden bire kabile kabile, muayyen bir düsturla, yevmî bir intizamla, bir kast ve hikmet altında âlem-i mevalide intikal eder. Âlem-i mevalidde de, sükût içinde iken, birdenbire acip, garip bir tarzla nutfeye inkılâp eder. Sonra müteselsil inkılâplarla alaka olur, sonra mudga olur, sonra et, kemik olur. Bu inkılâpların herbirisi, evvelkisine nisbeten daha mükemmel ise de, lâıyıkına göre mevattır, yani hayatsızdır."

İnsanın bedeni ve bedenini teşkil eden zerreler ilk olarak alemde cansız ve dağınık bir şekilde idiler. Sonra bu zerreler Allah'ın kudret ve irade kanunu ile unsurlara sevk ediliyorlar. Bu unsurlardan yiyecek ve içecek aracılığı ile insanın belinde sperm olması ve sonraki süreçler birer evre olarak kabul edilirse, bu evreleri kabaca ve özetle camit, nebati, hayvani ve insani şeklinde sınıflandırmak

mümkündür.

İşte insanın bedenini teşkil eden element ve zerrelerin önce camit, sonra nebati, sonra hayvani, en sonunda da anne karnında cenin şekline gelmesi mevalid olarak tanımlanıyor.

Alem-i mevalid, anne rahminde insanın geçirdiği oluşum sürecidir. Bu husus ayetlerde şu şekilde ifade ediliyor:

"Sonra o nutfeyi bir kan pıhtısı haline getirdik, derken o kan pıhtısını bir çiğnem et yaptık, O bir çiğnem eti de kemik (ler)'e kalb ettik de o kemiklere de et giydirdik. Bilahare onu başka yaratılışa inşa ettik. Suret yapanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir."
(Müminun, 23/14).

"Ki O sizi bir topraktan, sonra bir meniden sonra bir kan pıhtısından yaratıp sonra bebek olarak çıkaran sonra sizi güçlü kuvvetli bir çağa erişmeniz için, sonra da ihtiyarlar olmanız için yaratandır." (Mümin, 40/67).

Burada özetle insan bedeninin geçirdiği oluşum evreleri zikrediliyor. İnsan, adeta bütün mahlukatın bir özeti, bir karışımı gibi mükemmel bir mahiyete sahiptir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Suresi 28. Ayet Tefsiri](#)

“...Âhirette ise vücud ve beka, her ikisi de levazımatıyla, terkiyatıyla bizzât dest-i kudretten çıkarlar ve herkes hakikî Mâlikini bilir. İşte bunu anlayan, rücuun ne demek olduğunu anlar.” Açıklar mısınız?

Rücu', kelime olarak geri dönmek olup, buradaki manası ile bir netice ve sonucun kaynağına inme ve esasına dönmek demektir. Mesela, elma bir netice iken, elmanın ağacı ve kökü ona bir kaynak, bir esastır. Elmayı yiyen adam, bu elmanın nereden geldiğini merak ettiğinde ağaç ve köke rücu eder. Yani onu inceler demektir.

Bütün netice ve sonuçların gerçek kaynağı ve gerçek esası, Allah'ın kudret ve ilmidir. Ağaç ve kökler veya herhangi bir sebep bu asıl kaynak ve esasa birer perde, birer vesiledirler. Hakiki kaynak ve esas Allah'ın kudret ve ilim sıfatıdır. İşte insan iman ve hidayet ile bu asıl kaynağa rücu etmelidir. Yani her sebebin arkasında gerçek aktör olan İlâhi kudreti görmeli ve ona perestiş etmelidir. İşte rücu, yani dönüş onadır.

Dünyada neticeler, sebepler eli ile verildiği için çok insanlar hakiki sebep olan Allah'a rücu edemiyorlar. Hep zahiri ve vesile olan sebeplerde takılıp kalıyorlar ve Allah'a dönüş yapamıyorlar. Lakin ahirette sebepler kalkıp kudret bizzat tecelli edeceği için, insanlar netice ile kudret arasındaki teması görecek ve her neticede bizzat kudrete rücu edeceklerdir.

İnsan cennette bir elma yediği zaman defî ve derhal kudrete intikal edip Allah'a teŖekkür edebilecek. Burada bu işlem iman ve hidayet ile mümkün iken, orada kudret bizzat görüleceği için rücu çok kuvvetli ve ani olacak ki, Üstad Hazretleri bu rücuya hakiki rücu diyor.

Özetle, "**Dönüş onadır.**" hakikatinin dünya ve ahiretteki farklarına işaret ediliyor.

YAZDIR

"Her umumî kâidenin bir istisnâsı vardır.' olan kaide-i külliyyeyi tahsis ediyor. Çünkü kendisi bu kaidenin şümulünden hariç kalmıştır." İzah eder misiniz, kendisinden maksat Allah mıdır?

كُلُّ tāmimi ifade eden bir edattır. Burada ifade ettiği tāmimden hiçbir şeyin, hiçbir ferdin tahsisi ve daire-i şümulünden ihracı yoktur. Bu itibarla مَا مِنْ عَامٍّ إِلَّا وَقَدْ خُصَّ مِنْهُ الْبَعْضُ (Her umumî kâidenin bir istisnâsı vardır.) olan kaide-i külliyyeyi tahsis ediyor. Çünkü kendisi bu kaidenin şümulünden hariç kalmıştır."(1)

Allah için ya da Allah'ın sıfatları için istisna söz konusu değildir. Mesela, "Allah her şeyi yaratmıştır, ama filanca yıldız bundan müstesnadır." denildiğinde, Allah'a ve sıfatlarına bir kayıt bir sınır koyulmuş olur ki bu mümkün değildir.

"Her umumî kâidenin bir istisnâsı vardır." prensibi, Allah ve sıfatları açısından geçersiz olup Allah ve sıfatları hakkında böyle bir düşünce ve tahsis mümkün değildir. Yani kim bir şeyi Allah'tan ve sıfatlarından istisna kılarsa şirke girmiş olur ve Allah'a ve muhat sıfatlarına bir sınır ve bir çerçeve tahsis etmiş olur.

Ayetlerde **"O her şeyi bilir, görür, işitir..."** denildiğinde bununun istisnasının mümkün olmayacağını, olamayacağını da zımmen ifade etmiş oluyor.

Mesela, Allah'ın sonsuz ilim sıfatı istisnasız her şeyi bilir, hiçbir şey onun ilminin haricinde ve dışında kalmaz.

Yine Allah'ın sonsuz kudreti her şeye kadirdir, hiçbir eşya ve mahluk Onun kudretini aciz bırakamaz.

Yine Allah'ın sonsuz iradesi, bütün eşyayı ve mahlukatı irade edip seçmiştir, hiçbir eşya ve mahluk onun seçim ve tercihinin haricinde olamaz ve kalmaz. **Bu sıfatlarda istisna yapmak şirk ve küfür olur.**

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 29. Ayet Tefsiri.](#)

"Evet, binlerce hikmetler için yaratılan Zühal'in herbir hikmetinde binlerce cihetler ve herbir cihetinde binlerce istifade edenler bulunduğu halde..." cümlesini devamıyla açıklar mısınız?

"Beşinci nokta: Bu âyetle diğer bazı âyetlerden anlaşılıyor ki, bu büyük dünya insan için yaratılmıştır. Ve yaratılışında, insanın istifadesi ille-i gaye olarak nazara alınmıştır.

Halbuki arzdan pek büyük olan Zühal'in, meselâ beşeri faydalandıran, yalnız ziyneti ve zayıf bir ziyasıdır. Bu cüz'î fayda için ne suretle beşer ona ille-i gaiye olur?"

"Elcevap: Bir faydayı takip eden adam, bütün fikrini, hayalini o faydaya hasreder ve ondan mâada birşeye bakmaz. Ve herşeye kendi hesabına bakar, kimseyi nazara almaz. Hattâ kendisini ille-i gaiye zanneder. Binaenaleyh, bu gibi adama karşı makam-ı imtinanda söylenilen o gibi kelâmlarda mübalâğa yoktur. Evet, binlerce hikmetler için yaratılan Zühal'in herbir hikmetinde binlerce cihetler ve herbir cihetinde binlerce istifade edenler bulunduğu halde, "Hilkatinde o adamın istifadesi, ille-i gaiyeden bir cüz olarak düşünölmüştür" denilirse ne mânii var? Çünkü ille-i gaiye, daima basit birşeyden ibaret değildir."(1)

Kainatın ve içindeki sayısız galaksilerin yaratılma gerekçesi, sadece insanın cüzi istifade etmesi ve basit faydalanması için değildir. Zira insanın dışında ya da insanın basit istifade etmesinin haricinde, sayısız hikmet ve gayelerle donatılmış kainat sofrasına muhatap olacak sayısız müşteriler vardır. İnsan bu müşteriler içinde sadece bir taifedir. Öyle ise insan kendi basit istifadesini objektif kainata gerekçe tayin edemez. Ama kendi sübjektif aleminde *"Bu kainat benim soframdır."* diyebilir.

İnsana çok uzak olan ve insana faydası gayet zayıf duran bir yıldıza, insanın neden bu yaratılmış deyip abes görmesi nasıl yanlış ise, aynı insanın bu yıldız benim için yaratılmış demesine mübalâğa demek de o derece yanlıştır.

Ayette dünyanın insan için yaratılmış demesi, insanı minnete ve şükre sevk etmek ve insanın sübjektif alemi noktasındandır. Yoksa koca kainatın tek yaratılma gerekçesi insanın basit istifadesine bakıyor denilmiyor. Buradaki ince ve latif denge idrak edildiği vakit, ayetin dünyayı insana hasretmesinin sırrı anlaşılır.

Özet olarak insanın cüzi istifadesi, kainatın külli yaratılma gerekçeleri içinde bir cüz, bir nokta ve basit bir gaye mesabesinde. Bu cüzü hatırlatarak, insanı şükre ve minnet etmeye davet etmek gayet mantıklı ve belîğ bir metottur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 29. Ayetin Tefsiri](#)

"İşte arzın, hepsinden evvel tekâsüf ve tasallüb etmekle..."
paragrafa göre küre-i arz önce yaratılmıştır. "Küre-i arzdan bir milyon defadan ziyade büyük ve bir milyon seneden ziyade yaşayan ve bir misafirhane-i Rahmâniyede bir lâmba ve soba olan güneşimizin..." paragrafa göre güneş önce yaratılmıştır. **Güneş mi küre-i arz mı önce yaratılmıştır?**

"Demek burada arz ile semavat arasında bir uzaklık vardır. Bu uzaklık, arzın semavattan

evvel halk edildiğine göre zâtîdir, aksi halde rütbe ve tefekkürdir. Yani semavatın hilkatı birinci ise de, tefekkürce rütbesi ikincidir; arzın hilkatı ikinci ise de, tefekkürü birincidir. Yani, evvelâ arzın tefekkürü, sonra semavatın tefekkürü lâzımdır."(1)

"İşte arzın, hepsinden evvel tekâsûf ve tasallûb etmekle acele kabuk bağlayarak uzun zamanlardan beri menşe-i hayat olması itibarıyla, hilkat-i teşekkülü, semavattan evveldir. Fakat arzın bast edilmesiyle nev-i beşerin taayyüşüne elverişli bir vaziyete geldiği, semavatın tesviye ve tanziminden sonra olduğu cihetle, hilkatı, semavattan sonra başlarsa da, bidayette, mebde'de ikisi beraber imişler. Binâenalâhâzâ, o üç âyetin aralarında bulunan zahirî muhalefet, bu üç cihetle mutabakata inkılâp eder."(1)

Bu gibi ifadeler; arz ile sema arasındaki eşitliği izah ediyor. Dünya semaya nispetle ne kadar küçük ve hakir de olsa, tefekkür ve insana ders ve talim bakımından semadan geri kalmaz, hatta rütbe olarak ondan önce gelir. Dünya; Allah'ın isim ve sıfatlarını insanlığa ders ve talim etme noktasından, semadan daha büyük ve daha kıymetli bir mekteptir.

Diğer bir husus; kıyas arz ile sema arasında yapılıyor, güneş ile dünya arasında yapılmıyor. Dünya güneşten koparak vücut bulduğu için, elbette güneş yaratılış bakımından dünyadan öncedir. Fen ilimleri de bu kanaattedir ki; zaten Üstad Hazretleri bunu ifade ediyor.

Burada dünyanın önceliğini hem rütbe ve tefekkür noktasından, hem de ilk kabuk bağlama noktasından değerlendirmek gerekiyor; yoksa hayata elverişli hale gelme noktasından sema da güneş de dünyadan öncedir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 29. Ayet Tefsiri.](#)

(1) bk. [a.g.e.](#)

"Nasil ki, Zeyd diyebilir ki: "Şems benim lambamdır, dünya benim evimdir." Ömer de diye bilir, aralarında münakaşa olmaz. Yalnız "gareyn" e ait kısım müstesnadır. Yiyecek, içecek ve saire gibi şeylerde münakaşa olur." Açıklar mısınız?

"Üçüncü nokta: Aşağıda işiteceğin gibi, istifadede müzahemet ve münakaşa yoktur. Nasıl ki Zeyd diyebilir ki, "*Şems benim lâmbamdır, dünya benim evimdir.*" Ömer de öyle diyebilir ve aralarında münakaşa da olmaz. Evet, Zeyd, meselâ dünyada tek farz edilirse, istifadesi nasılsa, bütün insanlar içinde iken istifadesi yine öyledir, ne fazla olur ne noksan. Yalnız "*gâreyn*" e ait olan kısım müstesnadır. Zira yiyecek, içecek ve saire şeylerde münakaşa olur."(1)

Dünyanın genel ve umumi nimetlerinden faydalanma hususunda insanlar arasında bir daralma bir

sıkışma bir kapışma olmaz. Mesela güneşin ışığından ve havanın oksijeninden faydalanma konusunda bütün insanlar eşit ve aynı sayılır. Aralarında bir kavga ve sıkışma söz konusu olmaz. Zeyd'in "Güneş benim lambam, dünya ise evimdir." demesi, başka birisinin aynı şeyi demesine mani ve engel değildir.

Bir de dünyanın kısıtlı ve sınırlı nimetleri vardır ki, işte insanlar bu nimetler üzerinde kavga ve niza ediyorlar. Ekonomi, kısıtlı nimetlerin sınırsız talepler önünde paylaştırılmasıdır. Bütün savaş ve gürültülerin temelinde insanın doyumsuz ve hırslı istekleri yatmaktadır. İşte peygamberlerin ve dinlerin gönderilme amaçlarından birisi de, bu durumu adilane bir hükme bağlamak içindir. Zira insanların hırsları ve ihtirasları adil bir çözüme elverişli değildir.

Günümüzde dünya kaynaklarının yüzde sekseni yüzde yirminin elinde, geri kalan yüzde yirmi kaynaklar ise yüzde seksene verilmiştir. Bu basit istatistik bile bu durumu anlatmaya yeter kanaatindeyiz.

Gareyn, alt ve üst çene, yani ağız demektir. İki gar, iki mağara anlamını içermektedir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 29. Ayet Tefsiri.](#)

"شَيْءٍ Bu kelime vacip, mümkün, mümtenie şâmidir. عَلِيمٌ Yani, zâtı ile ilim arasında zarurî, lüzumî sübut vardır." Mümteni, şey'in kapsamına nasıl girer?

شَيْءٍ Bu kelime vacip, mümkün, mümtenie şâmidir. عَلِيمٌ Yani, zâtı ile ilim arasında zarurî, lüzumî sübut vardır."(1)

Bu cümlede sadece ilim sıfatının vacip, **mümkün** ve **mümtenie** şamil olduğu ifade ediliyor, kudret sıfatında böyle bir şümül bulunmuyor, bulunması da zaten caiz değildir. Yani Allah ezeli ilmi ile hem vacip olan kendi zâtı ve sıfatlarını bilir hem var ve yok olması mümkün olan eşyayı bilir hem de olması asla mümkün olmayan imkansız şeyleri de bilir. **İlim sıfatının** böyle bir şümülü bulunuyor.

Bu hususta Allah'ın altı sıfatının şümülünü Ehl-i sünnet kelimine göre şöyle özetleyebiliriz:

Allah'ın **ilim** ve **kelam** sıfatı vacip, mümkün, mümtenie şamildir. Allah'ın mümtenie hitap etmesini baz alan kelim alimleri, kelam sıfatının şümülünü ilim sıfatı ile aynı görmüşlerdir.

Allah'ın irade ve kudret sıfatı sadece mümküne şamildir. Vacip ve mümtenie şamil değildir. Şayet bu iki sıfat vacip ve mümtenie şamil olmuş olsa idi, o zaman Allah'ın bir mümkünü İlah yapması kendini de mümkün yapması caiz olurdu ki bu aklen mümkün değildir. Bu konular kelam ilminin derin mevzularıdır, teferruat için o kaynaklar incelenebilir.

Allah'ın sem ve basar sıfatları mümkün şikkının sadece mevcut şikkına mahsustur. Malum, varlığın mümkün şikkı da kendi içinde mevcut, madum ve mevcut ile madum arasındaki izafi şeyler olmak

üzere üç sınıfa ayrılıyor. Allah'ın görme ve işitme sıfatı mümkün varlıkların sadece mevcutlarında yani varlığa çıkmış olanlarında tecelli ediyor. Madum ve diğer şıkkında bu tecelli bulunmuyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Suresi 29. Ayetin Tefsiri.](#)

Burada ifade ettiği tamimden hiçbir şeyin, hiçbir ferdin tahsisi ve daire-i şümulünden ihracı yoktur. Bu itibarla مَا مِنْ عَامٍ إِلَّا وَقَدْ خُصَّ مِنْهُ olan kaide-i külliye tahsis ediyor. Cümlesini açıklar mısınız?

“O, her şeyi hakkıyla bilendir.”(Bakara Sûresi, 2/29)

“Külli” her şey demektir ve istisnasız tamimi ifade eder. Yani onun ilminden hiçbir şey hariç kalmaz. Her şey kapsamına, **Vacip**, yani Allah'ın Zatı ve sıfatları; **mümkün**, yani varlık ve yokluğu müsavi olan her mahluk; **münteni**, yani varlığı imkansız olan şeyler de dahildir. Yani Allah kendini, mahlukatı ve vücuda çıkması imkansız olan şeyleri de en ince ayrıntıya kadar bilir demektir; burada istisna küfür olur. Yani her şeyi bilir, ama şunu bilemez demek inkara kapı açar.

“Her umumî kâidenin bir istisnâsı vardır.” prensibini, bu ayet Allah hakkında istisna kılıyor. Yani bu prensip Allah hakkında cari bir prensip olamaz demektir. Allah'ın ilminde istisna yapmak küfürdür.

Kur'an'da zıt anlamlar içeren üç ayet olduğu söyleniyor. Birisinde "biz önce yeri yarattık" deniyor, diğerinde ise "önce semavatı yarattık" deniyor. Üçüncü bir ayette ise "ikisini birlikte yarattık" deniyormuş? Bunlar hangi ayetlerdir ve açıklaması Risalelerde var mıdır?

Risale-i Nur'da bu mesele ve meselenin çelişki gibi duran kısmı ve ayrıca bahsedilen ayetlerin hangileri olduğu şu şekilde izah ediliyor:

"İKİNCİ MESE'LE: ثُمَّ hakkındadır."

"Ey arkadaş! Bu âyet, arzın semadan evvel yaratılmış olduğuna delâlet eder ve

كَانَتْ رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا âyeti de semâvâtın arzdan evvel halk edildiğine dâldir. Ve **كَانَتْ رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا** âyeti ise ikisinin bir maddeden beraber halk edilmiş ve sonra birbirinden ayırd edilmiş

olduklarını gösteriyor."

"Şeriatın nakliyatına nazaran, Cenâb-ı Hak bir cevhereyi, bir maddeyi yaratmıştır, sonra o maddeye tecellî etmekle bir kısmını buhar, bir kısmını da mâyi kılmıştır. Sonra mâyi kısmı da, tecellîsiyle tekâsûf edip zebed (köpük) kesilmiştir. Sonra arz veya yedi küre-i arziyei o köpükten halk etmiştir. Bu itibarla, herbir arz için hava-i nesîmîden bir sema hasıl olmuştur. Sonra o madde-i buhariyei bast etmekle yedi kat semavatı tesviye edip yıldızları içine zer'etmiştir ve o yıldızlar tohumuna müstemil olan semavat, in'ikad etmiş, vücuda gelmiştir."

"*Hikmet-i cedidenin nazariyatı ise şu merkezdedir ki: Görmekte olduğumuz manzume-i şemsiye ile tâbir edilen güneşle ona bağlı yıldızlar cemaati, basit bir cevhere imiş. Sonra bir nevi buhara inkılâp etmiştir. Sonra o buhardan, mâyi-i nârî hasıl olmuştur. Sonra o mâyi-i nârî, burudetle tasallûb etmiş, yani katılmış; sonra şiddet-i hareketiyle bazı büyük parçaları fırlatmıştır. O parçalar tekâsûf ederek seyyarat olmuşlardır; şu arz da onlardan biridir. Bu izahata tevfikân, şu iki meslek arasında mutabakat hasıl olabilir. Şöyle ki:*"

"*İkisi de birbirine bitişikti, sonra ayrı ettik.*" mânâsında olan كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا 'nın ifadesine nazaran, manzume-i şemsiye ile arz, dest-i kudretin madde-i esîriyeden yoğurmuş olduğu bir hamur şeklinde imiş. Madde-i esîriye, mevcudata nazaran akıcı bir su gibi mevcudatın aralarına nüfuz etmiş bir maddedir. اَيُّهَا الْمَاءِ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ âyeti, şu madde-i esîriyeye işaret eder ki, Cenâb-ı Hakkın arşı, su hükmünde olan şu esîr maddesi üzerinde imiş. Esîr maddesi yaratıldıktan sonra, Sâniin ilk icadlarının tecellîsine merkez olmuştur. Yani esîri halk ettikten sonra, cevâhir-i ferde kalb etmiştir. Sonra bir kısmını kesif kılmıştır ve bu kesif kısımdan, meskûn olmak üzere yedi küre yaratmıştır. Arz, bunlardandır."

"İşte arzın, hepsinden evvel tekâsûf ve tasallûb etmekle acele kabuk bağlayarak uzun zamanlardan beri menşe-i hayat olması itibarıyla, hilkat-i teşekkülü, semavattan evveldir. Fakat arzın bast edilmesiyle nev-i beşerin taayyüşüne elverişli bir vaziyete geldiği, semavatın tesviye ve tanziminden sonra olduğu cihetle, hilkati, semavattan sonra başlarsa da, bidayette, mebde'de ikisi beraber imişler. Binâenâlahâzâ, o üç âyetin aralarında bulunan zahirî muhalefet, bu üç cihetle mutabakata inkılâp eder."

"*İkinci bir cevap: Ey arkadaş! Kur'ân-ı Kerim tarih, coğrafya muallimi değildir. Ancak, âlemin nizam ve intizamından bahisle Sâniin marifet ve azametini cumhur-u nâsa ders veren mürşid bir kitaptır. Binaenaleyh, bunda iki makam vardır:*"

"Birinci makam nimetleri, ihsanları, merhametleri göstermekle delâil-i zâhiriyei beyan etmekten ibarettir. Bu itibarla arz, semavattan evveldir."

"İkinci makam azamet, izzet, kudret delillerini gösterir bir makamdır. Bu cihetle semavat, arzdan evveldir. مَبَادِينِ, mâbadinin, mâkablinden bir zaman sonra vücuda geldiğine delâlet eder ki, buna "*terâhi*" denilir. Demek burada arz ile semavat arasında bir uzaklık vardır. Bu

uzaklık, arzın semavattan evvel halk edildiğine göre zâtîdir, aksi halde rütEbî ve tefekkürîdir. Yani semavatın hilkati birinci ise de, tefekkürce rütbesi ikincidir; arzın hilkati ikinci ise de, tefekkürü birincidir. Yani, evvelâ arzın tefekkürü, sonra semavatın tefekkürü lâzımdır. Buna göre **اعْلَمُوا وَتَفَكَّرُوا** ile **اسْتَوَى** arasında mukadderdir. Takdir-i kelâm **اعْلَمُوا وَتَفَكَّرُوا أَنَّهُ اسْتَوَى** ilâ âhir, dir." (1)

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi, 29. Ayet Tefsiri.](#)

Sonra bir kısmını kesif kılmıştır ve bu kesif kısımdan, meskûn olmak üzere yedi küre yaratmıştır. Arz, bunlardandır... Bu ifadelerden, Arzımız dışında yaşanabilecek başka arzlar olduğu mu anlaşılıyor?

Bu dünyamız gibi başka bir dünya mevcut değil. Gerek Kur'an-ı Kerim, gerekse Hadis-i Şerifler ve gerekse bugünkü ilmin ulaştığı seviye, başka bir dünyanın varlığından söz etmemektedir. Yani dünya ve insan eksenli birbirisinin aynı olan başka gezegenler yoktur.

Lakin dünyamıza benzer dünyalar ve gezegenler olabilir. Bu dünya ve gezegenlerin kendi şartlarına ve hayat koşullarına uygun ruhani sakinleri de olabilir. Lakin bu sakinler, insan gibi ya da insanın muadili bir tür değildirler. **Bugün batı medeniyetinin uydurduğu UFO'lar veya bilim kurgu tarzı uzaylı mahluklar, İslami ve Kur'an'ı değildir.**

Özet olarak; Üstad'ın bu ibarelerinden; dünyaya benzer yedi ayrı dünyanın anlaşılmasında bir sorun yoktur. Lakin bunu belli kaideler ışığında değerlendirmek gerekir. Bu kaidelerden en önemlisi insana alternatif yeni bir tür ve yaşamın iddia edilmesi ki bu yanlıştır. Diğer bir kaide ise; ucube uzaylı mahlukların olduğunu iddia etmektir. Bunların dışında farklı küreleri anlamakta bir beis olmasa gerek.

Sure-i Bakara, Yirmidokuzuncu ayetin tefsirinde; Yedi semavatın ispatındaki üçüncü ve altıncı mukaddemenin farkını izah eder misiniz?

"Üçüncü mukaddeme: Madde-i esîriyenin, yine esîr olarak kalmak şartıyla, sair maddeler gibi muhtelif teşekkülâtı ve ayrı ayrı nevileri vardır. Buhar ile su ve buzun teşekkülâtı gibi."

Bu üçüncü mukaddemede; esir maddesinin temel noktada muhtelif olduğuna işaret ediliyor. Tıpkı suyun su kalarak, buhar ve buz olması gibi esir maddesi de, esir yapısı ile farklı ve muhtelif mahiyetlere bölünmüştür.

"Altıncı mukaddeme: Şu müteaddit emarelerden anlaşıldı ki, semavat, müteaddittir. Şeriat Sahibi de yedidir demiştir; öyle ise yedidir. Maahaza yedi, yetmiş, yedi yüz sayıları Arap üslûplarında kesret için kullanılır."(1)

Altıncı mukaddemede ise; her şeyin temeli olan esir maddesi değil, esirden farklı olan sema'nın yedi adet olduğu vurgulanıyor. Yani esir maddesinin kendi arasında muhtelif olması ile sema tabakasının kendi içinde muhtelif olması farklı şeylerdir. Tıpkı suyun kendi içinde farklı olması ile sudan teşekkül eden buzun kendi içinde derece olarak farklı olması gibi.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 29](#)

Teşekkülât-ı Arziyenin Edvar-ı Seb'ası Hakkında Bilgi Verir misiniz?

“Seba” tâbiri, semavat tabakalarının kesretine işarettir ve bu tabakaların teşekkülât-ı arziyenin edvar-ı seb'asıyla sıfât-ı seb'aya münasebettar olduğuna îmadır.

Şeriatın nakliyatına nazaran, Cenab-ı Hak bir cevhereyi, bir maddeyi yaratmıştır, sonra o maddeye tecellî etmekle bir kısmını buhar, bir kısmını da mâyi kılmıştır. Sonra mâyi kısmı da, tecellîsiyle tekâsüf edip zebed (köpük) kesilmiştir. Sonra arz veya yedi küre-i arziyeyi o köpükten halk etmiştir. Bu itibarla, herbir arz için hava-i nesîmîden bir sema hasıl olmuştur. Sonra o madde-i buhariyeyi bast etmekle yedi kat semavatı tesviye edip yıldızları içine zer'etmiştir ve o yıldızlar tohumuna müştamil olan semavat, in'ikad etmiş, vücuda gelmiştir."

"Hikmet-i cedidenin nazariyatı ise şu merkezdedir ki: Görmekte olduğumuz manzume-i semsiye ile tâbir edilen güneşle ona bağlı yıldızlar cemaati, basit bir cevhere imiş. Sonra bir nevi buhara inkılâp etmiştir. Sonra o buhardan, mâyi-i nârî hasıl olmuştur. Sonra o mâyi-i nârî, burudetle tasallûb etmiş, yani katılmış; sonra şiddet-i hareketiyle bazı büyük parçaları fırlatmıştır. O parçalar tekâsüf ederek seyyarat olmuşlardır; şu arz da onlardan biridir. Bu izahata tevfikân, şu iki meslek arasında mutabakat hasıl olabilir."(1)

Arzın yedi oluşum evresi, sema ile olan yaratılış macerasına işarettir ki, yukarıda verdiğimiz paragrafta; Üstad Hazretleri özet olarak izah ediyor. Yani başlangıçta bir cevher iken, en son yaşama elverişli hale gelene kadar, geçirmiş olduğu süreç, bu yedi oluşum devresine işaret ediyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi 29. Ayet Tefsiri.](#)

"Bir faideyi takip eden adam, bütün fikrini, hayalini o faideye hasreder ve ondan maada birşeye bakmaz ve herşeye kendi hesabına bakar, kimseyi nazara almaz, hattâ kendisini ille-i gaiye zanneder..." Bu cümleyi devamı ile birlikte açıklar mısınız?

"Beşinci nokta: Bu âyetle diğer bazı âyetlerden anlaşılıyor ki, bu büyük dünya insan için yaratılmıştır. Ve yaratılışında, insanın istifadesi ille-i gaiye olarak nazara alınmıştır. Halbuki arzdan pek büyük olan Zühal'in, meselâ beşeri faydalandıran, yalnız ziyneti ve zayıf bir ziyasıdır. Bu cüz'î fayda için ne suretle beşer ona ille-i gaiye olur?"

"Elcevap: Bir faydayı takip eden adam, bütün fikrini, hayalini o faydaya hasreder ve ondan mâada birşeye bakmaz. Ve herşeye kendi hesabına bakar, kimseyi nazara almaz. Hattâ kendisini ille-i gaiye zanneder. Binaenaleyh, bu gibi adama karşı makam-ı imtinanda söylenilen o gibi kelâmlarda mübalâğa yoktur. Evet, binlerce hikmetler için yaratılan Zühal'in herbir hikmetinde binlerce cihetler ve herbir cihetinde binlerce istifa edenler bulunduğu halde, "Hilkatinde o adamın istifadesi, ille-i gaiyeden bir cüz olarak düşünülmüştür." denilirse ne mâni var? Çünkü ille-i gaiye, daima basit birşeyden ibaret değildir."(1)

Kainatın ve içindeki sayısız galaksilerin yaratılma gerekçesi; sadece insanın cüzi istifa etmesi ve basit faydalanması değildir. Zira insanın dışında ya da insanın basit istifa etmesinin haricinde, sayısız hikmet ve gayelerle donatılmış kainat sofrasına muhatap olacak sayısız müşteriler vardır; insan bu müşteriler içinde sadece bir tafdirdir. Öyle ise insan kendi basit istifaesini objektif kainata gerekçe tayin edemez, ama kendi sübjektif aleminde bu kainat benim soframdır, diyebilir.

İnsana çok uzak olan ve insana faydası gayet zayıf duran bir yıldız, insanın bu yıldız ne işe yarar, deyip abes görmesi nasıl yanlış ise, bu yıldız benim için yaratılmış demesini mübalâğa görmek de o derece yanlıştır. Ayette, dünyanın insan için yaratılmış olduğunun bildirilmesi, insanı minnete ve şükre sevk etmek ve insanın sübjektif aleminde noktasındadır, yoksa koca kainatın tek yaratılma gerekçesi sadece insanın basit istifaesine bakıyor denilmiyor. Buradaki ince ve latif denge idrak edildiği vakit, ayetin dünyayı insana hasretmesinin sırrı anlaşılır.

Özet olarak; insanın cüzi istifaesini kainatın külli yaratılma gerekçeleri içinde bir cüz, bir nokta ve basit bir gaye mesabesinde. Bu cüzü hatırlatarak insanı şükre ve minnet etmeye davet etmek gayet mantıklı ve beliğ bir metottur.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 29. Ayet Tefsiri](#)

"Hayat, cüz'ü küll, cüz'îyi küllî, ferdi nev', mukayyedi mutlak, bir şahsı bir âlem gibi kılar." cümlesini izah eder misiniz?

Hayat, bütün kainat fabrikasının çarklarının işlemeden hasıl olan cami ve hülasa bir sanattır. Mesela bir arının hayatının oluşması için bütün kainat çarklarının işlemesi ve hareket etmesi gerekir. Güneş, su, hava, toprak, elementler, hassas bir sistem ve düzenle, uyumlu ve ölçülü bir şekilde beraber hareket etmeden, arının hayatı oluşmaz. Bu yüzden arının hayatının teşekkülü için bütün kainat ve kainattaki sebeplerin hassas ve ölçülü bir surette çalışması ve hareket etmesi gerekiyor. Bu sebeplerden bir tanesi vazifesini terk etse, hayat oluşmaz ve devam etmez.

Mesela güneş olmasa hayat olmuyor, su olmasa yine olmuyor, toprak olmasa yine olmuyor, yıldız ve galaksiler sistemli ve dengeli hareket etmeseler, yine hayat olmuyor. Zira bir yıldız zerre kadar yörüngesini şaşırırsa bütün kainat fabrikasını yerle bir edecek ve hayata gerekli olan her şeyi dağıtacak. Demek çok uzakta hayattan alakasız gibi duran bir yıldızın da hayata bir katkısı ve müdahalesi vardır.

Bu da gösteriyor ki, **hayat** bütün kainattan süzülüp gelen bir damla, bir meyve, bir neticedir. Küçük bir arı hayat sayesinde bütün kainatla alakadar olup bütün sebeplerin bir muhassalası bir neticesi oluyor. Yani arı basit bir cüz iken, hayat ile bütün kainatla alakadar külli hükmüne geçiyor. Arı hayat sayesinde bütün o külli unsurlara efendi oluyor, o azametli şeyler arıya hayat sayesinde hizmet ediyor.

İşte hayatın üstünde bütün kainatın hakkı ve hizmeti olması, nihayetsiz mühürleri sınırsız imzaları gösteriyor. Yani hayata sahip olmak, bütün kainata sahip olmakla mümkündür.

Demek arıya hayatı kim veriyor ise, kainata da sahip olan odur. Zira arı ile kainat muttasıl ve biribiri ile sıkı bir bağ içinde. Arı ile kainat arasındaki her bir bağ Allah'ın hayat üstündeki sayısız bir mührü, bir imzası oluyor. Hayat öyle bir sanat ki, onu Allah'tan başka kimse yapamaz ve taklit edemez.

Hayatın üstündeki sayısız nakışlar ve ince işlemler ise, hayattan kaynaklı duyu ve cihazlardır. Hayat sahibi birisi, bu cihaz ve duygular sayesinde bütün kainatla ilgi ve alaka kurabiliyor.

Mesela, bir dağ hayatsız olduğu için ilgi ve alakası sadece oturduğu bölge ve bulunduğu mekandır. Ama dağdan küçük olan bir arı, hayat sayesinde bütün kainat ve onun içindeki alemlerle ilgi ve alaka kurabiliyor. İşte arıyı dağdan azametli kılan şey, hayatın ince işlemleri ve nakışları hükmünde olan duyu ve cihazlardır. Bu mana insanda daha parlak ve daha geniş bir şekilde tecelli ediyor. İnsanın hayatının yanında **şuur** ve **akla** sahip olması, hayatının nakış ve inceliklerini daha da genişlendiriyor.

İşte hayat bir şahsa girdiği zaman, o şahıs bir cihetle aleme dönüşüyor, ya da alem kadar genişliyor. Bir ferdi nev gibi yapıyor. Yani bütün kainatla irtibatlandırıyor; arının hayat sayesinde bütün kainatla ilişkileneceği gibi. Arının maddesi küçük bir cüzdür, yani basit bir parçadır. Lakin bu parçanın içine hayat iksiri girdiği zaman, arı cüzlükten çıkıp küll, yani bütün hükmüne giriyor. Mesela, hayat sayesinde güneşle alaka kuruyor. Maddesi kayıtlı iken, yani beş on gram iken, hayatın girip duyu ve hissiyatları kaynaştırması ile mutlak bir vaziyete dönüşüyor, bütün kainatla hemhal oluyor.

"Kezalik, insanin beş zahirî, beş bâtinî olmak üzere on tane hassası ve duygusu vardır. İnsan, bu duygularıyla ve keza cismiyle, ruhuyla, kalbiyle dünyanın her bir cüz'ünden istifade edebilir; mâni yoktur." izah eder misiniz?

Havass-ı hamse-i zahirî: Göz, kulak, burun, doku, dil olmak üzere beş duyudan oluşur. Bu duyuların her birisi bir aleme açılan pencere gibidir. İnsan bu pencereler ile o alemleri seyrederek.

Göz penceresi ile alem-i mebsurat denilen görüntü alemini seyrederek. Kulak penceresi ile alem-i mesmuat denilen sesler alemini işitir ve o alemden istifade eder. Burun ile alem-i şemime yani kokular alemine açılır vesaire.

Havass-ı hamse-i bâtına: Akıl, kalp, ruh, vicdan, latife olmak üzere beş iç duyudan oluşur. Bu duyular da tıpkı zahiri duyular gibi manevi ve gaybi alemlere açılan birer pencereler hükmündedirler.

Kalp, sevgi ve muhabbet alemine açılan geniş ve cami bir penceredir. Allah'ın cemal ve kemalatını kabul edip onunla coşan duygu kalptir.

Akıl, kainatın arka planında işleyen ince ve latif manaları görüp, onları açığa çıkaran bir vasıta. Yani mana aleminin bir anahtarı, bir rehberi konumundadır.

Ruh, alem-i ervaha açılan nurani ve latif bir duygudur. İnsan ruh penceresi ile ruhani alemler ile irtibat kurar.

Vicdan, manevi alemlerin esas ve haritası konumundadır. Hakikatlerin uçlarının temerküz ettiği cami bir aynadır. Hem ahlaki değerlerin, hem de doğruluğun ana üssü gibidir. İnsan yanılabilir, vicdan yanılmaz.

“Bu semaların bir kısmı, seyyarat balıklarına denizdir; bir kısmı da sabit yıldızlara mezraadır; bir kısmı da sema çiçekleri hükmünde olan "derârî" yıldızlara bahçe ve bostandır.” Sabit ve derari yıldızlar ne demektir?

Derari, parlak ve renkli yıldız demektir. Gökyüzündeki yıldızlar, hem gerçek parlaklıklarına hem de bize yakınlıklarına bağlı olarak parlak ya da sönük görünürler. Parlak görünenler semaya ayrı bir değer, ayrı bir güzellik katarlar.

Renkli bir bahçede her çeşit renkten bulunan bitki ve çiçeklerin insanın ruhuna ve gözüne lezzet vermesi gibi, Allah sürekli görmek zorunda olduğumuz sema alemini renkli ve güzel bir bahçe suretinde yaratmış ve insan baktığı zaman mest oluyor.

Bu yıldızların bir kısmı hareket halinde iken, bir kısmı da sabittir. Hareket, güzelliği tazelandirmek iken, sabitlik de o güzelliğin temeli ve esası oluyor. Temel sabit iken, ona bina olan şeylerin hareket etmesi ayrı bir güzelliğe vesile oluyor. Tarla sabit, ama tarlanın içindeki mahsulat sürekli hareket halindedir. Aynı şekilde samanyolu galaksisinde sabit bir form var, ama bu form içindeki yıldızlar değişken ve hareketlidir diyebiliriz.

YAZDIR

"Benim, beşerin hilkâti hakkında bir hikmetim vardır; o hikmetin hâtırası için, fesâtlarını nazara almam, fermân etmiştir." buradaki hikmet nedir, konuyu açar mısınız?

"Benim, beşerin hilkâti hakkında bir hikmetim vardır; o hikmetin hâtırası için, fesâtlarını nazara almam" fermân etmiştir."⁽¹⁾

Yukarıda ki ifâdelerde geçen "**Hikmet**" ten murâd, Efendimiz'dir. (s.a.v.) Neden Efendimiz (s.a.v.) olduğunu ise, Yirmi Dördüncü Mektup'ta Üstâd, şu şekilde izâh etmiştir:

"Duanın tesiri azîmdir. Hususan dua külliyet kesb ederek devam etse, netice vermesi galiptir, belki daimîdir. Hattâ denilebilir ki, sebab-i hilkat-i âlemin birisi de duadır. Yani, kâinatın hilkatinden sonra, başta nev-i beşer ve onun başında âlem-i İslâm ve onun başında Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâmın muazzam olan duası, bir sebab-i hilkat-i âlemdir. Yani, Hâlık-ı Âlem, istikbâlde o zâtı, nev-i beşer nâmına, belki mevcudat hesâbına bir sâadet-i ebediye, bir mazhâriyet-i esmâ-i İlâhiye isteyecek bilmiş, o gelecek duayı kabul etmiş, kâinatı halk etmiş."⁽²⁾

Demek insanın yaratılmasının en önemli sebebi, Efendimiz'in (s.a.v.) duasıdır ki, Allah, o duayı geri çevirmemiştir. Fesad çıkaran bir kavim olsa bile

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz](#).

(2) bk. [Mektubat, Yirmi Dördüncü Mektup Birinci Zeyl](#).

"Beşerin o şürur ve fesadları, onda vedîa bırakılan sırra mukabele edemez, affolur." cümlesini açıklar mısınız? Burdaki fesattan ve affından maksad nedir?

Burada, affolunmak bireysel suç ve cinayetler açısından değil, insanlığın geneli ve mahiyeti açısından. Yani insanlar yaratılıp yaratılmama kıvamında iken, insanlığın eksisi ve artışı muvazene edildiğinde, kemiyet noktasından insanlığın eksisi daha fazla olduğu anlaşıldığı, lakin insanlığın keyfiyet olarak bu eksisi geride bıraktığı anlaşılmaktadır. Allah, işte bu az ama keyfiyetli ubudiyetine binaen insanlığı tür olarak yaratmaya değer görüyor ve yaratıyor. Buna, yaratma cihetinde affolundu, deniliyor.

Kuluçkaya bırakılan yirmi yumurtadan on sekizi bozulacağı, yani günah işleyeceği bilinse bile, iki tanesinin keyfiyet olarak onları geçmesi, diğerlerini günahlarını görmezden gelmemize sebep oluyor ki, yine de kuluçkaya bırakıyoruz.

Peygamber Efendimiz(asv) gibi bir zatın varlığı bile, tek başına bütün günahkar insanların çürümesini telafi edecek bir mahiyete sahiptir. Kaldı ki, yüz yirmi bin peygamber ve yüz yirmi milyon evliya ve asfiya netice verilmiştir. İşte bu zatlar, terazinin kefesini ağır bastığı için, insanlığın yaratılışı, günahlarına rağmen tercih edilmiştir, diye anlıyoruz.

Sözün kısası, insanlığın hayrı şerrine keyfiyeten galebe çaldığı için, Allah, insanlığın kemiyeten çok olan şerrine bakmıyor, bir cihetle yaratma noktasından affediyor ve insanlığı yaratıyor. Yoksa insanların işlediği bireysel suç ve günahlar umumi bir şekilde affediliyor değildir. Bireysel suçlar ancak hususi tövbe ve istiğfar ile affedilir.

Bir tüccar, ticarethanesinin gelir ve gider dengesine bakar. Şayet gelir güzel, ticaret verimli ise, o haneyi devam ettirir. Değilse, yani gider fazla, gelir az ise, o ticarethaneye kilit vurur. Temsilde hata olmasın, insanlık da bir ubudiyet dükkanı gibidir. Şayet bu dükkanda ibadet gaflete, iman küfre, hayır şerre galipse, bu dükkanın açık kalması ve devam etmesi mukadderdir.

"Beşerin o şürur ve fesatları, onda vedia bırakılan sırra mukabele edemez, affolur." Buradaki "sır" ifadesi ile anlatılmak istenen nedir?

Burada insanlığın tür olarak yaratılmasındaki fayda ve zarar kıyas ediliyor. İnsanlık cinsinin faydası zararına galip geldiği için yaratılmasına hükmediliyor.

İnsanlığın faydasının zararına galip gelmesindeki en büyük etken ve sır ise, insanın külli bir kabiliyet ile külliyetli ve keyfiyetli bir ibadete mazhar olması ve Allah'ın bütün isim ve sıfatlarına tam mazhar olabilecek bir mahiyete ve azamete sahip olmasıdır.

Evet, Allah insana kendi isim ve sıfatlarını tartıp idrak edecek muazzam bir mahiyet ve ene vermiştir. İnsan bu mahiyet ve eneyi vahiy ve iman ile terbiye ettiği zaman, alay-ı illiyine çıkıp, İlahi maksatları tahakkuk ettiriyor.

İnsan öyle cami ve külliyetli bir mahiyete sahip ki, insanı büyütsek, kainat kadar geniş olur, kainatı küçültsek insan olur. İşte insandaki bu kabiliyet sırrı ve bu sırrın iman ile inkişaf ettirilmesi insanlığın yaratılmasını gerekli kılmış, hayrını şerrine galip getirmiştir denilebilir.

Külliyat'ta, insanın tanımı ve mahiyet ile ilgili geçen bilgilerin tümü bu sır kapsamında ele alınabilir.

"Beşerin o şürur ve fesatları, onda vedia bırakılan sırra mukabele edemez, affolur." ifadesini izah eder misiniz, affolmaktan maksat nedir?

Burada "**affolunmak**", bireysel suç ve cinayetler açısından değil, insanlığın geneli açısındandır. Yani Allah insanlığı yaratıp yaratmama kıvamında iken, insanlığın eksisine ve artısına bakıyor. Kemiyet, yani nicelik noktasından insanlığın eksisi daha fazladır. Lakin insanlığın keyfiyet, yani nitelik olarak bir de ubudiyet yönü vardır ki, Allah bu az ama keyfiyetli ubudiyetine binaen insanlığı tür olarak yaratmaya değer görüyor ve yaratıyor. Buna yaratma cihetinde affolundu deniliyor.

Üstad'ın örneklerinden yola çıkmak gerekirse; Yüz tane kayısı çekirdeğin var. Toprağa ekersen doksa dokuzu çürüyecek ve sadece bir tanesi kayısı ağacı olacaktır. Buna rağmen ekersin. Çünkü sayı olarak zararın olsa bile, bir tane çekirdek koskoca bir ağaç olacak ve olan zararı kapatacaktır. Burada nitelik niceliğe galebe etmiştir.

İnsanlığın hayrı şerrine keyfiyeten galebe çaldığı için, Allah insanlığın kemiyeten çok olan şerrine bakmıyor, bir cihetle yaratma noktasından affediyor ve insanlığı yaratıyor. Yoksa insanların işlediği bireysel suç ve günahlar umumi bir şekilde affediliyor değildir. Bireysel suçlar ancak hususi tövbe ve istiğfar ile affedilir.

Bir tüccar, ticarethanesinin gelir ve gider dengesine bakar. Şayet gelir güzel, ticaret verimli ise, o haneyi devam ettirir. Şayet gider fazla, gelir az ise, o ticarethaneye kilit vurur. Temsilde hata olmasın, insanlık da bir ubudiyet dükkanı gibidir. Şayet bu dükkanda ibadet gaflete, iman küfre, hayır şerre galipse bu dükkanın açık kalması ve devam etmesi mukadderdir.

"Halifetün: bu tabir arzın, insanların hayatına elverişli şeraiti hâiz olmazdan evvel,.. (...) o idrakli mahluk cinlerden bir nev'i imiş; yaptıkları fesattan dolayı insanlar ile mübadele edilmişlerdir." Açıklar mısınız?

"**خَلِيفَةً** Bu tâbir, arzın, insanların hayatına elverişli şeraiti hâiz olmazdan evvel, arzda idrakli bir mahlûkun bulunmuş olduğuna ve o mahlûkun hayatına, o zamandaki arzın evvelki vaziyetleri muvafık ve müsait bulunduğuna işarettir. **خَلِيفَةً** tâbirinin bu mânâyâ delâleti, mukteza-yı hikmettir. Amma meşhur olan mânâyâ nazaran, o idrakli mahlûk, cinlerden bir nevi imiş; yaptıkları fesattan dolayı insanlarla mübadele edilmişlerdir."(1)

İnsanlar dünyaya gönderilmeden önce, dünyada cinlerden bir taife vardı. Yani insanlardan önce dünyada ikamet eden idrakli mahluklar cinlerdi. Cinler dünyada fesat ve bozgunculuk yaptıkları için Allah onların yerine insanları yaratarak arza halife yapmıştır. Nükteli bir tabirle söylemek gerekirse, insanların gelmesi ile cinlerin pabucu dama atılmıştır.

Dünyanın, insanların hayatına elverişli hale gelmesi bu mübadelenin vaktidir. Bundan evvel arzın hali ve şartları o cin taifesinin hayatına elverişli imiş, diye anlıyoruz.

(1) bk. [İşaratül-İ'caz, Bakara Suresi, 30. Ayetin Tefsiri](#)

"Melaikenin "enec'elu" ile yaptıkları istifhamdan maksat ca'le itiraz, "ca'li" inkar etmek değildir." "...insanın ahvali vaziyetleri ne tabiatının iktizasıdır ve ne de fitratın icabıdır ancak bir "cailin ca'li" iledir." ifadelerini açıklar mısınız?

"Melâikenin أَتَجَعَّلُ ile yaptıkları istifhamdan maksat, جَعَلَ e itiraz, جَعَلَ i inkâr etmek değildir. Çünkü Cenâb-ı Hak'ın fiillerine itiraz etmeye ismetleri mânidir. Ancak جَعَلَ in sebebi mahfî olduğundan, taaccüple sebep ve hikmetini sormuşlardır. جَعَلَ tâbirinden anlaşılıyor ki, insanın ahvâli, vaziyetleri ne tabiatın iktizasıdır ve ne de fitratın icabıdır; ancak bir câilin ca'li iledir."(1)

Ca'l (جَعَلَ): Kelime olarak yapan, kılan manalarına geliyor. Ayrıca yaratmak ve halk manalarına da geliyor ki, cail burada Halk manasınadır. Yani insanı yaratan Allah olduğu gibi, ondan sadır olacak hayır ve şer ahvallerin de mucidi Allah'tır.

İnsanın tasarımı ve bir takım şer ve fesatlarda bulunması ne tabiat denilen mevhum ve hayali bir şeyin ürünü ya da neticesidir ne de fitratlarının gereğidir. Ancak kasıtlı ve planlı bir iradenin mahsulüdür. Yani insanı hem şerre hem de hayra kabil tasarlayıp, sonra ona bu imkanı hazırlamak ancak ve ancak Allah'ın takdiri ve ca'lidir. İnsanın ahval ve vaziyetlerini tesadüfe ya da tabiata havale etmek kabil değildir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi, 30. Ayet Tefsiri](#)

Dünyaya insanlar gönderilmeden önce dünyada kim yaşıyordu? İnsan nesli yok oldukça sonra kim yaşayabilir? Risalelerde bu konuda bir açıklama var mıdır?

"Ben yeryüzünde kendime bir halife yaratacağım."(Bakara, 2/30)

ayetindeki **"halife"** tabiri, dünyanın, insanların hayatına elverişli şartlara sahip olmazdan evvel, yeryüzünde idrakli (düşünen) bir mahlukun bulunmuş olduğuna ve o mahlukun hayatına o zamandaki yerin evvelki vaziyetleri muvafık ve müsait bulunduğuna işarettir.

"خَلِيفَةً Bu tâbir, arzın, insanların hayatına elverişli şeraiti hâiz olmazdan evvel arzda idrakli bir mahlûkun bulunmuş olduğuna ve o mahlûkun hayatına, o zamandaki arzın evvelki vaziyetleri muvafık ve müsait bulunduğuna işarettir. خَلِيفَةً tâbirinin bu mânâyaya delâleti, mukteza-yı hikmettir. Amma meşhur olan mânâyaya nazaran, o idrakli mahlûk, cinlerden bir nevi imiş; yaptıkları fesattan dolayı insanlarla mübadele edilmişlerdir."(1)

Abdullah İbn Ömer (r.a.):

“Cân oğulları diye anılan cinler, Adem (a.s)’in yaratılmasından iki bin yıl evvel yeryüzünde idiler. Yeryüzünü fitne ve fesada vermek suretiyle bozdukları ve kanlar döküp cinayetler işledikleri için, Allah onlara karşı meleklerden müteşekkil bir ordu gönderdi. Melekler tarafından iyice hırpalanan bu fesatçılar denizlerdeki adalara sığınmak suretiyle canlarını kurtarabildiler. Bunun üzerine Cenab-ı Hak meleklerle: “Muhakkak ben yeryüzünde bir halife yaratacağım....” dedi.

İbn-i Abbas şöyle diyor:

"İnsan çamurdan yaratıldı. Yeryüzünde ilk önce cinler yaşarlardı. Onlar arzda kanlar akıttılar, birbirlerini öldürdüler. Allah, onlara İblisin komutasında meleklerden askerler gönderdi. İblis ile onun komutası altında bulunanlar, öteki cinlerle savaşarak, onları denizlerdeki adalara ve dağların etrafına sürdüler. Bu zaferi kazandıktan sonra İblisin kalbinde gurur doğdu ve: *“Ben, kimsenin yapmadığı bir iş yaptım”* diye övündü. Allah onun kalbinde doğan bu gururu bildi. İblisin yanındaki melekler bunu bilmiyorlardı. Cenab-ı Hak, İblisin yanında bulunanlara: *“Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım”* dedi. Buna karşılık olarak melekler: *“Sen, bizim kendilerini tenkile memur edildiğimiz cinlerin yaptığı gibi orada fesat çıkaracak ve kanlar dökecek birini mi yaratacaksın?”* dediler..."(2)

İnsanlardan sonra kıyamet kopup ikinci bir diriliş ile ebedi hayat olan ahiret hayatı başlayacaktır. Ne Kur’an da ne hadislerde insanlardan sonra dünyanın başka mahluklar ile devam edeceğine dair bir işaret ve emare olmadığını biliyoruz.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 30. Ayet Tefsiri](#)

(2) bk Taberi,Tefsir,I,195-214;Tarih,I/1,107-112;

Hazret-i Adem’in melaikelere karşı kabiliyet-i hilafet için zuhur eden mu’cizesi aşağıdakilerden hangisidir? a) Secde-i melaike b) Hilkat-i âlem c) Talim-i esma d) Hilkat-i beni Adem

Melekelerin secde etmesi, üstünlüğün bir sebebi değil, neticesidir. Yani Hazreti Adem (as)'in üstünlüğünü gösterdikten sonra secde ediyorlar.

Hazreti Adem (as) yaratılmadan önce zaten alem var ve mevcuttu. Hilkat-i alemden maksat, hikmet-i hilkat ise zaten **talim-i esmada** bu mana zımni olarak ona bildirilmiştir. Yani kainatın asıl yaratılma sebebi, Allah’ın, isim ve sıfatları ile görme ve görülme isteğidir.

Hilkat-i ben-i Adem kısmen bu mucizenin içindedir. Zira insanı kainata halife kılan husus, insanın tabiatındaki ve fitratındaki kabiliyet ve istidatlardır. Allah'ın bütün isimlerini tadıp tartma kabiliyeti yalnız insana mahsustur.

Hilafetin ispatı için zuhur eden mucize talim-i esmadır. Tabi sadece bir isim talimi değil, bu isimlerin tecellilerine mazhariyet de söz konusudur. Yani insan, Allah'ın bütün isimlerine kabil ve münfail bir varlıktır.

İşaratü'l-İ'caz'ın sonlarında, neden bazı ayetlerde ben, bazı ayetlerde ise biz ifadesinin kullanıldığını izah ediyor. Bu bölümdeki cümleyi açıklar mısınız? "Allah bazı icraatlarını vasıtalarla yaptırıyor." ifadesi şirk işmam eden bir ifade olmaz olur mu?

ی Burada ى mütekellim-i vahde ile, وَإِذْ قُلْنَا da mütekellim-i maalgayr zamirinin zikirlerinden şöyle bir işaret çıkıyor ki: Cenâb-ı Hakk'ın halk ve icad fiilinde vasıtanın bulunmadığına, kelâm ve hitabında vasıtaların bulunduğuna işarettir. Bu nükteye delâlet eden başka âyetler de vardır. Ezcümle, إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَىكَ اللَّهُ, âyet-i kerimesinde azamete delâlet eden نَا zamîr-i cem'î, vahiyde vasıtanın bulunduğuna işaret olduğu gibi, بِمَا أَرَىكَ اللَّهُ de müfred hükmünde olan Lâfza-i Celâl, mânâları ilham etmekte vasıtanın bulunmadığına işarettir."(1)

Kelâm ve hitabında vasıtaların bulunması, bizim anladığımız manada bir icat ve yaratma değil, sadece izzet ve azametini ilan etmek noktasından bir vesile ve araçlardır.

Mesela, Cebrail (as)'ın vahye aracı olması vahiy fiilinin şeriki olduğu anlamına gelmiyor. Buradaki aracılık haşmet ve azamete vesile olmaktır. Nasıl padişah haşmet ve azametini göstermek amacı ile bir memur ve vezir araya koyuyor ise, tabirde hata olmasın, Allah da azamet ve haşmetini ilan etmek gayesi ile vahyi melekler aracılığı ile gönderiyor. Tabi bu aracılık hakiki bir aracılık değil, sembolik bir aracılıktır.

Cebrail (as)'ın hareket etmesini ve nefes almasını icat edip yaratan da Allah'tır. Allah kudretini şu kainattan çektiği an her şey helak olup yok olur. Ortada ne kanun ne sebep ne de başka bir şey kalır, her şey mahva gider.

Zerreden yıldızlara kadar her şey Allah'ın kudreti ile ayakta durur, vazifesini onunla ifa eder. Onun kudreti olmadan hiçbir şey hareket edemez. Bu cihetten bakılırsa, her şeyin yaratıcı ve icat edeni Allah'tır. "Biz" ifadesi sembolik de olsa mahlukatın vesile olmasına işaret ederken, "ben" ifadesi her şeyin yaratıcısının Allah olduğuna bakıyor.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 30. Ayet Tefsiri](#)

"Allah seni terbiye etmiştir, hadd-i kemale erİştirmiştir ve seni beşere mürşid kılmıştır ki, fesatlarını izale edesin." cümlesindeki SENİ ifadesi kime bakıyor?

"**رَبِّكَ** Bu tâbir, melaikenin aleyhine bir hüccet ve bir delildir. Yani, "Allah seni terbiye etmiştir, hadd-i kemale erİştirmiştir ve seni beşere mürşid kılmıştır ki, fesatlarını izale edesin. Demek, nev-i beşerin en büyük hasenesi sensin ki, onların mefsedetlerini setrediyorsun."(1)

Buradaki ifade kalıplarının tek oturacağı şahsiyet vardır, o da İki Cihan Serveri Peygamber Efendimiz (sav)'dir. Sanki bu ayette hayalen Allah Resulü (asv) ile melaikeler karşı karşıya bir mukayese içindeler, hakem de Allahuteala.

Allah meleklerin hikmet kaynaklı sorusuna cevaben, bütün insanlık fesat içinde olsa bile benim için Hazreti Muhammed (sav)'in şahsı ve kulluğu şu alemleri yaratmak için yeterlidir, diyor. Hazreti Adem (as)'in şahsında İki Cihan Serveri (asv)'in manevi temessülü söz konusu.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi 30. Ayet Tefsiri.](#)

"Cinlere halife olmakla beraber, beşerde kuvve-i gadabiye ve şehviye dahi ilâveten halk edilmiştir. Bunlar, cinlerden daha ziyade fesat yapacaklardır." Cinlerde bu kuvveler yok mu?

Cinlerin fitrat ve tabiatı, insanların fitrat ve tabiatından hem farklı hem de eksiktir. Yani insan türü her noktada cinlerden üstün bir mahiyette yaratılmışlardır.

Elbette bu imtiyazın birde bedeli vardır. Yani insanın hayırda nasıl kainatın halifesi ve en yüksek derecesine çıkması imkan dahilinde ise, aynı şekilde şer ve fesat noktasından da en aşağı ve an tehlikeli boyutlara inmesi imkan dahilindedir.

İşte insanı hayırda ve şerde o yüksek veya alçak mevkilere atacak şey, insanın fitratına konulmuş ve sınırları olmayan **şehvet**, **öfke** ve **akıl** kuvveleridir. Bu kuvveler şeriat ile ıslah ve terbiye olunursa, insanı kainata halife yapar, yok şeriatın terbiye ve ıslahına girmez ise bu sefer de fesat ve şerde her şeyi ve herkesi geçer demektir.

Yani insan hayır ve şer noktasında potansiyel olarak en yüksek ve zirvededir ki bunun en temel vasıtaları bu üç kuvvettir. Cinlerde bu kuvveler olsa bile insandaki gibi şiddetli ve keskin değildir, denilebilir.

"Fıtratın namuslarına nüfuz eden kuva-yı sariye ile tâbir etmişlerdir." cümlesini açıklar mısınız?

Allah, kainatta her bir mahlukunu temsil ve tevkil edecek melaike ile donatmıştır. Her bir melek vekalet ettiği mahlukun ibadet ve tesbihini temsilen ve tevkilen Allah'a takdim etmekle kalmıyor; bir insanın iradi işlerindeki tasarrufu gibi, o melek de, o mahlukat üzerinde tasarruf ediyor. Yani melek o mahlukun adeta bir ruhu hükmünde oluyor.

Mesela, bir ağaca vekalet eden melek, o ağacın ruhu, ağaç ise o ruha bir ceset mesabesindedir. Nasıl ruh insan bedeninde olağan üstü olarak tasarruf ediyor ise, melek de o ağaç üzerinde o şekilde tasarruf ediyor. Melek ile ağaç, ceset ile ruh gibi münasebet peyda ediyor. Ayetin cansız varlıkları canlı ve şuurlu bir şekilde tesbih ediyor, diye tasvir etmesinde meleğin büyük hissesi vardır.

Nasıl biz ruhu kemiyeten (nicelik olarak) göremiyoruz, ama varlığını eserlerinden ve tasarrufatından anlıyoruz. Aynı şekilde bir ağacın ruhu şeklinde ağaca tasarruf eden meleği de kemiyeten göremiyoruz, ama tasarruf ve vekaletinden varlığını hissediyoruz. İşte maddeci felsefe bu hissettiği meleğin varlığını yanlış bir isimlendirme ile **kuvay-ı sariye** olarak tarif ediyor. Oysa ki kuvay-ı sariye denilen şeyin özü ve hakikati melekten başkası değildir.

Fıtratın namuslarından maksat ise, kainata konulmuş olan sabit kanunlar demektir. Nasıl bir ağaca bir melek vekalet edip ona ruh oluyor ise, aynı şekilde kainata konulmuş olan fitri kanunlara da vekalet edip ona ruh olan melekler de vardır.

Mesela, yer çekimi kanununu bir meleğin oradaki istimrar ve istikrarı şeklinde anlayabiliriz. Yani melek orada sabit o vazifeyi yapıyor anlamındadır.

İster insan olsun ister melek olsun hepsinin tasarruf ve tedbiri mecazidir, hakiki tasarruf ve tedbir eden Allah'ın Rububiyetidir. İnsan nasıl kendi fiilinin yaratıcısı değilse, aynı şekilde melekler de fiillerinde yaratıcı değildir.

"İnsanın ahvâli, vaziyetleri ne tabiatın iktizasıdır ve ne de fıtratın icabıdır; ancak bir câilin ca'li iledir." cümlesini açıklar mısınız? Ayrıca idrakli mahluk hakkında bilgi verir misiniz?

İnsanlar dünyaya gönderilmeden önce, dünyada cinlerden bir taife vardı. Yani insanlardan önce, dünyada ikamet eden idrakli mahluklar cinlerdir. Üstad Hazretleri bahsi geçen yerin devamında bu manaya şu şekilde işaret ediyor:

خَلِيفَةً Bu tâbir, arzın, insanların hayatına elverişli şeraiti hâiz olmazdan evvel arzda idrakli bir

mahlûkun bulunmuş olduğuna ve o mahlûkun hayatına, o zamandaki arzın evvelki vaziyetleri muvafık ve müsait bulunduğuna işarettir. خَلِيفَةً tâbirinin bu mânâyâ delâleti, mukteza-yı hikmettir. Amma meşhur olan mânâyâ nazaran, o idrakli mahlûk, cinlerden bir nevi imiş; yaptıkları fesattan dolayı insanlarla mübadele edilmişlerdir."(1)

Meleklerin sorusu, insanın hilafete olan liyakatinin mahiyetini anlamak içindir. Yoksa "insanın yaratılmasından önce, yine insanın fesadı" ifadesi mantıksız bir ifadedir.

İnsanlık ilk olarak Hazreti Adem (as) ile başlar, öncesi yoktur. Meleklerin endişesi, insanların yaratılıp dünyaya gönderildikten sonra dünyada çıkaracakları fesatlar içindir. Beşer kelimesi insanlık anlamındadır. Yani beşer Hazreti Adem (as) ile başlayan insanlık demektir. Beşeri insanlıktan önce, başka bir idrakli mahluk anlamak yanlış olur.

Üstad Hazretleri hem Meleklerin bunu nasıl bildiklerini, hem de hilafete insanın liyakatini şu ifadeler ile izah ediyor:

يُفْسِدُ Fesadın "isyan"a bedel zikri, isyanlarının nizam-ı âlemin fesadına sebep olacağına işarettir. Devam ile teceddüdü ifade eden muzâri sigasıyla fesadın zikredilmesi, melâikenin asıl istemedikleri ve inkâr ettikleri, ancak isyanlarının devam ve istimrar ile vukua geleceğine ait olduğuna işarettir. Melâike, beşerin isyanlarının devam ve istimrarını, ya Cenâb-ı Hakkın i'lâmıyla bilmişlerdir veya Levh-i Mahfuza bakıp ondan almışlardır veyahut insanlardaki kuvve-i gazabiye ve şehviyeden anlamışlardır."(2)

İnsanın halleri ve davranışları ne tabiatın eseridir, ne de fitratının bir gereğidir, bu ancak Allah tarafından plan ve program ile yapılmış bir İlahi icraattır. İnsanın halleri ve vaziyetlerinden maksat; hayır ve şerre olan nihayetsiz kabiliyettir. Bu kabiliyet de İlahi bir programdır.

(1) bk. [İşaratül-İcaz, Bakara Suresi 30. Ayet Tefsiri.](#)

(2) bk. [a.g.e.](#)

"Yeryüzünde bir halife yaratacağım." Buradaki halife Allah'a mı yoksa cinlere mi bakıyor? 2. İlk saat, sefine nasıl bir saat ve sefine olmuş? 3. Ve Hz. Süleyman'ın bir günde iki aylık mesafesi kaç kilometredir ve ne kadar süratlidir?

1 . "*Yeryüzünde bir halife yaratacağım.*" ifadesinden anlaşılan, bunu söyleyenin Rabbimiz, Halıkımız olduğu; yaratılacak halifenin ise insan olduğunu anlamaktayız. Halef, sonradan gelen manasına geldiğine göre ilk olarak cinler ve melaikeler yaratılmış. Ardından insan...

2. Hz. Nuh'un (a.s.) gemisi nasıldı?

Peygamberler, göstermiş oldukları mucizelerle hem davalarını ispat etmişler, hem de maddi terakkinin rehberi olmuşlardır.

Hz. Nuh (a.s.)'ın gemisi de bir kudret mucizesidir. Bilindiği üzere Cenab-ı Hak, Hz. Nuh (a.s.)'ı putperest olan kavmini imana davet etmesi için peygamberlikle vazifeli kılmış, ancak kavminin bunu kabul etmemesi üzerine bir gemi yapmasını emretmişti. Daha önce hiçbir gemi yapılmamış olduğundan, bu ilk gemiyi yapmak Hz. Nuh için çok zordu. Ancak Cenab-ı Hak, ona nasıl yapacağını vahyetti ve Hz. Cebrail (a.s.)'ı da “yardımcı” olarak gönderdi.

Hz. Nuh, Cebrail (a.s.)'ın ve kendisine inanan müminlerin yardımıyla iki veya dört yıl içinde geminin yapımını tamamladı.

Hz. Nuh'un (a.s.) yaptığı bu geminin büyüklüğü hakkında çeşitli rivayetler vardır. Doğrusu, Hz. Nuh'a inanan seksen müminle, bunların ihtiyaç maddelerini ve orada mevcut olan hayvanlardan birer çift alabilecek büyüklükte olduğudur.

Ama bu gemi için asıl mühim olan husus, onun alelade yelkenli bir gemi olmayıp, buharlı bir vapur olduğudur. Asrımız müfessirlerinden Elmalılı Hamdi Yazır, **“Nihayet emrimiz geldiği ve tennur feveran ettiği vakit”** (Hud Sûresi, 11:40) mealindeki ayet-i kerimede geçen **“tennur”** ve **“feveran”** kelimelerinden hareketle, bu geminin buharlı olduğunu söylemektedir.

İlk saatin ne şekilde olduğu hakkında elimizde net bir bilgi bulunmamaktadır.

3. Hz.süleyman (a.s.)'ın Belkıs'ın tahtını ne kadar sürede veya ne kadar zamanda nakl ettiğini bilememekteyiz. Ancak ayetten ve bu konudaki rivayetlerden anladığımız bunun fazla bir zaman almadığı şeklindedir. Bu hadisede önemli olan zamandan ziyade, bir mucize olarak bunun gerçekleşmiş olması ve ahirzamanda teknoloji ve ilmin terakki edip gelişmesiyle bu tür hadiselerin tıpkısı olmasa da bunlara yakın bazı hadiselerin gerçekleşebileceği şeklinde kanaatimiz vardır.

Bu konuda, Bediüzzaman “Sözler” adlı eserinde şöyle diyor:

“Hem meselâ, Hazret-i Süleyman Aleyhisselâm taht-ı Belkıs'ı yanına celb etmek için vezirlerinden bir âlim-i ilm-i celp dedi, “Gözünüzü açıp kapayınca kadar sizin yanınızda o tahtı hazır ederim” olan hadise-i harikaya delâlet eden şu âyet:

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ

ilh., işaret ediyor ki, uzak mesafelerden eşyayı aynen veya sureten ihzar etmek mümkündür. Hem vakidir ki, risaletiyle beraber saltanatla müşerref olan Hazret i Süleyman Aleyhisselâm, hem mâsumiyetine, hem de adaletine medar olmak için pek geniş olan aktâr-ı memleketine bizzat zahmetsiz muttali olmak ve raiyetinin ahvâlini görmek ve dertlerini işitmek, bir mu'cize suretinde Cenâb-ı Hak ihsan etmiştir.

Demek Cenâb-ı Hakka itimat edip Süleyman Aleyhisselâmın lisan-ı ismetiyle istediği gibi, o da lisan-ı istidadiyla Cenâb-ı Haktan istese ve kavânîn-i âdetine ve inâyetine tevfiik-i hareket etse, ona dünya bir şehir hükümüne geçebilir. Demek taht-ı Belkıs Yemen'de iken, Şam'da aynıyla veyahut suretiyle hazır olmuştur, görülmüştür. Elbette taht etrafındaki adamların suretleriyle

beraber sesleri de işitilmiştir. ..." (1)

Nitekim Bediüzzaman'ın temas ettiği hususlar şimdi gerçekleşmiştir. Gerek İNTERNET, gerek RADYO veya TELEVİZYON yoluyla, kapalı devre yayınlar ve marifetli kameralar yolu ile naklen yayın yapmak, multi vizyon veya sine vizyon yoluyla konuşmalar yapmak, her yere bağlanan monitörler ve uydu aracılığı ile yayınlar yapmak ve dünyayı kontrol altında tutmak mümkün hale gelmiştir. Güncel deyiimiyle, dünya küreselleşmiş ve her türlü faaliyetler aktiflik kazanmıştır. Bir bakıma dünya artık bir binanın değişik katları ve daireleri, odaları kadar birbirine yakın hale gelmiştir. Ayetin buna işaret etmesi bir çeşit mucize olarak gerçekleşmiş, Kur'an'ın ölümsüzlüğüne ve evrenselliğine bir kere daha imza atılmıştır.(1)

(1) [bk. Sözler, Yirminci Söz.](#)

YAZDIR

"(Alleme), bu kelimenin ihtiyar edilmesi ilmin uluvvü kadrine ve kadrinin yüksek derecesine,.. Fakat felâsifeya göre harikalar ervahı harikanın fiilidir... Arzedilen eşya olduğu halde, zamirin esmaya rücuundan,.. Ehl-i sünnetin mezhebine işarettir."

عَلَّمَ Bu kelimenin ihtiyar edilmesi, ilmin ulüvv-ü kadrine ve kadrinin yüksek derecesine ve hilâfete mihver olduğuna işarettir."

"Âdem'e eşyanın isimlerini öğretti." ayetinde, insanı yücelten şeyin ilim ve talim olduğuna işaret ediliyor. Yani insanın meleklerden üstünlüğü ilim ile tescil ediliyor. Bu da ilmin ne kadar kıymetli bir meta ve üstünlük sebebi olduğuna işaret ediyor. İnsanı kainata halife yapan sır insanın potansiyel ilmi üstünlüğüdür. İnsan bu potansiyeli iman ve İslam terbiyesinde işletirse, kainata her bakımdan efendi ve halife olur.

"Ve keza, esmânın tevkîfine, yani Şâri' tarafından bildirilmiş olduğuna remzdir. Zaten esmâ ile müsemmeat arasında takip edilen münasebât-ı vaz'ıye, bunu teyid ediyor."

Hazreti Adem (as)'a bizzat isimleri bildiren ve talim ettiren Allah'tır. İsimler ile isimlerin işaret ettiği nesne ve objeler arasındaki ilişki, insanın akli ile çözebileceği bir durum değildir. İnsanlık yüz bin yıl düşünse ve uğraşsa Allah'ın ikram ve lütuf olarak bildirdiği isimler ile isimlerin müsemmaları olan objeler arasında ilgi ve alakayı bulamazdı.

"Ve keza, mu'cizenin vasıtasız Allah'ın fiili olduğuna imadır. Fakat felâsifeye göre harikalar, ervah-ı harikanın fiilidir."

Hazreti Adem (as) olsun başka nebilerin mucizeleri olsun, bütün mucizeler doğrudan Allah'ın fiil ve icraatlarıdır. Araya kutsal ruh ve akıl gibi vasıtaların girmesine lüzum ve gerek yoktur. Felsefedeki on akıl, ve spiritüalizm (ruhçuluk) gibi düşünceler bu gibi harika halleri direkt Allah'a değil de, aradaki bir takım putlaştırdıkları kavramlara veriyorlar. Üstad Hazretleri burada onlara işaret ediyor.

الْمُ hilâfeti irade edilen ve Âdem ismiyle tesmiye edilen küre-i arzın sahibi şahs-ı mâhuttur. İsmnin tasrihi, teşrif ve teşhiri içindir."

Adem ismi bir şahsa değil, insanlığın umumuna işaret eden özel bir terimdir. Adem denilince, umum insanlık akla gelir. Hilafet sadece Hazreti Adem (as) ve onun dönemine özgü bir hakikat değil daha sonra gelecek bütün nübüvvet ekolünü de içine alan geniş ve kuşatıcı bir kavramdır.

الْأَسْمَاءُ isim ve sıfat ve hâsiyet gibi eşyayı birbirinden ayırıp temyiz ve tayin eden alâmet ve nişanlardır; yahut insanlar arasında münkasım olan lügatlarıdır."

İsim ve sıfatlar, eşyanın kendine ait hususiyetleri belirgin hale getirmek için konulan sembol ve alametlerdir. Mesela elma ismi, elma ile işaret edilen objeye bir alamet olup sair meyvelerden farklı olduğuna işaret eden bir ayırıcı isimdir. Nasıl temyiz ve tefrik için her insana bir isim ve soy isim veriliyor ise, eşyaya da aynı manada temyiz ve tefrik için isim ve sıfatlar takılmış ki, insanlık için kolaylık olsun.

عَرَضَهُمْ Arz edilen eşya olduğu halde, zamirin esmaya rücûundan, ismin ayn-ı müsemmmâ olduğuna kail olan Ehl-i Sünnetin mezhebine işarettir."(1)

Cenâb-ı Hakk'ın *ayni, gayrı, ne ayni ne de gayrı* olmak üzere üç çeşit sıfatı vardır.

Ayni sıfatlar: Allah'ın tenzihi ve selbi sıfatlarına denir. Bunlar **vücûd, kıdem, beka, muhâlefetün lil-havâdis, kıyâm bi-nefsihî, vahdâniyet**dir. Bu sıfatlar Allah hakkında câiz olmayan mâna ve halleri bertaraf etmek için tedbir amaçlı konulmuş vasıflardır. Bu tenzihi sıfatlar iş ve icraat yapmazlar, onun için Allah'ın Zât-ı Akdes'inin aynı kabul edilmişlerdir. Yani bu sıfatlar Allah'ın zâtının aynısıdır, başka bir mâna ve gayrılık ifâde etmezler.

Mesela; **vücûd** sıfatı Allah'ın zâtının varlığını ifâde eden bir sıfattır. Zıt mana olan ademi, yani yokluğu bertaraf eder. **Kıdem**, başlangıçtan münezze olmasını gösterir. **Bekâ** ise, sonu olmamayı ifâde eder. Bu sıfatlar mevcut ve fâil değillerdir, bir kudret, bir irâde gibi varlıkları ve tasarrufları yoktur.

“İsmin ayn-ı müsemmmâ olduğuna kail olan Ehl-i Sünnetin mezhebine işarettir.”sözü, Allah'ın ayni sıfatlarına işaret ediyor. İsim, müsemmanın kendisi olabilir: Allah Teâlâ hakkında **«O zat ve mevcuddur!»** dememiz gibi.

Bunun dışında olan gayri ve ne ayni ne de gayri olan sıfatlara bu cümleyi sarf edemeyiz. Mesela Allah'ın zatına **Rezzak** diyemeyiz, ama rızık veren diyebiliriz. Ya da Allah ilim ve kudrettir, diyemeyiz ama **Alim** ve **Kadir** diyebiliriz. Yani Allah'a ilim ve kudret sahibi demekle, doğrudan ilim ve kudret demek arasında çok azim bir fark vardır. İsim müsemmanın aynıdır, formülünü sadece ayni sıfatlara yani selbi sıfatlara sarf edebiliriz.

Gayri isim ve sıfatlar , Allah'ın fiili olan sıfatlarına denir. Bu fiili sıfatların ise miktarı ve sınırı yoktur.

Bu fiili sıfatların çokluğu ise, Allah'ın kudret sıfatının muhtelif mevcudattaki muhtelif tecelliyatından ibarettir. Mesela; Allah'ın kudret sıfatı bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken **Fettâh** nâmını alıyor, bir canlının ölümünde **Mûmit** ismini alıyor, bir hayat bahşederken **Muhyî** ismini alıyor, canlılara rızık verirken **Rezzâk** nâmını alıyor ve hâkeza.

Ne ayni, ne de gayri olan sıfatlar ise, Allah'ın Zâti ve Sübûti olan sıfatlarına denir. Bunlar **hayât, ilim, irâde, kudret, tekvin, sem, basar** ve **kelâm**'dır. Bu sıfatlar kâinatta iş ve icraat gören ve tasarruf ve tecellileri olan hakîki ve etken sıfatlardır. Bu sıfatlar selbi ve gayri sıfatlar gibi mâneviye ve tenzihi sıfatlar değildirler. Allah'ın zâtından başka mâna ve esasları olan, ama ondan da müstakîl ve bağımsız olmayan sıfatlardır. Onun için ne ayni, ne gayri mânasını ifâde eden Allah'ın Zât-ı

Akdes'ine zâid ve Onunla kâim sıfatlar denilmiştir. Bu sıfatlar ne O'dur, ne de Onsuz olabilir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz - Bakara Sûresi, 31-33. Ayetler Tefsiri](#).

"...Hüm" kelimesinde bir mecaz, iki tağlip vardır. Bu mecaz ile tağlipleri icbar eden esbap, "arada" kelimesinin işaret ettiği üsluptur, cümlesini açıklar mısınız?

هُم müzekker ve âkıl cemaatinden kinayedir. Burada müzekkerin müennese ve âkılın gayr-ı âkıla tağlib ve teşmiliyle, mecazen envâ-ı eşyaya ircâ edilmiştir. Bu itibarla, هُمْ kelimesinde bir mecaz, iki tağlip vardır. Bu mecaz ile o tağlipleri icbar eden esbap, عَرْضْ kelimesinin işaret ettiği üslûptur. Çünkü melâikeye envâ-ı eşyanın arzı, mânevî bir resm-i geçit manzarasını andırıyor. Malûm ya, resm-i geçitleri yapan, müzekker ve âkıl insanlardır. Bunun için, burada iki tağlibe ve dolayısıyla bir mecaza mecburiyet hasıl olmuştur."(1)

“Hüm” lafzında işaret edilen husus, bütün eşya aynı müzekker (erkek) ve akıllı bir şahsiyet ve bir cemaat gibi meleklerin huzurunda resmi bir geçit yapmışlardır. Resmi geçit yapıp nümayışâne hareket etmek, erkek ve akil insanlara veya şuurlu mahluklara has bir durumdur. Halbuki bu lafız bütün şuarsuz ve cansız varlıkları bu kapsama alıyor ki, bu işleme **tağlib** sanatı deniliyor. Yani bir cemaat ya da topluluk içindeki güçlü ve galip bir tarafın ismi ile anılır ya da öyle tesmiye edilir.

Resmi geçit yapan cemaat içinde insan ve cin unsuru keyfiyet bakımından sair mahlukata baskın geldiği için hitap ta onların adına ve onların tarzı ile oluyor demektir. Yani bir mecazdan maksat cansızların canlı, şuarsuzların şuurlu olarak takdim edilmesi, iki tağlib ise insan ve cinlerin mahlukata takdim edilmesidir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, Âyet: 31-33](#)

"...sizin Adem hakkında lisanla izhar ettiğinizi ve kalben gizlediğinizi bilirim." Burada, kalben kelimesi meleklerle hitaben deniliyor. Meleklerin de bizim gibi kalbe sahip olduğunu mu anlamalıyız?

Melekler de aynı insanlar gibi muhabbet ve marifete kabil, nurani mahluklardır. Malum olduğu üzere marifetin mahalli nasıl akıl ve şuur ise, muhabbetin de mahalli kalp ve gönüldür. Meleklerde de Allah'a karşı muhabbet ve marifet olduğuna göre, onların da kendilerine mahsus ve nurani vücutlarına münasip bir akıl ve kalpleri mevcuttur ve olmak iktiza eder.

Kalp, fiziki bedenimizdeki çam kozalağını andıran bir et parçasından ibaret değildir. **Kalp**, Allah'ın bir ihsan ve ikram eseri olarak bize verdiği, vicdandan gelen hissiyat ve dimağdan, yani akıldan gelen fikirlerin depolandığı ve şekillendiği bir latife, bir duygudur.

Kalbi besleyecek ve onu çalıştıracak iki kanal, iki kutup vardır. Biri yaradılıştta insana takılan hakkın ve doğrunun kıstaslarını taşıyan, hislerin toplamını temsil eden **vicdandır**. Bu vicdandaki hakka ve doğruya pusula olan hisler, kalbe uzanan ve onu besleyen ana damardır.

İkincisi ise dimağdır. Yani hakkı, batılı, doğruyu, yanlış, zararı ve menfaati temyiz ve tefrik eden ve bunu fikir olarak kalbe ulaştıran ikinci ana damardır. Denebilir ki, kalbi besleyen ve şekillendiren iç ve dış etkenlerdir.

Kalp, doğuştan boş bir sayfa iken, bu sayfayı dolduran iki kalem gibi çalışırlar, vicdan ve dimağ. Benzer durumlar daha kamil ve daha masum olarak ve ancak meleklerin mahiyetine uygun olarak meleklerde de mevcuttur.

Üstad Hazretleri bu manayı şöyle özetliyor;

"İhtar: Kalbden maksat, sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak, bir lâtife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı vicdan, mâkes-i efkârı dimağdır."(1)

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Sûresi, 7. Ayetin Tefsiri.](#)

"Arz edilen eşya olduğu halde, zamirin esmaya rücûundan, ismin ayn-ı müsemmâ olduğuna kail olan Ehl-i Sünnetin mezhebine işarettir." cümlesini açıklar mısınız?

"Arz edilen eşya olduğu halde, zamirin esmaya rücûundan, ismin ayn-ı müsemmâ olduğuna kail olan Ehl-i Sünnetin mezhebine işarettir."(1)

Cenâb-ı Hakk'ın ayni, gayrı, ne ayni ne de gayrı olmak üzere üç çeşit sıfatı vardır.

Ayni sıfatlar; Allah'ın tenzihi ve selbi sıfatlarına denir. Bunlar **vücûd, kıdem, beka, muhâlefetün lil-havâdis, kıyâm bi-nefsihî, vahdâniyetdir**. Bu sıfatlar Allah hakkında câiz olmayan mâna ve halleri bertaraf etmek için tedbir amaçlı konulmuş vasıflardır. Bu tenzihi sıfatlar iş ve icraat yapmazlar; onun için Allah'ın Zât-ı Akdes'inin ayni kabul edilmişlerdir. Yani bu sıfatlar Allah'ın Zâtının aynısıdır, başka bir mâna ve gayrılık ifâde etmezler.

Mesela; **Vücûd** sıfatı Allah'ın Zâtının varlığını ifâde eden bir sıfattır. Zıt mana olan ademi, yani yokluğu bertaraf eder. **Kıdem**, başlangıçtan münezze olmasını gösterir. **Bekâ** ise, sonu olmamayı ifâde eder. Bu sıfatlar mevcut ve fâil değıllerdir; bir kudret, bir irâde gibi varlıkları ve tasarrufları yoktur.

“İsmin ayn-ı müsemmâ olduğuna kail olan Ehl-i Sünnetin mezhebine işarettir.” sözü, Allah’ın aynı sıfatlarına işaret ediyor. İsim müsemmanın kendisi olabilir: Allah Teâlâ hakkında «**O zat ve mevcuttur!**» dememiz gibi.

Bunun dışında olan gayri ve ne ayni ne de gayri olan sıfatlara bu cümleyi sarf edemeyiz. Mesela, Allah’ın Zatına Rezzak diyemeyiz, ama rızık veren diyebiliriz. Ya da Allah ilim ve kudrettir, diyemeyiz; ama **Alim** ve **Kadir** diyebiliriz. Yani Allah’a ilim ve kudret sahibi demekle, doğrudan ilim ve kudret demek arasında çok azim bir fark vardır. İsim müsemmanın aynıdır, formülünü sadece aynı sıfatlara, yani selbi sıfatlara sarf edebiliriz.

Gayri isim ve sıfatlar, Allah’ın fiili olan sıfatlarına denir. Bu fiili sıfatların ise miktarı ve sınırı yoktur.

Bu fiili sıfatların çokluğu ise, Allah’ın kudret sıfatının muhtelif mevcudattaki muhtelif tecelliyatından ibarettir. Mesela; Allah’ın kudret sıfatı bir çekirdeğin açılmasında tecelli ederken **Fettâh** nâmını alıyor, bir canlının ölümünde **Mûmit** ismini alıyor, bir hayat bahşederken **Muhyî** ismini alıyor, canlılara rızık verirken **Rezzâk** nâmını alıyor ve hâkeza.

Ne ayni, ne de gayri olan sıfatlar ise, Allah’ın Zâtî ve Sübûti olan sıfatlarına denir. Bunlar **hayât, ilim, irâde, kudret, tekvin, sem, basar** ve **kelâm**’dır. Bu sıfatlar kâinatta iş ve icraat gören ve tasarruf ve tecellileri olan hakîki ve etken sıfatlardır. Bu sıfatlar selbi ve gayri sıfatlar gibi mâneviye ve tenzihi sıfatlar değildirler. Allah’ın Zâtından başka mâna ve esasları olan, ama ondan da müstakîl ve bağımsız olmayan sıfatlardır. Onun için ne ayn, ne gayr mânasını ifâde eden Allah’ın Zât-ı Akdes’ine zâid ve Onunla kâim sıfatlar denilmiştir. Bu sıfatlar ne O, ne de Onsuz olabilir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara Suresi, 31-33. Ayet Tefsiri](#)

"Levh-i a'lâda nakşedilen sûretler,.. " Levh-i ala ne demektir?

عَلَىٰ اَرَزْ اَدِلَنِ لَهْـلِ ا'لَاَدَا نَاكْشَدِلَنِ سُوْرَتَلَرِ اَلُوْغُوْنَا اِشَارَتْتِرِ."(1)

Burada ifade edilen "**Levh-i a'la**" tabiri, istisnasız her şeyin kayıtlı ve yazılı olduğu "**Levh-i Mahfuz**"dur.

Levh-i Mahfuz, Allah’ın ilmine bir unvan bir sembol olduğu için, en ala bir kayıt yeridir. Hatta bazı rivayetlerde ilk yaratılan alemin Levh-i Mahfuz alemi olduğu ifade edilir. Bu sebeple **Levh-i Mahfuz** hem kuşaticılık bakımından hem yaratılış bakımından hem de Allah’ın ezeli ilmine bir unvan olma bakımından, en ala ve yüce bir makama sahiptir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakar Suresi, 31-33. Ayetlerin Tefsiri.](#)

"Mevcudat, müdrük ve âlimin malıdır. İlimle alır, isimle ahzeder, suretlerinin temessülüyle temellük eder." cümlesini izah eder misiniz?

Burada Hz. Adem (as)'ın, hilafete liyakatını göstermenin ve meleklerle olan üstünlüğünü tescil etmenin yolunun, ilim ve idrak üstünlüğü ile olacağını ifade ediyor. Mevcudatı her yönüyle, kim iyi bilip, idrak ederse, mevcudata halife olmak ta onun hakkıdır. Mevcudata olan halifeliği ve reisliği, ilim ile alır, isimlerini tek tek söylemekle vukufiyetini gösterir. Ve suretlerini göstermekle de sahiplenir. Eşyanın suretlerini göstermek tarzı, bir resmi geçit gibi olmuş ve levhalar, yani eşyanın görüntüleri ise, levh-i a'lâdan, yani kader levhalarından alınmıştır. Bu manaya da aşağıdaki ibareler işaret eder.

“Müşterilere gösterilmek üzere kumaş toplarının açılıp arz edildiği gibi, eşyanın envâi da bast edilerek enzar-ı melâikeye gösterilmiştir.”(1)

Adeta melaikeye, insanın hilafetine olan küçük itirazına karşılık, Allah insana, gövde gösterisi yaptırmış ve tam ilzam ettirmiştir. İşte sorudaki ibareler bu manaya işaret eden ibarelerdir.

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, 31-33. ayetlerin tefsiri.](#)

"Müşterilere gösterilmek üzere kumaş toplarının açılıp,.. müzekker ve akıllar cemaatinden kinayedir. ... hüm kelimesinde bir mecaz iki tağlib vardır..." Bu paragrafı açıklar mısınız?

عَرَضَهُمْ Müşterilere gösterilmek üzere kumaş toplarının açılıp arz edildiği gibi, eşyanın envâi da bast edilerek enzar-ı melâikeye gösterilmiştir. Bu tâbirden şöyle bir işaret çıkıyor ki: **Mevcudat, müdrük ve âlimin malıdır. İlimle alır, isimle ahzeder, suretlerinin temessülüyle temellük eder."**

Burada Hz. Adem (as)'ın hilafete liyakatini göstermenin ve meleklerle olan üstünlüğünü tescil etmenin yolunun ilim ve idrak üstünlüğü ile olacağını ifade ediyor. Mevcudatı her yönüyle kim iyi bilip idrak ederse, mevcudata halife olmak da onun hakkıdır...

Mevcudata olan halifeliği ve reisliği ilim ile alır, isimlerini tek tek söylemekle vukufiyetini gösterir ve suretlerini göstermekle de sahiplenir. Eşyanın suretlerini göstermek tarzı bir resmi geçit gibi olmuş ve levhalar ise yani eşyanın görüntüleri ise levh-i a'lâdan, yani kader levhalarından alınmıştır. Bu manaya da aşağıdaki ibareler işaret eder.

“Müşterilere gösterilmek üzere kumaş toplarının açılıp arz edildiği gibi, eşyanın envâi da bast edilerek enzar-ı melâikeye gösterilmiştir.”

Adeta meleklerin insanın hilafetine olan küçük itirazına karşılık, Allah insana gövde gösterisi

yaptırmiş ve tam ilzam ettirmiştir. İşte, sorudaki ibareler bu manaya işaret eden ibarelerdir.

هُم müzekker ve âkılar cemaatinden kinayedir. Burada müzekkerin müennese ve âkılın gayr-ı âkıla tağlib ved teşmiliyle, mecazen envâ-ı eşyaya ircâ edilmiştir. Bu itibarla, هُمْ kelimesinde bir mecaz, iki tağlib vardır. Bu mecaz ile o tağlibleri icbar eden esbab, عَرَضْ kelimesinin işaret ettiği üslûptur. Çünkü melâikeye envâ-ı eşyanın arzı, mânevî bir resm-i geçit manzarasını andırıyor."(1)

“Hum” lafzında işaret edilen husus, bütün eşya aynı müzekker (erkek) ve akıllı bir şahsiyet ve bir cemaat gibi meleklerin huzurunda resmi bir geçit yapmışlardır. Resmi geçit yapıp nümayişane hareket etmek erkek ve akıl insanlara veya şuurlu mahluklara has bir durumdur. Halbuki bu lafız bütün şuursuz ve cansız varlıkları bu kapsama alıyor ki bu işleme tağlib sanatı deniliyor.

Yani bir cemaat ya da topluluk içindeki güçlü ve galip bir tarafın ismi ile anılır ya da öyle tesmiye edilir. Resmi geçit yapan cemaat içinde insan ve cin unsuru keyfiyet bakımından sair mahlukata baskın geldiği için, hitap da onların adına ve onların tarzı ile oluyor demektir. Yani **bir mecaz**dan maksat, cansızların canlı şuursuzların, şuurlu olarak takdim edilmesi **iki tağlib** ise, insan ve cinlerin mahlukata takdim edilmesidir.

(1) bk. [İşârâtü'l-İcâz, Bakara Sûresi, 31-33. Ayetlerin Tefsiri](#)

"Şu mukavele ve mükâlemeden anlaşılıyor ki; iblisin enaniyeti, kibri, melaikeye sirayet etmiştir ve yaptıkları istifsara, bir taifenin itirazı da karışmıştır." İzah eder misiniz, buradaki etkilenmeyi nasıl anlayabiliriz?

Meleklerin isyan ve itiraz etme kabiliyetleri yoktur. Ancak, hikmetini anlayamadıkları olay ve hâdiselerin hikmetlerini merak edip sormaları mümkünattandır. Meleklerin fitratına zıt değildir.

İstifsar, bir şeyi sorup anlamak manasına geliyor ki, şeytandan meleklerle sirayet eden kibir ve enaiyet bu istifsar yani sorguculuk anlamına geliyor, diye de anlaşılabilir.

Melekler şuurlu varlıklar oldukları için, her şeyi dinledikleri gibi her şeyi duyup anlamaları da mümkündür. Bazı şeylerin, meraklarını celp etmesi, bazı şeylerin de onları hayrete sevk etmesi fitratlarına aykırı değildir. Hatta, bazı şeylere anlam verememeleri de mümkündür. Çelişkili gibi gördüğümüz şeyleri, anlamak için soru sordüğümüz gibi, onların da bu anlamda soru sormaları mümkündür.

Meleklerin, şeytanın itirazından etkilenmeleri de mümkündür. Kâinatta meydana gelen hâdiselerden ve olaylardan etkilenmeleri mümkün olduğu gibi, bir kulun sevap işlemesinden mesrur, günah işlemelerinden de müteallim olabiliyorlar.

Nahoş kokuların olduğu yerlerden rahatsız olup oradan uzaklaşmaları ve güzel kokulara iltifat edip hoşlanmaları da gösteriyor ki, melekler bazı şeylerden etkilenebilmektedir, diye telif edebiliriz.

Halifelik sırrında İblis'in enaniyet ve kibri bazı melaikeye sirayetinden bahs var. Meleklerde de kötü hasiyetler olur mu?

Sorunuzla ilgili olarak Arapça orijinaline de baktık, ifadede bir derece kapalılık var. Anladığımız kadarıyla meleklerin bu tarz konuşması, İblis'in kendilerine verdiği desiselerden kaynaklanmakta. Gerçi melekler masumdurlar, Kur'an'ın bildirdiği gibi **"Allahın emirlerine asla isyan etmezler, ne emrolunsa onu yaparlar."** (Tahrim Suresi, 66:6) Ama ilgili kısımdan öyle anlaşılıyor ki desiseden etkilenebilirler. Gayet zeki ve gayet iyi ahlaklı biri kendi iradesiyle bir kötülük yapmaz, ama başkasının yalan beyanını doğru telakki edebilir. Bu hâl onun masumiyetine hâlel vermez. Bazı melekler İblis'in desisesiyle **"Biz varken bu isyancı beşere ne lüzüm var?"** şeklinde geçici bir aldanma hali yaşamışlar ve bunu ifade etmişlerdir. **"Taife"** denilmesi onlardan bazılarının bunu teleffuz ettiklerini gösterir.

İblisin enaniyeti, kibri, melâikeye sirayet etmiştir ve yaptıkları istifsara, bir taifenin itirazı da karışmıştır.. Cümlesini açar mısınız?

Meleklerin isyan ve itiraz (kabul etmeme) etme kabiliyetleri yoktur. Ancak, hikmetini anlayamadıkları olay ve hâdiselerin hikmetlerini merak edip sormaları mümkünattandır. Meleklerin fitratına zıt değildir.

Melekler; şuurlu varlıklar oldukları için, her şeyi dinledikleri gibi her şeyi duyup anlamaları da mümkündür. Bazı şeylerin, meraklarını celp etmesi, bazı şeylerin de onları hayrete sevk etmesi fitratlarına aykırı değildir. Hatta, bazı şeylere anlam verememeleri de mümkündür. Çelişkili gibi gördüğümüz şeyleri, anlamak için soru sordüğümüz gibi, onların da bu anlamda soru sormaları mümkündür.

Meleklerin, şeytanın itirazından etkilenmeleri de mümkündür. Kâinatta meydana gelen hâdiselerden ve olaylardan etkilenmeleri mümkün olduğu gibi, bir kulun sevap işlemesinden mesrur, günah işlemelerinden de müteallim olabilirler. Nâhoş kokuların olduğu yerlerden rahatsız olup oradan uzaklaşmaları ve güzel kokulara iltifat edip hoşlanmaları da gösteriyor ki, melekler bazı şeylerden etkilenebilmektedir.

Şeytanın, insanoğlunun yaratılışına karşı tavır alması, isyan ve itiraz etmesi, melekler tarafından bilinmektedir. Gerek insanların mâhiyeti, gerek ise şeytanın ve bir grup cin tâifesinin itirazı,

meleklerin de içinde bir ukde oluşturmuştur. Bu ukde, âyet-i kerimede geçen, “**İçinizde sakladıklarımızı da bilirim**” ifâdesinden de anlaşılmalıdır.

Yani melekler, insanın yaratılış hikmetini anlayabilmiş değiller. Dışarıya mâsum bir soru gibi yansıyan konunun, meleklerin içinde farklı bir ukde oluşturduğunu âyetten öğreniyoruz. Yani Melekler, “Adeta, nihâyetsiz hikmet sahibi olan Allah, nasıl olur da böyle zararlı bir mahlukun varlığına müsâade ediyor” gibi bir düşünceyi içinde taşıdıkları söylenebilir.

Diğer taraftan, imanı zâif veya münkir cinlerden bir tâife de, insanının yaratılışına İblis gibi itiraz etmektedir. Bu da melekler tarafından hissedilmektedir.

İşte melekelerin, kan dökecek ve fitne çıkaracak bir varlığın yaratılış hikmetini merak sâdedinde sordukları sorunun bir sebebinin de, iblis ve iblis gibi cinlerin itirazının etkisi olduğu ifâde edilmektedir.

Dolayısıyla başta iblis olarak, bir cin tâifesinin, kibir ve gururdan kaynaklanan itirazları, melekler tarafından hayretle karşılanmıştır. Hayretlerini gidermek için de soru sormuşlardır. Ancak bu soru sormaları, hikmetini öğrenmek içindir. İsyan ve ret etmek için değildir. Tıpkı Hz. İbrahim'in, (a.s.) insanın yeniden dirilişi konusunda kalbinin tatmin olması için soru sorduğu gibi.

İşaratü'l-İ'caz'daki yerinden yola çıkarak soruyorum: Melekler zaten günahsız değil mi? Cenab-ı Allah neden onları imtihan ediyor? Hz. Adem şeytanı orada tanımasına rağmen, cennetten atılmasına vesile olan şeytanın tuzağına nasıl düşüyor?

"Bu tâlim-i esmâ meselesi, ya Hazret-i Âdem Aleyhisselâmın melâikenin inkârlarına karşı mucizesi olup, melâikeyi inkârdan ikrara icbar etmiştir; yahut melâikenin, hilâfetine itiraz ettikleri nev-i beşerin hilâfete liyakatini melâikeye kabul ettirmek için izhar ettiği bir mucizedir."(1)

"Yani, *"Sizin ketmettiğiniz şeyi bilirim."* Şu mukavele ve mükâlemeden anlaşılıyor ki, İblisin enaniyeti, kibri, melâikeye sirayet etmiştir ve yaptıkları istifsara, bir taifenin itirazı da karışmıştır."(2)

Meleklerin isyan ve itiraz etme kabiliyetleri yoktur. Ancak, hikmetini anlayamadıkları olay ve hâdiselerin hikmetlerini merak edip sormaları mümkünattandır. Bu durum meleklerin fitratına zıt değildir.

Melekler, şuurlu varlıklar oldukları için, her şeyi dinledikleri gibi, her şeyi duyup anlamaları da mümkündür. Bazı şeylerin, meraklarını celp etmesi, bazı şeylerin de onları hayrete sevk etmesi fitratlarına aykırı değildir. Hatta, bazı şeylere anlam verememeleri de mümkündür. Çelişkili gibi

gördüğümüz şeyleri, anlamak için soru sordüğümüz gibi, onların da bu anlamda soru sormaları mümkündür.

Meleklerin, şeytanın itirazından etkilenmeleri de mümkündür. Kâinatta meydana gelen hâdiselerden ve olaylardan etkilenmeleri mümkün olduğu gibi, bir kulun sevap işlemesinden mesrur, günah işlemelerinden de müteallim olabilirler. Nâhoş kokuların olduğu yerlerden rahatsız olup oradan uzaklaşmaları ve güzel kokulara iltifat edip hoşlanmaları da gösteriyor ki, melekler bazı şeylerden etkilenebilmektedir.

Şeytanın, insanoğlunun yaratılışına karşı tavır alması, isyan ve itiraz etmesi, melekler tarafından bilinmektedir. Gerek insanların mahiyeti, gerek ise şeytanın ve bir grup cin tâifesinin itirazı, meleklerin de içinde bir ukde oluşturmuştur. Bu ukde, âyet-i kerimede geçen, **“İçinizde sakladıklarınızı da bilirim”** ifadesinden de anlaşılmaktadır.

Yani melekler, insanın yaratılış hikmetini anlayabilmiş değiller. Dışarıya mâsum bir soru gibi yansıyan konunun, meleklerin içinde farklı bir ukde oluşturduğunu ayetten öğreniyoruz. Yani Melekler, adeta, *"Nihâyetsiz hikmet sahibi olan Allah, nasıl olur da böyle zararlı bir mahlukun varlığına müsâade ediyor."* gibi bir düşünceyi içinde taşıdıkları söylenebilir.

Diğer taraftan, imanı zayıf veya münkir cinlerden bir tâife de, insanının yaratılışına İblis gibi itiraz etmektedir. Bu da melekler tarafından hissedilmektedir.

İşte melekelerin, kan dökecek ve fitne çıkaracak bir varlığın yaratılış hikmetini merak sâdedinde sordukları sorunun bir sebebinin de, İblis ve iblis gibi cinlerin itirazının etkisi olduğu ifade edilmektedir.

Dolayısıyla başta İblis olarak, bir cin tâifesinin, kibir ve gururdan kaynaklanan itirazları melekler tarafından hayretle karşılanmıştır. Hayretlerini gidermek için de soru sormuşlardır. Ancak bu soru sormaları, hikmetini öğrenmek içindir. İsyân ve ret etmek için değildir. Tıpkı Hz. İbrahim (a.s.)'in, insanın yeniden dirilişi konusunda kalbinin tatmin olması için soru sorduğu gibi...

Orada imtihana tabi tutulan, melekler değil, İblistir. Melekler hikmeti anladıktan sonra tam bir itminan ile secdeye giderken, İblis hakiki hüviyetini göstererek isyan ve inkara sapmıştır. Melekler de bu imtihan sayesinde içlerindeki ukdeyi çözmüş oluyorlar.

Peygamberlerin hata ve kusurlarına İslam literatüründe **“zelle”** denilir. Zelle kelime olarak hafif sürçme ve yanılma anlamına gelir ki, ismet sıfatına zıt bir durum değildir.

Peygamberler aslında günah işlemezler. Onlar "ismet" sıfatına sahiptirler. Ancak, istemeden bazı kusurlar işlemeleri de mümkündür. Şu kadar var ki böyle bir hata işleyen peygamber, hatasına devam etmez. Allah onu derhal uyararak hatadan uzaklaştırır, yanlışını düzeltir.

İsmet sıfatı aslında hiç günaha kabiliyet olmamak anlamında değil, günaha kabilken Allah'ın muhafaza etmesi anlamındadır. Öyle ise peygamberlerin de fitraten yanılma, hatta günah işleme potansiyeli vardır; lakin Allah onları bu raddeye getirmiyor.

Zelle, efdal (en üstün) olanı terkedip, fadıl (üstün) olanı yapmaktır, şeklinde de izah edilir (Ebu'l-Berekât Abdullah en-Neseî, Tefsir, IV, 365). Bu izaha göre, zelle bir kusur olmaz. Fakat peygamberlere yakışan, daima en üstün olan davranışta bulunmak olduğu için, zelle işleyen peygamberin dikkati çekilir.

Üstad Hazretlerinin günah tabiri bu zelleye matuftur. Yoksa bizim algıladığımız gibi ismet sıfatına yakışmayan bir günah değildir.

Hikmet-i İlahi insanların yeryüzüne inip orada imtihana tabi tutulmalarını murat ettiği için Allah, babamız olan Hazreti Adem (as)'ı o malum hata ile baş başa bırakmıştır ve o da o hatayı işleyerek murad-ı İlahiyeyi tahakkuk ettirmiştir. Yani burada kaderin ince bir planı söz konusudur.

Dipnotlar:

(1) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, Bakara Suresi 31-33. Ayetlerin Tefsiri](#)

(2) bk. [a.g.e.](#)

"Şu mukavele ve mükâlemeden anlaşılıyor ki, İblisin enaniyeti, kibri, melâikeye sirayet etmiştir ve yaptıkları istifsara, bir taifenin itirazı da karışmıştır." cümlesini nasıl anlamalıyız, melekler günahsız değiller mi?

Meleklerin isyan ve itiraz etme kabiliyetleri yoktur. Ancak, hikmetini anlayamadıkları olay ve hâdiselerin hikmetlerini merak edip sormaları mümkünattandır. Bu durum meleklerin fitratına zıt değildir.

Melekler; şuurlu varlıklar oldukları için, her şeyi dinledikleri gibi her şeyi duyup anlamaları da mümkündür. Bazı şeylerin, meraklarını celp etmesi, bazı şeylerin de onları hayrete sevk etmesi fitratlarına aykırı değildir. Hatta, bazı şeylere anlam verememeleri de mümkündür. Çelişkili gibi gördüğümüz şeyleri, anlamak için soru sordüğümüz gibi, onların da bu anlamda soru sormaları mümkündür.

Meleklerin, şeytanın itirazından etkilenmeleri de mümkündür. Kâinatta meydana gelen hâdiselerden ve olaylardan etkilenmeleri mümkün olduğu gibi, bir kulun sevap işlemesinden mesrur, günah işlemelerinden de müteallim olabilirler. Nâhoş kokuların olduğu yerlerden rahatsız olup oradan uzaklaşmaları ve güzel kokulara iltifat edip hoşlanmaları da gösteriyor ki, melekler bazı şeylerden etkilenebilmektedir.

Şeytanın, insanoğlunun yaratılışına karşı tavır alması, isyan ve itiraz etmesi, melekler tarafından bilinmektedir. Gerek insanların mahiyeti, gerek ise şeytanın ve bir grup cin tâifesinin itirazı,

meleklerin de içinde bir ukde oluşturmuştur. Bu ukde, âyet-i kerimede geçen, “**İçinizde sakladıklarımızı da bilirim**” ifadesinden de anlaşılmaktadır.

Yani melekler, insanın yaratılış hikmetini anlayabilmiş değiller. Dışarıya mâsum bir soru gibi yansıyan konunun, meleklerin içinde farklı bir ukde oluşturduğunu ayetten öğreniyoruz. Yani Melekler, adeta, "**Nihâyetsiz hikmet sahibi olan Allah, nasıl olur da böyle zararlı bir mahlukun varlığına müsâade ediyor.**" gibi bir düşünceyi içinde taşıdıkları söylenebilir.

Diğer taraftan, imanı zayıf veya münkir cinlerden bir tâife de, insanının yaratılışına İblis gibi itiraz etmektedir. Bu da melekler tarafından hissedilmektedir.

İşte melekelerin, kan dökcek ve fitne çıkaracak bir varlığın yaratılış hikmetini merak sâdedinde sordukları sorunun bir sebebinin de, İblis ve iblis gibi cinlerin itirazının etkisi olduğu ifade edilmektedir.

Dolayısıyla başta iblis olarak, bir cin tâifesinin, kibir ve gururdan kaynaklanan itirazları, melekler tarafından hayretle karşılanmıştır. Hayretlerini gidermek için de soru sormuşlardır. Ancak bu soru sormaları, hikmetini öğrenmek içindir. İsyan ve ret etmek için değildir. Tıpkı Hz. İbrahim (a.s.)'in, insanın yeniden dirilişi konusunda kalbinin tatmin olması için soru sorduğu gibi...

YAZDIR

Arşı Ferşe Bağlamak Ne Demektir?

Arş-ı Azam; bütün mahlukatı ve kevnıyatı içine alan, muazzam bir sanat-ı Rabbani olduğu için, somutlaştırarak izah edilmesi mümkün değildir. Lakin bazı temsiller ile akla yaklaştırılabilir.

Arş; Allah'ın tedbir ve tasarrufunun azamet ve haşmetini ilan eden bir terimdir. **Dünya,** nasıl kainata nispetle bir zerre kadar küçükse, kainat da arşa nispetle küçük bir zerre kadardır. İşte **insan; dünya, kainat** ve **arş** düzleminde düşündüğü zaman, Allah'ın ne kadar azametli ve haşmetli olduğuna intikal eder.

Arş kavramı maddi ve manevi, şehadet ve gaybi bütün mahlukatı ve alemlerini içine alan ve kuşatan genel bir çerçevedir. Yani arş denildiği zaman kainat da içine girer, cennet cehennem de içine girer.

Ama arş ve kürsi de kainat gibi mahlukturlar. Kainat yani içinde yaşadığımız maddi alem arşın yanında küçük bir çakıl taşı gibi kalır.

Üstad Hazretleri arş hakkında şunları söylüyor:

"Bu kaide, Arş ile kevn hakkında da tatbik edilir. Şöyle ki: Arş Zahir, Bâtin, Evvel, Âhir isimlerinin halita ve karışığıdır. Bu halitada dahil olan ism-i Zahir itibarıyla, Arş, mülk, kevn melekût olur. İsm-i Bâtin itibarıyla, Arş, melekût, kevn mülk olur. Demek, Arşa ism-i Zahir nazarıyla bakılırsa, kendisi zarf, kevn de mazruf olur. İsm-i Bâtin gözüyle bakılırsa, kendisi mazruf, kevn zarf olur. Ve keza, ism-i Evvel itibarıyla, **وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ** âyetinin işaret ettiği kevnin bidayetini içine alıyor. Ve ismi Âhir itibarıyla, **سَفَفُ الْجَنَّةِ عَرْشُ الرَّحْمَنِ** hadîs-i şerifinin ima ettiği kevnin nihayetini içine alıyor. Demek, Arş öyle bir halitadır ki, şu dört isimden aldığı hisselerle kevn ve vücudun sağını solunu, üstünü ve altını ihata etmiş olur."(1)

Ferş: Kelime olarak yer yüzü ve küremiz demektir. Arşın ferşe bağlanması maddi ve hilkat açısından değil, manevi ve rütbe açısından dır. Yani yeryüzü manasında olan **ferş**, mahlukatın halifesi konumunda olan insanın meskeni ve beşiği olduğu için, bütün kevnıyat ve arş yeryüzüne manen hizmetçi ve hadim oluyor.

Bütün felekleri ve arşları bir insan gibi hayal edecek olursak, **ferş** yani küremiz bu insanın kalbi ve ruhu hükmündedir. Nasıl insanın cesedi ruha bağlı yaşıyorsa, tabiri yerinde ise arş ve kürsi de ferşe yani küremize yani insana bağlanmış ve onunla berhayattır.

İsmi Kayyum'da bu mana şöyle ifade edilmektedir:

Kâinata tecellî eden kayyûmiyetin cilvesi, vâhidiyet ve celâl noktasında olduğu gibi, kâinatın merkezi ve medarı ve zîşuur meyvesi olan insanda dahi, kayyûmiyetin cilvesi, ehadiyet ve cemal noktasında tezahürü var. Yani, nasıl ki kâinat sırr-ı kayyûmiyetle

kaimdir; öyle de, ism-i Kayyûmun mazhar-ı ekmele olan insan ile, bir cihette kâinat kıyam bulur. Yani, kâinatın ekser hikmetleri, maslahatları, gayeleri insana baktığı için, güya insandaki cilve-i kayyûmiyet, kâinata bir direktir.(2)

(1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Hubab.](#)

(2) bk. [Lem'alar, Otuzuncu Lem'a](#)

Ecnebi feylesoflar Kur'an'a dair doğru bilgiye nasıl ulaşabiliyorlar? Bizler Kur'an'ın güzelliğini ancak Risale-i Nur gibi tefsirlerle anlarken, ecnebi feylesoflar, Kur'an'ı nasıl doğru anlayabiliyorlar?

Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması hususunda üç ana görüş oluşmuştur:

Birinci Görüş: *Kur'an ve hadisin zahir ve sarîh manasından başka batini, işari, remzi manası yoktur, anlamak konusunda herkes müsavidir.* Kur'an gayet basit ve sadedir, herkes tarafından anlaşılır, müçtehitlere, alimlere, müfessirlere, belagatçılara lüzum yoktur. Teşbih ve temsil ifade eden ayet ve hadisler de zahiri üzere anlaşılır, aynı ile tatbik edilir derler. Bu görüş hem Kur'an'a, hem sünnete, hem de akıl ve mantığa aykırı bir görüştür. Bunun batıllığına işaret eden yüzlerce ayet ve hadis vardır.

İkinci Görüş: *Kur'an ve hadisi tamamen anlaşılmaz görüp, hurufî ve batini manalar ile zahir ve sarîh manasını inciten ve anlaşılmasını belli zümrelere havale edip, avam insanın nasibini tamamen ortadan kaldıran Batiniyyun mezhebidir.* Bu mezhebe göre Kur'an tamamen bir muammadır, kimse onun hakikatini idrak edemez. Ayet ve hadislerin sarîh ve zahir ifadeleri tamamen semboldür, onun gerçek manaları işaridir deyip, emir ve yasakları bütünüyle inkar etmişlerdir. Mesela; namaz insanın kalbi bir duası deyip, namazı kılmamışlar. Bu mezhebin sapkınlığı ve batıllığı zahirdir.

Üçüncü Görüş: *Kur'an ve hadisin zahir ve sarîh manası asıl ve esas olmakla beraber, bunun yanında asıl ve esasa uygun olan işari, remzi ve batini manaları da vardır, diyenlerdir.* Asıl ve esas manalar herkesin anlayacağı sarîh ve zahir manalardır. Ama işari ve batini manalar, ilim ve kabiliyet ile idrak edilecek şeylerdir. Onun için Kur'an idrak bakımından çok tabakalara ayrılan insanların hepsine hitap edip nasiplendiriyor. Bu yüzden herkesin haddini bilip, neyi anlayıp neyi anlayamayacağını iyi tespit etmesi gerekir.

Bu üçüncü görüş; ehli hak olan Ehl-i sünnetin yoludur. Ortada Kur'an ve hadis varken, ben tefsirlere veya ulemaya ihtiyaç duymam, demek, tam bir hezeyandır. Kur'an ve hadislerde avam ve cahil insanların dini konularda ehil olan alimlere müracat etmesi gerektiği açıkça vurgulanan bir husustur. Bugün bir davamız olduğu zaman hemen avukata müracaat ediyoruz, neden kendi kendimiz savunmuyoruz, zira kanunlara ve anayasaya hakim değiliz. Aynı bunun gibi, bütün insanların Kur'an

ve sünnete tam anlamıyla hakim ve vakıf olması mümkün değildir, bu yüzden dine hakim ve vakıf olan alimlere müracaat etmek gereklidir.

Kur'an üzerine yüz binlerce tefsir ve çalışmalar yapılmıştır. Bunların hepsi kendi uzmanlık alanı ile meseleye yaklaşmış ve Kur'an ve hadisten, çok işari, remzi manalar çıkarmışlardır. Her dönem, insanların sorunları başka, gündemleri farklı olduğu için, bu sorun ve gündemlere uygun ve tedavi olacak şeyleri Kur'an ve hadis eczanesinden çıkarmışlardır. Öyle ise Batılı bir filozof da Kur'an'dan bir şeyler anlayabilir ve onun üzerinde yorum yapabilir. Bunu imkansız görmek ikinci görüşe yaklaşımdır. Lakin Batılı bir filozofu bir müçtehit gibi de göremeyiz. Kur'an'ı tahkik ve talim, gayreti olan her insana açıktır.

Maalesef Batı insanı bizden daha araştırmacı ve daha kültürlü bir durumdadır. Bir çok Müslüman Batılı kadar Kur'an'ı tanımıyor, bu da bizim utancımız.

İşaratü'l-İ'caz'ın sonunda, Doktor Maurice, Jan Talmustan bahsesiyor. Bu şahıs kimdir?

"Davud'un (a.s.) zamanından, Jan Talmus'un devrine kadar gönderilen kitapların hiçbiri, Kur'ân-ı Kerimin âyetleriyle muvaffakiyetli bir şekilde rekabet edememiştir. Bundan dolayıdır ki, Müslümanların yüksek sınıfları, hayatın hakikatini kavramak nokta-i nazarından ne kadar tenevvür ederlerse, o derece Kur'ân ile alâkadar oluyorlar ve ona o kadar tazim ve hürmet gösteriyorlar. Doktor Maurice"(1)

(1) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Ecnebî Filozofların Şehadetleri.](#)

İlave bilgi için tıklayınız: [TALMUD.](#)

YAZDIR